

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

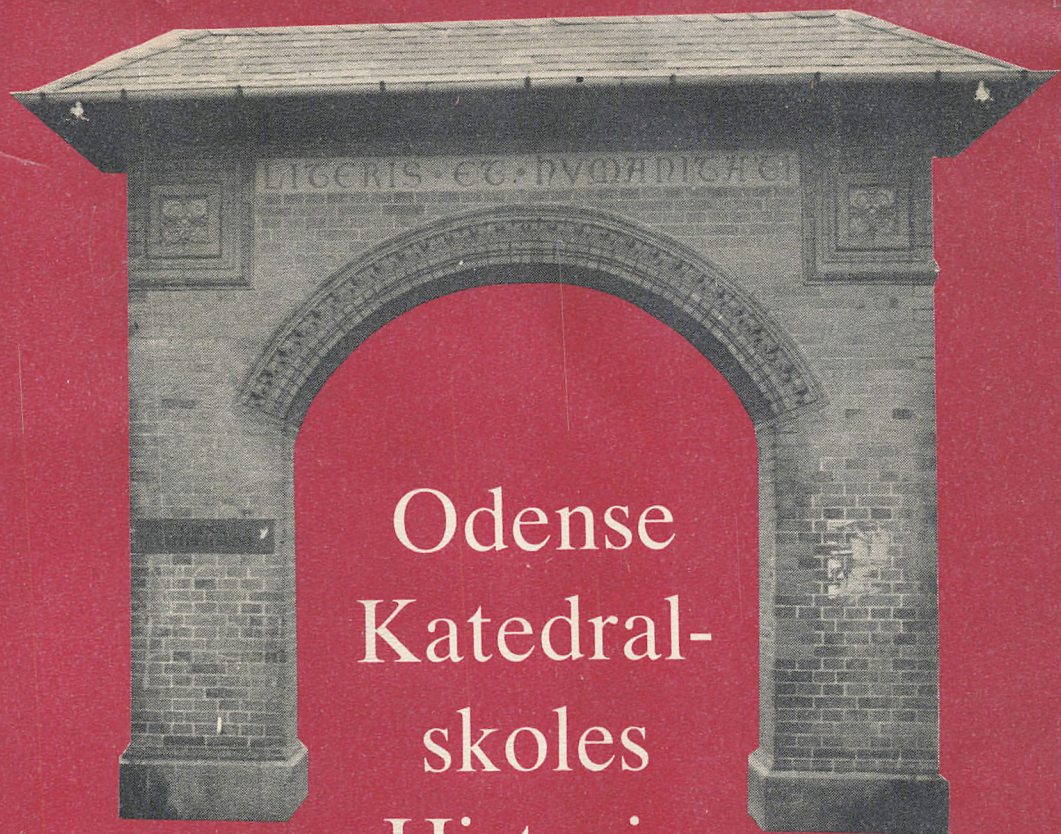
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Odense
Katedral-
skoles
Historie

1283-1983

Af

ANNE RIISING

AAGE FASMER BLOMBERG · ELLEN PEDERSEN

HANS HENRIK JACOBSEN

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG

ANNE RIISING

AAGE FASMER
BLOMBERG

Anne Riising, dr.phil. født 1926, er landsarkivar ved Landsarkivet for Fyn. 1967-71 var hun lektor ved Odense Universitet. Hun har skrevet en lang række tidsskriitartikler. Blandt hendes mest kendte arbejder er hendes guldmedaljeafhandling om Pirenne-tesen, disputatsen *Danmarks middelalderlige prædiken* og hendes bidrag til Odense bys historie, *Gudsfrygt og oplysning. Odense 1700-1789*.

Aage Fasmer Blomberg, dr.phil. født 1904, var i en menneskealder ansat ved Odense Katedral-skole, hvor han underviste i historie. Han har en stor produktion af historiske afhandlinger, lærebøger og artikler i store værker bag sig. Mest kendt er hans *Fåborg bys historie I-II*, *Fyns vilkår under svenskekrigene* (disputats) og *De magre år. Odense 1660-1700* (Odense bys historie).

ODENSE KATEDRALSKOLES HISTORIE

1283-1983

Af

ANNE RIISING

AAGE FASMER BLOMBERG · ELLEN PEDERSEN

HANS HENRIK JACOBSEN

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG

1984

© Odense Universitetsforlag 1984
sats: Syfoma Sats, Svendborg
tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s
bind og omslag: Poul Jeppesen
vignet på bindet: Helge Outze
redaktion og billedredaktion: Jørgen Mentz
ISBN 87-7492-503-2

Indholdsfortegnelse

FORORD	9
ANNE RIISING: INDTIL REFORMATIONEN	11
Danmarks middelalderlige skolevæsen	11
Skoler i Odense	13
Undervisningen	21
Lærere og elever	30
Noter	37
ÅGE FASMER BLOMBERG: FRA REFORMATIONEN TIL AFSLUTNINGEN AF THOMAS KINGOS TILSYN	39
Odense Latinskole 1536–1572	39
Fra Frederik II's fundats 1572 til gymnasiets oprettelse 1621	54
Odense Gymnasium og Odense Latinskole fra gymnasiets oprettelse i 1621 til Thomas Kingos udnævnelse til biskop over Fyns stift 1676	74
Odense skole og gymnasium under biskop Thomas Kingos tilsyn 1677–1703	98
Noter	111
ELLEN PEDERSEN: ODENSE LATINSKOLE OG GYMNASIUM I 1700-TALLET	118
Almene træk ved 1700-tallets latinskole	118
Disciple og gymnasister	121
Latinskolens hørere	126
Rektorer og konrektorer	129
Professorerne ved gymnasiet	140
Bygninger og inventar	144
Livet i skolen og på gymnasiet i 1700-tallet	154
Disciplin, hækkeorden, forseelser og straffe	162
Ferier, højtideligheder og solenniteter	168

Gymnasiets og latinskolens økonomi	172
Lønningerne i gymnasiet og skolen	176
Hvad blev der af skolens elever i 1700-tallet	177
Noter	178

HANS HENRIK JACOBSEN: ODENSE KATEDRALSKOLE 1802–1903	184
Forholdene ved slutningen af 1700-tallet	184
Reformer	185
Antal klasser, disciple og dimittender	197
Skoleåret, skoledagen	199
Fag: Sprog og videnskaber	201
Kunsthag: Skrivning, tegning, sang og gymnastik	206
Eksamen	211
Disciplene	216
Disciplin	223
Stipendier og legater	231
Arbejde, fest og fornøjelser	237
»Mimer«	242
Lærere og rektorer	251
Skolebygningerne	272
Biblioteket og skolens øvrige samlinger	282
Skolens indtægter og udgifter	286
Jordegods og tiender	289
Pedellen	290

HANS HENRIK JACOBSEN: ODENSE KATEDRALSKOLE 1903–1983	294
Forholdene omkring århundredskiftet	294
Reformer	294
Antal klasser, elever og dimittender	298
Skoleåret, skoledagen	304
Fagene	307
Eksamen	316
Eleverne	318
Piger på skolen	326
Disciplin	331
Stipendier og legater	338

Arbejde, fest og fornøjelser	342
»Mimer«	356
Lærere og rektorer	362
Skolebygningerne	373
Skolens indtægter og udgifter	377
Skolen under verdenskrigene	380
Skolens 700-års jubilæum	384
Noter	393
KILDER OG LITTERATUR	401
PERSONREGISTER	409

FORORD

Med udgivelsen af Odense Katedralskoles historie er det sidste af de mange gøremål omkring festligholdelsen af skolens jubilæum den 1. november 1983 tilendebragt.

På skolens vegne takker jeg nærværende bogs forfattere, fordi de beredvilligt og uden udsigt til honorering har stillet deres store viden og kunnen til rådighed for at skrive skolens historie. Fra tidspunktet mellem beslutningen om at skrive bogen til manuskripterne færdiggørelse er blot forløbet godt et år, og det har naturligvis kun været muligt, fordi forfatterne i forvejen har været særdeles godt inde i stoffet. 3 af forfatterne, lektor, dr.phil. Åge Fasmer Blomberg, lektor Ellen Pedersen og lektor Hans Henrik Jacobsen har været eller er lærere ved Odense Katedralskole og har en årrække beskæftiget sig med skolens, byens og øens historie; den fjerde, landsarkivar, dr.phil. Anne Riising, er medforfatter af Odense bys historie. Min tak gælder endvidere en af skolens unge lærerkræfter, adjunkt Erik Bruun Olesen, der har tilvejebragt en stor del af bogens illustrationer.

For økonomisk støtte takker jeg Ingeniør N. M. Knudsens Fond, Vingaardens familielegater (Vinhandler Jørgen Dreyer og hustru Elisabeth Dreyers legat, Vinhandler N. O. Andersens legat, Overlæge Kjeld Andersen og hustru Ebba Andersens legat), Fyns Stiftsøvrighed og Odense Kommune, uden hvis hjælp virkeliggørelsen af denne bog næppe havde været mulig.

For særligt interesserede skal det tilføjes, at der for nærværende er planlagt en udgivelse af en biografisk fortegnelse over de til Odense Katedralskole knyttede lærere og rektorer efter 1802.

Odense Katedralskole, den 20. september 1984

Jørgen Mentz

Indtil reformationen

AF ANNE RIISING

Danmarks middelalderlige skolevæsen

Allerede legenden om Ansgar fortæller, at så snart han var kommet til Danmark, begyndte han at oprette skoler.¹ Men derefter tier kilderne i meget lang tid. Imidlertid kan det nok tages for givet, at man hurtigst muligt ville have uddannet danske præster, der kunne holde gudstjenester og oplære folket i elementær kristendomskundskab. Efterhånden som kirken voksede, havde man også brug for folk til at administrere den. Det må formodes, at så snart de danske bispedømmer var blevet oprettet, opstod der en skole, for det påhvilede hver biskop at uddanne præster til sit eget stift. Til at varetage denne undervisning kunne han udpege nogle af sine medarbejdere, der var knyttet til bispesædet, på latin *cathedra*. Heraf kommer navnet katedralskole, men det blev ikke anvendt i middelalderen. Der tales blot om skolen i Odense, skolen i Roskilde o.s.v., og da det varede temmelig længe, før der kom andre skoler, var der ingen risiko for forveksling.

Lidt senere blev skolerne knyttet til domkapitlerne, d.v.s. den kreds af præster, kanniker, som var fast knyttet til domkirkerne og dels tog sig af kirkebygningens vedligeholdelse, dels bistod biskoppen med stiftets administration. Domkapitlerne opstod i Danmark i perioden 1085–1200, og kannikerne havde som regel en form for fællesliv, undertiden som egentlige munke. Et kapitel af munke kaldtes regulært (efter klosterreglen), mens et kapitel, der ikke bestod af munke, kaldtes sekulært eller verdensgjstligt.

På det 3. laterankoncil 1179 bestemte pave Alexander 3., at der i alle lande ved hver domkirke skulle henlægges nogle indtægter, et prebende betegnet *scolastia*, til en lærer, der gratis skulle undervise skoledrenge og unge præster, »*hvorved lærernes trang kan afhjælpes, vejen til kundskab åbnes for eleverne, for at fattige, som ikke kan hjælpes gennem forældrenes formåen, ikke skal berøves lejligheden til at læse og gøre fremskridt*«. ² I 1215 fulgte en ny pavelig ordre om, at hvert ærkebispesæde skulle have en teologisk lektor til at undervise i den hellige skrift og i teologi, og dette blev i 1438 udstrakt til at gælde alle stiftsbyer. De teologiske lektorater synes dog aldrig at være blevet oprettet i Danmark undtagen i Slesvig i 1460 og Haderslev 1465. Men skoler fik man da. Fra o.1200 fandtes der vistnok domskoler (eller kapitelskoler eller katedralskoler) overalt, og de synes at have haft en nogenlunde ensartet opbygning. Et medlem af kapitlet, *scolasticus*, var måske oprin-

delig selv lærer, men blev efterhånden nærmest en tilsynsførende skoledirektør, der også varetog skolens økonomi, mens der var ansat en eller flere lærere til at undervise. På et eller andet tidspunkt blev skolen delt i en afdeling for begyndere og en afdeling for viderekomne, som nærmest var et præsteseminarium. En universitetsuddannelse kunne man kun få i udlandet, indtil Københavns universitet blev oprettet i 1479. Selv efter den tid var det dog kun et lille mindretal af latinskolernes elever, der fortsatte ved universitetet.

Domskolerne var dog ikke de eneste skoler i landet. Lige siden der kom munke til Danmark, havde der været klostreskoler til undervisning af de unge novicer – og disse kunne være meget unge, da drenge kunne klostergives 14 år gamle, piger, når de var fyldt 12 år. De såkaldte herreklostre, som tilhørte benediktinerne, cistercienserne og andre, der levede af deres jordegods, havde skoler, som var åbne for udenforstående. Således fandtes der i senmiddelalderen blomstrende skoler og store biblioteker i cistercienserklostrene i Sorø og Øm, og benediktinerne i Skovkloster (det senere Herlufsholm) drev også skolevirksomhed. Johanniterne, der var en hospitalsorden, havde et lærdomssæde i Antvorskov, og endelig kom i det 15. århundrede også de bogligt orienterede birgittinere, men de nåede aldrig at bygge mere end to klostre i Danmark.

Fra det 13. århundrede fandtes desuden de nye tiggermunkeordener. Af disse var franciskanerne, gråbrødrene, oprindeligt slet ikke interesserede i boglærdom, men da de både prædikede og øvede sjælesorg, måtte de alligevel have en vis viden, og efterhånden fik de større klostre lektorer i teologi og filosofi. Dominikanerne, sortebrødrene, var fra begyndelsen stærkt engageret i boglig dannelse. Hvert eneste kloster skulle have en teologilektor, og deres undervisning skulle stå åben for udenforstående. I det 15. århundrede kom så karmeliterne, de hvide brødre, der ligeledes lagde stor vægt på lærdom og endog oprettede en højere læreanstalt i København i 1519. Den var dog kun for ordenens egne medlemmer.

Klostreskolerne havde deres egne formål, og det var heller ikke alle, der uden videre kunne få en søn optaget i Sorø eller Øm klostreskole. Domskolerne var de eneste steder, hvor fattige drenge, som ville være præster, men ikke munke, kunne blive uddannet. Det beror imidlertid på rene tilfældigheder, hvornår de enkelte domskoler nævnes første gang. Det sker som regel i forbindelse med, at der oprettes et legat, og den pågældende skole må altså have eksisteret før dette år. En skole i Lund omtales 1085 (med fuld sikkerhed 1123), i Viborg ca. 1130, i Ribe 1145, i Roskilde 1158, i København i 1246 og i Århus 1280.

I løbet af det 15. århundrede blev der i mange købstæder oprettet stadsskoler, som synes at have haft betydelig søgning. Selv om de var drevet af byen, var de stærkt kirkeligt præget, men adskilte sig fra domskolerne ved også at undervise i dansk, tysk og regning.

Kildematerialet til de danske skoler i middelalderen er yderst sparsomt, men ved at stykke de spredte oplysninger sammen – og generalisere ud fra dem – kan man så nogenlunde danne sig et billede af skolernes opbygning, selv om man på mange punkter, navnlig vedrørende undervisningen, må gå ud fra udenlandske forhold og formode, at det også er gået sådan til i Danmark.

Skoler i Odense

Ved reformationen var der i Odense tre latinskoler, som blev slået sammen til én skole, og det er derfor ikke urimeligt at betragte dem alle tre som forløbere for den nuværende katedralskole.

Odense stift nævnes første gang i en skriftlig kilde i 988, og som i andre stiftsbyer må det formodes, at der også i Odense var en skole længe før det første skriftlige vidnesbyrd dukker op i slutningen af det 13. århundrede. Kilder er der ikke mange af, og adskillige kendes kun i senere afskrifter og referater, især af Cornelius Hamsfort d.Y. (1546–1627). Han havde bestemt ikke til hensigt at forfalske noget, men dels har han vist sommetider læst forkert, når han skrev af, dels bruger han, når han refererer, det latin, som var gængs på hans egen tid. Det har bevirket, at han undertiden anvender ord, som slet ikke forekommer i det middelalderlige latin, eller som tidligere havde en anden betydning. Det kan gøre tolkningen meget vanskelig, og selv hvor de originale breve er bevaret, kan det være af afgørende betydning, hvordan et enkelt ord skal forstås. Når der kun er et meget spinkelt kilde-materiale, må man jo prøve at pine det mest mulige ud af det. F.eks. taler kilderne om skole (*scola*) i ental og skoler (*scolae*) i flertal, men disse ord bruges i virkeligheden i flæng. Så selv om der står skoler i flertal, skal man altså ikke tro, at der nødvendigvis var mere end en enkelt.

Til forskel fra de fleste andre stiftsbyer havde Odense et regulært domkapitel, der bestod af benediktinermunke, som var kommet til byen o. 1095 fra det engelske kloster Evesham i Worcestershire, og i 1117 fik munkene pavens tilladelse til at være det lokale domkapitel.¹ Det er usikkert, om de fra første færd har haft en skole, da der nok gik nogen tid, før de tog novicer ind. De første munke kunne måske heller ikke tale dansk, og det var nødvendigt, hvis de skulle give elementær undervisning.

Det tages i almindelighed for givet, at benediktinerne udmærkede sig ved lærdom og skoler, og det er ubestrideligt, at de i den ældre middelalder så at sige havde båret Europas skoler, og at de fra det 16. århundrede markerede sig ved boglærdom og fine skoler. Men den slags stod der ikke noget om i klosterreglen. Dens formål var gennem et fællesskab i bøn og fattigdom at skabe gode kristne, potentielle helgener; alt andet var biting. I engelske benediktinerklostre var det ikke almindeligt, at munkene påtog sig at give elementær undervisning; hvis de beskæftigede sig med den slags, plejede de at ansætte en verdensgejstlig præst til at undervise.²

Den første omtale af en skole i Odense henføres til biskop Jens, den anden biskop med dette navn, som beklædte bispestolen 1283–86. I et brev uden årstal, men med datoen 30. april godkendte han, at kapitlets leder, prior Henneke, og domkapitlet henlagde nogle indtægter af en gård i Rynkeby og af Stenløse kirke til underhold for de brødre fra Sct. Knuds kloster, som studerede i Frankrig, og det begrundes således: »*Blandt de ting, som pryder og smykker Guds hus, er det ingenlunde den ringeste, at der i dette findes gejstlige, som udmærker sig ved gode sæder og boglig lærdom. Derfor skal alle vide, at vi i betragtning af vor kirkes tarv, da den*

til sin ledelse i høj grad har lærde mænd behov. . .»³ Her er en programerklæring om, hvad lærde mænd skal bruges til, men den indeholder selvfølgelig ikke noget om, hvordan man tager de første skridt ad lærdommens vej. Men Hamsfort refererer nogle nu tabte kilder, der oplyser, at prior Henneke gjorde sig vel fortjent af skolen, og at biskop Jens efter Hennekes opfordring oprettede en drengeskole.⁴ Gavebrevet har været henført til 1271 eller 1277, men det kan ikke være rigtigt, da Jens først blev biskop 1283. Imidlertid var det ret almindeligt, at en biskop indledte sin embedstid med at udstede gavebreve eller oprette noget nyt, så det er ikke urimeligt at gætte på, som H. H. Jacobsen har gjort det, at gavebrevet er fra 1283, og at skolen er oprettet samtidig med legatet, altså den 30. april 1283.⁵ (Desuden må man have et årstal og helst også en dato, hvis man vil holde jubilæum).

Historikeren Peter Fr. Suhm, der i 1782 begyndte at udsende sin monumentale »Historie af Danmark«, anfører uden at blinke, at både biskop Jens og hans efterfølger Gisico (1286–1300) oprettede den første skole. Begge dele kan ikke være rigtigt, men det lyder overbevisende, når Suhm beretter, at Gisico »beskikkede Niels Fripp til den første lærer og tillagde ham en årlig løn på 1 mark sølv, 2 par sko, 2 skjorter og 10 alen vadmel. Han skulle dagligt sammen med 16 elever spise i Sct. Knuds omgang (d.v.s. den bygning mellem klosteret og kirken, som nu er menighedssal) af de levninger, der kom fra brødrenes bord. Dog gav bispen selv til deres årlige underhold 1 mark korn«.⁶ Det var meget almindeligt, at lønninger blev udbetalt i en blanding af penge og naturalier.

Man skal her lægge mærke til, at det er biskoppen, der opretter skolen, ikke kapitlet, selv om det sker på priorens opfordring. Det bestyrker formodningen om, at munkene ikke selv gav sig af med elementær undervisning. Der tales nemlig om *scolae pueriles*, og *puerilis* betyder det-som-angår-små-børn. Selv om man formoder, at der i forvejen var en skole, er der nu blevet etableret eller udskilt en lavere skole med elementær undervisning.

Den næste oplysning om skolen stammer fra 1304, da Cecilie, marsk Jens Kalvs enke, blandt mange andre testamentariske gaver til mange forskellige, også skænkede 6 mark til de fattige elever, *scolares*, i Odense,⁷ selv om hun ikke synes at have haft nogen tilknytning til byen. Dernæst erfarer vi, at biskop Peder Pagh (1304–39) henlagde Særslev kirke til skolen. Det originale brev er tabt, men i 1349 stadfæstede biskop Niels Joensen denne overdragelse.⁸ Sandsynligvis allerede i 1343 var en vis broder Henneke blevet udnævnt til for livstid at forestå skolen, og han skulle samtidig være sognepræst i Særslev. (Det betød i praksis, at der blev ansat en kapellan, der skulle gøre alt sognepræstens arbejde i Særslev for en sikkert yderst beskeden løn, mens indtægterne gik til broder Henneke). Samtidig understreger brevet, at ved Hennekes fratræden skulle en anden velegnet og boglærd kapitelbroder være hans efterfølger, og der måtte ikke udnævnes en udenforstående, så længe der var kvalificerede folk i kapitlet.⁹ Denne sidste bestemmelse blev yderligere bekræftet af biskop Erik Krabbe i 1365.¹⁰

Efter disse breve at dømme ser det ud til, at det alligevel er en af Knudsbrødrene, som har stået for skolen, men spørgsmålet er, hvor meget han havde at gøre med undervisningen. Fra 1349 foreligger et meget interessant brev fra biskop Niels Joensen. Efter ansøgning fra »rektor Henneke og de andre scolares« forbyder han

den uskik, som i lang tid har rådet, at hver enkelt fattig scolar betaler indtil halvdelen af sine indsamlede eller udbetalte penge til rektoren eller læreren (*magister*). Det har resulteret i, at »mange på grund af sådan tyngde forlader skolen og opgiver det studium, i hvilket de kunne gøre fremskridt.« Dette forbydes nu kategorisk, for at elever »fra disse og andre egne i des større mængde og des livligere må kunne søge denne skole.« Endelig tilføjes det, at der nu er lagt indtægter til skolen, som rektor eller lærer kan leve af.¹¹

Her er den første omtale af, at der betales for undervisningen, hvad der egentlig havde været forbudt siden 1179. Allerede i 1145 havde ærkebiskop Eskild skænket en gave til skolen i Lund, for at undervisningen kunne være gratis,¹² og i princippet var alle enige om, at det burde den også være. I Odense er det noget uklart, hvad der menes med halvdelen af de indsamlede og udbetalte penge (*ad medietatem pecunie collecte vel solutionis*). Brevet er blevet tolket sådan, at scolarerne skulle aflevere halvdelen af alt, hvad de erhvervede sig ved det tiggeri, som var normalt. Men det ville have været en helt uhørt brandskatning at berøve scolarerne halvdelen af, hvad de fik til livets underhold, og desuden var en hel del af det i naturalier (jvf. s. 32). Man kan ikke så godt dele det bad, man tog i går, eller den middagsmad, man fik i forgårs. Men her er tydeligvis tale om kontante penge. Hvad scolarerne fik enkeltvis, kunne ikke kontrolleres, så det er overvejende sandsynligt, at det drejede sig om penge, som de fik i fællesskab, f.eks. når de sang ved en begravelse. Så var læreren også med; han modtog pengene og beholdt en del af dem som løn for sit eget arbejde.

Der er også et andet fortolkningsproblem vedrørende »rektor Henneke og de andre scolarer«, da man jo ikke kan henregne rektor til eleverne. Men det er muligt, at *scolares* her betyder underordnede lærere. Desværre ved man sjældent nøjagtigt, hvad de forskellige titler dækker over. At Henneke her er *rector scolarium* behøver ikke at betyde mere, end at han er skolens tilsynsførende, mens undervisningen varetages af *magister*, læreren, som dog næppe haft nogen magistergrad, for en sådan kostede mange års studier ved et udenlandsk universitet og førte til betydeligt bedre embeder. Det kan også være en ren skrivefejl, at der kom til at stå »rektor og de andre scolarer«, for scolarerne var jo de nærmeste til at klage. Man kan iøvrigt dårligt tænke sig, at rektor Henneke har klaget over sig selv, så det må være den unavngivne *magister*, der hidtil har skrabet pengene til sig.

Efter 1349 tier kilderne længe om domskolen, men inden da var der opstået en anden skole i Vor Frue sogn. Den 1. juli 1319 skrev pave Johannes 22. to breve til »scolarerne i det hus i Odense, som ligger ved Vor Frue kirke«.¹³ Det første brev bekræfter nogle gaver, som kannik Bonde Hugorm i Roskilde har skænket scolarerne, og ifølge det andet brev har kongen, Erik Menved, givet noget jordegods, blandt andet i Stenløse sogn i Merløse herred, til underhold af 12 scolarer i dette hus. Kongen har samtidig overdraget scolarerne patronatsretten (*patronatus*) til »fornævnte kirke«, og da der ikke nævnes andre kirker end Vor Frue, må det dreje sig om den. Længere nede i brevet understreges det dog, at kongen stadig har ret til at kalde sognepresten, så i denne forbindelse må *patronatus* kun omfatte ejendomsretten og dermed indtægterne, men ikke kaldsretten. Videre bestemmes det, at når en af scolarerne forlader huset, fordi han er blevet præsteviet, eller af anden

grund, skal der efter kongens vilje udpeges en anden. Kongen indsætter en forstander (*procurator*), som skal bestyre økonomien, og efter dennes anvisning skal scolarerne deltage i gudstjenesterne i Vor Frue kirke. Videre godkendes det, at biskop Peder Pagh har annekteret Vor Frue kirke til skolehuset, og endelig også, at Fraugde sogns Sct. Laurentii kirke er henlagt dertil. Af indtægterne derfra skal læreren (*magister*) have klæder og holde scolarerne med bøger, dog altsammen på betingelse af, at der bliver indsat en vikar til at betjene Fraugde sogn.

Skolehuset har tydeligt nok eksisteret før 1319, og et notat fra det 18. århundrede af J. Bircherod giver følgende forklaring: »*Ungefær år 1308 blev det forandret med skolen, thi provsten til Vor Frue byggede siden en pugeskole, som den kaldes, på Vor Frue kirkegård, og blev Jens Tyndskæg dér sat til skolemester, til hvis årlige løn blev lagt degnerenten af Stenløse og Fraugde kirker, som beløb sig til 1¹/₂ mark korn eller 24 tønder. Peblingene i skolen var da 32, dem biskop Peder Pagh gav årlig, mens han levede, 10 mark korn til underholdning, som var 16 tønder.*«¹⁴ Årstallet 1308 er ikke usandsynligt, og der har sikkert været et siden tabt stiftelsesbrev, som indeholdt forskellige husregler, f.eks. om udsmidning af dovne eller opsættede elever på linie med de bestemmelser, der fandtes i et gavebrev til Roskilde skole.¹⁵ Bircherod gør sig dog skyldig i nogle fejl. I 1308 var der ikke noget, der hed degnerente; det må dreje sig om nogle indtægter fra Fraugde og Stenløse kirker, og Bircherod har nok blandet Stenløse i Merløse herred sammen med Stenløse i Odense herred, hvis kirke blev henlagt til kapitlet (s. 35). Desuden har Bircherod regnet forkert, for 1 mark korn var 40 tdr. hvede eller rug, 48 tdr. byg, eller 80 tdr. havre.

Ordet pugeskole fremkalder en forestilling om en skole for små, endda meget små drenge, men den betydning fik ordet først i løbet af det 19. århundrede. Pavebrevet 1319 taler om, at scolarerne forlader huset for at blive præsteviede, så her er der klart tale om voksne mænd, der går på det lokale præsteseminarium. Tore Nyberg har derfor ment, at skolehuset ved Vor Frue kirke ikke var en skole, men et studenterkollegium, hvor et antal scolarer kunne leve under ordnede forhold og få kost og logi, men at skolen eller præsteseminarieret stadig var ved domkirken. Denne hypotese forklarer efter Nybergs mening også, at Fraugde kirke faktisk i 1314 af biskoppen blev overdraget til domkapitlet.¹⁶

Imidlertid fremgår det af et andet brev, at kapitlet allerede i 1316 appellerede en øjensynlig ugunstig afgørelse netop om Fraugde kirke,¹⁷ så det er tvivlsomt, om kapitlet overhovedet har fået den. Om skolehuset var en skole eller ikke, hænger på tolkningen af ordet *magister*. Til at holde styr på scolarerne og eventuelt hjælpe med lektielæsningen behøvede man ikke en *magister*, og lignende institutioner i Lund, Roskilde og Ribe havde ikke nogen.¹⁸ Hvad skulle Vor Frue skolehus med en lærer, hvis han ikke skulle undervise?

Suhm har tolket Bircherods bemærkning således, at kapitlets skole blev flyttet fra klosteret til Vor Frue skole,¹⁹ men det fremgår tydeligt, at kapitlets skole levede videre. Henneke kaldes udtrykkeligt rektor »ved Sct. Knud«, og det tyder også på, at der var en anden lignende skole.

Det mest mærkelige er dog, at provsten i Odense ikke nævnes 1319. Han var en betydelig og fremtrædende person, der så vidt vides altid var sognepræst til Vor

Frue kirke, som kongen havde kaldsret til. Det virker derfor højst besynderligt, at denne kirke overdrages til skolehuset. Men brikkerne falder på plads, hvis man forudsætter, at den forstander (*procurator*), som kongen indsætter, er provsten til Vor Frue kirke.²⁰ Senere kilder viser også, at provsten øjensynlig frit kunne disponere over pugeskolens gods, som han mageskiftede i 1442,²¹ og da han 1483 fik provstiets gamle privilegier bekræftet, siges det udtrykkeligt, at til provstiet ligger Vor Frue kirke, Albani kirke, Fraugde kirke og »prebendet pugeskole«.²²

I begyndelsen af det 14. århundrede havde Odense altså to latinskoler. Vor Frue skole var tydeligt nok præsteseminariet, og pavebrevet 1319 understreger, at biskoppen har taget scholarerne som de vordende præster under sin beskyttelse. Men hvad så med kapitlets skole? Det er meget usandsynligt, at der skulle have været behov for to højere læreanstalter i Odense, men muligvis var kapitelskolen af ukendte grunde blevet meget ringe og derfor begrænset til elementær undervisning. Den næsten permanente modsætning mellem provstiet og kapitlet kan meget vel have stimuleret provsten til at oprette sin egen skole, mens omvendt netop dette har foranlediget kapitlet til at forbedre sin egen skole ved at overdrage Særslev kirke til den.

Det var mange steder almindeligt, at et domkapitel havde eller fik monopol på at holde skole. Det fik f.eks. domskolen ved Vor Frue kirke i Reval af kongen i 1319,²³ og det ønskede kapitlet i Odense øjensynlig også. I 1434 bestemte ærkebiskoppen, at i Odense »forbydes det, at nogen fordrister sig til at oprette nogen skole (*scolae particulares*) ud over den ene fælles skole (*scola unica communis*) ved domkirken og den skole, som kaldes pugeskolen«.²⁴ Denne bestemmelse er sikkert fremkaldt af kapitlet, og den skyldes muligvis, at der nu var en tredje skole i Sct. Michaels (d.v.s. Sct. Hans) sogn. Her havde johanniterne o. 1280 oprettet et kloster, og Sct. Michaels kirke var både klosterkirke og sognekirke, sandsynligvis på den måde, at johanniterne holdt en sekulær kapellan til at varetage sognepræstens funktioner. Muligvis har johanniterne foruden deres sygehus haft et børnehjem for forældreløse børn og i tilknytning dertil en skole, der også var åben for sognets drenge. I hvert fald blev der i 1447 sluttet en overenskomst om skoler mellem prior Offe Grip på johanniternes vegne og prior Jacob Ged på Knudsbrødrenes vegne. Det blev understreget, at Sct. Hans kloster har en skole (*scolae particulares*), ikke fordi de har juridisk ret til at holde skole, men fordi kapitlet har tilladt det. Dog betingede kapitlet sig, at Sct. Hans skole ikke måtte optage eller beholde drenge over 15 år og overhovedet ikke optage drenge, hvis forældre boede i Albani sogn. Hvis johanniterne ikke overholdt disse regler, skulle kapitlets rettigheder stå ved magt,²⁵ d.v.s. så ville kapitlet i henhold til ærkebiskoppens brev forlange Sct. Hans skole nedlagt.

Denne overenskomst må tolkes således, at kapitlet selv har haft en elementær skole i Albani sogn, hvor klosteret jo også lå. 15 års reglen tyder ligeledes på, at også voksenundervisningen skulle være forbeholdt kapitlets skole – men hvad så med præsteseminariet i Vor Frue sogn? Dette spørgsmål kan desværre ikke besvares, men der var jo nu gået mere end 100 år, siden Vor Frue skole blev oprettet, og den kan muligvis være sunket ned til at være en skole for begyndere.

Hamsfort fortæller, at biskop Navne Jensen Gyrsting (1421–40) i begyndelsen af

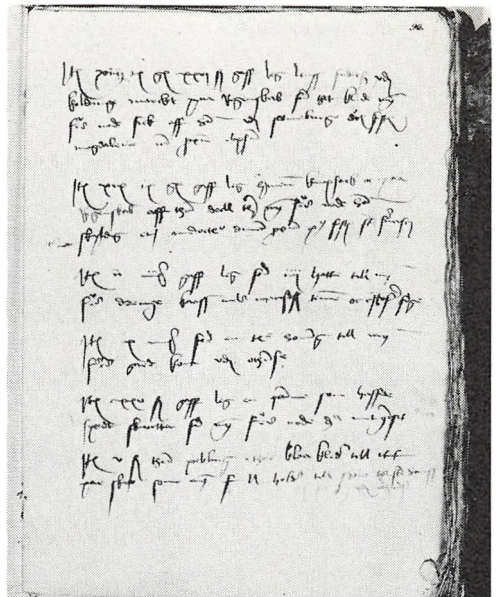
sin embedstid oprettede en ny skole, dog uden at afskaffe de bestående.²⁶ Det blev siden taget for gode varer af J. K. Bloch i hans bog om den fynske gejstlighed, men ud fra sine protestantiske forudsætninger tolkede han det på sin egen måde: »Uden tvivl har denne nidkære biskop vel set, at kannikerne og Sct. Knuds brødre, som var blevet temmelig liderlige, ikke gjorde deres pligt med ungdommens undervisning i deres skole, og derfor har han stiftet en ny og anden skole.«²⁷ Bloch bruger måske ordet »liderlig« i dets tyske betydning, d.v.s. »uordentlig«, men det er nu ikke sandsynligt, at biskop Navne skulle have oprettet en helt fjerde skole. Derimod kan det meget vel passe, at Sct. Hans skole blev oprettet i 1420'erne.

I de følgende årtier nævnes skolerne pæraktisk taget ikke. Domkapitlet undergik store forandringer, idet det i 1474 blev sekulariseret, d.v.s. munkene blev fordrevet, og der blev i stedet for indsat et antal sekulære kanniker og tre prælater, domprovst, dekan og kantor. Disse høje embeder blev besat med tre gejstlige, som i forvejen var fremtrædende, idet Odense-provsten blev domprovst, forstanderen for Dalum nonnekloster blev dekan, og provsten i Assens fik kantorembedet. Denne omdannelse blev motiveret med, at der på Fyn var mange lærde mænd, som med store økonomiske ofre studerede i udlandet, men ikke havde mulighed for at få gode embeder, når de kom hjem, og derfor rejste andre steder hen, så at Fyn manglede lærde mænd. Bag ved lå måske et ønske fra den fynske adel om at få yngre sønner anbragt i gode kannikeembeder, og kongen, Christian I, som var medvirkende ved ændringen, regnede nok også med, at han kunne lønne nogle af sine embedsmænd ved at indsætte dem som kanniker.

De stakkels munke flakkede nu om i landet uden at kunne finde et blivende sted, men ved dronning Dorotheas hjælp fik de sagen taget op igen ved pavehof-fet, og i 1488/89 vendte de tilbage som domkapitel.²⁸ I alt hvad der blev skrevet før, under og efter disse omvæltninger, nævnes skolen ikke en eneste gang. Det kan naturligvis skyldes manglende interesse, og det er altid farligt at argumentere *e silentio*, ud fra, hvad der ikke bliver sagt. På den anden side må det formodes, at hvis munkene selv havde undervist, og skolen altså var blevet nedlagt, da de rejste, ville der være kommet nye bestemmelser om, at det sekulære kapitel skulle sørge for skolen. Det skete nemlig i Viborg, hvor det regulære kapitel blev sekulariseret 1440. Her skulle for fremtiden biskop og kapitel sørge for en god skole.²⁹ Men hvis det forholdt sig sådan i Odense, at kapitlet i forvejen havde ansat sekulære præster til at undervise, kunne skolen blot fortsætte.

I begyndelsen af det 16. århundrede dukker alle tre skoler op i dronning Christines hofholdningsregnskaber, der dækker årene 1496–1513, og 1520–21.³⁰ Men hvad man dér kan erfare, er dronningens gavmildhed mod de fattige scolarer, som på dansk kaldes »peblinge«, når det er mindre drenge, og »degne«, hvis det er de større. Det fremgår også, at der blev betalt skolepenge; »den lille pebling«, som øjensynlig var dronningens særlige protegé, fik 1507 3 skilling til »skoleleje« og året efter 2 skilling til »past« (skolepenge) og papir. Det var åbenbart blevet almindeligt, at der blev betalt skolepenge. Den fremtrædende danske bilbelhumanist Christiern Pedersen kritiserer i 1531 landets forældre, fordi de ikke vil koste lidt på deres børns skolegang, og Christian IIs skoleforordning forudsætter, at hver elev betaler 3 skilling per kvartal.³¹

Fra side i dronning Christines hofholdningsregnskab for 1508. På de tre nederste linier: Item 5 s[killing] then pebling i thee blaa kleder till itt par skoo som myn ffrues] nade holder till santi Hanss udi Othense. Rigsarkivet.

Dronning Christines regnskaber nævner også skolemesteren ved skolen i Albani sogn, men kommer naturligt nok ikke ind på skolernes niveau eller organisation. Kirkeordinansen 1539 taler i almindelighed om skoler, hvor der »plejer« at være en skolemester og 4–5 underordnede lærere, hørere, med hver sin lektie (klasse). I Lund omtales allerede 1386 hørere, og i Roskilde var der i 1480 6 underordnede lærere. Christian II's skoleforordning bestemmer blot, at der skal være et tilstrækkeligt antal lektier, så eleverne kan fordeles efter deres standspunkt.³² Da der nu var tre skoler i Odense, var det måske ikke nødvendigt med så mange lektier og hørere, men desværre er der ingen som helst oplysninger om antallet af elever. Når biskop Peder Palladius taler om, at der i hans ungdom var 700 elever i Ribe og 900 i Roskilde skole, skal disse meget runde tal nok tages med stort forbehold.³³

Om Vor Frue skole fortælles det, at magister Niels Andersen Ulfeldt gav den 2 læster korn og indsatte skolemester Ivar Lauritzen, en lærd mand, der havde magistergrad og havde været kannik.³⁴ Det drejer sig utvivlsomt om den Niels eller Claus Ulfeldt, der i 1474 blev dekan i det nye domkapitel. (Hans latinske navn var Nicolaus, og Niels og Claus er afledt af dette navn). Men hvis Vor Frue skole fik en så lærd mand til skolemester, kunne det tyde på, at den stadig gav undervisning på et højt niveau. Det lektorat i teologi, som enhver domkirke skulle have ifølge Basel-koncillets bestemmelse 1438, synes aldrig at være blevet oprettet i Odense. Efter domprovst Hans Urnes død 1503 blev provstiet ikke besat, og biskop Jens Andersen Beldenak bemægtigede sig dets indtægter, utvivlsomt med kongens tilligelse. Men da kong Hans efterhånden kom i modsætningsforhold til biskoppen, blev provstiet genoprettet og givet til kongens rentemester Anders Glob, som sikkert lod kirken passe af en vikar og næppe kerede sig om skolen.³⁵ Men skolen blev liggende på Vor Frue kirkegård, og den blev repareret så sent som i 1528, hvilket

Ligkapellet ved Vor Frue Kirke, som formodes at have været anvendt til skole i middelalderen.

fremgik af en sten indsat i muren; i 1599 omtaler Arild Huitfeldt, at »et stenhus til 12 poge står på kirkegården og kaldes endnu pogeskolen«. ³⁶

Albani skole lå vest for domkirken i den bygning, der blev den samlede latinskoles hjemsted efter reformationen. ³⁷

I mange andre købstæder blev der i det 15. århundrede oprettet stadsskoler, men der er intet spor af en sådan i Odense. Ganske vist bevidnede borgmester Hans Mule aftalen af 1447 mellem Sct. Hans kloster og kapitlet, men det kan højst betyde, at byens øvrighed derved demonstrerede interesse for skolevæsenet. Sct. Hans skole var ikke en stadsskole. Det må formodes, at der i byens andre klostre også var skoler, nemlig i Gråbrødre kloster fra 1279, og dominikanerklosteret fra 1239. Men selv om udenforstående i ny og næ kunne høre klostrenes lektorer holde foredrag, har klosterskolerne næppe været åbne for alle og enhver; det skulle domkapitlet nok have protesteret imod.

Allegorisk fremstilling af trivium: Grammatik, retorik og dialektik (logik) – gennem såning, malen af korn og bagning. Tysk træsnit ca. 1500.

Undervisningen

Som det med stor tydelighed er fremgået, er det meget lidt, kilderne siger om skolerne, men når man kommer til deres indhold, undervisningen, tier de helt. På dette punkt er det derfor i særlig grad nødvendigt at trække på udenlandsk materiale og formode, at undervisningen i Odense er foregået på samme måde.

Latin var Vesteuropas kirkesprog og dermed også det medium, der formidlede både klassisk og kristen kultur, og eleverne måtte derfor begynde med at lære latin. Allerede i den klassiske oldtid havde man opdelt undervisningen i de 7 frie kunster, *artes liberales*, fordelt på det såkaldte *trivium*, der omfattede grammatik, retorik og dialektik, og *quadrivium* bestående af aritmetik, geometri, astronomi og musik. Denne inddeling bevarede man i middelalderen, selv om de enkelte fags indhold ændredes noget.

Grammatik var mere end bøjninger og kusus og syntaks. Disse ting hørte naturligvis også med, men i faget grammatik indgik også læsning af både klassiske og kristne forfattere, så eleverne kunne lære at udtrykke sig på latin både skriftligt og mundtligt. Retorik var kunsten at udtrykke sig smukt med anvendelse af metaforer m.m., så de vordende præster både kunne skrive prædikener og diplomer, d.v.s. officielle breve som skøder, tingsvidner, testamenter m.v., som blev udfærdiget efter faste regler. Endvidere skulle eleverne lære at bruge de indviklede liga-

turer, d.v.s. det næsten stenografiske forkortelsessystem, der blev brugt i alle lande. Det havde den fordel, at det gik hurtigere at skrive, og at man sparede på det dyre papir eller pergament. I stedet for at skrive *In nomine patris et filii et spiritus sancti* (i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn) kunne man nøjes med følgende

i nōē p^{ris} & fiⁱ & ss

Dialektik var opøvelse i at tænke logisk og argumentere for og imod en sag. Fra det 13. århundrede, da kendskabet til Aristoteles' skrifter blev almindelig udbredt, udviklede man i dialektikken den såkaldte ja-og-nej metode (*sic et non*) Man opstillede et spørgsmål, besvarede det med ja og gav en række grunde for det. Derpå besvarede man det med et lige så velbegrundet nej og drog til sidst konklusionen, idet hele metoden forudsatte, at der på ethvert spørgsmål kun er ét svar, og at dette kunne findes ved at præcisere tilsyneladende modstridende synspunkter.¹ Senere tider har harcelleret over de mange yderst spidsfindige spørgsmål, man til dette formål opstillede, f.eks. hvor mange engle der kunne danse på en nålespids, men meningen med det var kun at opøve evnen til at diskutere eller disputere, som det hed i middelalderen, for derved at kunne nå frem til, hvad der var sandt og hvad der var usandt.

Christiern Pedersen ankede over disse disputatser, som hverken havde hoved eller hale, og han fordømte også en lang række af de skolebøger, der normalt blev anvendt; det er stort set de samme, som også forkastedes i Christian IIs udkast til en skolelov.² Kendskabet til skolebøger beror i de fleste tilfælde på testamenter, hvor godgørende givere skænker bøger til skoler, men for Odenses vedkommende findes desværre kun ét testamente af den slags, nemlig domprovst Hans Urnes testamente af 1503.³ Han skænker til »fattige peblinge i denne by 2 hundrede bøger som Donater, Regulas, Facenus, tres partes Alexandri udi octava, hvilke bøger som nylig sat er«. »Nylig sat« betyder, at de er trykt, og Hans Urne synes at have drevet en større forlagsvirksomhed, blandt andet med liturgiske bøger og netop skolebøger. Efter hans død blev der gjort regnskab med bogtrykker Simon Brandt, vistnok fra Lübeck, som fik godt 50.000 mark for de bøger, han havde trykt for domprovsten. Fra andre steder ved man også, at der i begyndelsen af det 16. århundrede blev importeret store mængder trykte skolebøger fra Tyskland.⁴

De bøger, der optræder i testamentet, var netop de lærebøger, der blev mest anvendt i hele Europa. Donat var den elementære latinske grammatik, forfattet af Donatus omkring år 350. Dens titel var *De partibus orationis ars minor* d.v.s. »Den mindre kunst om talekunstens dele«, men den var overalt kendt slet og ret som Donat. Der må have været en meget stor efterspørgsel efter den, siden Donat var den første bog, der blev trykt efter bogtrykkerkunstens opfindelse, o. 1450, og den kom på kort tid i flere hundrede udgaver.⁵ Den var også den første bog, der blev trykt i København af Gotfred af Ghemen o. 1489. Regulae er også en grammatik, *Regulae fundamentales artis grammaticae*, Facenus er ligeledes en grammatik, og Alexander står for Alexander de Villa: *Doctrinale*, forfattet 1199, en mere avanceret grammatik på vers.⁶

Dartes orationis quot sunt Octo
 que: Nomen, pronome, uerbum,
 aduerbiu, prapriu, coniunctio, pre-
 positio, interlectio. Nomen quid
 est: pars orationis tñ casu corp? aut
 rem pprie cõmuniter ve significans, pprie ut
 roma tpbis, cõmunie ut uerbs flumẽ. Nominu
 quot accidit: sex. q: qualitas, cõparatio, gen?, nu-
 mer?, figura, casus. Qualitas noim in quo est
 biprita est. Quid: aut em unius nomẽ est z pro
 priu uicior aut multoz et est appellatiu. Cõ-
 parationis gradus quot sunt: tres, qui: positiu?
 ut doctus, cõparatiuus ut doctior, suplatiuius ut
 doctissimus. Que nomina cõpantur, appella-
 tua distat qualitatẽ aut quantitatẽ signi-
 ficancia, qualitatẽ ut bonus, malus, quantitatẽ
 ut magnus, pã, uis. Comparatiu? gradus ad
 casu seruit: ablatiuo uiciorq; numeri sine ppo-
 sitione. Quo: dicimus em doctior illo uel doct-
 rior illis. Suplatiuius cui: qd tñ plurali ut col-
 lectiuo singulari. Quo: dicimus enim doctissi-
 mus poetarũ fuit uulgissimus uel optimus plebis.
 Genera nominũ quot sunt, quatuor: que: mas-
 culinũ ut hic magister, femininum ut hec musa,
 neutru ut hoc scampnu, cõmune ut hic et hec
 sacerdos. Est pterea triu generu quod õne uicid-
 tur ut hic z hec z hoc, felix. Est et epphenum
 quod pmituũ genus dicitur, ut hic passet hec
 aquila mustela milu. Numeri nomũ quot sunt
 duo: qui: singularis ut hic magister, pluralis ut

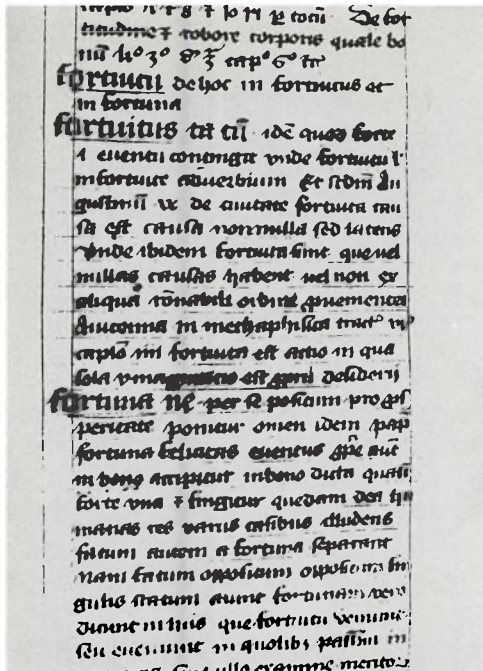
a 1

Første side af Gotfred af Ghemens Donat.

D3

Andre hjælpemidler var vocabularier, en slags alfabetiske glosesamlinger med forklaringer. I Fyns bispearkiv er der bevaret et fragment af et sådant, der har været brugt som bind om Jacob Madsens visitatsbog. Det er derfor sandsynligt, at det har tilhørt domkirken og kan have været brugt til undervisning.

Da latinskolerne alle var kirkelige og først og fremmest sigtede mod at uddanne præster, fik eleverne naturligvis også undervisning i kristendomskundskab, bibel-læsning o.l., men hertil anvendte man de liturgiske tekster, som eleverne alligevel skulle høre ved gudstjenesterne, og liturgiske bøger regnedes ikke med til skolebøger. Endelig skulle eleverne lære pli og gode manerer, og til det formål fandtes også en skolebog, som muligvis har været brugt i Odense. Det var *Facetus* (d.e. Den dannede), en meget udbredt bog, hvis formål var at bibringe læserne både en høj moral og gode selskabsmanerer. Først af alt gælder det naturligvis om at være en god kristen, – og det indebærer også, at man opfører sig pænt under gudstjenesten. Desuden skal man tilegne sig en række gode dyder som ydmyghed, retfærdighed og troskab; man skal tale sandhed og i det hele ikke snakke for meget og heller ikke le voldsomt. Hvis man ligefrem griner, når man er alene, er det tegn på slet-
 hed eller dumhed. Bogen indeholder også en række praktiske råd om forhold, der nu ikke kan have været så aktuelle for skoleelever: Man bør ikke gifte sig med en datter af eller enke efter en ågerkarl, og hvis man foretager sig hemmelige ting, skal man ikke fortælle sin hustru det. Man skal naturligvis have respekt for sin lærer og arbejde med sit lærestof. Man må ved bordet ikke drikke med munden fuld

Fragment af vocabularium fra biskop Jacob Madsens visitatsbog. Landsarkivet, Odense.

af mad, og det er ikke passende at tørre sin næse i dugen. Især skal man vogte sig for tre ting: Røg, tagdryp og slette kvinder.

Det er ikke sandsynligt, at en almindelig latinskole gav ret megen undervisning i quadriviumsfagene. Der forekom måske en lille smule astronomi, for at de vordende præster kunne finde ud af påskeberegningen. Påsken er en bevægelig fest, der falder på den første søndag efter første fuldmåne efter forårsjævndøgn. Til at finde ud af dette fandtes en række beregninger, de såkaldte *computationes*, og selv om en præst ikke selv skulle kunne opstille beregningerne, skulle han have dem og forstå dem. Ellers kunne det jo ske, at en præst i et meget isoleret sogn, f.eks. Avernakø, kom for skade at holde påske på en forkert dag. Geometri har næppe været nødvendigt for en præst, men nok lidt aritmetik, for adskillige gejstlige kom til at føre regnskaber, og så skulle de gerne kunne lægge sammen og trække fra. På et eller andet tidspunkt måtte en præst også lære lidt kirkeret, selv om det ikke hørte med til de 7 frie kunster, for når han hørte skriftemål, skulle han vide, hvilke synder han selv kunne give syndsforladelse for, og hvilke der skulle forelægges for biskoppen.

Musik har imidlertid spillet en stor rolle i undervisningen, for latinskoleeleverne skulle ikke blot overvære gudstjenesterne, men også deltage i dem, især ved at synge den gregorianske sang, og nogle af de ældre elever sang også korsvarene og fik derfor betegnelsen *versicularii*. Deltagelsen i gudstjenesterne gav eleverne en all-round øvelse i liturgi og et grundigt kendskab til de liturgiske tekster. Efter alt at dømme deltog også små drenge; nogle af peblingene fik lidt af dronning Christine for at synge, og fra udlandet er der vidnesbyrd om, at små drenge lærte den latinske liturgi udenad ved at gentage teksten efter en forlæser, så at de kunne synge korrekt, selv om de ikke kunne læse og heller ikke forstod, hvad de sang.⁷

Maria følger Jesus i skole. Foran skolebygningen 3 skole drenge med deres bøger og læreren med ris og ferle til at slå eleverne med. Tophuerne er karakteristiske for tiden. Kalkmaleri i Tuse kirke ca. 1450.

Men hvor gik scolarerne til gudstjeneste? I andre stiftsbyer er der påbud om, at de skal gå i domkirken, men i Odense var der det problem, at Knudsbrødrene anvendte deres egen benediktinske liturgi; den var anderledes og længere end den, stiftet iøvrigt brugte, og det var stiftets liturgi, de vordende præster skulle lære. Fra 1319 skulle Vor Frues scolarer gå i Vor Frue kirke, og i hvert fald fra 1496 var scolarerne fra Albani skole i Albani kirke, hvor de hver søndag og en række helligdage skulle synge *Gaude Maria* ved det alter, Maria Psalters gilde havde oprettet.⁸ Efter reformationen sang latinskoleeleverne i alle tre sognekirker, og intet tyder på, at dette var noget nyt, så man kan formode, at eleverne fra Sct. Hans skole også sang i deres sognekirke. Men på den anden side skriver ærkebiskoppen i 1434, da han forbyder flere skoler, at han med mishag har hørt, at ved gudstjenesterne i Sct. Knuds kirke kommer alterpræster, korvikarer, sognepræster og scolarer ikke, end ikke ved de store fester. Han beordrer derfor, at for fremtiden skal alterpræster, korvikarer og sognepræster (scolarerne nævnes ikke her) komme, iført hvide messeskjorter, i hvert fald til de store fester, med mindre de er forhindret af tvingende kirkelige opgaver.⁹

Det kan naturligvis være en forglemmelse, at scolarerne ikke er nævnt i sidste omgang, men hele brevets begyndelse lyder som en fast formular og gør indtryk af, at ærkebiskoppen har glemt, at forholdene var anderledes i Odense end i andre

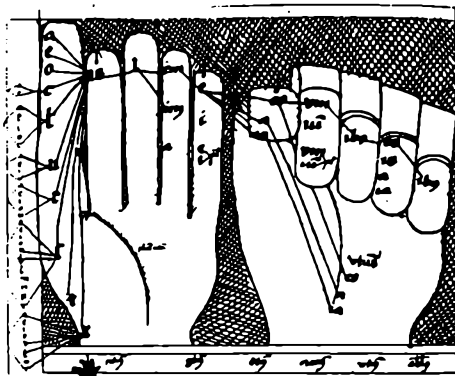
stifter. Alterpræster var præster, der var ansat udelukkende til at fejre de messer, der var indstiftet ved særlige altre, og mens andre domkirker havde mange, var der næsten ingen i Odense. Korvikarer var præster, der efter deres præstevielse gjorde tjeneste ved domkirken, og andre stifter havde statutter, som krævede en 2–3 årig korvikartjeneste, før en præst kunne få embede. Men det havde Odense ikke og kunne dårligt have det, når domkapitlet bestod af munke, der som nævnt brugte en anden liturgi. Sognepræsterne havde jo også deres egne gudstjenester at passe. Selv om ærkebispens brev taler om hver søndag, skal det måske ikke tages så alvorligt; det drejede sig nok om de store fester, og ved særlig festlige lejligheder kunne man naturligvis lægge sognekirkernes højmesse på et andet tidspunkt end domkirkens, så alle præster, skolemestre og elever kunne være til stede. Men det er overordentligt usandsynligt, at man hver søndag skulle have kunnet se tre skolemestre med en hale af elever sprinte frem og tilbage mellem domkirken og sognekirkerne.

Nu var gudstjenesterne andet og mere end højmassen om søndagen. Der var de daglige syv tidebønner, og så alle de kirkelige handlinger som dåb, begravelse, bryllup, processionser m.v. Hvordan man arrangerede sig med det, vides ikke, men selv om ikke alle elever var med til alt, må kirketjenesten sammenlagt have taget megen tid, ofte på bekostning af undervisningen. Dronning Christine betalte en pæn sum for, at »degnene« ved alle tre skoler gik i procession, da lensmanden på Næsbyhoved slot, Otto Porsfelt, blev begravet.

Undervisningen i musik blev antagelig varetaget af kirkens kantor, som i det hele taget stod for undervisningen i liturgi. Domkirken havde et selvstændigt kantorembede, i hvert fald i den sekulære tid, og ved de andre skoler har højst sandsynligt en af skolens lærere fungeret som kantor og ledet kirkesangen på samme måde som 3 hørere efter reformationen var kordegne i de tre kirker.

I Christian II's udkast til en skoleforordning er der en plan over, hvordan undervisningen skal foregå, og da hele forordningen mere sigter på at skabe ensartede forhold end på nogen større reform, er denne plan nok ikke meget forskellig fra de gennemsitlige forhold. Der skal være et passende antal lektier, øjensynligt mindst 2, så eleverne kan fordeles efter deres standpunkt. Hvert halve år skal de examineres. Skolen begynder kl. 5 om sommeren, kl. 6 om vinteren. Indtil kl. 7 har øverste klasse dialektik, de andre grammatik. Kl. 7–8 og kl. 9–10 undervises der atter, kl. 12–14 er der overhøring, kl. 15–16 læser en hører noget op, øjensynlig for hele skolen, for kl. 16 går alle hørere til skolen, og hver af dem hører aftenvers i sin lektie. På aftener før en søn- og helligdag læses der af det Ny Testamente. Én dag om ugen har eleverne fri. Fritimerne kl. 8–9, 10–11 og 14–15 har vel delvis været spisepauser, men måske kunne lærere og elever også nå til kirke og synge ved tidebønner, begravelser eller bryllupper.

Undervisningen foregik hovedsagelig som udenadslæren. Det har været meget sjældent, at eleverne selv havde bøger, som også efter bogtrykkerkunstens opfindelse var dyre. Når læreren i Vor Frue skole skulle holde scolarerne med bøger, betyder det sikkert ikke, at de fik hver sine, men at der til fælles brug blev oprettet et lille bibliotek, som på ingen måde måtte fjernes. Sådanne bestemmelser var der i gavebrevet til de 12 scolarer i Roskilde 1253.¹⁰ Ved undervisningen læste læreren

Huskehånd brugt til at illustrere bøjninger af latinske tillægsord på -is. Til venstre i ental, til højre i flertal. Tysk manuskript fra 14. årh.

Huskehånd fra *Speculum humanae salvationis*. ca. 1475

På håndledet: Lysende lygter på vejen. (Nederst:) Men stenen er Kristus. Til venstre: Hvis du kender Guds vilje, erkend det onde, for at du kan undgå det. Hvis du har gjort ondt, sørg over det. Hvis du i sandhed sørger over det, skrift. Hvis du har skriftet, gør bod.

op af bøger, et lille stykke ad gangen, og eleverne gentog det, til de kunne det udenad. Dette er sikkert baggrunden for, at så mange lærebøger i grammatik, katekismus, bibelhistorie o.s.v. var på vers. Det er for de fleste lettere at lære vers, og det indebærer en automatisk kontrol, for hvis rim og rytme ikke passer, ved man straks, at der mangler noget. Grammatiske remser og huskevers har jo også holdt sig i århundreder; der er stadig mange, som uden tøven kan opremse Ægyptens 10 plager efter det gamle huskevers: Vand til blod og frøers mængde o.s.v.

Eleverne må have haft et eller andet skrivemateriale at skrive på, sandsynligvis voks- eller skifertavler.¹¹ Men det duede ikke til varige notater, så dronning Christines »lille pebling« har været glad for at få både papir og lys, så han endog kunne studere efter mørkets frembrud. En kniv fik han også – måske til at skære gåsepenne med.¹²

Som hjælp til udenadslæren havde man en udviklet husketeknik, som i vid udstrækning stammede fra oldtiden.¹³ Man talte om en kunstig hukommelse, som byggede på »steder« (*loci*) og »billeder« (*imagines*). Til mange ting brugte man hånden, d.v.s. den venstre hånds flade med strittende fingre. Hver finger for sig, og hvert led på hver finger var et »sted«, hvor man anbragte de »billeder«, man ønskede at huske. Ovenfor vises en sådan huskehånd, der stammer fra et opbyggelseskrift, »Den menneskelige frelses spejl« ca. 1475. Hånden blev også anvendt til at huske grammatiske regler og også til påskeberegningen.

Hvis man tager en hel bygning, f.eks. et kirkerum, som man i fantasien fylder

med mennesker, og så bruger hver bjælke, hver gesims, hver vinduesrude og hver person til »steder«, kan man få plads til mange tusinde »billeder«.

Til indlæringen brugtes desuden slående midler. Næsten alle middelalderlige billeder af lærere viser dem med ris og ferle, og disse to redskaber optræder f.eks. også i Oslo domskoles segl. Skoledisciplinen var efter alt at dømme meget hård for ikke at sige brutal. Christiern Pedersen beskriver malende, at børn godt kan lære noget »uden sådan ubarmhjertig hudstrygelse, slag og plager af ferler og af store bøddelsris, som man hidtil har brugt«. På grund af disse pinsler flygtede mange elever fra skolen, og andre var så opfyldte af angst, at de slet intet kunne huske. Selv havde Christiern Pedersen i sin ungdom lidt »helvedes og skærsilds pine« for en lille forseelses skyld. Drengene blev straffet, så »blodet løb ned ad ryggen på dem i deres hoser, for en titel eller ords skyld, som én for vild i, eller i sine caser og temporalier« (d.v.s. grammatiske bøjninger m.m.). Ikke blot svang læreren selv riset, men han satte endog eleverne til at prygle hinanden.¹⁴ Her må man dog huske, at reformatoren altid tegner et mørkt billede af det, som skal reformeres, og desuden er hele skriftet »Om børn at sende til skole« delvis afskrevet efter Luthers sendebrev 1524 til borgmestre og rådmænd. Men det er ikke sikkert, at Christiern Pedersen overdriver ret meget, for prygl var dengang en ganske selvfølgelig del af opdragelsen. Christian II's skoleforordning forbyder lærerne at have ferler overhovedet og tilføjer: »Skulle de og ikke herefter. . . slå børnene så umådeligt og uskelligt med ris, som de hertil gjort haver«.¹⁵

Denne gennemgang af bøger og undervisningsmetoder har måske nok givet indtryk af en solid uddannelse, men én ting er teori og noget andet er praksis. Der var vist ingen regelmæssige examinere, sådan som Christian II ønskede, selv om de 12 privilegerede beboere i Vor Frue skolehus nok er blevet holdt til ilden. Der var imidlertid en examen, inden en præstekandidat kunne blive præsteviet. Den blev holdt i hvert stift for samtlige kandidater, altså også dem, der kom fra klosterskoler eller privatundervisning. Efter kanonisk ret skulle kapitlets ærkedegn examinere, og da karmelitermunken Povl Helgesen i en polemik mod de protestantiske reformatorer 1528 vil forklare skolernes tilbagegang, begrundede han det netop med, at biskopperne har ladet ærkedegnene examinere i stedet for at gøre det selv.¹⁶ Han giver ingen konkrete eksempler og heller ingen begrundelse for, hvorfor ærkedegnene skulle gøre det dårligere. Det var vist normalt slet ikke ærkedegnene, der holdt examen. Desuden havde man i Odense kun en ærkedegn (dekan) i den korte sekulariserede tid. Formentlig har det i Danmark ligesom i udlandet været domskolernes ledere, der fik opgaven overdraget.¹⁷

Et enkelt pavebrev til ærkebispem 1239 bevidner, at der blev holdt examen, for det drejer sig om, hvordan man skal straffe dem, der har snydt til examen enten ved at få bedre funderede til at hviske til sig eller ved at få examiner til på forhånd at indterpe de rigtige svar.¹⁸ Den menneskelige natur taget i betragtning var det nok ikke den eneste gang, dette forekom. Statutterne for Roskilde stift 1517 indskærper, at examiner skal sørge for, at kun kvalificerede indstiller sig til præstevielser,¹⁹ men at dømme efter det mere righoldige udenlandske materiale kunne der være delte meninger om, hvad man forstod ved kvalificeret. I det 13. århundrede examinerede man kun i læsning, grammatik og sang, og først fra det 15. år-

hundrede blev kandidaten overhørt i lidt dogmatik om sakramenterne o.l. Nu var der ganske vist mange munke og alterpræster, som kun lod sig præstevie for at kunne holde messe, og af dem krævede man blot, at de skulle kunne gennemføre gudstjenesten fejlfrit. Men en sognepræst skulle præstere mere, navnlig af hensyn til skriftemålet, og i senmiddelalderen blev det almindeligt, at den, der var blevet ordineret til et embede uden sjælesorg, skulle tage en ny examen, hvis han siden blev sognepræst.²⁰

Det er muligt, at klosterskolerne blev anset for bedre end domskolerne, for mange ordener krævede og fik bevilling på, at deres præstekandidater kunne præstevie uden examen, hvis de havde gode vidnesbyrd fra deres foresatte; i Danmark fik franciskanerne udtrykkeligt denne ret 1265, cistercienserne allerede 1246.²¹ Fra Havelberg er der fra 1471 bevaret en examensordning, som muligvis kan anses for almenyldig: Når biskoppen har bestemt, på hvilken dag præsteviel-sen skal foregå, indkaldes alle kandidater til stiftsbyen og forelægger først deres data: Afstamning, derunder bevis på ægtefødsel, fødested, alder, uddannelse, vandelsattest. Så prøves de i at læse og synge, i grammatik og oversættelse og lidt kalenderberegning samt hvilke sakramenter der findes.²² Men kravene var beskedne. Ved kandidaten noget, skal han antages. Ved han ingenting, skal han forkastes, men ved han lidt, og kan man håbe, at han vil gøre fremskridt, skal man pålægge ham at lære noget mere, og så kan han antages. Selve examen var og skulle være gratis, men der blev mange steder betalt et pænt beløb for at blive indført i registeret over præsteviede, og examinatorene var ikke altid ubestikkelige.

Det er overordentligt svært at danne sig et billede af, hvad præsteuddannelsen egentlig var værd. I hele middelalderen klages der over præsternes uvidenhed, og klagerne mangedobles i løbet af det 15. århundrede. Men det ligger i sagens natur, at idealister aldrig finder det ideelle, og at reformatorer altid tegner et mørkt billede af det, de vil reformere. Man stillede nu ikke særlig store krav til almindelige sognepræster. Når de ellers kunne klare sjælesorgen og gudstjenesterne, var det langt vigtigere, at de levede et godt kristenliv som et eksempel for deres menighed, end at de var lærde. Så måtte de gerne læse op af en prædikensamling.²¹ På den anden side kan næppe alle klager være grebet helt ud af luften. Ved bispevisitatser i Eichstätt stift 1480 fandtes der præster, som ikke kunne formularen for syndsforladdelsen og ikke engang kunne læse den rigtigt op.²³ Povl Helgesen taler også om de mange ulærde præster i Danmark,²⁴ og der verserede mange historier om præsteexamen. En af de mest populære handler om Stypho, der ved protektion havde fået løfte om 4 prebender og så skulle examineres. Det viser sig, at han ikke kan bøje det enkleste latinske ord, han kender ikke bibelen og kan ikke engang læse op af den. Til sidst bliver han spurgt: »*Esne tu de legitimo thoro?* (Er du (født) af lovligt ægteskab?). Og han svarer: *Non, sed sum de Laudenburga* (Nej, men jeg er fra Laudenburg.) Derefter erklærede biskoppen, som havde hørt på, at han var bedre egnet til svinehyrde end til sjælehyrde. Men i en anden version lader examinator sig true af indflydelsesrige personer til at lade ham bestå! Andre historier fortæller om, hvordan forskellige præstekandidater ved Guds særlige indgriben kommer for sent og derfor ikke bliver præsteviet.²⁵

Imidlertid var det ikke alle latinskoleelever, der endte med at blive præster.

Nogle gik i kongens tjeneste eller andre former for administration, og senmiddelalderens voksende stand af købmænd og håndværkere havde også brug for uddannelse. Et eller andet sted i Odense må der også været blevet undervist i tysk, regning og dansk, for det var disse fag, købmænd og håndværkere havde brug for. Derimod var der det meste af middelalderen ikke mange, der tænkte på, at også piger skulle lære noget. De skulle naturligvis som alle lægfolk mundtligt lære elementær kristendomskundskab, d.v.s. trosbekendelsen, fadervor, Ave Maria, de 10 bud og dåbsordene, så de kunne foretage en nøddåb. I nonneklostrene, hvor nonnerne selv sang den latinske liturgi, skulle de også kunne læse og skrive, og her blev i praksis holdt skole for piger, undertiden også for små drenge,²⁶ men det har hovedsagelig været for adelige familiers døtre. Det er egentlig først Christiern Pedersen, der tænker sig, at det kunne blive almindeligt, at også døtre af jævne mennesker kunne lære kristendomskundskab og læsning og skrivning.²⁷

Lærere og elever

Det er uendelig få navne på lærere, der er bevaret. Vi har Jens Fripp ved domskolen o. 1286, Jens Tyndskæg ved Vor Frue skole i begyndelsen af det 14. århundrede, siden broder Henneke som rektor ved domskolen, Ivar Lauritzen ved Vor Frue skole o. 1475, og til sidst Christen Hansen o. 1530 ved samme skole (se nedenfor). Endelig også hans samtidige, den berømte Peder Palladius, formentlig ved domskolen, men kun en meget kort tid, inden han drog til Wittenberg. Han efterfulgtes af Frands Berg, søn af billedskærer Claus Berg, men disse to hører til i reformationstiden, ikke i middelalderen.¹

I hele Europa var skolelærerne en fattig og lidet agtet stand, og det har nok haft den konsekvens, at ingen blev længere end højst nødvendigt i embedet, og de, der blev der, var mest dem, der ikke kunne få noget bedre. Man ved ikke noget om, hvordan de var lønnet. Foruden en eventuel fast løn tjente de sandsynligvis noget ekstra ved kirketjenesten. Skolemesteren ved Albani skole; der også spillede på orgel, havde sikkert god brug for de gode gaver fra dronning Christine² og de to mark, han fik af Maria Psalters broderskab for sammen med scolarerne at synge hver søndag og mange helligdage samt hver aften i fasten.³ Skolepenge fik han også, måske de 8 skilling årligt pr. elev, som Christian IIs udkast til en skolelov ville fastsætte som norm. Højere myndigheder var godt klar over, at man ikke fik de bedste lærere for en ringe løn, og i 1343, da Vellev kirke blev henlagt til skolemesterembedet ved Århus domkirke, hed det, at »vi har indset, at skolemesterembedet ved vor kirke, som kræver stor omhu, er så nødtørftigt stillet med hensyn til indtægter og oppebørslers, at de ikke kan yde et sømmeligt underhold, så at den person, som beklæder fornævnte embede, kan yde et nyttigt arbejde«. ⁴ I Odense skulle Særslev kirke på samme måde hjælpe på økonomien, og i Vor Frue skolehus fik læreren også klæder. Men det brændende spørgsmål er, hvem der i virkeligheden fik indtægterne af de inkorporerede sognekirker. Det normale var vist i Dan-

mark som i udlandet, at *scolasticus* eller *rector* skrabe pengene til sig, mens lærerne kun fik et yderst magert levebrød.

I 1528 bemærkede Povl Helgesen, at de som bygger mange huse i en by og samler stor rigdom, kaldes nyttige borgere, mens de som bygger på »menigheds børn« med lærdom og tugt, holdes af mange at være land og byer til besværing og kan næppe få det daglige brød.⁵ Det må dog ikke glemmes, at Povl Helgesen her ville hævde, at det var gået tilbage med skolerne, fordi den protestantiske bevægelse var lærdomsfjendtlig. Christiern Pedersen påstår omvendt, at lærere udelukkende søgte skoleembeder for pengenes skyld,⁶ men da han samtidig taler om de fede kannikeembeder, sigter han utvivlsomt til *scolasticus* eller *rector*.

Blandt de unyttige skolebøger, som Christiern Pedersen vil have afskaffet, nævnes også *Laborintus*.⁷ Forfatteren er Everardus Alemannus, der var rektor ved domskolen i Bremen i det 13. århundrede, og bogen er en lærebog i poetik, d.v.s. versekunst, men samtidig tegner den, måske nok med bevidst satire, et levende billede af en skolelærers kummerfulde tilværelse. Middelalderen havde i det hele taget en betydelig forkærlighed for satirer og parodier, som rummer mange beske angreb på autoriteterne, og f.eks. landsbypræsternes sørgelige liv skildres med besk humor i »Brevet om sognepræsternes elendighed«, der blev skrevet i Tyskland o. 1460 og også var kendt i Danmark.⁸

Ifølge *Laborintus* er læreren altid fattig, fordi han holdes nede af den gerrige hånd, der ikke betænker sig på at sælge de åndelige goder, der burde være gratis. Læreren må købe tilladelse til at undervise, og en anden (utvivlsomt *scolasticus*) vil nok have del i indtægterne, men ikke i arbejdet. Tilmed snyder mange forældre ham for hans retmæssige skolepenge. Den ene fader vil kun betale det halve, den anden slet intet under påskud af, at hans søn ikke har lært noget. Hvis læreren prøver på at inddrive sin løn ad rettens vej, får han sjældent noget ud af det, fordi dommeren ikke er upåvirkelig for store herrers gunst.

At undervise er en trøls tilværelse. Læreren skal lære små drenge bogstaverne og forklare Donat for dem, mens tårerne strømmer ned ad deres kinder. De større elever er lastefulde og forsømmelige. Om morgenen, når de skal i skole, kryber de af sted med en skildpaddes sendrægtighed, men om aftenen går det hjemad i haregalop. Nogle elever blærer sig over deres viden og tyranniserer de små, andre er sløve og ubegavede. Der er en larm, så lærerens øren er ved at sprænges, og pryglers han eleverne, udsætter han sig for forældrenes vrede og trusler, men pryglers han dem ikke, skal de samme forældre nok kræve straf.

Men var lærerne fattige, var eleverne det ikke mindre. Talrige kilder, selv i det kildefattige Danmark, taler om fattige scolarer eller scolarer og andre fattige. Over hele Europa tages det for givet, at latinskoleeleverne skulle tigge til deres daglige brød,⁹ og også i Odense nævnes i 1349 som en selvfølge de fattige scolarer, som lever af almisse og søger deres underhold ved at tigge.¹⁰ Peder Palladius beskriver, hvorledes han, da han gik i Assens skole, gav en kammerat en dansk hvid, for at han skulle lære ham »at gå om by og tigge almisse«, hvilket dog ikke var mere vanskeligt, end at han kunne lære det i løbet af en middagsstund.¹¹ Fra Vor Frue skole i København beretter Hans Svaning, senere dekan i Ribe, at eleverne, når de gik rundt og tiggede, var iført en lang kappe, der var hængt op på højre skulder

og dækkede hele kroppen undtagen den højre arm, så de kunne strække hånden ud og modtage gaverne. På hovedet havde de en hætte med en lang snoet hale. Dyvekes moder, Sigbrit, mente, at denne dragt var alt for velegnet til at skjule tyvekoster, og derfor opfordrede hun Christian II til at forbyde den. Christian IIs landlov 1521 forbyder også skoletiggeriet. Kun de, der »har kost« må for fremtiden søge latinskolerne.¹²

En mere pyntelig og måske også mere indbringende form for skoletiggeri foregik, når eleverne juleaften, nytårsaften og helligtrekongers aften gik rundt i byen og sang for dørene, og naturligt nok forsøgte de aldrig at synge for dronning Christine. Juleaften 1507 gav hun 24 skilling til »degnene som synge for min frues dør«, og juleaften og nytårsaften 1520 3 mark til de degne af alle tre skoler, som sang »diskant« d.v.s. flerstemmet.¹³ Degnene tjente ikke så lidt ved at synge til messer, og scolarerne ved Albani skole fik af Maria Psalters broderskab 2 tønner øl.¹⁴ Hos dronningen kom også en »stænkedegn«, d.v.s. en der efter gudstjenesten gik rundt og stænkede husene indvendig og udvendig med vievand. Den 1. november 1507 noteres således: »Item 8 sk. fik jeg af min fru nåde i sin egen hånd på hendes kammer die omnium sanctorum (allehelgensdag), som hendes nåde ville have til degnen, som gik stænke viet vand og med in persona petiit sibi dari tantum (selv bad om, at han måtte få så meget)«. ¹⁵ De små peblinge tjente lidt ved mere beskedne sysler. Én fik 2 skilling for at bære et brev til Årslev, en anden fik det samme beløb for at vende steg, mens det gav 5 skilling at gå til Svendborg. Mindst én pebling holdt dronningen til skole i Sct. Hans skole, og han fik både tøj, sko, lys, skolepenge og kosten hos en skrædderkone i byen. Der tales også om de små peblinge udi hendes nådes gård.¹⁶

Under disse omstændigheder måtte 28 scolarer føle sig særlig privilegerede, nemlig de 16, der spiste i Sct. Knuds omgang (s. 14) – hvis ellers bestemmelsen fra 1280'erne stadig stod ved magt, – og de 12, der fik både kost og logi og bøger i Vor Frue skolehus. Domprovst Hans Urne skænkede også til »fattige peblinge og fattige folk i 3 år omkring 4 gifte (d.e. gaver) med flæsk, brød og smør og badstuegang«. ¹⁷

Det ligger i sagens natur, at legater indstiftes til fordel for dem, som er fattige, og det var utvivlsomt de fleste scolarer. Men der fandtes jo også blandt adel og højere borgerstand velhavende mennesker, hvis sønner skulle uddannes. En hel del af dem fik sikkert privatundervisning af en huslærer, eller de blev i en ung alder, når de var bestemt til den gejstlige stand, sat »i lære« hos en præst eller endog en højere gejstlig. Der er mange eksempler på noget sådant fra udlandet,¹⁸ men desuden blev i hvert fald i senmiddelalderen mange adelige drenge sendt på klosterskoler, især i Sorø og Øm.¹⁹ Ganske vist foreligger der fra Tyskland tilfælde, hvor velstående forældre lod en søn dele kår med de fattige scolarer og tigge sit daglige brød, for at han på sin egen krop skulle føle, hvordan det var at være tigger, så at han senere kunne være desto mere gavmild,²⁰ men mon ikke det hørte til undtagelserne?

Man kender ikke navne på eleverne ud over nogle ganske få lige før reformationen. En stor del af præsterne på landet gik gnidningsløst over til den lutherske lære, og størstedelen af de fynske præster, som var i embede lige før reformati-

Discipel fra omkring 1500. Karakteriseret ved riset og tasken til indsamling af almisser. Tegning efter stolestadegavl i Tunø kirke.

onen, har sandsynligvis fået den sidste præsteuddannelse i Odense, selv om de måske begyndte i en skole i en af de andre købstæder. En meget berømt mand, Hans Tausen, synes at have gået i skole i Odense en kort tid, men allerede fra 1507 kom han i Slagelse skole. Måske var han en protegé af dronning Christine, som i 1508 gav »12 sk. den pebling til sko og skjorter, der min frues nåde gav ham, der er i Slagelse til skole«. ²¹ Men i hvert fald lige før reformationen synes det at have været almindeligt, at en dreng nåede at gå i flere skoler. Peder Palladius besøgte både Assens, Roskilde og Ribe skoler. Der kan være mange grunde til en sådan omflakken; en enkelt fremragende lærer kunne sikkert trække elever til sig fra andre egne, og både i Lund og Odense lagde man vægt på, at skolen også skulle stå åben for fremmede (s. 15).

Med fattigdom og den hårde skoletugt var scolarernes liv hårdt nok, men der var dog visse lyspunkter. Mange steder holdt man en stor skolefest på Sct. Nicolaus' dag den 6. december, fordi denne helgen var skoledrengenes skytshelgen. I hans legende fortælles nemlig, at tre omvandrende scolarer blev myrdet i en kro og lagt i saltmadsfadet, men vakt til live af Sct. Nicolaus. ²² Når eleverne i Albani skole netop d. 6. december fik en tønne øl af Maria Psalters broderskab, kan det nok tyde på, at der skulle holdes fest. En anden tønne øl fik de på midfaste søndag.

Dertil kom en særdeles munter fest den 28. december på de uskyldige børns dag. (De uskyldige børn er dem, der blev myrdet i Bethlehem). Den gik under navnet Alle Narres Fest og havde rødder helt tilbage i de romerske nytårsfester (saturnalierne). I kirkelig tolkning skulle denne fest imidlertid være en illustration af Marias lovsang i Lukasevangeliets 1. kapitel, vers 46: »Han har nedstødt de mægtige fra troner og ophøjet de ringe«. Dagen begyndte med, at den rigtige biskop blev afbrudt under messen og frataget sine messeklæder, som »drengebispen («skolebi-

spen« eller »julebispen«) så iførte sig. Han holdt en parodi på en messe og fulgt af sine »kapellaner« tog han så styret i hvert fald for den dag. Det udartede mange steder til meget grove løjer, for ikke at sige optøjer, og store ædegilder, men trods alskens forbud levede denne fest videre i adskillige århundreder.²³ I nogle lande blev festen flyttet til den 6. december, men i Odense holdt man vist fast ved den 28., for den 2. januar 1509 gav dronning Christine en hel rhinsk gylden – og det var mange penge – til »julebispen«.²⁴

Muligvis har scolarerne, som det var tilfældet andre steder, ligefrem haft deres eget gilde med Sct. Nicolaus som skytshelgen.²⁵

Fastelavn gav også anledning til megen fest og mange løjer. Kirkelige myndigheder fandt dem ikke passende, og i aftalen mellem Sct. Hans kloster og domkapitlet 1447 (s. 17) måtte johanniterne forpligte sig til at hindre drengene fra deres skole i at deltage i dans og fastelavnsløjer (*choreas et ludos carnispriviales*). Men fastelavnsløjerne lod sig ikke sådan udrydde, og den fromme dronning Christine havde øjensynlig ingen betænkeligheder ved at give en skilling for en knippel til en pebling at drage i fastelavn med.²⁶ Christian IIs skoleforordning påbød imidlertid, at »herefter skal ingen præst, degn eller peblinge forklæde sig om fastelavn udi prekusser (d.e. muligvis tiggermunk) munk og mumies ligelse at omløbe og trygle og bedrive anden skalkhed, som de hertil gjort haver«.²⁷

Endelig var der skolekomedierne. Tidligt i middelalderen var der ved europæiske domkirker opvokset en tradition for opførelse af religiøse skuespil over helgenlegender eller bibelhistorien, især Kristi lidelseshistorie. Dertil kom moraliteterne, d.v.s. skuespil med allegoriske figurer for dyder og laster, der kæmper og diskuterer med hinanden. Der vides uhyre lidt om det middelalderlige drama i Danmark, men ved et heldigt tilfælde har vi netop fra Odense 3 skuespil forfattet eller oversat senest 1531 af skolemesteren ved Vor Frue skole, Christian Hansen.²⁴ Det er »Dorotheæ Komædie«, »Paris' dom« og »Den utro hustru«. Det første er et seriøst skuespil bygget over Dorotheas martyrium, men selv her er indlagt adskillige barokke eller komiske scener og replikker. Da Sct. Dorotheas to søstre bliver overgivet til bøddlen, siger han til sine to svende:

Lad os nu purre i denne ild,
vi ville dem stege som anden sild

Dette skuespil krævede en scene, som man byggede til lejligheden i en kirke, og også en snild maskinmester, som bl.a. sørgede for de dukker, der skulle brændes »levende«. De kirkelige dramaer blev som regel opført af unge præster og scolarer, så det er ikke svært at forestille sig, at Vor Frues skoleelever har været med til det.

»Paris' dom« er bygget over den klassiske fortælling om prins Paris, der skulle afgøre, hvem af de tre gudinder der skulle have det æble, der var lovet til den skønneste. Figurerne er halvt allegoriske, så dette stykke nærmer sig moraliteten, men det er fuldt af grov komik og må nok henregnes til farcerne. Dette gælder i endnu højere grad »Den utro hustru«, der broderer på et udbredt novellemotiv: Den dydige hustru, hvis mand er på pilgrimsrejse, bliver genstand for tilnærmelser fra flere sider, nemlig fra en bonde, en dominikanermunk og en hofmand. Af det

emne kunne man let have lavet en yderst moralsk handling, hvor hustruen forbliver sin mand tro, men her går det anderledes. Motivet drejes til en satire med karikaturbilleder af de forskellige stænder. Bonden er f.eks. et plump svin, et sølle skrog over for sin egen kone, som griber ham på fersk gerning i hans kurmageri og trækker ham hjem ved håret. Pointen er, at den hidtil dydige hustru endelig giver efter, fordi en troldkælling viser hende en hund, som er en pige, der blev forvandlet, da hun ikke ville give efter for sine lyster. Moralen er altså, at dyden ikke betaler sig! Der forekommer mange grove, for ikke at sige uanstændige elementer, men den slags tog middelalderen i stiv arm og morede sig hjerteligt over.

Farcerne krævede ingen scene, kun kostumer, og de har nok være beregnet på »omløbende« skuespillere, der nærmest var gøglere, men de kan sagtens have været opført som skolekomedier af scolarerne enten i skolen eller f.eks. i en kro.

Man ville gerne vide, hvad der så blev af scolarerne, men bortset fra ganske enkelte tilfælde kan man kun tale i bred almindelighed. Nogle forlod antagelig skolen på grund af fattigdom eller for mange prygl eller for at fortsætte i en anden skole. Der var vist ingen grænser for, hvor længe man kunne blive gående i skolen. Det normale formodes at være, at eleverne gik 2 år i hver af de 4 lektier, altså ialt 8 år. Men Christiern Pedersen taler om scolarer, der har gået i skole i 16 år uden at have lært at tale ordentligt latin eller skrive godt dansk.²⁹ Selv om det måske er i overkant, har man nok altid kendt til evighedsstuderenter.

Nogle af eleverne blev slet og ret klerke, d.v.s. de havde den boglige lærdom, men var ikke præsteviede. Det kunne de nemlig først blive, når de havde fået et embede, men som klerk kunne man nok finde beskæftigelse i kongens tjeneste – eller måske som lærer. Andre sluttede sig til de »vagabonderende« klerke, som drog fra sted til sted, fra skole til skole, og ind imellem tilbragte en stor del af deres tid på knejper, hvor de iøvrigt producerede mange viser, ikke mindst drikkeviser.³⁰ De blev betragtet som et meget uroligt element og jævnlige mistænkt for kætteri o.l.³¹

Nogle ganske få fik muligheden for at studere ved udenlandske universiteter. Allerede i 1286 var nogle indtægter lagt til domkapitlet til underhold for de brødre, som studerede i Frankrig,³² og 1316 skænkede Erik Menved Stenløse kirke til kapitlet, denne gang til underhold af dets studerende, d.v.s. der tales ikke kun om munkene, så måske er muligheden udstrakt til andre. Der må vist have været strid om Stenløse kirke, for 1334 forbød biskop Peder Pagh alle og enhver at befatte sig med denne kirke, som altså var henlagt til de studerende ved Odense-kirken.³³ Her er igen et fortolkningsproblem, for hvad er Odense-kirken? Brevet omtaler ganske vist dennes kapitel, men det var ellers provsten ved Vor Frue kirke, der plejede at kalde sig provst til Odense-kirken.³⁴ Kan det måske betyde, at også scolarerne i Vor Frue skole kunne nyde godt af legatet? I Roskilde, hvor 12 andre scolarer fik underhold 1253, var det udtrykkelig bestemt, at to særlig velegnede kunne få midler til at studere i udlandet,³⁵ men noget sådant kan naturligvis også have stået i det oprindelige stiftelsesbrev for Vor Frue skolehus. I 1339 blev Pårup kirke henlagt til kapitlet, og denne kirkes indtægter blev udtrykkeligt forbeholdt de kanner, der studerede i Frankrig.³⁶

Fra det 12. århundrede havde Frankrig været lærdommens centrum, men for-

bindelsen blev afbrudt under det store skisma 1378–1417, da der var to paver, en i Rom og en i Avignon. Den danske kirke holdt med romerpaven, men nu var der også ved at opvokse andre universiteter; i det 15. århundrede gik strømmen til tyske universiteter, og den blev ikke mindre, fordi Københavns universitet blev oprettet 1479. Det blev ikke rigtigt regnet for noget.

Det er umuligt at konstatere, hvor mange fra Odense der studerede videre. Universitetsmatriklerne mangler, og selv hvor de findes, oplyser de sjældent mere, end at studenten er fra Danmark. Desuden må det formodes, at mange aldrig fuldførte studierne. Ved Københavns universitet er matriklen indtil 1611 forsvundet, men på grundlag af nogle uddrag af den skulle der i årene 1479–1536 have været ca. 125 studerende fra Fyn, deraf kun 6, som med sikkerhed er fra Odense.³⁷ Det er imidlertid ikke givet, at de har gået i en skole dér; de kan jo have fået privatundervisning.

Langt de fleste af scolarerne blev antagelig jævne præster eller degne, og nogle af dem var måske allerede gejstlige personer, mens de gik i skole. Som tidligere nævnt (s. 18) er det almindeligt antaget, at »degne« betegner de ældre elever og »peblinge« de yngre, men der kan også være en anden forklaring. Ordet degn er en fordanskning af *diaconus*, og at være diakon eller subdiakon indebar dels visse funktioner ved gudstjenesten med at gå præsten til hånd, dels at de pågældende havde modtaget vielse til deres embeder. Diakon og subdiakon rangerede lige under præsten og var også forpligtede til at leve i cølibat. Selv små drenge på 7–8 år blev diakonviiede, efter en overordentlig beskeden overhøring i trosbekendelsen og fadervor og begyndelsesgrundene i den latinske grammatik.³⁸ I dronning Christines hofholdningsregnskaber er det tydeligt nok »degnene«, der har de mest betydningsfulde funktioner, og hvis der var praktiske og økonomiske fordele ved at have diakonvielse, kunne de jo lige så godt få den, hvis de alligevel var bestemt for den gejstlige stand. Men inden præstevielsen skulle de have et embede. Det er nærliggende at tænke sig, at alterpræsterne i Vor Frue og Albani kirke var udgået fra de to sognes skoler, og var der ingen andre muligheder, kunne man blive kapellan enten ved en af de sognekirker, der var henlagt til kapitlet, eller i et af de talrige sogne, hvis nominelle sognepræst aldrig var der, fordi han havde flere embeder på én gang. Ganske vist skulle kapellaner have en rimelig indtægt, men i praksis fristede de ofte en kummerlig tilværelse, og der klages iøvrigt også over, at mange præstekald var så små, at en sognepræst ikke kunne leve af dem.³⁹ Kapellanerne udgjorde nærmest et gejstligt proletariat, ikke blot økonomisk, men også med hensyn til lærdom. Men det var heller ikke nødvendigt, at en jævn præst var lærd, når blot han levede et fromt liv, og selv den fattigste kapellan var gennem sin præstevielse uendelig højt hævet over menigheden, for han alene kunne forvandle brød og vin til Kristi legeme og blod, og han alene kunne som mellemmand mellem Gud og mennesker tilsige sin menighed syndernes forladelse og åbne himmeriges port for dem.

NOTER

Danmarks middelalderlige skolevæsen

1. SRD I s. 441
2. Olaf Pedersen: *Studium generale* s. 147
Se iverigt Kornerup s. 1–38 og KLNK Artikler om katedralskoler, skoler

Skoler i Odense

1. Fra boplads.. s. 154f, 158. – P. King passim
2. Fra Christopher Hohler har jeg fået mange værdifulde oplysninger om benediktinerne
3. DD II, 2 nr. 289
4. SRD I s. 292. VII s. 224
5. H. H. Jacobsen: *Hvornår..* passim
6. P. F. Suhm: *Historie af Danmark X* s. 744, 927
7. DD II, 5 nr. 302. III, 3 nr. 119. Bekræftet 1534 i *Det kongelige rettertings domme I* s. 612
8. DD III, 1 nr. 412
9. DD III, 7 nr. 278
10. DD III, 3 nr. 209
11. DD III, 1 nr. 411
12. DD I, 2 nr. 88
13. DD II, 8 nr. 132–33
14. DD II, 8 nr. 131
15. DD II, 1 nr. 104
16. DD II, 7 nr. 206. – Fra boplads.. s. 272f
17. DD II, 7 nr. 400. – Dahlerup: *Det danske sysselprovsti* s. 321
18. Roskilde DD II, 1 nr. 104. – Lund DD II, 1 nr. 186. – Ribe DD II, 4 nr. 291
19. P.F. Suhm: *Historie af Danmark XI* s. 571
20. Dahlerup s. 217ff, 366
21. *Det kongelige rettertings domme I* s. 795
22. AP nr. 2834
23. DD II, 1 nr. 83
24. REP nr. 6710
25. *Diplomat. Arnemagn. I* s. 157f
26. SDR VIII s. 234
27. J. K. Bloch: *Den fyenske Geistligheds Historie II* s. 238
28. Fra boplads.. s. 317–35
29. Pontoppidan: *Annales II* s. 580
30. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber. Stikordsregister på Skolevæsen
31. Christiern Pedersen: *Om Børn..* s. 470, 474. – *Udkastning..* s. 366
32. Kornerup s. 30
33. Peder Palladius: *Danske Skrifter V* s. 53
34. Pontoppidan: *Danske Atlas VI* s. 602
35. Dahlerup s. 228f
36. Pontoppidan: *Danske Atlas VI* s. 596. – Arild Huitfeldt: *Danmarcks Riges Krønike II* s. 1086
37. Engelstoft: *Odense bys historie* s. 74. – *Det kongelige rettertings domme I* nr. 613

Undervisningen

1. Olaf Pedersen s. 112
2. *Udkastning..* s. 366
3. Om domprovst Hans Urne s. 297–99
4. KLNK Artikler om Grammatisk litteratur, Biblioteker, Skolebøger. Gennemgang af skolebøger se Kornerup s. 118–166
5. Geldner: *Inkunabelkunde* s. 149, 200
6. Tre latinske grammatikker
7. Haastrup: *Sprogarbejdere* s. 103
8. Nyrop: *Gilde og lavsskråer I* nr. 67
9. REP nr. 6710
10. DD II, 1 nr. 104

11. Haastrup s. 103. – Oediger: *Bildung* s. 69
12. Dr. Christines Hofholdningsregnskaber, s. 280, 285, 306
13. Haastrup s. 88ff
14. Christiern Pedersen: *Om Børn...* s. 503f
15. Udkastning.. s. 353
16. *Skrifter af Paulus Helie III* s. 87
17. Dahlerup s. 301. – Oediger s. 79f
18. BD nr. 291
19. *Kirkehist. Saml. 2 III* s. 274
20. Oediger s. 90f
21. BD nr. 371, 651
22. Oediger s. 84
23. *Ibid.* s. 102
24. *Skrifter af Paulus Helie V* s. 74
25. Oediger 80, 88
26. Riising: *Danmarks middelalderlige prædiken* s. 39f
27. Christiern Pedersen: *Om Børn...* s. 506

Lærere og elever

1. Bloch: *Den fynske gejstligheds histoie II* s. 333f
2. Hofholdningsregnskaber s. 369, 407, 421.
3. Nyrop I nr. 67
4. DD II, 5 nr. 242
5. *Skrifter af Paulus Helie III* s. 24f
6. Christiern Pedersen: *Om børn at holde..* s. 469
7. *Ibid.* s. 511. Gennemgang af skriftet se Kornerup s. 152–60
8. Riising s. 64, 424
9. Oediger s. 76
10. DD III, 3 nr. 209
11. Peder Palladius: *Danske skrifter V* s. 92
12. Johannes Swaning: *Christiani II vita. 1670 s. 73, 204–10. – Kolderup Rosenvinge: Gamle danske love IV* s. 60, 104
13. Hofholdningsregnskaber s. 275, 407f
14. Nyrop I nr. 67
15. Hofholdningsregnskaber s. 271
16. *Ibid.* s. 285, 303, 306, 317
17. *Da. Magazin I* s. 298
18. Oediger s. 76f
19. Riising s. 39f
20. Oediger s. 74f
21. Hofholdningsregnskaber s. 291
22. Kornerup s. 76. – Tue Gad: *Legender* s. 211–16
23. Nyrop I nr. 67
23. P. Landmann: *Die Parodie im Mittelalter* s. 19ff, 136–39
24. Hofholdningsregnskaber s. 309
25. Kornerup s. 73
26. Hofholdningsregnskaber s. 312
27. Udkastning... s. 367
28. S. Birket Smith: *De tre ældste da. skuespil 1874*
29. *Om børn...* s. 29
30. KLNLM Artikel om Vagantpoesi
31. Riising s. 43
32. DD II, 2 nr. 289
33. DD II, 7 nr. 4067 og DD II, 11 nr. 166
34. Dahlerup s. 380
35. DD II, 1 nr. 104
36. DD II, 12 nr. 162
37. Rørdam: *Fynske studenter passim*
38. Oediger s. 84 – KLNLM Artikler om Diakon, Liturgiska funktionärer
39. Riising s. 43

Fra reformationen til afslutningen af Thomas Kingos tilsyn

AF ÅGE FASMER BLOMBERG

Odense latinskole 1536–1572

Reformationen og det latinske skolevæsen i Danmark

I 1536 overtog kongen den katolske kirkes rigdomme og administrationen heraf samt disse rigdommes anvendelse. Alt dette var hidtil blevet varetaget af de katolske biskopper, således også skolerne og deres økonomiske vilkår. Både Luther og Melanchton havde mundtligt og skriftligt fremhævet betydningen af et veludviklet skolevæsen, og overalt, hvor Luthers tanker sejrede, skete der en nyordning af universitetet og det højere skolevæsen, og dette blev også tilfældet i Danmark efter 1536.

Allerede i efteråret 1536 henvendte nogle lutherske prædikanter sig til Christian III og bad om, at skolerne i alle købstæder måtte blive bevaret »med vellærde skolemestre« og beholde deres privilegier, man ønskede endvidere, at alle privatskoler blev afskaffet, og at alle skulle gå i en fælles skole. Dette var tanker, der slet ikke var fremmede for kongen, og han lovede, at de nye evangeliske biskopper skulle føre tilsyn med, at der fandtes skoler, hvor »unge personer læres og institueres i latine og andre tungemål, så at riget kan have lærde mænd«. ¹

Efter kgl. befaling mødtes repræsentanter for den ny lutherske præstestand i Odense helligtrekongersdag 1537;² hvad de forhandlede om, ved vi ikke, ej heller, hvad de besluttede, men formentlig forfattede de udkastet til den kirkeordinans, der blev udarbejdet som en grundlov for det danske kirkevæsen, først på latin i 1537 og siden i 1539 på dansk.

I september 1537 blev Jørgen Jensen Sadolin indviet som den første lutherske biskop over Fyns stift. Med sig til Odense i 1537 havde Jørgen Sadolin den underskrevne Kirkeordinans, og året efter mødtes han i Sortebrødre kloster med en række fynske lensmænd, deriblandt rigsråd Erik Krummedige, lensmand på Sct. Hans kloster og Næsbyhoved slot og således stiftslensmand.³

Teologisk Læsemester

Der var efter reformationens indførelse hårdt brug for præster, der kunne forkynde den evangeliske lære, hvad der førte til et krav om ansættelse af læsemestre eller lektorer ved domkirkerne, og resultatet af biskoppens møde i Sortebrødre kloster med de fynske lensmænd blev ansættelsen af en læsemester, der skulle

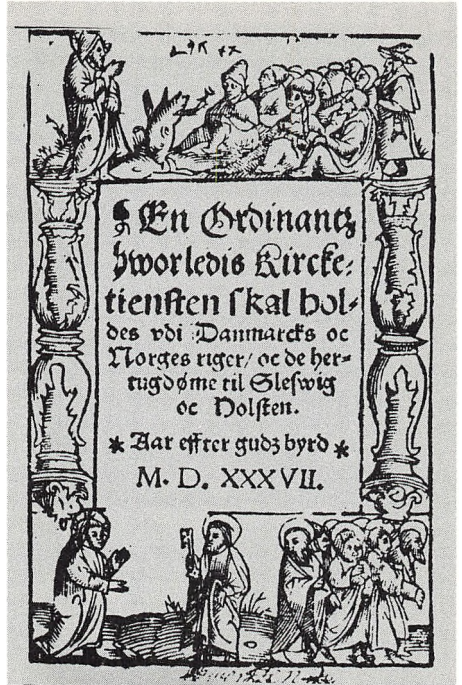
Jørgen Jensen Sadolin. Fyns første luther-
ske biskop. Kobberstik fra 1753 efter hans
ligsten. Kgl. Bibliotek.

holde forelæsninger over den hellige skrift »for kanniker, sognedegne, forstandige borgere og andre, som did ville søge«. ⁴

Initiativet hertil udgik fra biskoppen. Straks efter sin ankomst til Odense havde Jørgen Sadolin indledt forhandlinger med prior Christen Poulsen ved Sct. Knuds kloster om underhold af og bolig til en læsemester; forhandlingerne endte med en kontrakt, hvad biskoppen meddelte kongen. ⁵ Den første læsemester var Peder Hæring, der dog kun virkede en kort tid, hvad der imidlertid ikke er mærkeligt, da stillingen ikke var tænkt som en slutstilling; læsemestrene gik alle i kirkens tjene- ste, en af dem endte endog som biskop i Ålborg, men de fleste blev præster ved Odenses sognekirker i omegnen. ⁶

Man havde sørget for en bolig til læsemesteren; under et ophold i Odense i ef- teråret 1538 disponerede Christian III over Sct. Klara nonnekloster, hvis bygning- er stod tomme. De blev nu anvist som »residenser« for biskoppen og flere andre kirkelige funktionærer, deriblandt latinskolens rektor og læsemesteren, ⁷ men den bygning, der nu blev overladt til læsemesteren, må have været temmelig forfalden, for allerede to år efter fik Sct. Knud klostres prior ordre til at lade den reparere, og en ny reparation blev bydende nødvendig i 1575. ⁸

Gik det således forholdsvis nemt med at skaffe læsemesteren tag over hovedet, så blev det unægteligt vanskeligere at skaffe ham et underhold. Kongen pålagde prior Christen Poulsen at sørge herfor, og ved de såkaldte Ribeartikler fra maj 1542 blev det slået fast, at »prior af Sct. Knuds kloster skal holde en lærd teolog og besørge ham med tilbørligt underhold og besoldning«.

Titelbladet på den danske oversættelse af kirkeordinansen, grundloven for det lærde skolevæsen i Danmark. Kgl. Bibliotek.

Det kneb dog stadig med at skaffe læsemesteren og hans familie det nødvendige underhold.⁹ Læsemester Jørgen Simonsen skrev til prioren, at det, der var tillagt ham for hans tjeneste, var så ringe, at han var ude af stand til deraf at underholde hustru og børn, og der må have været noget om sagen, for Christen Poulsen forbarmede sig over ham og overlod ham på kronens vegne »*qua læsemester*« Ubberud kirke at nyde kvit og frit uden afgift.¹⁰

Kirkeordinansen

Det er Philip Melanchton, der stærkest kom til at præge den »*lutherske*« kirkeskole i de evangeliske landskirker. I en tale fra 1543 har han givet udtryk for de tanker, der var bestemmende for ham. Han pegede frem for alt på værdien af solide humanistiske kunskaber; de var vigtige for dem, der som præster skulle være lærere for andre. En godt udrustet latinskole var derfor nødvendig, ikke blot for kirken, men også for det borgerlige samfund.

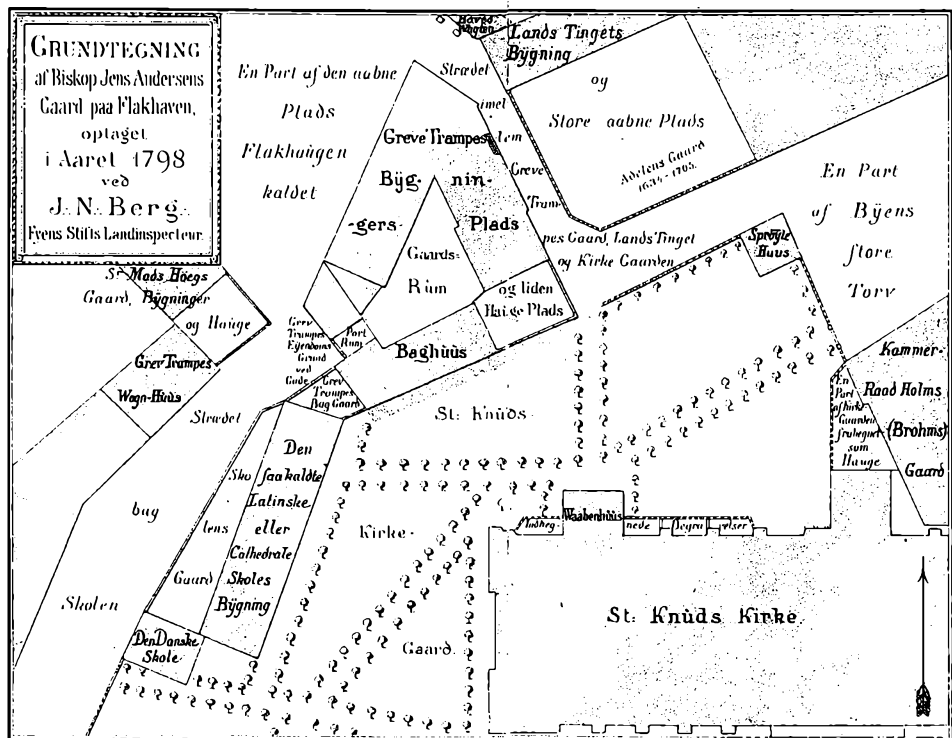
Det er denne opfattelse, der har sat sit præg på kirkeordinansen af 1537 (1539)¹¹ den er blevet kaldt en grundlov for det lærde skolevæsen; dens bestemmelser om undervisningen har i høj grad et kirkeligt præg, idet den betoner både læreres og disciples pligter m.h.t. gudstjenesten i kirkerne, ikke blot på søn- og helligdage, men også på hverdage, navnlig under den »*korsang*«, der nu afløste den katolske tidebøns læsning. Det blev endvidere pålagt latinskolernes ældste disciple at gøre degnetjeneste i de landsbykirker, der lå i nærheden af købstæderne, til gengæld skulle de have den ordinære degneindtægt.

Peder Palladius. Sjællands navnkundige biskop, hvem det blev pålagt at højne standarden ved de højere skoler. Kobberstik fra 1761. Kgl. Bibliotek.

Latinskolen var efter 1536 i realiteten en forskole for vordende præster. Latin og religion blev de vigtigste fag på alle skolens klassetrin. Religionsundervisningen foregik dels ved den daglige deltagelse i kirketjenesten og dels ved indøvelse af Luthers katekismus og indprentning af evangelierne samt oplæsning og fortolkning heraf og udenadslæren af udvalgte skriftstykker. Kundskabsfordringerne blev da også så ringe, at man har talt om kirkeordinansens »vingestækkede humanisme«. ¹² Det blev slået fast, at i latinskolerne skulle der ikke læses andet end latin, dog måtte rektor i den øverste lektie i de større skoler forelæse »noget fundament i græsk«, men det skulle ske »foruden afdrag og forsømmelse i latin«. Ifølge kirkeordinansen blev der to former for latinskoler: De små skoler i de mindre købstæder med to – tre lektier, en rektor og en – to hørere, og de større skoler i stiftsbyerne med fem lektier, en rektor og fire – fem hørere.

Latinskolen stod under tilsyn af biskoppen; sammen med lensmanden skulle han sørge for rektorernes indsættelse og føre tilsyn med skolernes økonomiske grundlag. Forinden biskoppen indsatte rektoren, skulle han overhøre ham i overværelse af sognepræsten og »de bedste i rådet«. Rektoren skulle selv »forsørge sig med hørerne«, men efterhånden gled ansættelsen af disse også over til biskoppen. Førre rektor tiltrådte sit embede, måtte han aflægge en embedsed, en sådan kender vi fra biskop Hans Mikkelsens tid. Rektor måtte love at forestå skolen flittigt og trofast undervise ungdommen i gudfrygtighed, lærdom og gode sæder, ikke at forsømme nogen undervisningstime uden tilladelse og være øvrigheden lydig og underdanig. ¹³

Grundtegnning af biskop Jens Andersens (Beldenak) gård, tegnet 1798 og sandsynligvis senere (efter 1802) forsynet med tekst. Latinskolens beliggenhed er knap den samme som hos Braunius.

Bispemødet på Antvorskov. Biskop Peder Palladius' læseplan og lovudkastet af 1561

Kirkeordinansen indeholdt retningslinier for undervisningen, men denne læseplan fik kun gyldighed i få år. Det blev betroet til Sjællands biskop Peder Palladius at udarbejde en ny undervisningsplan, og det er da også fra hans hånd, der foreligger det sidste forsøg, vi kender fra Christian III's tid på at bringe undervisningen op på et lidt højere trin¹⁴ Det skete med hans såkaldte uniformitetstabel, der blev trykt o. 1555. Et af de vigtigste punkter var som nævnt at skabe større ensartethed i undervisningen bl. a. ved anvendelsen af lærebøger, hvad der også har sat sit præg på Peder Palladius' læseplan. Metoden blev overalt den samme: ved bestandig at gentage stoffet søgtes dette indprentet hos disciplene, og for at vinde mere tid til studierne indskrænkede man endog disciplenes daglige kirketjeneste med et kvarter. Den strenge skoletugt blev håndhævet ved hjælp af ris og ferle. I Frederik II's håndfæstning 1559 er der for første gang i dansk forfatningshistorie indført en bestemmelse, der gælder skolen. Kongen lover at sørge for skolerne, forsyne dem med »fornemme og lærde mænd« og at skaffe disse et nødtørftigt underhold.¹⁵ Denne bestemmelse er måske årsagen til, at man året efter påtænkte en ændring af kirkeordinansen. Man kom så vidt, at der i 1561 forelå et fuldt udarbejdet lovudkast til en forbedret kirkeordinans. Intet af dette lovudkast fik imidlertid lov-

kraft, og det blev heller ikke trykt. Kirkeordinansen synes altså stadig at have opfyldt tidens forventninger om en god uddannelse; først i 1604 fik man en ny skoleordning, men lovudkastet var dog ikke uden betydning. Det blev grundlag for flere læseplaner, bl.a. for biskop Niels Jespersens læseplan for Odense Latinskole.¹⁶

Odense Latinskoles opståen

Reformationsurolighederne og borgerkrigen begyndte i 1534, det førte til det højere skolevæsens sammenbrud. Der var dengang tre skoler i byen, men om der i disse urolige år mellem 1534 og 1536 foregik nogen undervisning, det ved vi ikke, men det er nok lidet sandsynligt, krigsbegivenhederne har sat en stopper herfor. Der var en latinskole i hvert sogn i Odense, og de var bl.a. beregnet til at levere korsangere, 12 degne til hver af sognekirkerne: Sct. Albani, Vor Frue og Sct. Hans kirker.

Kirkeordinansen af 1537 (1539) ændrede fuldstændigt denne tilstand; den påbød at samle alle latinskoler således, at der blev en latinskole i hver af landets købstæder, og i løbet af 1500-tallet blev der da også oprettet latinskoler i langt de fleste købstæder. For Odenses vedkommende bestemte Christian III, at Sct. Knuds skole skulle være byens eneste latinskole. Sct. Hans skole var måske allerede da ophørt at virke i den stormfulde reformationstid, men skolebygningen nævnes dog endnu i 1542, og den daglige korsang i Sct. Hans kirke varetoges af skoledisciple til 1572.¹⁷ Skolen ved Vor Frue kirke blev så sent som i 1528 istandsat, og det var formentlig en af årsagerne til, at den blev bevaret som skole endnu 17 år efter reformationen; også i Vor Frue kirke vedvarede skoledisciplenes daglige korsang til 1572.

Den gamle Sct. Knuds eller Sct. Albani skole lå på Sct. Knuds kirkegård vest for Sct. Knuds kirke og lige foran Pogestræde. Kirkegården var lige til 1857 omgivet af en ringmur, i hvis østlige side Oluf Baggers gård stod lige til 1836, og på den nordlige side lå biskop Jens Andersen Beldenaks gård indtil 1857. Skolen havde til huse i et bredt, grundmuret hus på to etager; i den øverste etage var der et større rum til sangundervisning samt kamre til 4 hørere. De kunne nøjes med hver sit kammer, da ingen levende sjæl forestillede sig, at en hører kunne tænke på at stifte familie. Neden under lå den egentlige skole der bestod af to lokaler, heraf rummede det ene mesterlektien, d.v.s. skolens øverste klasse; det andet rum benyttedes af skolens øvrige lektier eller klasser, hver lektie sad med ryggen til en af de andre lektier, og hver undervistes af sin hører.

Hørerne skulle altså bo på skolen, men hvor skulle rektor bo? Det sørgede Christian III også for; lige som læsemesteren fik rektor en »residens« i en af Sct. Clara klosterets bygninger, det var et lille hus med gårdrum.¹⁸ Desværre for rektor var hans »residens« i lige så ringe stand som læsemesterens, og i 1571 var huset så forfaldent, at rektor forlod det og aldrig vendte tilbage; 6 år senere blev grunden delt mellem læsemesteren og sognepræsten til Sct. Knuds kirke.¹⁹

I bygningen på Sct. Knuds kirkegård havde Odense Latinskole tilhuse til et godt stykke ind i 1800-tallet; det lyder helt fantastisk, især i betragtning af, at Christian

III fra Latinskolens begyndelse ikke havde fundet bygningen tidssvarende. Han var så utilfreds, at han meddelte prioren for Sct. Knuds kloster, at han havde tilladt, at Sct. Albani kirkes skib blev indrettet som latinskole,²⁰ og i den anledning skulle prioren lade foretage de nødvendige reparationer der, men intet tyder imidlertid på, at prior Christen Poulsen efterkom den kgl. befaling, hvad Christian III åbenbart stiltiende fandt sig i, siden han senere under et ophold på Nyborg slot gav prioren ordre til at forlænge skolebygningen i Odense; han havde efter sin ankomst til Fyn erfaret, at lærelystne unge fynboere i et sådant tal strømmede til øens latinskofer, at der var trangt med plads; kongen frygtede derfor, at »peblingene« i Odense »ikke havde rum nok at sidde i«, og det fandt han ville være en betænkelig sag, hvis der kom »pestilens«, og derfor skulle skolens disciple for fremtiden, »ikke sidde trangt eller hverandre for nær i skolen dem til fare og brøst«. ²¹ Det var smukt tænkt af kongen, men det gik med denne kgl. ordre som med den tidligere; ingen bevarede kilder fortæller om nogen ændring af skolebygningen på dette tidspunkt.

Skolemestres og høreres lønninger

Det var i høj grad fortjenstfuldt at skaffe rektor og hørere tag over hovedet, men det kunne de jo ikke leve af, og leve skulle de, om ikke andet så dog nødtørftigt. Som før nævnt var noget af det tidligere kirkegods blevet henlagt til deres underhold, men allerede i 1537 forudså man, at man havde været alt for knap, og derfor lovede Christian III i kirkeordinansen, at han gerne ville lægge til af sit eget,²² såfremt der ikke var henlagt tilstrækkeligt til skolerne.

Næppe var Jørgen Sadolin kommet til Odense, før han fandt ud af, at det anviste kirkegods ikke gav tilstrækkelige indtægter til at underholde skolemestre og hørere i stiftets latinskofer; som den pligtopfyldende embedsmand han var, indberettede han dette, og derfor fik stiftslensmanden Erik Krummedige og lensmanden på Nyborg slot Mikkil Brockenhuus ordre om at besøge alle købstæder på Fyn og der registrere alt det alter- og gildesgods, som der ingen arvinger var til, sælge det til borgerne og derefter give skolemestre og hørere i hver købstad, hvad de behøvede til et anstændigt underhold,²³ og dette blev to måneder efter gentaget i den københavnske reces, men nu gældende for hele landet; formålet var at sikre skolernes økonomi, så der ikke i fremtiden skulle blive mangel på »skolemestre og andre lærde mænd«. ²⁴

Februar 1541 forhandlede Erik Krummedige og Mikkil Brockenhuus med borgerskabet i Odense om lønninger til »skolens personer«. Resultatet heraf blev, at rektor fra nu af skulle nyde al den indtægt, som afkastedes af det gods, der tidligere havde tilhørt Elende Gilde og Lav; beløbet skulle udredes af en række borgere som leje af boder og jordstykker, f.eks. skulle borgmester og råd årligt svare 15 mark som leje af 12 boder. Herudover fastsattes, at rektor årligt skulle have 5 mk. af skomagerlavet og 14 mk. af Sørslev kirke. ²⁵

I efteråret 1554 skrev Christian III til prior Christian Poulsen, at han, da han sidst var i Odense, havde forhandlet med rigsrådet om, hvor mange præster og degne (ældste skoledisciple) der kunne have deres kost i Sct. Knuds kloster. Man var blevet enige om 16, og kongen befalede derfor prioren fra nu af at give dem ko-

sten, nemlig 8 præster, latinskolens rektor og en hører samt 6 degne: de sidste kunne prioren bespise sammen med sine egne folk i klosterets folkestue, men rektor og høreren skulle spise i klosterets præstestue.²⁶

Det var nu lykkedes at skaffe rektor kost, bolig og løn, men alligevel fandt der i den følgende tid stadig en forbedring sted af hans kår. 1568 gennemførte den dygtige administrator prior Christen Poulsen, at rektor fik afgiften af noget genvundet vikariegods, der lå på Vestergade; bl.a. en gård der gav 18 mk. i årlig indkomst. Denne afgift blev betalt af Sct. Knuds kloster og derefter af klosterets lensmand.²⁷

Det varmede formentlig også, at der blev givet løfte om en ny og bedre »residens« til rektor. Den »til vikariatet funderede residens«, som prioren havde fået livsbrev på, fik rektor nu løfte om at få, når prioren døde; denne gård lå på Sct. Albani kirkegård,²⁸ og da prioren nogle år efter døde, kunne rektor flytte ind i den nye og bedre residens ved siden af adelens gård mellem Torvet og Flakhaven.²⁹

Foruden skolegebyr, kost og bolig, som hørerne hidtil havde fået, fik de nu også i 1541 degnepenge og vikariegods. Degneembederne ved byens sognekirker blev givet til tre af skolens hørere. Fælles for dem som sognedegne var, at de fik 6 hvide af hvert hus i deres sogn. Det ringeste degneembede var det ved Sct. Hans kirke, der var nemlig ingen bønder til denne kirke som til de andre sognekirker i byen, men dette søgte man at råde bod på ved at beordre sognepræsten til Skamby årlig at betale degnen ved Sct. Hans kirke 18 mark af det vikarie, han havde. Det var andenlektiehøreren, der fik dette degneembede. Langt mere indbringende var degneembedet ved Vor Frue kirke, her var der nemlig et betydeligt landsogn, der ville give degnen en god indtægt af kvægtiende og degnekorn; dette embede gik til skolens næstøverste hører, medens degnetjenesten ved Albani sogn tilfaldt skolens øverste hører. I modsætning til Sct. Hans og Vor Frue kirker var der ingen daglig korsang her, da degnen kun havde embedsforretninger på søn- og prædikedage. Til korsangen måtte han derfor anvende sin egen klasse suppleret med disciple, der blev anvist ham fra skolens øvrige lektier.

Den øverste hører havde også noget at gøre med »Gråbrødre Hospital«; her fik han sin kost og var forpligtet til at sende »to peblinge« ind i hospitalet hver helligdag. De skulle synge sammen med kapellanen, og degnen skulle undervise dem, så de om søndagen kunne læse de danske tekster med forstandighed; var kapellanen forhindret, og ingen anden præst var tilstede, så skulle degnen sørge for, at den største af peblingene læste kollekten.³⁰

Undervisningen i Odense Latinskole o. 1550

Det er ikke muligt at udtale sig med sikkerhed om, hvad disciplene blev undervist i, da der ikke er bevaret nogen læseplan for skolen for de første ti år efter reformationen, men på grundlag af bestemmelserne i kirkeordinansen og Peder Palladius' uniformitetstabeller er det dog muligt at få en forestilling om skolens undervisning.

Første lektie var delt op i to afdelinger, på det allernederste trin kaldtes peblingene i almindelighed abcdani, de lærte ved hjælp af en ABC at stave, i den anden afdeling sad de lidt viderekomne disciple, om hvem man i Odense skole brugte be-

Undervisning i 1500-tallet. Tysk træsnit fra 1592.

tegnelsen »donatistæ«, ³¹ de havde taget fat på Donat, hvad der slet ikke var noget nyt, da denne bog havde været middelalderens dominerende lærebog, ved brugen af hvilken man havde indprentet peblingene den elementære latinske grammatik, og allerede i anden lektie begyndte man på en større latinsk grammatik; som læsning brugte man Æsops Fabler, og man begyndte at skrive latinske breve. Også sangundervisningen begyndte nu, og den stod i nær forbindelse med religionsundervisningen; med sidstnævnte fag og latinen arbejdedes der på alle skolens trin. I tredje lektie var undervisningen beregnet for de elever, »som noget ydermere er forbedret i grammatik«, og denne færdighed søgte man at styrke ved læsningen af den romerske komedieskriver Terents værker; for yderligere at øve disciplene i at læse og skrive latin gik man også igang med nogle af Ciceros breve. Disciplene skulle hveranden dag lære udenad to latinske vers, »som har en skøn forstand om gode sæder«, fra og med denne lektie skulle disciplene helst tale latin. De disciple, »som kunne noget så hen både tale og skrive latin«, blev oprykket i fjerde lektie, og her blev nu den latinske forfatterlæsning udvidet både med Ovid, Vergil og Ciceros »De Officiis«. Endelig foregik i femte lektie en afsluttende gennemgang af den latinske grammatik. Stilskrivningen blev fortsat, og det var muligt at få lært begyndelsesgrundene i græsk. I religionsundervisningen, hvor man startede med Luthers katekismus, gennemgik man desuden bl.a. Davids salmer og evangelierne.

Skoledagen var lang, den strakte sig over de fleste af dagens timer, dog var der ingen undervisning om eftermiddagen på onsdage og lørdage. Den egentlige undervisning foregik altså mandag og tirsdag, torsdag og fredag. Skolen begyndte tidligt, om sommeren allerede kl. 6, om vinteren d.v.s. fra 28. oktober til 2. februar kl. 7. Ifølge kirkeordinansen varede skoledagen til kl. 16, undervisningen blev dog regelmæssig afbrudt af kirkesang og spisepauser. Hver eneste dag kl. 8–9 og kl. 14–15 var de ældste disciple til morgen- og aftengudstjeneste i kirken. Dagens første timer blev anvendt på den latinske grammatik. Sangundervisningen foregik midt på dagen og i forbindelse med religionsundervisningen. Latin læstes udelukkende for grammatikkens skyld, og repetitionen spillede en betydelig rolle og blomstrede særlig onsdag og lørdag.³²

Biskop Niels Jespersens reformer, undervisningsplan og interesse for sangundervisning

Omkring 1540 skrev Philip Melancthon til kansler Johan Friis og opfordrede ham til at tage sig af det danske skolevæsen.³³ Johan Friis til Hesselager var efter 1536 det vigtigste medlem af rigsrådet og en central skikkelse i det store reorganisations- og lovarbejde, der foregik i Christian III's tid. Han var den drivende kraft bag opbygningen af de praktiske rammer for skolen og dens undervisning, der fandt sted efter kirkeordinansens ikrafttræden, men ved udgangen af 1557 var kansleren kørt træt og mente, at nu måtte skolens folk være tilfredse.³⁴ Den 19. december 1559 døde Fyns første lutherske biskop Hans Sadolin. Hans sidste år var præget af sygdom, dog kunne han endnu i februar 1559 holde mindetalen over Christian III i Sct. Hans kirke. Det er forståeligt, at det i de år har knebet for ham at føre tilsyn med skolerne; til gengæld var der kommet en ny mand i spidsen for den verdslige administration af Fyn. Det var Frands Brockenhuus til Egeskov, der afløste sin fader som lensmand på Nyborg slot, og inden Christian III's død stod 3/4 af Fyn under Frands Brockenhuus' befaling, og allerede i 1555 nævnes han som øens stiftslensmand.³⁵ Det var efter al sandsynlighed ham, der i februar 1560, da den ny konge Frederik II opholdt sig på Nyborg slot, oplyste kongen om den afdøde biskops svigtende tilsyn og udvirkede en kgl. ordre, der pålagde ham og lensmanden på Odensegård at forhandle med Jørgen Sadolins enke om fraflytning af bisperesidensen, så at den ny biskop Niels Jespersen så hurtigt som muligt kunne tiltræde embedet og tage sig af skole og kirke.³⁶ Et kongebrev til borgmester og råd i Odense fra september samme år, oplyser os om, hvad der var galt. Det fremgår af brevet, at købstæderne havde taget en del af det gejstlige gods til sig, der i 1541 var blevet anvist som underhold for rektor og hørere, og beholdt en del af indtægterne deraf. Nu fik de ordre til at lade »kirketjenere og skolens personer« nyde, hvad Christian III havde undt dem og at gøre regnskab for alt »vist og uvist«, de havde oppebåret af dette gods.³⁷

I 1847 fik Odense Katedralskoles daværende rektor Rudolph Henrichsen et brev fra historikeren P. W. Becker. Han havde under et studieophold i Stockholm set et dansk håndskrift i svensk privateje, der indeholdt flere dokumenter vedrørende Odense latinskole, bl.a. skolens ældste love; hvad der var endnu vigtigere

Den berømte teolog Niels Hemmingsen (1513–1600), der øvede stor indflydelse på alle sider af dansk åndsliv. Stik fra 1566. Kgl. Bibliotek.

også biskop Niels Jespersens læseplan for Odense latinskole »ratio exercitiorum in usom iuventutis scolæ othonianæ institutate a Nicolao Caspari, vibergio diocesis fionensis episcopo« (plan over øvelserne til brug for ungdommen i Odense skole, indstiftet af Niels Jespersen Viborg biskop over Fyns stift). Denne læseplan havde hidtil været ukendt, men blev udgivet af rektor Henrichsen i 1861.³⁸ Dette håndskrift har formentlig været biskoppens kopibog, men hvordan det er havnet i Sverige, ved vi ikke; det er ikke urimeligt at forestille sig, at det som krigsbytte er kommet til Sverige. Hvornår læseplanen er blevet til, ved vi ikke med sikkerhed, men den må være blevet udarbejdet af Niels Jespersen i hans embedstid, d.v.s. mellem 1560 og 1585; i betragtning af forholdene i Jørgen Sadolins sidste år, er det rimeligt at antage, at læseplanerne stammer fra Niels Jespersens første år i Odense.

Odense latinskole var en af landets store skoler og nævnes da også som sådan i 1561. Den skulle have 5 lektier, hvad den også har efter denne læseplan, men der er dog kun tre hørere ved skolen foruden rektor. Hvem underviste da den nederste klasse? Skoleplanen viser, at det gjorde en af skolens ældste disciple, og vi skal senere se, at denne ordning eksisterede i mange år; for en sikkerheds skyld blev den nederste lektie dog overhørt to timer daglig af en af de andre hørere. Niels Jespersen var en myndig biskop, der med nidkærhed vågede over ungdommens undervisning, og da han var en god ven af den lærde og berømte teolog Niels Hemmingsen, er det ikke så mærkeligt, at hans læseplan minder meget om lovudkastet af 1561. Vi møder de samme lærerbøger og den samme læggen vægt på udenadslæren. Som noget nyt kan nævnes, at man i tredie lektie læste latinsk poesi. I catalo-

gus auctorum qui præleguntur in schola othoniana (liste over de forfattere, der forelæses i Odense skole) nævnes Vergil med værkerne *Æneiden* og *Bucolica* og Horats med *De arte poetica*. I fjerde lektie læstes Ciceros *Epistolæ familiaris* og værker af Terents, i den øverste lektie, rektors klasse, brugtes Ciceros *De officiis* (om pligterne), men de ældste disciple skulle også gøres bekendt med hovedpunkterne af retorikken og dialektiken i Melanchtons bearbejdelser, og disse bøger nævnes da også i kataloget. Ciceros *De officiis* var almindelig anvendt i latinskolerne, anderledes forholdt det sig med Virgils *Æneide* og Horats' *De arte poetica*, hvad der fortæller os, at læseplanen lå på et højt plan. Den indeholdt desuden nye bestemmelser om skoletidens anvendelse og om fremme af sangundervisningen.

Foruden en afskrift af læseplanerne sendte P. W. Becker en afskrift af skolens love, der formentlig også skyldes Niels Jespersen. Vi erfarer af dem, at pjækkeri fra skolen blev straffet med tre slag af riset på den bare skulder, mens de små peblinge fik en endefuld. De højeste straffe var forvisning fra skolen og piskning, den sidste straf kunne dog kun dikteres af rektor, og der måtte aldrig gives mere end 20 slag. Pisket blev disciple, der drak sig fulde, horede, stjal, sloges eller blev væk fra skolen en uge uden lovligt forfald. De »Satens-redskaber«, som begik sådanne forbrydelser og var til offentlig forargelse, skulle jages ud af skolen. Kortspil og terningspil var forbudt disciplene, og de skulle afholde sig fra lege og øvelser, der var forbundet med fare for liv og lemmer som brydning, dans, svømning på dybt vand, sneboldkamp og skøjteløb, og under ingen omstændigheder måtte de træffes i »Kipper og kroer«, og de måtte ikke gå med geværer. De disciple, der om natten »sværmede« om på gaderne »som natteravne eller svirebrødre« eller gik ind i »fordægtige huse«, skulle vægterne gribe og indsætte indtil forhøret næste dag.³⁹

Det kan ikke undre nogen, at Niels Jespersens undervisningsplan beskæftigede sig med sangundervisningen. Biskoppen var levende interesseret i kirkesangen og kirkemusikken. 1573 udgav han sit store sangværk, *gradualet*, der blev rettesnor for hele den musikalske del af gudstjenesten i kirkerne. Niels Jespersen indførte da også, at der hver dag i Odense latinske skole i en undervisningstime skulle synges »gradual«. ⁴⁰ Endnu til 1640 vedblev latinsk salmesang i de kirker, hvor latinskoleeleverne sang.⁴¹ At sangundervisningen på skolen allerede stod højt, inden Niels Jespersen blev biskop, fremgår af et rentemesterregnskab fra 1551, der fortæller os, at torsdag d. 10. september sang skolens disciple for Christian III og hans søn hertug Frederik, kongen belønnede dem med 4 dl., »for de sang discant« mens hertugen, som det sømmede sig, nøjedes med at give 2 dl.⁴² 1567 blev Axel Urne til Søbysøgård udnævnt til rigskansler og som sådan forlenet med Odense provsti; han havde fået en lærd opdragelse, men om det var den, der fik ham til at interessere sig for korsangen i Vor Frue kirke, må stå hen, i hvert fald opdagede han til sin store bekymring, at den daglige korsang morgen og aften og anden »tjeneste«, som 12 degne af Odense skole var forpligtet, og som de blev betalt for, ganske blev forsømt. Han satte sig derfor i forbindelse med biskop Niels Jespersen »og andre lærde mænd« hvilket nok skal forstås som sognepresten til Vor Frue kirke og skolens rektor, angående genoprettelse af den daglige korsang. Om forhandlingerne ved vi intet, men Niels Jespersen har nok været lydhør og positiv; julen 1568 tilbragte rigskansleren på provstegården, og selve juleaften gjorde han sig den ulej-

lighed at skrive til biskoppen. Det fremgår af brevet, at man var blevet enige om at genoptage den daglige korsang morgen og aften ved Vor Frue kirke, og den skulle foretages som tidligere af 12 disciple fra Odense skole; de skulle udtages af rektor, og hvis Axel Urne var fraværende, skulle rektor forestille dem for sognepræsten. Den næstøverste hører skulle være kirkens degn, og han skulle indsætte en »generaldeputator«, der skulle holde øje med disciplene og notere dem, der forsømte korsangen eller opførte sig utilbørligt i kirken. Han skulle anmelde dem til rektor, der så skulle straffe dem efter skolens love, og desuden skulle de miste deres andel af »diskantpengene«, som nu tilfaldt »generaldeputator« for hans ulejlighed. Hver påske og Mikkelsdag kunne rektor hente diskantpengene på provstegården og fordele dem blandt kordrengene.⁴³

Rektorer, hørere og disciple

Vi er ude af stand til med sikkerhed at kunne opregne denne periodes rektorer. Det skyldes som nævnt, at rektorstillingen var en station på vejen til et sognepræsteembede, og de rektorer, som vi hører om i denne periode, virkede da også kun et par år. Dette gælder om den første rektor, vi kender, nemlig mester Laurids Kolding, der i 1551 og de følgende år var skolens rektor.⁴⁴ I alt kender vi 8 rektorer i tiden 1536–72. En af dem var Hans Lange, der var født i Assens 1540; han nævnes som rektor i 1567, men da havde han allerede ledet skolen et par år.

Året 1567 huskede Hans Lange sikkert længe, nævnte år var han gæst ved et bryllupsgilde på rådhuset, og til stede var bl.a. en af hans disciple, der på en eller anden måde må have irriteret rektor, for pludselig gav Hans Lange disciplen »et håndslag ved øret«. Den lussing kom rektor til at fortryde. Disciplen blev nogen tid efter syg og døde; hans slægtninge var ikke sene med at beskyldte rektor for at have forvoldt drengens død, men på den anden side lagde de ikke sag an mod rektor, så han kunne befri sig for anklagen. Sladderer løb gennem byen, og Hans Lange så ingen anden udvej end at henvende sig til kongen, der tog ham under sin beskyttelse⁴⁵ og samtidigt beordredes byfogeden til på kongens vegne at anlægge sag mod Hans Lange, såfremt den dodes slægtninge ikke ville forfølge sagen og »lade sandemænd skille dem, på det sagen måtte komme til ende, og skolen skal ikke derover blive forsømt«. ⁴⁶ Vi ved ikke, hvad den historie endte med, men sagen synes ikke at have skadet Hans Lange, der i 1573 nævnes som læsemester, ⁴⁷ efter at han samme år var blevet magister. ⁴⁸ Hans Lange er det eneste eksempel, vi har på, at en rektor har foretrukket at blive læsemester, og det kunne unægteligt tyde på, at han må have mødt megen modgang som rektor i årene efter 1567, og det kan heller ikke have været læsemesterens »residens«, der trak, for den må have været lige så forfalden som rektorboligen, siden Frederik II gentagne gange befalede lensmanden at lade den reparere, ⁴⁹ og da der ikke var nogen have til læsemesterens bolig, gav kongen ham og hans hustru livsbrev på en af Sct. Knuds klostres humlehaver ved Holsedore syd for åen mod, at han betalte den sædvanlige lejeafgift. ⁵⁰ Hans Lange må have stået på en god fod med kongen; ⁵¹ da han ønskede at ombytte læsemesterbestillingen med sognepræsteembedet i Horne, skrev rigsrådet straks til lensmanden på Nyborg slot og beordrede ham til at støtte Hans Lange

til at få kaldet,⁵¹ hvad han også opnåede i påsken 1594.⁵³ Hans Lange udgav en regnebog, trykt i København 1576 og tilegnet kansler Niels Kaas. Han havde desuden historisk interesse og efterlod sig et utrykt skrift om Danmarks historie til 1315, hvad der bragte ham i forbindelse med rigsråd Jacob Ulfeldt, det vidner i alt fald Ulfeldt om i sin beretning om sin mislykkede ambassade til Rusland.⁵⁴

Hvort kendskab til periodens hørere er endnu ringere end vor viden om rektorerne, det er et rent tilfælde, når vi har bevaret navnet på nogle af dem som f.eks. Thomas Navnesen, der i 1589 var sognepræst i Flemløse, da biskop Jens Madsen visiterede og fortæller os, at præsten »var fordem min hører i Odense i 1552«.⁵⁴

I 1560'erne havde man så nogenlunde sikret skolemester og hørere ved at tilvejebringe faste lønninger, men det synes at volde større vanskeligheder at skaffe midler til disciplenes underhold, og det forekommer sandsynligt, at de var bedre stillede i årtierne før reformationen.

Som tidligere nævnt fik seks af de ældste disciple fra 1554 kosten på Sct. Knuds kloster, og fra gammel tid havde 14 »almissedegne« fået deres mad foran porten til den tidligere katolske bispegård, forstået på den måde, at syv degne fik mad til middag og syv andre degne mad til aften; de 12 degne, der sang i Sct. Hans kirke, fik kosten på Sct. Hans kloster eller Odensegaard, som den nu hed. Bespisningen synes imidlertid at være ophørt i løbet af 1560'erne på grund af lensmændenes egenmægtighed, og det blev der selvfølgelig klaget over. I et brev til lensmanden Erik Rosenkrantz meddelte Frederik II, at det var kommet ham for øre, at de 14 »almissedegne« ikke længere fik kosten for den gamle bispegårds port. Kongen befalede derfor nu lensmanden at give dem kosten og ikke mindre end tidligere.⁵⁶

Denne forringelse af disciplenes kår synes i nogen grad at stå i forbindelse med Frederik II's byggeri på Sct. Hans kloster. Hak Ulfstand, der var lensmand 1572–75, måtte af den grund opgive at holde hus på bispegården, og han flyttede derfor til ladegården, ved den lejlighed mistede de 14 »almissedegne« atter den halve kost, og da Erik Rosenkrantz påny i 1575 overtog lenet, faldt de kostpenge bort, som Hak Ulfstand havde givet kordregene i stedet for kosten.⁵⁷

Heldigvis var der også andre måder at understøtte disciplene på. Allerede kirkeordinansen fastsatte, at »sogne, der ligger nær skolerne, skal have deres degne fra byernes skoler og give dem den vante betaling som understøttelse til deres studier«. Denne ordning var bønderne lidet tilfreds med, de foretrak sædedegne for løbedegne. Løbedegneordningen betød nemlig en forringelse af bønderbørnernes undervisning, og der var derfor på dette punkt en vis modsætning mellem bønderne og autoriteterne. I 1550 blev det endog vedtaget på et landemøde i Odense, at degne ved brudevielse og søndagsmessen skulle synge »latine officium« på landsbyerne, så man i fremtiden kunne få lærde degne.⁵⁸ Ved et åbent brev i 1567 skærpedes kirkeordinansens bestemmelse. Sogne i Fyn, der lå inden for en afstand af to mil fra en købstad, skulle have en degn fra den nærmeste købstad; løbedegnene skulle nyde degneindtægten, og der skule ansættes »degne, som er duelige og kunne lære og undervise det unge folk i sognet deres katekismus og børnelærdom«.⁵⁹

Degnen skulle under sangen gå midt ned i kirken for at lære menigheden at »synge ret«.⁶⁰ Man vogtede strengt over løbedegnernes moral. Skolens ordensreg-

ler bestemte, at de straks skulle gå hjem, når gudstjenesten var forbi,⁶¹ og på synoderne i Odense i 1585 og 1586 blev det slået fast, at degnene fra skolen skulle holde sig fra dansen, når der var bryllup i deres sogne; når måltidet var endt, skulle de drage hjem.⁶² Løbedegnetjenesten kunne nok også føre til et liv i svir og lediggang, hvis vi skal tro det gamle vers:

»De tør vel stundom i otte dage
ikke en bog i hånden tage,
hos godt øl og hos unge kvinde
der lader de dem mest finde«.

Endelig må endnu en indtægtskilde omtales, disciplenes sangtjeneste. Kirketjenesten gav en fast indtægt, og ved bryllupper og begravelser faldt en ekstraskilling, dejlig mad og andre goder. Prior Christen Povlsen havde i sit testamente bestemt, at de disciple, der fulgte ham til »hans hvilested i graven« skulle have to tønder øl.⁶³ Sang for folks døre Mortensaften, juleaften og nytårsaften indbragte også penge. Disse »discantpenge« blev delt i tre dele, hvoraf disciplene fik $\frac{2}{3}$, resten deltes igen i tre dele, hvoraf rektor fik en trediedel og hørerne resten.

Når alt andet glippede, stod tiggeriet tilbage. Skoletiggeriet var blevet godkendt i 1537, og det blev yderligere fastslået ved den store forordning af 27. december 1587 om betlere og stoddere.⁶⁴ Den stadfæstede degnes og peblinges ret til »at bede deres brød for godtfolks døre«. I 1596 blev det bestemt, at degne og peblinge måtte »besøge fremmede folk i deres herberge om almisse«, men de måtte ikke løbe dem i og uden for byen og tigge penge af dem. Ved markeder og andre store forsamlingssteder måtte de besøge godtfolk. Drengene, der under peblingenavn bad om almisse og dog slet ikke gik i skole, havde rektor og disciple ret til at pågribe og føre dem til skolen og der lade dem »hudflette«.

De første legater viste sig. Kansler Johan Friis gav i 1545 foruden 16 mark til skolemester otte mark årlig til de fattige peblinge, pengene blev udredet 14 dage efter Mikkelsdag og 14 dage efter påske af fire gårde i Ryslinge sogn og by,⁶⁵ og i 1561 blev Christoffer Guldsmid bemyndiget til at oppebære renten af noget altergods i Odense. Den ene halvdel af renten skulle efter rektors anvisning fordeles mellem »de fattige personer, som går i skolen i Odense«.⁶⁶

Fra Frederik II's fundats 1572 til Gymnasiets oprettelse 1621

Kommunitetets oprettelse

Som vi har set foregik der på Frederik II's tid et ikke mindre arbejde end tidligere for at udvikle skolevæsenet, men den mest nødvendige opgave var dog nu at skaffe disciplene og tildels hørerne anstændige levevilkår, og det gjorde man først og fremmest ved at sikre dem det daglige brød. Ved de fleste stiftskoler oprettedes nu det såkaldte kommunitet, d.v.s. et fællesbord, ved hvilket lærere og disciple dagligt spiste sammen, den berømteste af disse stiftelser er det store kommunitet knyttet til Københavns Universitet. En lignende institution skabte Frederik II i 1572 for Odense skole.

Afgørende for kommunitetets oprettelse blev de ændringer, der fandt sted på Sct. Knuds kloster, der blev omdannet til et len og blev givet til kongens kansler, og det fulgte kanslerembedet til statsomvæltningen i 1660, da kloster og gods gik over i privateje.

Som tidligere omtalt havde skolens rektor, en hører og seks degne siden 1554 fået deres kost på Sct. Knuds kloster. Besisningen af disse skolepersoner blev derfor overladt til det almindelige Hospital i Odense eller Gråbrødre hospital, som det også kaldes; det fik ved den anledning en ny fundats.

Fra Koldinghus udstedte Frederik II den 5. marts 1572 en fundats og ordning vedrørende skolen i Odense. For at skolens personer ikke skulle lide nogen skade ved, at Sct. Knuds kloster omdannedes til et kgl. len, tillod kongen, at skolemester, fire hørere og 30 degne af Odense skole for fremtiden fik deres underhold med øl og mad på det almindelige Hospital i Odense. Dette ville selvfølgelig medføre en stærk forøgelse af hospitalets udgifter, og derfor udlagdes til dækning af udgifterne kongens part af korntienden af 42 fynske og langelandske sogne. Hospitalsforstanderne skulle sammen med biskoppen og byens sognepræster ansætte en hospitalsmester, der bl.a. skulle sørge for besisningen.

Der blev sørget godt for skolens personer. De skulle daglig have to måltider, kl. 10 og kl. 17, og til hvert måltid skulle serveres to retter, dog skulle rektor og hørerne herudover have en særlig god ret. Hver degn skulle til hvert måltid have en pot øl, men rektor og hørerne skulle have øl »efter begæring«, dog tilføjes forsigtigt »til nødtørft«. Man spiste i kommunitetets spisesal, og hørerne skiftedes til at deltage i disciplenes måltider, dels for at kontrollere maden og dels for at holde øje med disciplene. Hospitalsforstanderne var ansvarlige for madens og øllets kvalitet, hvad der var af stor vigtighed, da den var afgørende for »skolens personers legemlige og åndelige velfærd«, der igen var en forudsætning for at »studierne kunne trives«. De disciple, der nød det privilegium at have fri kost, skulle tages af »de fornemste, som er nødtørftige, vindskibelige i lærdom og tugtige i levned«, d.v.s. disciple, man kunne håbe i fremtiden ville være gavnlige »for riget og religionen«, de skulle daglig uden forsømmelse påhøre den teologiske læsemester, og både han og

rektor skulle have tilsyn hermed. Ingen måtte spise ved dette fællesbord, hvis forældre havde råd til at underholde dem.

Biskop Niels Jespersen udarbejdede bordregler, som alle, både hørere og disciple, skulle rette sig efter. Hvis nogen viste sig modvillig, kunne han miste retten til at blive bispist, og denne ret overgik da til en anden discipel; hvis man i flere dage udeblev fra spisningen uden lovlig grund, kunne man risikere at blive anbragt i skolens fængsel på vand og brød i seks dage. Disciplene skulle tale latin ved bordet, og hvis de ikke gjorde det, var straffen tre slag på den bare skulder.

Der ville gå meget brændsel til kogning af maden, og derfor fik lensmændene på Dalum og Sct. Knuds klostre ordre til at sørge for 200 læs ved af kronens skove. Det blev pålagt bønderne at hugge og transportere dette brændsel, der skulle leveres mellem pinsedag og Sct. Hans; yderligere undte kongen hospitalsmesteren fri olden til 100 svin i kronens skove.

Det blev endvidere fastsat i fundatsen, at det fra nu af var biskoppens opgave at sørge for, at skolen var forsynet med en »god, forfaren og vellærd« skolemester, der var dygtig til at informere ungdommen i »artibus discendi, fundamenta religionis og andre nyttige lærdomme«.

Fundatsen indeholdt også nye bestemmelser vedrørende disciplenes korsang. Den korsang, der hidtil havde fundet sted på søgnedage, morgen og aften, i Sct. Hans og Vor Frue kirker bortfaldt; for »skolen velbejligheds skyld« skulle den nu holdes i Sct. Knuds kirke ligesom i Københavns domkirke, men sognetjenesten i Sct. Hans og Vor Frue kirker skulle på søndage og andre festdage som sædvanlig foregå med deltagelse af skolens elever, og de skulle stadig have de kostpenge, de fik af lensmanden på Odensegaard og rigets kansler.

Rektors og hørernes løn blev forbedret; rektor fik kronens part af korntienden af Gamtofte sogn, og de fire hørere fik den af Vissenbjerg og Vigerslev sogne; de to sidste korntiender skulle deles ligeligt mellem de fire hørere, og både de og rektor måtte selv råde for disse tiender og gøre sig dem så nyttige, som de formåede. Størst gevinst fik dog læsemesteren, der skulle forelæse den hellige skrift fire dage om ugen, og om lørdagen repetere det stof, der var gennemgået i ugens løb. Til forbedring af sin løn fik han nu en af Sct. Knuds klostres kirker, nemlig Aasum. Han skulle her gøre kirketjeneste og nyde præsteembedets indtægt og stadig beholde den indkomst, han tidligere havde haft. Lensmanden på Sct. Knuds kloster skulle desuden give ham årligt 60 dl., 20 læs brænde, fire læs hø og fri olden i Ueberud skov til læsemesterens svin.¹

De 12 degne, der sang i Sct. Hans kirke, skulle dog stadig synge søn- og helligdage i Sct. Hans kirke og havde således krav på underhold. Frederik II må imidlertid have ment, at nu kunne det være nok, da kommunitetet var oprettet, og han skrev til biskoppen, at nu skulle hospitalsmesteren levere 12 kordegne til kirketjenesten i Sct. Hans kirke.²

Til gengæld havde kongen på anden måde søgt at hjælpe disciplene. Man havde konstateret, at mange sogne, der var forpligtet til at have løbedegne, i tidens løb havde ansat sædedegne. Nu fastslog kongen i 1574, at bestemmelsen om løbedegne i de sogne der lå inden for en afstand af to mil fra nærmeste købstad, stadig

var gyldig, og havde sådanne sogne antaget en sædedegn, så skulle denne årligt give peblingene i den nærmeste latinskole 4. eller 5. delen af degnerenten, og når sædedegnen døde, skulle der ansættes en pebling fra den nærmeste latinskole.³

Biskop Jacob Madsen Vejles omsorg for kordrengene i Sct. Hans kirke

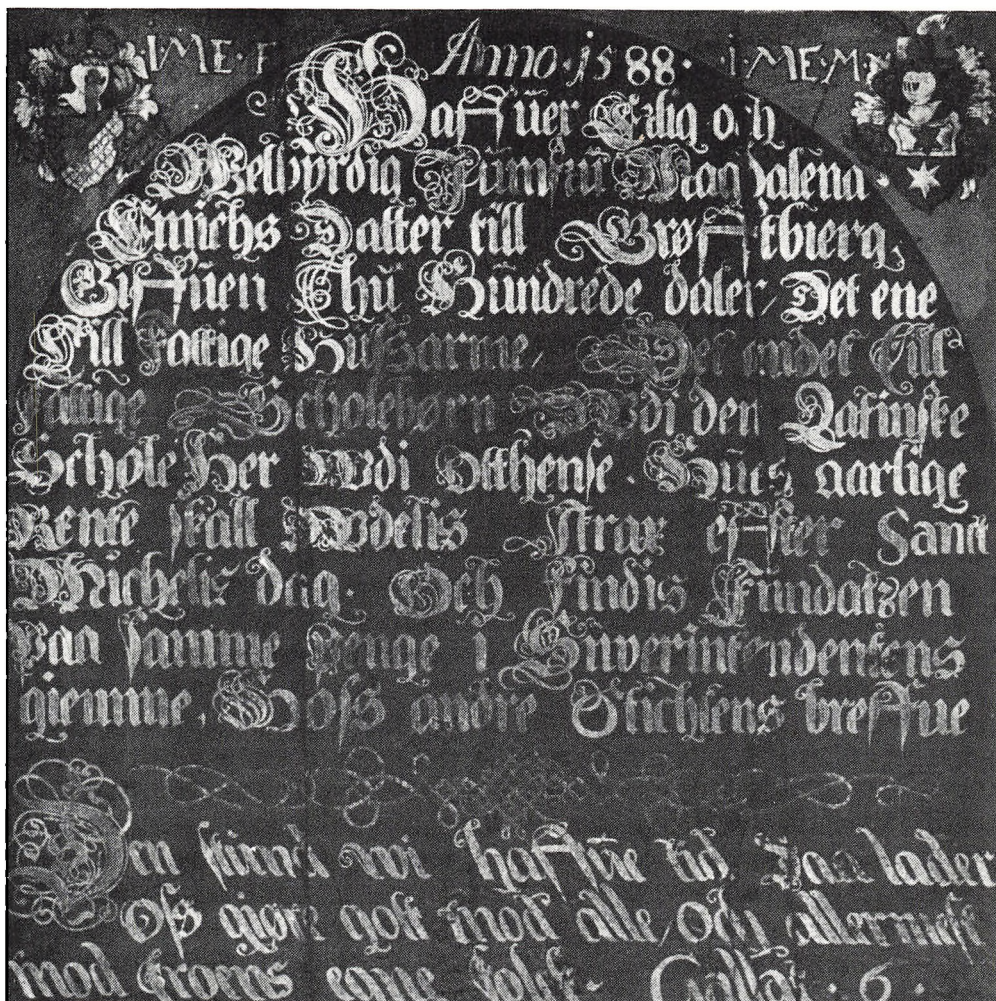
1587 blev Jacob Madsen Vejle, der da var sognepræst ved Ribe domkirke, meget imod sin vilje valgt til biskop over Fyns stift, og i februar 1588 blev han indsat som biskop i Sct. Knuds kirke. Nidkært tog han sig af sit nye embede, hvad hans efterladte visitatsbog er et vidnesbyrd om.⁴ Den rummer en rigdom af oplysninger om forholdene i kirker og skoler i Fyns stift og har mange karakteristiske bemærkninger om præster og skolemænd. Jacob Madsen havde inden sin tiltræden et vist kendskab til Odense og dens latinskole. Han havde selv gået nogle år i skolen, og som tidligere rektor i Ribe var han fortrolig med latinskolernes forhold. Han skulle derfor hurtigt opdage, at der var noget at tage fat på.

Næppe var Frederik II død i 1588, før biskoppen rejste spørgsmålet vedrørende bespisning eller kostpenge for kordrengene i Sct. Hans kirke og desuden sagen om de fjorten »almisedegne«, der havde fået halv kost for den gamle bispegårds port.⁵ Det skal siges til regeringsrådets ros, at det straks reagerede. Der afgik en skrivelse til lensmanden på Odensegård, Axel Brahe til Elvedgaard,⁶ hvori man bad ham undersøge sagen, og hvis det forholdt sig som biskoppen og tingsvidnet påstod, skulle han sørge for, at Sct. Hans klostres forpligtelse blev overholdt. Der var i denne skrivelse kun tale om de 10 kordrengene, men to år senere blev befallingen gentaget,⁷ og denne gang nævnes også kordrengene i Vor Frue kirke. Det er dog muligt, at Axel Brahe rettede sig efter regeringsrådets første henvendelse, for i visitatsbogen beretter Jacob Madsen, at han i 1589 fik 24 sk. om ugen til hver af de 10 skoledisciple; pengene skulle hæves hos lensmanden på Odensegård.⁸

Blandt de tiender, som Frederik II havde henlagt under kommunitetet, var tienden af Haarslev, som Axel Brahes fader havde fæstet og betalte en årlig afgift heraf på 24 dl.,⁹ men på grund af prisstigningen på korn ønskede biskoppen at få afgiften betalt i korn og ikke med penge.¹⁰ Dette passede sandelig ikke Axel Brahe, der meddelte, at han på grund af de høje kornpriser havde solgt det meste af sit korn og desuden selv det år skulle bruge meget korn, da han holdt bryllup for tre af sine døtre, og han vidste ikke rettere, end at han »jo havde været de degne i hospitalet god og ikke ond, thi I ved vel selv, at jeg tilhjalp, at de 10 degne fik kost i klosteret, hvilket de ikke havde haft, siden Erik Rosenkrantz var der før min tid«.¹¹ Det endelige resultat blev, at skolen fik en betydelig erstatning på 237 rdl., der årlig blev betalt af Odensegård, indtil Frederik III i stedet for i 1664 og 1670 udlagde otte sognes kongetiender, til skolen, hvad »rektor, sjette lektiehører, tvende andre hørere, 10 skolepersoner og andre 10 fattige skolebørn« nød godt af.¹²

Jurisdiktionen over skolens personer

Når man har læst skolens ordensregler fra biskop Niels Jespersens tid, så tvivler

Skolens ældste legattavle. Med teksten: Anno 1588 haver salig og velbyrdig Jomfru Magdalene Emichs Datter til Grøftbjerg given To Hundrede Daler. Det ene Hundrede til fattige og husarme. Det andet til fattige Skolebørn udi Den Latinske Skole Her udi Odense. Hvis aarlig Rente skal uddeles straks efter Skt. Mikkelsdag. Og findes Fundatsen paa samme penge i Superintendentens Gemme hos andre Stiftens Breve. »Den Stund vi have Tid, saa lader os gøre godt mod alle og allermest imod Troens egne Folk« Gallat 6.

man ikke om, at rektor og hørere har optugtet disciplene i tugt og Herrens formaning, så de blev skikket til kirkens og kongens tjeneste. Fra gammel tid hævdede skolen at have den øverste myndighed over sine disciple og tålte ikke nogen anden autoritets indgriben. Det viste sig nu vanskeligt at opretholde dette privilegium efter reformationen; købstædernes verdslige myndigheder som borgmestre og råd og byfoged brød det ofte ved at retsforfølge skolens disciple, men i en landstingsdom af Viborg landsting af 15. juni 1568 blev det slået fast, under henvisning til et privilegium fra kejser Frederik Barbarossa af 1158, at præster og degne skulle nyde samme privilegier, som de havde haft »i bispernes tid«.

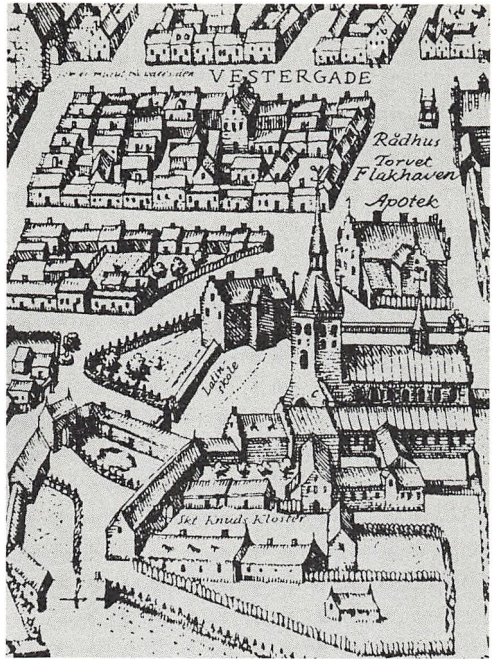
Denne landstingsdom var borgmestre, råd og byfoged i Odense ikke tilsinds at respektere; i 1592 prøvede de på at retsforfølge skolens disciple »til tinge og rådhus«. Biskop Jacob Madsen tog straks affære. Han skaffede sig en kopi af et kongebrev fra 1562,¹³ der sikrede Ribe latinskole mod den verdslige øvrigheds indblanding, ikke for ingenting havde Jacob Madsen været rektor i Ribe, og den omtalte kopi lod skolens rektor Peder Richter nu læse på Odense byting d. 3. juli 1593, på biskoppens ordre, men biskoppen nøjedes ikke hermed, han meddelte kongens kansler, hvad der var sket i Odense, og henvendte sig desuden til en os ukendt Markvor Hogrius, der da opholdt sig på Antvorskov, og bad ham støtte skolen hos kansleren, der havde lovet, at Odense skole måtte nyde den samme frihed som skolen i Ribe.¹⁴

Om Markvor Hogrius traf kansleren og talte skolens sag, ved vi ikke, men kansleren holdt sit ord. I slutningen af året udsendtes et brev om jurisdiktionen over skolens personer i anledning af, at byens borgmestre, rådmænd og byfoged havde pågrebet skolens disciple og indsat dem i byens fængsel.

Nu fik de at vide, at en sådan fremfærd var ganske stridende mod gammel skik og brug og skolens frihed, og hvad de havde gjort, var så meget mere forkasteligt, fordi skolens rektor havde tilbudt at straffe disciplene efter deres forseelse i selve skolen; Øvrigheden havde for fremtiden at holde fingrene væk fra skolens personer. Hvis nogen discipel for fremtiden forså sig, skulle det straks meddeles rektor, der så skulle straffe den skyldige, men drejede det sig om manddrab og andre »grove laster og synd«, skulle biskoppen og rektor overgive misdæderen til den verdslige myndighed, der skulle indsætte ham i byens fængsel og lade ham straffe efter loven.¹⁵

Biskop Jacob Madsens omsorg for Odense latinskole

Siden 1572 påhvilede det lensmanden på Sct. Knuds kloster at sørge for vedligeholdelse af Sct. Knuds kirke og af latinskolen på kirkegården; det kneb imidlertid med at skaffe midler hertil, skønt det udtrykkeligt stod i Frederik II's fundats af 18./11. 1572, at lensmanden skulle foretage de fornødne reparationer og holde kirken med lys, vin og brød. Under et ophold i København i 1589 skrev biskop Jacob Madsen til regeringsrådet og ankede over, at skolens disciple siden 1572 besørgede kirketjenesten og den daglige korsang i Sct. Knuds kirke og her modtog de sakramentet om onsdagene, men der havde været onsdage, hvor der ikke havde været noget lys på alteret og heller ikke tilstrækkeligt med brød og vin. Der manglede også lys, så drengene kunne ikke se at synge vinterdage i koret, og ofte var der heller ikke lys på prædikestolen. Biskoppens skriftlige henvendelse fik til følge, at Sct. Knuds kirke fik tilsagn om kirketienden af Tanderup og Bederslev kirker, de skulle dække reparationsudgifter og bekostningen af vin, brød og lys. Alt var nu såre godt indtil 1593, da ophørte pludselig tiendeindtægterne, hvad der fik Jacob Madsen til at gribe ind påny. Han skrev i 1596 til rigshofmester Christoffer Valkeendorf, der året i forvejen ikke blot var blevet lensmand på Odensegård, men også på Sct. Knuds kloster, og gjorde opmærksom på, at siden tiendernes bortfald »ligger der nu plat intet til at holde bygninger, lys, brød og vin vedlige«. Kirkens

Udsnit af Braunius' perspektivkort over Odense 1593, der viser Latinskolens beliggenhed. Kortets danske tekst er en nutidig indføjelse.

eneste indtægt, skrev biskoppen, var en begravelse en gang imellem, og disciplene havde gratis begravelse på kirkegården.¹⁶

Christoffer Valkendorf havde stor interesse for skole og videnskab; det mest slående bevis herpå er Valkendorfs kollegium i København, men også Odense skoles anliggender tog han sig af. Samme år, som Jacob Madsen skrev til ham, lod han på egen bekostning Odense skoles bygning forlænge, medens rigets kansler, historieskriveren Arild Hvidtfeldt, bevilgede 150 dl. dertil af Vor Frue kirke.¹⁷

Rektorer til 1602

De eneste krav, der i kirkeordinansen blev stillet til skolens lærere, var blot, at de var »duelige, forstandige og bekvemme«, men efterhånden blev kravene specificerede. 1564 krævede man, at rektorer for skoler med fem lektier, og dertil hørte Odense skole, skulle være magistre, og de fire hørere skulle have taget baccalaurgraden. Den første rektor ved Odense skole, der var magister, var formentlig den tidligere nævnte Hans Lange.

Fra og med biskop Madsens tid har vi bedre kendskab til rækkefølgen af rektorer, men stadig er rektoratet en station på vejen og ingen slutstilling; kun to rektorer i denne periode døde i embedet og dette skyldes ikke alderdom, men pest.¹⁸

Odense skole var en stor og anset skole, så rektoratet var eftertragtet. Ved ledighed synes det at have været almindeligt, at biskoppen satte sig i forbindelse med universitetet og forhørte, om det havde en brugelig kandidat. Som skolens rektor i 1593 nævner Jacob Madsen Peder Olufsen Richter,¹⁹ der stammede fra Haderslev og havde opholdt sig et halvt år på Hven hos astronomen Tyge Brahe. Vi ved ikke med sikkerhed, hvornår han blev ansat, men han forlod skolen i løbet af året

1595 for at blive lektor i teologi ved Trondheims domkirke. Det ledige rektorat skulle besættes til påske 1596, og i den anledning henvendte en ung magister Hans Pedersen Glandorph sig til universitetet og bad om en anbefaling.²⁰ Han var kendt med skolen, da han tidligere havde været hører der, og magister var han blevet året før. Hans Pedersen blev rektor og ledede skolen, til han døde af pest i 1602.

Nedgangsperiode

Den økonomiske støtte, der i Frederik II's tidsalder blev ydet de latinske skoler, synes at have haft en gunstig virkning. Skolerne blomstrede under Frederik II, men efter hans død i 1588 fandt der en markant ændring sted, hvad et kongebrev fra 1594 vidner om.²¹ Det taler om den »uskikkelighed og uflid«, som gik i svang i mange skoler, dels på grund af slette lærere og dels på grund af manglende tilsyn. Biskopperne blev derfor anmodet om at holde skrappere tilsyn med skolerne, visitere dem og eksaminere såvel rektor, hørere som disciple, og hvis der var noget at udsætte på rektorer og hørere, skulle de afsættes og afløses af andre, der bedre kunne opdrage disciplene i »lærdom og levned«.

Kongebrevet beskylder også myndighederne for at ansætte »unge ulærde, uforstandige og uduelige« lærere, og det antydes, at der ved stillingsbesættelserne tages overvejende hensyn til ansøgenes slægtskabs- og venskabsforhold. Samtiden klagede da også over, at lærerne var uduelige, og at disciplene udmærkede sig ved ligegyldighed og mangel på arbejdsvilje.

»Der er ike længere nogen kappestrid hos de unge«, hedder det, »og selv de alvorligste formaninger bærer ingen frugt«. Man påstod, at overalt kæmpede lærerne om metoden; »de forkætrer hinanden, og den samme lærer forandrer ofte planundervisningen, hvorved der stadig fremkaldes forvirring og tilbagegang«. To ting ankedes man særlig over: den megen udenadslæren i skolen og den megen diktering, der fandt sted der. Jens Dinesen Jersin, en af tidens betydeligste pædagoger, påstod, at i de nederste lektier lærte disciplene reglerne i grammatik på latin, og gentog dem så længe, indtil de havde lært dem, »så kunne de alle remse som pappegøjer, men når de skulle anvende reglerne, vorder de stumme som fisk«. ²² En rektor fremhævede, at dikteren var fuldstændig tidsspilde, da ingen sørgede for, at disciplene lærte, hvad de skrev ned, og når skoletiden var udløbet, solgte de papiret til de omboende købmænd.

At lærerne var uduelige, måtte universitetet i høj grad tage ansvaret for. Som nævnt var magistergraden og baccalaurgraden en betingelse for at blive henholdsvis rektor og hører, men i 1590'erne foretog universitetet meget sjældent magister- og baccalaurpromotioner. Magistergraden kunne man således kun få i 1580, 1585, 1591 og 1593,²³ og professorerne havde dannet sig det indtryk, at en student blev overmodig og sløsedede med studierne, når han blev baccalaurius.²⁴

Også i Odense skole var der i disse år vanskeligheder. Som nævnt havde det været almindeligt at lade en discipel i mesterlektionen undervise i den nederste lektion, og undertiden rykkede en sådan hører op både i anden og tredje lektion, så det var ikke ualmindeligt, at disciple fra mesterlektionen underviste i de to – tre nederste

klasser. Således kan det nævnes, at Jørgen Pedersen Fallentin var hører ved skolen, før han blev student i 1584.

Det er vanskeligt at beskyldte biskop Jacob Madsen for manglende tilsyn; ganske vist nævner han i sin visitatsbog ikke nogen visitat af Odense skole, men vi har vidnesbyrd nok om hans indgriben i skolens liv og påtale af uregelmæssigheder. Ærgrelser har han sikkert haft i året 1600 af høreren Hans Nielsen, der dristede sig til at stævne sin rektor, Hans Pedersen Glandorph,²⁵ og dristigt var det i betragtning af hørerens embedsforsømmelse. Om sommeren var han ganske roligt blevet væk fra skolen i fire uger uden tilladelse, og om efteråret i fire en halv uge, skønt rektor hver gang kun havde givet ham orlov i otte dage. Rektor indberettede sagen, og biskoppen bestemte, at en anden hører skulle ansættes i hans sted. Da Hans Nielsen om efteråret vendte tilbage til skolen, opsøgte han hverken biskop eller rektor, inden han indfandt sig i skolen, skønt han ikke var uvidende om, at en anden var blevet antaget i hans sted, og da han blev vist væk fra skolen, og rektor truede ham med den verdslige myndighed, så holdt Hans Nielsen sig til sin ed som hører og til sin forpligtelse til biskoppen og stævnede rektor. Borgmester Mogens Henriksen Rosenvinge og byens sognepræster greb nu ind og mæglede et forlig. Hans Nielsen opgav tiltalen mod rektor, indgik en ny forpligtelse med biskoppen og lovede at være rektors ven og ikke gøre ham andet end, hvad »kristeligt og ret er med ord og gerninger«, til gengæld fik han sit embede igen og biskoppens ord for, at han ville få »et lovligt kald«, såfremt han skikkede sig »i lærdom og levned vel« og holdt sin forpligtelse. Langt værre og mere tidsrøvende blev affæren med rektor Niels Hammer!

Biskop Jacob Madsen og rektor Niels Hammer

Når professorerne i København gik så stærkt ind for Niels Hammer, er grunden nok den, at de betragtede ham som en af deres egne. Niels Hammer var nemlig professorsøn og tilmed dattersøn af den berømte teologiske professor Niels Hemmingsen. Jacob Madsen, der som student havde boet tre år i Niels Hemmingsens hus, har sikkert modtaget Niels Hammer med glæde; han var formentlig ikke uvidende om, at Niels Hammer ansås for et godt hoved, men han vidste nok ikke, at han var et upålideligt menneske, der bestemt ikke slægtede morfaderen på, men snarere morbroderen, der også havde været professor, men »havde skikket sig som en Fandens skalk«. En udtalelse fra professorerne fra 1587 vidner om de store forhåbninger, universitetet satte til Niels Hammer. Han blev i oktober 1588 immatriculeret i Leyden,²⁶ og året efter blev han magister og fik det kgl. rejsestipendium. Han rejste derefter i Frankrig og Skotland, men forfaldt til drik. I 1595 kom han hjem, før stipendietiden udløb, og snart indløb der klager over ham fra en fransk købmand, som han skyldte penge. Under sagen erklærede universitetets rektor, at magister Niels Hammer »misbruger det kgl. stipendium, da han mod fundatsen ligger her hjemme uden at tage sig nogen hæderlig beskæftigelse til«, og resten af stipendiet blev derfor frataget ham. I den følgende tid havde Niels Hammer nær kontakt med astronomen Tyge Brahe,²⁷ men da der indløb gældsfordrin-

ger på ham til konsitorium, dels fra udlandet dels fra hans stedfader og adskillige københavnske værtshusholdere, så førte det til, at han blev dømt fredløs.²⁸ Han forsvandt fra København og tog ophold i udlandet. Af Tyge Brahes breve fremgår, at Niels Hammer opholdt sig en tid hos ham i Prag og underviste hans børn, og derefter var han rejst med en ung dansk adelsmand til Frankrig.²⁹ 1600 døde hans morfader, og da der tilfaldt ham nogen arv, vendte han hjem og fik oprejsning i 1602.³⁰ Da de københavnske professorer hørte, at rektoratet i Odense var ledigt, handlede de hurtigt. Rektor Hans Pedersen Glandorph var død d. 30. september 1602, og allerede d. 21. oktober skrev universitetets rektor til Jacob Madsen og anbefalede Niels Hammer til stillingen, han lovede, at denne skulle vise den største omhu i embedet, velanstændighed i sin borgerlige færd og omgang samt lydighed og ærbødighed mod sine foresatte, og Sjællands biskop støttede rektor. Allerede i december udfærdigedes et akademisk testimonium for Niels Hammer, der anbefales som skolemester, betegnes som en søn af hæderlige forældre og som en mand af sådan lærdom, at universitetet havde givet ham magistergrad i filosofi. Det har sikkert glædet biskoppen at læse alle disse lovtaler om sin velynders dattersøn. Den 24. februar 1603 indsatte han Niels Hammer som rektor ved Odense skole.

Der gik imidlertid ikke lang tid, før bispens glæde må være blevet afløst af svære bekymringer. En måned efter indsættelsen modtog han en klage over rektor fra Laurids Skriver, ledsaget af en regning, der viste, at Niels Hammer og hans gæster i tiden fra 28. januar til 31. marts havde drukket 531 kander øl i hans hus, enkelte dage var der blevet drukket 32 kander øl, men på selve indsættelsesdagen dog kun en kande varmt øl om morgenen.

Til sin forfærdelse måtte biskoppen konstatere, at det var hørerne, og hvad der var endnu værre, degnene, altså skolens ældste disciple, der havde været den nyudnævnte rektors gæster. Hele foråret og sommeren var Jacob Madsen på visitatsrejse, hvad rektor benyttede sig af. Uden tilladelse forlod han byen den 14. juni og rejste til København, i et brev herfra d. 28. juli undskyldte han sig hos bispem og sendte bispinden et odderskind.

Jens Madsen følte sig ført bag lyset af universitetets rektor og Sjællands biskop. Han skrev gentagne gange til dem og forlangte til sidst en vikar i rektorembetet, og dette fik han; d. 6. oktober 1603 kom ripenseren, baccalarius Jens Olufsen til Odense, og Jacob Madsen fastsatte et møde med byens gejstlighed til d. 17. oktober kl. 9.

På mødet oplæste biskoppen en klage over Niels Hammer. Da biskoppen indsatte Niels Hammer, havde denne givet ham sin rektored, og i hørernes overværelse havde biskoppen oplæst »leges docentium et discendum«, og herunder nævnt de latinske forfattere, rektor skulle læse i skolen, og meddelt ham, at rektor ikke måtte gøre sig gemen med sine disciple og hørere, men dette havde rektor Hammer ikke taget sig af. I stedet for at læse de af biskoppen nævnte forfattere, havde rektor gennemgået en synopsis og forsømt undervisningen under påskud af at børnene skulle lære at synge i skolen, »dog Gud være lovet, de kunne det, før end han kom her«. Hvad rektors »meste idræt« havde været, vidste han bedst selv. Han havde holdt gæstebud for disciple og hørere, sidst den 11. maj, mod skolens love indtaget disciple til kost på kommunitetet og efter eget hoved indsat »expec-

tanter« og andre, der havde skolens beneficier. En elev der havde forladt skolen, havde Niels Hammer ladet fængsle, skønt drengen ikke tog almisse fra disciplene, men tjente godfolk ved at vogte får uden for byen, og skønt denne sag var blevet forligt, havde rektor alligevel tvunget drengen ind i skolen og havde der ladet ham hudstryge, og da det blev påtalt, havde Niels Hammer erklæret, at han var skolemester »og havde ikke nogen at svare«. Biskoppen havde anmodet ham om at gå klædt i præsteklæder, men Niels Hammer havde svaret, han havde en kappe, var den ikke fin nok, ville han gøre den »et kvarter sidere«. Han havde brygget øl i sit hus, da han ikke gad drikke det øl, der serveredes for ham på klosteret. Uden til-ladelse havde han tit og ofte forsømt skolen, så ingen vidste, om han var til stede eller ej. Da biskoppen rejste på visitats til Ærø og Als den 14. juni, havde han for-ladt byen uden at sætte nogen til at tage vare på skolen, så degnene havde regeret sig selv, løbet på gaden om natten, drukket, slået vinduer ind og overfaldet bor-gerne i deres hus. Disciplene havde sleges indbyrdes, så flere var under bartskærs behandling. Den 19. august havde Niels Hammer skrevet til biskoppen fra Køben-havn, at han ville komme om en uge, men da han stadig ikke havde vist sig, havde Jacob Madsen anmodet om at få en ny rektor »som kunne være skolen gavnlige«.

Medens biskoppen oplæste denne klage, var Niels Hammer kommet til byen den foregående aften; tidligt næste morgen havde han travlt med at organisere me-sterlektien til en demonstration. Disciplene mødte op uden for skolen, mens Jacob Madsen holdt møde med sognepræsterne, og de afleverede et latinsk bønsskrift hvori de bad om at beholde deres elskede rektor, »som de og deres studier var bedst tjent med«, i modsat fald truede de med at forlade skolen.

Strejken blev ikke til noget, da biskoppen bøjede sig for truslen, og Niels Ham-mer fik lov til at fortsætte som rektor mod at gøre afbigt, betale Jens Olufsen 20 rdl. samt afgive en skriftlig forpligtelse, hvori han bl.a. lovede aldrig at forsømme nogen undervisningstime og aldrig mere at blive grebet i drukkenskab sammen med hørere og disciple.

Så sled man sig gennem den vinter, men ud på foråret 1604 kom det til et nyt sammenstød mellem biskop og rektor. Tirsdag før påske anmodede biskoppen i præsternes nærværelse i Sct. Knuds kirke rektor om at gå over i skolen og flytte skolebørnene fra en lektie til en anden, da de havde »promoveret in bonis literis«. Hertil svarede rektor, at det kunne biskoppen selv gøre; han gik dog lidt efter over i skolen, men ikke til mesterlektien. Her rettede biskoppen det samme krav til den berusede rektor, som i hele skolens overværelse påny råbte, at det kunne biskop-pen selv gøre. Niels Hammer blev da forvist fra skolen. Lensmanden søgte at mæg-le, og det lykkedes Knud Rud at forlige parterne ved at få Niels Hammer til at un-derskrive en ny forpligtelse, men den tilfredsstillende ikke biskoppen, der af discip-lene forlangte en opgørelse over, hvad rektor havde læst med dem. Jacob Madsen mente, at disciplene spillede under dække med rektor, og han fremhævede særligt Claus Herrested som rektors drikkebroder.³¹ I den odenseanske gejstligheds over-værelse underskrev Niels Hammer derefter 24 punkter, der skulle være rettesnor for hans undervisning. De byggede på Niels Jespersens læseplan og hans skolelo-ve, men indskrænkede på nogle punkter rektors myndighed. Niels Hammer red også denne gang stormen af, men samarbejdet mellem biskop og rektor blev aldrig

godt, og til sidst blev Niels Hammer endeligt afsat; han forlod landet, rejste til Tyge Brahes børn i Bøhmen og vendte aldrig tilbage.³²

Inventaret i skolemesterens residens

Til inventaret hørte bl.a. et leksikon indbundet i et hvidt skind, men det ligger på skolen, og til skolens inventar hører også Ciceros *De officiis*. Angående gaverne til skolen oplyses vi om, at biskop Jacob Madsen havde skænket skolen en bibel på latin, den fandtes i skolen »lagt i lænker«. Der var desuden en boggave fra borgmester Mogens Henriksen Rosenvinge. Vi ser endvidere, at skolens »discantbøger« findes i Gråbrødre kloster i det skab, som står ved »discantsalen«, eller også er de hos »de øverste«, der står for sangen.

De efterfølgende rektorer har bevidnet, at dette inventar var tilstede enten ved deres tiltræden eller ved deres fratræden, og de nævner, hvad bohavet efterhånden blev forøget med. Efter borgmesters og rådets befaling blev der senere opstillet et nyt bogskab i den store stue, og Hans Mikkelsen bevidner, at den fjerde »skive« der tilhørte skolen, nu står på skolens loft, og at der i hans tid blev indmuret et skab i den store stue.

Lidt mere bohave blev efterhånden anskaffet; den sidste rektor, der har underskrevet inventarfortegnelsen, der stammer fra 1607, er Knud Richartsen Seeblad, der tiltrådte i 1617.³³

Skolereformen 1604

På baggrund af latinskolernes ringere og ringere undervisning fra slutningen af 1500-tallet, er det forståeligt, at mange, både adelige, gejstlige og borgerlige sendte deres børn til udlandet, for at de kunne blive uddannet hos tidens mest fremragende pædagoger, og de fandtes på jesuiterskolerne.³⁴ Tilstrømningen til disse skoler fandt regeringen efterhånden farlig, da der herved blev mulighed for katolsk propaganda i Danmark. Efter rådslagning med nogle biskopper, deriblandt Jacob Madsen, udstedtes der forbud mod at lade personer, der var blevet opdraget hos jesuiterne, blive ansat i den danske kirke og skole.³⁵ Man var imidlertid klar over, at man ikke kunne nøjes med negative foranstaltninger; disse måtte følges op med indretning af et bedre skolevæsen. At frygten for jesuiterne var den vigtigste årsag til reformen, fremgår tydeligt af det kgl. brev af 22. oktober 1604, hvori det slås fast, at den planløshed, der prægede latinskolernes undervisning, var årsag til jesuiterskolernes store tiltrækning. Brevet påpegede, at man i de danske skoler ikke brugte samme lærebøger, og at man anstregte disciplene med vidtløftig dikteren; man holdt ikke disciplene til katekismus og børnelærdom. Repetition og flittig indøvelse i at tale og skrive latin blev forsømt, og førend disciplene til bunds havde tilegnet sig latin, kunne det ikke nytte at trække dem fra dette sprog til græsk og dialektik; til slut fastlog det kgl. brev, at megen »dårlighed« i skolen skyldtes, at en del lærere »synes mest at søge deres egen nytte end disciplenes«.³⁶

Den større planmæssighed ved undervisningen skulle fremhjælpes ved to akt-

stykker: En »Tabella scholastica« og de dertil knyttede »admonitionis«; disse aktstykker skyldtes professor Hans Resen og fik kgl. stadfæstelse 7. november 1604.³⁷ Det blev pålagt rektorerne at sørge for, at de blev overholdt, og biskopperne at kontrollere, at det skete. Som rektorer for stiftsskolerne måtte kun ansættes magistre, og kun kandidater, der var baccalaurer, kunne ansættes som rektorer for de små latinskoler og som øverste hørere, man affandt sig tilsyneladende med, at de nederste lektier havde mesterlektiens disciple som hørere.

Admonitionerne viser, at gudsfrygt stadig var hovedformålet med undervisningen, og stadig indskræpes nytten af udenadslæren. Disciplene skulle vænne sig til at tale og skrive godt latin og to til tre gange ugentlig beskæftige sig med skriftlige udarbejdelser og oversættelser fra latin til dansk; man måtte dog ikke drive alt for ivrigt på med versskrivning med de disciple, som af naturen var »upoetiske sjæle«. Der skulle lægges vægt på skønskrivning, og fire årlige ferier blev nu indført: ved jul, påske og pinse samt i august måned. Det sidste var biskop Hans Mikkelsen meget imod, han skrev til kansleren, og beklagede at skolerne var lukket i »hundredagene« (24. juli til 24. august), da det var aldeles »ufornødent« og til stor skade såvel for forældrene som for disciplene.³⁸ Det fik biskoppen held med, det blev nemlig forbudt at lukke skolerne i »hundredagene«, da det jo også mere var sket for »lærernes end for disciplenes skyld«; kun i tilfælde af smitsom sygdom måtte de lukkes, dette var ikke blot gavnligt, men også »fornødent«.³⁹ Det var sandelig heller ikke meningen, at ferierne skulle være uden skolearbejde; man mente, at det var nødvendigt stadig at øve hukommelsen, og derfor måtte disciplene efter ferierne gøre rede for store pensa. Man betonedede vigtigheden af at efterleve den påbudte »*Tabella scholastica*«; bestemte tider skulle hver dag og uge anvendes til repetition, således var det to gange ugentlig udenadslæren af katekismus, og to timer ugentlig, onsdag og lørdag, skulle der i de tre øverste lektier forelæses noget af den latinske bibel, der var lænket fast i skolerne, og al dikteren skulle undgås. Det vigtigste ved reformen af 1604 var indførelsen af nye fag som aritmetik, geometri, teoretisk musik og under særlige omstændigheder hebraisk, desuden blev kundskabsfordringerne udvidet i græsk, dialektik og retorik.

Skolereformen af 1604 hviler i det store og hele på et konservativt grundlag, men udtryk for nye tanker er dog den plads, realfagene fik på skoleplanen. Det nye kom selvfølgelig udefra, formidlet gennem den senere biskop i Ribe, Jens Dinesen Jersin, og den senere rigsråd og lensmand på Odensegård, Holger Rosenkrantz den lærde til Rosenholm. Regeringen var godt klar over vanskelighederne ved at skaffe de nye fag indpas i en skole, hvor latinen optog næsten alle timer. Det blev nødvendigt at lade nye kortfattede lærebøger udarbejde, særlig gjaldt det de latinske grammatikker, der efterhånden havde fået et sådant omfang, at al tilegnelse var gjort umulig.

Admonitionerne fremhævede betydningen af at have trykte skolebøger som grundlag for undervisning, hvad der gav stødet til tilvejebringelse af en hel lille skolebogslitteratur, næsten udelukkende skrevet af danske forfattere. Udarbejdelsen blev betroet til mænd, der hørte til den nærmeste kreds om Holger Rosenkrantz, og de var bl.a. at finde i Odense. Det var biskop Hans Mikkelsen, rektor

Knud Richartsen Seeblad og konrektor Svend Pedersen.⁴⁰ I 1619 udgik et kongebrev, der pålagde dem at udarbejde en større og en mindre latinsk grammatik; det var særlig rektor Knud Seeblads medvirken, man regnede med, men han døde i 1621 uden at have fået arbejdet færdigt.

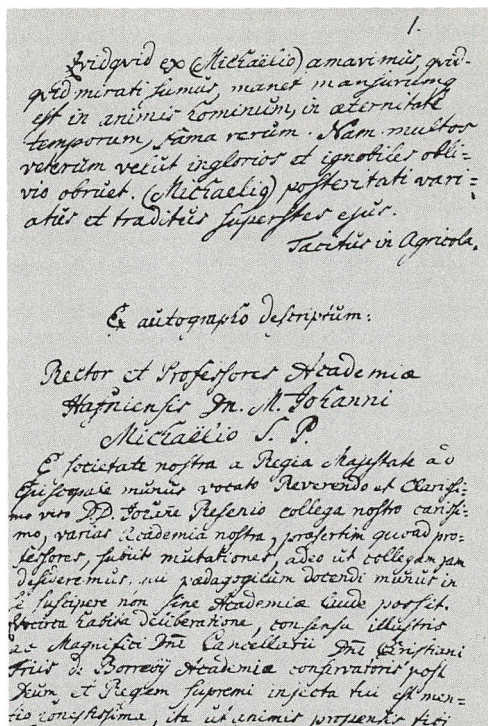
Nogle rektorer i tiden 1607–1621

I 1600-tallet havde Odense latinske skole med enkelte undtagelser en række dygtige og velansete rektorer, der var grebet af de nye pædagogiske tanker, som de havde mødt under deres studier i udlandet. Blandt dem var Knud Jensen Bieske, der fulgte efter den uheldige Niels Hammer. Han var en borgersøn fra Kerteminde, der efter at have gået i skole i sin fødeby, blev sat i Odense skole, og derfra kom han til universitetet i 1597. Han vandt Holger Rosenkrantz bevågenhed og opholdt sig hos ham på Rosenholm. Efter i nogen tid at have været hører ved Sorø skole rejste Knud Bieske til Wittenberg som hovmester for to unge adelsmænd, hvoraf den ene var den senere kansler Christen Thomesen Sehested; efter tre år ved universitetet i Wittenberg rejste Knud Bieske hjem, og i foråret 1607 var han i København, og samme år blev han rektor for Odense skole. Rektoratet beklædte han kun en kort tid, universitetet havde brug for ham, allerede 1608 blev han professor og døde i 1612.

Hans Mikkelsen, der var rektor 1608–13, var en odenseansk borgersøn og student fra skolen i 1601, men allerede et halvt år efter måtte han vende tilbage til sin fødeby, da universitetet blev lukket på grund af pest. Han blev biskop Jacob Madsens sekretær, hvad der ikke kom til at skade ham, for biskoppen skaffede ham året efter rektorstillingen i Nykøbing F. men samme år rejste han ud som hovmester for en ung adelsmand. I fem år var han i udlandet og studerede ved universiteter i Tyskland, Schweiz og Frankrig.⁴¹ Efter sin hjemkomst tog han magistergraden og blev i 1608 rektor for skolen i Odense. Hans tanker og ideer, der lå bag skolereformen af 1604, havde bragt ham i forbindelse med kansler Christian Friis og Holger Rosenkrantz. Hans dygtighed og iver for de nye skoletanker gjorde ham kendt i vide kredse, og 1613 opfordrede fru Ellen Marsvin ham til at blive huspræst på hendes gård Lundegaard og desuden undervise hendes datter Kirsten Munk i fransk og tysk. Hans Mikkelsen var i syv sind, og i sin nød bad han Holger Rosenkrantz om et godt råd, og han var ikke i tvivl; i et langt brev fra Skaføgård rådede han Hans Mikkelsen til at tage mod tilbudet og ikke bekymre sig for meget om, at han skulle forlade et offentligt embede, hvor han kun virkede for enkeltes gavn, »thi præsten har en såre velsignet gerning«;⁴² 1616 blev han biskop i Odense.

Hans bevarede latinske dagbøger viser ham som en myndig og kyndig biskop og omsorgsfuld administrator af stiftets skoler og kirker. Han var glad for sin gamle skole og drømte om at gøre den til det sted, hvor de nye pædagogiske tanker og metoder skulle bære frugt. I disse bestræbelser støttedes han af kansleren og Holger Rosenkrantz, og det førte til en livlig brevveksling med ligesindede, og ikke mindst med unge studerende som f.eks. hans tidligere elev Knud Seeblad, der studerede ved universitetet i Gießen, hjemstedet for den nye pædagogiske metode.

Knud Seeblad var lige som Hans Mikkelsen odenseaner, men i modsætning til

Første side i biskop Hans Mikkelsens dagbog. Kgl. Bibliotek.

denne tilhørte han byens patriciat.⁴³ Vi har bevaret afskrifter af breve fra og til ham, deriblandt fra personer knyttet til Odense skole som de senere rektorer Christen Jensen, Svend Pedersen og Ingvard Nielsen⁴⁴ Allerede fra 1613 havde han kontakt med Holger Rosenkrantz. Hans Mikkelsen korrespondere med sin gamle elev, Knud Seebled og anbefalede ham, da han drog til Giesen, at sætte sig godt ind i de pædagogiske metoder der; han håbede, skrev han, at kunne sætte igennem, at rektoren ved Odense skole blev forflyttet, så Knud Seebled kunne blive indsat i stedet for, og hvis dette ikke kunne lade sig gøre, ville han prøve på at få ham ansat som konrektor, så de nye metoder kunne blive gennemført på skolen. Af frygt for sladder var Knud Seebled imidlertid meget tilbageholdende, han var bange for, at misundere skulle påstå, at embedet som konrektor var oprettet til ham, og han skrev, at han kun ville antage stillingen som konrektor, når rektor var fjernet, og da denne i 1617 blev sogneprest i Vejle, blev Knud Seebled hans efterfølger.⁴⁵ Hans dygtighed var uomtvistelig og man ventede nu, han skulle reformere skolen og udarbejde nye lærebøger, men som nævnt døde han inden dette arbejde var afsluttet.

Konrektoratets oprettelse i 1617

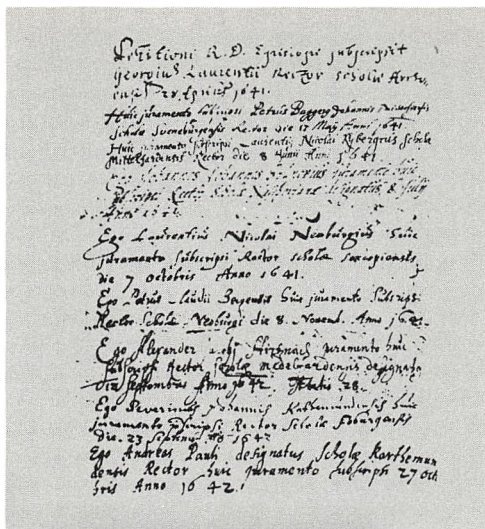
Trods alle anstrengelser vedblev det lærde skolevæsen at være mangelfuldt og ineffektivt, men hvad årsagen var dertil, var man svært uenige om. Under et ophold i Odense drøftede kansler Christian Friis og biskop Hans Mikkelsen Odenses skoleforhold, bl.a. om der kunne skaffes underhold til en konrektor, og biskoppen ud-

arbejdede et forslag herom. Det gik ud på, at kirkerne på Fyn og Langeland skulle yde skolen 250 rdl., hvoraf rektor skulle have de 150, medens resten skulle gå til underhold af en konrektor, der desuden kunne få expectance på kongetiender af Rønninge og Munkebo, der ganske vist var forlenet til Magdalene Hamsfort, men biskoppen gjorde opmærksom på at hun var »vel bedaget«. ⁴⁶

Man var tydeligt i vanskeligheder, men da trådte Christian IV til. ⁴⁷ Det var tanken, at konrektoren skulle dele undervisningen i øverste lektie samt inspektionen i kirke og skole med rektor, og m.h.t. myndighed over de andre lærere og disciplenerne skulle han være rektors ligemand, men være under denne i værdighed og løn.

Skolens første konrektor blev udnævnt i 1618. Det blev Svend Pedersen; han var en skånsk borgersøn, født i 1590. Efter skolegang i Helsingborg og Helsingør blev han student i 1610 og snart knyttet til kredsen om den lærde Holger Rosenkrantz, idet han i nogle år dels var en slags hushovmester og dels var i udlandet med sønnen Jørgen Rosenkrantz. ⁴⁸ Svend Pedersen var almindelig anerkendt for sine studier i orientalske sprog og matematik. Hans forbindelse med Holger Rosenkrantz og professor Ole Worm ⁴⁹ har nok bidraget til hans hurtige avancement. Allerede 1621 blev han skolens rektor og da gymnasiet blev oprettet, finder vi ham blandt dets første professorer. Påsken 1630 tilbragte han på Rosenholm ⁵⁰ og forbindelsen med Holger Rosenkrantz varede til Svend Pedersens død i 1636, og om det økonomiske mellem ham og familien Rosenkrantz vidner Sofie Brahes regnskabsbog. ⁵¹ Forbindelsen med Holger Rosenkrantz banede vejen for Svend Pedersen til det odenseanske rådsaristokrati, og 1618 ægtede han Karen, en datter af rådmand, senere borgmester Jørgen Mule. ⁵² Han holdt et udmærket bryllup for dem, men der var flere gæster med, end forordningen tillod, og i rådstueretten måtte Jørgen Mule indrømme, at der havde været »en par tre eller fire personer flere end tilladt, men brylluppet stod i mit hus. . . brudgom og brud er ikke ført over gaden med spil til eller fra kirken. Jeg har alene på bryllupsdagen givet nogle venner et måltid mad og under samme måltid haft en liden musik med åndelige salmer, brud og brudgom er hjemført om aftenen, der klokken var syv uden spil og uden drik eller udspisen i brudehuset«. ⁵³ Det blev til en bøde på 200 rdl. Vi kan nok tillade os at slutte, at de åndelige salmer blev sunget af skolens disciple. Det var almindeligt, at de medvirkede ved bryllupper, andre festligheder og begravelser. Det betød for disciplenerne et godt måltid og en skilling ekstra; en post i Sophie Brahes regnskabsbog er da også »degnesang i Odense 1 rdl. 1 mark 8 skilling«. ⁵⁴ Svend Pedersen ejede en gård på Albani torv, ⁵⁵ stor nok til at han kunne have disciple boende. Den 16-årige Knud Skeel blev sendt til ham, ⁵⁶ han blev i løbet af et år »en mærkelig profet både i det latinske og græske sprog«; ⁵⁷ præsten i Krempe i Holsten skrev til Holger Rosenkrantz, at han havde lovet ham at få sønnen anbragt i huset hos rektoren i Odense. Ved sine ægteskaber blev Svend Pedersen en velstående mand, der efterlod sig sølv og guld til en værdi af ikke mindre end 1200 rdl.; ⁵⁸ hans efterladte bogsamling på 600 bind blev solgt til Falk Gjøe til Hvidkilde. ⁵⁹ Svend Pedersen var den første, men ikke den sidste af byens »lærde«, der giftede sig ind i rådsaristokratiet; megen surt erhvervet købmandskapital gik i løbet af 1600-tallet over på de lærdes hænder.

Biskop Hans Mikkelsen afkrævede i sin lange embedstid alle præster og rektorer i Fyns Stift en underskrift på en i forvejen udfærdiget embedsforpligtelse. Landsarkivet, Odense.

Disciplene

Da pigerne var ganske udelukket, var skolen en decideret drengeskole. Af adelige drenge var der efter reformationen kun få; fra nu af kunne kirken ikke længer tilbyde passende stillinger, dog træffer vi enkelte adelsdrenge i skolen i denne periode, men som regel gik de kun i de øverste klasser, og de havde hyppigt ophold hos rektor, der ofte læste med dem. Vi ved, at Axel Brahe til Elvedgård anbragte sin søn i Odense skole og lod ham bo hos rektor,⁶⁰ og at Holger Rosenkrantz anbragte tre af sine sønner i skolen, men efter oprettelsen af »Det kgl. og adelige riderakademi« på Sorø, blev de sendt derhen.⁶¹

Oplysninger om disciplenes sociale stilling er meget få, men at præstebørn har været det dominerende grundlag for skolen, er givet; foruden borgerbørn fra Odense har der gået drenge i skolen fra de øvrige fynske købstæder som f. eks. rektor, senere professor Knud Bieske, der kom fra Kerteminde. Hans Mikkelsen var som nævnt en odenseansk borgersøn, og begge har formentlig tilhørt købstædernes lag af håndværkere og mindre handlende, men der var som nævnt også sønner fra rådstuearistokratiet som Knud Seebled og hans slægtning, rådmandssønnen, Knud Knudsen Seebled.⁶² Hans Mule til Nislevgård havde to sønner, der blev studenter fra skolen, og bispesønnen Hans Jørgen Sadolin blev dimitteret i 1547. Men hvorvidt der blandt studenterne fra denne periode har været bønderdrenge eller sønner fra købstædernes socialt ringeste lag, er vi fuldstændig uvidende om.⁶⁵

At præstebørnene var talrige i skolen, fremgår tydeligt af Jacob Madsens visitatsbog; på sine visitatsrejser noterer han flittigt, hvilke præster, der havde børn i latinskolerne. 16 præster havde i tiden 1588–91 24 sønner i skolen, derimod er degenen i Gislev den eneste, Jacob Madsen nævner, der har en søn der. Ikke alle præstebørn var lige heldige. Om præstesønnen Poul fra Nr. Søby får vi at vide, at han er »meget forsømmelig i skolen, fik prygl, fordi han brød ud af fængslet der for fjorten dage siden.«⁶⁴

Hvor mange elever der var i skolen, ved vi ikke, men det er givet, at oprettelsen af kommunitetet har forøget deres antal. Der kom nu disciple fra Jylland, fra her-tugdømmet Slesvig, ja selv fra Norge. 1611 sendte borgmesteren i Trondheim sin 13-årige søn til Odense skole, hvorfra han blev student.⁶⁵ Et kongebrev fra 1590, der forbød rektorerne ved de mindre fynske skoler at dimittere til universitetet og forbeholdt rektoren for Odense skole dimititionsretten, må have forøget antallet af disciple i den øverste lektie. På grund af de mange beneficier, der var tillagt skolen, søgte mange dertil, selv kongefamilien anmodede ofte om optagelse af drenge og unge, som de havde forpligtelse overfor. Dronning Sophie skrev i 1590 fra Koldinghus til biskoppen og bad ham tage sig af Ingvar Henriksen, »som nogen tid lang har været i kantoriet her«, han skulle have kost i klosteret,⁶⁶ og dronningen var nok ikke uvidende om, at sangundervisningen trivedes i Odense skole; formodentlig er han en af de 35 skolepersoner, der det år underholdtes på det almingelige hospital i Odense.⁶⁷ Som sin moder søgte Christian IV gentagne gange at få sine sangere anbragt i skolen.⁶⁸

Vi ved intet om, hvor gamle disciplene var, når de trådte ind i skolen, og skolegangens længde var slet ikke reguleret, den var selvfølgelig også afhængig af disciplenes sociale og økonomiske forhold, og den blev vel ofte forlænget ved vandring fra skole til skole. Vi ved bedre besked om, hvor gamle disciplene var, når de drog til universitetet. De bevarede universitetsmatrikler opgiver ofte, hvornår studenterne er født. Spredningen i alder er forholdsvis stor, de fleste er en snes år gamle, den yngste student fra skolen i denne periode er 16 år, men adskillige er godt op i tyverne, en enkelt 27 år. Geografiske forhold spillede nok ind her; en del af skolens jyske elever kom fra afsides egne og kan derfor være kommet sent i gang. En discipel, der blev sendt til universitetet medbragte et testimonium fra rektor, det ældste bevarede fra skolen er fra 1565 og findes på Det kgl. Bibliotek.⁶⁹ Det var dog ikke alle skolens elever, der blev dimitterede til universitetet. Mange magtede ikke økonomisk at gennemføre skolegangen, og andre var måske uegnede. Skolereformen af 1604 bestemte, at børn i 12-årsalderen, som rektor fandt stadig »sløve og uegnede til studier«, skulle underkastes en prøve, og hvis udfaldet var negativt, skulle skolegangen ophøre. Disciplene gik ens klædt. På en synode i Odense i 1587 blev det fastsat, at disciple, som har oppebåret eller vil oppebære gaver af skolen skal gå anstændigt klædt, d.v.s. kappen skulle gå neden for knæene, og kraven på den måtte kun være tre-fire fingre bred. Kjolen skulle have samme længde og snævre ærmer, desuden skulle disciple have en vest med snævre ærmer, og den måtte gå til midt på lårene, men benklæderne måtte kun være en engelsk alen. På hovedet måtte disciplen have en kabuds, dog uden bredt slag.⁷⁰

En af skolens disciple har efterladt sig en selvbiografi. Det er Anders Petersen Perlestikker. Han blev født i Svendborg i 1586, hvor faderen var perlestikker. Anders Petersen døde som sognepræst i Nakskov i 1629 og efterlod sig et håndskrift »Perlestikkerbogen«, udgivet i 1954. Det er en slags privat kirkebog, som han har ført meget omhyggeligt i årene 1618–1627, og den indeholder et væld af oplysninger til Nakskovs historie. Han gik først i skole i Svendborg, men kom ved påsketid 1608 til skolen i Odense, han var da 22 år. Han fortæller, skolen da havde seks lektier, begyndende med »sinkelektien«, og så fulgte anden lektie eller »tye-lektien«

o.s.v. Der var altså da en rektor og fem hørere ved skolen. Han blev ved sin ankomst eksamineret af rektor Knud Bieske og sat i den øverste hørers lektie. Han oplyser, at der var ni over ham og 40 »neden mig«; otte dage efter blev 14 flyttet op i mesterlektien, og så var der kun tre over ham. Rektor og biskop havde derefter drøftet, om nogen af dem, der nylig var kommet til skolen, kunne få kosten. Borgmester Mogens Henriksen Rosenvinge mente, der skulle gå mindst et halvt år, men rektor erklærede, at de disciple, som bedst havde lært deres bog, burde også først have kost og beneficium, og derved blev det. Anders Perlestikker fik straks fri kost, og det havde han i to år. Når han blev 27 år, inden han blev dimitteret, så skyldtes det, at han både i Svendborg og Odense virkede som hører. Han fortæller, at det var skik og brug ved skolen, at hver hører der blev taget fra skolen, virkede to år som hører. Det første år underviste han »sinkelektien«, det andet år »tye-lektien«. Allerede i 1610 var han blevet løbedegn til Næsbyhoved Broby og senere til Lumby kirke. Efter et halvt år ved universitetet vendte han i foråret 1614 tilbage til skolen som hører, 1616 tog han baccalauregraden, og året efter blev han rektor i Nakskov.⁷¹

Løbedegneembederne skaffede stadig disciplene økonomisk understøttelse. I sin visitatsbog angiver Jacob Madsen, at disciplene var løbedegne ved 23 kirker i nærheden af Odense, og han kunne glæde sig ved, at præst og menighed gav alle et godt skudsmål. I Lunde og Lumby var der hvert sted to disciple der skiftedes til at gøre degnetjeneste. Rolfsteds kirke havde en sædedegn, men han måtte årlig give en daler til skolen.

Disciplene havde andre indtægter end degnerenten. En del kongetiender var knyttet til skolen, og det nød disciplene godt af i form af vadmel og træsko. Den private godgørenhed var stor, og legatkapitalen voksede. Adelsdamerne Magdalene Emmiksen til Grøftbjerg, Anna Rønnov til Fårevejle og Hvidkilde, Margrethe Skovgård til Sanderumgård og Margrethe Høg til Sandager gav tilsammen 600 rdl., hvoraf renten skulle anvendes til fattige skolebørn i Odense.⁷²

Og så var der stadig discantpengene, men de kunne ganske vist udeblive. Mandag efter kyndelmisse 1601 sagde sognepræsten til Sct. Hans kirke på prædikestolen under udviklingen af Simeons lovsang: »I dag lover Simeon Vor Herre, vi burde også at have discants i dag, men skolemester måske er vred, for discant fik ingen penge på gården disse hellige aftener.«⁷³ Det var tredielektiehøreren, der ledede sangen i Sct. Hans kirke.

Sangundervisningen blev effektivt drevet ved skolen, og disciplenes sang var almindelig anerkendt. Christian IV må tit have nydt den, når han opholdt sig på Dalum kloster eller på Odensegård, og han var mand for at bedømme den. Han havde oprettet det kgl. Kantori, der sang både ved bordet, ved festerne og i kirken. Det bestod også af skoledisciple, Christian IV hentede nogle af sine sangere fra Odense skole. 1620 bad han biskoppen sende to af skolens disciple til kapellet i København, de skulle være født af fattige forældre, være unge, have en god stemme og være dygtige til »discantister«.⁷⁴ Kunne disciplene således glæde kongen og andre med deres sang, så var der dog også andre muligheder for at dyrke det musiske.

Det er omtalt, hvorledes man i latinundervisningen dyrkede de romerske kome-

diedigtene Plautus og Terents, men efterhånden syntes man, at de burde spilles, og det førte til, at deres komedier blev opført på skolerne. Man nøjedes imidlertid ikke med at spille de klassiske værker, der blev også skrevet originale skuespil, først på latin, og senere på dansk. I Odense skole må der være tradition for opførelsen af sådanne skolekomedier, og den ældste danske dramatiske forfatter, vi kender, er Christian Hansen, skolemester ved Vor Frue skole i Odense, hvis dramatiske arbejde »Dorotheæ komedie« endnu er bevaret.

Det var økonomisk fordelagtigt for skolerne at spille komedie. Ved opførelserne faldt der penge af til disciplene og til rektorerne for at skrive komedierne. Den ældste efterretning, vi har, om opførelse af en skolekomedie i Odense er fra 1593, da var Peder Olufsen Richter rektor, og han fik 20 dl. til disciplene, der opførte en komedie for den umyndige Christian IV.⁷⁵ Det blev ikke den eneste gang, disciplene spillede for Christian IV, i 1610 blev kongens ældste søn hyldet i Odense, og ved den lejlighed opførte disciplene en komedie. Det var »Kong Salomons dom«, og vi ved, at forfatteren var Jørgen Jensen, kapellan i Fåborg, der havde skrevet komedien i 1607.⁷⁶ Ti år efter fejrede Holger Rosenkrantz sin datters bryllup på Odensegård. Blandt bryllupsgæsterne var Christian IV, og til gæsternes fornøjelse opførtes i dagens anledning »Isaks og Rebekkas ægteskab«, »indrettet« af rektor Knud Seebald og konrektor Svend Petersen. Stykket havde en epilog, der blev fremsagt af en discipel i det nyoprettede gymnasium, der boede hos Holger Rosenkrantz, det var den senere kendte filolog Thomas Bang.⁷⁷ De omtalte opførelser var formentlig indendørsopførelser, men endnu almindeligere var opførelser i fri luft. På torvet i Odense var der i alt fald plads nok, og vi ved, at der blev spillet komedie her. I 1598 betalte magistraten et par sko for »en fattig person, der de agerede på torvet«.⁷⁸

Biskop Jacob Madsen var altid parat til at hjælpe disciplene, og han fandt på at lade bøder tilfalde dem. Ved juletid 1592 blev således kapellannen ved Vor Frue kirke på landemodet dømt til at give 50 alen vadmel til fattige skolebørn. Ved samme lejlighed beskyldte lensmanden sognepræsten i Allerup for utilbørlig optræden ved et adeligt bryllup på Torpegård. Hr. Peder »udtog hans skjorte for og bag og sagde ikke at være begjort«, men Torpegårds ejer frikendte præsten og beskyldte Erik Urnes »dreng« for usømmelig spøg med præsten »denne uafvidende«, så lensmanden frafaldt sin anklage og gav 100 alen vadmel til fattige peblinge. I 1601 var det galt med præsten i Klinte, der måtte bøde 100 mark for hvilket beløb der blev købt vadmel, lærred og sko til fattige skolebørn.⁷⁹

Som vi har set fik de disciple, der var løbedegne, et godt skudsmål, men undtagelser blandt disciplene var der selvfølgelig, og en sådan var vel nok Peder Lauritsen, der havde den dristighed at »beligge« rektors søsterdatter. Alligevel blev han senere hører i Assens, da hun igen skulle have et barn med ham, blev han forvist fra skolen, men da så 24 borgere og borgmestrene gik i forbøn for ham, fordi han var en god lærer, tilgav biskoppen ham.⁸⁰

Hvad blev der nu af de disciple i Odense, der i tiden 1537 til 1611 blev dimitteret til universitetet? Uheldigvis er universitetets ældste matrikel, der dækkede årene 1497 til 1611, gået tabt. Nok har man søgt en rekonstruktion, men da det om mange studenter angives, at de er dimitteret fra Fyn, er det vanskeligt at sige noget

om, hvor mange der var fra Odense skole. Holder vi os til dem, der udtrykkelig angives at være dimitteret fra Odense, er der tale om 126, og hvad blev der så af dem?

Med sikkerhed kan vi fastslå at en blev biskop, 58 blev sognepræster eller kapellaner og en enkelt blev kantor i Oslo. Tre endte som rektorer og en blev degn: Endelig blev en student dr. med. og praktiserende læge i Odense, formentlig den første læge der udgik fra skolen. Det er tydeligt, at skolen har haft en erhvervsrettet uddannelse, sigtet på at uddanne præster til den lutherske kirke, men mange af dem, der ikke blev præster, har måske blot søgt en almindelig skolegang, hvad vel gælder om Claus Mule til Nislevgård, endelig må vi regne med, at nogle er døde i studietiden, andre har måttet opgive studierne, og atter andre er gået til bunds i samfundet.

Odense Gymnasium og Odense Latinskole fra gymnasiets oprettelse i 1621 til Thomas Kingos udnævnelse til biskop over Fyns stift 1676

Planer om oprettelsen af gymnasier

Skoleordningen af 1604 vidner om reformbevægelsens styrke. Græsk, hebraisk, aritmetik og geometri blev faste undervisningsfag på skoleplanen, men det gik langsomt med at få skoleloven gennemført, hvad ikke mindst skyldes den store mangel på skolebøger og ordentligt uddannede lærere. Der var 1616 kun to baccalaurer blandt latinskolens hørere.¹ Universitetet klagede ustandseligt over studenternes utilstrækkelige forkundskaber. Man indså, at noget måtte gøres, og man drøftede nødvendigheden af at oprette særlige stiftskoler eller gymnasier, hvor studenterne skulle have mulighed for at gennemgå et propædeutisk kursus, så universitetsstudierne ikke kom til at ligge for højt for dem. I begyndelsen af året 1619 udgik en kgl. skrivelse til de to betydeligste lensmænd på Fyn, rigsråderne Jacob Ulfeldt og Holger Rosenkrantz samt biskop Hans Mikkelsen. Af brevet fremgår, at kongen vil have oprettet et kollegium ved nogle af kapitelskolerne, hvor de disciple, »der havde gjort fremgang i skolerne«, i løbet af to år kunne forberedes til universitetsundervisning. Et af disse kollegier påtænkte indrettet i tilslutning til Odense skole i det »*Auditorium*«, som den teologiske lektor plejede at benytte. Der skulle ansættes fem professorer, det første professorat i teologi og hebraisk skulle bestrides af biskoppen, det andet i græsk og latin skulle overtages af skolens rektor, og det tredje i filosofi, fysik og metafysik skulle overlades til den teologiske lektor. I realiteten blev der altså kun to ny stillinger, professoraterne i logik, retorik, matematik og etik. Det blev pålagt biskoppen og de to rigsråder at undersøge, om der på Fyn var kirkeligt gods til underhold af de to sidste professorater.²

Mændene bag den kgl. skrivelse var uden tvivl den ny kansler, Christen Friis til Kragerup og den lærde Holger Rosenkrantz; de to var hovedmændene for de reformer, der tilsigtede en forbedring af skolevæsenet. Rygterne må have svirret i luften i Odense om oprettelsen af dette gymnasium, for allerede et par måneder efter kongebrevets fremkomst kunne professor Ole Worm meddele planen til to af sine studenter i udlandet. Til Niels Foss, der studerede i Orleans skrev han, at »mange betydelige begavelser kunne finde en rigelig lejlighed til at øve sig«, og samme dag skrev han til Laurids Scavenius i Geneve: »Hvis det passer dig, skal vi arbejde for, at du indvælges blandt disse, og vilkårene bliver ikke at foragte, for så vidt som de skal gøre tjeneste mod hæderlig betaling, forelæse offentligt og derfra forfremmes til universitetet.«³

I marts 1620 blev bl.a. planen om oprettelse af gymnasier ved stiftskolerne forelagt rigsrådet på et møde på Antvorskov. Planen blev velvilligt modtaget, og rigsrådet henviste til Lund, Odense, Århus, Ribe og Trondheim som passende steder for de nye gymnasier.⁴ Den 18. februar 1621 forelå fundatsen for gymnasierne i Lund og Odense,⁵ og i den anledning udgik der et brev til Holger Rosenkrantz og biskop Hans Mikkelsen, der pålagde dem at sørge for, »at skikkelige mænd dertil

Holger Rosenkrantz (1574–1642) med tilnavnet »den lærde«. Hovedmanden bag oprettelsen af gymnasier i Danmark. Stik fra 1644. Kgl. Bibliotek.

indfordres«, som professorer, samt et »passende auditorium opbygges«. ⁶ Foreløbig var professorstillingerne ikke så vel aflagte, som Ole Worm havde forestillet sig, de nye professorer kunne mere se hen til »expectance« end indtægt, og professorboliger blev der aldrig tale om. ⁷

Det ny gymnasium skulle stå under tilsyn af biskoppen, men han fik ikke det teologiske professorat. Det blev overladt til den teologiske lektor, og skolens konrektor blev inddraget i kredsen af professorer. Sammen med rektor overtog han undervisningen i de klassiske sprog og hebraisk. De to nye professorer skulle undervise i logik, fysisk, metafysik og etik; til disse professorater skulle beforders »lærde, fromme og uberygtede magistre«, der skulle eksamineres og godkendes af universitetet. De disciple, som man havde et godt indtryk af, skulle gå over fra skolen til gymnasiet, og en »fattig person« herfra skulle årlig antages »i Universitetet til kost«. Det blev pålagt skolens læge om sommeren at gå »herbatim«, botanisere, med disciplene og om vinteren at gennemgå det menneskelige legemes sammensætning »ex scheleto«. Der gik dog nogen tid, inden gymnasiet begyndte at virke, men den 12. januar 1623 udstedte Holger Rosenkrantz som »director gymnasii« et af ham forfattet latinsk program, og selve indvielsen fandt sted 15. januar, hvor biskoppen prædikede i Sct. Knuds kirke og den teologiske professor Jacob Jacobsen Wolf i gymnasiet; for en indbudt forsamling udlagde han det kgl. symbol: »Regna firmat pietas«. Den følgende dag holdtes taler af de to nye professorer, professor logicus Svend Pedersen og professor physicus Christen Jensen. ⁸

Gymnasiet fik til huse i læsemesterens »auditorium« og senere i den såkaldte »omgang« mellem Sct. Knuds kirke og klosteret. Denne bygning var oprindelig i

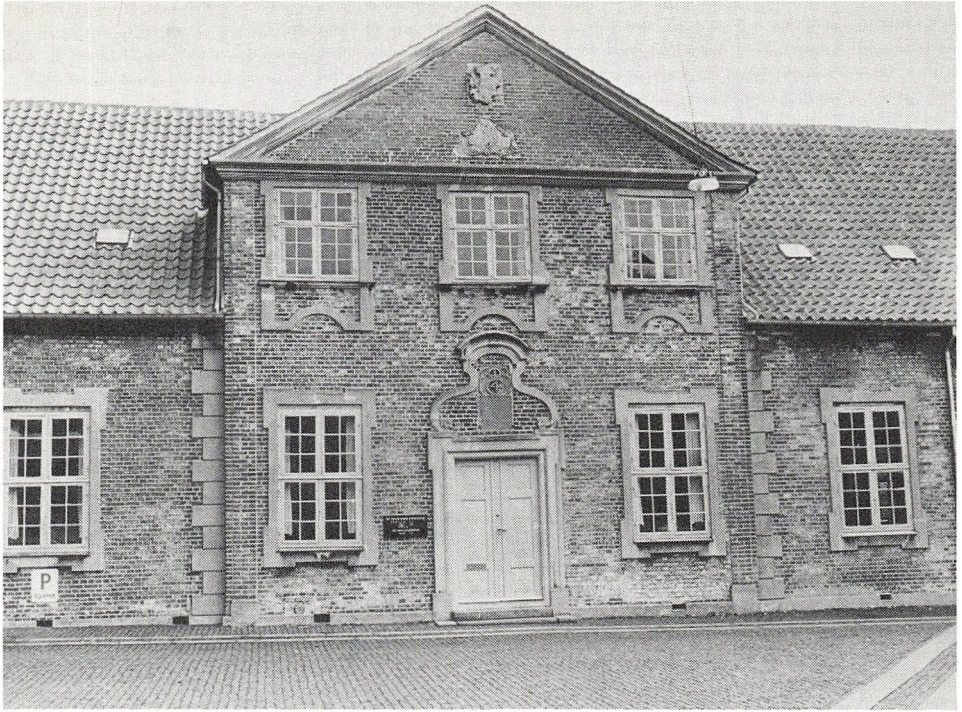
to etager, og den lave underetage var en åben buegang ud imod klostergården. I 1625 skødede Christian IV »fundamentet« med hele overdelen og underdelen og de tilliggende parter af omgangen, »såvidt det behøves til kollegiets nødtørft«, desuden fik det »et stykke øde jord, som ligger bag klosterets humlehave«, d.v.s. mellem åen og nævnte have.⁹ Som man kunne vente sig, var bygningen temmelig forfalden, og derfor fik Holger Rosenkrantz i 1629 ordre til at anvende nogle penge til forbedring af Odense gymnasium.¹⁰ Nogen »forbedring« må have fundet sted, for Holger Rosenkrantz leverede inden 1631 10.000 mursten fra et teglværk ved Ravnholt,¹¹ og i 1636 fik biskoppen brev om at forhandle med stiftets præster, så hver af dem gav en rigsdaler til opførelsen af gymnasiebygningen,¹² og resultatet heraf blev et kgl. brev, der tillod enhver kirke i Fyn at give en halv rdl. til »opbygelse af gymnasiet i Odense«.¹³

Snart strømmede gaverne ind til det nye gymnasium. Det første legat skyldes dr. med. Eskild Christensen; på sit sygeleje i 1621 bestemte han, at 500 rdl. af hans efterladte formue skulle anvendes til legater. Hans enke ægtede senere professor Svend Pedersen, og de sørgede i 1626 for en fundats. 300 rdl. tilfaldt gymnasiet, renten skulle erlægges 20. dags jul og gives til en af de personer, som biskoppen og professorerne ved eksamen havde kendt »duelige« til at overføres fra skolen til gymnasiet.¹⁴ Den første adelige, der gav legat til gymnasiet, var rigsråd Jørgen Brahe til Hvedholm. Kapitalen var på 200 rdl., og renten skulle nydes af en »skoleperson« i Odense gymnasium, den skulle for to år gives til »en skikkelig og duelig person, kommet af gode og ærlige forældre«.¹⁵ I disse tilfælde er der tale om rede penge, men da dr. med. Oluf Jacobsen i 1638 gav 200 rdl. til gymnasiet og 300 rdl. til fattige, så var der tale om et pantebrev, udstedt af Laurids Ulfeldt til Egeskov, og først fem år efter var kapitalen til rådighed.¹⁶ Ingen havde gjort et så stort arbejde for Odense gymnasium som Holger Rosenkrantz, og han betænkte yderligere gymnasiet med 1.000 rdl., hvoraf renten skulle uddeles årligt til tre disciple. Store legater gav også fru Kirsten Munk og lægen Cornelius Hamsfort.¹⁷

I alt fik gymnasiet mellem 1621 og 1668 4.200 rdl., samt en gård i Gudme.¹⁸ Kapitalen blev desuden forøget ved bøder; sognepræsten til Tryggelev måtte således af med 150 rdl. til gymnasiet.¹⁹

Fundatsen af 1639

Det viste sig hurtigt, at det var en dårlig ide at gøre rektor og konrektor til professorer ved gymnasiet. De magtede ikke at bestride begge embeder, og det gik ud over skolens disciple. Undervisningen blev forsømt, og målet med skolereformen og gymnasiets oprettelse opnåedes derfor ikke. Studenternes forkundskaber blev ikke bedre, og det søgte man nu at råde bod på ved en ny fundats.²⁰ Den fritog rektor og konrektor for al undervisning på gymnasiet, de skulle fra nu af helt hellige sig deres skolearbejde. I stedet for blev der oprettet et fjerde professorat,²¹ og fra nu af rangerede professorerne således, at den teologiske professor blev den fornemste, så kom professorerne i latin og græsk, og den »nederste professor« blev den »filosofiske«. Der blev i gymnasiebygningen indrettet to auditorier, så to af professorerne kunne læse samtidig, hver i sit lokale. Hver professor skulle læse tre

Odense Gymnasiums bygning fra 1623. Indtil 1755 havde huset 2 etager.

timer daglig, undtagen onsdag og lørdag, dog skulle professoren i filosofi holde disputereøvelser hver lørdag eftermiddag. Undervisningen i anatomi og botanik skulle stadig finde sted, men botaniseringen skulle foregå om søndagen efter aftensang.

Der er bestemmelser i fundatsen, der nøje specificerer, hvilke kundskabskrav man kan stille til de disciple, der flyttes fra skolen over i gymnasiet; ved denne »translation« skal både biskoppen og professorerne være nærværende, og de skal sørge for, at ingen, der er umodne til undervisning, bliver overført til gymnasiet. Biskoppen skulle fire gange om året høre på undervisningen, og fandt han professorerne forsømmelige, skulle de, hvis de ikke tog hensyn til hans advarsel, »uden skånsel« afsættes. For at kunne holde disciplene på gymnasiet i to år, og for at de kunne holdes under disciplin, skulle de beholde deres kost og beneficier, men forsømte de undervisningen eller viste dårlig opførsel, skulle de sættes »i hullet« på vand og brød, eventuelt fratages deres fri kost og beneficier, og fortsatte de deres dårlige opførsel, kunne de relegeres og sættes ned i skolen igen.

De nye skolebøger og reglementet af 1632

Vi har hørt, at befalingen om udarbejdelsen af de nye skolebøger blev fornyet i 1619. Caspar Bartholin skulle udarbejde kompendier i logik, retorik, fysik, etik og metafysik, men som nævnt blev det overdraget til rektor Knud Seebled og konrektor Svend Pedersen samt biskop Hans Mikkelsen at forfatte en latinsk og en græsk

grammatik. Efter Knud Seeblads død blev arbejdet overdraget til Jens Dinesen Jersin, der skulle fuldende det på grundlag af Knud Seeblads forarbejder.²² Disse må have været langt fremme, for allerede i sommeren 1623 var den latinske grammatik færdig. Kongen ønskede, at undervisningen efter den skulle begynde i de to nederste klasser, hvortil skulle anvendes den lille grammatik, og biskoppen fik bemyndigelse til at lade rektor eller konrektor rejse til København, så de kunne deltage i et pædagogisk kursus under Jens Dinesen Jersins vejledning. Jersin ville selv undervise dem, for at de kunne fatte og forstå den rette læremåde. Nu var en rejse til København og ophold der ikke gratis, og kongen fandt det derfor rimeligt, at den, der tog derover, fik sine udgifter dækkede.²³ Det blev yderligere bestemt, at for fremtiden kunne ingen forvente at blive ansat som rektor, såfremt han ikke havde en attest fra Jersin, at han var i stand til at undervise i hans grammatik.²⁴ I 1625 forelå Caspar Bartholins kompendier. Den lille logik og den lille retorik og oratio skulle anvendes i øverste lektie, medens den store retorik var forbeholdt undervisningen på gymnasiet.

Trods alle anstrengelser kneb det med at få de nødvendige reformer gennemført, og ustandseligt indløb klager over dimittenternes umodenhed og uvidenhed.

Dette førte til skolereglementet af 1632, der er blevet kaldt »den fyldigste og mest indgående skoleplan, man til dato havde set i Danmark«. ²⁵ Jersins grammatik skulle indføres i alle lektier, og skolens undervisning skulle daglig indledes og sluttet med salmer på modersmålet, og den daglige korsang i kirkerne skulle foregå på dansk. Luthers katekismus på dansk skulle læses og gennemgås i de tre nederste klasser. Ved undervisningen i Jersins lille grammatik skulle disciplene spørges på dansk og latin, og først når denne grammatik var lært, måtte man begynde at indøve samtaler på latin. Disse samtaler skulle forklares omhyggeligt på dansk, for at disciplene kunne forstå de enkelte ord og talemåder, der anvendtes. Årlige eksaminer, både mundtligt og skriftlig skulle finde sted, og på grundlag heraf skulle den månedlige omflytning ske og være bestemmende for den årlige oprykning i de nye lektier. Historie var endnu ikke et selvstændigt skolefag, men af hensyn til undervisningen i sprog og stilistik bestemtes, at i den øverste klasse skulle der afvekslende med Cicero læses Cæsars gallerkrige og Curtius' bog om Alexander den Store, og da det ville være gavnligt at oversætte en historisk tekst fra dansk til latin, så anviste man Arild Huitfeldts Danmarkshistorie som teksforslag.²⁶ Betænkningen blev overvejende på papiret, og da der i 1640 kom en ny udgave af Jersins grammatikker, var det danske sprog forsvundet.

Uniformitetstabellerne af 1656

Skolereglementet af 1632 gav talrige forskrifter, der betonedede vigtigheden af, at disciplene tilegnede sig den rette opfattelse af Luthers lære, og det var vel et udslag af denne ånd, når Christian IV et par år efter udtalte sin bekymring for, hvad disciplene egentlig fik ud af gudstjenesten. De plejede nemlig under denne at stå i koeret eller på steder i kirken, hvor de kun i ringe grad kunne høre præsten prædike. Kongen skrev derfor til biskopperne, at der skulle indrettes pulpitter i kirkerne,

hvorfra disciplene kunne høre Guds ord og prædiken.²⁷ Nogle år senere fik biskopperne ordre om, at anvise stolestader til disciplene, hvorfra de kunne høre og se præsten. De skulle hver søndag overhøres, men det skulle »foregå med sagtmødighed uden slagen eller truen«. Denne overhøring i prædiken skulle finde sted kl. 10, for gudstjenesten burde da være forbi.²⁸

Disse kongebreve vidner om, at skolerelementet som nævnt blev på papiret, og man klagede over, at der i skolerne manglede brugelige og moralsk uangribelige lærere, og at undervisningen stadig var uensartet. Resultatet af denne kritik blev uniformitetstabellerne af 1656.²⁹ Om efteråret samlede biskop Laurits Jacobsen Hindsholm professorerne i konsistoriesalen og gav underretning om »uniformiteten i docendo«, og dagen efter skrev de til ham, at de var begyndt at efterleve den.³⁰ Forsøget på at reformere latinskolerne i Christian IV's tid var pauvert. Hvor interesseret Christian IV og rigsrådet har været, får stå hen. Reformerne kulminerede omkring 1620, og da de i den følgende tid søgtes genoptaget, fattedes riget penge. Man levede så videre på traditionen, og først med skoleforordningen af 1739 kan man tale om fremskridt.

Rektorer og konrektorer 1622–57

Som tidligere omtalt havde skolen i 1600-tallet en række dygtige og lærde rektorer. Da Svend Pedersen i 1622 blev professor, efterfulgtes han som rektor af Christen Jensen Vejle, en af tidens betydeligste pædagoger, der var født i København i 1596 af fattige borgerfolk, i sin studietid blev han understøttet af den senere kansler Christen Thomesen Sehested. Hans tilknytning til Odense blev kortvarig; allerede i 1624 blev han sognepræst i Vejle og senere Christian IV's hofprædikant.

I sin svoger Hans Svanes præstegård i Vejle traf Christen Jensen Hannibal Sehested, og da han blev rektor i Odense, blev Hannibal Sehested sat i huset hos ham for at nyde godt af den færdighed, hvormed Christen Jensen mestrede det latinske sprog, formentlig tog Hannibal Sehested også del i skolens undervisning. Der er bevaret et brev fra Christen Jensen til Hannibal Sehested i anledning af, at rektor nogle dage måtte forlade byen. Brevet er fuldt af formaninger; Hannibal Sehested må endelig ikke forsømme de kirkelige handlinger eller sine opgaver i latin og græsk. Han skal i Christen Jensens fraværelse afholde sig fra alle drengestreger, og under ingen omstændigheder strejfe rundt i porte og gårde, vogte sig for at spise for meget, være høflig over for alle og undgå hovmodige ord og utøjlet snaksalighed.³¹

Avancementet konrektor – rektor – professor blev fra nu af ikke ualmindeligt. Denne løbebane fik også Christen Jensens efterfølger Jacob Hansen Sperling, men også han var kun en kort tid knyttet til skolen, først som konrektor og siden som rektor 1623–24. Han var en af skolens gamle disciple, født i Odense 1591 som søn af guldsmeden Hans Poulsen Sperling.

Jacob Sperling blev student fra skolen i 1614, og tre år senere rejste han udenlands som hovmester for apoteker Cornelius Hamsforts søn. Han forlod skolen for at overtage det filosofiske professorat ved gymnasiet, og det forlod han i 1628 for at blive sognepræst ved Sct. Knuds kirke.³²

Der blev åbenbart rift om rektoratet, da det syntes at kunne føre til et professorat ved gymnasiet. Så snart rektorstillingen blev ledig i 1624, skrev Caspar Bartholin til Holger Rosenkrantz og anbefalede en ung mand, der ønskede at blive rektor.³³ Det drejede sig om skåningen Christen Hansen Lund, der da også fik stillingen. Han var født i Lund 1596, og som søn af Christian IV's navnkundige opdrager gennem 11 år, Hans Mikkelsen, har han sikkert haft mægtige fortalere. Christen Hansen Lund gjorde også karriere, efter at have været rektor i fire år blev han professor ved gymnasiet.

Rektoratet blev besat med Ingvar Nielsen Mulvad, der var søn af skriveren i Gjørding herred og student fra Ribe i 1614.³⁴ Han var kommet til skolen som konrektor i 1624. Allerede i hans første år som rektor måtte biskoppen påtale hans indblanding i konrektorens embedsforretninger, og året efter måtte han stifte forlig mellem rektor og den nederste hører. 1630 ankede biskoppen over, at rektor uden hans vidende havde sendt en student til universitetet med testimonium; så var der ro et par år, men i 1632 var forholdet blevet så dårligt, at Hans Mikkelsen anmodede rektor om at trække sig tilbage, ellers ville han blive afsat, men Ingvar Nielsen Mulvad foretog sig intet, og konrektor Jørgen Jørgensen Falster blev da beskikket som rektor. Nogle dage efter indberettede biskoppen til kansleren, hvad der var sket, og indlagde i brevet en latinsk klage, affattet i 10 punkter, der var stadfæstet og underskrevet af gymnasiets professorer og byens sognepræster.³⁵ Kansleren konfirmerede afsættelsen, hvad der nu fik Ingvar Nielsen Mulvad til at opsøge biskoppen, og i samtalen med ham hævdede han, at han kun to gange havde været drukken på skolen. Ingvar Nielsen Mulvad vendte tilbage til Odense i 1634, og året efter blev han sognepræst til Ballum.³⁶

Den ny rektor Jørgen Jørgensen Falster var født 1601 i Stubbekøbing og blev dimitteret fra Københavns skole i 1619; i årene 1622–26 var han rektor i Fåborg og Assens. Han havde gjort fru Ellen Marsvins bekendtskab, og hun bekostede hans studieophold i Wittenberg; efter sin hjemkomst blev han konrektor i Odense.³⁷ Han er blevet karakteriseret som en meget hidsig mand,³⁸ hvad noget kunne tyde på. Biskop Hans Mikkelsen fortæller i sin dagbog under 24. juli 1634, at rektor Jørgen kom til ham og med gråd berettede, at han ved et bryllup havde såret med en kniv en af skolens disciple Christen Harboe. Rektor »fik forladelse« af biskoppen, men rejste om natten til sine venner på Falster og kom først tilbage d. 20. august.

Han lovede da »bedring« og blev taget til nåde mod at underskrive en forpligtelse. Vi ved intet nærmere om forholdet mellem rektor og denne discipel og kan blot konstatere, at Christen Harboe tre år senere klagede over rektor Falster og bad om biskoppens hjælp.³⁹

Nytårsaftensdag 1636 skrev biskop Hans Mikkelsen til den unge magister Henrik Eriksen Pontoppidan og tilbød ham rektoratet. Han udnævntes til rektor d. 7. marts 1637.⁴⁰ Hans far var forvalteren på Brobyværk Erik Knudsen, og han var dimitteret fra skolen i 1629. Allerede året efter at han var blevet rektor, måtte biskoppen anmode hans forfænger i embedet Jacob Sperling om at formane magister Henrik på grund af hans stregthed og nærighed, og to år efter måtte biskoppen selv tage affære og påminde ham »om adskillige ting hans embede vedkommende«.⁴¹

Vi har bevaret et af rektors breve til en af borgmestrene i Odense. Brevet er udateret, men må stamme fra Henrik Eriksens rektortid. Anledning til brevet er, at en af skolens disciple grovelig havde forset sig mod byens privilegier ved at deltage i et slagsmål på hestemarkedet. Rektor anmodede borgmesteren om at eftergive disciplen en bøde på 40 mark, da han var så fattig, at det var umuligt for ham at betale denne sum, og for at formilde den vrede borgmester forklarede rektor, at disciplen var blevet straffet på skolen efter de der gældende regler. Det interessante ved brevet er dog efterskriften, hvor rektor kraftigt opfordrer borgmesteren til at bygge et fængsel bag på skolen, som biskoppen allerede har talt om »thi det gøres storlig fornødent«. ⁴²

Allerede i 1639 søgte kongen at skaffe rektor et sognekald, da han havde hørt ham prædike »og hans gaver har behaget kongen«. ⁴³ Hvorfor havde nu Henrik Pontoppidan så travlt med at blive sognepræst? Grunden var nok den, at han i sommeren 1640 indgik ægteskab. Rektor var en ærgerrig mand, og fint skulle det være. Det lykkedes for ham, hvad der ikke dengang var almindeligt for en rektor, at komme i brudeseng med en adelsjomfru, en ung hallandsk adelsdame af slægten Krabbe. Brylluppet blev fejret med maner, som det sømmer sig, når man gifter sig over sin stand. Der måtte en kgl. bevilling til, for at Henrik Pontoppidan kunne »gøre bryllup mere end forordningen omformelder«, ⁴⁴ to år efter blev han sognepræst i Vejle.

Hans efterfølger blev, hvad der nu synes at være blevet tradition, skolens konrektor siden 1641 Henning Christensen Achton, præstesøn fra Jordløse og student fra skolen i 1636. Henning Christensen havde en god forbindelse i fru Ellen Marsvin, ægtede professor Svend Pedersens enke Karen Mule ⁴⁵ og blev af fru Kirsten Munk kaldet til sognepræst for Nørre Broby.

Henning Christensen Achton og hans efterfølger Mathias Clausen Bang var rektorer i henholdsvis 11 og 10 år, ⁴⁶ rektorembedet var ved at blive en slutstilling.

Mellem 1617 og 1658 havde skolen 14 konrektorer, hvoraf ikke mindre end seks blev skolens rektorer. Fem af de 14 konrektorer var dimitteret fra skolen eller gymnasiet, og fire af dem hørte hjemme på Fyn, den femte var en renteskriversøn fra København Hans Friis, der var konrektor 1633–38. ⁴⁷

Konrektor Ludvig Hansen var søn af biskop Hans Mikkelsen og dimitteret fra gymnasiet 1638, biskoppen gav ham et brev med til professor Ole Worm, og denne lovede biskoppen at støtte sønnens studeringer og give ham adgang til »mine sjældenheder«. Ludvig Hansen studerede senere i Leyden samtidig med Thomas Bartholin, først i Leyden besluttede Bartholin at hellige sig medicinen, og måske overvejede Ludvig Hansen også dette, for Thomas Bartholin skrev hjem til Ole Worm »Ludvig Hansen er flittigt optaget af at tegne planter«. ⁴⁸ Som konrektor ægtede Ludvig Hansen i 1650 Elisabeth Mule. Det kunne han nok tillade sig, da han var en velhavende mand og bl. a. ejede Beldenakkes gård på Flakhaven. Han døde allerede et par år efter brylluppet; i skiftet efter ham var der gældsbreve, der lød på 6450 sldl., udstedte af adelige. ⁴⁹ De »lærde« frugtbargjorde deres kapital ved udlån til adelige, lige som skolen og gymnasiet forsøgte det.

Hørerne

Som tidligere omtalt havde man ved skolereformen 1604 slækket på kravet om, at hørerne skulle have taget baccalaurationen, og følgen heraf blev, at der i nogle år ikke var en eneste baccalaurius ved skolen, men 1616 ansattes der en, der straks fik overladt fjerde lektie, hvad der gjorde de øvrige hørere meget vrede, fordi en hører plejede at begynde i nederste lektie.

I november 1621 skrev professor Ole Worm til biskoppen, at der ville blive afholdt baccalauration næste år,⁵⁰ om foråret skrev rektor Svend Pedersen da til Ole Worm, at fjerdelektiehøreren nu ville rejse til universitetet for at opnå baccalaurationen, en anden hører, der lige havde fået præstekald, ønskede også graden. Antallet af disciple var stærkt stigende, og i 1629 besluttedes det at ansætte den sjette hører ved skolen. Hans årsløn blev 30 rdl. + de uvisse indtægter, desuden fik han fri kost på klosteret men det skulle ske uden bekostning for disciple.⁵¹

Vi kender navnene på mange hørere ved skolen 1621–58, men bogstavelig talt også kun navnene. Takket være rektor Henrik Eriksen Pontoppidans bevarede testimonier for hørere, der forlod skolen, får vi lidt mere at vide om enkelte hørere som f.eks. Mathias Johansen Cordebus, om hvem det angives i 1640, at han var blevet student for 15 år siden, havde været hører i to år og nu afgik til universitetet, og to år efter udsendt rektor testimonium for »veteranus« Peter Clausen Bergensis, om hvem vi får at vide, at han i syv år havde været hører i Bergen og i fire år ved Odense skole; han bliver meget rost.⁵²

For langt de fleste hørere lykkes det stadig at blive sognepræster, kapellaner eller rektorer ved de mindre latinskoler. Hørerne var fuldstændigt afhængige af biskop og rektor, således kunne de ikke uden rektors tilladelse forlade byen, og langt mindre forsømme de undervisningstimer, der var pålagt dem, selv om det var onsdag og lørdag eftermiddag og fredag til kl. 18 slet. Under prædiken skulle de søge deres sædvanlige pladser i koret, med mindre de havde med musikken at gøre. Hørerne skulle daglig nøje følge hver lekties skema og drive sangundervisning, både undervise de små i musikkens begyndelse og øve med de andre disciple.⁵⁸

Professorerne ved Odense gymnasium 1621–57 og deres underhold

Den fornemste af professorerne var den teologiske professor, der også var sognepræst for Åsum. I konsistorium og i Tamperretten havde han rang efter biskoppen, og det var også ham, der udstedte stævningerne til denne ret. Man ville gerne kaste glans over gymnasiets professorer, og derfor fik lensmand og biskop kongebrev om at skaffe stolestader i Sct. Knuds kirke til »professorernes kvinder«,⁵⁴ og det har nok gjort indtryk i Odense, at professorerne lige som universitetsprofessorerne blev indbudt til at deltage i enkedronning Sophies begravelse⁵⁵ og til at møde ved Christian IV's begravelse d. 18. november på slottet »så tidligt klokkerne bliver ringet«, og følge liget til Vor Frue kirke,⁵⁶ ja, man har glædet sig i Odense, men rektor og konrektor skumlede, for dem undte man aldrig den oplevelse.

Den første teologiske professor blev læsemesteren Jacob Jacobsen Wolf, der da

var en gammel mand, født i Odense i 1554 som søn af en kobbersmed og immatrikuleret i 1577.

I nogle år var han i huset hos kansler Niels Kaas og blev senere rektor i Oslo, hvor han begyndte sin litterære virksomhed. Det, der først og fremmest skaffede Jacob Wolf digternavnet er to tragedier »Dido« og »Turnus«. Det er de eneste bevarede latinske skuespil, man kender, skrevet af en dansker. Det er afskrifter af samtaler i »Æneiden«; formålet med dem var at lokke disciplene til læsning af Vergil og at indprente sig versene gennem opførelsen. »Det er latinklassens læsning og deklamation af Æneiden med fordelte roller flyttet op på teateret«. ⁵⁷ 1594 var Jacob Wolf blevet læsemester i Odense ⁵⁸ og han døde i 1635 på rejsen fra København til Odense. ⁵⁹ Ved sin død var han en velhavende mand; pengene havde han skaffet sig dels ved sine fire ægteskaber og dels ved at drive en udstrakt kornhandel ved siden af sin professorgerning. Hans formue beløb sig til 9426 sldl., der var i boet 18 adelige gældsbreve, som indfordres«, men også 27 bondedebitorer, der skyldte ham for korn og malt. ⁶⁰

Året efter døde professor Svend Pedersen. Det voldte røre i den lærde verden, at to professorater ved Odense gymnasium var ledige. I den anledning skrev kansleren til biskop Hans Mikkelsen for at høre noget om en Mule. Der er tale om Hans Jørgensen Mule, hvem biskoppen karakteriserede som »en smuk, sindig karl, der er vel studeret« og har været »optimæ spei af sin barndom«, han er vel udrustet i latin og græsk, og biskoppen mente, at man ikke kunne få en bedre professor. ⁶¹ Det blev imidlertid ikke Hans Mule, der fik professoratet, men den sjællandske præstesøn Jens Poulsen Vinding. ⁶²

Man var meget omhyggelig med at besætte Svend Pedersens professorat. Man holdt sig til fundatsen, idet kongen skrev til universitetet, at han havde erfaret, at flere var interesseret i at opnå professoratet, og derfor befalede han professorerne ved universitetet at eksaminere ansøgerne og indstille den bedste i latin og græsk til professor. ⁶³ Det viste sig, at der var tre ansøgere, og skolens rektor Jørgen Jørgensen Falster fik stillingen, han overtog det nederste professorat, det filosofiske. ⁶⁴

Ved fundatsen af 1639 blev der som omtalt oprettet et nyt professorat, og i juni 1639 blev det befalede biskoppen at lade konrektor Jørgen Bertelsen Taulov få det ledige professorat. ⁶⁵ Han var en præstesøn fra Taulov og student fra Roskilde i 1625, og 1638 var han blevet konrektor ved Odense skole. ⁶⁶ Det lykkedes ham at få sin løn som professor forbedret, da han erklærede, at han ikke kunne leve af de to læster korn og det vikariat i Roskilde, der var tillagt professoratet. ⁶⁷ Jørgen Bertelsen var imidlertid umættelig; skønt han i 1639 havde ægtet borgmester Jørgen Nielsens enke, ⁶⁸ påstod han, at han for hvert år der gik, sank dybere i gæld på grund af professoratets ringe indkomst. Atter forbarmede majestæten sig over den fattige professor og undte ham Lumby sognekald, når sognepræsten døde, men til gengæld skulle han lade sig ordinere og gøre kirketjeneste ⁶⁸ samt holde en kapellan, der skulle bo i sognet. ⁶⁹ Kronens part i tienden i Lumby sogn, der var lagt til degnenes underhold i Odense skole, måtte profesoren nyde, når den blev ledig, for den sædvanlige afgift. Degneboligen skulle blive ved skolen og beboes af en substitut, der skulle undervise ungdommen i sognet. Sagen om Lumby var imidler-

tid ikke afsluttet; man havde glemt bønderne, de protesterede og bevarede deres ret til at vælge deres egen sognepræst.⁷⁰

Som nævnt blev rektor Jørgen Jørgensen Falster filosofisk professor i 1636; otte år efter kom det på Sct. Knuds kirkegård til et voldsomt sammenstød mellem ham og biskop Hans Mikkelsen. Sammenstødet fandt sted den 25. april 1644, en vigtig dag både for gymnasiet og skolen, for da foregik i skolen »*translatio discipularum*« og beneficierne blev uddelte i gymnasiet, og det foregik om formiddagen. 20 disciple havde ansøgt om stipendier, men kun 16 kunne få, flere penge rådede man ikke over. Det blev da bestemt, at de 16 stipendier skulle fordeles lige blandt de 20 disciple, så de alle fik noget. Når man besluttede dette, skyldtes det, at mange børn fra Jylland under den svenske besættelse i Torstenssonskrigen var kommet i skole i Odense, og man følte sig forpligtet til at skaffe dem nogen understøttelse »i denne bedrøvelige tid«, skolen kunne derfor ikke miste flere beneficier end de 16, og skulle fire disciple rejse uden beneficier, så havde de dog nogle penge til gode, da det gilde, de pleje at afholde med stor bekostning, var blevet forbudt.

Om eftermiddagen mødtes professorerne og rektor atter med biskoppen for at overvære uddelingen af beneficier i skolen. Jørgen Jørgensen Falster kom også, men på en noget opsigtsvækkende måde, han kom nemlig gående fra gymnasiet, ledsaget af en stor skare disciple derfra. Da biskoppen så dem, spurgte han, hvad der var på færde, siden han kom med så stort følge.

Jørgen Jørgensen svarede, at disciplene havde forlangt at beholde »*plena stipendia*«, altså hver 20 rdl. som sædvanligt. Biskoppen svarede hertil, at nu måtte det blive ved det, der var vedtaget om formiddagen, men professoren mente, at nogle disciple måtte kunne hjælpes med noget andet, hvortil bispen svarede, at der var ingen penge uden kongens penge, men dem fik de ikke, thi lensmanden og nogle andre havde for nogle år siden klaget over, at de disciple på gymnasiet, der havde fået kongens penge, (fri kost på hospitalet) ikke gad lukke munden op og synge en dansk salme. Hertil sagde Jørgen Jørgensen, at de nuværende disciple ville opføre sig anderledes. Biskoppen der nu var blevet vred, råbte til Jørgen Jørgensen: »I har intet med skolens beneficier at gøre, og da jeg mærker, at I tilskynder disse disciple til opsætsighed, da vil jeg ikke have Eder udi skolen«. Professoren spurgte da, hvorfor han ikke måtte gå derind lige som de andre professorer. »Fordi«, sagde biskoppen, »I vil turbere det, som I selv har været med i dag at samtykke, derfor forbyder jeg Eder at komme herind med os. Det er og mod fundatsen. I har her intet at bestille, det jeg har begæret Eders overværelse, har jeg gjort alenest honoris causa«. Jørgen Jørgensen erklærede da, at han på embeds vegne ville gå ind i skolen »han skulle intet forbyde ham«. Da gik den opbragte biskop hurtigt hen til skoledøren og råbte: »Tag mig hid den ferle« og stillede sig derefter midt i døren med ferlen i hånden, da Jørgen Jørgensen så dette, løb han »hen på kirkegården«, tog en stor sten og truede biskoppen. Hans Mikkelsen råbte da: »Tager I sten til mig?« og sagde at det ikke var det første »*parlament*« (trætte) han havde gjort og forlangte, han lagde stenen fra sig. Skænderiet fortsatte mellem dem, men så tog rektor Henning Christensen Achton affære og sagde til Jørgen Jørgensen: »I må skamme Eder, I sætter Eder op mod Eders øvrighed«, men da »dimitterede« biskoppen skolen og gik hjem til bispegården.⁷¹ Efter biskoppens opfordring skrev

de øvrige professorer en »bekendelse«, hvorledes det var gået til på Sct. Knuds kirkegård. Mere synes der ikke at være kommet ud af den sag, der formentlig blev et samtaleemne i lang tid på gymnasiet og i skolen, og for borgerne må manges lys forårsafte være gået med muntre fortællinger om de lærdes skænderi på Sct. Knuds kirkegård. Jørgen Jørgensens selvfølelse synes at være steget stærkt, dels efter at han var blevet professor og dels ved i 1637 at ægte Barbara Mule, hvorved han fik de rette forbindelser i byen, men det fantastiske optrin på Sct. Knuds kirkegård kom ikke til at skade ham; i sommeren 1655 fik biskop Laurits Jacobsen Hindsholm brev om, at Jørgen Jørgensen Falster skulle være teologisk professor efter Jens Poulsen Vinding, og som filosofisk professor afløstes han af Jacob Jensen Bircherod.⁷²

Disciplene ved skolen og i gymnasiet 1621–57

Antallet af disciple i skolen var stigende i 1620'erne og 1630'erne, og det var heldigvis også kommunitetets indtægter, så kongen fandt det økonomisk forsvarligt at lade flere disciple få fri kost, hvilket medførte, at yderligere seks disciple kom til at spise ved det frie bord, men der stilledes det krav, at de skulle være flittige og »have god forhåbning«. Den fulde kost fik de dog ikke, men et dagligt måltid blev der råd til. Samtidigt benyttede kongen lejligheden til at indskærpe, at den fri kost kun måtte gives til disciple, der var »nødtørftige«.²³ Noget kunne også tyde på, at dette tog man ikke altid højtideligt, og fire år senere blev det i et brev til biskoppen antydet, at studenter fra formuende familier blev foretrukket med forbigåelse af fattige dimittenter, når de blev sendt til København og skulle nyde kommunitetet der. Det blev derfor pålagt biskoppen at tilholde rektor, at der i det testimonium, som disciplene medførte fra skolen, blev givet oplysninger om forældrenes økonomiske forhold. Det var dog ikke meningen, at de velhavendes børn skulle udelukkes fra »*exercitii inspectiori*«, så kongen forordnede, at antallet af borde på kommunitetet i København blev forøget med to, hvor enhver student kunne blive bespist for fire sletmark ugentlig.⁷⁴

Odense skole var vel funderet, og dens beneficiar tiltrak mange. Disciplene kom hovedsagelig fra Fyn og Langeland men dog også fra andre dele af stiftet som Lolland, Falster og Als, og skolen virkede tiltrækkende på forældre i Flensborg og Haderslev. Enkelte disciple kom fra Sjælland og København, men påfaldende er det stadig stigende antal af jyske disciple, både præste- og borgersønner. Det er et vidnesbyrd om, at skolen var på vej til at blive den sociale forsørgelsesanstalt, som den vitterligt blev i anden halvdel af 1600-tallet; særlig under kejserkrigen og under Torstenssonkrigen steg antallet af jyske disciple. Betegnende er således en ansøgning fra borgmesteren i Vejle. Han meddelte kongen, at »Gud har begavet ham med mange sønner«, men på grund af den skade, han har lidt i den sidste »*ufredstid*«, kan han ikke uden hjælp holde dem i skole, og han anmodede derfor om, at en af hans sønner fik fri kost i skolen. Dette blev bevilget under forudsætning af, at »barnet kan blive til noget«.⁷⁵

Examiner blev afholdt to gange årligt, ved påsketid og i september. 8. september 1651 begyndte examen i skolen, fortæller biskop Laurits Jacobsen Hindsholm

»og gav jeg dem argumentstykke fra 1 til 5«. Næste dags formiddag var biskoppen i skolen og »reviderede argumentum« for den øverste lektie, og om eftermiddagen var han i konsistorium, hvor man »delibererede« om dem, der skulle overføres til gymnasiet. 10. september »reviderede« biskoppen femte lekties argumenter, og dagen efter blev 17 disciple overflyttet til gymnasiet, og siden blev der i lektierne »transponeret« og derefter blev beneficier »distribueret«. ⁷⁶ Disciplene kunne enten blive flyttet over i gymnasiet og gå der i to år eller blive sendt direkte fra skolen til universitetet, såfremt de havde gennemgået alt det krævede pensum. I april 1622 meddelte rektor Svend Pedersen professor Ole Worm, at han lige havde dimmitteret seks »ynglinge«, som ikke er alle lige anbefalelsesværdige, men nu bør forlade os, »fordi de ikke er egnet til gymnasiet«. ⁷⁷ Man forstår bedre, universitetets gentagne klager over dimittenterne fra skolerne. Der var dog ikke ubegrænset adgang til universitetet, det forbød rigets elendige finanser. 1649 måtte man indføre en form for adgangs begrænsning. Tilstrømningen af studenter var så stor, at de stod i kø for at få adgang til den fri kost på kommunetet, og man havde endnu ikke kunnet skaffe plads der til studenter fra 1646. Biskoppen fik ordre til at meddele rektor, disciplenes forældre og disciplene selv, at det var bedst, de blev på skolen, indtil de kunne få fri kost uden at skulle vente alt for længe, man frygtede ellers for, at studenterne af mangel på underhold ville blive tvunget til at rejse hjem, hvad der kunne føre til, at de glemte, hvad de havde lært. ⁷⁸ Det fremgår også af denne skrivelse til biskoppen, at rektorerne beklagede sig over, at disciplene løb fra den ene skole til den anden uden »rigtig testimonium og afsked« og det skabte megen forvirring i skolerne. For fremtiden måtte derfor ingen rektor modtage en discipel fra en andens skole, hvis han ikke medførte et bevis fra den skole, han kom fra. ⁷⁹

I uniformitetstabellerne af 1656 findes en række bestemmelser, der særlig angår disciplene. De disciple, som er noget »uskikkelige, uflittige og forsømmelige«, hvad enten det nu er på grund af »egen skalkagtighed« eller forældrenes »avocamenter«, kunne miste de sogne eller de beneficier, de nyder. Det samme gjaldt selvfølgelig dem, der gik på gymnasiet. Ved gymnasiets oprettelse havde man overvejet, om skoledisciplinen også skulle omfatte disciplene der, men kansler Christian Friis bestemte, at de stadig skulle være underkastet »*disciplinæ scholastica*« hvad biskop Hans Mikkelsen tilsluttede sig, »for da ville vi desbedre komme tilrette med dem, så at hverken discentes eller docentes skulle indbilde sig her at være noget academi«. ⁸⁰

Skolelovene var bestemt ikke ukendte for disciplene, da de to gange årlig blev oplæst i hver lektie af rektor og hørere, mandag efter den første søndag efter påske og mandagen efter søndagen efter Mikkelsdag. ⁸¹ Man lagde vægt på, at disciplene så ordentlige ud, og hørerne burde både med hensyn til klædedragt og »*skikkelighed*« på håret være et eksempel til efterfølgelse, og farven på disciplenes klæder skulle være sort eller i alt fald »mørkagtig«. ⁸²

De krav, man stillede om og til testimonierne i 1649 og 1650, var allerede blevet opfyldt af rektor Henrik Pontoppidan. To disciple fik glimrende testimonier, biskoppens søn Mikkil Hansen og Anders Beyerholm fra Haderslev, den sidste havde gået tre år i skolen, men ville nu rejse til udlandet. Nogle testimonier vidner

om disciplenes fattigdom. I 1639 måtte Peter Petersen, der kom fra Sønderjylland og havde gået otte år i skolen, forlade den på grund af fattigdom. Andre måtte forlade skolen som Jens Jensen, da »han ikke egnede sig til studeringer«. Rektor Pontoppidan er blevet skildret som en hård rektor, men hans testimonier vidner dog om en vis human indstilling, når han i et testimonium for en discipel fra Assens, der vil til Københavns skole, anmodede denne skoles rektor »for moderens tårers skyld at tage sig af ham«, der ikke havde opført sig godt i Odense skole. Ikke alle disciple, der forlod skolen, drog til universitetet. De søgte en anden livsbane end den akademiske som præstesønnen Samuel Frederik Kruckov, der havde gået ti år i skolen og nu gik til »en anden livsstilling«, men hvad var nu det? Det var for Diderik Jensen at gå i tjeneste hos Oluf Parsberg til Jernet, for Mikkel Pedersen fra Fåborg at blive huslærer hos sognepræst Niels Bang i Dalum og for borgmester sønnen Otto Skinkel fra Kerteminde at gå til »en borgerlig stilling«. Nogle »sorte får« var der selvfølgelig, som de to disciple, der ved hjælp af falske testimonier blev immatrikuleret ved universitetet.⁸³

Der kan ikke være tvivl om, at disciplene på gymnasiet og i skolen har givet magistraten og byens borgere nogle fortrædelige stunder. De var ofte over en snes år gamle og et uroligt folkefærd, der huserede på gader og stræder, og i deres drukenskab overfaldt skikkelige borgere, sloges indbyrdes eller med håndværksvende og -lærlinge. I efteråret 1651 må det have været helt galt. Biskoppen samlede professorerne i konsistoriet, og til dem blev indkaldt »gymnasisterne«, der var blevet beskyldt at have drukket sig »drukne«, de blev advarede og lovede bod og bedring, hvad der dog ikke syntes at have hjulpet, for et halvt år efter drøftede biskop og professorer, hvilken straf de skulle idømmes, der opførte sig »utilbørligt« under spisning på klosteret, og året efter var biskoppen selv der til stede og lod oplæse skolereglerne med en formaning til alle, som nød »Regis mensa«.⁸⁴

På grund af skolens privilegier var magistraten dårligt stillet, når den ville skride ind over for disciplene, men i 1631 greb man ind og forbrød sig altså mod skolens »frihed«. En discipel af skolen blev grebet på gaden og sat i fængsel. Dagen efter mødtes biskop Hans Mikkelsen med borgmester og råd, og magistraten lovede aldrig mere at overtræde skolens frihed.⁸⁵

Tingbøgerne oplyser om disciplenes slagsmål og drukenskab, men også om fattigdom. 1639 søgte en skrædder en discipel ved bytinget, den arme fyr skyldte 29 rdl., bl.a. for anpart af et kammer fra Mikkelsdag 1637 til Mikkelsdag 1640, han delte kammeret med en anden discipel, dernæst havde han og hans gæster fået 192 kander øl, og ved disse festlige lejligheder var en pibekande og en slagbænk slået i stykker. Disciplen blev dømt til at betale, og der blev gjort indlæg i hans ejendele, men det var ikke alverden, skrædderen fik. En gammel kappe, en over- og underdyne, to hovedpuder, dog uden vår, et par brune bukser, et egeskrin og en gammel ormstukken fyrrekiste samt nogle bøger af Cicero, lærebøger i logik og retorik, Erasmus af Rotterdams »Samtaler« og værker af Terents og Lukrets, hos en anden skrædder fandt man lidt mere af hans løsøre, også her nogle bøger, men de var »ikke brugelige«.⁸⁶

Legater og understøttelser

Der var stadig gode mennesker, der ville hjælpe fattige disciple. 1632 gav Magdalene Hamsfort 100 rdl., renten skulle bruges til at købe træsko til »fattige, hjælpeløse skolebørn«,⁸² og 1655 kom skriveren på Tranekær til biskoppen og leverede ham på greve Christian Rantzaus vegne 30 rdl. til en dreng i skolen, der var søn af en af grevens fæsterbønder på Langeland.⁸⁸

Særlig grund er der til at nævne biskop Hans Mikkelsen. I skolemesterens gård lod biskoppen opføre fire boder, der gav husrum til otte »skolepersoner«. Ved opførelsen af boderne fik han økonomisk støtte af byens skomagere, hvilket gav anledning til, at biskoppen lod give en fundats, hvorefter et af skomagernes børn, der gik i Odense skole, og om hvem man havde det bedste håb, skulle optages i en af boderne og nyde samme vilkår som andre der, og når han forlod boden, skulle hans plads indtages af et andet skomagerbarn. Den fundats tog skomagerlavets oldermand tingsvidne på.⁸⁹ Ud over boderne gav Hans Mikkelsen i påsken 1638 1.000 rdl. til skolen, den årlige rente skulle uddeles til tre fattige og dygtige studenter fra Odense skole eller gymnasium, hver af dem skulle have 20 rdl. i tre år.⁹⁰

Hvorledes frugtbargjorde gymnasiet og skolen sine kapitaler? Det gjorde man ved udlån til en rente af 6% mod sikkerhed i fast ejendom eller jordegods. Ikke så få borgere, særlig håndværkere lånte penge af de to institutioner mod sikkerhed i gårde og boder i byen.⁹¹ Også adelige havde brug for kapital, særlig i 1650'erne udlåntes til dem mod sikkerhed i jordegods.⁹² Det blev anset for en god og sikker forretning, men det førte i 1660'erne til store tab på grund af adelige falitter.

Skolens personers underhold

I tidens løb gik en del af skolens indkomster og rettigheder tabt, og det i så høj grad, at det påkaldte Christian IV's opmærksomhed og førte til et par kongebreve til lensmand og biskop om at foretage en undersøgelse og lægge sag an mod de personer, der havde tilegnet sig disse indkomster og rettigheder.⁹³ Det drejede sig f.eks. om Gamtofte tiende, der var henlagt til konrektors underhold.⁹⁴ Økonomiske vanskeligheder blev også følgen af stigende priser. Kongen måtte erkende, at et antal skolepersoner, der skulle underholdes af Sct. Hans kloster og Gamborg birk, var blevet aflagt med så mange penge, som på de tider kunne forslå til deres underhold, men på grund af pengenes faldende værdi var de nu meget ilde stedt. Kongen befalede derfor kansler og biskop at sørge for, at disse 10 skolepersoner i stedet for penge fik noget korn, og et par år senere fik lensmanden ordre til at bespise dem på Odensegård.⁹⁵ Ofte var kongen selv skyld i, at skolens og gymnasiets indtægter faldt bort,⁹⁶ fordi man glemte, at tiende el.a. var henlagt til dem. Stor blæst blev der således om kronens tiende af Vissenbjerg, som Frederik II havde henlagt til underhold af fire hørere, men som Christian IV uvidende herom gav til stedets sognepræst. Efter langtrukne forhandlinger afstod præsten tienden til hørerne.⁹⁷ Også degneboliger var i tidens løb blevet frataget løbedegnene, og også her greb kongen ind. Det drejede sig om Sdr. Nærdå degnebolig, der uden degnens tilladelse var blevet udlejet, men nu gik den tilbage til løbedegnen, og han udle-

jede den til sin substitut på livstid mod en årlig leje af 1 rdl., som løbedegnen gav til den, der ringede til prædiken søn- og helligdage.⁹⁸

Odense skole og gymnasium under svenskekrigene 1657–60

Krigsårene blev hårde for skole og gymnasium, for disciplene og for de to institutioners lærerkorps. I spidsen for byens stift stod Laurits Jacobsen Hindsholm, der var fynbo, en præstesøn fra Viby på Hindsholm; efter at være blevet student fra skolen i 1618 var han i nogle år knyttet til Holger Rosenkrantz som huslærer for dennes sønner, dels på Odensegård og Rosenholm og dels på Sorø skole.⁹⁹ Efter at have været sognepræst en del år i Rudkøbing blev han hofprædikant og funge-rede som sådan, til han blev biskop i 1651.

Fordelingen af krigens byrder på befolkningen måtte selvfølgelig fremkalde megen utilfredshed, og borgerne fandt det urimeligt, at de gejstlige var fritaget for indkvartering i deres embedsbolig, og de, som ikke havde bolig »ex officie« og det gjaldt gymnasiets profesorer og skolens rektor og konrektor, måtte nyde den samme frihed for de gårde, de beboede.¹⁰⁰

De gestlige var ikke til at rokke, de stod fast på deres privilegier.

Krigen bragte forstyrrelse i Odense gymnasiums daglige arbejde. Først den 22. september 1659 begyndte eksamen i gymnasiet med »de disciple som havde gået her så længe«.¹⁰¹ Fra skolen var der i 1656 kun blevet dimitteret en eneste p.gr.a. den gældende adgangsbe-grænsning, men i 1657 blev der dimitteret 32. Under krigens synes undervisningen at være helt standset, og der blev kun dimitteret få i 1658 og 59. I foråret 1660 henvendte tre disciple i øverste lektie sig til biskoppen og anmodede om at måtte blive i skolen og »ikke ind i gymnasiet transfereres«, fordi vi »i dette år« ikke kan forvente noget underhold der.¹⁰² Der blev i 1660 sendt 16 fra skolen til universitetet.

Nogle disciple fra skolen formentlig de lidt mere velhavende, blev i krigsårene sendt til Sorø, hvorfra de i 1660 og 1661 afgik til universitetet.

Svenskekrigenes følger for Odense skole og gymnasium

Det blev føleligt for fattige skoledisciple i Odense, at Odense hospital blev ramt hårdt af krigene; da krigen sluttede, var 20% af hospitalets gods helt eller delvis øde, og det fik bogstavelig talt ingen landgilde eller tiender under krigen, og det kneb i de første efterkrigsår med at skaffe levnedsmidler til disciplene.

Siden 1572 bespiste hospitalet rektor, konrektor og fire hørere samt 30 skoledisciple.

P.gr.a. bønderners svigtende ydeevne¹⁰³ var hospitalet ikke i stand til at bespise skolens personer, og det er ikke mærkeligt, at rektor Matthias Bang i nogle breve fra foråret 1660 klager over skolens tilstand, der skyldes den ulykkelige krig, og han udtrykker sin store bekymring for skolens fremtid.¹⁰⁴

Også for gymnasiet var situationen kritisk i foråret 1660. Dets jordegods var hårdt medtaget. Professor Christian Hansen Lund måtte i 1662 konstatere, at seks

gårde var øde, afbrudte eller nedbrændte af det gods, som var tillagt ham til underhold.¹⁰⁵ Skole og gymnasium ramtes ikke blot ved svigtende indtægter af landgilder og tiender, men også ved manglende udbytte af deres kapitaler. Låntagerne var fortrinsvis fynske adelsmænd.

Det store udlæg af krongods, der fandt sted i 1660'erne for at betale statsgælden, medførte, at mængder af jordegods gik fra offentligt eje over på private hænder. Der herskede således i 1660'erne vild forvirring angående skolen og gymnasiets jordegods, indtil et kongebrev af 17. november 1670 endelig skar igennem.¹⁰⁸

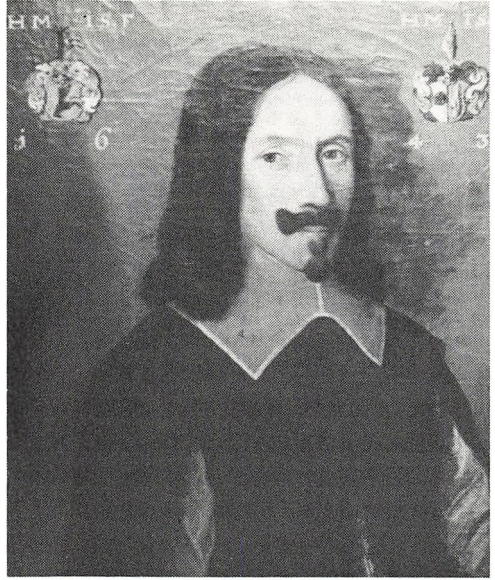
Odense skole i 1670

I 1670 modtog rektor Niels Andersen Hals en memorial, hvori man udbad sig en række oplysninger om skolen. Ved den lejlighed meddelte Niels Hals, at skolens lærerkræfter foruden ham selv bestod af konrektor samt ni hørere, iberegnet en kantor. Skolen havde syv lektier. Vi får også en nøjagtig angivelse af disciplenes indtægter. 25 disciple nyder kgl. Majestæts kost på klosteret, andre, der ikke har fri kost, hjælpes med kgl. Majestæts korn, det drejer sig om 110 tdr. byg »når det ellers for disse besværlige tiders skyld indkommer«. Otte – ni disciple har sogne på landet, der gav dem årligt 52 tdr. byg, og der var løbedegne fra skolen til Åsum, Dalum, Seden, Brændekilde, Bellinge og Højby kirker, og de nød 28 tdr. byg. Hertil skal lægges de uvisse indtægter som ligpenge og discantpenge. Der er i 1670 195 disciple i skolen, og de er fordelt således: mesterlektien 43 disciple og 35 i sjette lektie, men så falder antallet, i femte lektie er der 17, i fjerde lektie 19, i tredje lektie 18 og i anden lektie 21 disciple og så stiger antallet til ikke mindre end 42 i første lektie.¹⁰⁷ Det store antal disciple i mesterlektien og i sjette klasse skyldes, at der i dem blev sat disciple fra de mindre fynske skoler samt sønner af velhavende forældre, der hidtil var blevet undervist privat af studenter og hørere.

Det store antal i første lektie skyldes, at her gik en del børn, der ikke sigtede mod en akademisk uddannelse, men hvis forældre dog ønskede, at de erhvervede visse elementære færdigheder i skrivning og læsning og yderligere havde tilegnet sig nogle latinske gloser, altsammen noget, der kunne styrke deres sociale position.

En stor ændring fandt sted i 1665. Hidtil havde der været eksamen og dimission flere gange årligt, men om sommeren blev det meddelt skolen, at fra nu af måtte der kun dimitteres og holdes eksamen en gang årligt ved midsommertid.¹⁰⁸

Det er tidligere blevet omtalt at gymnasisterne følte sig fornemmere end latin-skolens disciple, men det var de ikke ene om. Autoriteterne skelnede også mellem dem, der var dimitteret fra gymnasiet og dem, der kom fra skolen. Det oplyses vi om i et brev fra Lorenz Edinger til Jacob Bircherod. Under et ophold i København skrev Lorenz Edinger og meddelte, at han dagen forinden havde talt med Jacob Bircherods broder, der havde bedt ham om at forælle Jacob Bircherod, hvordan »depositionene var afgangene« ved universitetet. Øverst havde dimittenterne fra den københavnske skole stået, og som nummer to gymnasisterne fra Odense, mens de fra skolerne havde »in finum locum«, netop for at vedligeholde respekten for gymnasiets dimittender, stod disse nærmest studenterne fra København.¹⁰⁹

Portræt af højesteretsassessor Hans Jørgensen Mule, malet af ukendt kunstner ca. 1645. Han blev dimitteret fra Odense Skole 1624 og bevarede livet igennem kontakten til sin gamle skole.

Hans Jørgensen Mule og andres legater til Odense skole og gymnasium

Når skolens legatkapital i 1670 var på 1700 rdl., så havde Hans Jørgensen Mule i høj grad bidraget dertil. I 1670 gav nemlig højesteretsassessor Hans Mule 700 rdl. til fattige skolebørn i Odense skole. Kapitalen skulle forvaltes af biskoppen og byens tre sognepræster og mod 6% rente udlånes til vederhæftige personer. Hver Mortensdag skulle renten uddeles til 10 fattige skolebørn, som var født af ærlige, ægte forældre, og om hvilke disciple man havde god forhåbning om, at de til sin tid kunne tjene Gud og deres fædreland.¹¹⁰

Kort efter svenskrigene tilfaldt der gymnasiet et par mindre legater. Maren Bang, sl. rådmænd Hans Bruun gav 1661 200 rdl., den årlige rente 12 rdl. skulle fordeles på følgende måde: Når den offentlige eksamen var afholdt, da skulle en fattig discipel på gymnasiet, som havde gjort »de bedste profectum i lingvo latina et artibus humanioribus« have de seks rdl., af resten skulle de tre rdl. anvendes på gymnasiebygningens reparation, når der var »mangel« enten på taget eller de underste vinduer, og de sidste tre rdl. skulle gives til ringeren, for at han flittigt kunne ringe med den lille klokke over koret, hver gang der skulle læses i auditoriet, og for samme beløb skulle han vedligeholde klokkestrengen. Året forinden havde rådmænd og storkøbmand Peder Pedersen Lerche givet 150 rdl. til to »nødtørfte gymnasister«.¹¹¹

Odense skoles lærerkræfter i efterkrigstiden

Da krigen brød ud i 1657 hed skolens rektor Matthias Clausen Bang, han var en borgmesterson fra Middelfart¹¹² og havde i længere tid studeret i Tyskland og Nederlandene. Efter at have været konrektor i Ribe blev han i 1653 rektor ved Odense skole. Han var da en anset skolemand, og biskop Kragelund roste hans gode pædagogiske evner og fremhævede, at han både i lærdom og omgængelighed var en

»smuk skikkelig mand«. ¹¹³ Traditionen fortæller, at han som professor altid havde en forgyldt ferle hængende over sit bord »på det han immer« som han sagde, »kunne erindre sig sin forhen udstandne skolemøje«. ¹¹⁴ Samme dag og sted, hvor Matthias Bang holdt sin afskedstale, indsatte biskoppen den ny rektor Niels Andersen Hals.

I konrektoratet fandt mange udskiftninger sted i efterkrigstiden, og under krigen var konrektoratet ubesat. Den mest kendte af konrektorerne blev indsat i 1663. Det var skåningen Peder Windsløv, fader til den berømte anatom Jacob Windsløv. I sin studietid havde Peder Windsløv været på volden sammen med andre studenter, da svenskerne stormede København. ¹¹⁵ Konrektoratet fik han efter stærk anbefaling af ærkebiskop Hans Svane, men allerede et par år efter blev han kapellan ved Vor Frue kirke. Inden han forlod skolen, holdt han en tale »i mange fornemmes nærværelse«, og da professor Jacob Bircherod kom hjem til familien, fortalte han om Peder Windsløvs lærde tale og sagde, at det var til stor skade for den studerende ungdom, at den mand ikke blev i skolens tjeneste. ¹¹⁶ Konrektorstillingens ringe indkomst var nok den væsentligste årsag til, at Peder Windsløv gik over til en anden bestilling.

Da efterfølgeren allerede døde i 1668 af »sprinkel-feber«, ¹¹⁷ efterfulgtes han af Jørgen Hermansen Hahne. Han var født i Odense som søn af rådmand Herman Hahne og Else Mule, ¹¹⁸ hans morfar var borgmester Jørgen Mule, og hans mor søster til assessor Hans Mule, og hun ægtede senere professor Jørgen Bertelsen Taulov, så man kan forstå, at Jørgen Hahne satte sig selv højt, og derfor måtte han tage sig det meget nær, at han kort efter sin udnævnelse en mandag morgen, da han var på vej til skolen, blev overfaldet af Jens Schultz, ¹¹⁹ »med hug og slag både af hånd og kæp«. Sagen gik både til byting og landsting, og Jørgen Hahne rejste til København, klagede til kansler Peder Reedtz og bad om, at Schultz måtte blive straffet, »thi ellers kan jeg ikke for denne store spot, som mig er vederfaret, mig enten i min bestilling eller hos andre begå«. Årsagen til overfaldet var, at Hahne om søndagen ikke var gået op at ofre sin faddergave i Sct. Knuds kirke efter Jens Schultz, men »gik op i min stol i koret«. Han bad derfor om en anordning om konrektorens gang og sæde, som altid har været »næst provsterne og de præster, der er magistre«. ¹²⁰ Jørgen Hahne fik en ejendommelig løbebane. Han blev professor ved gymnasiet i 1673, dr. med. 1684, medicus i Rendsborg 1692, og han endte sine dage som provincialmedicus i Odense.

Hørerne var stadig elendigt lønnede og skiftede derfor ustandseligt. Deres ringe vilkår og underordnede stilling i forhold til rektor, der havde ret til at an- og afsætte dem, måtte virke ydmygende og frustrerende og skabe stor utilfredshed. Deres oprindelige sociale miljø var også meget uensartet. I Nørre kvarter boede f.eks. i 1672 en enke, Barbara Timmermand, der var »fattig og uden penge«, hos hende boede hendes søn Jepsen Knudsen, han var da 36 år, studiosus og hører ved den latinske skole; ¹²¹ vi hører aldrig mere om ham, og det samme gælder om Anders Knudsen, om hvem det oplyses, at han var »tilforn hører i skolen« og nu boende i Rynkeby ved Skovsbo. Kun få af hørerne hørte hjemme i socialt højere lag som f.eks. Anders Jørgensen Lundt, en borgmestersøn fra Sønderborg, der blev sognepræst til Nr. Søby og gift med en professordatter. Der er særlig grund til at

Jacob Jensen Bircherod. Professor i filosofi og matematik, senere i teologi ved Odense Gymnasium.

nævne Clemend Petersen, der lige som Jørgen Hahne havde tilknytning til rådsaristokratiet. Han var en odenseansk købmandssøn, og hans mor havde efter mandens død indgået et nyt ægteskab med borgmester Knud Blanckenborg, i hvis hus Clemend Petersen og hans brødre voksede op, og borgmesteren holdt i årene 1645 – 50 privatlærer til dem, derefter gik Clemend Petersen i skole i Sorø, senere i Odense skole, og i årene 1655 – 57 gik han på gymnasiet.¹²²

Skolens sang- og musikundervisning

Der blev fra gammel tid lagt megen vægt på undervisningen i sang og musik, den var som regel varetaget af en musikalsk hører eller af en anden af byens musikere.

Nogle af hørerne kaldes da også kantor som f.eks. Carl Petersen, der senere blev sognepræst i Allesø. Kantoren ledede sangen i Sct. Knuds kirke, andre hørere havde opsyn med eller hjalp til ved sangudøvelsen i de andre kirker, men i løbet af 1600-tallet kom instrumentalmusikken til at spille så stor en rolle, at hørerne normalt ikke kunne klare undervisningen i det omfang, der nu blev tale om; og at lade undervisning gå på omgang mellem hørerne, kunne selvfølgelig ikke lade sig gøre. En særlig kantor blev altså nødvendig.

Det blev rektor Matthias Clausen Bang, der i efteråret 1660 ansatte skolens første kantor. Det blev Johan Christian Mondal, der nu skulle »forvalte kantoriet« i Odense skole.¹²³ Allerede rektor Bangs formand, Henning Christensen Achton, og biskoppen havde lagt Marslev sogns degnerente til en eventuel kantors løn, og denne rente skulle nu Mondal nyde i hvert fald i rektor Bangs tid, og for yderligere

at opmuntre ham til flittigt at passe sin bestilling gav rektor Bang ham årligt fire rdl. af skolens ligpenge og fire rdl. af discantpengene; hertil kom så de uviste indtægter ved »værtskaber« på landet og hvad »pro cantu figurali« kunne falde ved »gemene« bryllupper i Odense, og en andel af det, man fik for sangen ved fornemme bryllupper og anseelige værtskaber, foruden det som han »af brudefolket selv kunne få til en discretion«, til gengæld skulle han forestå sin bestilling i kirken og på skolen, så at ingen, der forstod sig på sang, skulle kunne kritisere ham »med raison«.

Odense gymnasiums professorer i efterkrigstiden

En af de mest ansete professorer ved gymnasiet i sidste halvdel af 1600-tallet er Jacob Jensen Bircherod, der 1655 var blevet professor i filosofi og matematik. Han var en præstesøn fra Birkerød i Nordsjælland og blev under forældrenes besøg i Halland født i Varberg i 1624 og student fra Herlufsholm 1642.

Den unge Bircherod faldt godt til i Odense. Året efter blev han gift med Sille Risbrich, datter af byens førsteborgmester Thomas Brodersen Risbrich og Birgitte Seebled, og herved blev han med slægtsbånd knyttet til de mest ansete familier i byen. I efteråret 1662 døde professor theol. og læsemester Jørgen Jørgensen Falster.¹²⁴ Jacob Bircherod blev hans efterfølger »ved kansler Peder Reedtzs befordring«, ¹²⁵ og i februar 1663 blev han ordineret læsemester og holdt kort efter sin tiltrædelsestale i gymnasiet. Den dag, Jacob Bircherod blev ordineret, var en stor dag for sønnen Jens. »Så jeg min kære fader gå ud om morgenen fra os i filosofisk habit, men komme ind til os i præstehabit, eftersom han i dag blev til det hellegelige teologiske og præstelige embede i Sct. Knuds kirke indsat af biskop Laurids Jacobsen«. ¹²⁶

Med stillingen som teologisk professor og læsemester fulgte embedet som sognepræst til Åsum, og om den forbindelse, der har været mellem Åsum kirke og familien Bircherod – Risbrich, mindede længe deres gaver til kirken.¹²⁷

Som tidligere nævnt var læsemesterens »residens« blevet fuldstændig ruineret under svenskekrigene, og derfor bevilgede kongen, at Jacob Bircherod årligt måtte nyde 33 rdl. af Odensegårds amt som en slags huslejegodtgørelse.¹²⁸ Pengene var der nok brug for, da embedsindtægterne var blevet stærkt reduceret ved statens krongodsudlæg.-

I efteråret 1667 blev professoratet i filosofi ledigt ved Matthias Clausen Bangs død.¹²⁹ Det ledige professorat skabte røre på skolen. Havde den afdøde professor ikke været skolens rektor? Hvad der var lykkedes for ham, kunne måske gentage sig. Sådant tænkte formentlig rektor Niels Andersen Hals, men desværre for ham var konrektoren Jonas Timmermand grebet af den samme tanke, de enedes da begge om at søge stillingen og med den samme begrundelse, nemlig de forringede indkomster siden krigen. De handlede hurtigt, for da det rygtedes, at kongen var på hjemvejen fra hertugdømmerne til København, opsøgte de ham i Nyborg og havde heldet med sig. Begge blev udnævnt til professorer i filosofi, men hver skulle nyde halv professorløn og de skulle beholde deres stillinger ved skolen.¹³⁰ En januardag 1668 holdt rektor Hals sin tiltrædelsestale i gymnasiet, og nu var der

økonomisk grundlag for indgåelse af ægteskab. 1671 holdt rektor og professor Niels Hals bryllup i Haderslev med Amalie Agnete Rehnfeldt;¹³¹ en af hans disciple skrev et latinsk bryllupsdigt, der endnu er bevaret.¹³²

Ved Jonas Timmermands død kort efter var der atter et ledigt professorat i Odense, men dog kun med halv gage. Flere syntes dog at have været interesseret, blandt dem Lorenz Edinger, en vinhandlersøn fra København. I et brev fra København fortæller Lorenz Edinger Jacob Bircherod, at han for en uge siden havde indgivet sin ansøgning på den halve ledige professorindkomst og dog at være filosofisk professor, han havde desuden aflagt ed på begge professorater, nemlig græsk og filosofi. »Hvad skadelige hemmelige garn, der har været opstillet, vil jeg intet melde om, men spare det til en fortrolig samtale«. Lorenz Edinger fik stillingen og blev indsat i januar 1669.¹³³

Vi mangler endnu at omtale to af professorerne, det er efter anciennitet de to ældste Christian Hansen Lund og Jørgen Bertelsen Taulov. Af alle professorerne ved gymnasiet i 1600-tallet er der ingen, der forekommer så hyppigt i kildematerialet som professoren i græsk Christian Hansen Lund. Det skyldes ikke hans undervisning eller hans videnskabelige indsats, men udelukkende at han fra 1660 og til sin død i 1672 var indviklet i et utal af processer med sine kreditorer, med borgmester og råd og med sine fæstebønder. Christian Hansen Lund var en gammel mand og næppe i stand til at passe sit embede, i sine sidste år var han så svækket, at hans kone måtte tage sig af hans affærer. Begge var utrolig selvbevidste og rethaveriske. Striden med magistraten drejede sig om en pålagt indkvartering under svenskekrigene, som professoren mente, at magistraten ikke kunne pålægge ham, da den stred mod professorernes privilegier. Det var en proces, der ikke gjorde ham populær hos byens ansete familier.

Professorernes indtægter bestod hovedsagelig af afgifter fra det jordegods, der var udlagt til deres underhold, og det blev skæbnesvangert for dem, at plyndringerne og ødelæggelserne under svenskekrigene, der førte til bøndernes armod, til syvende og sidst ramte professorerne, idet bøndernes årlige afgifter såsom landgilden ikke kunne udredes.

Forsøg på ad rettens vej at få fæstebønderne dømt, førte til intet på grund af deres fattigdom.¹³⁴ Processer var dyre, og lidt efter lidt vandrede løsøre ud af professorgården til kreditorerne. En købmand fra Flensborg fik to damaskduge, en hvidsømmet skivedug og en balsambøsse af guld med to rubiner.¹³⁵ Fru Karen rejste gentagne gange til København, når manden havde en sag for Højesteret. Ved en enkelt lejlighed ville hun opsøge kongen og forære ham en bog, for hvilken hun ventede »et godt vederlag«. Bogen viste hun Jacob Bircherod, og den har nok været et familieklenodie, da den var en gave fra Frederik II til Christen Hansen Lunds fader. Bogen var trykt 1583 i København og indeholdt nogle af Salomons ordsprog og uddrag af Jesus Sirachs bog. Frederik II havde skrevet i bogen: »Anno 1584 gav jeg denne bog mester Hans, min søn Christians tugtemester til ny årsdag her på Skanderborg. Meien Hoffnung zu Gott allein. Item Treue ist Wildbrat Fr. K. Dänemark.« På et andet blad gav den otteårige prins Christian (IV) sin lærer en prøve på sine latinske kundskaber, for der stod: »Regna firmat pietas. Christianus D. Gratie inauguratus Princeps Danice suo charissimo præceptori Johannes Mi-

chaellidi scriptsit manu propre sub lius disciplina anno secundo humanil Salutis, 1584, Ætatis suæ, 8. 12. aug.«¹³⁶

Den sidste tid, Christen Hansen Lund levede, lå han i strid med sin efterfølger Lorenz Edinger, der på grund af et rygte i København om Christian Hansen Lunds død i 1664 havde søgt professoratet i græsk og fået det.¹³⁷ Det var jo en pinlig affære, og i stedet for fik så Lorenz Edinger et exspectancebrev på professoratet.¹³⁸ I 1669 blev han som nævnt professor i filosofi, men måtte dele indkomsten med Niels Andersen Hals, og endelig fik han i 1671 tilladelse til at nyde det gods, der lå til professoratet i græsk.¹³⁹ Der er intet at sige til, at den stakkels Christian Hansen Lund protesterede og retsforfulgte Lorenz Edinger, fordi denne forbød fæstebønderne at betale afgift til ham, der dog var den rette professor i græsk.¹⁴⁰ 20. marts 1672 døde Christian Hansen Lund.¹⁴¹

I 1672 havde Jørgen Bertelsen Taulov været professor i 33 år, og da han nu »på kraft og styrke formedelst tiltrædende alderdom skal begynde at svækkes« så ansøgte han om, at hans stedsøn, konrektor Jørgen Hahne måtte betjene embedet, når han »for svagheds skyld« ikke kunne passe det, og samtidig beholde konrektoratet, indtil han efter hans død kunne efterfølge ham som professor, og det blev da også bevilget.

Jens Bircherods skolegang

Jens Bircherod var Jacob Bircherods og Sille Risbrichs ældste søn. Han var født 1658 og blev student fra gymnasiet i 1674. I sine dagbøger giver han oplysninger om sin skolegang i Odense skole og gymnasium. Han var gennem sin moder knyttet til byens mest ansete slægter, og gennem faderen havde han nær kontakt med skole og gymnasium. At han skulle gå den studerende vej, var der ingen tvivl om. Da jeg så »de voksne skolepersoner at gå på gaden, kommende fra skolen med deres kapper på og deres bøger under armen, sagde min moder: »Med slig kappe skal du også gå, når du bliver stor.« Han blev som de fleste velhavende borgeres børn undervist hjemme; fra sommeren 1666 af en af skolens hørere, Rasmus Nielsen. Han skulle læse med drengen både i skolen og på sit kammer »imellem timerne privatim« og samtidig skulle en discipel fra gymnasiet følge ham i kirken om søndagen og bededagene og lade ham stå hos sig på pulpituret i koret, hvor gymnasiasterne havde deres plads.¹⁴³ Da man nærmede sig jul, bortfaldt en del af undervisningen i skolen, fordi de disciple, der var musici, skulle øve sig til at synge til jule, men dette betød ikke frihed for Jens Bircherod; i dagene op til jul blev han lukket inde på hørerens kammer for om formiddagen at læse lektier og om eftermiddagen for at »komponere«.

Da Jens Bircherod ikke gjorde de fremskridt, man forventede, fordi Rasmus Nielsen hyppigt var syg, fik han en ny præceptor i studenten Hans Lauridsen.¹⁴⁴ I januar 1671 rådede biskop Niels Bang Jacob Bircherod til at sætte drengen i skole, da privatundervisning i længden ville blive for kedelig for ham, og en aprildag mødte Jens Bircherod derfor op hos rektor Niels Andersen Hals og blev eksamineret. Rektor var så tilfreds, at han lovede ham plads i mesterlektien, og dagen efter afskrev han nogle notater i Bartholins logik som rektor tid efter anden havde dik-

teret til disciplene, og endelig tog han den 1. maj plads i mesterlektiens nederste del,¹⁴⁵ og fra nu af havde han plads i Sct. Knuds kirkes kor blandt de andre skoledrenge, når »Gudstjenesten med sangen forrettedes«.¹⁴⁶ I skolen gjorde han så stor fremgang, at han efter syv ugers forløb blev rykket op i mesterlektiens øverste del,¹⁴⁷ og nytårsaften skulle han og hans »skolebroder« efter gammel skik hver holde en oration i skolen over et opgivet emne.¹⁴⁸ I juni 1672 blev Jens Bircherod sammen med 11 andre disciple optaget i gymnasiet,¹⁴⁹ og den 10. april 1673 prædikede han for første gang i auditoriet og havde professor Lorenz Edinger som censor. En måned senere holdt biskoppen og professorerne censur i konsistorium over gymnasiasterne og de blev kendt modne til universitetet, og dermed var det første år gået på gymnasiet.¹⁵⁰

I juni 1674 slog befrielsens time. Jens Bircherod og andre, der agtede at aflægge eksamen, var da en formiddag til alters i Sct. Knuds kirke, og om eftermiddagen samledes de med biskoppen og professorerne i konsistorium for at høre resultatet. Biskoppen sluttede med en tale, hvori han meddelte at ni af dem var kendt dygtige nok til at dimitteres til universitetet, men den 10. skulle efter sine forældres og sine læreres beslutning blive endnu et år på gymnasiet. Nogle dage senere gik Jens Bircherod rundt til sine lærere og takkede enhver af dem for deres undervisning med en lille latinsk tale.¹⁵¹

Odense skole og gymnasium under biskop Thomas Kingo tilsyn 1677 – 1703

Biskop Thomas Kingo

I efteråret 1676 døde biskop Niels Bang, og det gav anledning til megen spænding og snak i skolen og på gymnasiet. Hvem skulle være hans efterfølger på Fyns bispestol og dermed have det øverste tilsyn med skole og gymnasium. Rygterne svirrede i byen og udpegede snart den ene snart den anden. Heldigvis havde familien Bircherod gode forbindelser i København, og med posten 19. februar 1677 fik man »visse tidender« om, at sognepræsten til Slangstrup, magister Thomas Kingo, var kaldet til at være biskop over Fyns stift.¹ Den 8. maj tiltrådte han sit embede.²

Thomas Kingo var væversøn fra Slangstrup, dimitteret fra Frederiksborg skole og teologisk kandidat i 1658. I den følgende tid havde han tjent sit brød som huslærer og derefter som kapellan i Kirke-Helsing, hvis sognepræst han var blevet i 1668.

Thomas Kingo og Odense skole

Man kan ike påstå, at der blev noget hjerteligt forhold mellem byens øvrighed og den myndige og selvbevidste biskop, der stod stejlt på sine og kronens rettigheder. I 1681 beordrede Danske Kancelli biskoppen til at indgive oplysninger om latin-skolernes tilstand i Fyns stift,³ og et af stridsemnerne mellem biskop og borgmester og råd blev meget hurtigt skolebygningen på Sct. Knuds kirkegård. Med bygningen var der næsten intet sket, siden magistraten i 1618 havde overtaget Sct. Knuds kirke. Da der ikke fandtes kakkellovne i bygningen, var der intet brandselsproblem. Den ugentlige rengøring blev besørget af disciplene, legepladsen var kirkegården. I mesterlektien hang de endnu eksisterende legattavler, og Kingo skænkede en lysekrone til denne lektie. I 1685 lod Kingo afholde syn på skolebygningen, og det afslørede, at det øverste loft var »helt brøstfældigt«. Der manglede 300 tagsten, og der skulle lægges tag over 13 fag hus. I de fire høreres kamre manglede borde og bænke. Mesterlektien skulle have 5 nye vindueskarme og 20 nye ruder samt borde og bænke, og i anden lektie manglede en tavle. Overalt i skolen var gulvene ubrugelige, og skolen havde hårdt brug for »en hemmelighed«.⁴

Magistraten foretog sig imidlertid intet, og så lod Kingo skolen reparere både ud- og indvendigt dels for dens midler, og dels for hans egen regning. To år efter skrev rektor Elias Naur til stiftsøvrigheden, at nu var der gået to år, siden den sidst havde set på skolen og rektorresidensen. Der manglede endnu meget, før skolen kunne siges at være i ordentlig stand. Man kunne have forventet, at reparationen efter gammel sædvane skete på Sct. Knuds kirkes bekostning.⁵ Rektorboligen ruineredes for hver dag, der gik, og rektor anmodede derfor om biskoppens og stiftsamtmændens hjælp. Stiftsøvrigheden sendte rektors klage videre til Danske kancelli, der øjeblikkelig skrev til magistraten og opfordrede den til at rette sig efter gældende love og forordninger.⁶

Magistraten skrev meget syrligt til rektor og bad ham oplyse den om, hvilke

Thomas Kingo var en dygtig og energisk biskop (1677–1703). Eftertiden kender ham dog bedst som salmedigter.

mangler skolen havde. Så snart man fik besked, ville kirkeværgen få ordre til at afhjælpe dem, så vidt kirkens midler strakte. Hvad rektorboligen angik, gjorde magistraten opmærksom på at bygningen var »vel smuk og i agt« under rektors for-gænger, men nu var den udlejet til håndværkere, der havde indrettet værksteder der, så der var ikke noget mærkeligt i, at bygningen led stor skade.⁷

Skolens lærerkræfter 1677 – 1703

Niels Andersen Hals var den første rektor ved skolen, for hvem embedet blev en slutstilling. Han var rektor fra 1663 og virkede som sådan til 1687. Han var en dygtig og respekteret skolemand, der med myndighed hævdede skolens privilegier over for magistraten.⁸

I rektor Hals bedste tid trivedes og voksede skolen, der var »stor konfluks (tilstrømning) af ungdom«, men i hans sidste tid som rektor gjorde en vis opløsning sig gældende. Det blev Niels Hals ulykke, at han havde et kolerisk temperament, der medførte adskillige injurieprocesser både med hørere og disciple. Rektor var også en dårlig administrator, og der blev i flere år ikke ført regnskab over skolens indtægter og udgifter. Til rektors undskyldning må gælde, at det svarede nøje til det rod og til den slendrian, der prægede alle offentlige regnskaber i Odense i anden halvdel af 1600-tallet.⁹ Rektors slette administration og mangelfulde regnskabsførelse måtte irritere Kingo, der ønskede at have orden i alle ting, han havde med at gøre. 1684 greb Kingo derfor ind, og rektor Hals blev udelukket fra at have noget at gøre med skolens økonomi samt uddelingen af kostpenge. Alt dette overdrog biskoppen egenmægtigt til konrektor Elias Naur, der samtidig fik titel af vice-rektor.¹⁰

For at bringe orden i skolens pengesager autoriserede Kingo en protokol »hvori skal indføres alle skolens beneficiar, som vicerektor bliver betroet, enten til lærerne eller disciplene at udbytte, som rigtig med deres hænder ved dag og datum skal indføres og bevidnes på det, at herefter bedre rigtighed end hidindtil sket er, derpå kan have«. ¹¹

Tre år efter blev rektor Niels Hals afskediget. Under et ophold i København i sommeren 1687 anmodede biskoppen om rektor Hals' afskedigelse, dog med titel af rektor honorarius og med bevarelse af lønnen på grund af hans lange og tro tjeneste i skolen, indtil han fik en anden »befordring« eller afgik ved døden. Kingo begrundede sin anmodning med henvisning til Niels Hals' alder og skrøbelighed; skoleembedet fordrede store kræfter og ideligt arbejde. ¹² At Niels Hals var gammel og skrøbelig kan ikke nægtes; i 1691 var han så svag, at han måtte »bæres til og fra sin seng«, da han døde, var der da heller ingen rede penge til at betale et begravelsessted i Sct. Knuds kirke, men enken tog sin tilflugt til kongen, og magistraten fik ordre til at give »fri begravelse«. Rektor skulle have et »sådan reputerlig frit begravelsessted, som det er meriteret«, på grund af hans tjeneste i mange år som skolens rektor. ¹⁴

Konrektor Elias Naur, der var blevet sat i Odense skole på foranledning af sin morbror, sognepræst Hans Naur til Vissenbjerg, blev dimitteret 1672 og var altså en af Niels Hals's elever. ¹⁵ 1674 var han hører ved skolen, og konrektor blev han i 1680. ¹⁶ To år efter gjorde han et rigt parti, da han ægtede Mogens Mules enke, Margrethe Eriksdatter, hvis fader var den forlængst afdøde rådmand og købmand Erik Jørgensen. ¹⁷ Dette ægteskab vakte voldsom opsigt i byen. Jens Bircherod fortæller, at »en god ven, som ankom om aftenen fra mag. Naurs bryllup, sagde med hvor misundelige øjne samme havde set derpå, at den, som før for få år siden havde som en anden fattig karl ved et pædagogii i sl. Mogens Mules hus haft sit brød og ophold, skulle nu ved så lykkeligt et mariage med mandens efterleverske springe ind til skønne midler i samme hus«. ¹⁸ Dette giftermål bragte Niels Naur ind i de toneangivende kredse i byen, for hvem Niels Hals altid var forblevet en fremmed.

Det måtte skabe et dårligt forhold, at rektor havde en lærer, der socialt og materielt stod over ham, og forholdet forværredes selvfølgelig, efter at Naur i 1684 var blevet vicerektor. Naur indstævnedes rektor for consistorium »om nogen tvistighed den imellem angående deres læsetimer og nogle andre ord.« Striden optog både lærere og elever, disciplene holdt med Naur og hørerne med rektor. Temperamentet løb af med Niels Hals, der under et skænderi med Elias Naur råbte til en af disciplene: »Sådan en knægt, som du er, var magister Elias, da han kom til skolen; se til, at du kan komme frem med hykleri som han«.

Striden mellem dem kulminerede den 13. januar 1685, da rektor Hals slog fløj-dørene op mellem mesterlektionen og de andre lektioner, kaldte hørerne til at vidne og bl. a. sagde om Naur: »Han skal komme lige så skiden fra mig som fra kantor. Kantor har skældt ham offentligt ud som sinke, det skal han blive med sine sinkevers.« Rektors søstersøn, der boede hos ham, blev forhørt af morbroderen i overværelse af to hørere og tilstod, at Elias Naurs stedsøn, Erik Mogensen Mule, havde givet ham to skilling for at fortælle, hvad der skete i rektors hus, og da han og Erik Mule

Elias Naur beklædte stillinger som hører, konrektor, rektor og professor ved de høje skoler i Odense. Som flere af sine rektorkolleger giftede han sig ind i det velhavende odenseanske borgerskab.

en søndag gik til aftensang, blev han ført ind til Elias Naur, der trak ham ind i sit kammer og gav ham et æble, for at han skulle fortælle, hvad der blev sagt hos hans morbror. Alt dette bekendte han, før han fik hug, men han havde klæderne nede før tilståelsen.¹⁹

En af de elever, der holdt med Naur, var Jesper Hjeresen Juul, søn af storkøbmanden Hjere Jespersen, og det fik Naur senere megen ulejlighed af. Jesper Hjeresen Juul var en vild krabat både i skolen og i sine første studenterår. Han blev student 1685, men mistede hurtigt sin kost i klosteret i København, fordi han en tid lang opholdt sig i Odense. Naur måtte derfor i foråret 1687 give ham en anbefaling, så han atter kunne få kosten i København; et halvt år efter bad Naur Jacob Bircherods broder om at føre Jesper Hjeresen Juul »tilbage fra hans vejs vildfarelses«, så han kunne komme hjem, ellers ville moderen rejse efter ham og hente ham, »den tunge, fede kvinde, som er aldeles ubekvem til rejsen«. ²⁰ Trods alt lykkedes det Jesper Juul i 1690 at blive sognepræst til Marslev.

Elias Naur var rektor til 1694. Da han allerede i 1691 blev professor ved gymnasiet, så blev stedsønnen Erik Mule hans medhjælper i rektoratet, og først i 1694, da han blev professor i græsk, opgav Naur rektorstillingen. Elias Naur skaffede sig et navn som digter, og nogle af hans salmer blev i 1689 optaget i Kingos »*Vinterparten*«. Hans forbillede er Kingos digtning, og han er en typisk repræsentant for den danske højbarok. Hans hovedværk »*Golgotha på Parnasso*« opnåede en kommenteret udgave i 1973. Naur efterfulgtes som rektor af Thomas Brodersen Bircherod, en broder til dagbogsforfatteren Jens Bircherod, han var 1678 blevet student fra gymnasiet og blev på Kingos foranledning vicerektor i 1686,²¹ da han havde gjort sig fortjent med nogle års tjeneste i sjette lektie. Det opnåede kgl. konfirmation og løfte om videre succession ved skolen.²² Thomas Brodersen Bircherod blev berømt for sin klassiske lærdom, sit bibliotek og som forfatter af historiske skrifter. Som konrektor efterfulgtes han af sin svoger Erik Mule.

Siden 1629 havde skolen foruden rektor og konrektor haft seks hørere, men i

1691 foreslog Thomas Kingo, at en af de seks hørere skulle erstattes af en skrivemester, »som disciplene en time daglig i regning og skrivning kunne undervise, hvilket kunne være et stort gavn for disciplene og især for dem, der ellers ej var bekvemme for bogen, at de kunne gå ud af skolen, bekvemme til noget verdsligt, foruden på ny at begynde sligt at lære med bekostning og deres års spilde«. ²³ Alt tyder på, at skolen fik en særlig skrivemester. I 1695 – 96 nævnes en Peder Klokke, som var antaget til at skrive med disciplene om onsdagen og lørdagen fra nytår 1695 til påske 1696, ²⁴ og sjettelektiehørernes hartkorn blev da lagt til konrektors løn. ²⁵

Vi har set, at der i rektor Niels Hals sidste ti år som rektor fandt en vis opløsning sted, der også kom til at præge hørerne. Der var mellem dem indbyrdes megen strid og spektakel og som nævnt hyppige injurieprocesser mellem rektor og enkelte hørere. ²⁶ Erik Mule, der i disse år var skoledisciplen, har skildret hørerne som udelige, uden kundskaber og blottet for evnen til at undervise. Hans udtalelse skal dog nok benyttes med forsigtighed; både han, Elias Naur, Jørgen Hermansen Hahne og Thomas Brodersen Bircherod tilhørte et andet miljø end flertallet af hørerne. De kom gennemgående fra velhavende hjem og var familiemæssigt knyttet til byens førende familier. Der var en social kløft mellem dem og f.eks. en hører som Anders Jensen, der var så fattig, at han måtte nøjes med at leje en seng hos en knapmager og dele den med en kantor. ²⁷

Hørernes ringe økonomiske kår og underordnede stilling i forhold til rektor, der ansatte dem, medførte megen utilfredshed og ydmygelse, således fortæller Jens Bircherod, at han en vinterdag i 1678 besøgte femtelektiehøderen Mogens Jensen på hans kammer i skolen og af denne fik et sådan indtryk af hørernes fortrædelighed og vanskeligheder, at Bircherod konstaterede, at den lyst, han havde følt for lærergerningen, fra det øjeblik forsvandt mere og mere. ²⁸

Der var vel dog også hyggelige og fredelige timer i hørernes liv, hvor de glemte alle fortrædeligheder. Sådanne timer må der have været i det kammer på Odensegård, hvor stiftamtmandens skriver boede; sammen med en af skolens hørere dyrkede han kammermusik, selv ejede han en stor altfløjte og høreren en tenorfløjte; ²⁹ de har sikkert tilbragt mange hyggelige timer sammen og glædet sig ved fløjtespillet. Fredeligt og roligt har det nok også været den forårsnat, hvor Jens Bircherod og hans brødre i selskab med høreren Mads Rostoch vandrede ud til »Nonnebakken for at iagttage en komet«. ³⁰ Skomagersonnen fra Ribe Mads Rostock, var et poetisk geymyt, der stod Kingo nær. Ingen læser vel nu hans yndede katekismusforklaring »Den enfoldige børnelærdoms usvigelige mælk«, men hans rimede hyldest til fødebyen Ribe »Den gamle og navnkundige kjøbstad Ribe« blev trykt så sent som i 1967.

Sang- og musikundervisning

Der blev stadig lagt megen vægt på undervisningen i sang og musik. Blandt skolens kantorer må nævnes Matthias Schacht, der var født i Visby på Gotland, hvor faderen var rektor og senere provst. Kingo, der kendte familien, fik 1683 Matthias Schacht ansat som hører og kantor i skolen, og her virkede han til 1686, da han blev rektor i Kerteminde. Året efter fuldendte han et manuskript: »Musicus dani-

cus« eller Danske sangmestre, det blev udgivet i 1928 og er det første musikleksikon i Europa. Han efterfulgtes af Gerhard Bürger, som Kingo gav kaldsbrev i 1686 som »*director musicis*«. Hans løn blev fastsat til 120 rdl. årlig, men hertil kom så beløb for sang til barnedåb, kirkegang, trolovelse og brudevielse efter den deling, som man brugte i København. Til gengæld skulle han daglig give to timers undervisning fra kl. 12 til 14, og de særlig musikbegavede disciple skulle komme til ham hver onsdag og lørdag eftermiddag for at få undervisning i instrumental- og vokal-musik.³¹ Bürger holdt dog ikke ud ret længe, og i 1687 kvitterede sinkelektiehørerens Frands Stoud for 20 tdr. byg af skolens korn, og ud for hans kvittering skrev Elias Naur i protokollens margin, »Dette korn blev Frands Stoud forundt af ekstraordinær gunst af biskoppen og var i henseende til den opvartning, han burde have gjort ved musikken«. ³² Frands Stoud var en slægtning af sognepræsten til Sct. Knuds kirke og en byskriverson fra Røros i Norge, dimitteret i 1685 fra skolen i Trondheim. I 1690 blev Stoud kantor ved Københavns slotskirke.

Skolens kantor 1696 – 97 var Christian Rose, der gjorde sit navn kendt som digter. Ludvig Holberg fortæller os, at Rose var »distingveret ved høj poetisk gejst og yderlig armod«. Hans hovedværk er en oversættelse af Ovids Heroider på aleksandrinerne, og den indledende dedikations-arie har Rahbek anset for »en af de skønneste lov-oder vort sprog har at fremvise«. Det skal da også nævnes, at Christian Rose forfattede en latinsk oversættelse af Kingos morgen- og aftensange.

I 1697 nævnes Christoffer Schumacher som kantor, men man måtte rigtignok først betale 16 rdl. for at udløse ham af »*soldateriet*« og derefter udstyre ham med hat, sko, strømper, kjortel og bukser af brunt klæde. Samme år blev de fire kamre oven på gymnasiet kalket til brug for musikundervisningen, og da det blev streng vinter, blev der indkøbt brænde af hensyn til de syngende disciple.

Skolen ejede en del musikinstrumenter, og for sine egne penge købte rektor Naur flere instrumenter som f.eks. to tenorbasuner. Dem skaffede apoteker Jacob G. Becker fra Nürnberg. Der blev også indkøbt »musikalske stykker« og bøger, papir til nodeskrivning blev også købt, og man betalte for at få musikstykker afskrevet. I 1690 gav man penge til den bedste basunist og den bedste sanger. Mange af disciplene fremhæves som »gode musici«. Om en discipel fra Svendborg får vi at vide, at han gik i skolen som »et fattigt barn af mådelig forhåbning og musicus« til 1699, da blev han student, 22 år gammel,³³ og om en anden discipel fra Fåborg der en kort tid var hører, fortælles, at han var en stor musicus, »satte noder i gradu-aleet«, og om herredsfogedsønnen Henning Andersen Broholm, der blev student i 1683 og senere sognepræst i Ringe, hedder det, at han var »en stormester i at lege på instrumenter«.

Også stadsmusikanten Henrik Lauridsen deltog i musikundervisningen, i 1687 fik han 10 tdr. byg for at undervise disciplene på instrumenter om onsdagen i Sct. Knuds kirke.³⁴ Men forøvrigt mente han, at skolens kantor og disciple gjorde indhug i hans privilegium, og det klagede han over i 1681. Kingo var straks parat til at forsvare skolen og ansøgte kongen om, at »de fattige skoledisciple« måtte nyde samme frihed til at musicere »til værtskaber« og bruge skolens instrumenter som skoledisciple på Sjælland, hvad kongen bevilgede.³⁵ Året forinden havde to af skolens hørere beklaget sig over, at deres »discantpenge«, som disciplene indsamlede

ved at synge for folks døre visse helligaftner, var formindsket betragteligt i forhold til det, de havde indbragt i krigens tid (1675 – 79), da der lå adskillige officerer i byen, der var meget rundhændede, medens adskillige velhavende og fornemme folk nu var afvisende.³⁶ Kingo mente dog, de færre discantpenge snarere skyldtes misbrug og han anmodede kongen om at godkende en af ham selv udarbejdet takst for betaling for sang ved brudevielser og begravelser, hvad der blev godkendt.³⁷

Skolens indtægter, legater og disciple i Kingos tid

Odense skole havde stadig gode økonomiske kår. Indtægterne var tiendepenge, lig- og sangpenge samt tavlepenge af Sct. Knuds kirke, indsamlet i den tavle, der blev båret rundt hver onsdag og fredag. Yderligere var der jordskyld af adskillige gårde og huse i Odense, og hertil kom så renterne af legatkapitalen. I 1694 fik skolen et nyt legat. Mogens Mules enke, Margrethe Eriksdatter, oprettede et legat på 300 rdl., hvis rente på Margrethedag skulle uddeles til seks af de fattigste og flittigste af »skolens fattige og faderløse skolebørn«;³⁸ inden sin død gav Margrethe Eriksdatter klæder til 12 fattige skolebørn, men til gengæld afskaffede Danske Lov løbedegnetjenesten.

Stiftskriver Mogens Mortensen Bager standsede af økonomiske grunde bespisningen på klosteret; dagen efter anmodede Kingo rektor om at få oplyst hos stiftsskriveren, hvad hørere og disciple skulle have til nødtørftigt underhold. Det blev da fastsat, at en hører ugentlig skulle nyde fem mark til sin kost, og en discipel tre mark. 40 disciple fik hel eller halv kost. Kostpengene blev lidt senere forhøjet, og de disciple, der nu skulle have fire mark ugentlig, måtte afgive en mark til de mange fattige »expectantes, at de bedre kunne konserveres og ej formedelst spisningens ophold og de klostersmulers indhold skulle forlade skolen«. Disse disciple havde tidligere fået levningerne fra bespisningen på klosteret. Ialt understøttedes 61 disciple, der stod på venteliste, undertiden var det med brød nu og da med papir og bøger og nu og da med rede penge.³⁹

I 1689 sluttedes der en ny kontrakt med Mogens Mortensen Bager om bespisningen. Seks hørere skulle have kosten, men rektor og konrektor, der ikke spiste på klosteret, fik hver en daler ugentlig i kostpenge. 26 disciple skulle have to måltider daglig, hver bestående af tre retter, og hvad de ikke spiste, skulle uddeles til dem på ventelisten. Øllet skulle være så godt, som det kunne fås i byen, og det måtte koste to skilling pr. kande. Rektor og konrektor skulle være tilstede, når disciplene spiste.⁴⁰

Skolen gjorde sit til, at disciple, der ikke havde fri kost i klosteret, kunne få nogle måltider hos borgerne, ofte mod undervisning som f.eks. den discipel i mesterlektien, der underviste landkommissær Otto Himmelstrups børn mod at få kosten to gange om ugen.⁴¹ Det var et problem at skaffe værelser til de mange udenbys disciple, men også her trådte skolen hjælpende til og betalte f.eks. for leje af senge. Skolen kunne selv huse nogle disciple i de fire små, men nu forfaldne boder, der fandtes i gården til rektorboligen, og den sørgede for, at de fik middagsmad; i 1692 boede der desuden to disciple i »Doctors boder«.

I 1672 boede der 42 disciple ude i byen, som regel hos håndværkere. Af disse dis-

ciple holdt de otte sig selv med kost, og fem spiste i huset, hvor de sov. Kun for firens vedkommende er opgivet deres alder, den er henholdsvis 13, 14, 18 og 26 år.

Den trettenårige discipel nød fattigalmisse. Bortset fra disse 42 disciple havde den nygifte rektor Niels Hals otte disciple boende hos sig, hvoraf en fik kosten hos ham, medens de øvrige spiste på klosteret. I mandtallet fra 1672 er der kun angivet fem husstande, der har sønner i latinskolen. Den ene var en enke, der ernærede sig ved at spinde, hun havde en trettenårig dreng i skolen. Den anden var også en enke, der spandt for folk, hun levede i armod og havde tre sønner i skolen. Der var endnu en fattig enke, der havde en 23-årig søn i skolen; videre var der en skomager, der var fattig og nød almisse og havde en søn i skolen, og den sidste var en hjulmand.⁴²

Uddelingen af skolens stipendier var i Kingos tid hovedsagelig overladt til ham, rektor var i mange tilfælde udenfor. Der blev sørget godt for disciplene. 1698 gav Kingo af sine egne midler rede penge til tøj til »fattige nøgne børn«; Mikkelsdags aften mødte 24 disciple op i bispegården og præsenterede deres nye habitter. Nogen gavn af disciplene havde Kingo nu også. Til arbejdet i trykkeriet i bispegården fik han hjælp af to disciple der i skoleåret 1696–97 fik nye klæder, fordi »de havde opslidt deres kjortler i trykkeriet«.⁴³ I 1689 gav skolen 33 af de fattigste disciple i alle lektier nye kjortler, og rektor Naur købte i 1693 klæde til de fattige børn i første og anden lektie hos en skrædder i Korup; i den strenge vinter 1692 var der en skrædder, der ikke var i stand til at levere klæde i rette tid, og så købte skolen vadmelstøj til disciplene. I 1695 forærede rektor Naur tolv fattige disciple 24 alen sort klæde til minde om sin hustru, »som selv inderligt elskede fattige faderløse børn, mens hun levede og ej heller forglemte dem der hun døde«. Skolen sørgede også for rejsemidler og udstyr, når fattige dimittender blev sendt til universitetet, og den betalte for lægehjælp, badskær, medicin, sygepleje og begravelse.

Skolens regnskab 1. maj 1698 – 1. maj 1699

I den øverste lekties øverste part var der det år 20 disciple og i den nederste 39, ialt i øverste lektie 59 disciple, hvoraf de 15 var fra Odense, og blandt dem rektor Niels Hals' søn Bonaventura »af et meget tungt nemme, men en god musicus og skriver en god hånd«, 16 disciple er fra andre fynske købstæder. 15 disciple er fra det fynske land, heraf er de tre bondesønner som f.eks. Morten Haugård »en fattig bondemand's søn af Vigerslev sogn af meget god forhåbning og skriver vel«. 19 disciple fremhæves som musici. 14 af disciplene er præstesønner, desuden er der en degnesøn fra Nærrå. Blandt disciplene fra de fynske købstæder er der to borgmestersonner, en professorsøn og en søn af en regimentsskriver, den sidste discipel er »*afslet forhåbning*«. Der er imidlertid også disciple, der har deres hjem uden for Fyn, 10 er fra Jylland, to fra Sjælland, deriblandt et fattigt barn fra Holbæk men »af særdeles god forhåbning« samt en discipel fra Lolland, »en fattig og faderløs præstesøn, der skriver en skøn hånd, men ellers ganske slet«. Af de 59 disciple karakteriseres de 27 som værende fattige, og kun om 10 disciple siges, at de er af »slet eller mådelig forhåbning«; om en af dem, en præstesøn fra Tåsinge, hedder det: »skriver vel, men af mådelig forhåbning undtagen in mathesi, som han er temmelig forfaren i«.

Af disse 59 disciple havde 12 fuld kost på klosteret, mens 20 fik halv kost, ialt 32 disciple, de resterende fire kostpladser gik til fattige drenge i femte lektie.

Af skolens disciple nød 10 stipendium mulenianum, deriblandt Frederik knapmagers søn, »som intet andet nød og tjente musikken«. Kanslerens penge, som også kaldes »øl- og brødpenge« nød fattige børn, »hvorpå byskriverens bog og regnskab er nok som forklaring«. Degnekorn in natura fik 18 disciple. I årets løb blev der givet 53 rdl. til fattige disciple, og til fattige børns fornødenhed i smålektierne, bl.a. i sygdomstilfælde, anvendtes 46 rdl. Til klæder til disciplene brugtes 102 rdl., til fodtøj 25 rdl., og endelig betaltes 11 rdl. til badskær og apoteker. Der blev købt skolebøger »til fattige på det de ikke skulle forsømme sig formedelst mangel af bøger«, og 12 rdl. blev betalt til Jørgen skalmajeblåser og Laurids Jacobsen for »børn at informere på basuner i deres eget hus og på skolens loft«. For årets ligpenge blev der købt papir, og discantpengene blev uddelt til disciplene.

Årets udgifter beløb sig til 456 rdl., mens indtægten var 419 rdl. heraf var tiendepengene 361 rdl., biskop Kingo gav 50 rdl. og skolens tavle i kirken indbragte otte rdl. Der var altså et mindre underskud, og da der havde været et sådant i årene 1684 til 1703 skrev Kingo en antegnelse til regnskabet, dat. 14. septbr. 1703, en måned før han døde, og forlangte at man passede på, at udgiften årlig ikke måtte overstige indtægten med mindre der forelå en bevilling.⁴⁴

Protokollen for skolens beneficier og skolens regnskaber viser klart, at skolen ikke blot åndeligt, men også materielt tog sig af disciplene. I de magre år efter svenskekrigene udviklede Odense latinskole sig til en uundværlig social institution for Odense og det ganske Fyn.

Gymnasiet. Professorer og disciple

Som vi har set, var der rift om professorstillingerne ved gymnasiet, men sikkert ikke på grund af aflønningen, og professorerne klagede stadig og opnåede nogle økonomiske forbedringer;⁴⁵ i flere tilfælde måtte professorgagen suppleres med andre indtægter. Det var nok mere afgørende, at stillingerne betød meget socialt. Professortitlen har haft en værdi og virket tiltrækkende på det velhavende borgerskabs giftefærdige døtre og ungdommelige enker. Professorerne havde en forbløffende evne til at gifte sig ind i byens førende slægter, og man må give borgmester og råd ret i, at formuer, der var tjent ved købmandsvirksomhed, i ikke ringe omfang gled over på de lærdes hænder og således unddroges erhvervslivet. Mange professorer var derfor velhavende som f.eks. Lorenz Edinger.⁴⁶

Vi har også hørt, hvor tæt forbindelsen var mellem latinskolen og gymnasiet. De fleste af periodens professorer havde været knyttet til latinskolen, og kombinationen et professorat med skolens rektorat eller konrektorat var ikke ualmindelig. Indgiftet i de ledende familier i byen førte i virkeligheden til en slags »svogerskab« således som det også var gældende for magistratens vedkommende.

Rektor Elias Naur og hans steddatter, Anna Mules ægtefælle, konrektor Thomas Brodersen Bircherod synes ligefrem at have delt i porten. Først ansøgte Thomas Brodersen Bircherod om at blive udpeget til professor i hvilket som helst professorat, der blev ledigt – dog ikke det teologiske – da konrektorstillingen var dår-

ligt betalt, og hvad han ønskede, blev bevilget.⁴⁷ Nogle år efter var det Elias Naurs tur til at søge. I sin ansøgning henviste han til den nøje forbindelse mellem gymnasium og skole og til, at hans forgænger som rektor, Niels Andersen Hals, både havde været rektor og professor, samt til at Thomas Brodersen Bircherod nu var både var konrektor og designeret professor. Han anmodede derfor om at blive udpeget til professoratet i græsk, og såfremt han blev udnævnt hertil, anmodede han om tilladelse til at beholde rektoratet i skolen, da begge stillinger var dårligt aflønnede. Derefter skrev han til Thomas Brodersen Bircherod at han »efter vores aftale« havde ansøgt om et professorat ved gymnasiet, særlig det græske, hvortil Thomas Brodersen Bircherod svarede, at det slet ikke lå i hans tanke at stå i vejen for Naur, når han blot måtte blive »fast« i et af de andre professorater. 17. marts 1691 blev Elias Naurs ansøgning bevilget.⁴⁸

Året efter var der mulighed for Thomas Bircherod til at blive rigtig professor, da Jørgen Hahne blev læge i Rendsborg. Thomas Bircherod skrev straks til oversekretær Matthias Moth og mindede ham om, at han siden 1688 var udpeget til professor i det første ledige professorat. Af respekt for sin kones fader havde han afholdt sig fra at søge professoratet i græsk. Men nu anmodede han om at blive Jørgen Hahnnes efterfølger, det skete i 1692, og to år efter efterfulgte han Elias Naur som skolens rektor.⁴⁹

Man må gå ud fra, at regeringen efterhånden måtte blive noget betænkelig ved den måde, hvorpå man ansatte professorer, og da et professorat i filosofi og matematik blev ledigt i efteråret 1692, lod man afholde en konkurrence mellem de fire ansøgere, og universitetets rektor og professorer fik ordre til at afgive en betænkning om ansøgernes kvalifikationer; uvist af hvilken grund trak tre ansøgere sig tilbage, og efter at professorerne havde hørt Laurids Luja disputere, indstillede de ham til professoratet, og 14 dage efter blev han udnævnt.⁵⁰

Lad os dog ikke glemme gymnasiasterne, selv om vi ikke ved ret meget om dem; deres vilkår efter svenskekrigene var under alle omstændigheder ringere end tidligere. Fattige har de i alt fald været. Jacob Bircherod skrev f. eks. til sin broder i København, at han kun havde solgt tre eksemplarer af dennes lærebog til sine tilhørere, simpelt hen fordi de ikke ejede en skilling, og at sælge dem bogen på kredit, var ikke tilrådeligt, da den aldrig ville blive betalt. Af gymnasiasterne havde to lidt, men de andre var ludfattige, deres fattigdom bekræftes af gymnasiets regnskaber. Gentagne gange var de så fattige, at stipendierne ikke kunne strække til, og så trådte professorerne til og gav af deres egne midler til de fattigste af dem. I 1661 blev syv flyttet fra skolen over på gymnasiet og i 1662 otte, men heraf kunne kun fire få det fulde stipendium, hver 20 rdl., i 1667 blev kun fem flyttet fra skolen over på gymnasiet, og først i slutningen af 1670'erne kom man over et antal på ti.⁵¹

Plan over gymnasiets nedlæggelse

Noget akademi blev gymnasiet aldrig, man skulle tage studentereksamen ved universitetet, og det blev ikke muligt, som Ole Worm havde tænkt sig, for professorerne at avancere til universitetet. Var man først blevet professor i Odense, og det skete ofte i en forholdsvis ung alder, så var man låst fast, hvad der nok ikke stimu-

lerede til videnskabelig produktion, og man kan da heller ikke påstå, at Odense gymnasiums professorer bidrog meget til dansk videnskabs fremme, ofte må man undre sig over, at institutionen fik lov til at bestå til 1802. Kritiske røster var der dog, og da man i 1692 oprettede det kgl. ridderakademi i København, var den tanke ikke fremmed for regeringen at nedlægge gymnasiet i Odense.

I marts 1692 skrev oversekretær Matthias Moth til biskop Kingo og udbad sig oplysninger om gymnasiets gods, om professorerne og om undervisningen, hvilket nok kunne tyde på, at man planlagde at lægge gymnasiets aktiver til det nye ridderakademi, der skulle uddanne højere embedsmænd. Kingo besvarede hurtigt forespørgslen, vedlagde en kopi af gymnasiets fundats og meddelte, at jordegodset i 1670'erne var blevet udlagt til ryttergods, og at gymnasiet i stedet for havde fået tiender og andet, hvorom han endnu manglede nøjagtig besked.⁵²

Moth havde skrevet til Kingo, at der var indløbet klager over, at professorerne ikke var flittige, men dette benægtede biskoppen. Der læstes »med flid og frugt«, og han vidste da heller ikke andet, end at professorerne ved universitetet var godt tilfredse, og da ingen havde beklaget sig til ham, der havde inspektion over gymnasiet, så mente han ikke, der var grundlag for klagerne, men han indrømmede, at der efter fundatsen skulle læses i to lektier, mens der nu kun blev læst i en. Det var blevet indført i 1677, men Kingo mente dog, at der blev udført det samme arbejde af professorerne. Efter fundatsen skulle undervisningen vare i to år, nu var den kun et-årig, men dette kunne let bringes i samklang med fundatsen, »om det skulle kunne synes nyttigt for ungdommen«. Af hensyn til byen anmodede Kingo indtrægende om, at gymnasiet måtte blive bevaret, og han gjorde opmærksom på, at gymnasiets nedlæggelse ikke ville hjælpe ridderakademiet synderligt, da det, der var tillagt professorerne, var for ubetydeligt, og der var da heller intet givet »især af kongerne« til disciplene.

Moths skrivelse har givet fremkaldt kuldegysninger på gymnasiet, hvad der klart fremgår af et brev fra professor Knud Landorph til svogeren Jens Bircherod. Landorph skriver, at gymnasiet havde fjender i København, men at Kingos kraftige forsvar synes at have gjort indtryk på oversekretæren, og desuden synes det, at professor Hans Wandal havde ydet stor støtte, afgørende var det dog nok, at Christian V var imod at opgive en institution, som hans forfædre havde oprettet, og det reddede gymnasiet denne gang.⁵³ Kingo havde ret i, at gymnasiet betød noget for byen. Det var trods alt ikke uden betydning, at der her var en kreds af mænd, der sammen med de bedste af gejstligheden og af latinskolens lærere bidrog til at skabe et åndeligt klima, som dengang ikke fandtes andre steder uden for København.

Dimittenterne 1611 – 1703

Hvad blev der nu af de disciple, der mellem 1611 og 1703 blev dimitteret til universitetet fra Odense skole og gymnasium? Formålet med skolerne var som nævnt at uddanne præster, og af de godt 1200, der blev dimitteret i den nævnte periode, blev da også ca. 700 knyttet til kirken som kapellaner, sognepræster og biskopper. Syv blev biskopper. De fleste præster har sikkert på udmærket måde passet deres

embeder, men få har nok fået det skudsmaal som sognepræsten til Hesselager, Peter Christensen Humble, fik, nemlig at han var »en excellent lærd, meget retsindig, et lys i sin tid«. Og vi må antage, at Laurits Nim, der blev sognepræst i Ålborg stift, må have haft gode administrative evner, når han siges at være stiftets dygtigste embedsmand. Sognepræsten i Nykøbing F. Jes Jacobsen viste konduite i 1658, da han »ved sin ånds nærværelse og djærve fremtræden reddede byen fra svenskerens ødelæggelse«. Andre præster viser, at de havde flere talenter. Sognepræsten til Skeby Jørgen Hansen havde været assistent i Christian IV's kapel, flere sognepræster havde kemi og medicin som hobby som sognepræsten til Radsted Niels Løndelse, om hvem det siges, at »hans minde vil ikke uddø, så længe lollikerne kender Hr. Nielses dråber«. Andre var mindre heldige i deres embede; flere blev afsat på grund af lejemål og ægteskabsbrud, en fordi han »døbte uden vand«, og en i stedet embede og krave fordi han »ville købe en til at beskadige ridedeggen på Gaunø på liv og lemmer«.

Hvad præsternes sociale oprindelse angår, må det fastslås, at størsteparten af dem var præstesønner eller tilhørte købstædernes øverste lag, dog kommer nogle af dem også fra håndværksfolk, derimod er der kun få sønner af fynske bønder, og sådanne nævnes først som dimittenter i 1690'erne, de fuldender deres studier og ender som kapellaner. Karakteristisk er det, at af dimittenterne, der blev præster, vendte en stor del tilbage til Fyn eller rettere sagt til Fyns stift, da nogle blev præster på Lolland og Als. Den fynske præstestand bestod således i 1600-tallet hovedsagelig af »indfødte«. Nogle blev dog præster i Jylland, enkelte i Norge, kun ganske få fik embede øst for Storebælt.

72 dimittenter blev beskæftiget med undervisning som professorer ved gymnasiet, rektorer og som hørere, for de sidstes vedkommende må man nok regne med, at de fleste er døde, inden de nåede at blive sognepræster, blandt disse skolefolk er det nok umagen værd at nævne Jens Christian Lønborg, der 1681 blev student fra gymnasiet; 10 år efter levede han i Æbeltoft og kaldte sig »en fattig student, som har i verden ingen patroner, af hvilke jeg mig nogen forfremmelse kan formode«, det havde han ret i, men kort før han døde, opnåede han det lidet indbringende rektorat i Grenå. I sin fritid syslede han med litterært arbejde; foruden en andagtsbog og nogle religiøse digte skrev han to bibelske dramaer, det er bidrag til barokdramaet, og de har givet ham en plads i dansk dramatisk historie.⁵⁴ En gruppe består af degne, det drejer sig om 38. Det har sikkert været en social nedgang at blive degn, især hvis man var præstesøn. Karakteristisk for dem er, at over halvdelen af dem først er dimitteret efter 1680; den økonomiske nedgangstid sætter sig spor.

Det medicinske studium blomstrede her i landet i 1600-tallet, men det har ikke påvirket dimittenterne, kun 11 blev læger og blandt dem er nok den berømteste af periodens dimittenter, nemlig anatomen Jacob Windsløv, der virkede i Paris. En anden er Niels Wichmand, der i 1668 blev medicinsk professor ved Lunds universitet.⁵⁵ De øvrige var praktiserende læger, hvoraf en virkede i Norge og en i London. Fire studenter blev prokuratorer. Den første er Peder Jørgensen Bager, student fra 1658 og prokurator nærmest ved en tilfældighed, på grund af »sine ringe vilkår havde han siden 1661 ernæret sig ved at skrive indlæg, stævninger og bøn-

skrifter for folk.« Det var tilsyneladende ikke nemt at ernære sig som prokurator. Andreas Wegghorst døde i »Krantzen« på Vestergade i København i »synderlig armød.« Fire dimittenter blev officerer, strækkende sig fra oberstløjtnant til løjtnant, to af dem hørte hjemme i det odeanske rådsaristokrati; løjtnantens sociale oprindelse er ukendt, men han deltog i Ludvig XIV's krige. En gruppe bestående af højere embedsmænd i København, landsdommere og godsejere tæller 19 personer, gennemgående alle fra et højtstående borgerligt miljø. Som et kuriosum kan nævnes, at en af dimittenterne, der blev sognepræst i Jylland, oprettede stamhuset Ausumgård.

Den næststørste gruppe tæller ca. 350 dimittenter, om hvem vor viden er højst mangelfuld. Mange af dem er sikkert døde i ung alder, andre har af os ukendte grunde ikke fuldendt studierne, og nogle af dem er gået til bunds i samfundet. Inden for denne gruppe træffer vi nok de mærkeligste skæbner. Her skal blot fremhæves præstesønnen fra Marslev Hans Bormand, der blev student i 1694. I København kom han »i fortræd med et fruentimmer« og måtte forlade landet. I Paris gik han over til katolicismen og blev bibliotekar hos en abbed. Ludvig Holberg traf ham her i 1715 og skildrer ham som meget forunderlig og vægelsindet, ulærd og forfængelig; da Holberg atter 10 år efter kom til Paris, ville han opsøge Bormand, men da var denne forsvundet.⁵⁶ Endnu ejendommeligere var Holger Paullis skæbne. Han var søn af lægen og botanikeren professor Simon Paulli og blev dimitteret fra gymnasiet i 1671. En tid studerede han teologi, men gik så over i praktisk virksomhed og var i 1684 bogholder i Vestindisk-guinesisk Compagni, etablerede sig senere som købmand og drev handel med slaver i Guinea og på Vestindien. Senere blev han grebet af pietismen og dens interesse for jødernes omvendelse, forlod hustru og børn og rejste til Frankrig og Holland. Han mente selv gennem sin oldefader at være af Davids kongestamme. 1706 var han atter i København, men da han fortsatte sin profetiske virksomhed blandt de københavnske jøder, fik han befaling til at holde sig i ro; i 1714 døde denne religiøse sværmer. Lad os så til sidst nævne en »evighedsstudent«, der indskrev sit navn i dansk videnskab. Det er rådmandssønnen fra Assens Peder Lauridsen Kylling. Han blev student i 1660. Thomas Bartholin kalder ham en meget flittig botaniker og fortæller, at han har virket som urtedoktor i Assens og anvendt danske lægeplanter. Fra 1680 til sin død 1696 var han »alumnus perpetuus« på Valkendorfs collegium, han skulle passe haven og blev i 1682 kgl. botanicus. Hans »Gyldenlund« om de ved Charlottenlund fundne planter, er i dag en stor sjældenhed, og 1688 udgav han vor første flora. Planteslægten *Kyllingia* er opkaldt efter ham, og Peder Kylling var i slutningen af 1600-tallet en velkendt original i København.

NOTER

Odense latinskole 1536 – 1572

1. L. A. Kolderup Rosenvinge: Gamle danske Love IV, Kbh. 1824, s. 166.
2. Dsk K. L. I, Kbh., 1883, s. 9, 1536 11/11
3. H. T. 6, 1856, s. 30 ff.
4. Saml. t. Fyens Hist. og Top., bd. 10, Od., 1890, s. 132 f.
5. Da. Mag. 2, s. 69 f.
6. Saml. t. Fyens Hist. og Top. bd. 10, Od., 1890, s. 135 f.; K. B. 1551–55, Droningborg, 1552 11/1: Dsk. K. L. I, Kbh. 1883, s. 324; Nye Kh. Saml. I, s. 301, 321 f.; H. F. Rørdam Kbh.'s U's Hist. I, Kbh., 1868–69, s. 211 f.
7. Dsk. K. L. I, Kbh. 1883, Odense 1538 19/9
8. Da. Mag. 2, s. 72; K. B. 1571–75, Nyborg, 1575 10/2; F. B. A. Odense Gymnasiums breve 1560 – 1782, 1664 10/9
9. Dsk. K. L. I, Kbh. 1883, s. 215, 182, 1541 13/5, 4/12, Da. Kancelliregstr. 1535 – 50, 1547 9/6, 1548 8/11; K. B. 1551 – 55, 1551 25/6, 1553 27/2 Nyborg, 1555 9/1
10. Vedel Simonsen: Odense Bys Historie II, Odense 1844, s. 14 f.
11. Dsk. K. L. I, Kbh., 1883, s. 89 – 98
12. W. Norvin i Sorø. Klosteret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne I, 1923, s. 570
13. Kh. S. 3: 5, 132; Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense, 1929, s. 273
14. Dsk. K. L. I, Kbh. 1883, s. 251 f.; do. II, Kbh., 1886, s. 35 – 38
15. Saml. af Dsk. Kongers håndfæstninger, Kbh. 1974, s. 95 f.
16. Bjørn Kornerup: H. P. Resen I, Kbh. 1928, s. 244; Kh. S. II, s. 4, 425 ff.
17. C. T. Engelstoft: Odense bys Historie, Odense, 1880, s. 230 f.; H. T. 6, 1856, s. 89
18. Dsk. K. L. I, Kbh., 1883, Odense, 1538 19/9
19. K. B. 1576 – 80, Frederiksborg 1577 3/2; H. T. 6, 1856, s. 68
20. Dsk. Kancelliregistre 1535 – 50, Odense, 1541 12/11
21. K. B. 1551 – 55, Nyborg, 1554 4/12; Dsk. K. L. I, Kbh., 1883, s. 374 f.; Da. Mag. 2, s. 74
22. Dsk. K. L. I, Kbh., 1883, s. 93
23. do. 161, Kbh., 1540 25/8
24. Dsk. K. L. I, Kbh., 1883, s. 160, 164 f.
25. Odense Katedralskoles A. Forsk. Adkomster. Krummediges fundats 1541; Dsk. K. L. 1538 – 1683 I, Kbh., 1883, s. 173 f.
26. K. B. 1551 – 55, Nyborg, 1554 30/10; Dsk. K. L. 1538 – 1683 I., Kbh., 1883, 1554 30/10
27. Saml. t. Fyens Hist. og Top. X, Odense, 1890, s. 189 f., Eskebjerg 1569 3/1; Dsk. K. L. 1538 – 1683 II, Kbh., 1886, Frederiksborg, 1572 23/6; Odense Katedralskoles A. Adkomstbreve 1632 – 1863, Koldinghus, 1572 18/11; K. B. 1571 – 75, Koldinghus, 1572 18/11
28. K. B. 1566 – 70, Kbh., 1568 9/9; Dsk. K. L. 1538 – 1683 II, Kbh., 1886, s. 114 f.
29. Odense Katedralskoles indbydelsesskrift 1862, s. 30; Odense Bys Historie, Odense, 1926, s. 220
30. H. T. 6, 1856, s. 78 ff., 106, 183 f.; Dsk. K. L. 1538 – 1683 I, Kbh., 1883, s. 227 f.
31. Saml. t. Fyens Hist. og Top. I, Odense 1861, s. 54.
32. Bjørn Kornerup: Ribe Katedralskoles historie, Kbh. 1947; Kristen Jensen: Latinskolens Dannelse, Kbh., 1982
33. H. F. Rørdam. Kbh.'s U.'s Hist. 1537 – 1621 IV, Kbh., 1877, s. 15 nr. 11
34. Kh. S. I 4: 6, s. 512; H. F. Rørdam: Kbh.'s U.'s Hist. 1537 – 1621 I, s. 246
35. K. B. 1556 – 60, s. 271
36. do. Nyborg, 1560 23/2
37. C. C. D. I, Kbh., 1887, nr. 53, Ribe, 1560 8/9
38. Saml. t. Fyens Hist. og Top. I, Odense, 1861, s. 48 – 58
39. R. Nyerup: Hist. – Stat. Skildr. af Tilstandene i Dk. og N., 1804, s. 47 ff.
40. Bloch og Næraa 2, Odense 1788, s. 239
41. J. O. Andersen: Holger Rosenkrantz den Lærde, Kbh. 1896, s. 288
42. Saml. t. Fyens Hist. og Top. X, Odense, 1890, s. 182
43. BA Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Odense, 1568 juleaften
44. Persh. T. 1: 3, s. 120
45. Saml. til Fyens Hist. og Top. X, 1890, s. 184 f., Frederiksborg 1567 21/3

46. do., s. 185, Frederiksborg, 1567 21/3; K. B. 1573 – 75, Frederiksborg 1567 12/3
47. Saml. t. Fyens Hist. og Top, I, 1861, s. 66
48. Persh. T. 1. 3., s. 124
49. K. B. 1571 – 75, Nyborg 1575 10/2; Frederiksborg 1576 23/5, do. 1577 3/2, Koldinghus, 1578 16/6
50. K. B. 1584 – 88, Antvorskov, 1585 4/1
51. K. B. 1580 – 83, Koldinghus, 1580 16/6. Kronens Afgift af korntienden af Bjerreby sogn på Tåsinge, Frederiksborg 1581 10/12, Kronens korntiende af Agedrup sogn
52. K. B. 1593 – 96, Koldinghus 1593 30/10
53. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense, 1929, s. 237
54. Suhm: Saml. I 1779, s. 165
55. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense, 1929, s. 321
56. K. B. 1566 – 69, Eskebjerg, 1569 3/1; Dsk. K. L. 1538 – 1683 II, Kbh., 1886, s. 119 f.
57. BA Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Odense 1589 26/5
58. Suhm: Nye Saml. II, s. 190 f.; Dsk. K. L. 1538 – 1683 I, Kbh., 1883, s. 299
59. C. C. D. I, Kbh., 1887, 342 nr. 378, Hafn., 1567 17/9
60. Bloch og Næraa I, Odense, 1787, s. 48
61. Nyerup: Hist.-statskildring 1804, s. 471 f.
62. som note 60, s. 46
63. Da. Mag. 2, s. 74
64. Dsk. K. L. II, Kbh., 1886, s. 424, 1587 27/2
65. BA Odense Katedralskoles A. Forsk. Adkomster 1632 – 1863, Kolding 1546 lørdag efter søndag Cantate
66. K. B. 1561 – 65, Ribe, 1561 24/2

Fra Frederiks II's fundats 1572 til gymnasiets oprettelse 1621

1. Dsk. K. L. 1537 – 1682 II, 1886, s. 166 – 73, 178 f; Hofman: Fundatser V, s. 60 – 66, VI, s. 254; K. B. 1571 – 75, Koldinghus, 1572 18/11
2. K. B. 1571 – 75, Kallundborg, 1575 27/7
3. K. B. 1571 – 75, Koldinghus, 1574 20/8; C. C. D. I, 1887, nr. 724
4. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense, 1929
5. BA Odense Latinskoles Breve 1568 – 1785, tingsvidne, Odense, 1589 26/5
6. K. B. 1588 – 92, Kbh., 1589 16/6; Dsk. K. L. 1537 – 1683 II, 1886, s. 463 f.
7. K. B. 1588 – 92, Kbh., 1591 4/12; Dsk. K. L. 1537 – 1683 II, 1886, s. 491
8. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense 1929, s. 32
9. Vedel Simonsen: Saml. t. Elvedgårds Hist., Odense, 1845, s. 102
10. BA Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Helsingborg, 1598 27/1
11. Vedel Simonsen Saml. t. Elvedgårds Hist., Odense 1845, s. 108
12. Kr. Sk, 1648 – 88 III, Kbh., 1908, 1670 17/11
13. K. B. 1561 – 65, Frederiksborg, 1562 3/8
14. F.B.A. Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Antvorskov 1592 12/8
15. BA Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Kbh., 1592 5/12: A. F.: Mülertz: Actstykker t. Odense Cathedralskoles Hist., Odense, 1819; Dsk. K. L. 1537 – 1683 II, 1886, s. 67
16. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 198 ff.
17. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense, 1929, s. 28
18. Vedel Simonsen: Bidrag t. Odense Bys Hist. II², Od., 1844, s. 184; Saml. t. Fyens Hist. o. Top. I Odense, 1861, s. 136
19. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense 1929, s. 22
20. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 197 f.
21. B. A. Stiftets Alm. Breve – 1621, Kbh., 1594 8/4, tr. Dsk. K. L. II, 1887, s. 519 f.; Kh. S. 3: 2, s. 703 f.
22. S. M. Gjellerup: Biskop Jens Dinesen Jersin, Kbh., 1868 – 70, s. 15 f., 20 f.
23. Persh. T. 1: 3, s. 125 f.
24. H. F. Rørdam: Kbh.'s U.'s Hist. 1537 – 1621 III, Kbh. 1874, s. 402
25. B. A. Odense Latinskoles Breve 1568 – 1785, Hører Hans Nielsens obligation, Odense, 1600 3/12
26. Nye Kh. S. II, s. 520
27. Da. Mag. II, s. 296, 300, 302
28. H. F. Rørdam: Kbh.'s U.'s Hist. 1537 – 1621 IV, Kbh. 1877 s. 426 ff. nr. 310
29. F. R. Friis: Breve og aktstykker ang. Tyge Brahe og hans slægtninge, Kbh., 1875, s. 92, 107 f.

30. K. B. 1596 – 1602, Kbh., 1913, 765, 1602 10/8
31. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. I, Odense 1861, s. 140 – 147; do. X, Odense 1890, s. 205 ff.; Ny Kh. S. I, s. 79, 91, 96
32. H. F. Rørdam: Kbh.'s U.'s Hist. 1537 – 1621 III, Kbh. 1874, 99 ff., do. IV, 1877
33. Jens Bircherods dagbøger. Kgl. Bibl. Ny. Kgl. S. 1886 4°. Appendix ad D 1671 2/9
34. Vello Helk: Laurentius Nicolai Norvegus S. J., Kbh. 1966, s. 484 n. 57
35. K. B. 1603 – 1608, Kbh., 1604 6/10; C. C. D. III, s. 174 f.; Dsk. K. L. 1537 – 1683, III, s. 61; Ny Kh. S. IV, s. 758; C. C. D. III, 1887, nr. 414, Kbh. 1615 31/5
36. K. B. 1603 – 1608, Kbh., 1604 22/10; C. C. D. III, Kbh. 1891 – 94, s. 175 – 178, nr. 204; Dsk. K. L. 1537 – 1683 III, 1887, s. 17 – 20
37. Kh. S. 4: 4, s. 519 f.
38. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense, 1890, s. 224
39. C. C. D. III, 1891 – 94, nr. 571, Kbh. 1621 15/2
40. K. B. 1616 – 1620, Koldinghus, 1619 1/7. Dsk. K.L. 1537 – 1683 III, 1887, s. 69 f.
41. Vello Helk: Laurentius Nicolai Norvegus S. J., Kbh., 1966, s. 356
42. Kh. S. 3: 5, s. 740, Skafføgård 1613 27/2
43. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristr. i d. 17. årh. II, Odense, 1965, s. 49, 51
44. Kgl. Bibl. Gl. kgl. S. 3018 4°; J. Oscar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, Kbh. 1896, s. 117, 176, 403
45. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense, 1890, s. 212 ff., Assens, 1615 28/5, Odense, 1617 6/1, 17/5
46. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 217 ff., Odense, 1617 26/5
47. K. B. 1616 – 20, Kronborg 1617 6/6
48. Pers, h. T. 15: 3 s. 15, 24
49. Odense Katedralskoles A. Saml. t. skolens Hist. 1611 – 1870: Breve fra og til Worm I, Kbh., 1965, nr. 50 d.
50. J. O. Andersen. Holger Rosenkrantz den lærde, Kbh. 1896, s. 235; Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 289
51. Sophie Brahes regnskabsbog 1627 – 1640 v. Jørgen Paulsen, Viborg 1955, se registr.
52. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristr. II, Odense, 1965, s. 78, 83 f.
53. do. I Odense, 1965, s. 197 f.
54. Sophie Brahes regnskabsbog 1627 – 1640 v. Jørgen Paulsen, Viborg 1955, s. 12
55. Fy. Mi. 1954, s. 49
56. Birte Andersen: Adelig opfostring, Kbh., 1971, s. 78
57. Kh. S. 3: 6, s. 77
58. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokr. I, Odense, 1965, s. 176
59. Fy. Mi. 1954, s. 43
60. Hans Henriksen Bang: Ligprædiken o. Otto Brahe, 1611
61. J. O. Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, Kbh. 1896, s. 271
62. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II, Odense, 1965, s. 38
63. Friis-Petersen: Studenter 1497 – 1611, Århus, 1942
64. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense, 1929, s. 59
65. Hist. Medd. om Kbh. 4: 2, s. 701 f.
66. B. A. Stiftets alm. breve – 1621, Koldinghus, 1590 28/9
67. K. B. 1588 – 92, 1591, 29/3
68. K. B. 169 1596 – 1602, Koldinghus, 1597 19/1; B. A. Stiftets alm. Breve – 1621, 1597 24/4
69. Kgl. Bibl. Gl. kgl. S. 1876 fol.
70. Bloch: Den fy. Gejstl.'s Hist. I, Odense, 1787, s. 47
71. H. T. 2: 5, s. 149 ff.
72. Hofman: Fundatser V, s. 82, 84
73. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum Odense, 1929, s. 29
74. K. B. 1616 – 20, Nyborg, 1620 16/1
75. H. F. Rørdam: Hist. Saml. o. Stud. III, Kbh. 1898, s. 385, rektors kvit., Odense, 1593 7/8
76. N.M. Pedersen: Bidrag t. d. danske litteraturs Hist. III, Kbh., 1868, s. 518
77. Thyra Sehested: Cansler Christen Thomesen Sehested, Kbh., 1894, s. 16
78. Danmark i Fest og Glæde I, Kbh., 1935, s. 239
79. Jacob Madsens visitatsbog v. Idum, Odense 1929, s. 29, 57
80. do. s. 307

Odense Gymnasium og Odense Latinskole fra gymnasiets oprettelse i 1621 til Thomas Kingos udnævnelse til biskop over Fyns stift 1676

1. H. T. 2: 5, s. 155
2. K. B. 1616 – 20, Kbh., 1619 8/1
3. Breve fra og til Worm I, Kbh., 1965 nr. 55 og 56, Kbh., 1619 8/3
4. Erslev: Aktst. og oplysn. t. Rigens råds og stændermødernes hist. I, Kbh., 1883, s. 275
5. do., s. 310; Hofmand: Fundats V, s. 8; K. B. 1621 – 23, Kbh., 1621 18/2; Bloch I, Odense, 1787, s. 245 – 49; C. C. D. III, Kbh., 1891 – 94, s. 64 f.
6. Dsk. K. L. III, Kbh. 1887, nr. 83 og 84; K. B. 1621 – 23, Frederiksborg, 1621 15/2
7. K. B. 1621 – 23, Kbh. 1621 16/2
8. Bloch I, Odense, 1787, s. 250
9. K. B. 1624 – 26, Kbh., 1625 29/4, 1630 – 32, Kbh., 1630 6/12
10. K. B. 1627 – 29, Dalum 1629 17/2
11. Sophie Brahes regnskabsbog 1627 – 40 ved Jørgen Paulsen, Viborg, 1955, s. 50
12. K. B. 1635 – 36, Kbh., 1636 31/10
13. do., Kbh., 1636 2/11; C. C. D. IV, Kbh. 1897 nr. 577
14. BA Odense Gymnasiums breve 1560 – 1782, Odense, 1626 20/1; Hofman: Fundats V, s. 11
15. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Hvedholm, påskeaften 1623 12/4; Hofman: Fundats V, s. 15
16. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Odense 1638 20/10; Hofman: Fundats V, s. 52
17. Hofman: Fundats V, s. 15 ff., Ravnholt, 1626 8/4
18. Hofman: Fundats V, s. 13, 17, 35, 39, 52; B. A. Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Odense 1668 9/11
19. K. B. 1624 – 26, Antvorskov, 1625 1/8
20. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Kbh., 1639 7/5; K. B. 1637 – 39, 1639 17/5; C. C. D. V, Kbh., 1903 nr. 20, Hafn., 1639 17/5; Dsk. K. L. III, Kbh. 1887, s. 229; Hofman: Fundats V, s. 21 – 31
21. F. B. A. Odense Gymnasiums breve 1560 – 1782, Kbh., 1639 7/5
22. K. B. 1621 – 23, Kbh., 1622 15/2
23. do., Frederiksborg, 1623 19/4
24. do., Kbh., 1623 17/2; Dsk. K. L. III, Kbh., 1887, s. 94, do. IV, 1897, nr. 48
25. Bjørn Kornerup: Ribe Katedralskoles hist. I, Kbh., 1947, s. 214
26. Fund og Forskning XIV, 1967, s. 44
27. BA Stiftets alm. breve 1622 – 50, Kbh., 1634 7/8; C. C. D. IV, s. 617
28. BA Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Glückstadt, 1638 1/11; C. C. D. IV, s. 733 f.; Dsk. K. L. III, s. 269 ff., K. B. 1637 – 39, s. 511
29. Rørdam: Hist. Saml. og Stud. I, Kbh., 1891, s. 182 ff.
30. Kh. S. 5: 3 Kbh., 1905 – 67, s. 717 1656 29/10
31. Birthe Andersen: Adelig opfostring, Kbh. 1971, s. 78 f.
32. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. Rådsaristokrati II, Odense, 1965, s. 97
33. Kh. S. 3: 6, s. 297 f.
34. Peder Hegelunds almanakoptegnelser ved Bue Kaae, Ribe, 1976, se registeret
35. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. VI, Odense 1873, s. 105, 128, 150; VII, Odense 1878, s. 51, 54 f., 58 f., 61, 76, 82; Universitets- og Skoleanaler v. L. Engelstoft, 1811, s. 58 ff., Odense, 1632 2/11
36. Sønderjyske Årb. 1959, s. 25
37. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. Rådsaristokrati II, Odense, 1965, s. 81
38. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 229 nr. 2
39. Do. VII, Odense, 1878
40. do., s. 103
41. do., s. 136, 161
42. Odense Mag. A. Indkomne breve 1586 – 1654, udat. c. 1637 – 42
43. K. B. 1640 – 41, Koldinghus, 1640 30/12
44. do. Kbh., 1640 4/5
45. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. Rådsaristokrati II, Odense 1965, s. 78, 84
46. Kh. S. 4: 3, s. 604
47. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. VII, Odense 1878, 1638 4/2
48. Breve fra og til Worm II, s. 66 1638 28/4, s. 127 Leyden, 1639 22/5
49. Sv. Larsen Stud. o. d. fy. Rådsaristokrati I, Odense 1965, s. 138, 167, do. II, s. 62
50. Breve fra og til Worm I Kbh., 1965 nr. 92, 1621 1/8, 8/11

51. K. B. 1627 – 29, Frederiksborg, 1629 12/10
52. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 230 ff.
53. Rørdam: Hist. Saml. o. Stud. I, Kbh. 1891, s. 191 ff.
54. K. B. 1637 – 39, Odense 1638 7/9; C. C. D. IV, s. 726; Dsk. K. L. III, s. 267 f.
55. K. B. 1630 – 32, Nykøbing F. 1632 4/10
56. F. B. A. Stiftets alm. breve 1622 – 50, Kbh. Oktober 1648
57. Oluf Friis: Den danske litteraturs hist. I. Kbh., 1945, s. 454
58. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, 1890, s. 166–81
59. do. VII, 1878, s. 88
60. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati I, Odense, 1965, s. 144, 164, 176; Fy. Mi. 1954, s. 48
61. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, 1890, s. 227 ff., 1635 6/8
62. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II, Odense, 1965, s. 103
63. K. B. 1633 – 36, Kbh., 1636 29/8; D. M. 5: 1, s. 353
64. K. B. 1635 – 36, Kbh., 1636 25/10
65. do. 1637 – 39, Kbh. 1639 7/6
66. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II. Odense 1965, s. 103 f.
67. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890, s. 238, 1640 12/8; K. B. 1640 – 41, Kbh., 1641 27/4
68. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II, Odense 1965, s. 34 ff.
69. K. B. 1642–43, Odensegård, 1643 24/10
70. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Odense, 1647 24/2
71. do. Odense, 1644 25/4
72. Da. Mag. 5:2, s. 239, Hafn. 1655 5/9; Kh. S. 5:3, s. 713
73. K. B. 1642 – 43, Kbh. 1642 21/4
74. BA Stiftets alm. Breve 1622 – 50, Kbh., 1646 3/4; C. C. D. V, s. 495 f. nr. 247
75. K. B. 1630 – 32, Kbh., 1632 29/12
76. Kh. S. 4:2, s. 662 f., 672 f.
77. Breve fra og til Worm I nr. 97, Odense, 1622 26/4
78. F. B. A. Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, Kbh., 1649 13/4; C. C. D. V, s. 691 f. nr. 396
79. C. C. D. I, s. 296 f. nr. 217
80. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, s. 227 ff., Odense 1635 6/8
81. Rørdam: Hist. saml. o. stud. I 1891, s. 182 ff.
82. Bloch I, Odense 1656 27/9
83. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, s. 230 ff.
84. Kh. S. 4:2, s. 666, 669, 684
85. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. VI 1873, s. 152, 1631 2/2
86. Odense byfogeds konceptbog 1639 – 1641 f. 46–48, byfogedens dom af 1639, 16/11
87. F. B. A. Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Odense, 1632 25/8
88. Kh. S. 5:3, s. 708, 1655 29/1
89. BA Odense Latinskoles breve 1568 – 1785, 1630 2/8
90. BA Stiftets alm. breve, fundats, Odense, 1653 24/6
91. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782; Odense latinskoles breve 1568 – 1788
92. Bloch I, Odense, 1787, s. 116 f., Odense, 1656 20/9
93. K. B. 1621 – 23, Frederiksborg, 1621 4/4; do. 1627 – 29, Kbh., 1628 29/11
94. K. B. 1621 – 23, Kbh., 1621 20/2
95. K. B. 1630 – 32, Kbh., 1630 6/12, 1632 13/2
96. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Odense, 1647 11/7
97. K. B. 1609 – 15, Frederiksborg, 1610 12/10; Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, s. 225 f., Odense, 1629 3/8; Odense katedralskoles arkiv Forsk. Adkomster 1632 – 1868, Odense, 1632 27/7
98. C. C. D. IV, s. 493, Kbh., 1628 22/10; F. B. A. Stiftets alm. breve 1622 – 50, 1637 12/2, 1667 23/10
99. Kh. S. 4:2, s. 643; J. O. Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, Kbh. 1896, s. 274 ff.
100. Åge Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigen 1657 – 1660, Odense, 1973 s. 216 f., 229, 413, 50.
101. do., 341
102. do. 517; H. Fries Petersen: Studenter 1611 – 1667
103. Skovby herreds tgbg. 1661 – 62, 1662 15/2
104. Kh. S. 5:3. s. 173, 1660 7/4, 12/4
105. Rtk. 311, 3 – 66 jordebøger 1660 – 65
106. Dsk. K. L. III, s. 449 ff., 1662 8/4; Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, 240 f., 1664 15/9; Fy. T. 1660 – 70 nr. 85 1665 18/10
107. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785. Underretning om Odense skoles tillæg ca. 1670

108. BA Stiftets alm. breve 1651 – 70, 1665 12/8; Dsk. K. L. III, s. 462 f.
109. Wads sedler. Badens pap., Kbh. 1669 3/8
110. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Kbh., 1670 20/7
111. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Odense, 1661 18/10, 1664 10/11; Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II, Odense 1965, s. 166 ff.
112. Odense byfogeds A. tingbg. 1681 – 83, f. 118, 1681 24/10
113. Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, Kbh. 1947, s. 411 f.
114. Bloch II, Odense 1787, s. 405
115. Kh. S. 5:3, s. 740
116. Kgl. Bibl. Ny kgl. S. 1986 4°, 1666 9/3, 1663 11/5; Kh. S. 5:3, s. 740, 1663 1/5
117. Persh. T. 8:6. s. 67, 1668 20/1; Brandts udtog af Sct. Knuds kirkebog, 1668 28/1
118. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II, Odense 1965, s. 185 f.
119. do., 1 s. 62
120. D. K. Henlagte sager 1667 – 68, Kbh. 1668 7/4
121. Od. M. A. regnsk. o. kgl. Sk. 1658 – 88, mandtal 1672
122. BA, Stiftets alm. breve 1651 – 70, 1666
123. Kh. S. 5:3, s. 738
124. Kgl. Bibl. Ny kgl. S. 1986 4°, 1662 26/11; Fy. R. 1660 – s. 70 f. 55, 1662 1/12
125. Kh. S. 5:3, s. 739, 1663 24/2, 2/3
126. Kgl. Bibl. Ny kgl. S. 1986 4° 1663 25/2
127. Finn Grandt-Nielsen: Fynsk kirkesølv. Fynske Studier XII, Odense, 1983, s. 182
128. F. B. A. Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Kbh., 1664 10/9
129. Kgl. Bibl. Ny kgl. S. 1986 4°, 1667 14/11
130. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Nyborg 1667 16/11; Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, s. 250 f.
131. Persh. T. 8:6. s. 67, 1668 20/1; Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1986 4°, 1671 4/7
132. Persh. T. 8:2, s. 178
133. Wads sedler, Hafn. 1668 24/10; Persh. T. 8:6, s. 219, 1669 23/1
134. Odense herreds tgbg. 1660, f. 150, 1660 6/11, 1661 – 62 f. 125 1661 20/8
135. Odense byfogeds A. tgbg. 1668 – 71, f. 207, 1670 6/6
136. Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1986 4°, 1666 6/8
137. D. K. konc. o. indl. t. Fy. R. 1664 nr. 17, Kbh., 1664 22/5; Fy. R. 1664 23/5
138. D. K. konc. o. indl. t. Fy. Reg. Christian Hansen Lunds suppl. Odense 1671 10/8, Lorenz Edingers suppl., Kbh., 1671 17/8
139. Fy. R. 1670 – 80, f. 237, 1671 24/1
140. Fyns stiftsøvrigheds A. tamperretsprtk. 1662 – 1702, f. 166, 1671 2/8
141. Jens Bircherods dagbog v. Molbech v. Kbh., 1846, 1672 20. marts; Ny kgl. Saml. 1986 4°, 1672 2/4
142. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, Kbh., 1672 12/9
143. Kgl. Bibl. Ny kgl. S., 1986 4°, 1662 6/3, 1666 10/6
144. do. 1667 11/7, 16/8
145. Bircherods dagbog v. Molbech, Kbh. 1846, 1667 19/4, 20/4, 1/5
146. Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1986 4°, 1671 3/5
147. Bircherods dagbog v. Molbech, Kbh. 1846, 1671 19/6
148. do. 1671 16/12
149. do. 1672 4/6
150. do., 1672 18/9, 1673 31/5
151. do. 1674 16/6, 22/6

Odense skole og gymnasium under biskop Thomas Kingos tilsyn 1677 – 1703

1. Bircherods dg. v. Molbech, Kbh., 1846, 1677 19/2; Fy. R. 1677 nr. 4, 1677 20/2
2. Bircherods dg., Kbh. 1846, 1677 8/5
3. Dsk. K. L. III, 1681 12/2
4. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, syn, 1685 18/8
5. D. K. konc. o. indl. t. Fy. T. 1688 nr. 31, Odense, 1688 15/7
6. D. K. Fy. T. 1687 – 88, Kbh., 1688 24/7
7. O. M. A. kopibg. miss. fra borgmester og råd 1688 – 91, f. 57, Odense 1688 12/9
8. Odense byfogeds A. tgbg. 1673 – 76, f. 79, 84, tgbg. 1676 – 78 f. 338

9. Aage Fasmer Blomberg: De magre År. Odense 1660 – 1700, Odense 1980, s. 273
10. D. K. Fy. R. 1681 – 85, f. 209 nr. 39, 1684 4/6
11. Odense katedralskoles A. prtk. f. skolens beneficier 1684 – 1703
12. D. K. konc. o. indl. t. Fy. T. 1687 nr. 34, suppl., Kbh., 1687 22/7; Fy. T. 1687 nr. 34, 1687 26/7
13. Odense købstads regnsk. 1689 – 90. kop.- og ildstedsskat 1689 – 90
14. O. M. A. Indk. breve 1680 – 1705, Kbh., 1705 7/2, Stiftsøvrigheden til magistraten, Kbh., 1705 5/3
15. Saml. t. Fyens Hist. og Top. V, s. 286 f., Odense bispegård 1686 13/1
16. D. K. Fy. R. 1670 – 80, f. 753 nr. 4, 1680 7/5
17. Sv. Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati II, Odense, 1965, s. 140
18. Kgl. Bibl. Ny kgl. S. 1986 4°, 1682 25/1
19. Fyns stiftsøvrigheds A. Tamperretsprtk. 1662 – 1702
20. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. V, s. 322 f.
21. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Odense bispegård 1686 13/1
22. D. K. Fy. R. 1686 nr. 3, Kbh., 1686 6/3
23. A. C. L. Heiberg: Thomas Kingo, 1852, s. 123, 1691 6/4
24. Odense katedralskoles A. prtk. f. skolens beneficier 1684 – 1703
25. F. B. A. Odense latinskoles breve 1568 – 1705 Jægersborg, 1701 4/6
26. Fyns stiftsøvrigheds A. Tamperretsprtk. 1662 – 1702, 1674 9/12, 1675 2/11; Odense byfogeds A. dombg. 1683 – 87, 1684 5/5; O. M. A. stævningsbg. t. rådstuen 1681 – 1718, 1684 4/6; rådstue prtk. 1684 – 92, f. 24 f.
27. Fyns stiftsøvrigheds A. Tamperretsprtk. 1662 – 1702, f. 278, 1679 17/12; Odense byfogeds A. tingbg. 1678 – 81, f. 367, 1681 7/2
28. Bircherods dagbg. v. Molbech, Kbh., 1846, s. 191, 1678 6/1
29. Odense byfogeds A. dok. t. skifteprtk. 1684 – 89, 1688 14/8
30. Kgl. Bibl. Ny kgl. S 1986 4°, 1677 24/4
31. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Odense, 1686 1/5
32. Odense katedralskoles A. Prtk. f. skolens beneficier 1684 – 1703
33. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. V, s. 324
34. Odense katedralskoles A. Prtk. f. skolens beneficier 1684 – 1703
35. D. K. konc. o. indl. t. Fy. R. 1682 nr. 6, Odense 1681 15/12
36. Bircherods dagbg. ved Molbech, Kbh. 1846, 1681 12/1
37. Fy. R. 1681 – 89, 79, nr. 6, 1682 31/1; F. B. A. Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Kbh., 1682 31/1
38. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1782. Legater. Margrethe Eriksdatter, 1684 9/5
39. Odense katedralskoles A. Prtk. f. skolens beneficier 1684 – 1703
40. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, kontrakt, Odense, 1689 16/2
41. Odense byfogeds A. Tgbg., 1696 – 98, f. 327, 1698 31/1
42. O. M. A. regnsk. o. kgl. skatter. 1658 – 88, mandtal 1672
43. Odense katedralskoles A. Prtk. o. skolens beneficier 1684 – 1703
44. Fyns Stiftsøvrigheds A. Odense latinskoles regnsk. 1674 – 1706
45. D. K. Konc. o. indl. t. Fy. R. 1681 nr. 76, professor Edinger udatt. suppl.; Fy. R. 1681 – 89, f. 53 nr. 76, 1681 18/10; B. A. Odense Gymnasiums breve 1560 – 1782, Jægersborg, 1700 19/10
46. Odense herreds gejstlige skifteprtk. 1683 – 1744, f. 255 f., 1692 14/2
47. D. K. Konc. o. indl. t. Fy. R. 1688 nr. 32, suppl., Kbh. 1688 1/6; Fy. R. 1681 – 89, f. 444 nr. 32, 1688 9/6
48. D. K. Konc. o. indl. t. Fy. R. 1691 nr. 29, Elias Naurs udatt. suppl., Naur. t. Bircherod og Thomas Brodersen Bircherod til Naur 1691 7/3; Fy. R. 1691 – 99, f. 182 nr. 29, 1691 17/3
49. D. K. konc. o. indl. t. Fy. R. 1691 nr. 29, Thomas Brodersen Bircherod til Matthias Moth, Odense 1692 1/6
50. D. K. Konc. o. indl. t. Fy. R. 1692 nr. 41, professorernes erklæring, 1692 12/10; Fy. R. 1691 – 99, f. 142 nr. 41, 1692 25/10
51. Fyns stiftsøvrigheds A. Odense gymnasiums regnsk. 1674 – 1703
52. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, 255 f., Odense bispegård, 1692 6/4
53. Bircherods dagbg. v. Molbech, Kbh. 1846, s. 248 ff.
54. F. J. Billeskov Jansen: Danmarks digtekunst I Kbh. 1944, s. 220 f.
55. Martin Weibull: Lunds universitets historie I, Lund, 1918, s. 36; Sven Larsen: Stud. o. d. fy. rådsaristokrati. II, Odense, 1965, s. 140, 142
56. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. V, s. 321 f.
Friis Petersen: Dimittenter 1611 – 1703

Odense latinskole og gymnasium i 1700-tallet

AF ELLEN PEDERSEN

Almene træk ved 1700-tallets latinskole

I 1700-tallet var latinskolens overordnede mål det samme, som det havde været siden kirkeordinansen 1539, nemlig at skabe det undervisningsmæssige grundlag for vordende præster og degne i det dansk-norske rige. Hovednerven i undervisningen var den til enhver tid gældende opfattelse af den kristne tro på luthersk grundlag, og hovedsproget var latin. Skolen var dog ikke statisk forstået således, at den fortsatte upåvirket af de åndelige strømninger, der såvel i som uden for kirken kom til at sætte sit præg på århundredet.

Ved 1700-tallets begyndelse stod ortodoksien, d.v.s. den rene lutherske lære med troen i centrum, endnu urokket, og latinskoleordningen fra 1656, der fastsatte normerne for de mål, der skulle nås, var gældende indtil 1739. Normerne var fastlagt centralt, men det blev udtrykkelig overladt til hvert enkelt stifts øvrighed, d.v.s. biskoppen, at udarbejde læseplaner og anbringe timerne, som det måtte passe bedst efter de stedlige forhold.¹

Ortodoksien afløstes af pietismen, der lagde vægt på den enkeltes omvendelse og på, at fromheden ikke blot viste sig ved tro, men også i gerning, og pietismen fik sin skoleordning under Christian VI (1730 – 1746), der personlig deltog i forordningens tilblivelse.² Dens hensigt var først og fremmest at højne kvaliteten af latinskolernes undervisning ved at nedlægge en række små latinskoler i de mindre købstæder, hvor lærerkræfterne var ringest, ved at afskaffe sinkelektierne ved de øvrige og stille større krav for at blive optaget i 1. lektie. Desuden søgte skoleordningen i et omfang, som ikke tidligere var set, at skabe ensartethed, at regulere og lovfæste alt vedrørende latinskolernes indre og ydre forhold.

Skolen skulle opdrage de unge til gode kristne, være »den hellige Ånds værksted«, som det udtryktes. Religionsundervisningen skulle være alvorlig og personlig præget i pietistisk ånd, og lærerne skulle være sjælesørgere for deres disciple.³ Kristendom og latin var stadig latinskolens vigtigste fag, men især i latin skete der betydelige udvidelser i kravene; der skulle læses langt flere forfattere end hidtil, skrives latin tre gange om ugen og undervises i romerske oldsager og mytologi.

Nye fag var dog også kommet til. Universitetsfundatsen fra 1732 havde indført geografi og historie som eksamensfag ved såvel examen artium som ved den såkaldte anden eksamen, examen philosophicum, og så måtte latinskolerne natur-

ligvis også tage disse fag ind i deres undervisning.⁴ Nyt var tillige et fag, som skulle give »korte definitioner af alle videnskaber og kunster«, det kaldtes teknologi. Inspirationen hertil kom fra de pietistiske skoler i Halle i Tyskland, som ville give naturfagene en fremtrædende plads i undervisningen, samtidig med at mest muligt af de gamle sprog ønskedes bevaret.⁵ Der skulle gives modersmålet en større plads i undervisningen, men examen artium skulle stadig væk aflægges på latin.

Forordningen af 17. april 1739 indeholdt strenge bestemmelser om, at fattige børn ikke måtte optages i skolen eller forblive der, »medmindre de ere med besynderlig gode Ingenies (evner) derhos med stor Lyst og Beqvemhed begavede«,⁶ men de har øjensynlig ikke virket bremsende nok på tilgangen, for ved en mindre forordning i 1756 skærpedes optagelseskravene. Herefter forlangtes der nogen kundskab i latin af dem, der ønskede at komme ind i skolen, mens det i 1739 havde været tilstrækkeligt, at disciplene havde lært deres lille katekismus, kunne læse dansk »både prent og skrift« og skrive nogenlunde. Samtidig blev 1. lektien afskaffet, og 2. lektien var herefter latinskolens nederste; men der skete ingen ændringer i kravene til examen artium.

Om disse hed det i 1739-forordningen: Ingen skal tages ved Akademiet, som ikke kan skrive en latinsk ekstemporaløvelse uden fejl, helt forstår de i skolen almindeligste latinske forfattere og i nogen grad behersker læst latin. Desuden skal de forstå det græske Nye Testamente og kunne analysere de fire første kapitler af det hebraiske Gamle Testaments Genesis eller 1. Samuels Bog. De skal ligeledes kunne bestå examen artium i aritmetik, geografi og historie, d. v. s. bibel-, universal- og fædrelandshistorie, og teologiens grundlag.

Først i 1775 kom en ny skoleforordning, som med rette er blevet kaldt den Guldbergske, idet Guldberg som geheimekabinetssekretær og den stærke mand i kredsen omkring den sindssyge Christian VII (1766 – 1808) efter Struensees fald 1772 både var igangsætter og den drivende kraft ved forordningens tilblivelse.

I endnu højere grad end ved 1739-forordningen var det Guldbergs udgangspunkt, at alt skulle være til nytte for staten, og samtidig, at »en sand og omstændelig Gudskundskab helliger alle videnskaber«, som det blev formuleret i 1775-forordningen. Undervisningen skulle indrettes forskelligt for de forskellige stænder, alt efter hvad der tjente staten bedst. De, der skulle gøre tjeneste i statens embeder, behøvede »den lærde opdragelse«.

Som hovedmangel ved latinskoleundervisningen fastslog forordningen, at ungdommen kom til universitetet »mere rå og mindre grundet i religionen og hovedfagene (latin, græsk og hebraisk), ja, i vort eget fædrelands sprog«, end det burde være tilfældet.

Når man mente, at det ikke stod så godt til med det religiøse grundlag, skyldtes det, at pietismen var ved at være et overstået stadium, og 1700-tallets oplysningsideer stillede sig skeptisk til meget i den overleverede kristendom. Det var Guldbergs opfattelse, at den uheldige udvikling kunne standses, hvis der indførtes lærebøger i religion, som var skrevet af ham selv. Han indtog et supranaturalistisk standpunkt, i følge hvilket der ikke eksisterede nogen modsætning mellem fornuft og religion, idet den første med klare grunde godtgjorde den sidstes realitet, og at man altså kunne tænke sig frem til religionens sandheder.

C. Moes maleri af skolen på Klingenberg. Bygningen blev opført i 1500-tallet og husede indtil 1802 Odense Latinskole og derefter indtil 1846 Odense Katedralskole. Malet 1847.

I græsk og latin skulle der læses omtrent de samme forfattere som efter 1739-forordningen, men Guldberg mente, at der skulle en endnu stærkere central styring til. Derfor skulle der gives nøje regler for, hvilke bøger af de forskellige forfattere, der »netop« burde læses på hvilket tidspunkt i skoleforløbet, for at undervisningen kunne føre frem til det rette mål.

Forordningen rummer en svag hensyntagen til samfundets øgede differentiering, idet de, der ikke agtede at studere teologi, kunne fritages for hebraisk, men kun mod et større pensum i latin;⁷ i modsat retning virkede bestemmelsen om, at fagene matematik og fysik overflyttedes til anden eksamen på universitetet. De fag, der herefter skulle aflægges prøve i ved examen artium var således: Latin, græsk, sfærica (astronomi), geografi og historie, der regnedes for ét fag, og endelig hebraisk, der evt. kunne bortvælges.

I langt højere grad end 1739-forordningen søgte Guldberg at lade modersmålet komme til sin ret, idet de nye lærebøger alle skulle skrives på dansk, og modersmålet skulle være en egen disciplin, men da examen artium stadig skulle foregå på latin, var bestemmelsen ikke helt logisk. I virkeligheden kom 1775-forordningen aldrig til at fungere godt, og skavankerne kunne næppe afhjælpes ved, at den prøvede at anspore skolerne til øget indsats ved at opfordre til opmuntring af disciplinens flid ved bogpræmier indbundet i smukt brunt skind og med »*Flittigheds Belønning*«⁸ trykt med forgyldte bogstaver på forsiden, og til, at lærerne kunne belønnes med en dusør, dog højst 20 rdl. for et skoleår, og kun, hvis skolekassen havde råd.

Forordningen holdt til 1805 undtagen i de skoler, der kom ind under den forudgående forsøgsordning, hvad der var tilfældet med Odense latinske Skole, der derved allerede i 1802 brød med det gamle latinskolesystem og sammen med det ikke længere fungerende gymnasium blev til Odense Katedralskole.

Odense lærde skolevæsens særstilling

For Odense var forholdene i 1700-tallet ekceptionelle, idet man her som det eneste sted i landet indtil århundredets slutning bevarede gymnasiet som overbygning over latinskolen. Gymnasiets fundats fra 1639 blev ændret i 1718, og den nye fundats foreskrev som fag bl.a. geografi og historie, der jo ikke indgik i kravene til examen artium før universitetsfundatsen af 1732. Gymnasiet og dets formål og nytte blev jævnlig taget op til debat, fordi den her givne undervisning gik ud over, hvad der krævedes til examen artium, samtidig med at de københavnske professorer hårdnakket nægtede at anerkende gymnasiets dimittender som bedre funderede end dimittender fra latinskolernes mesterlektier.

Helt grotesk blev gymnasiets stilling som højere undervisningsanstalt efter Guldbergs forordning 1775, idet denne overså gymnasiets eksistens, hvorefter gymnasiets professorer klagede over, at gymnasisterne ikke længere kunne få lejlighed til at vise, at de havde lært andet og mere end det for alle latinskoler fastsatte pensum ved examen artium. Et reskript af 23. december 1775 gav så tilladelse til, at de måtte blive eksamineret noget nøjere i hebraisk samt i de ellers til examen philosophicum henlagte matematiske, fysiske og filosofiske fag, men de skulle ikke af den grund tro, at der blev givet nedslag i pensum til anden eksamen.⁹

Når gymnasieundervisningen i Odense alligevel først standsede i 1796, var det formodentlig de attraktive muligheder for økonomisk understøttelse, der trods alt fik disciplene fra mesterlektien, omend i stadig mere beskedent antal, til at søge over i gymnasiet i stedet for at gå direkte til universitetet. Da undervisningen ophørte, var der én gymnasist og to professorer tilbage. Den ene af professorerne døde samme år, og gymnasisten var så doven, at han efter 3 års ophold på gymnasiet, de sidste 2 år som eneste elev, havde bragt sine kundskaber i en sådan forfatning, at professorerne ikke turde dimittere ham til universitetet.¹⁰

Disciple og gymnasister

Elevantallet

Fra 1757 ved vi sikkert, hvem der var disciple i Odense latinskole, idet det ved forordningen af 1756 blev pålagt rektorerne at føre protokol over disse. I overensstemmelse hermed indrettede skolen en disciplenprotokol i 1757.

Vi kender dog disciplenes navne og antal så nogenlunde allerede fra 1718, idet der fra dette år på biskop Lodbergs foranledning er blevet ført protokol over de disciple, der modtog beneficier fra skolen.¹ Fra 1732 blev der desuden i skolens regnskabsbog opført det antal disciple i hver lektie, der fik udleveret gratis papir,² med undtagelse af sinkelektien, der skrev på tavle. Papir uddeltes ved skoleårets begyndelse, beneficierne ved slutningen eller undervejs, når der var legater med særlige klausuler, men der blev gjort status henimod årets slutning, hvor uddelingen blev underskrevet af skolens ansatte, byens sognepræster – og en sjældn gang biskoppen.

Det højeste discipeltal, inden den nye skoleordning af 1739 trådte i kraft, havde skolen i 1738, hvor der blev uddelt papir til 127 og beneficier til 131, men af de sidste gik 6 i sinkeklassen.

Den nye skoleordning trådte i kraft i Fyns stift i 1740, og den stramning i optagelseskravene, som var en af ordningens intentioner, synes at have påvirket elevtallet kraftigt i nedadgående retning. For det første forsvandt sinkelektionen, men det ser heller ikke ud til, at den samtidige nedlæggelse af de små latinskoler i Rudkøbing, Svendborg, Fåborg og Kerteminde påvirkede discipeltallet i Odense i positiv retning. I skoleåret 1745 blev der kun uddelt papir til 69 og beneficier til 60. Derefter steg tallet igen noget og ser ud til at have svinget omkring 90 i første halvdel af 1750-erne.

1756-ordningen, der fjernede 1. lektion og igen skærpede optagelseskravene, fik elevtallet til at dale på ny, så det i skoleåret 1762 var helt nede på 53. Derimod gjorde Guldbergs skoleordning det på en måde lettere at honorere optagelseskravene, idet den nøje foreskrev, hvad og hvor meget der skulle læses i de enkelte lektioner. Dette kan have påvirket discipeltallet i positiv retning. I hvert fald nåede det i skoleåret 1778 op over 80, stigningen fortsatte og toppede i 1792 med 148 disciple.

Efter 1792 dalede elevtallet igen kraftigt, således at der ved skolens overgang fra latinskole til katedralskole kun var 62 disciple.³ Medvirkende hertil kan have været, både at skolen i 4 år efter rektor Krafts død i 1793 ikke havde nogen rektor og usikkerheden om latinskolernes fremtid.

Gymnasiet havde sin blomstringstid mellem 1730 og 1760. Mens der i tiåret 1701 – 1710 kun var 111 gymnasister i alt,⁴ var der i de ovenævnte 30 år i alt 420 gymnasister eller i gennemsnit 14 pr. år. Det enkeltår, hvor søgningen var størst, var 1738 med 21 gymnasister. Efter Guldbergs skoleforordning 1775 kom antallet kun et enkelt år op over 10. I hele Taubers rektortid i Odense lå tallet på under 5, men han var heller ikke nogen ynder af gymnasiet i den form, det fungerede, og har næppe stimuleret nogen discipel i mesterlektionen til at søge derover. Under rektor Kraft kom tallet i 1790 op på 8, men i de sidste 5 år af gymnasiets levetid, fra 1792 til 1796, var der sammenlagt 10 gymnasister i alt.⁵

Elevrekrutteringen

Fra 1757 har vi så udførlige oplysninger om disciplene, at det er muligt at få et overblik over den brogede flok, der fyldte skolens hverdag, i hvert fald så længe Anchersen var rektor. Protokollen for skoleåret 1757 viser, at skolen det år havde 69 disciple; heraf gik 18 i mesterlektionen, 27 i 5. lektion, 12 i 4., 6 i 3. og 6 i 2. lektion.

Af mesterlektionens disciple var den ældste 23 år, den yngste 13. Seks af disciplene var kommet ind i skolen i mesterlektionen, heraf den 13-årige, og ingen var begyndt længere nede end i 3. lektion. 5 af lektionens disciple var præstesønner (heraf 2 brødre), 3 var sønner af købmænd og 2 af degne. Af de øvrige havde fædrene følgende bestillinger: gymnasieprofessor, kancelliråd og landfysikus, regimentskvartermester, borgmester, herredsfoged, foged på en herregård, skovfoged, og kleinsmed. Ni af fædrene var afgået ved døden. Af disciplene kom 9 fra Fyn og småøerne, 6

fra Odense, 2 fra Jylland og 1 fra Sjælland. Disciplen fra Sjælland var overflyttet fra Slagelse latinskole, han var degnesøn, men havde en halvbroder, der var kapellan ved Frue kirke i Odense. Den ene af jyderne havde også nær tilknytning til Odense, han var præstesøn, men hans afdøde fader ikke blot stammede fra Odense, han var også udgået fra latinskolen og havde været hører ved denne, før han fik sit præstekald i Jylland.⁶

Af de 27 disciple i 5. lektie var den ældste 21 år og den yngste 12. Af dem var ikke mindre end 8 begyndt i den nu nedlagte 1. lektie. Kun 3 var begyndt i selve lektien, heraf den 12-årige. Lektien havde flest degnesønner, af dem var der 5. Desuden var der 2 skoleholdersønner, 2 var sønner af sognepræster og 2 af kapellaner. De øvrige fædre angives som: billedhugger, borger i Odense, bødker, glarmester, kandestøber (2 brødre), kirurg, kromand, organist, pauker ved et kavalleriregiment, regimentsfeltskær ved kavalleriet, snedker, sværdfejer, fattig bonde, fattige folk i Odense og meget fattige folk i Odense. Tretten af disciplene kom fra Fyn og småøerne, tolv fra Odense og to fra Jylland. Otte af disciplene var faderløse, to af disse havde mistet begge forældre.

I 4. lektie var disciplene mellem 12 og 20 år, fire af dem var begyndt i lektien, bl. a. den 12-årige, af de resterende otte var tre begyndt i 1. lektie. Den 20-årige var kommet ind i 3. lektie. Af fædrene var 2 degne, 2 skoleholdere og 2 købmænd. Resten var: sognepræst, inspektør ved grynmøllen på Christianshavn, regimentskvartermester ved et kavalleri, smed, bonde og fattige folk. En discipel var forældreløs og yderligere tre var faderløse. Fire af lektiens disciple kom fra Fyn med småøer, tre kom fra Odense, fire fra Jylland og én fra København. En af jyderne var blevet sendt til skolen af sin pårørende pastor Jens Blicher i Starup, der selv var præstesøn fra Jylland, men som 11-årig var blevet optaget i sin morbroder rektor Aabyes hus.⁷ Senere sendte han også sine fire sønner af første ægteskab, Niels, Jørgen, Dieter og Peter til skolen.

Der var kun 6 disciple i 3. lektie i alderen 11 – 16 år. De fire var begyndt i lektien og var mellem 11 og 13 år gamle, de to sidste var kommet ind i 1. lektie, den ene som 8-årig, den anden som 14-årig. To var degnesønner, de øvrige fædre var: skoleholder, gastgeber (2 brødre), inspektør ved grynmøllen på Christianshavn (broder i 4. lektie). Tre kom fra Fyn, to fra Odense og én fra København. Én var faderløs.

Endelig var der 2. lektie, der nu var skolens nederste. Også den havde 6 disciple, der alle var begyndt i 1. lektie i årene 1754 – 1756. De var ved optagelsen i skolen mellem 9 og 12 år og var i 1757 mellem 12 og 14 år. De kom alle fra Odense eller Fyn, og ingen var faderløse. Af fædrene var 2 degne og de resterende: betjent ved konsumtionen, handskemagersvend, bonde og fattig mand.

Af de 18 i mesterlektien blev 6 ved skoleårets slutning flyttet over i gymnasiet, 1 blev taget ud af skolen til privat information, mens 10 forblev i lektien, og kun én dimitteredes direkte til universitetet.

Antallet af de enkelte lektiens disciple svingede kolossalt på forskellige tidspunkter. I 1758 var der således 31 disciple i mesterlektien, i 1767 var der 11 og i 1792 og det følgende år var der 40. I enkelte år sad der kun én discipel i en lektie; det var tilfældet med 3. lektie i 1771 og med 2. lektie i 1774. Særlig grel var forde-

lingen af disciple i 1800, hvor der var 41 i mesterlektien, mens der i 5. lektie kun var 5; 4. og 3. lektie havde hver 4 disciple, og 2. lektie havde 2.

Disciplene blev optaget i skolen efter kunnen og uden hensyn til alder; deres viden blev kontrolleret ved en optagelsesprøve. Det var derfor ikke ligegyldigt, hvor de, der søgte optagelse, havde modtaget undervisning. Det kan næppe undre, at den 13-årige, der blev optaget i mesterlektien i 1757, var søn af gymnasiets teologiske professor Kisbye. Det fremgår også af protokollerne, at skolens hørere som ekstrajob har læst med drenge, der søgte optagelse i latinskolen, men også studenter i Odense og byens og øens degne, hvoraf en stor del selv var udgået fra skolen, optræder som flittige leverandører.

I 1769 fik 5. lektiehører Hans Bunkeflod sin søn Hans Christian optaget i 3. lektie som 8-årig, han nåede at komme i mesterlektien som 13-årig og var altså på sin vis lige så god som professorens søn. Bunkeflod synes at have opmuntret jævne folks børn i Odense til at komme ind i skolen og læst dem op dertil. Han havde selv været discipel i skolen som et meget fattigt odenseansk barn, men hans søn endte sin karriere som sognepræst ved St. Hans kirke. Degnen i Skydebjerg-Orte, Frederik Krog, læste bl. a. bondesønnen Rasmus Nyerup op, så han kunne begynde i mesterlektien, og degnen ved hospitalet i Odense, Lars Limkilde, leverede adskillige gode elever. Begge havde de gået i latinskolen og var dimitteret fra gymnasiet.

Gymnasisternes rekruttering

For gymnasiets vedkommende findes det fyldigste materiale for året 1759,⁸ hvor der var 12 gymnasister; af disse var de 11 blevet overført fra skolens mesterlektie samme år, mens den sidste havde gået der siden 1758. Den ældste af gymnasisterne var 24 år gammel, to var 21 år, én var 20, to 19, én 18, to 17, én 15 og to 14 år gamle. Fire af gymnasisterne var præstesønner, to købmandssønner, de øvrige fædre var teologiprofessoren ved gymnasiet, postmesteren i Odense, en herregårdsfoged, en kontrollør, en regimentskvartermester og en degn. Fire af gymnasisterne kom fra Odense, syv fra Fyn, mens degnesønnen var fra Jylland. Det var ham, der havde været på gymnasiet siden 1758, og han var også en af de 5, der var faderløse. Fire af fædrene var så velhavende, at sønnerne i skolen ikke havde fået nogen økonomisk støtte.

Det normale var naturligvis, at gymnasisterne overflyttedes fra skolen til gymnasiet, men der forekom undtagelser. Da biskop Christian Ramus kom til Odense, sendte han sine to sønner Jacob og Cosmus fra privat information direkte til gymnasiet, hvor de i årene 1733 og 1734 var »tilhørere«, inden de dimitteredes til universitetet⁹ sammen med de andre gymnasister, og der var tilfælde af lignende art både før og senere.

Optagelseskriterier

Lige siden kirkeordinansen 1539 var det blevet indskærpet, at drenge, der ikke var oplagt til studeringer, ikke måtte holdes til bogen. Kravet blev gentaget i Christian Vs danske lov, 2. bog 18. kap., og i skoleforordningen af 1739 blev det i §§ 17 og

19 forbudt uden nøje prøve og fornuftige mænds attest, d.v.s. normalt sognepræsternes, at optage fattige folks børn, eftersom disse ofte uden at være begavede og uden lyst til studeringer søgte skolen som forsørgelsesanstalt. Det blev pålagt rektorerne at hjemvise disse børn i tide, når det om dem fattede håb skuffedes under skolegangen, så de kunne »lære noget andet, hvormed de kunne tjene fædrelandet«. Fristen for fattige uduelige disciple blev sat til et – højst to – år på prøve i skolen.¹⁰

Foruden at stramme kravene i viden og færdigheder skærpede forordningen af 1756 også tidsfristen for hjemvisning af de uduelige. § 3 befalede, at de beneficiarii, som efter afholdt ingeniorum-prøve og efter lærernes dom befandtes at være *af slet intet håb*, straks burde hjemvises fra skolen og sættes til anden ærlig håndtering; fik disciplen karakteren *af lidet håb* kunne han beholdes endnu et år i skolen på prøve indtil næste eksamen, såfremt han ikke var over 12 eller i det højeste 13 år. Med karakteren *af temmelig godt håb* kunne disciplen beholdes 2 år eller længere afhængig af alder, og hvis han syntes at forbedres; men ingen beneficiarius kunne rykke op i mesterlektien, før karakteren *af stort håb* var opnået.¹¹

Forordningen af 1775 stillede krav om 9 år som laveste alder for optagelse og prøvede at begrænse skoletiden til 7–8 år. Mens det i 1756 krævedes af aspiranterne, at de i latin både havde lært deres Donat og Aurora og kunne lave små eksempler efter grundreglerne i Donaten,¹² blev der i 1775 slækket lidt på kravene i latin, men til gengæld krævedes der nogen færdighed i regning, både de 4 regningsarter og reguladetri. Ansøgerne måtte tillige »give prøve på et oplagt hoved og skikkelige sæder«, især hvis de var uformuende.

I skoleåret 1775 stillede to fattige drenge fra Odense til optagelsesprøve på skolen. Det var den 11-årige bissekræmmersøn Peder Wiberg og den 12-årige skomagersøn Hans Henric Soelberg. Da de blev prøvet efter 1756-ordningen, mødte de med følgende forudsætninger i følge den medbragte attest:

1. Catechesin: Budene, Artiklerne osv.
2. Af Grammatica for fra til motionem, nominum exclusive. Alle verba have de lærte, af syntaxi 42 Regler tilligemed alle Exempler, til den 43de Regel exclusive have de lærte.
3. Phædri fabler allesammen tydede.
4. Eutropii opus altsammen tydet.
5. Lært at gjøre latinske Exempler.

De blev begge sat i nederste part af 3. lektie,¹³ men ved eksamen i 1776 vurderedes Peder Wiberg som værende *af meget godt håb* og blev opflyttet i 4. lektie, men Hans Soelberg forblev i lektien på prøve ¼ år og karakteriseredes som yderlig doven og vanartet og *af meget tvivlsom håb*. Han blev da også hjemvist efter prøvetiden, mens den særdeles velbegavede Peder Wiberg allerede som 15-årig blev opflyttet i mesterlektien med karakteren *af meget got Haab* og vidnesbyrdet *af meget got Nemme, flittig, maa skikke sig vel*.¹⁴ Den sidste bemærkning skyldtes, at han umiddelbart før havde været indblandet i en alvorlig disciplinær forseelse og havde måttet stå skoleret i april 1780.¹⁵ Han fik en bibel i flidspræmie, men den må ikke have hjulpet nok, for han blev i marts 1781 efter rektor Anchersens død bortvist fra skolen »formedelst uordentlighed«¹⁶ og således aldrig dimitteret.

Latinskolens hørere

For at blive hører i latinskolen i 1700-tallet var minimumskravet indtil 1775, at ansøgeren havde bestået den af Griffenfeldt i 1675 anordnede examen philosophicum. Imidlertid blev det ved senere forordninger allerede fra århundredets begyndelse lovet, at skoletjenere efter et vist antal år med tro og flittig tjeneste, frem for andre skulle befordres til ledige præstekald.

Nu var ét naturligvis et kongeligt løfte, et andet dets opfyldelse, ikke mindst fordi kronen efter enevældens indførelse og også i 1700-tallet afhændede store mængder krongods med tilhørende kirker. Kaldsretten til disse kirker tilkom efter 1685 de nye kirkeejere, hvis de havde rang. I midten af 1700-tallet befandt ikke mindre end 80% af Fyns kirker sig på private hænder,¹ men måske har netop disse forhold virket ansporende på hørerne ved Odense latinskole, for hvem karrieren i en stor del af tilfældene synes at have været huslærer, hører, præst. Mange af dem havde i øvrigt allerede bestået teologisk embedseksamen, før de blev ansat ved skolen.

Af 47 ansatte hørere i århundredet blev de 24 senere præster, men nogle kvalificerede sig yderligere og tog magistergraden. Dette var således tilfældet med Povel Holm og Hans Sibbern, der begge avancerede ved skolen, blev konrektorer og professorer ved gymnasiet, samt Niels van Haven, der endte som professor ved gymnasiet. Alle tre havde været disciple på skolen og i gymnasiet, de var begyndt som hørere i nederste lektie og havde tjent sig op gennem lektierne. Niels van Haven var ansat ved skole og gymnasium fra 1732 til sin død 1777, Povel Holm fra 1735 ligeledes til sin død 1785 og Hans Sibbern fra 1760 til han gik af med pension i 1800.

Af de øvrige 20 hørere blev tre rektorer ved andre skoler, én blev hospitalsforstander i Odense, én klokker ved St. Hans kirke og én kateket ved St. Hans sogn. Endelig endte en hører, der forlod skolen efter en disciplinær irettesættelse, som klokker i Hedrum i Norge.

Herefter er der 13 tilbage, som kunne være dem der »blev hængende ved skolen til deres gamle alder, ukyndige, udslidte og forsultne, uden håb om befordring enten i kirke eller skole.«² Denne karakteristik passer i sin helhed kun på et par stykker af dem. For det første døde en del så unge, f.eks. Rust, Rifberg og Birch, at forfremmelse dårligt kunne nå at komme på tale. For det andet forsagede en hører som Peder Hostrup et præstekald, som han fik tilbudt af sin velynder Karen Brahe i 1732, få år efter sin ansættelse ved skolen. Det hører dog med i billedet, at han med kaldet også skulle overtage præsteenken, 5 børn og et stedbarn samt den afdøde præsts efterladte gæld på 600 rdl.³ Derimod tog han magistergraden i 1740 og disputerede i 1745 på universitetet for at blive designeret professor i græsk ved gymnasiet, men nåede ikke at få noget professorat, da han døde året efter.

Hørerne blev ansat af skolens rektor, og der var i 1700-tallet meget få hørere ved skolen, der ikke selv havde gået der som disciple. Indtil 1739 skulle rektor antage »dennem som Sognepræsten kiender og holder gode derfor.«⁴ Efter 1739 skulle han foreslå »tre eller flere Subjecter, der have gode Vidnesbyrd om deres Lærdom og skikkelige Levnet, af hvilke Biskopen kalder den, som han for den beste og ti-

enligste eragter«. ⁵ Om rektor Anchersen (1748 – 1781) og hans høreransættelser sagde biskop Jacob Ramus: »*Han antog ikke dem, som først tilbød deres Tieneste, naar han ikke selv forud desnøyerer kiente dem; han søgte at finde dem, om hvis Beqvemhed han var overbeviset, og allerhelst udsøgte han dem, som her ved Stedet og Skolen vare opdragne og oplærte...*«. ⁶

Hvor meget bispnen blandede sig i høreransættelserne afgang naturligvis af de foreliggende omstændigheder. Mindst harmonisk var forholdet nok under biskop Muus (1712 – 1717), han ragede uklar med alt og alle, og den samtidige sognepræst ved St. Knuds kirke, Jørgen Karstens (1699 – 1717), der også var stiftsprovst, var heller ikke kendt for sit blide sindelag.

I 1717 ønskede skolens rektor Thomas Bircherod (1694 – 1731) at ansætte en tidligere discipel Anders Wolder fra Assens i den ledige stilling som 2. lektiehører efter Hans Rusts død. Wolder var dimitteret fra Odense i 1711 og havde taget teologisk embedseksamen med laud i 1714. Imidlertid ønskede den velhavende herredsprovst mag. Mads Madsen Mørch, der var sognepræst i Lumby, sin søn Mogens ansat i samme stilling. Mogens Mørch var dimitteret fra skolen året efter Wolder og havde kun taget examen philosophicum. ⁷ »Som min salig Fader selv havde informeret Sønnen, saa vidste hand best, at hand duede til intet og derfor vilde ikke hielpe ham,« skriver Jacob Bircherod. ⁸ Mads Mørch fik støtte hos stiftsprovst Karstens og biskop Muus, der befalede Bircherod at ansætte Mogens Mørch. Herefter klagede Wolder til kongen over tilsidesættelsen af Bircherods indstilling, idet han anførte, at rektor efter loven mente sig berettiget til selv at forsyne slige pladser med lærere. Den 19. marts 1717 dekreterede kongen i et brev til bispnen, at begge kandidater skulle eksamineres af rektor i »din og provstens overværelse, og den dygtigste beskikkes«. ⁹

Med Wolders bedre kvalifikationer burde det have været en smal sag for Bircherod at sikre hans ansættelse, men så let gav Mads Mørch ikke op. »Imidlertid kom den geistlige Mand een gang til min Fader, var meget vræd, slengte sin Peruque paa Bordet og spuurte, hvorledes det var min Fader mueligt saaledes at forfølge sit eget Kiød og Blod, erindrede ham derhos om det, som var passeret i forrige Tiider, nefnte Tiiden, Omstendighederne, og hvad der dend Tiid skeede.« ¹⁰ Efter denne intimidering blev Mogens Mørch ansat som hører i den ledige 2. lektie, mens Wolder i 1719 fik et præstekald i Resen og Humlum i Ringkøbing amt. ¹¹

Det gik ikke så godt for Mogens Mørch som hører. Han fik den 13. maj 1720 en meget kraftig irettesættelse af biskoppen i overværelse af alle kolleger og konrektor Aabye. Mørch måtte herefter love:

1. at blive hjemme om søndagen, flittigt passe gudstjenesten sammen med de andre kolleger og ikke begive sig ud af byen uden den overordnedes tilladelse.
2. at passe sine timer i skolen, og ikke udeblive nogen time uden den overordnedes viden og dygtig årsag.
3. at informere sine disciple flittigt på kammeret som de andre kolleger, behandle dem med mildhed og sagtomdighed og ikke tyrannisk og utålmodigt, eller lade sin vrede gå ud over dem.

4. at passe sine timer på kommunitetet uden forsømmelse.
5. at bære lig og andre byrder i lighed med de andre kolleger.
6. at opføre sig kristeligt og ædrueligt.

I gentagelsestilfælde kan han uden videre afskediges.¹²

Desværre var hverken biskop Muus, stiftsprovst Karstens eller rektor Bircherod til stede ved denne lejlighed. De to første var afgået ved døden, og Bircherod var lammet af et slagtilfælde. Mørch blev ikke afskediget, men han forlod skolen samme år. »Som hand duede til intet, løb han selv derfra.¹³ Han tog til Norge, hvor han i mange år opretholdt tilværelsen som huslærer, indtil han i 1733 blev klokker i Hedrum.¹⁴

Under bisperne Christian Ramus (1732 – 1762) og hans søn Jacob Ramus (1762 – 1785) var der ingen nævenyttig indblanding i skolens forhold. Jacob Ramus var som nævnt dimitteret fra Odense gymnasium, og hans broder Melchior blev gift med en datter af rektor Aabye (1731 – 1748). Melchior Ramus blev desuden professor ved gymnasiet i 1745 og konrektor i 1748.¹⁵

Den myndige biskop Tønne Bloch (1785 – 1803) tog derimod lovens ord bogstaveligt med hensyn til at vælge den bedst kvalificerede. Da hørerstillingen i 2. lektie var blevet ledig i 1788, lod han de to ansøgere i sin nærværelse aflægge prøve på deres »dona docendi« – altså undervisningsfærdighed – i den vakante lektie,¹⁶ og ved denne vragede han Rasmus Høyberg, der var skolens gamle elev og af konrektor Sibbern indstillet som nr. 1,¹⁷ til fordel for Ivar Birch, der var privat dimitteret fra Svendborg. Birch var nok den bedste, fordi han havde bestået »Store Philologicum«, mens Høyberg var cand. theol.

»Store Philologicum« var blevet indført af Guldberg i 1775 for at forbedre hørernes kvalifikationer, men den blev allerede afskaffet igen ved den nye universitetsfundats 1788. Den var tænkt som en forberedende eksamen til en filologisk magistergrad for aspiranter til ledende stillinger i skolen og blev som sådan skilt ud fra examen philosophicum. Den omfattede de lærde sprog, geografi og historie, og krævede 1½ til 2 års studium, mens examen philosophicum kunne klares på nogle måneder,¹⁸ og da de fleste hørere alligevel stilede mod et præstekald, blev den ikke særlig attraktiv. Da 2. lektiehørerstillingen senere på året 1788 igen blev ledig, var der ingen ansøger med »Store Philologicum«, og Høyberg blev uden videre ansat.¹⁹

Universitetsfundatsen 1788 indførte en filologisk embedseksamen beregnet på, at skoleansættelse kunne blive et mål i sig selv og ikke en nødtvungen omvej til et præstekald. Heller ikke den blev nogen succes; den afskaffedes efter 10 års forløb og var da kun blevet bestået af 16 kandidater. En af dem var Søren Bloch,²⁰ der som 21-årig blev hører ved skolen i 1793. Det var nemlig uendelig svært at ændre den almindelige holdning til skolen og uddannelsen til arbejdet i skolen. Med Søren Blochs ord vedblev hørernes embeder at være »den tornefulde Bane, giennem hvilken Kandidaterne møisommeligen maa vandre frem, for omsider at opnaae et Præstekald, naar anden og bedre Understøttelse til denne deres Velfærds Befordring mangler dem«.²¹

Ulrik Christian Mule, der var discipel i Odense latinskole fra 1786 til 1793, har

fældet en hård dom over sin skoletids hørere i sine erindringer, som han nedskrev i 1850 i en alder af 75 år. De var »høiest uduelige Subjecter, uden Kundskaber og blottede for al Undervisningsgave- og Kunst . . . Men ingen kan give mere, end han har, og hine Hørere vidste ikke engang, hvad Grammatik var«. ²²

Mules erindringer bekræfter for så vidt, at Guldbergs ordning var mislykkedes. Hørernes filologiske kvalifikationer var sikkert blevet ringere, når de efter 1775-ordningen mødte til skolegerningen med teologisk embedseksamen uden den filologiske forskoling fra før 1775, for slet ikke at tale om, når de blot mødte op med examen philosophicum; men det var hverken deres eller skolens skyld, at staten så længe vedblev at føre en politik, der gjorde hørergerningen til et nødvendigt onde for de fleste på vejen til et præstekald. Også Mule blev lærer i den lærde skole og endte i et præstekald. ²³

Rektorer og konrektorer

Med Griffenfeldts reskript af 17. marts 1675 blev det indskærpet, at rektorer og konrektorer ved de store skoler skulle være magistre eller candidati magisterii, d. v. s. at de skulle have underkastet sig den foreløbige eksamen, som betingede erhvervelsen af magistergraden. ¹ Indtil 1739 var det biskoppen, der var den ansættende myndighed, efter forordningerne af 1739 og 1775 var det kongen, der ansatte rektorer og, efter biskoppens forslag, konrektorer. ² Som almindelig rettesnor krævedes desuden, at de skulle være »bekjendte af et skikkeligt Levnet og en grundig Lærdom samt exemplarisk Gudsfrygt og Samvittighed, saa og have det Pund, at de med Frugt og Nytte kunne undervise de unge«. ³

Konrektor var naturligvis underordnet rektor, som han skulle vise ærbødighed. Han måtte intet foretage sig uden at tilkendegive det for rektor; skulle der opstå stridighed, måtte han som hørerne forelægge sagen for biskoppen som den overordnede i alle skolesager. ⁴ I Odense kunne forholdet mellem rektor og konrektor kompliceres yderligere ved, at de begge normalt var professorer ved gymnasiet. I denne egenskab kunne de begge udstede testimonier til dimitterende gymnasister, mens det på skolen alene var rektor, der kunne udstede testimonier. Indtil 1739 skulle konrektorerne endvidere leve ugift, men dispensation kunne let fås, ⁴ f. eks. giftede Thomas Aabye sig, da han avancerede fra rektoratet i Nyborg i 1714 og blev konrektor i Odense. ⁵

Ved 1700-tallets begyndelse var skolens rektor Thomas Bircherod. Han var blevet ansat af biskop Kingo i 1694. Samtidig blev Erik Mule konrektor; de var svogre, idet Bircherod var gift med Mules søster. Erik Mule og fru Bircherod var stedbørn af Elias Naur, der i 1694 var fratrådt som rektor for at blive professor i græsk i gymnasiet. Bircherod beholdt rektoratet til sin død i 1731, men Mule opgav konrektoratet i 1711 for at overtage stedfaderens professorat. Som efterfølger i konrektoratet fik Erik Mule sin fætter Christian Henrik Luja, hvis broder Laurits var professor i filosofi ved gymnasiet, og som selv havde været designeret professor siden 1708. ⁶

Christian Henrik Luja døde af kolera i januar 1714, og dermed blev der slået en

breche i familieskabet som adgangskort til de højere stillinger på skolen af den selvhævdende Christian Muus, der var blevet biskop over Fyns stift i 1712. Han indsatte Thomas Aabye som konrektor, selv om Elias Naur straks efter Lujas død havde en anden på hånden, som han anbefalede bispen.⁷ Aabye, der havde været rektor i Nyborg siden 1703, havde både i 1712 og 1713 ansøgt kongen om at blive designeret professor ved Odense gymnasium, foruden at han gennem længere tid havde søgt præstekald. Han havde bisp Muus' fulde støtte og opbakning og blev således den 29. januar 1714 både kongelig udnævnt til designeret professor ved gymnasiet og af bispen udnævnt til konrektor ved latinskolen.⁸

Aabye tiltrådte stillingen den 16. april og lagde sig straks ud med alle sine omgivelser undtagen bispen. Han og Bircherod delte undervisningen i mesterlektien mellem sig, og Bircherod så med mishag på, »at hand begyndte strax at tractere de øverste i skolen med hug, skiildsord og anden usømmelig medfart for at skaffe sig i hast en myndighed«. Aabye hævdede, at han i lektien »ville anvende nogen mere flid, end her paa stedet nogen tid hafde været brugelig«; det gjorde ham ikke populær hos mesterlektianerne, der nægtede at gå op på konrektors kammer for at lade sig informere af ham dér, »for saa bleve de paa andre Steder holdt for Drengene...«.⁹ Samtidig kom han også til at træde gymnasiets professorer over tærne, for konrektors kammer lå i øverste etage af gymnasiebygningen, og professorerne ville ikke under nogen omstændigheder have ham ind på deres enemærker, så længe han kun var designeret professor. De støttede mesterlektianerne, og da biskop Muus blev tilkaldt for at bilægge striden, tog Bircherod »offentlig udj skolen... de trodsige disciples parti«.¹⁰

Imidlertid var Aabye ikke den, der uden videre lod sig sætte på plads. Han omgik rektor Bircherod som sin overordnede ved at indstævne nogle af de genstridige mesterlektianere for Odense byting med anklage for, at de ville myrde ham, idet sager, der vedrørte manddrab og andre grove lovovertrædelser, ikke var underlagt rektors myndighed. Anklagen var så tyndbenet, at sagen faldt, men Bircherod var rasende, da han dog som rektor ifølge skolelovene var Aabyes »magistratus«.¹¹ Alligevel trak Aabye måske det længste strå i den sag, for ingen af de anklagede disciple blev dimitteret fra skolen.

Stridighederne fortsatte i de følgende år, dog især med sammenstød mellem Aabye og gymnasiets professorer, hvortil jo også Bircherod hørte. Efter 1717 synes tingene dog at være faldet i lave; at såvel biskop Muus som stiftsprovst Karstens døde dette år, har næppe skadet. I 1719 fik Bircherod et apoplektisk anfald, der lammede ham, »og i al den Tiid hand levede derefter, kunde hand hverken læse eller skrive; han vidste vel, hvad der stoed paa Papiret, men kunde ikke sige det ud ... hans Tale var ham difficil, ofte kunde hand ikke finde paa Ordene, hand havde glemt alting...«¹²

Da der dengang ikke var knyttet pension til noget embede i skolen, måtte Bircherod holde vikarer fra nu af til sin død i 1731. Først blev den 27-årige Søren Ehlers ansat med titel af prorektor. Han var præstesøn fra Ringkøbing og havde siden 1714 været rektor i Kerteminde. Søren Ehlers var ikke magister, det behøvedes ikke for at være rektor i Kerteminde, og allerede i 1722 blev han sognepræst på Lolland. Den 23. april samme år indsatte biskop Lodberg (1717 – 1732) hans efter-

følger som prorektor. Det var en anden jysk præstesøn, den 23-årige Søren Anchersen. Han havde heller ingen magistergrad og forresten heller aldrig sat sine ben i en latinskole før. Som 15-årig var han blevet dimitteret af sin fader direkte til universitetet i 1713, men tre år senere dimitterede han sine to yngre brødre privat, så undervisningserfaring havde han. Magistergraden fik han dog, men først i 1740, formodentlig både af hensyn til 1739-forordningen og til, at skolens hørere begyndte at kvalificere sig med samme grad. Han blev da kreeret af en af sine yngre brødre, som i mellemtiden var blevet professor ved universitetet.¹³

Aabye og Anchersen synes at have haft et godt samarbejde. Aabye passede Bircherods professorat i latin på gymnasiet fra 1722, og Anchersen passede rektoratet.¹⁴ I 1725 søgte de i fællesskab og med erklæring fra bisp Lodberg om at måtte dele Erik Mules professorat i græsk, når dette blev ledigt. Dette bevilgedes af kongen den 12. november, således, at »naar dend ene læser paa Skolen, læser dend anden paa Gymnasium. Og hvad enten Mag. Thomas Aabye bliver Conrector eller Rector i Ottense Skole, og Søren Anchersen til Conrectoratet eller Rectoratet ascenderer saa nyder enhver af dem tillige med dend bemælte halve Lingvæ Græcæ Profession, dog at den studerende Ungdom i ingen Maade derover forsømmes...«. ¹⁵ De var også fælles om at modtage en skarp irettesættelse af biskop Lodberg den 12. oktober 1726, fordi inspektionen med kosteleverne på Gråbrødre kloster blev forsømt.¹⁶

Det blev Aabye, der kom til at afløse Bircherod på rektorposten. Han blev konstitueret den 19. januar 1731, dagen efter Bircherods død, fik kgl. konfirmation på udnævnelsen den 16. februar og aflagde rektoreden den 2. marts.¹⁷ Aabye var næppe nogen lærd mand, som Bircherod havde været det, men han var travlt beskæftiget med at få sin tilgiftede formue til at yngle i byens og øens erhvervsliv, og af prokuratorvirksomhed.¹⁸ Forholdet mellem rektor Aabye og bisperne må gennemgående have været godt, han havde biskop Muus at takke for sin ansættelse som konrektor, Lodberg for sin ansættelse som rektor, og hans datter Apollone blev gift med bisp Chr. Ramus' søn Melchior, der så til gengæld bekvemt fik foden indenfor, både i skolen og på gymnasiet, hvor han først var vikar for Erik Mule og dernæst professor i filosofi fra 1745. På skolen blev han først prorektor for sin aldrende svigerfader; han blev konrektor, da Anchersen ved Aabyes død i 1748 blev rektor.

Aabye og Anchersens designation på professoratet i græsk kom de til at opgive, fordi Erik Mule blev boende i Odense, selv om han i 1726 var blevet udnævnt til assessor i højesteret.¹⁹ Derimod fik de i 1731 bestalling på at dele Bircherods ledige professorat i latin. Så snart konstitutionen som rektor og konrektor var sikret, skyndte de sig at ansøge derom,²⁰ og resten af gymnasiets levetid forblev dette professorat delt mellem rektor og konrektor. Det indebar f.eks., at Melchior Ramus forlod professoratet i filosofi, da han blev konrektor i 1748 og i stedet overtog et halvt professorat i latin.

For første gang i århundredet fik Odense latinskole i 1757 efter Melchior Ramus' død en konrektor, der var bondesøn. Det var Povel Holm, der tillige helt igennem var skolens eget produkt. Han var som 13-årig blevet optaget i 1. lektie i 1717, og, med Taubers ord, »efter nogle almindelige Trin fra Lektie til Lektie fra

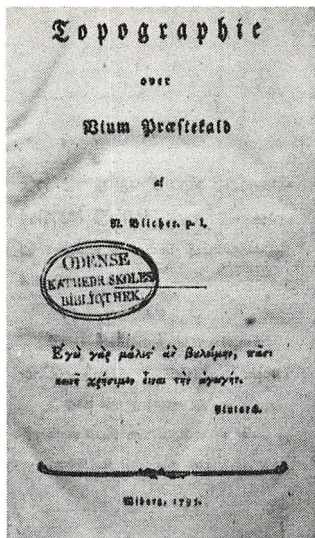

Niels Blicher. Silhuetklip. Kgl. Bibliotek.

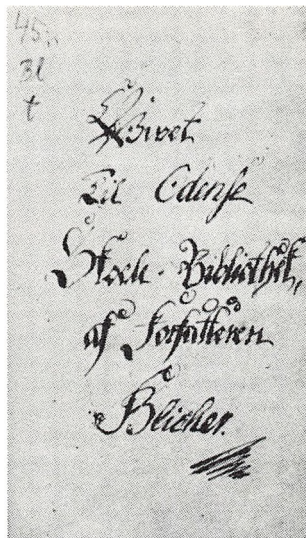
Skolen til Gymnasiumet, blev han endelig Student 1728«, ²¹altså i en alder af 24 år og med testimonium fra daværende prorektor Anchersen. Han afsluttede sine universitetsstudier i 1731 og blev derefter huslærer forskellige steder på Fyn. »Uden ledsagelse af lærere og Understøttelse af formuende Velyndere og Venner, er han nødt til at bortleie sin Tid og sælge sin Flid for at skaffe sig den nødtørftige Underholdning. Tilig øvet i Undervisnings Arbeidet beredes han til at være offentlig lærer. Han glædede sig til at kunne nytte den Skole, der som hans Fostermoder havde skienket ham frie Undervisning, Opdragelse og Understøttelse.«²²

Povel Holm begyndte sin karriere i Odense latinskoles tjeneste som vikar for 5. lektiehører Blichfeldt, der på grund af skrøbelighed og manglende pension måtte holde vikarer fra 1735 til sin død 1752, og han var blandt den gruppe hørere, der i 1740-erne kvalificerede sig ved at tage magistergraden. Først da han som 53-årig blev konrektor, fik han råd til at gifte sig, og også på det felt blev han inden for institutionen, idet han ægtede Martha Møller, der havde siddet enke efter filosofi-professor Peter Zeuthen siden dennes død i 1745. En udmærket lærer må han have været langt op i årene, selv om rektor Tauber i sin sørgetale over ham ikke lagde skjul på, at han ved sin død i 1785 var temmelig senil, men da var han også blevet over 80. Niels Blicher, som Povel Holm i 1770 dimitterede fra gymnasiet, mindedes hans undervisning med glæde. »Ovid var hans /N. B. s/ Liv-Poet. Aldrig glemmer han den Ynde, hvormed sal. Prof. Holm anførde ham paa denne Bane«.²³

Anchersen fik som opgave fra universitetet at skrive en latinsk grammatik på dansk, for at 1739-forordningens krav om lærebøger på dansk kunne blive tilgode-set. Den udkom i 1751 med titlen »*Grammaticæ Latinæ Præcepta*« og var på 440 sider. Den blev i 1754 anordnet som enegyldig lærebog, der skulle afløse både Donat og Aurora, hvad der vist nok langt fra blev overholdt, og Anchersen fik 30 års

Titelblad fra Niels Blichers topografiske beskrivelse af Vium præstekald.

Blichers dedikation.

privilegium på udgivelsen, men skulle dog afgive halvdelen af fortjenesten til Vajsenhuset.²⁴

Den 23. april 1772 fejrede Anchersen sit 50-års jubilæum i skolens tjeneste under stor festivitas, men han havde allerede i 1770 måttet ansætte en vikar til hjælp. Den nye prorektor var den 29-årige Hans Jørgen Gottschalck, der havde taget magistergraden året før. Han var degnesøn fra Viskinde på Sjælland, men halvbroderen Christopher Mathias Gottschalck, der var præst i Odense, fik ham i 1755 overflyttet fra Slagelse latinskele til Odense, hvorfra han var dimitteret i 1759. I 1778 døde halvbroderen, og Gottschalck, der var blevet gift med en af Anchersens døtre i 1772, men omgående havde giftet sig igen, efter at han i 1777 var blevet enkemand, valgte da at søge over i dennes ledige embede ved Hospitalskirken.

Anchersen søgte nu kancelliet om en ny vikar, og efter indhentet erklæring fra biskop Jacob Ramus, der havde afløst sin fader i embedet 1762, bevilgede kongen den 13. januar 1779, at høreren i 5. lektie, Hans Sibbern, der allerede vikarierede for Gottschalck, måtte blive virkelig vikar i rektorembedet, og »naar han derudi viser sig from og flittig, kand han i sin Tid gjøre sig Haab om Conrektoratet sammesteds, naar samme Embede lovlig ledig vorder, og han forinden – efter Forordningen af 11. Maj 1775 – tager Magistergraden«. ²⁵ Det sidste gjorde han i 1780 ved en afhandling om Anchersens grammatik, og hvis den 77-årige Povel Holm var blevet rektor ved Anchersens død i 1781, var Sibbern formodentlig blevet konrektor. I så fald ville skolen have fået en ledelse, hvor både rektor og konrektor havde gået i Odense skole og gymnasium og al deres tid i skolens tjeneste havde arbejdet sammesteds.

Det blev imidlertid den 38-årige Johan Henrik Tauber, der efter Anchersens død blev flyttet fra rektoratet ved Horsens latinskele til Odense. Tauber var søn

GRAMMATICÆ LATINÆ

PRÆCEPTA IN COMPENDIO.

Det er:

Kort og tydelig

Underviisning

idi det

Latinske Sprog,

forfatter

til at bruges i Skolerne

af

S. A.

Andet Oplag.

ÅJØBÆR6XV17, 1763.

Trykt hos C. G. Glasfings Efterleverer.

Titelblad af 2. udgave af rektor Søren Anchersens meget udbredte lærebog i latinsk grammatik. Kgl. Bibliotek.

af en indvandret tysk kobbersmed i Ålborg og havde været rektor i Horsens siden 1773. At incitamentet til at få Tauber som rektor i hvert fald ikke var kommet fra Odense, viser hans reaktion på bispens ønske om, at rektorindsættelsen skulle finde sted mandag den 15. oktober 1781 og ikke, som Tauber helst ville, den følgende torsdag. »... da ieg den Gang ikke kendte Manden, men mistænkte ham for, at han vilde stikke frem med Bispemod en fremmed Mand for at lade mig føle hans Bydemagt som min Øvrighed eller braadde mig med sine udvortes Fortrin, blev ieg lidt kort for Hovedet, svarede strax: *Ja, siden det er Dem saa meget om at gjøre, at det endelig skal skee paa Mandag, saa skal det og skee paa Mandag*«. ²⁶

Ingen skulle være i tvivl om, at Tauber var det siddende Guldberg-styres loyale tjener; hans tiltrædelsestale handlede om »*Den sidste allernaadigste Skole-Forordnings uskatteerlige Værd*«, og i 1783 udsendte han et forslag til skolearbejdets lige deling mellem lærerne i alle lektier, så 1775-forordningens § 38 og § 39 kunne blive opfyldt til punkt og prikke, og de forskellige bøger blive læst netop på de tidspunkter, som af Guldberg ansås for de rette. ²⁷ I indbydelsesskriftet til højtideligheden på gymnasiet i anledning af kongens fødselsdag den 29. januar 1782 skrev Tauber om »*Deres lykkelige Kaar, der ere offentlige Lærere ved de høiere Skoler*«. ²⁸

Med Taubers ansættelse var prorektorstillingen blevet overflødig, men Sibberns problem løstes ved, at han den 30. januar 1782 blev adjungeret Povel Holm

JOHAN HENRIK TAUBER

*Phølen forvandedes flus fra. Frangtil. Mønterheds. B. 109
Vel hans Mæthed og Kraft. Afsl. af Hørdt og Tare
Hans han lærte vel. Boven at det. Dørenommen. Glæde.
Denne adli til. Mand. Lovgerne. Fok ved hans Ford.
C. Miller*

*J. H. Tauber, rektor 1781–1787, systemets –
det guldbergske – mand på rektorposten.*

som professor ved gymnasiet og konrektor ved latinskolen, »og naar han ved Døden afgaar, da derudi som Conrektor og Professor at succedere«. ²⁹ Sibbern blev indsat som det, Tauber benævnte subkonrektor, den 22. april 1782, ved en tale af biskop Ramus. Nu blev det hans tur til at lovprise forordningen af 1775. »Tilforn stode Skolerne aabne for enhver; alle kunde kun melde sig; hver som kom løbende, blev antaget og ingen lettelig afvist. Hvad flød heraf andet, end dette? Mange store og skægedede Dreng, som bedre vare skikkede til at tage Plougen, end Bogen i Haanden, bedre dannede til at bære Musketten på Nakken, end Kappen paa skuldrene, snigede sig ind for Døren af Skolerne, og aade sig siden Skolerne igiennem, for at lære det, hvortil de hverken havde Lyst eller nemme ... Vel sandt: da kunde Skolerne fremvise et større og rigere Antal af Discipuler; men jeg meener, at enhver fornuftig tænker vel det samme, at en mindre Samling af vel optugtede mennesker, som ere oplagte til Studeringer, er langt bedre, end en større Samling, der skræbes sammen af alle Slags...« ³⁰ I virkeligheden var elevtallet i skolen vokset stærkt siden 1775 og var i 1782 praktisk talt lige så stort, som det havde været før 1756, men bisen mindedes nok sin ungdom i 1730-erne.

Tauber var en lærd mand, som Thomas Bircherod havde været det; men mens Bircherod var optaget af det metafysiske og underfulde i naturen, var Tauber »en lærd smagløs Exeget og stok Rationalist«, ³¹ for hvem fornuften var altings målestok. Han blev magister i 1772, men tog først teologisk embedseksamen i 1779, mens han var rektor i Horsens. Siden da søgte han bestandig at få et teologisk embede. Kort før sin forflyttelse fra Horsens søgte han et præstekald i Århus. Næppe var han kommet til Odense, før han søgte stilling som regensprovst i København.

Da gymnasiets teologiske professor Nannestad døde i foråret 1782, søgte han hans stilling og den dermed forbundne kapellanstilling ved St. Knud. I 1786 prøvede han at blive stiftsprovst i Ribe.³²

Taubers ansøgninger blev med mellemrum bøn hørt i den forstand, at man lod ham avancere inden for skolevæsenet, vistnok fordi hans religiøse rationalisme ikke var helt acceptabel for landets kirkelige ledelse. Endnu efter at han i 1787 var blevet forflyttet fra Odense til Roskilde domskole, søgte han at blive teologisk professor i København, men det blev ikke til noget, da han ønskede en større indtægt, end embedet kastede af sig. »Med al den Agt, jeg skylder ham, maae jeg sub rosa sige: *Jeg troer ey han nogensinde bliver fornøjet, hvor han end i Verden monne vandre*,« bemærkede regensprovsten Anders Gamborg i et brev til rektor Worm i Horsens.³³

Næppe var Guldbergs styre bragt til fald, før der i 1785 blev nedsat en kommission til forbedring af undervisningen i de latinske skoler. Da imidlertid kun et af kommissionens fem medlemmer havde gået i en offentlig skole, blev landets fremtrædende rektorer, bl.a. Tauber, bedt om at komme med tilkendegivelser. I 1789 offentliggjorde han skriftet »*Brøstfældighederne i det lærde Skolevæsen uddragne af Original-Dokumentet og indstillede til høiere Eftertanke*«, hvor det fungerende latinskolesystem ikke levnedes megen ære.

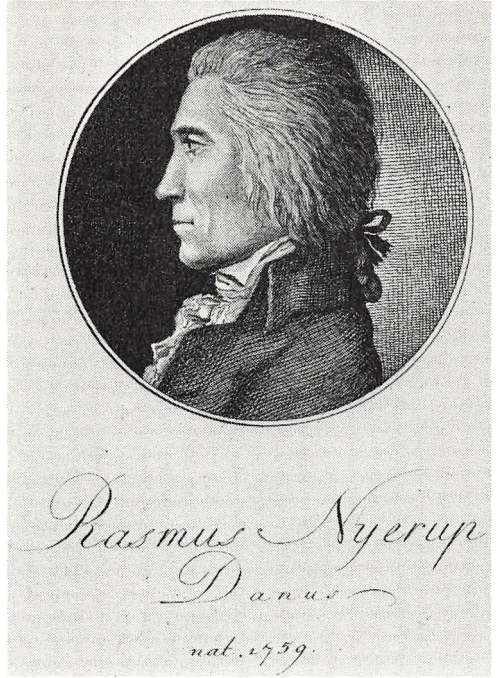
Som lærer kom Tauber i Odense straks i konflikt med gymnasisterne, der erklærede, at han behandlede dem »*som ryttere*«,³⁴ mens han syntes, de var for barnagtige. Søren Bloch, der som 14-årig kom ind i mesterlektionen 1786 ved faderens forflyttelse fra Ribe bispestol til Odense, satte derimod stor pris på ham. Når Tauber ikke var på skolen, hvad der ofte skete på grund af hans svagelige helbred, satte han altid disciplene i gang med arbejder, »der kunne vække deres taknemhed og tjene til at danne deres Smag«. Daniel Peter Smith, der både var elev og lærer under Tauber i Roskilde, kalder ham en lærd egoist, der aldrig kom ud af sit studerekammer undtagen de 3 gange om ugen, han læste på skolen, og som uden at kende til skolernes rette forfatning ødelagde dem i Horsens, Odense og Roskilde.³⁶

Taubers efterfølger i Odense, Ole Kraft, kom også fra Horsens latinskole, hvor han havde afløst Tauber på rektorposten i 1781; han var 10 år yngre end denne og stammede fra Fladstrand, d.v.s. det nuværende Frederikshavn, hvor faderen var købmand og skipper. Han havde gået i latinskole i Ålborg, hvor Tauber som student havde læst fransk med ham privat. I 1776 fik han teologisk embedseksamen med laud, og i 1779 tog han den filologiske magistergrad. »Kraft tegnede til at blive et Mirakel, naar han altid havde kunnet være under nøje Opsigt uden Omgang med dem, der kunde forføre ham«, sagde Tauber om ham.³⁷

Kraft nærmede sig indsættelsesmyndigheden i Odense med større ydmyghed, end Tauber havde gjort. Den 21. marts 1788 skrev han fra Horsens:

Høyædle, Høyærværdige og Høylærde gunstige Hr. Biskop:

Efter Deres Høyærværdigheds Tilladelse gjør jeg mig den underdanige Frihed at tilskrive Dem, for at modtage deres nærmere Befaling, om den Tiid De maatte behage at bestemme til min Indsættelse...«³⁸

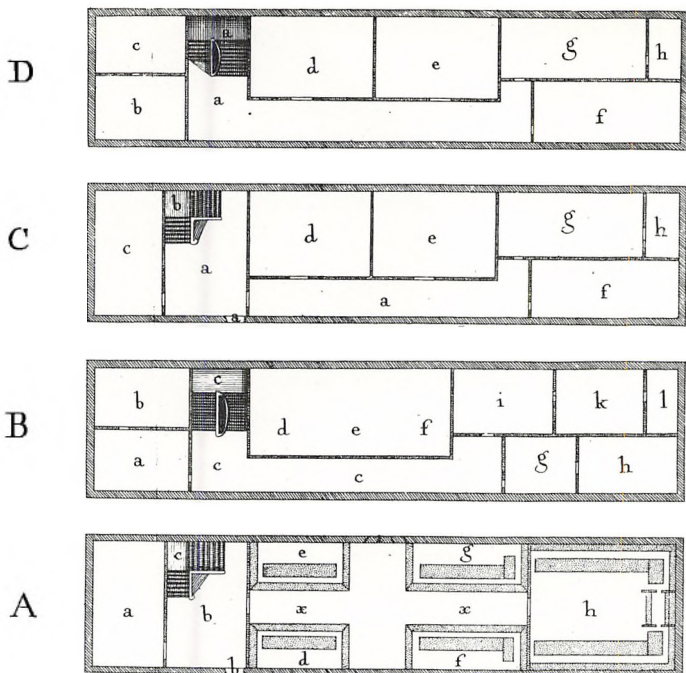
Rasmus Nyerup, elev 1773–1776. En af oplysningstidens markante kulturpersonligheder. Han blev professor i litteraturhistorie og leder af Universitetsbiblioteket. Kgl. Bibliotek.

Det bør dog nok nævnes, at bispens ikke længere var den elskelige Jacob Ramus, men den myndige Tønne Bloch.

Ulrik Christian Mule, der var discipel i skolen, mens Kraft var rektor, satte stor pris på ham. »Rectoren . . . var en ung Mand med Talent, æstetisk Smag, Fyrighed, Klogskab og gode Talegaver for Cathedret og for Prædikestolen, den han ofte besteg. Han var meget yndet og agtet af Disciplene og i Besiddelse af disses Tillid«. ³⁹

For nye rektorer kunne selskabslivet i Odense imidlertid være en belastning, og det kunne være svært at finde en passende balance. Tauber havde våndet sig. »I een Uge tvende Gange i Aftenselskab, 9½ til Bords, 4 Retter Mad og ofte mere; den som ei udtømte sin Flaske rød Vin, var anseet for en Kryster, den, som udtømte 1½ og vel endog 2 Bouteiller blev æret som en Helt. Denne uundgaaelige Nødvendighed i Førstningen . . . nedbrød efterhaanden al den Styrke, mit Helbred havde faaet efter Udrensningen efter den lange Feber i Horsens«. ⁴⁰ Kraft blev øjensynlig indfanget af byens selskabsliv. »Hvorledes en Lærer, som forsømmer sit Embede, sætter sin Fornøielse og Ære i at omgaaes de Store, spille høie Spil, etc. kan begaae sig under saa ordentlig og paaseende en Superattendens, som Bloch er, indseer jeg ikke,« skrev Rasmus Nyerup til rektor Worm i Horsens i 1789. ⁴¹ Om Kraft også led skade på sit helbred ved det konstitutionskrævende selskabsliv er svært at sige, men han døde af tuberkulose allerede i november 1793 som 40-årig.

Der var nu også andet, der kunne tage på kræfterne for den, der overtog rektorembedet efter Tauber. »Mine dage er sure og bittre,« skrev Kraft til bispens den 29. oktober 1790, »med de mange Halsstarrige, der ere saa meget desto værre, som denne Skole, om ellers nogen, ved min Tiltrædelse til samme manglede al mulig Skin af disciplin; og min Flid bliver ilde anvendt og spildt, om jeg ei beholder min

Grundplaner med forklaring fra »detailleret Plan til en lærd Realskole i Odense«. Tankerne om nye skolebygninger blev først realiseret ca. 50 år efter.

Auctoritet«. ⁴² I brevet bad Kraft bispem om tilladelse til at straffe en opsætsig mesterlektianer med 8–10 hånddask, hvad der blev bevilget.

Efter Krafts død blev det ledige rektorat søgt af konrektor Heiberg i Ribe. Han var rektorsøn fra Vordingborg, og om hans kvalifikationer kunne der ikke herske tvivl. Imidlertid indløb der ved årsskiftet 1793/94 en skrivelse fra kancelliet til biskop Bloch om, at besættelsen af rektorstillingen skulle stilles i bero indtil videre, da man havde i sinde at omdanne Odense skole til en slags lærd realskole. Dette faldt godt i tråd med de mulige ændringer i latinskolevæsenet, som drøftedes energisk i den skolekommission, der var blevet nedsat i 1790 under hertugen af Augustenborgs forsæde. Biskop Bloch blev anmodet om at indgive forslag til omdannelsen, og konrektor Sibbern skulle konstitueres som skoleleder, indtil planen kunne iværksættes, mens en anden, som dertil måtte findes duelig, som subrektor skulle besørge rektors del af undervisningen i mesterlektien.

Bispen fandt omgående en duelig subrektor i sin 21-årige søn Søren Bloch, der da havde været ansat ved skolen et halvt år som hører. Han skulle fortsat undervise sin 3. lektie de dage, hvor han ikke var i mesterlektien. De dage, han underviste dér, skulle 3. lektie undervises sammen med 2. lektie af 2. lektiehørerens. ⁴³ Ordningen så ud som et Columbusæg. Sibbern var på det tidspunkt fyldt 60, og Mule, der forlod skolen i 1793, husker ham i sine erindringer som »en gammel til dels svagelig mand«. Det var svært at forestille sig, at han ikke ville benytte lejligheden til at trække sig ud af skolearbejdet, når den nye omvæltning kom.

Forklaring over Tab. I.

- A. Skolen, saaledes, som den nu findes indrettet i underste Etage.
- a. Bibliotheket.
 - b. Indgangen.
 - c. Opgangen til øverste Etage.
 - d. Anden Lectie.
 - e. Tredie Lectie.
 - f. Fjerde Lectie.
 - g. Femte Lectie.
 - h. Øverste eller Meester-Lectie.
 - i. Døren ud til Kirkegården.

B. Øverste Etages nærværende Indretning:

- a.] En Læres eller Høres Kammer.
- b.]
- c. Opgangen.
- d.]
- e.]
- f.]
- g.] De andre Høres Kamre.
- h.]
- i.]
- k.]
- l.]

C.

C. Den foreslagne nye Indretning i underste Etage.

- a. Indgangen.
- b. Opgangen til øverste Etage.
- c.]
- d.]
- e.] Underviisnings-Kamrene.
- f.]
- g.]
- h.]

D. Øverste Etages foreslagne Indretning:

- a. Opgangen.
- b.]
- c.]
- d.]
- e.] Underviisnings-Kamrene.
- f.]
- g.]
- h.]

Det varede næsten 4 år, før kommissionen var klar til at lade forsøgsundervisningen begynde. I mellemtiden havde den skullet tage stilling til de mange forslag, som var blevet indsendt, efter at tidsskriftet *Minerva* i sit julinummer 1793 havde efterlyst tanker om skolevæsenet. *Minervas* redaktør Knud Lyne Rahbek var nemlig også sekretær for skolekommissionen. Opfordringen fik bl.a. Ludvig Heiberg til den 4. januar 1794 at indlevere »Nogle Tanker angaaende det lærde Skolevæsens Forbedring«, og mere specifikt blev der indsendt en »Detailleret Plan til en lærd Realskole i Odense«, som præsten ved Hospitalskirken magister Hans Jørgen Gottschalck i hvert fald lagde navn til.

Da kommissionens plan til en forbedret indretning af de latinske skoler blev offentliggjort i 1797, viste det sig imidlertid, at planen foreløbig kun skulle afprøves i Frue latinske Skole i København. Forsøgsundervisning måtte ikke koste staten penge, og når Odense oprindeligt havde været inde i billedet, var det, fordi kommunetetet skulle finansiere forsøget. I virkeligheden var Odense reelt gledet ud som forsøgsskole, da der i 1794 blev oprettet et skoleholderseminarium ved Brahetrolleborg, og kommunetetet fik besked på at understøtte det med 2000 rdl. årlig.⁴⁴

Skolen led naturligvis under den uholdbare situation, og da den endelige afgørelse var bekendtgjort, var der ingen rimelig grund til fortsat at lade rektoratet i Odense stå ubesat. Den 3. oktober 1797 skrev hertugen af Augustenborg til rektor Oluf Worm i Horsens:

»Odense Rectorat skal nu besættes. Det vil blive tilbudet nuværende Conrector Professor Sibbern, Skulde han som formodes ikke modtage dette Tilbud, da har man i Sinde at forunde hiint Embede Conrector Heiberg i Ribe, ifald Hr. Rector Worm ikke skulde søge det. Cancelliepræsidenten Statsminister Geheimeraad Brandt har anmodet mig om at skrive Hr. Rectoren til for at give Dem denne Efterretning, at ifald De ønsker Dem denne Post, De da betimelig kunde indsende Deres Ansøgning om samme til det kongel. danske Cancellie. I hiint Tilfælde beder jeg Dem om Svar, som jeg kunde forevise Cancelliepræsidenten«. ⁴⁵

Worm tog ikke mod tilbudet, og den 10. oktober fik biskop Bloch besked på at forelægge Sibbern følgende valgmuligheder:

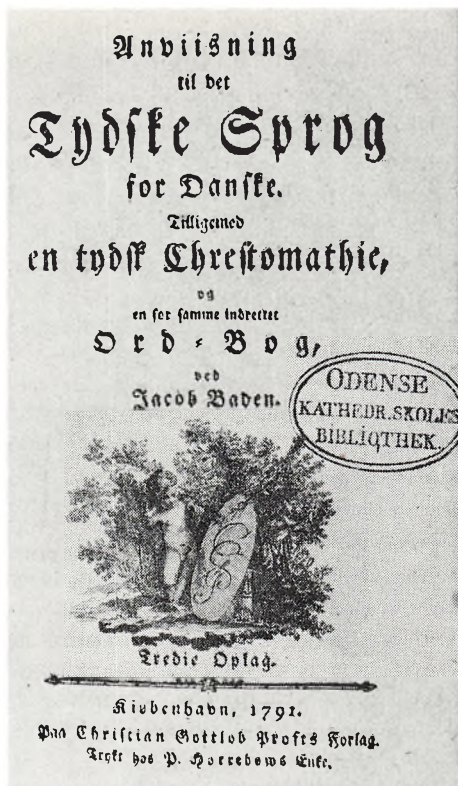
1. at blive rektor uden løntillæg (Kraft havde fået bevilget 200 rdl. ekstra af kommunitetet)
2. at fortsætte som konrektor
3. at gå af med $\frac{2}{3}$ pension. ⁴⁶

Ingen havde forestillet sig andet, end at den 64-årige Sibbern ville gå af, så meget mere som rektorlønnen på dette tidspunkt kun udgjorde $\frac{2}{3}$ af konrektorlønnen. Sibbern svarede med næb og klør den 14. oktober. Her havde han været fungerende rektor i Anchersens sidste tid, mellem Taubers afrejse til Roskilde og Krafts ankomst fra Horsens og endelig siden Krafts død 1793, så han syntes nok, han fortjente endelig at blive rektor. I øvrigt havde hans samarbejde med Kraft været sådan, at han nødigt ville opleve at blive konrektor under en lignende rektor. Han var alt for rørig til at gå af og kunne forresten heller slet ikke leve af den tilbudte pension. I sin følgeskrivelse til kancelliet udtrykte bispens håb om, at han måtte få lov at foreslå en konrektor, hvis Sibberns opflytning bevilgedes. ⁴⁷

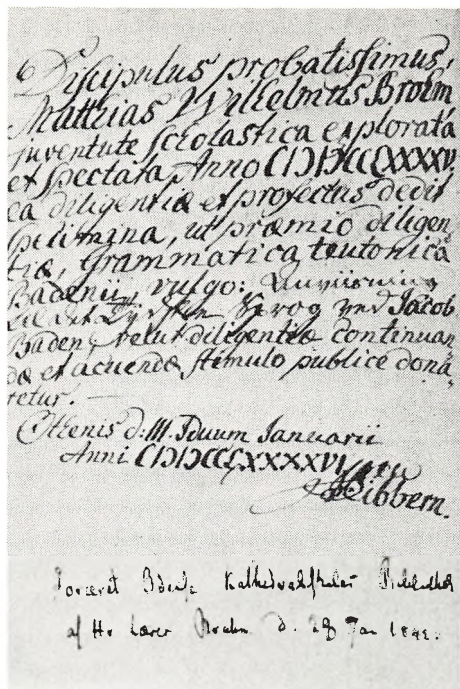
Det blev den ikke. Den 10. november 1797 blev den 38-årige Ludvig Heiberg udnævnt til rektor, stærkt anbefalet af skolekommissionen som en skolemand, af hvem man kunne håbe, at han ville virke i den ny tids ånd. ⁴⁸ Den 29. november skrev Sibbern et bittert brev til biskoppen, hvor han meddelte, at han godt ville fratræde embedet som konrektor – hvis han fik den fulde løn i pension. Da dette heller ikke kunne bevilges, fortsatte Sibbern i sit konrektorembede til 1800, mens Søren Bloch rykkede ned og i de næste tre år måtte nøjes med at være almindelig hører, selv om han i mellemtiden var avanceret til 5. lektie, indtil konrektoratet endelig blev ledigt. ⁴⁹

Professorerne ved gymnasiet

Gymnasiets lærerstab kan som nævnt ved indgangen til århundredet nærmest karakteriseres som et stort familieskab, der tillige var indgiftet i den odenseanske overklasse. Professorernes indbyrdes rangforordning var blevet fastlagt i Christian IVs fundats af 17. maj 1639. Fornemst var teologiprofessor Knud Landorph, hans svoger rektor Bircherod sad inde med professoratet i latin, som var det næst-

Titelbladet på flidspræmien.

Konrektor Sibberns latinske dedikation i »Flittigheds Belønning til stedsønnen Matthias Wilhelmus Brohm. 1796«.

fornemste. Derefter kom græskprofessoren Elias Naur, hvis steddatter Anne Mule var gift med Bircherod, og endelig var professoren i filosofi Laurits Luja fætter til Anne Mule. Alle professorerne havde magistergrad, men kun Laurits Luja havde disputeret for stillingen ved universitetet i København, hvad man ellers skulle i følge fundatsen. Først i 1747 fik professorerne ved Odense gymnasium rang.

Det var ved ledighed muligt at avancere fra et professorat til det næste i rangfølgen undtagen til teologiprofessoratet, der altid skulle »forbliffue hos en god Theologum som i Lingva Hebræa er verseret«. Det var også muligt at avancere fra et professorats indkomster til et andet, hvis indkomster var højere, uden at man samtidig overtog dets fagområder – men også herfra var teologiprofessoratet undtaget.¹ Endelig kunne man søge om at blive designeret professor og rykke ind, når en stilling blev ledig, på den plads, de andre professorer ville unde én. Anne Mules broder, Erik Mule, der i forvejen var konrektor ved skolen og altså også svoger til Bircherod, blev designeret professor i 1700 og Laurits Lujas broder Christian Henrik Luja i 1708.

I 1711 døde Knud Landorph, hvorefter Naur rykkede op i teologiprofessoratet og Mule ind i græskprofessoratet, mens han samtidig forlod konrektoratet, der blev overtaget af Christian Henrik Luja, som ved samme lejlighed giftede sig med

Knud Landorphs datter. Da han døde i 1714, lykkedes det en mand uden for kredsen, Nyborg-rektoren Thomas Aabye, at blive udnævnt til såvel konrektor som designeret professor, hvad der gav anledning til megen splid og kævl de følgende år, hvor han søgte at albue sig ind i gymnasiet. Den 9. januar 1716 sendte han en ansøgning til kongen, hvori han anmodede om at måtte »... *forrette lectiones publicas paa bemeldte gymnasio, saalænge jeg mit embede paa begge steder forsvarligen og upaaanchelig forvalter*...«. Anmodningen blev skarpt afvist af gymnasiets professorer, da de fik den tilstillet af kancelliet gennem biskop Muus til udtalelse; bl.a. hævdede de, at den stred mod gymnasiets fundats og praksis. Det var ikke noget klogt argument, for da biskoppen lod professorernes svar gå videre til Aabye, påpegede han, at professorerne heller ikke selv overholdt gymnasiets fundats.

Kancelliets reaktion var nok typisk for centraladministrationen. Der faldt ingen afgørelse i den aktuelle sag, men biskop Muus fik i en skrivelse af 28. april 1716 besked på med det første at komme med en redegørelse for overtrædelserne af gymnasiets fundats, og senere på året fik bispren og professorerne af kancelliet pålagt at »*reglere alt som angaar læsningen og det som virkelig sker, saa fundatsen kan efterleves mest muligt*...«. ² Det blev til mange møder mellem bisp og professorer i en atmosfære af gensidig mistillid, men endelig nåede man så vidt, at der den 22. marts 1717 kunne indsendes to uforligelige udkast til en ny fundats til kancelliet, hvis endelige løsning blev stadfæstet den 25. juni 1718 som Odense gymnasiums nye fundats, der bl.a. tillod en designeret professor både at vikariere for de virkelige professorer og at holde de forelæsninger, som en evt. medikus ellers skulle holde, »*om nogen saadan er ved Stedet og i slige Scientier verseret*«. ³ Aabye kunne begynde sine forelæsninger.

I resten af århundredet markerede centralstyrelsen sig nok noget stærkere over for lokale kræfter, når der skulle besættes stillinger ved gymnasiet. Da Laurits Luja i 1723 ansøgte geheimerådet om designation på det teologiske professorat efter Elias Naur, ⁴ fik han afslag. Designationen fik i stedet den 41-årige Hans Rasmussen Kisbye i 1725, han havde taget teologisk eksamen i 1708 og siden da ernæret sig som en respekteret manuduktør for teologistuderende i København, magister var han blevet i 1718, men noget præsteembede opgav han at få, fordi de mange skibs- og feltpræster, der havde gjort tjeneste under Den store nordiske Krig (1700 – 1721) stod først for tur. Endnu tre år måtte han vente, inden embedet blev ledigt, men selv om han således var 44 år gammel, inden han fik ansættelse, kom han alligevel til at virke ved gymnasiet i 30 år.

For gymnasieprofessorerne gjaldt det som for skolens ansatte, at der ikke var nogen offentlig pension knyttet til embedet, som de derfor blev hængende ved og lod besørge ved vikarer, hvis det blev nødvendigt. Bircherod måtte holde vikar, fra han blev lammet i 1719 til sin død i 1731, græskprofessoren Erik Mule blev blind i 1739, men selv om han på det tidspunkt var 70 år gammel, lod han alligevel vikarer passe sit embede, indtil han døde i 1751. Den første var bispesønnen Melchior Ramus, der også var rektor Aabyes svigersøn. Laurits Luja var død i 1732, men da hans efterfølger i filosofiprofessoratet Peter Zeuthen døde allerede 1745 som 39-årig, rykkede Melchior Ramus ind i det ledige embede, og Mule fik som ny vikar Søren Hee, der havde en doktorgrad i medicin. Ved rektor Aabyes død

rykkede Melchior Ramus som ny konrektor op i det ledige halve latinprofessorat, som deltes mellem rektor og konrektor siden 1731. Søren Hee blev professor i filosofi, og Mules ny vikar blev den 56-årige Peder Rasch, der i sin ungdom havde ledet navigationsskolen på Møn og forgæves prøvet at få lov til at studere skibsbygning i Holland og England.

Ved Erik Mules død i 1751 rykkede Søren Hee op i græskprofessoratet og Rasch blev professor i filosofi. Samtidig overtog rektor og konrektor græskprofessoratets indtægter, som de havde haft designation på siden 1731, og 5. lektiehører ved skolen Niels van Haven blev designeret professor. Han rykkede direkte ind i græskprofessoratet ved Søren Hees død i 1756, da Rasch ikke var interesseret i at overtage det, og ved professor Kisbyes død i 1758 skete der heller ingen rokering, hans embede blev overtaget af den 28-årige Nicolai Nannestad, der var sognepræst og teologisk lektor ved Herlufsholm.⁵

Professorerne blev næppe overbebyrdet med arbejde, navnlig ikke efterhånden som de nærmede sig gymnasisterne i antal. Professor Rasch drev en gård ved siden af, Niels van Haven forsøgte sig i 1777 som entreprenør ved en påtænkt gymnasie-reparation, og Nannestad skrev i 1765 til kirkeinspektionskollegiet, at hans embedsforretninger gav ham så megen tid til overs, at han gerne ville udarbejde en kommentar til Det nye Testamente frem for at tilbringe tiden i ufrugtbar ledig-gang.⁶

Gymnasiets trængte situation efter Guldbergs skoleforordning i 1775 blev snart mærkbar. Den fremragende astronom Ole Bützow, der var blevet udnævnt til filosofiprofessor i 1772 efter professor Rasch's død, blev i 1774 sendt til Norge, hvor han i de følgende 4 år arbejdede med dels at bestemme Vardøs meridian og dels at klarlægge forskellige steders geografiske beliggenhed ved hjælp af astronomiske observationer.⁷ Da han vendte tilbage, kunne han ikke få bevilget penge til anskaffelse af nødvendige matematiske og fysiske instrumenter til gymnasiet, som skulle betales af kommunetet, og det observatorium, som skulle anlægges i Odense, og hvortil han var blevet beskikket som observator, samtidig med at han fik professoratet, blev skrinlagt.⁸ Christian Gotthold Seydlitz blev professor i græsk efter Niels van Havens død i 1777, og da Nannestad døde i 1782, overtog han også teologiprofessoratet, hvorefter han forvaltede de to professorstillinger til sin død i 1796. Han var i 1782 blevet designeret professor i logik og metafysik ved Københavns universitet, men det professorat fik han aldrig. Medtager man så Tauber, der som rektor betjente det halve latinprofessorat mellem 1781 og 1787, er det nok ikke forkert at sige, at gymnasiet fra 1780-erne lededes af frustrerede mænd.

Hans Jørgen Gottschalcks plan 1794 for en lærd realskole i Odense skal nok ses som et sidste forsøg på at redde i hvert fald nogle af gymnasiets fag over i den nye forsøgsordning. Den fandt ikke velvilligt øre hos hertugen af Augustenborgs skolekommission i København. Det halve latinprofessorat stod sammen med rektoratet ubesat efter Krafts død, med Bützows død i 1795 og Seydlitz' i 1796 ophørte også professoraterne i filosofi, græsk og teologi, og da Sibbern gik af i 1800, havde der ikke været nogen gymnasist på stedet de sidste 4 år.

Bygninger og inventar

Gymnasiet:

Ved 1700-tallets begyndelse blev der undervist i den gamle gymnasiebygning fra 1623. Indgangen var fra St. Knuds kirkegård, og af de to auditorier i nederste etage blev kun det ene benyttet til forelæsning, fordi der kun var én gymnasieklasse. Det lå i husets nordre ende, mens auditoriet i den søndre ende blev brugt, når gymnasierne øvede sig i at prædike.¹ Prædikeøvelserne skulle foregå søndag morgen mellem froprædiken og højmesse, og professorerne skulle skiftes til at være til stede og efter prædikenen offentlig give en bedømmelse af den på latin.²

I øverste etage var der fire »bequemme« værelser, som oprindelig var beregnet for ugifte professorer og en af skolens hørere. Imidlertid var samtlige professorer i 1700-tallet gift, og selv om Kisbye de første 8 år efter sin ansættelse var ungkarl, har han næppe boet på gymnasiet, hvad der heller ikke kan have været særlig behageligt, da bygningen både var utæt og brøstfældig. Der var altid manglende ruder, og tagsten der var blæst ned. I 1708 måtte graveren ved St. Knuds kirke tømme gymnasiet for vand, som »i et stoert toe brood der fra Kirkegaarden var indløben«, i 1711 måtte to karle rense sne og skarn af loftet og ligeledes i 1714, hvor de måtte »rense gymnasie lofter for sne og bære vand ud af Forstuen og Auditorie«. Daglønnen var i alle tilfælde 1 mark pr. mand.³

I 1712–13 boede skolens kantor Stephan Poulsen og 1. lektiehøreren Knud Schytte på de to af kamrene, de søgte biskop Muus om at få dem repareret, og det blev bevilget, endnu før han var kommet fra Ribe til Odense. De to andre kamre var så ringe, at end ikke skolens hørere ville bo der. I forbindelse med en prædikenstrid i 1716 mellem stiftsprovst Karstens og professorerne, der havde pligt til at prædike ved visse gudstjenester, men som ikke altid overholdt denne pligt, måtte som prædikant hentes »studenten Jonas Olufsen, som laae paa Gymnasii øverste Værelser, og plejede for Betaling at prædike«. ⁴ Kamrene blev i 1725 overtaget af Bonaventura Hals, søn af skolens tidligere rektor. Han var subsistensløs student, og for faderens gamle tjeneste fik han af professorerne og biskop Lodberg lov til at bebo »de toe smaa Kamre og Verelser paa Gymnasio som Jonas Olssen mange aar havde og siden har staaet ledige, fordi de ere de fattigste og ingen andre beboer dem«. ⁵ Det sidste rum på loftet var gymnasiernes arrestkammer, »hullet« eller »kulhuset«, som det øjensynlig vinduesløse rum eufemistisk kaldtes, da det i 1717 blev gjort rent i anledning af jubelfesten for reformationen. ⁶

I 1717 forklarede gymnasiets professorer i et langt brev stiftsbefalingsmand Chr. Lente, hvor slet gymnasiets bygningsmæssige tilstand var. Ganske vist var alle byggematerialer så dyre på grund af krigen, at det hele ikke kunne repareres på én gang, men i hvert fald burde gavlen, skorstenene over taget og taget indvendig og udvendig repareres, så »huset kan til Vinter staa under tørt Tag«. ⁷ Foreløbig nøjedes man med at udbedre de værste skader inden reformationsfesten den 31. oktober 1717, og stenen over gymnasiets indgangsdør fik en gang forgyldning; men den store reparation, som bevilgedes, og som Laurits Luja forestod, fandt sted mellem 1719 og 1722. Den kostede 1340 rdl, 5 mk. og 14 sk., mens det gamle bygningsma-

teriale, der var blevet nedbrudt, kun indbragte 12 rdl., 3 mk. og 12 sk., da det blev solgt ved offentlig auktion.⁸ Det hjalp dog kun for en stund. Ved reformationsjubelæet i 1736 måtte en ny mindre reparation til, men allerede i 1744 omfattede de årlige udbedringer af skader: nedblæste tagsten, ituslåede ruder, havens nedblæste plankeværk, et manglende trappetrin, en pille, der var styrtet sammen og en »Muur i Forstuen for at hindre Vandløb om Vinteren«.⁹

I 1754 anmodede kancelliets oversekretær på kongens vegne om, at gymnasiet måtte blive repareret, nok fordi domkirken lige var blevet restaureret og ikke måtte skæmmes af et forfaldent gymnasium.¹⁰ Ved kgl. reskript af 29. marts 1755 bevilgedes da 2000 rdl. af kommunitetets midler til reparationen, men da dette ikke slog til, måtte gymnasiet skyde 714 rdl., 4 mk. og 15 sk. til af egne midler, men så var det også efter færdiggørelsen blevet »næsten af nye opbyggt og sadt i skøn Stand«.¹¹

Bygningens øverste etage forsvandt ved ombygningen; magistraten ville ikke tillade skorsten, fordi det mentes at være for brandfarligt for kirken; dermed forsvandt normale opvarmingsmuligheder foruden kamrene og »hullet«. I stedet kom en kvist på begge sider af taget. Kvistrummet var 12 alen langt og 8½ alen i dybden, det blev opdelt i tre kamre, hvoraf det største var forsamlingsaal for professorerne, og de to mindre brugtes henholdsvis til bibliotek og opbevaring af gymnasiets inventar. I nederste etage indrettedes et stort auditorium, der var 18 alen langt og 14 alen bredt og alene beregnet til solenniteter.¹² Til de daglige forelæsninger indrettedes et mindre auditorium eller med Ulrik Chr. Mules beskrivelse:

»Til Bygningens flisebelagte Forstue, hvortil man steg op ad en meget høi, bred med Rækværk forsynet Steentrappe, stødte to rummelige Auditorier, eet paa hver Side ... Auditoriet til Høire brugtes egentlig kun til Tale- og Musiksæl paa Kongens Fødselsdag; i det Venstre læste Professorerne sædvanlig«.¹³

Auditoriernes møblering kendes fra snedkerens overslag fra 1756, hvori det angives, at

»den ene stue skal have et stort og lidet Catedrag som blifver 3 all langt og 2½ all bredt med en Himmel ofver og med 2de Trin ved begge Sider og det lille for and.

I samme stue blifver 5 lange Stoelle 7 all lange Ved bege Sider blifver 2de lange Bengel med et trin for Noch 4 dito hved bege Ender

I den anden stue blifver og et stort og et lidet Kate drag 2 all 3 kvarter langt, og med 2de Trin ved Enden

En lang Bengel ved den eene Side og trin for and og 14 all Lang

2de Bengel en paa bege Sider af Dørren hver af dem 5½ all lang«.¹⁴

Senere på året meddeler snedkeren, at der »paa det lille Kammer ud til Kirche gaarden ofver paa er paa bege sider med Reoller til Bøgers gandske op til Loftet«,¹⁵ og endelig fik Anchersen i 1757 lavet 6 stole betrukket med rødt ruslæder til professorernes forsamlingsaal, og snedkeren forfærdigede et bord med en »Kreds foed under og med en schuffe 2 all lang og med Laas for« samt »en liden hånd trappe med 3 trin«.¹⁶

Allerede den 28. oktober 1755 var den store sten over indgangen med kongenavn og krone blevet forgyldt, men da Frederik V naturligvis også skulle mindes, blev der om foråret 1756 indsat en sten med »Kongens Crone og Cifre samt Ziratta«; den fik lagt forgyldning på den 8. maj. Den 4. september 1756 blev bygningen synet og berigtigelsen underskrevet i bytingsretten den 6. Den 23. september blev der holdt auktion over kasserede materialer. Høj og lav deltog fra stiftsprovst til postrytter. Professor Niels van Haven var en ivrig opkøber, og stiftsprovst Jacob Ramus købte et gammelt beslag som en souvenir fra sin gamle skole. En jernkakkelovn med tud, der var vurderet til 4 rdl., indbragte 8. Mogens snedker købte det gamle kateder for 1 rdl., selv om det kun var vurderet til 3 mk., og skomager Rosenberg købte et gammelt sengested, der var for ringe til at kunne vurderes, for 3 mk. Auktionen indbragte i alt 89 rdl., 3 mk. og 6 sk.¹⁷

Den gennemreparerede bygning blev dog først indviet på kongens fødselsdag den 31. marts 1757, der samtidig blev indledning til en årlig tilbagevendende solennitet i anledning af kongens fødselsdag. Professor Anchersen holdt indvielsestalen på latin,¹⁸ en af gymnasiets gamle elever, digteren Ambrosius Stub, der nu sad som fattig skoleholder i Ribe, indsendte en kantate til lejligheden, hvor han digtede:

*Hoy-Salige Kong Christian den Fierde
Kong Christian den Lærde
Har bygget dette Lærdoms-Huus
Kong Frederich den Femtes Naade
Har gjort det prægtigt overmaade
Ja! frit for Ælde, Kneck og Knuus
lær GYMNASIST! lær nu i Dag at skiønne
Den Naade kan kun Kongers Konge lønne.*

En anden gammel elev, Salomon van Haven, der var sognepræst ved Frue kirke, fik sin kantate om »*De Danske, Norske og Tydske Undersaatters Glæde*« opført med musik af Hamborgs kapelmester, komponisten Georg Philipp Telemann.¹⁹

Gymnasiets bibliotek

Det var professor Anchersen meget om at gøre, at gymnasiet fik et bibliotek. Ombygningen gav ham anledningen, det genoprettede akademi i Sorø, der i 1754 ved Ludvig Holbergs død havde arvet hele hans bogsamling og i årene forud havde modtaget store testamentariske boggaver,²⁰ kan have givet ham inspirationen dertil. Den 18. november 1757 kunne Anchersen i en skrivelse til sin gamle elev stiftsprovst Jacob Ramus meddele, at velyndere allerede havde foræret gymnasiet 152 bøger – stiftsprovstens fader biskop Chr. Ramus havde skænket 6 – foruden adskillige matematiske instrumenter.²¹ Gymnasiets stolthed, de to store engelske glober »*Coelestes et Terrest.*«, som med stort besvær var kommet til Odense efter en lang sørejse fra London via København til Svendborg og havde mistet fødderne undervejs, var derimod blevet anskaffet af gymnasiet selv, efter al sandsynlighed på foranledning af professor Rasch. Med fragt, omkostninger til indpakning og snedker for at reparere fødderne kostede de i alt 189 rdl. og 1 mk.,²² hvad der så nogenlunde svarede til en hørers årsløn.

De engelske glober »Colestes et Terrest«.

Anchersens ærinde til Ramus var at få ham til at minde de gejstlige, der havde lovet at skænke bøger, om deres løfte og samtidig overtale »en og anden studeret og formuende Mand« til at bidrage. Givernes navne skulle nok blive skrevet foran i bøgerne. Henvendelsen gav resultat. Nogle undslog sig ganske vist; en præst på Langeland skrev: *»Bøger af den Bonitet, som ere værd at hensætte paa et Bibliothèque og sætte sit Naun forudi har jeg beskiemmeligen ikke været saa lykkelig at kunde anskaffe mig deraf som mig behøver til den tørre Nødtørft«*. En anden af øens præster, Gomme Brandt, var derimod positiv og aktiv, men han var også en af gymnasiets gamle elever. Han indsamlede 15 bøger og skrev til Anchersen den 27. september 1758, at han havde ladet gøre en kasse til dem, og at de ville blive sendt til Odense med madame Becher, »som til nærværende Tiid haver boet her paa Landet i Rudkiøbing, og nu til Mikkelsdag agter at tage sin Bopæl i Odense...«. ²³

Den 2. februar samme år havde biskop Ramus autoriseret en protokol med instruks for bibliotekaren i indledningen, hvori det bl.a. hed: *»To Gange om Aaret i det ringeste skal den, der forestaar bibliotheket, lade Bøgerne udtage, afstøve og afbanke, saa at de ei af Støv og Orm fordærves, hvortil kan bruges tvende af de skikkeligste discipler paa Gymnasio in feriis«*. Indførelsen af bøger i protokollen begyndte den 1. september 1761, og samlingen var da nået op på 746 bind. ²⁴ Der var klenodier iblandt: Calvins *Institutio Christianæ* (1559), Arild Hvidtfeldts *Danmarks Riges Krønike* (1603) og Tycho Brahes *Astronomiæ* (1630), den sidste skænket af Laurits Aabye, søn af skolens tidligere rektor. Skolens mesterlektie fra 1758 havde bidraget med *Biblia Scholastica* i specialindbinding med guldtryk på for- og bagsiden: Donata Ao- 1758 A SUPREMÆ CLASSIS ALUMNIS.

Der kom ikke mange nye bøger til biblioteket i resten af gymnasiets levetid. De fleste nyerhvervelser blev købt på bogauktioner, flest i 1779, hvor biskop Jacob Ramus, der levede over evne og var blevet insolvent, solgte ud af sine bøger. Ved denne lejlighed anskaffede gymnasiet 6 bøger i folio, 14 i kvart og 10 i oktav forme-

delst 167 rdl., 4 mk. og 1 sk. Desuden forærede kammerherre Suhm i 1788 både skolen og gymnasiet 3 af hans egne historiske værker og 6 islandske sagaer.²⁵ For indbindingen betalte gymnasiet dog 9 rdl. og 3 mk.²⁶

De sidste bogindkøb til gymnasiet skete i 1791, da professor Bützow købte nogle bind af Trondheimske Samlinger. Forinden havde han i 1788 købt 10 Logarithmi Briggiani og ansøgt biskoppen, om ikke de 9 af dem måtte blive aftaget af gymnasiet som et »*Inventarium*« til brug for gymnasisterne. Bispem tillod, at de måtte indføres i bibliotekets katalog over inventar – som var identisk med bibliotekets protokol – og matematikprofessoren skulle være ansvarlig for gymnasisternes benyttelse af dem.²⁷ Samme år blev der i København købt instrumenter til astronomi og landmåling for 20 rdl., og på hr. Bredsdorphs auktion købtes for 2 rdl. en kasse med figurer af valnøddetræ, der viste corpora solida og sectionem coni.²⁸

Gymnasiets faciliteter

En kone til at gøre rent fik gymnasiet i 1750, hun skulle have 2 rdl. om året for at gøre rent i »de Værelser paa Gymnasio, hvor der læses«. ²⁹ Professorerne var dog ikke altid lige flinke til at betale hende. Den 14. juni 1774 kvitterer rengøringskonden Johanne Richter for følgende:

»Paa hvad mig kommer til Gode for Lectiens Reenholdelse i 3de Aar nemlig 1771, 1772 og 1773 som er for hver Aar 2 Rd. hvilket beløber sig i alt 6 Rd; desforuden haver ieg gjort reen til en Geburs Dag hvilket de efter Behag kand betale

taknemmeligst

Johanne Richter«. ³⁰

Efter gymnasiets ombygning blev der også et job til en af gymnasisterne som claviger (nøglebærer).

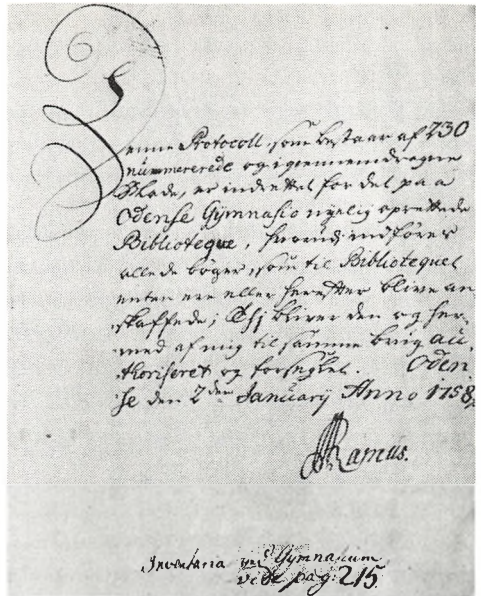
»Jeg undertegnede haver faaet som perpetuus claviger ved Gymnasium Aaret igiennem og havde Tilsium med vinduer og Dørre, de mig derfor accorderede 2 Rd noch 1 Rd for den Umage, jeg haver havt med det nys anlagte bibliotec at sætte i orden og antegne dertil forærede Bøger...

Svend Warberg. ³¹

Efterhånden var det jo begrænset, hvor meget der var at gøre for claviger ved biblioteket, alligevel steg hans løn, hvorved jobbet i virkeligheden blev en slags camoufleret stipendium, hvad der også synes at fremgå af professor Sibberns stillingsbeskrivelse i 1788: »Claviger pleyer den øverste, hvordan han end er, at være. Hans forretning er at have nøglen til Læse-auditorium, at lukke op, førend professorerne kommer, og har derfor foruden sit Stipendium, faaet hidindtil aarligen 4 rd«. ³²

Latinskolen

Latinskolen, der lå på St. Knuds kirkegård i bekvem afstand fra domkirke og gymnasium, var blevet hovedrepareret lige inden århundredskiftet. Det var øjensynlig

Første side af det nyoprettede Odense Gymnasiums biblioteks protokol med biskop Christian Ramus' navnetræk.

også hårdt tiltrængt. I 1721 afgav bl. a. professor Erik Mule, der havde været discipel før ombygningen, vidnesbyrd om de gennemgribende forandringer, der var sket ved denne. Mesterlektien var blevet skilt fra de andre lektier med et nyt »ziirligt« grønmalet skillerum med lås og lukke, der var kommet nyt bræddegulv og nye borde og bænke, mens disciplene før sad »og skrev paa deris Knær i alle Lectierne«. Alle fundatstavlerne i mesterlektien var blevet renoveret, og der var blevet opsat en ny tavle til information i musik.³³

Mens gymnasiet bygningsmæssigt hvilede i sig selv, påhvilede det domkirken at vedligeholde latinskolens bygning. Kirken ofrede normalt ca. 10 rdl. om året på reparationer;³⁴ beløbet gik især til knuste ruder, men var sjældent tilstrækkeligt. Skolen måtte ofte spæde til af sin egen kasse, f. eks. for at der kunne se nogenlunde anstændigt ud, når »Examen blev holt i Skolen«,³⁵ eller ved særlige lejligheder, som da der måtte indsættes 20 ruder, for at lysene ikke skulle blæse ud den januar-aften 1732, da bisp Lodberg blev begravet.³⁶

Ved århundredets midte var latinskolen lige så brøstfældig som domkirken og gymnasiet, men blev sat bagest i rækken. Den blev ikke repareret før 1760, og da havde domkirken ingen penge, men måtte låne sig frem hos kommunetet, der trådte hjælpende til med et rentefrit lån på 2000 rdl. af de 2476 rdl., som ombygningen kostede. Pengene blev aldrig betalt tilbage, men eftergivet i 1833.³⁷ Efter ombygningen blev der, som det var sket efter gymnasiets, opsat en sten midt på bygningen med Frederik Vs navnetræk og krone samt følgende vers forfattet af biskop Chr. Ramus:

*Hvad Lærdom, Flittighed og gode Kunster fremmer
Hvad Ladhed, Yppighed og andre Laster hemmer,
Den rette Landebod ei nogen Tid forglemte
Vor Konge Eiegod, Kong Frideric den Femte.*

Den meget latinkyndige rektor Anchersen forfattede ydermere en latinsk indskrift, der blev anbragt over fløjdøren, der førte ind i skolen fra St. Knuds kirkegård.³⁸

Både før og efter ombygningen var skolen på to etager, lektierne havde deres lokaler i nederste etage, hørerne deres kamre i øverste. Ulrik Christian Mule giver følgende beskrivelse af skolen, som han huskede den fra sin skoletid:

»Den temmelig lange og høje Skolebygning bestod af to Etager med indgang fra to Sider, en umiddelbart fra St. Knuds Kirkegaard med Fløjdøre en anden fra Bygningens til St. Knuds Kirkestræde stødende Gaardsplads med en almindelig enkelt Dør, inden for hvilken var en Muursteens gulvbelagt Forstue, ved hvis venstre Side fandtes et rummeligt Værelse, der brugtes til Skolebibliothek og Gjemmested for Eksamensstilebøger, også maaske til Archiv for Correspondence i Skolens Anliggender, havde man ellers dengang havt et saadant«.

Om skolens indretning og inventar beretter Mule videre:

*»Ved Forstuens høire Side laae Skolelocalet, en lang, bred, høi, lys Sal med Vinduer baade til Kirkegaarden og Gaardspladsen, og deelt i den øverste Ende ved et Plankeværk med Fløjdøre til den øvrige Skole, indenfor hvilke en Stue til Mesterlectien var anbragt. Her fandtes en høi Kakkelovn, en Kasse til Landkort til den gamle Geographie, en svær Messinglysekroner, nogle i Væggen indmurede Sandsten med Inscriptioner over Skolens afdøde Velgjørere ved til den stiftede Legater, og et høit anseeligt Catheder med Himmel over. Omkring Bordene til Høire og Venstre af Cathedret i Form af en retvinklet Triangel paa i Gulvet fastslaaede Bænke sad Mesterlectianerne. Lignende Borde og Bænke for Disciplene vare hensatte i Skolens i een Sal sig befindende nederste Lectier, til Høire nedenfor Mesterlectie 5te Lectie, til Venstre ligeoverfor den, 4de Lectie, hvorpaa fulgte en bred Tvergang, i hvis Gjennemsnitsende mod Gaarden stod en stor Kakkelovn, der skulde opvarme hele den lange, fra Mesterlectien – hvis Fløjdøre dog altid stode aabne – skilte Skolesal, og ved hver Side nedenfor Tvergangen vare de 2 Lectier, 3^{die} og 2^{den}, denne til Venstre, hiin til Høire fra Mesterlectien. Til Hørernes Stade tjente en meget stor Lænestol af Træ med et saare høit Bagsmæk – en saadan i hver Lectie«.*³⁹

Vi ved meget lidt om, hvad skolen havde af udstyr og inventar i århundredets begyndelse, men det har næppe været ret meget. Den svære messinglysekroner var der, for den var blevet skænket af biskop Kingo i 1688, og i hvert fald i Aabyes og Anchersens rektortid blev der tændt lys i den på helligaftenerne. Der var også på væggen til mesterlektionen otte tavler med inskriptioner til minde om skolens gamle legatstiftere, og der var en messinglampe over døren til samme lektion skænket af Thomas Bircherod. Regnskaberne viser, at skolernes krucifix blev repareret i 1717, og samme år blev tavlen limet sammen. Der er sikkert tale om tavlen, der blev benyttet til musikundervisningen, som spillede en stor rolle, og indtil 1739 anskaffede skolen en del musikinstrumenter. I 1726 blev der med bisp Lodbergs tilladelse lavet rammer til ophængning i alle lektioner; det nævnes ikke, hvad de skulle bruges til, men det kan muligvis have været til Lodbergs læseplaner for skolen, der kom i 1727.

Efter 1739-skoleordningens ikrafttræden blev der anskaffet kort til undervisningen i geografi, men først under rektor Tauber blev der lavet en kortkasse, som foruden sit egentlige formål også viste sig velegnet til at lægge nye disciple henover, når de skulle »bankes« op i mesterlektionen. I 1773 opsatte snedkeren »Et Sort Bret til Skolen for at Reygne med Disciplerne«. Et dyrt inventar nåede frem til skolen i 1782, nemlig 2 glober. Det passede øjensynlig ikke Tauber, der i regnskabet garderer sig med henblik på bispens revision. »2 Globi bestilt før min Ankomst af Prof. Sibbern ved Professor Bützow hos Boghandler Gyldendahl fra Sverrig«. Globerne kostede med »Indpakning og Bortførelse om Borde, fragt fra Kiøbenhavn til Odense og 2 Skinddækker« i alt 27 rdl og 3 mk.⁴⁰ og kunne således i fornemhed slet ikke måle sig med dem, der var i gymnasiets eje.

De af Mule omtalte sandsten med inskriptioner blev opsat, mens han var elev på skolen. Det var mindetavlerne over frøken Ernst og Frederik Bagger; Tauber havde bestilt dem, men de nåede ikke at blive færdige, før han havde forladt skolen.⁴¹

Skolens bibliotek

I følge Guldbergs skoleforordning af 1775 skulle der oprettes biblioteker ved alle latinskoler. De skulle tilvejebringes og opretholdes ved mulkter, som bl.a. kunne pålægges rektorer, når de dimitterede umodne disciple til universitetet, og ved de såkaldte privatistpenge.⁴²

I 1777 meddelte dekanen for det filosofiske fakultet i København biskop Jacob Ramus, at Severinus Størup fra Odense gymnasium var dumpet til examen artium, hvorfor der skulle betales 10 rdl. i mulkt til skolens bibliotek.⁴³ Året efter sendte kancelliet en skrivelse til bispens om, at de 10 rdl., som de, der dimitterede privat, efter skoleforordningen af 1739 skulle betale til nærmere skolekasse, nu skulle henlægges til bibliotekets oprettelse ved de latinske skoler. Overskydende penge fra skolens oplagskasse skulle bruges til det samme, hvis disciple, der havde oplag, enten forlod skolen i utide eller afgik ved døden.⁴⁴ I oplagskassen opbevarede ellers de penge, som disciplene kunne spare op af deres kostpenge og beneficier, og som først udbetaltes, når de skulle videre til universitetet, en ordning, der stammede fra 1756.

I årene 1770 – 1773 blev der 76 rdl. og 2 mk. til overs i oplagskassen og i 1774 – 1775 ikke mindre end 117 rdl., 5 mk. og 1 sk. Der var således penge til at indrette et bibliotek, men først i skoleåret 1780 begyndte bogindkøbene. Der blev anskaffet værker for 108 rdl., 7 sk., bl.a. Allgemeine Weltgeschichte i 47 bind.⁴⁵ Som rektors vikar indrettede Sibbern i 1781 en »Catalogus« over bibliotekets bøger, men det var Tauber, der virkelig skabte et bibliotek. »Ikke endnu [i 1784] var Bibliotheket blevet mig af Sibbern overleveret. Den hele Bogsamling stod i et dertil indrettet Skab paa femte Lectiehørers Kammer. Ikke engang Fortegnelse over Bøgerne var mig overleveret. Jeg brugte derfor en Skingrund for at opspørge den Protokol over Bibliotheket, at jeg foregav at ville i den indføre de Bøger, som jeg til Bibliotheket havde indkiøbt«. Derefter besluttede Tauber 5. lektiehøreren undervisningskammer, der også brugtes til sangundervisning, til bibliotek og lod »sætte Jernstænger i Vinduerne til Kirkegaarden og Gaarden og paa Skolens Reg-

ning gjøre Reoler med en dobbelt Stige og flytte Skoleskabet derved tillige med de anskaffede Glober til Skolen mm«. ⁴⁶ For at få endnu flere midler til bogindkøb gav bispem i 1785 skolen lov til at købe en 20 rdl. aktie i Det typografiske fynske Selskab og anvende det årlige udbytte til biblioteksindkøb. ⁴⁷

Efter at Tauber havde forladt skolen, blev indkøb af bøger til biblioteket stillet i bero, selv om der var penge til rådighed. I 1792 fik det således 30 rdl. af Frederik Juuls oplagspenge på 56 rdl., fordi han forlod universitetet straks efter examen artium, ⁴⁸ men til indkøb af bøger blev de ikke brugt. Først med rektor Heiberg kom der igen gang i boganskaffelserne. Han stod i 1798 med 70 rdl., som var blevet indbetalt af privatdimittender, hvis antal i det hele taget steg kraftigt i 1790-erne, og bad bispem om at måtte foretage indkøb på bogauktionen i København efter Sal. konferensråd Rottbøll. Da der ikke var blevet indført en eneste bog i bibliotekets protokol siden Taubers tid, var i hvert fald én god udgave af de almindeligste latinske og græske forfattere tiltrængt, ligesom skolen manglede ordentlige bøger i historie.

Imidlertid foreslog Heiberg også, at skolen begyndte at abonnere på gode periodiske skrifter, som kunne cirkulere blandt lærerne og disciplene i skolens øverste klasse, da »de danne uformærkt Smagen hos den yngre og give overalt Ideerne en Circulation«. De tidsskrifter, han havde i tankerne, var »*Minerva*«, »*Iris*«, »*Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab*«, »*Universitetsjournalen*«, »*Den danske Tilskuer*« og »*Københavns lærde Efterretninger*«. Formodentlig med tanke på, at han havde en broder i København, P. A. Heiberg, med revolutionære ideer, skyndte han sig at tilføje, at ingen af de foreslåede tidsskrifter indeholdt noget, »der enten for Sæder, politisk eller religiøs Tænkemaade kan være skadeligt eller farligt«, og at han heller ikke havde andre bagtanker med anskaffelsen, da han selv abonnerede på dem. ⁴⁹ Med de nye tidsskrifter blev skolens bibliotek formidler af tidens aktuelle tanker; desuden deltog både Heiberg og Søren Bloch aktivt i den standende skoledebat med indlæg og artikler i »*Minerva*«.

Inden skolens og gymnasiets biblioteker blev slået sammen i 1802, var skolens bibliotek vokset til 785 bind; gymnasiet bidrog med 784 bind, ⁵⁰ hvad der ikke var meget i betragtning af, at det i 1761 havde haft en bogsamling på 746 bind.

Skolens faciliteter

Skolen fik formodentlig rengøringshjælp samtidig med gymnasiet i 1750, rengøringskonen kom dog kun to gange om året for at tage sig af det grove. Hun blev oprindeligt betalt af domkirken, men efter at kirkeværgen kammerråd Erichsen var død i 1755, nægtede domkirken at påtage sig denne udgift, der beløb sig til 4 mk. om året. ⁵¹ Skolen betalte derefter Jeppe Korn-Maalers hustru for at gøre rent og vaske vinduer, indtil hun ved skolens ombygning i 1760 blev arbejdsløs. Hun blev dog genansat og afløstes af datteren i 1763; fra 1757 var lønnen endda steget til 3 mk. pr. gang.

Imidlertid må skolen have fået et lettere anfald af rengøringsvanvid, for fra 1769 blev der gjort rent fire gange om året, men da der så ikke var så meget skidt at fjerne, gik rengøringskonen ned i løn til de oprindelige 2 mk. pr. gang. I 1775 fandt

man ud af, at tre gange årlig rengøring var nok, men stadig til 2 mk. pr. gang. Hvad der ellers forekom af rengøring, ordnede disciplene selv.

Under Tauber ændredes disse forhold. »Da jeg ved min Ankomst til Skolen mærkede overalt at Skoledisciplene havde slet ingen Værd, endog i deres Øyne, som ellers gjøre Paastand paa fornuft: saae jeg mig nødt til at foreslaae for Bispen, hvor uanstændigt det var, at Skoledisciplene af den nederste lektie under den øverste lekties kommando skulde tvende Gange om Ugen feie Skolen – Jeg vil ei opregne følgen af den vanærende Skik paa de befalendes og adlydendes Gemytter. Bispen tillod at lønne en Kone dertil som tillige vasker Vinduer og hendes løn er 2 Rd. hver halve Aar«. ⁵² Tauber havde virkelig gjort en god forretning, nu fik skolen gjort rent to gange om ugen for 24 mk. pr. år, mens den hidtil havde fået gjort rent tre gange om året for 6 mk.

Det var også rektor Tauber, der fik biskop Jacob Ramus overtalt til, at skole-rummene blev forsynet med kakkelovne. »Derved ophævedes den for Disciplene skadelige Hjemmelæsning i Lærernes egne Værelser, som aabnede Døren for mange Uordener, og forvoldte Lærerne mange Brydsomheder«. ⁵³ Den første kakkelovn i skolen blev sat op i 1782, men den må ikke have fungeret tilfredsstillende, for den 3. november 1783 meddeler murermesteren, at han har nedtaget den og »omgiort endnu med tvende Knæer og bragt ham op i Skorstenen med Krans og Dør«. Samme dag blev der i mesterlektien opsat en kakkelovn, »hvis Tud gaar op igiennem Hørrer Borchs Kammer«. ⁵⁴ Biblioteket havde allerede fået kakkeovn, mens rummet var undervisningskammer for 5. lektiehørereren. Han havde selv betalt den, men »forærede« den til skolen, da det blev bibliotek. ⁵⁵

Det var først rektor Heiberg, der fik indført nogenlunde ordentlig belysning på skolen. Han foreslog i 1798, at oplagskassens overskud på godt 1000 rdl. kunne komme til nytte ved, at i hvert fald nogle af de mange penge, f.eks. 100 rdl., blev brugt til at forsyne skolen med belysning om vinteren, da det var urimeligt, at lærerne og disciplene skulle bebyrdes med dette, når deres indtægter i forvejen var små. Heibergs forslag gik ud på, at der i det store skolerum blev anbragt 2 firearmede lysekroner, som skulle hænges mellem to lektier, og en lysearm til hver hørrers stol. I mesterlektien skulle Kingos gamle lysekrone erstattes af en seksarmet lysekrone og en lysearm ved hver side af katederet. Heiberg anslog, at det ville komme til at koste ca. 20 rdl. om året i lysanskaffelse, da vokslys var at foretrække i lysekronerne frem for tællelys, der idelig skulle pudses. ⁵⁶

Hverken biskop Bloch eller stiftamtmand Buchwald syntes om forslaget, så meget mere som det danske kancelli havde tilkendegivet en eventuel snarlig forandring af skolen. ⁵⁷ I stedet foreslog bispen, at der i skolebordene kunne anbringes bliklyseplader med tællelys, hvad Heiberg skarpt modsatte sig. »Det er ikke uhørt, end ikke fra Professorernes Collegier, at unge Mennesker snart have anbragt Sværmere i Lysene, snart fyldt Lyse-Saxene med Krudt, snart oversmurt hverandre med Lyse Tanne ... naar endelig noget saadant indtraf paa Skolen, saae Lærerne sig satte i den ubehagelige Nødvendighed, enten stiltiende at lade sig prostituere eller tyrannisere over unge Mennesker for hvad man burde have forudsat og afværget. I mine Tanker hellere ingen Lys end Lys paa den Maade...« ⁵⁸

I sidste instans bøjede bisp og stiftamtmand sig alligevel, og gørtler Bagger for-

færdigede i 1799 3 lysekroner og 6 messingarme foruden en lyseplade til skolen. Heibergs overslag havde vist sig realistisk. Regningen lød på 91 rdl., 2 mk. og 4 sk., men for resterne af Kingos gamle lysekrone betalte han 8 rdl. og 3 mk., hvorved den blev nedbragt til 82 rdl., 2 mk. og 14 sk.⁵⁹

De nye bekvemmeligheder gav naturligvis skolen øgede udgifter. Til belysningen var der årlige udgifter til vokslys, svovlstikker og voksstabler til at tænde med, samt lysesakse til at pudse med, og til kakkellovnen skulle der hvert år indkøbes 6 favne brænde, der skulle saves og kløves. Den store mængde ved har nok været en fristelse for svage sjæle, for allerede i 1785 måtte der laves en speciel lås til skolens brændehus. Det kunne også være vanskeligt at få brændet frem. »Ingen Udgift er anført for Brænde til Skolen« antegner Heiberg til regnskabet 1799, »hvortil Aarsagen er det ustadige Vejrlig i Sommeren; den overmaade vanskelige Høst og de endnu vedvarende slette Veie har hidtil gjort det umueligt at faae Brændet, som ved sædvanlig Tid er indkøbt, transporteret her til Byen; ieg har derfor og hidtil maattet forsyne Skolen af mit eget Forraad«. ⁶⁰

Der kom en murer og rensede kakkellovnen en gang om ugen i vintertiden, og fra 1797 blev der ansat en kone til at bære brænde ind og tænde op i kakkellovnen. Da den nye belysning var blevet installeret, blev de nye messingkroner og lysearme poleret 3 gange om året.⁶¹

Livet i skolen og på gymnasiet i 1700-tallet

Skolens arbejdsdag

Efter gældende regler ved århundredets begyndelse skulle undervisningen begynde kl. 6 om morgenen og slutte kl. 5 om eftermiddagen.¹ I Odense blev de i hvert fald ikke overholdt om vinteren, d.v.s. fra Mikkelsdag til påske, hvor der undervistes fra kl. 8 om morgenen til kl. 3 om eftermiddagen.² Det er de sikkert heller ikke blevet andre steder, for i 1739-forordningen blev det fastslået, at der skulle undervises 4 timer om formiddagen og 4 om eftermiddagen, i hvert fald om sommeren³ og uden angivelse af klokkeslet; hertil kom så de daglige korøvelser.

Guldberg ordning fra 1775 nedsatte undervisningstiden til 7 timer om sommeren, 4 timer om formiddagen og 3 timer om eftermiddagen, og 6 timer om vinteren, 3 timer før og 3 efter middag.⁴ Heller ikke disse regler ser man ud til at have taget for tungt på i Odense, i hvert fald ikke på Ulrik Christian Mules tid. I mesterlektien gav konrektor Sibbern, der skulle læse de to første dage om ugen, som regel fri tirsdag eftermiddag, og rektor Kraft, der skulle undervise de sidste fire dage, fandt normalt påskud til kun at møde én formiddag og én eftermiddag om ugen.⁵

Om morgenen, før dagens arbejde begyndte, indfandt custos sig. Custos var en af disciplene fra 4. eller 5. lektie, hvis opgave det var at holde orden på skolen, indtil rektor eller konrektor med hørere på et eller andet tidspunkt indfandt sig; des-

uden skulle han på Mules tid fyre op i kakkellovnene. Der var to custos om ugen, der skiftedes til arbejdet.⁶

Inden undervisningen gik i gang, var der sang og morgenbøn. I følge 1739-forordningen skulle der derefter i hver lektie oplæses et kapitel af bibelen. Såvel sang som bøn skulle foregå på dansk, da det formodedes, at ikke alle drenge forstod latin så godt, at de kunne holde andagt deri. Det oplæste kapitel skulle kort repeteres af hver hører med sine disciple, så især de øverste lektier kunne huske det.⁷ Da Tauber kom til skolen som rektor, var det skik, at en discipel fra mesterlektiens øverste part efter morgenbøn og salme stillede sig op i døren til lektien og oplæste en ny bøn. Derpå læste en anden fra lektien et kapitel af Det nye Testamente, og dette blev så oversat til latin i de forskellige lektier med grammatikalsk behandling af ordene, inden dagens ordinære arbejde begyndte. Hele andagten sluttede med, at custos leverede rektor et stort frisklavet ris til dagens gerning. Det havde sin plads ved katederet i mesterlektien, men blev kun brugt i det store skolelokale, da mesterlektien ikke måtte få andet end lussinger.

Tauber afskaffede det rektorale ris og forkortede morgenandagten.⁸ »Disciplene have paa den Tid Hovedet fyldt med Lectier, glemme alt, hvad der er uden for dem, bivaane Bønnen og Sangen ganske maskinagtig og ønske, jo før jo heller at blive deres trykkende Byrde qvit«.⁹

Der skelnedes mellem hele og halve skoledage. De hele skoledage var mandag, tirsdag og torsdag; de brugtes sammen med fredag eftermiddag til indlæring af nyt stof. Onsdag og lørdag eftermiddag var fri, men onsdag og fredag formiddag var der kirkegang, og efter 1739-forordningen skulle alle lektier undtagen mesterlektien om onsdagen efter gudstjenesten katekiseres i kirken sammen med byens andre skolebørn.¹⁰ Hvis der efter katekisationen var tid til overs inden middag, skulle denne bruges til repetition. Lørdag formiddag var der ligeledes repetition, men desuden skulle søndagens evangelium gennemgås, i de højere lektier på latin eller græsk.¹¹

For dem, der havde kommunitetet, var der indtil 1764 spisning på Gråbrødre kloster kl. 10 om formiddagen og kl. 5 om eftermiddagen, og tiden mellem kl. 12 og 2 var hver dag afsat til sangundervisning og begravelser, som skolen havde pligt til at forsyne med sang.

Skolens kirketjeneste

Indtil 1739 var der mulighed for at komme til gudstjeneste i Odense hver dag i en eller anden kirke. I St. Knud var der gudstjeneste alle søn- og helligdage samt onsdag og fredag. Der var froprædiken kl. 7, højmesse kl. 8, muligvis 12-prædiken og endelig aftensang kl. 1 eller 2 om eftermiddagen. Der var lidt færre gudstjenester i byens to andre sognekirker Frue Kirke og St. Hans,¹² men skolen leverede degne og sangkor til dem alle. 5. lektiehøreren var degn ved St. Knud, 4. lektiehøreren ved Frue Kirke og 3. lektiehøreren ved St. Hans.

Der var i kirkeritualet af 1685 givet nøje regler for, hvordan latinskolerne skulle deltage i gudstjenesten. Når det ringede første gang, skulle disciplene samles i sko-

len og holde bøn i hørernes, konrektors og rektors nærværelse. »Naar det ringer anden Gang, skulle de samtlige forføje sig af Skolen til Kirken, og sømmeligen gaae Par om Par sammen med Rectore, Conrectore og samtlige Collegis, hvilke og skulle blive i Kirken hos Børnene, indtil al Tjenesten er ude, og have tilbørligen Tilsjun med, at de andægtigen og skikkeligen sig anstille ... Efter Tjenesten skulle de iligemaade gaae og følges af Kirken i Skolen, hvor de, førend de skilles ad, sjunge et Vers eller flere af en beqvem Psalme«.

Var der flere kirker i en by, skulle rektor og konrektor altid søge hovedkirken, mens visse hørere sammen med nogle disciple skulle sørge for ro og orden i de andre.¹³ I Odense var der 3 disciple fra mesterlektien, såkaldte notarii, der hvert år fungerede som opsynsmænd ved de tre sognekirker. Notarius ved St. Hans var i skoleåret 1723 den senere digter Ambrosius Stub, der fik 2 rdl. 3 mk. for dette arbejde; i 1728 var det legatstifteren Frederik Bagger.¹⁴

Undertiden var notarius også versikular. Versikularerne var i den katolske kirke forbedere i den liturgiske vekselbøn, derfor var der to af dem ved hver kirke. I 1700-tallet forestod de korsangen under degnens opsyn og havde tillige pligt til at påse, at de andre sangere opførte sig ordentligt. De fik ikke så meget for deres arbejde som notarii, da de havde mulighed for at få drikkepenge. Normalt fik de 1 rdl. 2 mk. hver, men efterhånden fik versikularerne ved St. Knud intet af skolen, da versikulariatet i sig selv regnedes for »*et godt stipendium*«. Da det blev ophævet i 1802, kastede det omtrent 80 rdl. af sig årlig;¹⁵ ja, det burde nærmest indebære erstatning til skolen for indehaverne, mente Tauber i 1787.¹⁶

I 1739 blev regulativet fra 1685 strammet. Der skulle nu holdes bøn og læses et kapitel af bibelen, når det ringede til gudstjeneste første gang, og rækkefølgen til og fra kirken blev nøje fastsat, »hver kollega i skolen følger efter sin klasse, rektor og konrektor går bagest ... Under prædikenen skal læreren nøje følge, med hvilken andagt eleverne påhører Guds ord, om nogen af dem støjer under prædikenen eller går ud på kirkegården og leger, eller i øvrigt opfører sig uanstændigt i kirken. Sker noget sådant, skal eleverne offentligt og eftertrykkeligt straffes i skolen«. ¹⁷ Efter gudstjenesten skulle disciplene på skolen overhøres i prædikenen.

Da Tauber kom til skolen, var han rystet over den slendrian, der herskede i alle forhold. Disciplene kom for sent om morgenen, nogle kom drattende under bønnen, andre efter. Anchersen og Povel Holm havde afskaffet, at disciplene skulle møde på skolen før og efter prædikenen på søn- og helligdage, og hørerne snød for deres pligter med at holde opsyn med dem. Resultatet var, at disciplene enten blev helt væk fra højmesse og aftensang, eller at de kom for sent, somme tider først, når præsten var gået op i prædikestolen. De, der mødte til tiden på skolen og i kirken, gik ikke ordentligt to og to foran deres lærere ud af kirken, de listede væk eller løb ned på vejen i stedet for at gå over på skolen og holde bøn og gøre rede for prædikenen.¹⁸

Der var også problemer i forbindelse med de ugentlige katekisationer. I 1744 skrev biskop Chr. Ramus til rektor Aabye, at disciplene »i de nedrige lectier«, som efter kgl. forordning af 1739 skulle møde til katekisation i kirken, ikke indfandt sig så flittigt, som de burde. Ville rektoren sørge for, at præsterne ikke mere fik grund til at besvære sig derover?¹⁹ Til gengæld skrev byens magistrat til rektor Anchersen

A handwritten receipt in cursive script, dated 'Aaro 1725 d 26 Junij'. The text reads: 'Gjort som ummandum af Lectore Oleo Naer-fid Raar for paaulyg Høpenoe um 20 Rdr. samt vovindue for 2 Rdr. fættigdomo p. Sjæst 4te - Gjørt som p. Hyling & kvitteres.' The signature at the bottom right is 'Ambrosius Stubs'.

Ambrosius Stubs kvittering for modtaget legat.

i 1754 og henstillede kraftigt, at han holdt disciplene væk fra St. Knuds Kirke, når de ikke havde noget at gøre der. Ikke blot opførte de sig usømmeligt i kirken, men de beskadigede også dens tag, mure og vinduer, når de spillede med bold eller tog sten fra gravene på kirkegården og smed efter hinanden.²⁰

Det lykkedes Tauber at få afskaffet disciplenes katekisation i kirken, »fordi nogle vittige Hoveder iblandt Disciplene af de 4 nederste Lectier misbrugte deres Vittighed og ikke fandt Føde nok, som kunde være nærsom nok for Disciplene af de danske Skoler«. De skulle i stedet for møde på skolen hver onsdag formiddag kl. 9 og øve sig i regning og skrivning.²¹ Han fik også afskaffet disciplenes pligt til to gange daglig, for- og eftermiddag, at forrette kor og bøn i St. Knuds kirke. Denne sidste rest af de katolske tidebønner, der havde overlevet reformationen, var kommet til at virke stadig mere anakronistisk i rationalismens tidsalder. Ingen vidste mere, hvorfra skikken stammede, kun at den ved Frederik II's fundats af 1572 var blevet flyttet fra St. Hans og Frue kirke til St. Knud for skolens bekvemmeligheds skyld.²² Kancelliet imødekom Taubers ansøgning ved en skrivelse af 15. marts 1783; men ansøgningen var blevet indsendt uden om bispem, der ikke var velvillig over for tanken.²³

Gymnasiets arbejdsdag

I følge gymnasiets nye fundats fra 1718 skulle der i tilfælde af, at der var 2 klasser, læses 2 timer hver formiddag og eftermiddag, var der 1 klasse, skulle der læses 3 timer hver formiddag og eftermiddag. Læsetiden om formiddagen var mellem påske og Mikkelsdag fra 7 til 10 og mellem Mikkelsdag og påske fra 8 til 11; om eftermiddagen var læsetiden hele året rundt fra 1 til 4. I tilfælde af 2 klasser skulle der være en mellemtime formiddag og eftermiddag, så hver professor havde 2 timers daglig undervisning, professorerne i latin og græsk skulle læse i 1. klasse, professorerne i teologi og filosofi i 2. Var der kun én klasse, og det var der i praksis, skulle hver professor læse 1½ time og den ene umiddelbart afløse den anden, så mellem-

timen forsvandt.²⁴ Som ved latinskolen var denne læseplan kun gyldig for de »hele« dage. Der var kirkegang onsdag og fredag formiddag, onsdag og lørdag eftermiddag var som på skolen fri, mens der fredag eftermiddag skulle læses normalt.

Undervisningen begyndte, når lektieklokken ringede. Den hang i spiret over St. Knuds kor, og Marine Bang havde i sit gavebrev til gymnasiet 1661 bestemt, at ringeren ved St. Knud hvert år skulle have 3 rdl. af rentepengene for denne tjeneste og for at vedligeholde klokkestrengen. Det sidste besørgede gymnasiet nu selv, men klokker og graver fik 1 rdl. hver om året for at ringe.²⁵ Fundatsens bestemmelser om læsetiden blev efterhånden fortolket meget liberalt. I 1755 blev der ringet med lektieklokken kl. 9 om formiddagen og kl. 1 om eftermiddagen, men i 1780-erne angav Tauber, at han læste på gymnasiet mandag, tirsdag og onsdag mellem 10 og 11, Sibbern læste torsdag og lørdag på de samme tidspunkter, og Seydlitz, der da var professor i både teologi og græsk, læste om formiddagen mellem 11 og 12 og om eftermiddagen mellem 1 og 2, hvad der forklarer, at han let kunne overkomme to professorater. Endelig læste Bützow mandag, tirsdag, torsdag og lørdag kl. 8 – 9 over aritmetik og geometri, hvad hans formænd i embedet også havde gjort; desuden læste han om sommeren astronomi onsdag og fredag.²⁶

Gymnasisternes kirkegang

Gymnasisterne skulle som disciplene møde i kirken til gudstjeneste, de havde deres egen stol i koret i St. Knud.²⁷ Gymnasisterne kunne nøjes med at indfinde sig i kirken, et kvarter før gudstjenesten begyndte, dog altid i sort dragt, mens disciplene jo skulle møde på skolen, når det ringede første gang. Udeblivelse fra såvel højmesse som ottesang straffedes med mulkt, og professorerne skulle på skift antegne de forsømmelige.²⁸ Dette arbejde har de formodentlig ikke taget for tungt på. I hvert fald beklager Tauber sig i 1787 over »Professorernes eftergiveness i ... at holde gymnasisterne til deres pligter efter fundatsen ... ikke at lade gymnasisterne møde før og efter prædikenen ... og kræve regnskab af dem for deres tids anvendelse i Guds hus: *anser det for ligegyldigt, enten de går i kirke eller ikke...*«. ²⁹

Skolefag og eksamen

Efter biskop Lodbergs læseplan 1727 begyndte religionsundervisningen i 1. lektie med Luthers lille katekismus på dansk, men allerede fra 2. lektie gik man over til den store katekismus på latin, og denne skulle fra 4. lektie til mesterlektien gennemgås grammatikalsk.

Latinundervisningen i 1. lektie foregik på grundlag af Donatus og Aurora. Den udvidedes i 2. lektie med gloser efter Stephanii nomenklatur og indøvelse i takt og tone efter Erasmus af Rotterdams *De civitate Morum*. I 3. lektie skulle Phædri fabler læses og fortolkes, og i 4. begyndte man at lære den store grammatik og skulle desuden læse Cornelius Nepos' værk om berømte statsmænd i antikken samt latinske digte; endvidere skulle man begynde at arbejde med troper og figurer i retorik-

ken. Med dette fortsatte man i 5. lektie, hvor der desuden skulle læses Ovid og Curtius' værk om Alexander den Stores bedrifter, og man skulle lære at bruge grammatikken på de klassiske forfattere. I mesterlektien skulle de klassiske forfattere kunne forklares fuldkomment. Fra 2. lektie var der skriveøvelser på latin, fra 3. stilkomposition og fra 4. stile. I mesterlektien skulle man kunne gøre vers på latin.

Græskundervisningen startede i 4. lektie med begyndergrammatik, i 5. lektie skulle enten Lukas- eller Johannesevangeliet læses med kirkeårets tekster som alternativ, i mesterlektien gik man over til profane græske forfattere. Hebraisk skulle kun læses i mesterlektien; af tekster fra Det gamle Testamente kunne der vælges mellem Obadias, Jonas eller Genesis, som skulle oversættes til rent latin, desuden skulle der læres grammatik.

Fra 5. lektie skulle der undervises i logik og i mesterlektien tillige i fysik og metafysik. Regning skulle der kun undervises i i mesterlektien, hvor der som minimum krævedes de 4 regningsarter og reguladetri.³⁰

Ved forordningerne 1739 og 1775 udarbejdedes læseplanerne centralt. I 1739 blev pensum i latin væsentligt udvidet, og der skulle skrives stil 3 gange om ugen. I græsk krævedes flere profane forfattere læst. Desuden indførtes geografi, historie og filosofi som fag i alle lektier. Der skulle læses romerske antikviteter og mytologi i de mellemste lektier og i de øverste et kompendium af dansk ret samt teknologi, der blev beskrevet som korte definitioner af alle videnskaber og kunster. Regneundervisningen skulle nu begynde i de nederste lektier og i de øverste udvides med geometri. Med undtagelse af de gamle autores skulle lærebøgerne, f.eks. alle grammatikkerne, nu være på dansk i de nederste og delvis de mellemste lektier, ja, der skulle endda udarbejdes breve, fortællinger og orationer på dansk, som skulle reciteres offentligt til eksamen, og disciplene skulle øves i kalligrafi og dansk ortografi.³¹

De gode intentioner blev dog kun langsomt, eller aldrig, gennemført. En græsk grammatik på dansk kom ganske vist i 1744 og en latinsk i 1751, den sidste forfattet af rektor Anchersen; men det juridiske fakultet fik aldrig lavet et kompendium af dansk lov, og der kom heller aldrig under 1739-ordningen danske lærebøger i geografi og historie. I stedet brugte man Holbergs Compendium Geographicum og Synopsis Historiæ Universalis, hvoraf et eksemplar med gennemskudte blade til notater, der har været brugt af professor Kisbyes søn Rasmus i 4. lektie i 1767, i dag findes på Det kgl. Bibliotek.³²

Hvad der i forordningen nævntes om orationer, blev først nærmere fastsat ved et kgl. reskript af 15. april 1768. Orationerne skulle holdes 4 gange om året af disciple fra mesterlektien, 2 gange på latin og 2 gange på dansk. De danske emner, som skulle udformes af lærerne, kunne f.eks. tages fra fædrelandets historie, og rektor eller konrektor skulle indbyde til festligheden ved et program på latin eller dansk, afhængig af hvilken oration der var tale om.³³ En af de bevarede danske orationer er holdt af Thomas Lützen, der blev dimitteret i 1770, over emnet biskop Carl Rønnow på Fyn; den fylder 5½ side i et stilehæfte, og indholdet er for en nutidslæser lidet imponerende. Imponerende er derimod indledningen:

*Deres Excellentz
Høy-Velbaarne
Høyædle og Velbyrdige
Velædle og Velbyrdige
Velærværdige og Høylærde
Meget Vellærde
og Meget Lærde
Gunstige Tilhørere!*³⁴

hvormed Thomas Lützen demonstrerede, at han havde lært, hvordan de forskellige rangklasser skulle tillaes.

Med hensyn til forordningens krav om kalligrafi var Odense skole forud for sin tid, idet den allerede i 1695 havde ansat klokkeren ved St. Hans kirke Peder Pedersen til at undervise i skrivning på disciplenes frieftermiddage om onsdagen og lørdagen. Fra 1706 fik han bestalling på at »informere skolebørn i skrivning og regning«. Han underviste dog næppe i regning, da der i skolens regnskabsbog kun angives løn for skriveundervisning. Det samme har formodentlig været tilfældet under Hans Pedersen Arreboe, der overtog hvervet efter hans død i 1728, men ellers i sin ansøgning til bisp Lodberg havde tilbudt »undervisning i regning baade udi heele og Brudne Tal, Brøchen udi sine forandringer og hvad dertil udfordres«. I 1763 overtog høreren i 5. lektie Hans Bunkeflod hvervet som skrivemester, og det nævnes udtrykkeligt, at han skulle have 10 rdl. ekstra for regneundervisning hver onsdag efter katekisationen. Efter hans død i 1780 gik stillingen over til den til enhver tid værende 5. lektiehører.³⁶

Forordningen af 1775 udmærkede sig ved først og fremmest at give regler for, hvad der skulle læses hvert år og ikke bare i hver lektie, ligesom den prøvede at begrænse skoleforløbet til 7–8 år fra 9-årsalderen. Astronomi kom til som et nyt fag, der skulle undervises i fra 5. skoleår, og hebraisk kunne bortvælges mod udvidet latinpensum. Dansk blev et selvstændigt fag, hvori der både skulle læses grammatik og skrives stil. Faget skulle læres efter Guldbergs verdenshistorie, en samling af berømmelige og gode danskes, norskes og holsteneres handlinger, »hvilken skal besørges udgivet«, samt Gellerts oversatte fabler og breve, »indtil noget originalt i vort eget sprog deraf kan udkomme«.

Med overholdelsen af denne forordning nåede man i hvert fald i Odense så langt, at Tauber udarbejdede en minutiøs læseplan for, hvad der skulle gennemgås i hver lektie og hvordan. Om Phædri fabler, der skulle gennemgås i 3. lektie, hedder det: »*Fablens Indhold med Knuden og Opløsningen fortæller Læreren, førend han forklarer den, og lader saa Lærlingen giette Moralen, førend han læser den i Bogen*«. I 4. lektie skulle lærlingen øve sig på korrekt dansk ved at rette udleverede tekster fulde af stavfejl. I mesterlektien foreslog han som noget nyt et stykke af Cicero og Cornelius til påvisning af »*det latinske Sprogs Heldighed frem for Modersmålet, ved Tankernes eller Sætningernes rigtige Orden og naturlige Stæde*«. ³⁷

Guldbergs skoleordning bibeholdt disciplenes sangtjeneste i kirken, men rektor Kraft nedsatte fagets timetal,³⁸ fordi han syntes det lagde beslag på for meget af disciplenes tid. Indtil 1740 blev disciplene undervist i både instrumental- og vokal-

musik, men skoleordningen af 1739 bestemte, at formålet med musikundervisningen var at *betjene kirken* med sang, og kantors opgave var at finde de bedste stemmer frem; fra 1718 havde skolen en fast kantor ansat. Incitament til at gøre noget ekstra ud af sangen fik disciplene indtil 1739 ved, at de, der sang med i korene, til deling fik $\frac{1}{3}$ af diskanspengene, d.v.s. de penge, som indtjentes ved sang i byen på helligaftenerne.³⁹ Da dette blev forbudt i 1739, begyndte skolen at uddele pengebeløb til korsangerne svarende til, hvad de havde fået før 1739. I 1746 fik således ud af 60 beneficiimodtagere 25 penge som musici, graderet efter hvor gode de var.⁴⁰ Så sent som i 1796 havde skolen 47 disciple fra alle lektier fordelt på 5 kor til at besørge sangen ved begravelser.⁴¹

Skolen holdt årlig eksamen, hvor det afgjordes, hvem der skulle rykke op i næste lektie, og for mesterlektiens vedkommende hvem der kunne overflyttes til gymnasiet eller dimitteres direkte til universitetet for at tage examen artium. I følge Ulrik Christian Mule foregik eksamen på den måde, at rektor og konrektor delte arbejdet med disciplenes overhøring imellem sig. Når den mundtlige del var overstået, dikterede rektor en latinsk stiløvelse, som disciplene fik en formiddag til at udarbejde; men da de sad tæt sammen, foregik det hele under stort snyderi. Tauber var i sin tid gået i krig med snyderiet og havde i sine skoleregler 1783 erklæret, at »den, der benytter sig deraf, sættes ned i en anden Lektie, og Oraklet anses som Forræder mod Skoleordningen«. Lige meget hjalp det. Søren Bloch, der var elev i skolen under Tauber, bekræfter Mules udsagn. »Jeg erindrer meget vel, at i min Skoletid kostede en Examenstil, fabrikeret af en Candidat paa øverste Part af Mesterlectien, efter Torvepriis 2. Rd; Mesteren sørgede da tillige for at transportere Stiilen over til den anden, hvilket eftersom det var meget let gik saare umærkeligt og behændigt«. Stilene kunne »enten kastes i Papirskugler hen paa en anden, eller under Skin af at laane et Lexicon lægges ind i Bogen og saaledes transporteres over til Stymperen«. ⁴²

I følge Mule var det ikke muligt for lærerne at nå årets pensum på grund af de mange skoleferier, og disciplene måtte derfor tilegne sig de lovbealede autores på egen hånd ved at låne skriftlige oversættelser af andre disciple eller få ekstrahjælp, især af de tyske studenter, der da opholdt sig i Odense som informatorer hos byens adelige familier. Sfærisk astronomi blev der først undervist i det sidste halve år før dimissionen, og læreren »havde kun et saare dunkelt Begreb om, hvad Astronomie end sige hvad Mathematik var«. ⁴³ Når han imidlertid hævder, at det sjældent indtraf, at nogle fra skolen dumpede til examen artium, passer det i hvert fald ikke på hans egen årgang, idet cancelliet efter overstået eksamen i København, den 24/12 1793 sendte en skrivelse til biskop Bloch, hvor han blev bedt om at føre nøje tilsyn med lærerne, »som man ugieerne har bemærket, at iblandt de sidste til academiet dimitterede Disciple 2de ere bleven rejicerede, 3de have erholdt den ringeste character, og slet ingen fortrinlig haver udmærket sig«. ⁴⁴

Gymnasiets fag

Det var teologiprofessorens opgave at sørge for, at gymnasisterne fik en grundig indføring i kristendommens lære, især trosartiklerne. Latinprofessoren skulle især

læse Cæsar, Cicero og Terents; teksterne skulle gennemgås logisk og retorisk. Herudover skulle der læses et udvalg af Horats, Ovid og Virgil, og der skulle gives stil for mandag, tirsdag og torsdag. Han skulle give gymnasisterne temaer og argumenter til orationer, som de skulle udarbejde i ferierne og derefter »in gymnasio clara voce recitere«. Endelig skulle han forelæse over etik og retorik og undervise i romerske antikviteter, mytologi eller gamle historiske fabler »for Poeternes Læsnings Skyld«.

Professoren i græsk skulle først og fremmest læse Det nye Testamente på grundsproget og kunne derefter læse Isokrates, Pythagoras og Homer. Hver anden gang skulle han desuden bruge en halv time på aritmetik og derefter læse Euklid, idet han dog skulle sikre sig, at disciplene i forvejen kunne de fire regningsarter og reguladetri. Filosofiprofessoren skulle repetere den i skolen lærte logik og ellers læse almindelig filosofi, fysik og metafysik, desuden skulle han læse geografi og astronomi og forklare fastlæggelsen af kirkeåret. Endelig skulle han det sidste par måneder før dimissionen foreskrive gymnasisterne thesis og øve dem i at disputere.

I Frederik IVs fundats af 1718 var det blevet indskærpet, at professorernes opgave udelukkende skulle være at forklare autores og systemata, ikke at diktere,⁴⁵ men i visse fag blev det nødvendigt at diktere på grund af manglende bøger. I 1780-erne læste Bützow således over »mit eget håndprint« i aritmetik og geometri, da den bog, han havde brugt de første år, var udsolgt, og i astronomi brugte han professor Bugges »håndskrevne Collegio«. Tauber og Sibbern repeterede først og fremmest mesterlektiens pensum, og Seydlitz gjorde det samme i teologi og græsk.⁴⁶ På den baggrund er det vel ikke så mærkeligt, at Tauber mærkede gymnasisternes »gabende Uagtsomhed« i sine timer.⁴⁷

Disciplin, hakkeorden, forseelser og straffe

Skolen

»Disciplenes forhold i Skolen og Kirken, naar Lærerne var der tilstede, kan sammenlignes med soldaternes Forhold under Gevær – Subordination mod vore Foresatte hvor mange Prygl de end uskyldigen uddeelte iblandt os«, skriver Ulrik Christian Mule.¹ Subordinationsforholdet herskede også mellem disciplene indbyrdes efter en bestemt hakkeorden. De lavere klasser i skolen måtte tage hatten af for de højere, lige fra 2. lektie opefter. »Glemte nogen dette, stod han i Fare for at faae sin Hat slaet sig af Hovedet og ligge i Rendestenen«. Samtlige disciple tog hatten af for gymnasisterne. Indvielse i nye lektier skete ved, at de nyankomne blev pryglet af de ældre kammerater, og disciple i en lekties nedre part bar bøger og gik byærinder for den øvre part. På Mules tid bestod indvielsen i mesterlektien i, at de nyankomne blev slæbt hen over kortkassen og pryglet med flade hænder eller brændestykker fra kakkellovnen.

Mesterlektiens disciple og hørerne gik til alters på samme dag, de andre »som nedenfor begge i udvortes Værdighed« en anden. Disciplene fra de nedre lektier

blev også sat til at pudse hørernes sko, fylde deres tekedler ved de offentlige vandposter og hente fløde til dem,² og indtil Taubers tid gjorde de skolen ren under opsyn af mesterlektianerne.

Enhver hører havde ret til at straffe i sin egen lektie eller i andres, når han vikarierede, i mesterlektien måtte kun rektor og konrektor straffe.³ Hvor dybt mesterlektianerne følte en overtrædelse af dette privilegium som en krænkelse af deres ære, viste sig i 1733, da 5. lektiehører Søren Blichfeldt den første søndag i advent efter højmessens gav mesterlektianeren Jacob Fugl en ørefigen, så han fik et blått øje. Jacob Fugl havde nemlig kommanderet med 5. lektie, da mesterlektianerne kom stormende ind i skolen, og var derved gået ind på hørerens disciplinære enmærker. Imidlertid var lussingen en krænkelse af mesterlektiens ære, hvorfor lektiens øverste, Peter Rudolph Wandeler, omgående gik til konrektor Anchersen og krævede en undskyldning af hører Blichfeldt, da rektor Aabye ikke var hjemme. Anchersen henviste sagen til Aabye, men da Fugl efter hans hjemkomst på Wandeleres foranledning meldte sagen, fik han en ny ørefigen og besked om, at hørerne fungerede i rektors og konrektors sted, når disse var fraværende. Næste dag rejste Wandeler sig fra sin plads i mesterlektien og gik direkte op til katederet og klagede til Aabye, der besvarede klagen med en ørefigen, hvorpå hele lektien udvandrede undtagen 4.

Aabye lod sagen komme for en provsteret; disciplene ankom med deres egen prokurator, mens Aabye, der elskede at procedere, var selvmøder. Provsteretten indstillede sagen til bispens dom. Ganske vist havde mesterlektianerne i retten givet Aabye en undskyldning, men samtidig bad de ham sørge for, at de ikke tiere blev overfaldet af skolens hørere med hug og slag. Den 13. januar 1734 resolve-rede bisp Chr. Ramus, at Jacob Fugl selv havde forvoldt sin ørefigen, men på den anden side burde hørerne også rette sig efter skolelovene og lade rektor straffe ved opsætsighed fra mesterlektianernes side. I den aktulle sag burde egentlig Wandeler og hans nærmeste medskyldige Jørgen Sølle bortvises, fordi det var dem, der havde drevet på med sagen, men da de på den anden side havde bedt om forladelse, kunne skolen godt nøjes med at straffe dem med ris eller på deres beneficiers udmålt efter enhvers forseelse. Det vides ikke, om de fik ris, men stipendierne beholdt de,⁴ og efter eksamen blev Wandeler og Sølle opflyttet i gymnasiet, mens Jacob Fugl, der havde vist talent for at kommandere, blev notarius ved Frue kirke.⁵

Et andet eksempel på straffekompetence forekom i 1784, hvor 4. lektianeren Peter Geltzer lejede to ryttersoldater til forklædt at gå op på 3. lektiehører Rosengaards kammer og gennempørgle ham. Imidlertid fik Rosengaard dem overtalt til at modtage en drikkeskilling i stedet for, men da Tauber fik nys om sagen, rådede han Rosengaard til at lade Geltzer kalde op på kammeret til 4. lektiehører Karup, som det rettelig tilkom at straffe ham.⁶

Ikke blot i skolen og kirken, men også i fritiden havde skolen ansvaret for disciplinens opførelse, og siden 1592 havde rektor og biskop fuld jurisdiktion undtagen i sager, der vedrørte manddrab og grove laster.⁷ Efter Christian Vs forordning af 7. april 1694 var det strafbart for disciplene at gå på drikke- og spillehuse,⁸ men det var svært for skolen at sikre, at det ikke skete. I et brev til Odense magistrat den 20. januar 1745 bad rektor Aabye om, at byens vægttere måtte få ordre til at an-

holde de disciple, der viste sig på gaden om natten, så han kunne undersøge deres ærindes lovlighed.⁹ Det ville magistraten ikke gå med til, men skolen fik så hjælp af andre, som den udbetalte dusører til, f.eks. fik rådstuebudet i 1762 4 mk. »for hans Umage ved Politiretten for tvende af de actionerende Discipler«, og året efter fik Christian Kellert samme beløb »for hans Umage med Politien om Natte-Tiide at oppasse nogle mistænkte Discipler«. ¹⁰ Den 21. marts 1770 sendte rektor Anchersen en skrivelse til magistraten, hvor han beklagede sig over, at nogle af byens indvånere lånte disciplene penge uden forespørgsel hos deres lærere, »hvilken desforuden kan give Ungdommen Lejlighed til liderlighed, Kortspil og andre Laster«. To dage efter lod byfoged Søren Borring offentliggøre en plakat derom.¹¹

Disciplene havde ikke nogen høj social position i byen; de fleste udenbys boede til leje hos byens lavere borgerskab og dér fik de også kosten, efter at bespisningen på klostret var ophørt i 1764. Skulle der holdes fester, var det her, man havde størst chance for at slippe uden om skolens lange arm. I 1745 måtte rektor Aabye lade en sag falde, som han havde rejst mod bedemand Møller for at have ladet mesterlektionerne holde gilde i sit hus og drikke, spille og danse til den lyse morgen, hvad der var i strid med 1739-skoleforordningen § 44; men vidnerne bedyrede, at der hverken havde været »liderlig omgiengelse, banden, sværen, fylderier, druckenskab, skiørlefned, spil med kort eller terning«, og gæsterne var honnøret og skikkelige fruentimmere.¹²

Fruentimmere var nok en vigtig årsag til, at disciplene lå i evig klammeri med håndværkssvendene. Vildest gik det til i marts 1729, da der var opstået strid om, hvem der skulle »vige hinanden i Maaneskins Spadseregange«, og det blev aftalt, at sagen skulle finde sin afklaring ved et slagsmål på Gråbrødre kirkegård. Frederik Bagger skulle i følge eget udsagn som den øverste på klostret have været anfører for disciplene, der til lejligheden udstyrede sig med kårder og beslagne træsabler, men han undslog sig, og tre andre mesterlektionere kom i hans sted til at lede disciplenes hær. Ingen blev dræbt under opgøret, »men en ellers meget from af 5. lektie blev alene en kind afhugget, saa den hængte ned på skulderen, men blev straks tilsyet«. Ryttervagten greb ind og skilte de kæmpende hære, og skolen iværksatte omgående disciplinære foranstaltninger; men den betalte også lægeregningen. De tre hovedskyldige blev bortvist, fordi de havde båret kårde på gaden ved nattetide og været i regulært slagsmål. Desuden mistede de deres stipendier på 8 rdl., som derefter med megen offentlig berømmelse blev givet, ikke til Frederik Bagger, som han påstår i sine erindringer, men til andre mesterlektionere.¹³

Håndværkssvendene slap i første omgang for tiltale, hvad skolens ære naturligvis ikke kunne tåle, og Aabye og Anchersen indgav da en klage til stiftamtmanden, hvor de forklarede, at håndværkssvendene den 13. marts med »*blotte kaarder, huug og slag for foede*« havde overfaldet en del disciple »*meestendeelen smaa børn og af de nederste lectier, som inted undtagen et par eller trei har haft at verrie sig med uden nogle smaa kieppe og største deelen kun bare hænder...*« Først den 18. januar 1730 afgjorde stiftamtmanden sagen, hvorved en række svende fik betydelige bøder.¹⁴

Imidlertid fik affæren for skolen et disciplinært efterspil, idet de tre bortviste

straks havde skaffet sig testimonier hos en fynsk præst og var blevet optaget ved universitetet i Kiel. I april 1729 skrev Aabye og Anchersen til rektor ved Københavns universitet om dem, »på det meerbemeldte personer kunde blive andre til advarsel og afsky ... og Deris nafne paa behørige Stæder angifne«. ¹⁵ I henhold til Christian Vs forordning af 1694 skulle nemlig disciple, der uden videre var rejst ud af riget og havde deponeret andetsteds, tage alle deres eksaminer om, hvis de begyndte at studere i København.

Forordningen af 1694 forbød også disciple at lade sig hverve til militsen uden forældrenes, lærernes og formyndernes viden, en bestemmelse, der fik en utilsigtet virkning, hvorpå kongen i en forordning af 1712 måtte forbyde latinskolerne at optage bondesønner, der var over 18 år gamle, da man havde bragt i erfaring, at en del voksne bondesønner havde ladet sig indskrive i latinskole for at omgå militærtjenesten. ¹⁶ I 1784 lod en discipel fra Odense sig hverve som musketer i Århus uden tilladelse; det var den faderløse præstesøn fra Ringkøbing Hans Severin Buch, der var blevet optaget i 2. lekties nedre part i 1779, men allerede i 1782 var rykket op i 5. lektie. I 1783 blev han oversidder og bedømtes som uflittig og ustadig. ¹⁷ Han var da 18 år, og til julen forlod han skolen under påskud af, at han skulle besøge familie på Fredericia-kanten, men gik i stedet på farten med den ligeledes 18-årige Peder Wiberg, der var blevet smidt ud af skolen i 1781. Da deres penge slap op, lod Buch sig hverve til musketer, mens Peder Wiberg blev huslærer hos en præst i Jylland og også prædikede med stort bifald. Rektor Tauber blev af Buchs værge bedt om at skaffe ham ud af soldatertjenesten, men det var ikke så ligetil, da han havde taget mod hvervepenge. Tauber måtte henvende sig til kancelliet og gøre opmærksom på, at også 1775-forordningen forbød hvervning af disciple. Først med en kancelliskrivelse i hånden lykkedes det at få Buch tilbage til skolen, hvorfra han dimitteredes til universitetet med laud i 1787; men bagefter blev han alligevel vagtmester ved husarerne. ¹⁸

Da skolen skulle være »den hellige Ånds værksted«, blev de strengeste straffe tildelt for ugudelighed. Den værste sag forekom i 1720, da den 13-årige Hans Bille Mikkelsen i 3. lektie den 1. november skrev et brev til fanden og tilbød en 30-årig kontrakt mod til gengæld straks at få 10 rdl. til klæder samt 6 rdl. om ugen og bedre begavelse end alle andre. Brevet blev kastet ind under den store dør til Gråbrødre kirke, og her blev det fundet af klokkerens tjenestepige, der korrekt afleverede det til drengens lærer, 3. lektiehører Zimmer, der fandt det så farligt, at han straks lod det gå videre til konrektor Aabye, som henvendte sig til bisp Lodberg om sagen. Bispens lod nedsætte en gejstlig undersøgelseskommission af præster ved byens kirker, og den 28. november indstillede han til kancelliet, at Hans Bille blev indsat i børnehuset på Christianshavn, »da der ikke findes noget tilsvarende sted i Odense, hvor han kan anbringes varigt og ved arbejde«. Der var uomtvistelig dødsstraf for drengens forseelse, men bispens bad om, at der måtte blive taget hensyn til »hans barnealder og slette optugtelse«. Den 11. december resolverede kancelliet, at drengen skulle sendes til børnehuset, når der blev skibslejlighed til København. Indtil da skulle han forblive på skolen, men have 3 ugers straf på vand og brød og pisk én gang om ugen. Hans Bille var uægte søn af en søofficer, og han

havde velydere, som sørgede for, at han året efter slap ud af børnehuset og blev anbragt hos sin morfader i Ribe.¹⁹

Det andet grove tilfælde af gudsbespottelse blev opdaget i 1780, da præsten under uddelingen af nadveren søndag den 2. april hørte en af altergæsterne, Peder Wiberg fra 5. lektie, sige til en meddiscipel: »*Nej, da var den Viin, vi smagte i Nat, langt bedre*«. ²⁰ Under sagens optrævelse på skolen den følgende dag viste det sig, at 4 disciple, to mesterlektianere og to fra 5. lektie, havde spillet polsk pas – den jævne mands kortspil – til 1. sk. spillet indtil kl. 3 om natten, selv om de to 5. lektianere havde været til skrifte om lørdagen, fordi de skulle til alters den følgende dag. En del af tiden havde tre andre disciple fra henholdsvis mesterlektionen, 5. lektie og 4. lektie spillet med. Spillet var foregået i gørtler Lunds hus på Torvet, og der var blevet drukket en flaske vin i løbet af aftenen og natten.

Navnlig den deltagende 4. lektianer, Ole Oxenbøel, var meddelssom og kom til at røbe, at seks disciple fra 5. og mesterlektionen ved tidligere lejligheder havde spillet kort i hans logi hos skomager Schmidt i Overgade. Hurtigt strammedes nettet om Peder Wiberg; hans medversikular ved Frue kirke, Hans Jensen, der ikke havde deltaget i kortspillet, kunne fortælle, hvor respektløst han opførte sig i kirken. Han havde mange gange under sangen kommenteret salmerne med »*spotlige vendinger*«, og han havde prøvet at få Hans Jensen til at grine ved at sætte sig hen i klokkerens stol og skære grimasser, mens han stod og læste i kordøren, og smide en bold efter ham, da han gik hen og læste slutningsbønnen; ja, han havde også sidet og drukket brændevin under kirketjenesten. Desuden havde han pralet med, at han på vejen hjem fra kortspillet havde kastet en sten gennem ruden til 4. lektiehører Højers kammer.

Samtlige skolens lærere deltog i forhøret den 3. april, og den 6. indstilledes straffene til bispens approbation, bl. a. ønskedes Peder Wiberg bortvist, men Jacob Ramus resolverede, at han kun skulle »*løse bukserne*«, d. v. s. have ris på den bare bag, afsættes fra sit versikulariat i Frue kirke og miste sine stipendier i 8 uger. Den anden 5. lektianer, der havde været til skrifte, skulle også løse bukserne, mens de to deltagende mesterlektianere henholdsvis skulle »*løse trøjen*«, d. v. s. have ris på de bare skuldre, og have 10 håndsmæk. Af de resterende nøjedes 2 med advarsler, mens de øvrige fik fra 4 til 10 håndsmæk og fratagelse af stipendierne fra 2 til 10 uger. Prorektor Hans Sibbern stod for udførelsen af straffene, der overværedes af bispem, stiftsprovsten og byens borgmester.²¹

Også værterne fik en reprimande, fordi de ikke havde holdt ordentlig opsyn med deres logerende og dermed overtrådt 1775-ordningens § 66. Gørtler Lund og skomager Schmidt havde tilladt deres logerende disciple at holde spilleleskab, Andreas Holst, hvis logerende havde sovet i gørtler Lunds hus, havde ladet ham være uden for huset hele natten, og guldsmed Skellerup havde ladet døren stå uaflåst, så hans 27-årige logerende discipel kunne komme ind hele natten.

De fleste af spillerne gik videre til gymnasiet eller universitetet. Peder Wiberg blev oprykket i mesterlektionen med flidspræmie,²² men efter rektor Anchersens død i foråret 1781 fik Sibbern ham bortvist, og efter det korte intermezzo med Hans Severin Buch sørgede Tauber for, at han mistede sin huslærerstilling.²³

Psalter paa dend

Aften-Sang:
 Et Indyang.
 Fra Gud vil Jeg en vige.
 Svanges tem:
 Guds Bøddet vilte vi vrødt. etc.

Na Gud vil Jeg en vige / Sand vider et fra mig / Vedføger
 mig saa læt / Paa retter Kier til sig / Sand retter mig fra
 Gaud / Vande Arter eyaa Morjen Monie hand mig vel
 teørge / I hvor Jeg vnder i kand.

Naar Meniskem fra feranderer Med Guds og Bel-
 giening sin / Erat Gu har in og Vandrer / Ein Naar
 de lader ofter os skone / Da bislet af alt Jied / Fra Gud
 og Nam brovere / I Erandens itaf os sparet / Og mit ubi-
 rer Død.

raem ea atlige Saade i Kir og Ped / Det skal mig en ferørge
 k amn Død / Jeg vil bannem nu dumsille / Mit Regem / Gled
 vorte Gud Ofter og gifret / Sand gier det alt efter sin Vilje
 e sig en befalte / Uden det mig nyttat er / Sand mener det

Redde Sondag efter Paaske. 177

Om-mer til mig/ sag - de Guds Son/
 Som ere be-hø-re-de hter og een/ Med
 Synden hart be - la - den/ linge og Gam - le Kvin-de

I Kingos »Graduale« eller »en ny og almindelig Kirke-Salmebog under behørig Noder og Melodier« fra 1699 har Peder Wiberg – blandt mange andre – sat navnetræk og bemærkninger: Ej du slyngel, ugleyngel. På venstresiden: Du skrev som en hund testerer Lars Lund.

Disciplin og straffe i gymnasiet

Modsat skolens disciple var gymnasisterne voksne uanset alder. De slap for prædikater skoledrenge og for skolens straffemidler. Sanktionsmulighederne i gymnasiet var fratagelse af stipendium for kortere eller længere tid, idømmelse af mulkt, indsættelse i »hullet« på vand og brød, bortvisning uden testimonium og nedflytning i skolen. I 1759 approberede biskop Chr. Ramus en instruks for gymnasiet, hvorefter der skulle idømmes hel mulkt for:

1. fravær uden rimelig grund
2. ikke at have bøgerne med
3. dovenskab i timerne
4. udeblivelse fra højmesse og ottesang i kirken
5. at råbe og larme på kirkegården ved gymnasium, slå vinduer ind ved boldspil, kaste med sten efter bygningens udsmykning, »defigurere« døre, vægge, vinduer, vindueskarme og bænke.

Der skulle betales halv mulkt for at komme for sent, dobbelt for at rejse fra byen mellem ferierne uden rimelig grund og ekstrastor mulkt, der var alternativ til nedflytning i skolen, ved:

1. grov opsætsighed
2. liderlighed, drukkenskab, slagsmål og usømmelig opførsel.²⁴

I begyndelsen af århundredet var standardstipendiet til hver gymnasist 20 rdl. om året, men efterhånden som gymnasiets økonomi blev bedre og antallet af gymnasister lavere, blev der en del flere penge at uddele af det rentebeløb, der var øremærket til stipendier. I året 1755 blev de fleste af årets gymnasister idømt mulkt, fordi de havde været forsømmelige med kirkegangen, »dog have de fleeste faaet igien tillæg efter proportion og nødtørftighed«, det betød, at 14 af de 19 gymnasister alligevel fik 20 rdl. og 5 fik mere.

Det år, den nye instruks blev approberet, blev der ført forsømmelsesliste over de 12 gymnasister. Den laveste udbetaling ved skoleårets slutning var 16 rdl. 4 mk., men så var den pågældende også kommet for sent 18 gange og var udeblevet 7 gange; af 4 forsømmelsesdage i januar var de 3 dage, hvor han skulle have været i kirke. Årets højeste beløb var 36 rdl., der blev udbetalt til en gymnasist, hvis fravær alene havde bestået i 2 sygedage.²⁵

Til sidst var der så få at dele ud til, at mulktssystemet blev en ren farce. I 1782 var der til årets 5 gymnasister godt 220 rdl. til fordeling, men selv efter at en i visse fag særdeles doven gymnasist havde fået tildelt 8 rdl. i flidspræmie, kunne der af moralske grunde ikke uddeles mere end 182 rdl. Der blev ganske vist stadig idømt mulkter, men samtidig var man i gymnasiets sidste år nødt til at indføre begrebet »flittigheds opmuntring« for dog at give de store stipendietildelinger et skær af anstændighed.²⁶

Tauber frygtede, at den disciplinære slaphed på gymnasiet kunne virke fordærvende i skolen. Gymnasisterne havde fået lov til at møde til undervisningen uden deres sorte kapper, som efter Taubers mening var deres værdighedstegn, og »så kappes nuomstunder en gymnasist med skriverkarlen og andre puddergudens ivrige tilbedere om at være prægtig. Derved forføres de af skolen som ej har råd til at skaffe sig sådan udvortes værd, til at forstige sig, og ved at gøre gæld forøger antallet af dem, som besmykker deres forfald med navn af fornem levemåde...«²⁷

I virkeligheden var vel en elegant klædedragt en af de få måder, gymnasisterne endnu kunne hævde sig på. De var i 1775 blevet frataget deres særlige akademiske stilling, dels ved, at der blev stillet større krav til dem ved examen artium, uden at de fik noget til gengæld, og dels ved, at professor Bugge havde overdraget den ret, de hidtil havde haft til at komme til eksamen lige efter Københavns skole, til Roskilde skole.²⁸

Ferier, højtideligheder og solenniteter

Ved skoleforordningen af 1739 blev det fra centralt hold forsøgt at lægge skolernes ferier i faste rammer. Ingen skole måtte herefter give sine disciple mere end 3 ugers juleferie, d.v.s. fra en uge før jul til dagen efter Helligtrekonger, desuden skulle der være fri fastelavnsmandag og -tirsdag, ugen før påske, to dage før pinse og 14 dage i august; hertil kom så naturligvis de to ugentlige frieftermiddage onsdag og lørdag.

I 1775 var de centrale myndigheder godt klar over, at bestemmelserne ikke blev overholdt, og prøvede på at justere dem, så de kom mere i overensstemmelse med praksis. Det blev ud over de store ferier ved højtiderne og i høstens tid tilladt at give fri på »de paa visse Steder aarlig holdende og i Almanakken antegnede Markedsdage, naar det ikke er over to Dage, ligesom og to Dage efter den aarlige Examen i Skolerne«. Derimod forsøgte forordningen at fjerne fastelavnsferien og frieftermiddagen om onsdagen.¹ Da Tauber kom til Odense ville han ikke give disciple fri på markedsdagene. »Ved Kræmarkedet i Odense [8. november] for-

*langte Disciplene Frihed. Jeg svarede de Udsendte, at jeg dog aldrig havde troet, at jeg havde saadanne Creaturer i min Lectie, som skulde trækkes til Marked».*²

Imidlertid hævder Ulrik Christian Mule, at der på hans tid var 4 ugers ferie eller mere om sommeren, 14 dage á 3 uger til jul foruden påske- og pinseferie, markedsdage, skyttelavs dage, ferie efter eksamen og ekstraordinære kirkedage. Mule skønner, at der med de mange ferier og kirketjenestens mange afbrydelser i det daglige arbejde næppe blev læst to hele måneder om året på skolen.³ Selv med overdrivelser viser det dog, hvor langt cancelli og skolekommission befandt sig fra realiteternes verden. Hertugen af Augustenborg, der nok mente, at lærerne trængte til 4–6 ugers ferie, mente på den anden side, at der slet ikke burde være ferier i de lavere klasser, hvorfor hørerne burde skiftes til at holde ferie og vikariere for hinanden.⁴

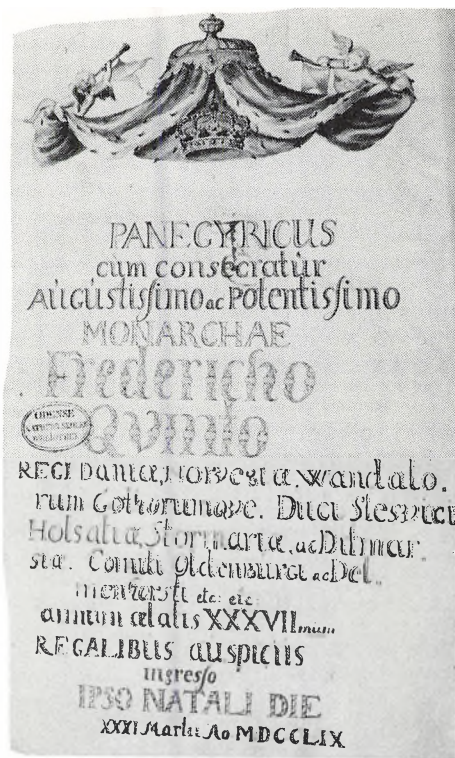
Højtideligheder i skolens og gymnasiets liv forekom i forbindelse med lokale begivenheder eller begivenheder, der angik religionen, riget eller majestæten, og som på en eller anden måde skulle markeres. De beskedneste højtideligheder forekom nok, når der skulle indsættes nye hørere. Indsættelseshøjtideligheden bestod formodentlig kun i en rektoral tale om gerningens værdi og betydning.⁵ Mere højtideligt var det straks, når der skulle indsættes en konrektor. Ved Sibberns indsættelse i 1782, endda kun som adjungeret konrektor for Povel Holm, blev der holdt tale af biskop Jacob Ramus. Talen blev oven i købet trykt og solgt til fordel for skolens bibliotek.⁶ Da Søren Bloch blev indsat som Sibberns afløser i 1800, blev der for musik og sang betalt 10 rdl., som skulle deles mellem skolens kantor og stadsmusikanten.⁷

Ved rektorindsættelser var der endnu større festivitas. Da Tauber blev indsat i 1781, naturligvis også med tale af biskoppen, blev skolen og katedret pyntet til højtideligheden af rengøringskonen, og der blev ringet med lektieklokken, før højtideligheden tog sin begyndelse. Det var dog nødvendigt at have en karl til at »*vaage den Nat, Skolen stod pyntet*«,⁸ hvem der så kunne tænkes at ville begå hærværk. Efter indsættelsen holdt bispen gæstebud i bispegården for gymnasiets professorer med 10–12 retter foruden de såkaldt sokratiske, »*thi blot Mandspersoner vare indbudne*«. ⁹ Fra rektor Heibergs indsættelse den 8. januar 1798 er der bevaret en instruks fra biskop Bloch til konrektor Sibbern vedrørende indsættelseshøjtideligheden.¹⁰ Sibbern fik besked på at lade skolens kantor indstudere 4-stemmige sange til lejligheden og få aftale i stand med stadsmusikanten om akkompagnement til sangene med blæseinstrumenter. Indsættelsen skulle foregå i 4. lektie og følgende sange synges:

1. Naar jeg er traadt op i Cathedret: det første Vers af No. 94
2. Naar min Tale er til Ende: det fierte Vers af no 94
3. Naar Hr. Rectors Tale er til Ende: den heele Psalme No. 16.«

Af Heibergs tale fremgår det, at adskillige forældre var til stede ved indsættelsen.¹¹

Var bispen til stede og kastede glans og højtid over indsættelsen af rektorer og konrektorer, blev en ny biskop også modtaget i skolen under højtidelige former. Der blev ringet med kirkeklokkerne, og Tauber holdt en velkomsttale på latin, da biskop Bloch aflagde sit første besøg på skolen den 3. april 1786.¹²

Den latinske hyldest til Frederik V i anledning af majestæetens fødselsdag den 31. marts 1757, hvor gymnasiet påny blev taget i brug efter en gennemgribende restaurering.

En stor begivenhed for skolen var det, da rektor Anchersen den 23. april 1772 fejrede 50-års jubilæum for sin ansættelse. I festens anledning samledes på skolen en udsøgt skare af alle byens gejstlige og andre lærde, civile såvel som militære, der dagen i forvejen var blevet indbudt ved et latinsk program af konrektor Povel Holm. Før og efter Anchersens festtale på latin blev der opført en kantate skrevet af skolens lærere. Desuden havde 3. lektiehører Erik Helm, der senere blev Anchersens svigersøn, disciple og gode venner digtet adskillige vers og lykønskninger. Efter festlighederne på skolen inviterede Anchersen såvel bispren som gymnasiets og skolens lærere til middag og nogle til aften.¹³

Udover levering af sangkor var skolen ved hørernes begravelse involveret ved, at disciplene eller gymnasisterne bar deres lig, og om en discipel-begravelse beretter Mule, at hele skolen fulgte båren til begravelsen i Gråbrødre kirke med lange flor om hatten, og hører Karup satte et smukt vers i avisen om den afdøde, der var druknet, da han prøvede at redde en håndværksdreng, der var faldet gennem isen.¹⁴ Ved Povel Holms begravelse i 1785 blev der holdt sørgetale for ligfølget på skolen af rektor Tauber, og der blev til lejligheden lagt et ligklæde over katedret.¹⁵ Thomas Bircherod, der døde 1731, havde i forvejen bestemt, hvordan hans begravelse skulle foregå. Disciplene skulle bære ham bort, dog mod betaling, og hørerne og kantor skulle have en »smaus« efter ham for at »skumle« over ham.¹⁶

Visse højtideligheder fejredes i fællesskab af skolen og gymnasiet, men blev af praktiske grunde celeberet på gymnasiet, ikke mindst efter at der ved ombygningen var blevet indrettet et stort auditorium, som ifølge reskriptet af 29. marts 1755

De Danne. Konge og Tydeare
Undersaatters Glæde
fremskiltet ubi en
usigelig
tillætelig
Fornøyle med Musique
og en hellig Sang for vore i Samhæd
Til vor allermægtigste Aere Herre, v. i. naas
Froy F. A. D. C. R. G. E. H. den Femtes
Aar 1757
Son & Kans hære Friheds
den 21. Karta 1757.
Tillæse med hierte lig Bøn og Tak
engles og offer til Gud i det hvide
tegnen i Jerusalems i det hvide
Salomon von Havens
Segue - Tract til v. Te. Tanne i Oberje
Kunstigen er dertil componeret
af George Philipp Telemann
borende Capelmester i Hamborg.
Symbolum
Gud vare Kongens Leied og strolen
T hvor Han gaar.
San vil i et hvide samme Sang og Bøn
om hvide Kar.

Hamborg 1757.
Abrahamse.

Forsiden til den berømte kapelmester og komponist Georg Philip Telemanns hyldestkantate til Frederik V.

20.

Stans for Symbolum ubi perpetuum. Si - it. Tu - gum Di. nuzator. M.
vogig: Do. Juv. huz. Populo ca - 6 - 6 - 6 - 7 - 7 - 7 - 7
Re. spon. di. lectus em - 7 - 7 - 7 - 7 - 7 - 7 - 7
Regi sum. P. d. h. s. f. u. n. s. A. c. c. l. m. a. t. g. a. u. d. i. n. o. s. i. m. u. s. v. e. s. t. i. s.
ab. s. t. i. t. u. t. a. m. a. b. s. t. i. t. u. t. a. m. a. b. s. t. i. t. u. t. a. m. a. b. s. t. i. t. u. t. a. m.
Regi publica. Aprilonaris, id enim quod. peccare - to. peccare

Nodeside fra hyldestkantaten.

også skulle bruges til andet end de sædvanlige forelæsninger. Dette var således tilfældet i 1760, da der forordnedes jubelfest den 17. og 18. oktober i anledning af 100-årsjubilæet for arvekongedømmets indførelse. Begivenheden fejredes med oration, kantate og musik, og udgifterne fordeltes således, at skolen betalte $\frac{2}{3}$ og gymnasiet $\frac{1}{3}$.¹⁷ Sørgehøjtideligheden efter biskop Jacob Ramus' død 1785 var også en fælles opgave, og da bispen var i 3. rangklasse modsat Povel Holm, der som professor kun var i 6., blev væggene ved denne lejlighed beklædt med sort lærred og katedret tildækket med ligesocietetslavets bedste ligklæde. Professor Seydlitz holdt sørgetalen, der blev trykt i 500 eksemplarer, hvoraf de 100 blev indbundet i sort sørgepapir og 200 i sølvpapir.¹⁸

Det almindelige var dog, at det kgl. gymnasium alene afholdt de store solenniteter. I 1717 og 1736 blev der holdt jubelfester i anledning af 200-året for henholdsvis den lutherske reformation og dens indførelse i Danmark. Ved salvingen af Frederik V og dronning Louise i 1746 blev der holdt orationer for de enevældige majestæter, og det samme skete, da Christian VII blev salvet den 1. maj 1767.¹⁹

Gymnasiets fornemste højtidelighed nogen sinde blev dog holdt, efter at Frederik IV var afgået ved døden i Odense den 12. oktober 1730. Fra da af og til liget førtes til København den 12. december, blev der ringet med kirkeklokkerne 4 timer daglig,²⁰ og den 11. december blev der holdt en sørgesolennitet, hvortil gymnasiet var blevet iklædt hofsorg. Alene til at overtrække katedret medgik der 93 alen sort baj, maleren sværtede alle stolene sorte, og mureren oversværtede auditoriets vægge og loft med kønrøg udrørt i brændevin. Sørgetalen blev holdt på latin

»for eet saa anseeligt Auditorium, som Byen Odense aldrig har havd tilforne«,²¹ af professor Erik Mule. Som assessor i højesteret havde han rang og var i denne egenskab fornemmere end den teologiske professor Kisbye, idet gymnasiets professorer først kom i rangklasse 1747. Bagefter fik maleren travlt med at male stolene over med brun farve og mureren med at få auditoriet kalket hvidt igen.²²

I 1755, samme år som gymnasiets ombygning blev påbegyndt, vedtog professorerne efter bispens tilskyndelse, at kongens fødselsdag herefter skulle højtidelig holdes hvert år med festforelæsning, sang og musik, og at medborgere af alle stænder skulle indbydes til denne lejlighed.²³ Ved gymnasiets genindvielse i 1757 fejredes for første gang kongens fødselsdag som et offentligt anliggende, og dermed indlededes en tradition, som fulgte et bestemt mønster og holdt sig, længe efter at gymnasiet var ophørt med at eksistere.²⁴

Til fødselsdagen blev det store auditoriums vægge beklædt med blomstret stof, skolens kontor indstuderede en kantate til majestætens og landets pris med kor fra latinskolen, og kantateudførelsen ledsagedes af musik fra clavicembalo og pauker, der betjentes af byens tre organister, hvoraf organisten ved St. Hans tillige var stadsmusikant, og han havde sine svende med. Professorerne skiftedes til at holde festforelæsningen, de første år på latin, men i 1764 holdt professor Nannestad den første gang på dansk. Inden højtideligheden begyndte, blev der ringet en time med stormklokken af graveren ved St. Knud, og der stod ryttervagt fra militæret postret udenfor, mens solenniteten fandt sted. Såvel kantater som forelæsninger blev trykt på gymnasiets regning, hvert år i et antal af 250 – 300. Derved fik professorerne mulighed for at få et større publikum i tale end de tilstedeværende og lejlighed til at slå deres position fast i byens og øens kulturliv, efterhånden som gymnasiet sygnede hen.

Gymnasiets og latinskolens økonomi

Gymnasiet

Ved 1700-tallets begyndelse var der næsten intet tilbage af den kapital, som private velgørere havde skænket til gymnasiets underhold. I 1664 udgjorde legatmidlerne 4100 rdl.,¹ der for det meste var udsat på rente hos adelige med sikkerhed i jordegods, men da mange af låntagerne blev ruineret af svenskekrigene, kom gymnasiet i besiddelse af strøgods rundt om på Fyn. I 1702 blev gymnasiets pengeindkomst opgjort til 272 rdl., 1 mk., 4 sk., men hovedparten heraf stammede fra 14 gårdes afgifter i korn, kvæg og småredsler; kun 45 rdl. kom fra den kapital, der endnu var i behold.

Imidlertid fik gymnasiet allerede i 1708 tilladelse til at skille sig af med noget af jordegodset. Det første blev solgt til en lav pris, men efterhånden gik det bedre; i regnskabsåret 1728 var gymnasiets kapital vokset til 4990 rdl., 1 mk. 14 sk., og da kancelliet det følgende år gav sin tilladelse til, at resten måtte sælges, nåede kapitalen op på 8036 rdl., 2 mk., 6 sk.² Herefter bestod gymnasiets regnskab i, at de udlånte kapitaler og deres renteafkast blev bogført sammen med de ret små årlige ud-

gifter. På en forespørgsel fra kancelliet i 1743 om, hvad pengene blev brugt til, svarede professorerne, at gymnasisterne årlig nød et stipendium på 20 rdl. og et lidet auctuarium til de flittigste og skikkeligste »af en 4, 8 á 10 rdl. til at udstyre de Bekostninger ved den saa kaldede Deposits eller første Examen ved Akademiet; foruden det, at naar nogen fattig af dem bliver syge, maae de besørge deres Medicamenter fra Apoteheket«. Hvad der blev til overs, blev oplagt til fornøden reparation; et år kunne overskuddet være 50 rdl., et andet mindre, men i det ringeste en 20 rdl. hvert år.³

Kapitalen voksede jævnt og støt. I 1753 var den nået op på 8970 rdl. og gymnasiet kunne af egne midler bidrage med 714 rdl., 4 mk., 15 sk. ved den store reparation i 1755 – 56 og fra 1757 afholde de årlige solenniteter på kongens fødselsdag. Det kan ikke have været økonomiske årsager, der forhindrede, at professor Bützow fik det fornødne udstyr, for i 1783 var kapitalen vokset til 10248 rdl., 26 sk.,⁴ og da den blev endelig opgjort i 1798 efter gymnasiets ophør, udgjorde den 12403 rdl., 5 mk., 8 sk.,⁵ selv om de sidste års vækst i nogen grad stammede fra salg af professorgoods.

Latinskolen

De vigtigste indtægter til skolens drift var de 8 kongetiender fra Aunslev, Vester Hæsing, Vantinge, Svanninge, Uggerslev, Allesø, Gæstelev og Davinde. De kaldtes også »skolens korn« og afhændedes hvert år til en af byens købmænd til kapitelstaksten. I 1708 var kapitelstaksten 9 mk. for en tønne rug, 6 mk., 12 sk. for en tønne byg og 3 mk., 8 sk. for en tønne havre; det år balancerede skolens regnskab med 353 rdl., 1 mk., 10 sk. I 1710 var kapitelstaksten 4 rdl. for en tønne rug, 2 for en tønne byg og 1 for en tønne havre, og skolens regnskab balancerede med 578 rdl., 4 mk., 3 sk.⁶ Året var ekstremt unormalt, men skolen måtte indrette sig efter de svingende kornpriser.

En anden vigtig indtægtskilde var degnekornet, der siden Christian Vs tid blev indbetalt fra de 15 sogne, som latinskolen indtil da havde forsynet med løbedegne. Løbedegnene blev afløst af fastboende »sædedegne«, men skolen skulle naturligvis have erstatning for de mistede indtægter, og det blev derfor pålagt sædedegnene at aflevere $\frac{1}{5}$ af degnekaldets indkomst til skolen. Indtil 1740 blev denne afgift erlagt i korn undtagen for Verninges vedkommende⁷ og blev videregivet in natura til de disciple, der fik den tildelt. Ved reskript af 28/6 1740 fik skolen tildelt degnekornet fra de ophævede skoler i Rudkøbing, Svendborg og Fåborg, og det blev tillige bestemt, at degnekornet herefter skulle forandres til en pengeafgift, degnepension. Fra nu af fik Odense latinskole degnepensioner fra Odense-, Åsum-, Salling-, Sunds-, Lunde-, Gudme- og begge Langelands herreder. Indtægten herfra beløb sig til godt 250 rdl. og indbetaltes til skolen af provsterne, når der efter påske var blevet holdt landemode.⁸

Indtil 1740 havde skolen også diskanspenge, der indtjentes ved, at disciplene gik rundt og sang for godtfolks døre til Mortensaften, jul, nytår og Helligtrekonger. Diskanspengene blev delt i 3 dele, én til rektor, én til hørererne og én til disciplene. Kun disciplenes del blev opført i regnskabet og udgjorde mellem 20 og 30 rdl.; de

blev uddelt efter Helligtrekonger i skolen »*efter enhvers profectum og umage in musicus*«. I 1707 blev der uddelt i alt 26 rdl., 4 mk. til 28 disciple fordelt på 3 kor; de deltagende gymnasister fik 3rdl. til deling og disciplene fik mellem 3 mk. og 1 rdl., 4 sk. hver.⁹ Skoleordningen 1739 forbød »den omgang med korene på visse helligaftener, som hidtil har været brugelig«, og derefter ophørte denne indtægtspost på regnskabet.

Af andre indtægter havde skolen tavlepenge og ligpenge. Tavlepengene blev indsamlet ved onsdags- og fredagsgudstjenesten i St. Knuds kirke, hvis klokker gav dem til præsten, der én gang om året afleverede dem til skolen.¹⁰ Beløbet var ikke stort, det nåede sjældent op over 20 rdl. og var i begyndelsen af 1770-erne helt nede på 6–7 rdl., men steg så lidt igen mod århundredets slutning.

Ligpengene stammede fra byens begravelser, hvor skolen havde pligt til at stille med kor. Ved de dyreste begravelser, som fandt sted inde i St. Knuds kirke, skulle der betales 5 rdl. til skolen, ved de billigste begravelser på kirkegården 1½; børn under 5 år kostede alle steder kun det halve. Hvis nogen ønskede begravelse uden sang, skulle skolen have sin betaling alligevel. På den anden side var begravelse i de fattiges jord gratis, men skolen skulle levere sang med 3 par disciple og den nederste hører. Rektor, hørerne og skolen fik hver sin tredjedel af ligpengene, og kun den sidste blev bogført. Denne indtægt var meget svingende; dyrtidsåret 1709/10 gav mange fattige lig og kun 14 rdl., 2 mk. i skolens kasse, mens beløbet i 1782/83 var 72 rdl., 1 mk., uden at taksterne var steget i mellemtiden.

Skolens legatkapital udgjorde ved århundredets begyndelse 2700 rdl., men i løbet af århundredet kom 6 nye legatstiftere til. I 1719 skænkede sognepræst Gert Bonsach i Trondhjem 200 rdl., og i 1789 oprettede etatsråd Frederik Bagger et legat på 21,000 rdl., af hvis renter der hvert år skulle tildeles »*to af de sindigste og sædeligste og til studeringer bedst oplagte deposituri*« fra skolen eller gymnasiet 50 rdl. hver; begge var skolens tidligere elever. Rektor Bircherod og 5. lektiehører Peder Hostrup betænkte også skolen i deres testamente, Bircherod med 300 rdl. og Hostrup med en sum, hvis renter først skulle komme skolen til gode, når broderbørn i 3. led var afgået ved døden, hvad der først skete i sidste halvdel af det 19. årh.¹¹

Hovedparten af legatstifterne før 1700-tallets begyndelse havde været kvinder, og i dette århundrede kom to nye til. I 1740 stiftede generalinde Dewitz i Odense et legat på 500 rdl. til »*6 fattige og nødtørftige og skickelige skolebørn af de tre nederste lectier*«,¹² og i 1781 fik skolen et mageløst legat, idet frøken Ernst skænkede 8000 rdl., en sum, der var dobbelt så stor som alle de andre legater tilsammen.¹³

Efter skolereduktionen i 1740 fik Odense skole fra Fåborg tillagt legater fra Otto Rønnow til Hvidkilde, Jørgen Brahe til Hvedholm samt fru Anne Rosenkrantz og Margrethe Boe Jacobsen, og fra Rudkøbing Rasmus Petersens legat, der altid tildeltes disciple fra Langeland.¹⁴

I begyndelsen af århundredet blev kun Hans Mules og Margrethe Mules legater uddelt særskilt. Renterne af de andre blev sammen med tavle- og ligpenge og hvad, der ellers kunne være til overs, når skolekørnet og de øvrige beneficier var fordelt, brugt til nødtørftig vedligeholdelse af inventar, bøger, papir, sygepleje og lægehjælp. Lægeregningerne var i begyndelsen beskedne. I 1710 fik Hans Richard Barberen 7 tdr. rug »for adskillige disciple han i deres svaghed har opvartet«, ru-

Betaling for sang over lig.

I denne uge er begravet

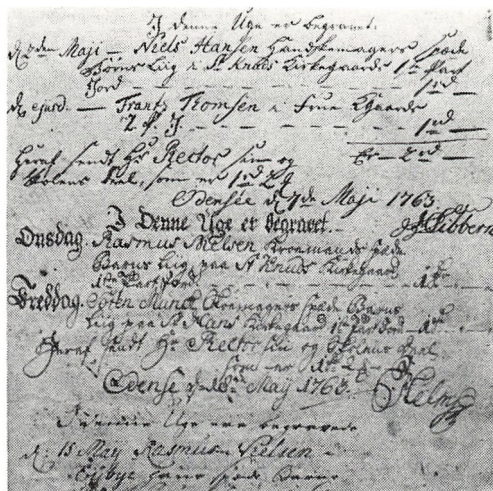
Niels hanskemagers spæde børns lig i Skt.

Knuds kirkegaard første part jord 1 rdl –
ejus diem (samme dag)

Frans Thomsen i Frue Kirkegaard 2. parts
jord, 1 rdl

er 2 rdl

heraf sendt hr. rektor sin og skolens del som
er 1 rdl 2 mark. Landsarkivet, Odense.

gen omregnedes til 2 rdl. i penge, men da slesvigeren Johan Daniel Wandeler i 1720-erne overtog bestillingen som skolens læge, blev søgningen øjensynlig stor. I 1727 havde han 55 disciple som patienter, og bisp Lodberg dekreterede, at skolen skulle betale regningen, som var på 18 rdl., 5 mk., 2 sk. Slagsmålet med håndværkssvendene i 1729 kom til at sætte sit præg på årets lægeregning, der kom op på 34 rdl., heraf 4 rdl. for »eine gehauene Wunde an der linken Bache geheilt«. I sidste halvdel af århundredet under Wandelers efterfølger Tiedke var de årlige lægeregninger i gennemsnit godt 50 rdl.¹⁵ Efter 1775 blev der også brugt en del penge til indkøb af bøger til flidspræmier, og rektor Heiberg begyndte at uddele 20 rdl. om året til gode og flittige lærere, alt sammen i forordningens ånd.

Det vigtigste element i skolens økonomi var dog uden sammenligning kommunitetet, hvis årlige tilskud betød, at Odense havde en af landets bedst aflagte latinskoler. Ikke alene ydede kommunitetet kostpenge til skolens ledelse og lærerstab, det gav også store tilskud til disciplenes underhold. Ved århundredets begyndelse uddeltes ved direkte bespisning på Gråbrødre kloster 26 kostportioner, ved midten af århundredet var antallet nået op på 48. Imidlertid var hverken hospitalsforstanderen, der administrerede bespisningen, glad for denne ordning eller disciplene glade for maden,¹⁶ og det blev da i 1764 ved et reskript bestemt, at der i stedet for bespisningen skulle uddeles 42 kostportioner á 5 mk. i rede penge om ugen til latinskolen og samtidig 6 portioner á 4 mk. til gymnasisterne.

Imidlertid måtte der kun udbetales 5 mk. til disciple, der gik i mesterlektien, og da discipeltallet i denne aldrig nåede op på 42, blev der kostportioner til en del flere elever. I skoleåret 1764 var der 17 disciple i mesterlektien, der alle fik en hel kostportion, 12 ud af 13 disciple i 5. lektie fik hver 4 mk. og 11 ud af 12 i 4. lektie det samme. I 3. lektie fik 5 ud af 12 3 mk. hver og i 2. lektie 5 ud af 7.¹⁷ Der blev således kostpenge til 50 ud af de 61 disciple, der gik på skolen det år. Efterhånden som discipeltallet igen steg, blev kostportionerne i de nederste lektier dog en del mindre.

Kostpengene uddeltes hver måned i overværelse af rektor, konrektor, alle hørerne og en fra magistraten. Hver hører modtog kostpenge for sine disciple og le-

verede dem videre til værterne, da eleverne ikke selv måtte administrere dem.

Mens skoleregnskabet indtægter aldrig på noget tidspunkt i århundredet nåede op på 2000 rdl., var kommunitetets samlede udgifter i forbindelse med skolen f.eks. i året 1788/89 3839 rdl., 49 sk.¹⁸

Lønningerne i gymnasiet og skolen

Professorernes indtægter i 1700-tallet kom i hovedsagen fra kongetiender og forskellige gårde spredt rundt om på Fyn. Indtægterne blev bortfæstet for hver professors embedstid, hvad der naturligvis betød, at lønningerne var afhængige af de økonomiske konjunkturer på tiltrædelsestidspunktet, og at det ikke var så nemt at finde ud af, hvor meget de forskellige professorater var »værd«. Et nogenlunde holdepunkt har vi i 1789, da professorerne skulle opgive deres indtægter i anledning af en ekstraordinær beskatning. Filosofiprofessor Bützow opgav sin indkomst til 420 rdl. og professor Seydlitz, der jo betjente både teologi- og græskprofessoratet, sin til 900 rdl.¹ Imidlertid fik han ikke græskprofessoratets løn, der siden 1751 havde været tillagt rektor og konrektor, selv om de fagligt delte latinprofessoratet, som de på dette tidspunkt må have anset for ringere aflagt. I 1796 blev græskprofessoratets indtægt af Sibbern opgivet til 316 rdl., 4 mk., 3 sk.²

På skolen fik alle de ansatte kostpenge af kommunitetet. Hørerne havde fri logi på skolen, mens rektor fik en huslejerefusion på 20 rdl. af St. Knud og Frue kirke. Herudover havde rektor, konrektor og de 4 øverste hørere indtægter fra kongetiender, som de bortfæstede, og de 3 øverste hørere var degne ved byens sognekirker. Af »skolens korn« havde rektor, konrektor og to af hørerne en fastsat mængde; ligpengene fik alle andel i. Endelig var der visse sportler, f.eks. ved disciplenes optagelse i skolen og ved udstedelse af testimonier; ved vielser i hjemmene fik rektor $\frac{1}{3}$ af betalingen, fordi skolen var forpligtet til at lade afsynge en dansk salme før og efter vielsen.³

I 1740 fik rektor og konrektor forøget deres indkomst ved, at de delte de reducerede skolers degnepensioner, og i 1777 fik alle lønforhøjelse, idet det ved kgl. reskript blev tilladt at fordele hørerlønnen fra den nedlagte 1. lektie mellem de andre. Denne var siden lektiens nedlæggelse i 1756 blevet givet som en slags pension til den overflødiggjorte hører; efter hans død delte rektor og konrektor den mindre halvdel lige over, mens den større halvdel deltes mellem hørerne i forhold til lektiernes anseelse.

I 1742 blev rektorlønnen opgjort til 438 rdl., 6 mk., 6 sk. og konrektors til 248 rdl., 4 mk.⁴ En fortegnelse over hørerlønningerne fra 1753 angiver følgende:

5. lektiehøreren	180 rdl 2 mk 12 $\frac{1}{2}$ sk
4. lektiehøreren	178 rdl 1 mk 4 $\frac{1}{2}$ sk
3. lektiehøreren	163 rdl 1 mk 12 $\frac{1}{2}$ sk
2. lektiehøreren	165 rdl 5 mk 12 $\frac{1}{2}$ sk
1. lektiehøreren	118 rdl 1 mk

Tauber beklagede sig konstant over lønnens usselhed i sammenligning med, hvad han havde tjent i Horsens, hvor også »Egnens ædelmodige Taknemmelighed« havde været med til at forbedre hans kår.⁶ Da han forlod Odense, skyldte han 322 rdl., som han havde lånt af skolekassen, og 1200 rdl., som han havde lånt rentefrit af skolens legatmidler, da han købte gård på Flakhaven.⁷ Det lykkedes Ole Kraft at få sin løn forbedret med 200 rdl. fra kommunetet ved direkte henvendelse til hertugen af Augustenborg.⁸ Før lønforhøjelsen opgav han i 1789 til den ekstraordinære skat sin løn til 550 rdl.⁹ Hans Sibbern meddelte i 1796, at han med henblik på skat af embede og formue havde opgivet konrektoratets indtægt til 477 rdl., 4 mk., 8 sk., idet han så slap for at betale mere end 13 rdl., 4 mk. i embedsskat. Da han skulle pensioneres i 1800 med $\frac{2}{3}$ af konrektoratets løn opgav han dets indtægter til 773 rdl., $10\frac{1}{4}$ sk., men da han hele tiden havde haft løn af det halve græskprofessorat, havde han i virkeligheden de sidste år haft en indkomst på 911 rdl., 2 mk., $9\frac{1}{2}$ sk.¹⁰

Hvad blev der af skolens og gymnasiets elever i 1700-tallet?

Der blev i perioden 1700 – 1802 dimitteret ca. 1300 disciple og gymnasister fra Odense til Københavns Universitet, heraf ca. 600 indtil 1739 og godt 700 mellem 1740 og 1801.¹ De første 40 år dimitteredes således i gennemsnit 15 pr. år, heraf de allerfleste fra gymnasiet, i de sidste 62 år var gennemsnittet pr. år godt 11 med stærk overvægt på dimittender fra skolen fra 1780-erne. Centralmagtens skærpede politik ved skoleordningerne af 1739 og 1775 må altså siges at have haft en vis succes.

En hel del af dimittenderne er efter examen artium ikke blevet sporet i deres videre karriere; det drejer sig om godt 17% i perioden indtil 1739 og godt 18% efter 1740. Blandt de karrierer, der kendes, viser perioden efter 1740 ikke uventet en langt større differentiering end før. I perioden 1700 – 1739 er der kun angivet 14 forskellige erhverv for dem, der ikke blev knyttet til kirke og skole, i den sidste periode er antallet steget til 60, således blev en del ansat i toldtaten, nogle gik til militæret, ja, en enkelt endte som kejserlig arkivar i Wien, men der optræder også en bager, en brygger, et par gårdejere og nogle proprietærer.

Selvfølgelig endte de fleste af de dimitterede som præster og degne; indtil 1739 blev godt 36%, efter 1740 godt 38% præster, mens godt 12% i begge perioder blev degne. Disse stillinger var, hvad latinskolen udgjorde grundlaget for, men de mange nye erhverv, som dimittender gik ind i i den sidste periode, viser, at tanken om en lærd realskole i stedet for en latinskole faldt godt i tråd med den udvikling, der prægede det danske samfund i slutningen af 1700-tallet.

Noter

Almene træk ved 1700-tallets latinskole

1. Kr. Jensen s. 189.
2. Edv. Holm II, s. 706.
3. Hal Koch, s. 189.
4. Andersen II, s. 147 f.
5. Grue Sørensen II, s. 76 f.
6. Henrichsen IV, s. 20.
7. Nyerup, s. 267 ff.
8. Kornerup, s. 274.
9. Paludan s. 84 f.
10. Henrichsen VIII, s. 14 f.

Odense latinskole og gymnasium I 1700-tallet, disciple og gymnasiaster

1. OK Distributbøge for skolens legater og beneficier 1718 – 1774.
2. OK Regnskabsbog 1704 – 40; S.Ø. Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93.
3. OK Protokol over disciplene 1757 – 86 og 1786 – 1802.
4. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773.
5. Gymnasisternes kvitteringsbog 1719 – 96.
6. Michael van Haven, se Wiberg.
7. Niels Blicher: Topographie s. 177.
8. OK Forskellige sager 1635 – 1842.
9. OK Gymnasisternes kvitteringsbog, året 1734.
10. Dänische Bibliothek IV, s. 541.
11. Henrichsen IV, s. 20 f.
12. Henrichsen VIII, s. 69 f.
13. OK Anmeldelse af disciple 1756 – 1843.
14. OK Protokol over disciplene 1757 – 86.
15. Henrichsen V, s. 33 – 48.
16. OK Bog over uddelingen af kostpenge til disciplene 1764 – 96.

Latinskolens hørere

1. Georg Hansen: Præsten, s. 55.
2. Paludan, s. 58.
3. Henrichsen: Om Hører Peder Hostrup, s. 21.
4. Danske Lov, 2, 18, 12.
5. Henrichsen X, s. 34.
6. Ramus: Tale ved Hr. Professor Taubers Indsættelse..., s. 17.
7. Friis-Petersen: Studenterne ved Københavns Universitet 1668 – 1739.
8. Bircherod, s. 222.
9. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785.
10. Bircherod s. 222.
11. Anders Bertelsen Wolder, se Wiberg.
12. OK Protokol over skolens beneficier 1684 – 1703. Tilførsel.
13. Bircherod s. 222.
14. Lumby kirkebog 1679 – 1732. Præsterække.
15. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie... s. 516 f og 554 f.
16. Henrichsen X, s. 34.
17. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93.
18. Baden: Københavns Universitetsjournal 1793, s. 54.
19. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93.
20. Hundrup: Biografiske Efterretninger... høieste akademiske..., s. 67.
21. Minerva 1798, 4, s. 251 f.
22. Henrichsen VII, s. 8.
23. Ulrik Christian Mule, se Wiberg.

Rektorer og konrektorer

1. Paludan, s. 23.
2. Nyerup, s. 210.
3. Henrichsen X, s. 25.
4. *ibid.* s. 22 f.
5. Fussing: Thomas Aabye, s. 1.
6. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie.
7. Holbech, s. 215.
8. Fussing: Thomas Aabye, s. 4.
9. *ibid.* s. 11.
10. *ibid.* s. 6.
11. *ibid.* s. 12
12. Bircherod, s. 227.
13. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie s. 425 f.
14. Fussing: Thomas Aabye, s. 10.
15. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785.
16. OK Rektors indkomne breve 1658 – 1808.
17. Fussing: Thomas Aabye, s. 15.
18. *ibid.*
19. Bloch: Den Fyenske Gejstligheds Historie... s. 507.
20. BA Odense gymnasiums breve 1560– 1782.
21. Tauber: En velfortient Skolelærers..., s. 20 f.
22. *ibid.* s.
23. Niels Blicher: Topographie..., s. 182.
24. Gjessing II,1, s. 257 f.
25. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785.
26. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 314.
27. Tauber: Hvad kan berolige... s. 13 f.
28. Danmarks litterariske Progresser II, 1782, s. 169.
29. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782.
30. Danmarks litterariske Progresser II, s. 231 ff.
31. Daniel P. Smith, s. 672.
32. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 309 ff.
33. Indbydelsesskrift til... Horsens lærde Skole 1844, s. 26.
34. Henriksen: Johan Henrik Tauber, s. 328 f.
35. S.N.J. Bloch: Bidrag til... s. 79 – 84.
36. Daniel P. Smith, s. 661.
37. Taubers Dagbøger, s. 95.
38. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93.
39. Henrichsen VII, s. 7.
40. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 322.
41. Indbydelsesskrift til... Horsens lærde Skole 1844, s. 20.
42. Henrichsen III, s. 34 n., Fussing: Fra Rektor Krafts tid, s. IV.
43. S.N.J. Bloch: Bidrag til... s. 79 – 84.
44. Gottschalck: Detailleret Plan... s. 95 f.
45. Indbydelsesskrift til... Horsens lærde Skole 1844, s. 64.
46. BA Gym. og lat. breve 1794 – 1807.
47. *ibid.*
48. Kornerup, s. 287.
49. O.K. Rektors indkomne breve 1656 – 1808.

Professorerne ved gymnasiet

1. Hofman V, s. 23 ff.
2. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, OK Rektors indkomne breve 1656 – 1808, Fussing: Thomas Aabye, s. 3 – 8.
3. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782.
4. Rørdam: Bidrag... s. 258.
5. Bloch: Den Fyenske Gejstligheds Historie, BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782.

6. Riising, s. 231.
7. Bloch: Den Fyenske Gejstligheds Historie... s. 562 ff.
8. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, læg vedr. Hans West.

Bygninger og inventar

1. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, professorernes forslag 19/2 1717.
2. Hofman V, s. 51.
3. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773.
4. Den Fyenske Geistligheds Historie... s. 662.
5. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782.
6. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773.
7. *ibid.*, Naur til stiftamtmand og biskop 14/4 1717.
8. *ibid.*, Henrichsen I, s. 41.
9. *ibid.*
10. Riising, s. 226.
11. Hofman V, s. 8.
12. Henrichsen I, s. 41 f.
13. Henrichsen VII, s. 14.
14. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773, læg vedr. ombygningen, Mogens Hansen Snedker 15/7 1756.
15. *ibid.* 14/12 1756.
16. *ibid.* 1757.
17. *ibid.*
18. Bloch: Den Fyenske Geistlighed... s. 73.
19. findes på Odense Katedralskoles bibliotek.
20. Lauritz Nielsen, s. 105.
21. OK Forskellige sager 1635 – 1842.
22. SØ Odense gymnasiums regnskaber, året 1754.
23. OK Forskellige sager 1635 – 1842, 27/9 1758.
24. Protokollen på Odense Katedralskoles bibliotek.
25. *ibid.*
26. SØ Odense gymnasiums regnskab 1773 – 95.
27. *ibid.* Biskop Blochs antegn. 18/12 1788.
28. *ibid.*
29. *ibid.* 1663 – 1773, året 1750.
30. *ibid.* 1773 – 1795.
31. *ibid.* 1663 – 1773, bilag 19/6 1758.
32. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, Sibberns betænkn. vedr. gym. 15/9 1788.
33. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, Erik Mule 20/12 1721.
34. Riising, s. 205.
35. OK Regnskabsbog 1704 – 40, året 1722.
36. Henrichsen X, s. 72 n.
37. Mumme: Bidrag... s. 245 f.
38. Jonge, s. 255.
39. Henrichsen VII, s. 5 f.
40. SØ Latinskolens regnskaber 1694 – 1740 og 1740 – 1793.
41. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, 10/2 1787 og 26/11 1791.
42. Paludan, s. 66 f.
43. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, 11/1 1777.
44. OK Forskellige adkomster... 1632 – 1863, 23/5 1778.
45. SØ Latinskolens regnskaber 1740 – 93, uddeling af kostportioner 1764 – 81.
46. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 351 f.
47. SØ Latinskolens regnskaber 1740 – 93.
48. Baden: Københavns Universitets-Journal 1793, s. 23.
49. BA Gym. og lat. breve 1794 – 1807, 25/2 1798.
50. Gymnasiets biblioteksprotokol og skolens Catalogus.
51. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93, året 1756.
52. *ibid.* Taubers antegn. 21/11 1786.
53. Tauber: Hvad kan berolige..., s. 29.

54. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 1793, kvitteringer 1782, 1783 og 1784.
55. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 351 f.
56. BA Gym. og lat. breve 1794 – 1807, 31/1 1798.
57. OK Rektors indkomne breve 1656 – 1808, 24/1 1798.
58. OK Gym. og lat. breve 1794 – 1807, 2/10 1798.
59. OK Skoleprotokol 1797 – 1802.
60. *ibid.* Heibergs antegn. til regnskabet 11/11 1799.
61. *ibid.*

Livet i skolen og på gymnasiet i 1700-tallet

1. OK Rektors indkomne breve 1656 – 1808, Tabella Scolastica 1656.
2. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782, professorernes svar 24/11 1716.
3. Dänische Bibliothek IV, s. 561.
4. Nyerup, s. 267 ff.
5. Henrichsen VII, s. 9.
6. *ibid.* s. 15.
7. Dänische Bibliothek IV, s. 542 f.
8. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 319.
9. Tauber: Hvad kan berolige... s. 17 f.
10. Dänische Bibliothek IV, s. 559.
11. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782.
12. Riising, s. 93.
13. Nyerup, s. 139 f.
14. OK Distributbøge for skolens legater og beneficier 1718 – 74.
15. Henrichsen V, s. 34 n.
16. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93.
17. Dänische Bibliothek IV, s. 557.
18. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 336 f.
19. Fussing: Thomas Aabye, s. 18.
20. OK Rektors indkomne breve 1656 – 1808.
21. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 37.
22. Rørdam: Bidrag... s. 198 f.
23. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 332 f.
24. Hofman V, s. 41.
25. SØ Odense gymnasiums regnskab 1663 – 1773.
26. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, læg vedr. Hans West.
27. SØ Odense gymnasiums regnskab 1663 – 1773.
28. OK Forsk. sager 1635 – 1842, Instrux 11/10 1759.
29. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, læg vedr. Hans West.
30. OK Rektors indkomne breve o. 1656 – 1808.
31. Nyerup s. 209 f.
32. Kbh. Universitets hist., bd. 10, s. 351 f.
33. Henrichsen VIII, s. 40.
34. OK Forsk. sager 1635 – 1842.
35. OK Rektors indkomne breve o. 1656 – 1808.
36. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93.
37. Tauber: Forslag til... s. 4 – 14.
38. Fussing: Fra rektor Krafts tid, s. II.
39. OK Skolens regnskabsbog 1704 – 40.
40. OK Distributbøge for legater og beneficier 1718–1774.
41. OK Diverse sager vedr. eksaminer 1778 – 1845.
42. Henrichsen VII, s. 20.
43. *ibid.*, s. 8–11.
44. Fussing: Fra rektor Krafts tid s. III.
45. Hofman V, s. 41.
46. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, læg vedr. Hans West.
47. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 328 f.

Disciplin, hækkeorden, forseelser og straffe

1. Henrichsen VII, s. 18 f.
2. Henrichsen: Johan Henrik Tauber s. 321 ff.
3. Henrichsen III, s. 18.
4. Henrichsen: Provsteretssag, s. 94 – 116.
5. OK Distributtsbog for legater og beneficiar 1718 – 1774.
6. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 346 f.
7. Mühlertz, s. 26 f.
8. Henrichsen VII, s. 39 f.
9. Fussing: Thomas Aabye, s. 16.
10. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93.
11. OK Rektors indkomne breve o. 1656 – 1808.
12. Fussing: Thomas Aabye, s. 16 f.
13. Bagger, hans aftiggede Personalialia, s. 354 f., OK Distributtsbog for legater og beneficiar 1718–1774.
14. Fussing: Thomas Aabye, s. 14 f.
15. Rørdam: Bidrag... s. 258 ff.
16. Pol. Da. hist. bd. 8, s. 483.
17. OK Protokol over disciplene 1757 – 1786.
18. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, OK Protokol over disciplene 1757 – 1786, Friis-Petersen: Studenterne... 1740 – 1828.
19. Henrichsen V, Fussing: Drengen, ..., s. 1 – XI.
20. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 316.
21. Henrichsen III og V, OK Rektors indkomne breve o. 1656 – 1808.
22. OK Diverse sager vedr. eksamen 1778 – 1845.
23. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 349.
24. OK Forskellige sager 1635 – 1842.
25. *ibid.*, og OK Gymnasisternes kvitteringsbog 1719 – 96.
26. OK Forsk. sager vedr. skolens jordegods 1683 – 1798.
27. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, læg vedr. Hans West.
28. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 353.

Ferier, højtideligheder og solenniteter

1. Henrichsen X, s. 10f.
2. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 320.
3. Henrichsen VII, s. 9.
4. Minerva 1795,1, s. 74 f.
5. Kraft: Tale på den latinske skole... 21/11 1788.
6. Danmarks litt. Progresser II, 1782, s. 231 ff.
7. OK Skoleprotokol 1797 – 1802, regnsk. 1/10 1799 – 31/12 1800.
8. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93.
9. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 317.
10. OK Rektors indkomne breve o. 1656 – 1808.
11. For Sandhed 1, apr. 1798.
12. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93.
13. Giessing II,1, s. 259 f.
14. Henrichsen VII, s. 16 f.
15. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740 – 93.
16. Bircherod, s. 227.
17. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773, bilag fra 18/2 1761.
18. *ibid.* 1773 – 1795.
19. *ibid.* 1663 – 1773.
20. Wad: Jacob Bircherod, s. 103.
21. *ibid.* s. 105.
22. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773.
23. Henrichsen I, s. 43.
24. SØ Odense gymnasiums regnskaber, OK Skoleprotokol 1797 – 1802.

Gymnasiets og latinskolens økonomi

1. Henrichsen VI, s. 69.
2. SØ Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773.
3. BA Odense gymnasiums breve 1560 – 1782.
4. SØ Odense gymnasiums regnskaber, 1773 – 1795.
5. OK Forskellige adkomster 1632 – 1863.
6. OK Regnskabsbog 1704 – 40.
7. SØ Odense latinskoles regnskaber 1694 – 1740, antegn. til året 1721.
8. SØ *ibid.* 1740 – 93, antegn. til året 1740.
9. OK Regnskabsbog 1704 – 40.
10. SØ Odense latinskoles regnskaber 1694 – 1742, biskop Muus' antegn. 1715.
11. Henrichsen II, og Henrichsen: Om hører Peder Hostrup, s. 30.
12. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785.
13. Tauber: Amindelses og taksigelsestale.
14. Henrichsen II, s. 16.
15. SØ Odense latinskoles regnskaber 1740–93.
16. *ibid.*, for årene 1753 og 1757 udgift til »besigtigelse af maden på klostret«.
17. OK Protokol over kostpenge 1764 – 96.
18. Almeennyttige Saml. 1790, nr. 21, s. 297.

Lønningerne i gymnasiet og skolen

1. Johansen: Næring og... s. 197 f.
2. BA Gym. og lat. breve 1794 – 1807.
3. Hofman V, OK Regnskabs bog 1704 – 40. Fundatser og breve.
4. Hofman V, s. 53 ff.
5. O.K. Forskellige adkomster... 1632 – 1863.
6. Henrichsen: Johan Henrik Tauber, s. 322.
7. BA Odense latinskoles breve 1568 – 1785, 7/6 1785.
8. BA Gym. og lat. breve 1786 – 93, 21/11 1789; Fussing: Fra rektor Krafts tid, s. II.
9. Johansen: Næring og... s. 197.
10. BA gym. og lat. breve 1794 – 1807.

Hvad blev der af skolens og gymnasiets elever i 1700-tallet?

1. Friis-Petersen: Studenterne... 1668 – 1739 og 1740 – 1828.

Odense Katedralskole 1802 – 1903

AF HANS HENRIK JACOBSEN

Forholdene ved slutningen af 1700-tallet

Odense latinske Skole og Odense Gymnasium var – med et moderne udtryk – byens videregående uddannelsesinstitutioner, og ingen af stederne stod det for godt til ved 1700-tallets slutning.

Odense Gymnasium var en hendøende institution. Den havde siden sin oprettelse i 1621 tjent som et overgangsled mellem latinske skole og universitet (jvf. si. 74), men den førte nu en hensygnende tilværelse. I midten af 1790'erne var der kun en enkelt studerende tilbage,¹ og han fik aldrig sin eksamen. Efter sigende ægtede han en ældre degneenke og fik derved et af Fyns bedste degneembeder. Det gik dog ikke helt efter den fallerede students beregning, idet degneenken levede adskillige år og trak tiden ud, før han kunne gifte sig med den unge pæne bondepige, han havde udset sig!²

Ikke mange skridt herfra lå *Odense latinske Skole*, og her stod det også ret sløjt til. Skolen havde omkring 1790 haft ca. 100 disciple, men for hvert år, der gik, dalede antallet, og ved udgangen af skoleåret 1801–02 var antallet nået ned på ca. 40. I året, det fulgte, skete der en lang række ændringer, der bl.a. havde til følge, at en række uduelige disciple fjernedes, og skolen havde da kun 28 disciple,³ sandsynligvis det laveste antal i den tid af skolens historie, hvor discipelfrekvensen kendes. 1793–97 havde skolen været uden rektor, og det var i disse år, nedgangen for alvor satte ind. 1797 udnævntes Ludvig Heiberg til rektor. Han administrerede skolen godt, men der skulle meget til for at få forholdene gjort acceptable. De fleste af hørerne blev betegnet som uduelige, og det var mådeligt, hvad der blev præsteret. Størsteparten af dem var teologer og havde uden tvivl passet bedre til et præstekald. U. E. Mule, der i 1790'erne frekventerede skolen og siden blev præst i Nr. Lyndelse, fortæller i sine erindringer, at der ikke blev holdt kontrol under skriftlige prøver, og at der kun blev holdt eksamen ved rektor og konrektor, idet de var de eneste, der var kapable til det.⁴

Det var dog ikke kun i Odense, det stod så slet til. Det samme billede tegner sig af de øvrige latinske skoler, og det stod klart, at en revision af det lærde skolevæsen var nødvendig.

Reformer

Reformen af 1. november 1802

Med henblik på en omdannelse af det højere undervisningsvæsen var der i 1785 nedsat en kommission, men der skete ingenting. 1790 nedsattes der en ny kommission under forsæde af hertug Frederik Christian af Augustenborg, og resultatet blev en reform, der så dagens lys en halv snes år senere. Latinskolen i Christiania, Metropolitanskolen i København og latinskolen i Odense blev udset til som de første at underkaste sig reformen, og det skete for de to første skolars vedkommende i 1801, for skolen i Odense den 1. november 1802.

Når Odense kom senere med, skyldtes det Odense Gymnasium, hvis fremtidige skæbne var inddraget i reformarbejdet. Man kunne have forventet, at det var blevet nedlagt, eftersom det ikke fungerede i praksis. Havde man valgt denne løsning, skulle bygninger og inventar have været afhændet, og kommissionen nøjedes derfor med at suspendere gymnasiets virksomhed og overlade bygning og inventar til latinskolen, idet »Vi have allernaadigst fundet for Godt, at bemeldte Underviisnings-Anstalter ikke alene skulle vedblive at være, som hidtil, bestemte til at forberede Disciplene til de academiske Studeringer, men endog samtlige paa det nøieste forbindes under Navn af *Odense Cathedralskole*«. ⁵

»Reglement og Anordning for Cathedralskolen i Odense« ⁶ er dateret den 6. oktober 1802, og de trådte i kraft den 1. november samme år. I praksis var Odense Gymnasium nedlagt, og dets midler overgik til latinskolen, der fra da af bar navnet Odense Katedralskole.

Reformen blev epokegørende for hele det lærde skolevæsen, og hvad angår selve undervisningen, fagrækken, tilsyn m.v., medførte den væsentlige ændringer: ⁷

Hidtil havde det forholdt sig sådan, at rektor havde varetaget undervisningen i mesterlektionen, mens hørerne havde undervist hver sin af de øvrige lektioner. Lærerne kom nu til at undervise i bestemte fag, og de fulgte som regel de enkelte hold hele undervisningsforløbet igennem. 1799 var der oprettet et pædagogisk seminarium ⁸ med forelæsninger og øvelser i filologi, historie, teologi og de matematisk-naturvidenskabelige discipliner samt i pædagogik og metodik, og »dannelse« ved dette seminarium var en forudsætning for ansættelse i den lærde skole. Hørerne afløstes af overlærere og adjunkter, der udnævntes af henholdsvis kongen og universitetsdirektionen, hvorunder de lærde skoler hørte. I praksis forholdt det sig sådan, at der var tillagt de enkelte skoler overlærerstillinger i filologi, historie, religion og de matematisk-naturvidenskabelige fag, og til hvert af fagområderne var der yderligere knyttet en adjunkt. Når en overlærerstilling blev ledig, forfremmedes under normale forhold den adjunkt, der underviste i de pågældende fag. Overlærerne var adjunkternes foresatte, og de skulle føre tilsyn med deres undervisning.

For Odense Katedralskoles vedkommende forløb overgangen på den måde, at kantor J. J. Heimeran og hører B. F. Reinecke fik deres afsked, sidstnævnte med pension indtil 1810, mens hører Niels Basse Lund og hører J. F. Kurlbaum Rasmussen fik præstekald. Tilbage blev kun rektor Heiberg, konrektor Bloch og hø-

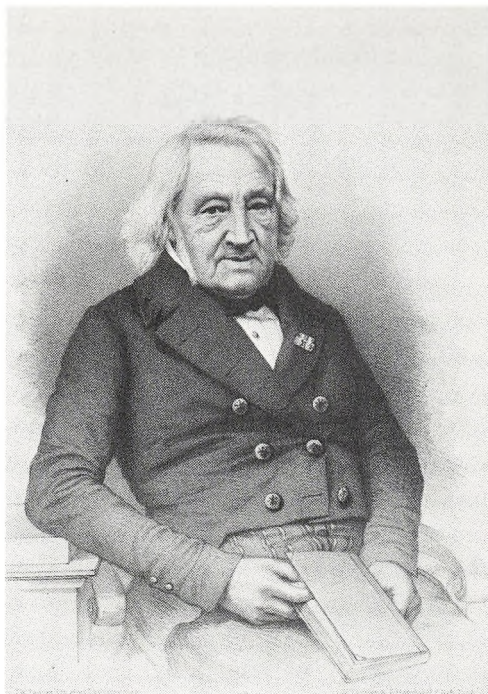
rer Thomas Trojel, hvoraf de to sidstnævnte udnævntes til overlærere. Der ansattes 7 nye lærere, og der var således ikke mindre end 10 lærere til at varetage undervisningen af det mindre end halve hundrede disciple, skolen på det pågældende tidspunkt havde.⁹

Ved periodens begyndelse omfattede skolens lærerpersonale foruden rektor Heiberg, der underviste i latin, 9 lærere: overlærerne Søren Bloch, Thomas Trojel, Carl Ferdinand Degen og Ulrik Andreas Rohde, adjunkterne Peter Berghammer, Jochum Evans Suhr, Hans Outzen Bjørn og Mathias Vind Schandorph samt lærer, fra 1806 adjunkt Johan Henrik Trützschler Hanck. Bloch og Trojel havde været ansat ved skolen siden henholdsvis 1773 og 1774, mens de øvrige alle kom til skolen i 1802. Trojel, Rohde, Schandorph og Hanck var cand.theol.er; Bloch og Degen havde filologisk eksamen, og de øvrige var uddannet ved det pædagogiske seminarium. Gennemsnitsalderen lå på 30 år, og det var således et meget ungt lærerkollegium, der fik til opgave at føre den nye reform ud i livet. De var solide undervisere, og ikke mindre end 5 af dem udnævntes i perioden 1806–17 til rektorer ved andre af landets latinskoler.

Rektor og overlærerne udgjorde *skolerådet*, og det holdt ordinært møde én gang om ugen. Den førte protokol er bevaret, og det fremgår af de første optegnelser, at rektor og overlærerne samledes mandag den 1. november kl. 3 »for at træffe de fornødne Foranstaltninger til Skoleunderviisningens Begyndelse, som var fastsat til den følgende Dag«. ¹⁰ Skolen havde på det pågældende tidspunkt 38 disciple, og på grundlag af overhøring ved overlærerne fordeltes de i skolens 4 klasser. 8 af dem havde så ringe kundskaber, at de »hensattes i Præparationsklassen«.

Adjunkterne havde ikke samme status, idet de var underlagt overlærernes opsyn: »*Den Paapassenhed paa Medhielperens Forhold i at efterkomme sin Pligt, finder ikke sted, hvis Overlæreren, saa ofte hans egne Læretimer paa nogen Maade tillade ham dette, ei indfinder sig i Adjunktens Timer; eller hvis han, i Tilfælde af Timernes Collision, forsømmer selv at prøve Disciplenes Fremgang og at forvise sig om Efterlevelsen af hans Forskrifter og Udfaldet deraf*«. ¹¹ Dertil kom, at en adjunkt kunne afskediges. Fandt den overlærer, der var hans foresatte, at han »i sine Læretimer ikke efterkom de ham givne Forskrifter«, var det skolerådets pligt »uførtøvet at underrette Overdirectionen«, der kunne afskedige adjunkten med 3 måneders varsel.

At det kunne give anledning til sammenstød, kom man til at sande på Odense Katedralskole allerede året efter reformens ikrafttræden. Striden stod mellem rektor Heiberg, der var en højt anset filolog, og den unge matematiklærer, adjunkt Bjørn, ¹² hvis faglig foresatte var overlæreren i matematik, dr. Degen. Bjørn underviste 1. klasse i matematik, og dér gik uheldigvis rektors søn. Han havde svært ved at følge med i faget, og en dag i september 1803 opsøgte rektor adjunkt Bjørn privat for at lade ham vide, at han fandt, at han stillede for store krav til disciplene, og at det var for meget med 3 sæt opgaver om ugen. Ifølge sagens akter skulle adjunkt Bjørn have svaret rektor Heiberg således: »*Jeg skylder ingen Regnskab for min Underviisningsmetode end Hr. Degen; jeg tager ikke nogen Erindring af Dem, og har De noget at klage, kan De henvende Dem til Skoleraadet, – ingen vedkommer det at gøre Refleksioner over min Underviisning, og har Overdirekti-*

1802 udskiftedes størstedelen af skolens lærere. En af dem der forblev i sin stilling var konrektor Søren Bloch. 1806 udnævntes han til rektor i Nykøbing F. Foto det Kgl. Bibliotek.

onen fundet mig duelig i mit Fag, taaler jeg ikke Deres eller nogens Bebrejdelser«. – Rektor er sikkert blevet ret så bestyrtet over denne reaktion; han trak sig tilbage med en bemærkning om, at »han havde talt ikke blot som Fader, men tillige som Skolens Rektor«, og samme dag, som sammenstødet fandt sted, tog rektor sin da 11 år gamle søn ud af skolen!

Adjunkt Bjørn var fornærmet og overgav straks sagen til skolerådet, idet han lod det vide, at han indstillede de skriftlige øvelser i klassen, indtil der var truffet en afgørelse om, hvorvidt det var forsvarligt at stille den slags opgaver, som han hidtil havde benyttet. I skolerådet, der som nævnt bestod af rektor og de 4 overlærere, var der ikke enighed, og spørgsmålet gik på, om skolerådet var kompetent til at afgøre striden eller den skulle forelægges universitetsdirektionen. Det sidste blev tilfældet, og på grundlag af lange redegørelser afgav den umiddelbart før jul et svar, som et flertal af skolerådet tolkede således, at tre skriftlige øvelser om ugen var for mange, – at Bjørn skulle indskrænke sig til to. – Universitetsdirektionen lader indledningsvis beklage, »at denne Sag har taget en saadan Vending og er blevet saa kundbar, at den lader befrygte en ufordeelagtig Indflydelse paa et Instituts Rygte, der endnu ikke noksom har kunnet befæste sig i den offentlige Agtelse og Tillid«, og afslutter med »det inderligste Ønske, at den Omstændighed, der foranledigede disse Erklæringer, af alle Vedkommende overgives til bestandig Forglemmelse«. Sidstnævnte var at betragte som en næse til skolerådet!

Om det var rimeligt at stille den slags opgaver i 1. klasse, som Bjørn gjorde, nåede man ikke at tage stilling til! Det var udelukkende en strid om kompetence, og den understreger det uheldige i, at det var skolerådet og dets enkelte medlemmer, der havde det egentlige pædagogiske ansvar. Havde den unge matematiklærer

ikke været så stridbar og havde det just ikke drejet sig om rektors søn, havde sagen nok ikke fået det omfang, som den gjorde. Førstnævnte blev understreget, da adjunkt Bjørn året efter vægrede sig ved at læse de overtimer, som rektor anmodede ham om at tage. Skoleråd og universitetsdirektion blev igen indblandet, og adjunkt Bjørns forklaring om, at han med kort varsel ikke turde påtage sig vikartimer, da det var første gang, han »foredrog Botanikkens Systematik« og følgelig ikke »ville prostituere sig for sine Disciple«, blev ikke taget for gode varer, og denne gang var det Bjørn, der måtte indkassere en næse fra universitetsdirektionen!

Resultatet var vel dermed på det nærmeste uafgjort, og der faldt atter ro over gemytterne. Retfærdigvis må det siges, at adjunkt Bjørn siden udarbejdede matematiske lærebøger, der vandt stor udbredelse, at han i en alder af kun 29 år blev udnævnt til overlærer i matematik, da Degen udnævntes til rektor, og at han selv siden blev udnævnt til rektor for latinskolen i Nyborg. Og sågar som lærer i naturhistorie viste han sig nidkær, idet han få måneder efter at have afgivet erklæring om sin utilstrækkelighed i faget gennem skolerådet indsendte ansøgning om at måtte anvende gymnasiets have som botanisk have for disciplene!¹³

Hvordan det gik rektors søn, ved vi også. Han blev sat i Ribe Katedralskole, hvorfra han i 1813 dimitteredes med laveste karakter; 1818 tog han juridisk embedseksamen, blev siden byfoged i Sæby og endte som byskriver og rådmand i Aalborg!

Sagen mellem en af skolens adjunkter og dens rektor med skolerådet som medlem er refereret for at vise uheldige følger af den status, som overlærere og adjunkter fik med 1802-reformen, men det skal tilføjes, at skellene med årene udlignes, og at adjunkterne blev betragtet som undervisere på lige fod med overlærerne. Medvirkende hertil var, at der ifølge forordning af 1809 indrettedes skoleråd, hvori alle lærere havde sæde. Der holdtes ordinært møde én gang om måneden, og der blev som før ført protokol over de førte forhandlinger. Under skolerådets kompetence hørte spørgsmål vedrørende optagelse og udmeldelse af disciple, time- og fagfordeling, herunder ændringer i den daglige »timetabel«, valg af lærebøger, gennemgang af månedlige indberetninger fra lærerne, tilrettelæggelse af halv- og helårseksamen, oprykning og dimission, fordeling af stipendier og gratistpladser m.v. Ifølge den nævnte forordning talte adjunkternes stemmer med samme vægt som overlærernes, og fra 1810 blev forhandlingsprotokollen underskrevet af samtlige lærere.

Medvirkende til, at skellet mellem de to kategorier af lærere udjævnedes, har det også været, at der ikke udnævntes nye overlærere, efterhånden som skolens overlærere udnævntes til rektorer, forflyttedes eller pensioneredes. Fra 1814 var der således kun ét overlærerembede ved Odense Katedralskole; 1844 udvidedes antallet til to, 1854 til tre, idet en overlærer søgte ansættelse ved skolen. Antallet af lærere var da steget til 15.

Udover i modersmålet undervistes der ifølge den nye reform i ældre sprog (latin, græsk og hebraisk), nyere sprog (tysk og fransk), en række videnskaber (religion, antropologi (filosofihistorie), geografi, historie, naturhistorie, matematik og fysik) samt i kunstfag (skrivning og tegning).

Lektierne afløstes af 4 to-årige klasser. For at blive optaget i 1. klasse krævedes det, at man var fyldt 10 år, at man kunne læse, og at man havde tilegnet sig »de 4 Species i Regnekunsten«. Da ikke alle kunne præstere det i 10-årsalderen, oprettedes der en særlig forberedelsesklasse, der kunne frekventeres af indtil 12 vordende disciple. Undervisningen i forberedelsesklassen omfattede 4 daglige timer, hvor der »meddeeldes Elementar-Underviisning i Skrivning, Tegning og Regning, forskaffedes Færdighed i at læse dansk og latinsk Skrivt samt anstilledes de for Lærlingenes Alder passende Forstandsøvelser og lagdes Grunden til den følgende Religions-Underviisning«. ¹⁴ Ved afslutningen prøvedes aspiranterne af rektor, konrektor og læreren i antropologi, og optagelse kunne finde sted, såfremt alle tre var enige om udfaldet.

Behovet for en forberedelsesklasse viste sig imidlertid ikke at være særlig stort. Der meldte sig aldrig mere end 6–8 aspiranter, og da flere som regel var oversidderne, besluttede man sig 1806 til at nedlægge forberedelsesklassen.

Dette var i store træk indholdet af den nye reform. Efter at den var prøvekørt ved de tre skoler, indførtes den ved plakat af 22. marts 1805 ved alle landets lærde skoler. Det eneste af betydning, som var indeholdt i 1802-reformen, men som ikke kom til at gælde, var skolernes ret til at dimittere selv. Studentereksamen skulle fortsat aflægges ved universitetet.

Ordningen blev gældende indtil 1850, for Odense Katedralskoles vedkommende dog kun indtil 1845, jvf. det følgende afsnit. Der var sket væsentlige ændringer i den lærde skole, og ordningen havde søgt at sikre, at kundskaberne blev meddelt på en mere forsvarlig måde end hidtil, for flere fags vedkommende på grundlag af nye lærebøger. Ved overgangen var den lærde skole blevet en betalings-skole. Det havde den positive følge, at mange udelige disciple blev taget ud af skolen, og det var en væsentlig grund til, at discipeltallet nogle år var forholdsvis beskedent.

Efter reformens ikrafttræden var det faglærere, der underviste. Reformen omfattede bl.a. en instruks for overlærere, ¹⁵ og den fremlagde visse pædagogiske principper, hvilket ikke havde været indeholdt i den hidtil gældende ordning, der ikke havde skænket den pædagogiske side større opmærksomhed.

Instruksen kræver tilrettelægning af stoffet og »omhyggelig Forberedelse til enhver Lection«, og for at »befordre Disciplenes Opmærksomhed« anbefales det, at læreren »snart kalder en, snart en anden Discipel frem uden for Ordenen, for at lade ham rette det Urigtige i Meddisciplenes Oversættelse, det Incorrecte i hans Udtryk o.s.v., . . . at man gaar det fortalte og foredragne spørgsmaalsviis igiennem, først med en og anden af de opvakte Hoveder blant Disciplene, saa med nogle af de mindre opvakte, og endelig lader de meest, siden de mindst-Øvede gientage det Heele med deres egne Ord i sammenhængende Foredrag eller Demonstration«. Det bliver pålagt læreren i sin undervisning at lægge vægt på »Midler til at øve Hukommelsen og befordre tydelig Tænken og Færdighed«, og det bliver understreget, at forklaringer, sammenligninger og eksempler »vil give Foredraget Liv«. ¹⁶ – Det er grundlæggende pædagogiske principper, der turde være overflødige, men det er nok første gang, de kommer på tryk med henblik på undervisningen i den lærde skole, og som nævnt var det overlærernes pligt at påse, at reglementet blev fulgt.

At der påhvilede overlærerne et stort ansvar, fremgår af den kendsgerning, at det var i deres instruks, den lærde skoles formål med undervisningen var formuleret. Det egentlige sigte var »*Disciplenes moralske og religiøse Dannelse*«: Undervisningen skulle frembyde »*de gunstigste Leiligheder til at lade Disciplene bedømme de Exempler, der læses af gode og slette Charakterer og Handlinger, og derved at skiærpe deres moralske Følelser, og gjøre dem Lastens Skiændighed og Dydens høye Værdighed og ubetingede Værdie beskuelig; snart til at leede deres Opmærksomhed paa Spor af det guddommelige Forsyyn i Naturen og Historien, hæve Hiertet til Verdens Skaber og Bestyrer, og opfylde dem med ærbødige og taknemmelige Følelser for ham*«. ¹⁷

Rektor var »den middelbare Opsynsmand over Skolens hele Personale«. Hans og skolerådets foresatte var eforatet (skoledirektionen), der udgjordes af stiftamtmand og biskop, og de skulle føre »det virksomme Opsyn, som var uomgiengelig nødvendigt«. Det var dem, det påhvilede at henvende sig til overdirektionen i skolens anliggender, og de var berettiget til at indfinde sig på skolen for at påse, at alle gjorde deres pligt. Det er først på et senere tidspunkt, det pædagogiske ansvar helt og holdent placeres hos rektor.

Under eforatet sorterede forstanderskabet, bestående af borgmester, stiftsprovst og rektor, der førte tilsyn med skolens regnskaber.

Denne reform var dog ikke ensbetydende med, at undervisningen var reformeret én gang for alle. Ordningen havde tilsigtet en bedre lærerstab, og det var da også en række fremragende lærere, der knyttedes til Odense Katedralskole i 1802. Der skulle imidlertid ikke gå ret mange år, før tilstandene omtrent var som før. Det pædagogiske seminarium bestod kun en kortere årrække, og det synes ikke at have forbedret standen væsentligt, at der fra 1818 krævedes embedseksamen som kvalifikation til overordnede poster som rektor og overlærer. Efter at 5 af skolens lærere var udnævnt til rektorer ved andre skoler, stod det atter sløjt til, og der indløb klager over lærernes uduelighed.

Grundlaget for den lærde skole var dog blevet forbedret væsentligt, og der foretoges kun mindre generelle ændringer i årene, der fulgte.

*Reformen af 25. juli 1845*¹⁸

Inden for den lærde skole – ikke mindst i universitetsdirektionen med professor J. N. Madvig i spidsen – øgedes med årene utilfredsheden med kravet om, at studentereksamen skulle aflægges ved universitetet. Fra skolernes side blev der set på prøverne med nogen skepsis, da de afholdtes ved universitetslærere uden kendskab til de enkelte eksaminanders kundskaber og modenhed, og følgen var med årene blevet, at der på skolerne »arbejdedes mere paa at indprænte og befæste det Befalede og Udkrævede end paa at frembringe almindelig Modenhed og paa at dueliggøre for eget selvstændigt Studium«.

Den gamle udenadslære var åbenbart endnu ikke lagt på hylden. Der blev terpet eksamenspensum, og »Videnskabens Aand« måtte føre en kummerlig tilværelse ved de lærde skoler. Professor Madvig havde i artikler i 1830'erne og 1840'erne fremsat ønsker om gennemgribende ændringer i det lærde undervisningsvæsen, og

resultatet blev, at universitetsdirektionen nedsatte en komité bestående af 6 universitetsprofessorer, deriblandt Madvig, H. C. Ørsted og Fr. Chr. Sibbern. Komitéen arbejdede videre med de af Madvig fremsatte forslag, og det første skridt mod en ny reform var en af universitetsdirektionen den 9. februar 1844 fremsendt skrivelse til tre af landets lærde skoler, deriblandt Odense Katedralskole. Ifølge skrivelserne havde det »under 9de f. M. behaget Hans Majestæt Kongen paa Directi- onens allernaadigste Forestilling at resolvere, at der ved Odense Cathedralskole saa- velsom Metropolitanskolen og Kolding lærde Skole foreløbigen til en Prøve skulde gives en saadan Indretning. . . , at der organiseredes en Afgangsexamen ved Skolen svarende til de Fordringer, som efter en saadan udvidet Undervisningsplan vilde blive at gjøre til dem, der skulde ansees modne til at dimitteres til Universitetet, hvil- ken Examen, der traadte istedetfor Examen Artium og anden Examens første Prø- ve, blev at afholde ved selve Skolerne af disses egne Lærere under fornøden Con- trol«. ¹⁹

Odense Katedralskole var således for anden gang i løbet af forholdsvis kort tid udset til at være prøveklud for en ny skoleordning, ²⁰ og denne gang var det Metro- politanskolen og Kolding lærde Skole, der var med i puljen. Og det har næppe væ- ret tilfældigt, at det var de tre skoler, der blev udvalgt. De var beliggende i hver sin del af landet, og ved valget af Kolding lærde Skole håbede man også at vinde inter- esse for de nye tanker i det nordslesvigske område. Det væsentlige har imidlertid nok været, at alle tre skoler blev ledet af dynamiske rektorer, der havde været lyd- høre over for de madvigske ideer. Rektor for Kolding lærde Skole var mag. C. F. Ingerslev, for Metropolitanskolen Bonaparte Borgen, der begge havde gjort sig gældende i debatten. Leder af Odense Katedralskole var professor R. J. F. Henrich- sen, der helt tilbage til studietiden i 1820'erne havde været en nær ven af Madvig og siden havde gjort sig til en ivrig forkæmper for dennes ideer. Ingerslev og Bor- gen havde tiltrådt deres embeder i begyndelsen af 1844, Henrichsen året før, og det var disse tre forholdsvis unge rektorer, der var blevet udset til at prøveføre den nye ordning.

Den nedsatte komité overlod det til Madvig og H. C. Ørsted at føre de videre forhandlinger med de tre rektorer og sammen med disse udarbejde forslag til en ny undervisningsplan. Det første spørgsmål, rektorerne fik forelagt, var, om de så sig i stand til at afholde afgangsexamen på deres respektive skoler allerede det følgende år, og dette bekræftede de i skrivelse til universitetsdirektionen den 20. maj 1844. ²¹ Samtidig afleverede de »Forslag til en Underviisningsplan for de udvi- dede Skoler og til Afgangsexamens Indretning«. På dette grundlag førtes der vi- dere forhandlinger med Madvig og H. C. Ørsted, og resultatet blev »Provisorisk Plan af 25. Juli 1845 for udvidet Underviisning i Metropolitanskolen, Odense Ca- thedralskole og Kolding lærde Skole«. ²²

Det væsentlige var, at examen artium skulle afløses af en afgangsexamen, der skulle afholdes på selve skolerne. Andre reformforslag var inde i billedet, og dis- kussionen, der førtes mellem professorerne og rektorerne, bar i begyndelsen ikke just præg af enighed. Rektorerne var på et vist tidspunkt ved at fralægge sig ansva- ret, men efterhånden blev de mere positivt stemt, og til sidst var de – som rektor Henrichsen udtrykte det i skolens indbydelsesskrift – »ikke utilbøjelige til at lyse

det faderløse Barn i Kuld og Køn«. ²³ Som en af dem, der stod fadder til reformen, gjorde Henrichsen især sine tanker om sprogundervisningen gældende, og det skyldtes ikke mindst ham, at der foretoges væsentlige ændringer i sprogfagenes omfang.

Ifølge reglementet af 1802 havde skoledagen omfattet 7 lektioner for samtlige klasser. Ifølge forordningen af 1809 var antallet af lektioner blevet reduceret i de to laveste klasser. Med den provisoriske plan 1845 begrænsedes antallet af ugentlige lektioner til 36, hvortil kom to timer i gymnastik. Det var dog de færreste, der havde mere end 36 timer, idet lektioner i hebraisk, der var et frivilligt fag, og i sang, som mange var fritaget for, var inkluderet i de 36 ugentlige lektioner.

Rektorerne må have haft en vis frihed med hensyn til antallet og placeringen af lektionerne, idet Henrichsen efter sin tiltræden i 1843 reducerede antallet af lektioner i ældste klasse, og det vandt indpas i 1850, hvor den provisoriske plan kom til at gælde for samtlige lærde skoler. Skoledagen havde strakt sig fra kl. 8 til kl. 5 med en pause først på eftermiddagen, og Henrichsen havde over for komitéen gjort gældende, at disciplene i øverste klasse burde have en længere samlet arbejdstid hjemme. På sin egen skole lod Henrichsen skemaet for ældste klasse indrette således, at disciplene havde to fri-eftermiddage om ugen, som regel onsdag og lørdag.

På andre punkter blev de ønsker fulgt, som Henrichsen havde givet udtryk for i sine første år som rektor. Siden 1802 havde skoleforløbet været delt i 4 to-årige klasser. Han ønskede flere klasser, og resultatet blev 7 klasser, hvoraf den ældste blev to-årig. Eksamen, der siden 1811 havde været afholdt i september, blev henlagt til juli, og skoleårets begyndelse blev fastsat til 1. september, mens der var sommerferie i hele august måned.

Hvad sprogfagenes stilling angik, havde Henrichsen givet udtryk for følgende: *»Jeg vedkjender mig den Anskuelse, at der i Almindelighed begyndes for tidlig paa Latin i Skolerne, og at den naturlige Vei er at gaa fra de lettere, Modersmaalet nærmere liggende nyere Sprog over til de vanskeligere gamle. Consequent med denne Anskuelse og den Grundsætning, at Underviisningen skal skride gradviis frem, vilde det være at lade Latin først indtræde i 3die og Græsk i 4de Cl.«.* ²⁴

Han var klar over, at det ville støde an hos ældre filologer i den lærde skole, der hidtil fra de laveste klasser af havde lagt hovedvægten på de klassiske sprog, og han var da også tilfreds med det kompromis, der blev resultatet af forhandlingerne. De to andre rektorer var i princippet enige med ham om at understrege værdien af de gamle sprog som dannelsesmiddel, men også om, at der var opstået nye grene af »videnskabs-fagene«, som skulle tillægges større betydning.

Resultatet blev, at der blev lagt større vægt på undervisning i modersmålet, og at denne fra skolens nederste klasse blev støttet med undervisning i et med modersmålet beslægtet sprog. Tysk blev det foretrukne sprog, og det kom således til at overtage den plads, som latinen tidligere havde haft i de lavere klasser. Latin fulgte i 2. klasse, græsk i 3. klasse, og hebraisk var ikke længere et obligatorisk fag.

Rektor Henrichsen var i 1844 gået så vidt, at han havde foreslået engelsk som obligatorisk fag: *»Dette Sprogs Litteratur er saa rig og herlig, at Skolen bør aabne Disciplen Adgang dertil ved i det mindste at give ham Leilighed til at lære saa Meget*

Den nu nedrevne Magasingård i 1860'erne. Bygningen tjente 1802–1846 som bolig for Katedralskolens rektor.

af Sproget, at han kan forstaae en ikke altfor vanskelig engelsk Bog«. ²⁵ Selv havde han sat faget på timeplanen i 1843 og 1844, men det forsvandt med den provisoriske plan. På dette punkt var Odense-rektoren altså langt forud for sin tid, idet engelsk først indførtes som fag i den lærde skoles ældste klasser i 1867. – Han var en anset klassisk filolog, og hans undervisningsfag var græsk og latin. På den baggrund er det bemærkelsesværdigt, at det var ham, der kraftigt slog til lyd for begrænsning af de klassiske sprog og indførelse af yderligere et moderne sprog.

»Den Begivenhed, som vil gjøre dette Aar mærkeligt i Skolens Annaler, er Indførelsen af den udvidede Underviisning« skrev Henrichsen som indledning til sine efterretninger om skolen 1845–46. Højdepunktet nåedes uden tvivl den 13. september, hvor »Professorerne Ørsted, Commandeur af Dannebrog, Dr.phil. Madvig, Ridder af Dannebrog og Mag. Velschow« indfandt sig på skolen for at overvære samtlige prøver til afgangseksamen.

De skulle fungere som censorer ved afgangseksamen på de tre udvalgte skoler, og det kom ikke til at gå upåagtet hen. »Allerede have de fyenske Aviser, som jeg seer, forkyndt den forestaaende Ankomst af et lærd Triumvirat til Odense«, hedder det således i et brev ²⁶ fra Madvig til vennen pastor Rohmann i Rønninge den 4. september.

Det var den lærde skole i Kolding, der kom til at debuttere. Her var der kun ind-

stillet 2 disciple til afgangseksamen, og den kunne afvikles på 3 dage. Herfra gik turen til Odense, hvor der lørdag den 13. september og mandag den 15. september blev holdt skriftlig eksamen. For første gang skulle skolens egne lærere formulere opgaver til en afsluttende eksamen. Udover latinsk stil og latinsk version, der censureredes af professor Madvig, blev der stillet opgaver i historie og religion, der censureredes af professor Velschow. Opgaverne, der her skulle besvares, lød som følger: »*Italiens Skjebne i de første 77 Aar efter det vestromerske Riges Omstyrtelse*« – »*Hvoraf udspringer og hvori bestaar den sande Religiøsitet, og hvilke ere de Sindsstemninger, som modarbeide eller forvanske dette Sindelag og derfor bør undgaaes?*« – De, der indstiller sig til studentereksamen i dag, ville vist betakke sig!

Mundtlig eksamen afholdtes efter følgende plan:

- 16. september: kl. 9: græsk (Madvig)
kl. 3: tysk (Ørsted)
- 17. september: kl. 9: historie/geografi (Velschow)
kl. 3: fransk (Ørsted)
- 19. september: kl. 9: matematik (Ørsted)
kl. 3: hebraisk (Madvig)
- 20. september: kl. 9: latin (Madvig)
kl. 3: religion (Velschow)

Der er heller ingen tvivl om, hvordan vore dages studenter ville reagere, hvis de skulle eksamineres i 8 fag i løbet af en uge. Men sådan var vilkårene, og alle 8 disciple, der indstilledes til afgangseksamen, bestod – 5 med 1.karakter og 3 med 2.karakter. Mens Velschow var ret forsigtig og holdt sig til karaktererne mg og g, var der større spredning hos de to andre censorer: Ørsted gav 6 ug'er og 3 tg'er, Madvig 4 ug'er og 2 tg'er.

Da det var første gang, der foretoges en sådan censurrejse, skal det også meddeles, hvad d'herrer censorer ellers fik tiden til at gå med den uge, de opholdt sig i Odense, thi der var tænkt på andet end at give karakterer! Om lørdagen, hvor eksamen havde taget sin begyndelse, var Ørsted og Velschow på besøg hos skolens mest estimerede lærer, overlærer Caspar Paludan-Müller; Madvig var forhindret, da han skulle rette de latinske stile, disciplene havde skrevet om formiddagen. Om aftenen var alle tre til middag hos rektor Henrichsen. – Om søndagen aflagde de tre professorer besøg hos etatsråd Hofman Bang på Hofmangave, og som Paludan-Müller berettede, »havde Damerne paa Hofmangave grebet sig svært an i Kjøkkenet og trakterede brav«. – Om mandagen var de lærde herrer gæster i bispegården både middag og aften, og om tirsdagen deltog de i selskab hos by- og rådstueskriver Schönheyder. Om onsdagen aflagde de besøg hos kammerjunker Fønns på Søbysøgård; om torsdagen var de til taffel hos kronprinsen på Odense slot, men det trak dog ikke længere ud, end at Madvig og Paludan-Müller fik »en lun Lhomber« med rektor i dennes bolig. Om lørdagen holdt rektor »Afsked for Københavnerne og vore nylavede Studenter«. – Paludan-Müller, der har beskrevet ugens oplevelser i to breve²⁷ til hustruen, der opholdt sig i København, kunne med rette konkludere, at det havde været »en travl, men ret behagelig Uge«! Hvor oplagte d'herrer har været, når eksamen begyndte på skolen hver morgen kl. 9,

Odense Katedralskoles første censorer var professor H. C. Ørsted (t.v.), professor J. N. Madvig (t.h.) og professor H. M. Velschow. Af sidstnævnte findes intet portræt.

melder historien intet om! – Søndag morgen forlod de tre »Commissarier« Odense, og i den følgende uge overværede de eksamen på Metropolitanskolen.

For første gang var der afholdt afgangseksamen uden for universitetets mure, og Odense Katedralskole havde de pågældende dage været med til at skrive historie. Det var de samme tre professorer, der fungerede som censorer ved afgangseksamen de følgende år. Det foregik på den nye skole i Lille Gråbrødrestræde, og d'herrers møde med Odense Katedralskole blev således samtidig en afsked med den gamle skole på Klingenberg.

1848 udnævntes Madvig til undervisningsinspektør for de lærde skoler, og som sådan påhvilede det ham at føre kontrol med afgangseksamen ved disse skoler; bl.a. skulle han overvære en så stor del af mundtlig eksamen som muligt. Fraset perioden fra november 1848 til december 1851, hvor han var kultusminister, varetog han inspektionen indtil 1873, og så godt som hvert andet år var han censor ved afgangseksamen ved Odense Katedralskole i en række af fagene dansk, latin, græsk, tysk, fransk, historie og geografi. Undertiden var han på sin censurrejse ledsaget af en af universitetets øvrige professorer, der kunne censurere de matematiske fag.

Ved »Bekjendtgørelse af 13. Mai 1850 angaaende en Underviisningsplan og Examensbestemmelser for de lærde Skoler i Danmark«, ²⁸ ophævedes examen artium ved universitetet definitivt, og den provisoriske plan kom til at gælde som undervisningsplan for de lærde skoler, hvoraf der i midten af 1800-tallet fandtes en snes i hele landet. Odense Katedralskoles tid som prøveklud var da forbi. Både i årene efter 1802 og efter 1845 havde den haft afgørende indflydelse på udformningen af vigtige reformer, og det er grunden til den udførlige omtale, de har fået i denne forbindelse.

Den væsentligste ændring de følgende år var oprettelse af *realklasser*, der medførte en betydelig forøgelse af antallet af disciple ved de lærde skoler. Da en ellers

ret godt besøgt privat realskole i Odense måtte lukke i 1855, oprettedes der realklasser ved Odense Katedralskole. Der meldte sig 33 aspiranter, og heraf bestod de 30 en optagelsesprøve, der afholdtes den 22. december 1855. Undervisningen i skolens realklasser påbegyndtes den 7. januar 1856.

Jævnaldrende gik i samme klasse, men der skelnedes mellem studerende og realister. I de to laveste klasser var undervisningen fælles. I de følgende tre år undervistes studerende og realister i størstedelen af fagene hver for sig; mens de studerende beskæftigede sig med latin og græsk, undervistes realisterne i matematiske fag og moderne sprog, og her var det, engelsk dukkede op som fag på undervisningsplanen. Der skulle gå endnu nogle år, før de studerende stiftede bekendtskab med dette fag. For dem indførtes engelsk først i 1867, og der var kun afsat timer til faget i de øverste klasser.

Såvel studerende som realister kunne afslutte skolegangen efter 4 års forløb med såkaldt hovedeksamen efter 4. klasse (svarende til den senere mellemskoleeksamen). Efter 5 års forløb aflagdes realeksamen, og det skete for første gang 1859. Skriftlig eksamen fandt sted i dagene 23.–27. juni. Der var to adskilte opgaver på modersmålet, dels gengivelse af bekendt stof: »*At beskrive Rhinstrømmens Udspring og Løb*«, dels en fri opgave: »*Hvilken Betydning har Ordsproget: Som Herren er, saa følg hans Svende?*« Der var adskilte prøver i regning, aritmetik, geometri og geometrisk tegning, og dertil kom engelsk og tysk stil, ialt 8 prøver aflagt på 4 dage. Dertil kom en række mundtlige prøver. Der indstilledes 10 disciple, der alle bestod. Censor var ingen ringere end Adolph Steen, professor i matematik ved Københavns Universitet.

Hermed var der føjet et nyt element til den lærde skole, og der kunne fremover aflægges tre former for eksamen: hovedeksamen efter 4. klasse, realeksamen og afgangseksamen for studerende.

*Reformen af 1. april 1871*²⁹

1871 udnævntes den klassiske filolog P. J. Petersen til rektor for Odense Katedral-skole, og det faldt også i hans lod at føre en ny skolereform ud i livet. Når den madvigske skolereform kun kom til at gælde i godt en snes år, skyldtes det den tekniske udvikling, der krævede vejen åbnet for et matematisk gymnasium.

Den lærde skole indskrænkedes til at omfatte 6 ét-årige klasser. Det lå i den nye reform, at den skulle være en skole for 12 – 18-årige, og adgangskriteriet hævdes følgelig fra det fyldte 9. til det fyldte 11. år. De to nederste klasser inddroges, og det havde den naturlige følge, at antallet af disciple på skolen reduceredes betydeligt. Samtlige klasser fik 30 ugentlige lektioner, hvortil kom 2 lektioner i sang og 4 lektioner i gymnastik, altså i praksis 36 ugentlige lektioner.

Det væsentlige ved den nye ordning var, at den lærde skole kom til at bestå af 2 afdelinger, en sproglig-historisk afdeling og en matematisk-naturvidenskabelig afdeling. Delingen foretoges i 3. klasse, hvor de sproglige fik græsk, matematikerne (de realstuderende) fysik og geometri. Der var fællesundervisning i modersmålet, oldnordisk, fransk, historie, religion samt engelsk eller tysk. Engelsk fandtes som fag i 5. og 6. klasse, og valgte man dette fag, bortfaldt undervisningen i tysk, som

alle havde haft siden 1. klasse. Selv om engelsk ikke havde samme status som tysk, var der som regel dobbelt så mange, der valgte engelsk som tysk. Fag og timetal for de to retninger er anført si. 202.

Der holdtes første gang eksamen efter den nye ordning i 1875, hvor 6 tog sproglig-historisk afgangseksamen, 4 matematisk-naturvidenskabelig afgangseksamen.

Som helhed gjaldt det, at de klassiske fag kom til at indtage en mere beskedent plads end tidligere. Til gengæld var fransk blevet styrket, og engelsk var indført, ganske vist som valgfrit fag. Til gengæld var oldnordisk indført som ny obligatorisk disciplin. Siden 1859 havde der på skolen være tilbudt frivillig undervisning i oldnordisk, og der havde som regel meldt sig op mod en halv snes disciple. Vel slap en del nu for græsk, men til gengæld måtte de terpe den oldnordiske grammatik!

Den lærde skoles disciple var blevet delt i »grækere« og »matematikere«, og sådan forholdt det sig, indtil en ny reform trådte i kraft i 1903.

Antal klasser, disciple og dimittender

Den lærde skole organiseredes i 1800-tallet på grundlag af de 3 behandlede skole-reformer, og antallet af klasser varierede:

1802 (1805) – 1845 (1850)	4 to-årige klasser
1845 (1850) – 1871	7 klasser, den ældste to-årig, de øvrige ét-årige
1871 – 1903	6 ét-årige klasser

I første halvdel af 1700-tallet havde Odense Katedralskole haft omkring 100 disciple, til tider endda nogle flere. I anden halvdel af 1700-tallet dalede antallet betydeligt, og i de sløje år omkring 1800 lå tallet under 50. I perioden frem til 1845 øgedes antallet, men i gennemsnit kunne der ikke præsteres mere end ca. 65 om året. Det lyder beskedent, men Odense Katedralskole var dog trods alt en af de provinsskoler, der havde det største antal disciple. Da klasserne var to-årige, sad der ofte op til 30 i klasserne, og i enkelte tilfælde måtte klasser deles. Der dimitteredes op mod en halv snes disciple om året, i 1820 og 1822 dog henholdsvis 11 og 17.

Det fremgår tydeligt, at antallet af disciple øgedes væsentligt under dygtige og myndige rektorer. I de 5 år, Ole Kraft var rektor (1788–93), havde skolen omkring 100 disciple, og det samme var tilfældet under rektor Henrichsen (1843–71), hvor antallet af disciple fordobledes. I den sidste del af hans embedstid lå discipeltallet således omkring 175. Medvirkende til stigningen havde det været, at der i 1856 var oprettet realklasser. Der dimitteredes gennemsnitlig en halv snes realdisciple om året. Antallet kunne dog svinge ret meget; 1867 dimitteredes der således kun 4 realdisciple, året efter 14. Det højeste antal nåedes 1871, hvor der dimitteredes 19.

Med reformen af 1871 reduceredes antallet af årgange fra 8 til 6, og 1872–76 faldt antallet af disciple fra ca. 180 til ca. 120. I årene, der fulgte, øgedes antallet støt til ca. 200 omkring 1890, hvorefter det faldt til omkring 170 ved århundredskif-

Årgang 1873, skolens ældste studenterbillede.

tet. Der var på landsbasis tale om en mindre nedgang i 1890'erne, men det har sikkert også spillet en rolle, at rektor Petersen, der havde ledet skolen myndigt i den første del af sin embedstid, med årene havde svært ved at følge med udviklingen og som en skuffet mand søgte sin afsked i 1901.

I perioden fra 1875 og frem til reformen i 1903 dimitteredes der i gennemsnit knap 20 disciple om året. Matematikerne udgjorde kun ca. en fjerdedel af det samlede antal, og der skulle gå endnu en årrække, før de kom i overtal.

Det var muligt at indstille sig til afgangseksamen som *privatist*. Det hørte til sjældenhederne frem til reformen af 1871; derefter steg antallet, og i 1890'erne tog ca. en snes afgangseksamen som privatister ved Odense Katedralskole. I 1897 tog 4 afgangseksamen som privatister, og der var det opsigtsvækkende, at 3 af dem var piger. De var matematikere, fik alle 1. karakter og tilmed pæne karakterer i de matematiske fag. Der skulle dog gå mere end 20 år, før der optoges piger som elever på skolen.

Klassekvotienten var ret svingende. Realklasserne var gennemgående ret små, og det hørte til sjældenhederne, at der dimitteredes mere end 6–8 realister. De fleste årgange talte endda ganske få. Som regel var det også kun nogle ganske få, der forlod skolen med 4. classes hovedeksamen. – Klasser med studerende disciple var til gengæld betydeligt større. 3. studerende klasse havde eksempelvis i perioden 1871–1903 i gennemsnit 25 disciple om året, 6. klasse derimod kun i gennemsnit 17 disciple om året, og det giver et indtryk af frafaldet undervejs.

Især i 1880'erne var der mange, der søgte optagelse på Odense Katedralskole.

Ofte optoges der op mod 40 i 1. studerende klasse, men det var ikke ensbetydende med, at klasserne blev delt. Eksempelvis var der 40 disciple i 1. studerende klasse i 1887; i de følgende klasser reduceredes holdet til henholdsvis 34, 29, 27, 25 og 19, og de bestod alle afgangseksamen. – At der undertiden måtte undervises 40 drenge i skolens lavere klasser, forklarer måske en del af de øretæver, der faldt!

Odense Katedralskole var fortsat en af landets største skoler. Det fremgår af statistikken over discipelfrekvensen i de offentlige lærde skoler,³⁰ at de tilsammen havde mellem 1500 og 2000 disciple i perioden 1880–1900. Metropolitanskolen havde som regel det største antal, og derefter fulgte Odense Katedralskole. Et par år havde Odense Katedralskole dog lidt flere disciple end Metropolitanskolen. De næste i rækken var Sorø Akademi og Roskilde Katedralskole.

Skoleåret, skoledagen

I begyndelsen af 1800-tallet begyndte skoleåret den 1. november, hvilket var ensbetydende med, at der var skolegang mellem sommerferie og eksamen. Efterhånden indså man dog det upraktiske heri. Ifølge forordningen af 1809 blev skoleårets begyndelse rykket frem til 1. oktober, med den provisoriske plan af 1845 til 1. september, med bekendtgørelsen af 1850 yderligere til 23. august. Ved århundredets slutning var tidspunktet yderligere rykket en uge, så at skoleåret startede den 15. august, og sådan har det i princippet forholdt sig siden – med den undtagelse, at skoleåret i dag ikke starter en bestemt dato, men mandagen forud for midten af august.

Ifølge 1802-reformen tilstedtes der »foruden de Ferier, som de høie Festedage og Markedsdage medføre«, sommerferie af 14 dages varighed i slutningen af juli og begyndelsen af august.³¹ Derudover var der 3 særlige fridage for disciplene på Odense Katedralskole: dagen efter skoleballet, skyttelaugsdagen og Sct. Hansdag, hvor der holdtes landemode i Odense. Mange af disciplene var præstesønner, og når fædrene var i byen, havde skolen fundet det rimeligt at give disciplene fri. Der-til kom, at mange af lærerne deltog i gudstjenesten og ofte var inviteret til middag sammen med præsterne hos biskoppen. – Det var ikke reglementerede fridage, men sådan havde det forholdt sig langt tilbage i tiden, og – erklærede rektor Henriksen ved sin tiltræden – var det syndet, så tog han dem gerne på sin samvittighed!³²

Siden forlængedes sommerferien til 3 uger; med bekendtgørelsen af 1850 fastsattes den til 4 uger, og ved århundredskiftet var den yderligere forlænget til 5 uger.

Ifølge reformen af 1802 havde disciplene 7 daglige lektioner, der strakte sig fra 8 – 12 og fra 2 – 5 – med en bestemt placering af fagene: »*Formiddagstimerne besættes med de tørrere Underviisninger og Eftermiddagstimerne med saadanne, der ere af en meere sandselig Natur og følgelig ogsaa meere tilløkkende for Opmærksomheden*«. ³³ Selv om der foretoges enkelte ændringer, var princippet det, at der

holdtes en pause midt på dagen, for at disciplene kunne spise, hvile og få frisk luft, så at de var oplagte til dagens sidste timer. Efterhånden som det gik op for lærerne rundt omkring, at disciplene brugte pausen til at forberede sig til dagens sidste timer, indførte man samlet skoletid. Rektor Henrichsen var på mange områder en fremsynet skolemand, men når det gjaldt skoledagens længde, fastholdt han det gamle princip.³⁴ Rektor Petersen var modstander af den delte skoletid, og efter en afstemning blandt forældrene indførte han i november 1871 samlet skoletid fra 8 – 14. Mellem 3. og 4. lektion holdtes en pause på et kvarter, mellem de øvrige lektioner en pause på 7 – 8 minutter.

1802-reformen medførte større kontrol af disciplenes præstationer:³⁵ 1805 indførtes der *anmærkningsprotokoller*, hvor der gjordes notater om flid og adfærd, og senere indførtes der *karakterprotokoller*, hvor der noteredes karakterer for de daglige præstationer. 1809 indførtes *karakterbøger*, hvor der hver måned indførtes hovedkarakterer, der skulle forevises forældrene og påtegnes af disse.

1860 afskaffedes de daglige og månedlige karakterer. Størsteparten af lærerne anså dem for at være et nødvendigt onde, og efter afstemning blandt lærerne vedtoges det at begrænse karaktergivningen til 5 – 6 gange om året. Ved hyppig karaktergivning var det den enkelte præstation, der bedømtes; begrænsedes karaktergivningen, kunne der i højere grad tages hensyn til den enkeltes flid og indsats over en længere periode, og lærerne var i stand til at give et fyldigere vidnesbyrd.

På grundlag af de opnåede karakterer placeredes disciplene i nummerorden, de dygtigste på bageste række, de svageste på forreste række, og for hver gang der offentliggjordes karakterer, foretoges der »omflytning«. Systemet opretholdtes endnu i 1920'erne.

Præstationerne blev bedømt til ug, mg, g, tg, mådeligt eller slet. Med tiden følte man behov for at graduere, og 1851 anmodedes lærerne om at forsyne karaktererne med + eller ÷, såfremt der var behov for at graduere.³⁶ Hovedkarakterer udregnedes på grundlag af 6-skalaen (hvor slet var 0); siden gik man over til den strengere ørstedeske 8-skala (hvor slet var ÷ 23), og den anvendtes, indtil 15-skalaen (hvor der lagdes 7 points til karaktererne på 8-skalaen og slet »kun« var ÷ 16) indførtes i 1943. – Den nuværende 13-skala indførtes 1963.

I skoleåret 1857–58 vandt *klasselærer*begrebet indpas. Lærerforsamlingen vedtog, at hver klasse skulle have en af lærerne som »Ordinarius eller Classeforstander«, og det var dennes pligt at indføre samtlige karakterer i karakterbøger samt sørge for en jævn fordeling af ugens arbejder.

En vigtig vurdering af disciplenes standpunkt fandt sted på grundlag af intern halvårseksamen, der afholdtes i slutningen af januar og begyndelsen af februar. Afgangseksamen og hovedeksamen (oprykningsprøver) afholdtes ved skoleårets slutning.

Fag

Hvad fagene angår, var der klart en anden vægtning end i vor tid, hvilket en oversigt over de ugentlige fagtimer under de 3 skoleordninger i 1800-tallet tydeligt viser. Fagene inddeltes i 3 hovedgrupper: sprog (levende og døde), videnskaber og kunsthøgskolefag (færdighedsfag):

Antal ugentlige fagtimer for samtlige klasser:	1802-ordningen ³⁷		1845-ordningen ³⁸		1871-ordningen ³⁹	
	antal fagtimer	andel af samlet antal fagtimer	antal fagtimer	andel af samlet antal fagtimer	antal fagtimer	andel af samlet antal fagtimer
<i>Levende sprog</i>						
dansk m. oldnordisk ¹	29	17 %	119	29 %	108	27 %
tysk						
fransk						
engelsk ²						
<i>Døde sprog</i>						
latin	56	34 %	63	15 %	98	24 %
græsk m. oldskab ³						
hebraisk ⁴						
<i>Matematisk-fysiske videnskaber</i>						
matematik	19	11 %	58	14 %	85	21 %
fysik						
<i>Øvrige videnskaber</i>						
religion	36	22 %	96	23 %	74	18 %
historie						
geografi						
naturhistorie						
<i>Kunsthøgskolefag</i>						
skrivning	27	16 %	77	19 %	42	10 %
tegning						
sang						
gymnastik						

1) Oldnordisk indførtes med 1871-ordningen.

2) Engelsk indførtes 1856 i realklasserne, 1867 i de højere klasser.

3) Oldskab (oldsager) udskiltes fra græsk omkring 1880.

4) Hebraisk bortfaldt med 1871-ordningen.

Som det fremgår, styrkedes de nyere fremmedsprog med 1845-ordningen og de matematisk-fysiske fag med 1871-ordningen. Til gengæld formindskedes omfanget af de klassiske sprog, først og fremmest bevirket af, at latin først påbegyndtes i 3. klasse og græsk i 4. klasse efter 1845-ordningen – i modsætning til 1802-ordningen, hvor der undervistes i fagene fra 1. klasse.

Man må i denne forbindelse erindre sig, at den lærde skole indtil 1871 havde et 8-årigt forløb, i perioden 1871–1903 et 6-årigt forløb. Vil man sammenligne med det nuværende gymnasium, må man følgelig nøjes med at inddrage fag og disses ugentlige timetal fra de 3 ældste årgange, der fordelte sig således (med ældste årgang anført først):

Antal ugentlige fagtimer på de 3 øverste klassetrin:	1802-ordningen ³⁷	1845-ordningen ³⁸	1871-ordningen ³⁹	
			sproglig retning	matematisk retning
Dansk	2 – 2 – 2	3 – 2 – 2	2 – 3 – 2	2 – 3 – 3
Oldnordisk			1 – 2 – 0	1 – 2 – 0
Tysk	2 – 2 – 3	0 – 3 – 3	(2)– 2 – 2	(2)– 0 – 2
Fransk	2 – 2 – 3	0 – 3 – 3	3 – 3 – 2	3 – 3 – 2
Engelsk		0 – 0 – 0	2 – 0 – 0	2 – 2 – 4
Latin	8 – 8 – 11	8 – 8 – 8	8 – 8 – 8	0 – 0 – 0
Græsk	6 – 6 – 5	5 – 4 – 5	6 – 6 – 5	0 – 0 – 0
Oldskab			0 – 0 – 0	1 – 2 – 1
Hebraisk	2 – 2 – 2	3 – 0 – 0		
Matematik	3 – 3 – 4	5 – 4 – 4	0 – 0 – 5	10 – 10 – 7
Fysik	2 – 2 – 2	3 – 0 – 0	3 – 2 – 0	6 – 4 – 2
Religion	2 – 2 – 2	2 – 2 – 3	1 – 1 – 1	1 – 1 – 1
Historie	3 – 3 – 2	3 – 3 – 2	4 – 3 – 2	4 – 3 – 4
Geografi	2 – 2 – 2	0 – 2 – 2	0 – 0 – 1	0 – 0 – 1
Naturhistorie	0 – 0 – 0	0 – 3 – 2	0 – 0 – 2	0 – 0 – 2
Skrivning	0 – 0 – 1	0 – 0 – 0	0 – 0 – 0	0 – 0 – 0
Tegning	0 – 0 – 0	0 – 0 – 0	0 – 0 – 0	0 – 0 – 1
Sang	2 – 2 – 2	2 – 2 – 2	2 – 2 – 2	2 – 2 – 2
Gymnastik	2 – 2 – 2	2 – 2 – 2	4 – 4 – 4	4 – 4 – 4
Ugl. timer ialt	38 – 38 – 43	36 – 38 – 38	36 – 36 – 36	36 – 36 – 36

Fordeles fagene på de nævnte grupper, tegner der sig følgende billede:

	1802-ordningen	1845-ordningen	1871-ordningen	
			sproglig retning	matematisk retning
Levende sprog	20 timer 17 %	19 timer 17 %	21 timer 19 %	26 timer 24 %
Døde sprog	50 timer 42 %	41 timer 37 %	44 timer 41 %	3 timer 3 %
Mat.-fysiske videnskaber	16 timer 13 %	16 timer 14 %	10 timer 9 %	39 timer 36 %
Øvrige videnskaber	20 timer 17 %	24 timer 21 %	15 timer 14 %	21 timer 19 %
Kunsthøgskole	13 timer 11 %	12 timer 11 %	18 timer 17 %	19 timer 18 %
Ialt	119 timer 100 %	112 timer 100 %	108 timer 100 %	108 timer 100 %

Sammenligner man de 3 ordninger, kommer man til det resultat, at der ikke er væsentlige forskelle på 1802-ordningen og 1845-ordningen; nok var de klassiske sprog blevet reduceret væsentligt, men det var først og fremmest i de lavere klasser. Den væsentligste forskel kan iagttages ved overgangen fra 1845-ordningen til 1871-ordningen, hvor de sidste år var delt i en sproglig og en matematisk retning. De sproglige udskiltes allerede i 3. klasse, hvor undervisningen i græsk begyndte, mens de realstuderende til gengæld fik fysik og geometrisk tegning. I de 3 sidste klasser havde de sproglige latin og græsk som hovedfag, de matematisk-naturvidenskabelige (de realstuderende) matematik og fysik. For de sprogliges vedkommende reduceredes de klassiske sprog ingenlunde i forhold til 1845-ordningen, hvorimod matematik og fysik øgedes væsentligt for matematikernes vedkommende. Hvad moderne sprog angår, var der en mindre overvægt til fordel for matematikerne, der i modsætning til de sproglige helt havde givet afkald på latin og græsk.

Gennem skolens indbydelsesskrifter får man indtryk af det stof, man beskæftigede sig med i de enkelte fag.⁴⁰ Omkring midten af 1800-tallet tegnede billedet sig som følger:

I dansk terpede man i de mindre klasser grammatik og gennemgik den nordiske mytologi. Man læste litteraturprøver fra den ældste tid og frem til nyere tid med vægt på 1800-tallets litteratur i de ældste klasser. Der læstes hovedværker af Holberg, Wessel, Baggesen, Oehlenschläger og J. L. Heiberg, hvortil kom mindre tekstprøver af bl.a. Stub, Falster, Tullin, Ewald, Grundtvig, Ingemann, Hauch og Blicher. – Med hensyn til H. C. Andersen var man tilbageholdende. Eventyr som »Svinedrengen« og »Den standhaftige Tinsoldat« læste man i realklasserne, hvorimod man skulle frem til 1890'erne, før gennemgang af eventyr som »Klokken« og »Psyken« vandt indpas i de studerende klasser. Ellers synes man ikke at være veget tilbage for at læse nyere værker: Så tidligt som i 1856 læstes Paludan-Müllers »Adam Homo« som hovedværk; i 1868 læstes et hovedværk af Ibsen, og omkring århundredskiftet kom J. P. Jacobsen og Pontoppidan til. – Det samme kan man næppe sige om danskundervisningen i første halvdel af 1900-tallet. Det var værker af Holberg, Oehlenschläger, Blicher, H. C. Andersen, Ibsen, J. P. Jacobsen, Jacob Knudsen og Pontoppidan, der blev læst og opgivet til eksamen; i 1940'erne og 1950'erne kom Johs. V. Jensen, Kaj Munk og Nis Petersen til; andre forfattere fra dette århundrede blev der ikke ofret megen tid på.

Der blev lagt vægt på fremstilling på modersmålet, og der blev skrevet 2–3 stile om måneden, dels bundne emner med gengivelse af stof fra de øvrige fag, ofte mytologi og historie, dels frie emner, hvor udlægning af abstrakte begreber og ord-sprog kom i første række. Tekstudlægning var et ukendt begreb. Til gengæld blev der i ældste klasse skrevet stile om munterhed og melankoli, om ensomheds gavnlige virkninger, om Ægyptens pyramider, om pavernes indtægtskilder i middelalderen, om Helvetien og Brasilien, om danske kæmpeviser, om den almindelige værnepligts betydning for den studerende ungdom, om fædrelandskærlighed og sågar om sædelighed.

Oldnordisk indførtes som selvstændigt obligatorisk fag i 1873 med 2 timer ugentligt i de to ældste klasser, og det foreskrevne pensum læstes efter Wimmers læsebog.

Appel til Bocalernes Dom

eller:

Klage af Bogstabet O. over Bogstabet

En orthographisk Retsfag.

Efter Lucians Raade.

Udgivet som

et Indbydelsesskrift

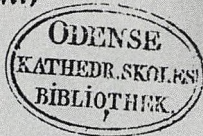
til

den årlige Examen i Odense Katedralskole,

af

P. Bergenhammer,

adjunct.

Odense 1814.

Trykt hos S. Hempel,

Gies af Børns Offits Adressekomité og Bogtrykkerie.

Til Skolelæreres Efterretning anføres her de valgte Penså for Undervisningen i næstfølgende Skoleaar.

- Latin**
- IV Klasse. Horats's Ode, Epode, Carmen seculare og Ars poetica. Cicero de officiis, eller noget andet af hans filosofiske Skrifter.
 - III Kl. Bauers Christomath. Livian. 2 Section og Ovidii Epistolæ ex Pontico.
 - II Kl. Julius Cæsar de bello Gallico, de 4 første Bøger.
 - I Kl. Brøders latiniske Læsebogs 1 Bogs 1 og 2 Kapitel: af Sammes mindre Grammatik den etymologiske Deel.
 - III Klasse. Thucydidis, Platonis et Lysia Orationes funebres, Æschini in Ctesiphont, et Demosthenis pro Corona Orationes.
- Græsk**
- II Kl. Fortsættelse af Nisjens græske Christom. p. 201-Enden, med Tillæg af Stykkerne af Palæphat p. 1-10, og af Thucydid p. 144-171.
 - I Kl. Blochs korte græske Grammatik og Jacobs Elementarbogs 1 Kursus, grammat. Qvæfser.
 - III Klasse. Indlæd. til Rhetor. den profaiske Stils alm. Theorie, de forskjellige Sticarter. Rahbeks Exempelsamlinge 2 D. Sammes Forsøg om d. danske Stil.
- Dansk**
- II Kl. Anvendelse af Gramm. Regler, som Læsebog Mallings store og gode Handlinger.
 - I Kl. Læseøvelser i 3 Affnit af Mallings st. o. g. Handlinger, den paradigmatiske Decl. i Udtag af Baden's danske Grammatik.

Indbydelsesskrift til den årlige eksamen på Odense Katedralskole 1814, der foruden at indeholde en afhandling af en af skolens lærere også opregnede penså for undervisningen i samtlige fag for det følgende skoleår.

Skoleloven af 1802 havde fastslået, at »en grundig Underviisning i de gamle Sprog var den uundværlige Grundvold for det lærde Studium«, hvilket blev understreget ved følgende anordning: »Naar Disciplene i et eller andet Lærefag ere komne saa vidt, som det efter de enkelte Specialklassers Bestemmelse er passende, kan dette Fag for en Tid udsættes, eller i det mindste Antallet af de dertil bestemte Læretimer formindskes, for at nytte den derved vundne Tid, især til meere at grundfæste Disciplene i de gamle Sprogs og dissers Litteraturs Studium.«⁴¹ Timer kunne de klassiske sprog åbenbart ikke få for mange af.

Med sine 8 timer om ugen var latin den lærde skoles egentlige hovedfag. Den skriftlige disciplin var ret omfattende, idet der til eksamen stillede opgave i både oversættelse fra latin til dansk og oversættelse fra dansk til latin. Af lærebøger anvendtes Madvigs grammatik, Henrichsens opgavesamling og Silfverbergs læsebog. Efter 1845-ordningen læstes der græsk i skolens 4 ældste klasser, og man anvendte Tregders formlære, Madvigs syntaks og Lunds læsebog. Omkring 1880 udskiltes oldsager som specielt fag for matematikere som erstatning for undervisning i latin og græsk. – Hebraisk omfattede efter 1845-ordningen kun 3 ugentlige timer i ældste klasse, og undervisningen var frivillig.

Af moderne sprog læstes tysk og fransk, og der aflagdes prøve efter næstældste klasse. I tysk blev der skrevet en stil om ugen, og der læstes i de ældre klasser for-

Hebraisk { Gener. XII Kap. om Bogens Ende, om mueligt. for Begynderne Formlæren og nogle af de største Kapitel i Genejs.

Fransk { IV Klasse. Sjette og Læsebog. fr. 2 Part. p. 360-86 og p. 363 f. Deichmanns Anvisn. L. d. fr. Sprog V-XIII Kapitel.
 III Kl. Gedikes franke Christom. p. 176-247, af nysnævnte Græmmatik I-V Kapitel.
 II Kl. Gedikes fr. Læsebog for Begynderne p. 85-150, af førhenævnte Gramm. til de uregelm. Verber.
 I Kl. Af nysnævnte Læsebog p. 36-63 af den vedhængte lille Grammat. til de uregelmæssige Conjugat.

Tysk { -- Klasse. Rambachs Odeum p. 176-548. Titemanns Grammat. Syntax. . .
 I Kl. Af samme Læsebog i Deel p. 1-144 forrige Grammat. etymologiske Deel.

Religion { III Klasse. Fortsættelse af Religionslæren efter Niemejers Lærebog, (s. 2) i Hovedstykket, og den hele Moral foredraget efter samme.
 II Kl. Af Hermanns Lærebog den dogmat. Deel. Det N. Testam. Bibelhistorie.
 I Kl. Religionslærens og Moralens Grundsatninger: valgte bibelske Fortællinger efter Bloch.

Anthropologie { III Kl. Gedikes Histor. Philos. Antiqu. p. 113-224 fortolket og oplyst.
 II Kl. Sjælelærens og den egentl. Anthropol. vigtigste Sætninger efter Tschov.
 I Kl. Fortsættelse af Tschov.

Historie og Geografi { III Klasse. Den nyere Historie efter Rahlbeks Europ. Statshistorie. Indledning til Jordbeskr. og Europas Geographie efter Kjerulfs Laandbog.
 II Kl. Det vigtigste af Næderlandets Historie efter Kalmarmunten, efter Muntzes Læsebog. Asien, Afrika og Australiens Geogr. med Gjenagelse af Europas.
 I Kl. Samme histor. Penfum som i anden Klasse, men kortere foredraget, og Europas Geographie, efter Thomsons Udg. 2 Udg.

Physik { III og II Klasse. Electricitet, Galvanisme og Magnetisme efter Schraders Lærebog.

Arithmetik { III Klasse. 1 og 2 Kursus samt af 3 Kursus Afsnit om Logarithmer.
 II Klasse. 1 og 2 Kursus } Y alle Klasser efter Bjørns Lærebog i Arith.
 I Kl. 1 Kursus }

Geometrie { III Klasse. Den plane Geometrie og Stereometrie efter Bjørns Lærebog.
 II Kl. Den plane Geometrie } efter Bjørns Lærebog i Arith.
 I Kl. Det halve af d. plane Geom. } t. Samt. Material.

Naturhistorie { III Klasse. Almindelig Zoologie efter Kieffers og Botanik efter Hornemann.
 II Kl. Fiskene, Insecterne og Ormene efter Funke, og Botanik efter Hornemann.
 I Kl. Pattedyr, Fugle og Amphibier efter Funke, Botanik efter Samme.

trinsvis værker af Goethe og Schiller. I fransk læstes der fortrinsvis kortere tekster fra læsebøger.

I 1. og 2. klasse undervistes der i elementær regning, i de øvrige klasser i matematik. Normalt afleveredes der 1 å 2 skriftlige opgaver om ugen. Fysik omfattede kun 3 ugentlige timer i ældste klasse, hvor der undervistes i mekanisk fysik og kemisk fysik.

I religion blev der i de lavere klasser lært salmer udenad og gennemgået bibelhistorie, hvorefter man gik over til gennemgang af evangelier og Paulus-breve. Fremmede religioner beskæftigede man sig ikke med. Efter 1871-ordningen bortfaldt religion i skolens ældste klasser, men faget genindførtes i 1877 med det krav, at pensum skulle »meddeles uden Lektielæren«. Undervisningen i disse klasser varretoges af en af byens præster.

I historie lagde man ud med den gamle historie og fortsatte med den nyere. Det var dog begrænset, hvor langt de anvendte lærebøger fremstillede udviklingen, idet ældste klasses historielærer i 1853 oplyser, at han har »meddelt Hovedtrækene af den nyere Tids Historie fra 1826 til 1848 mundtlig«. ⁴² – Der synes at have været tendens til i de yngre klasser at gennemgå de enkelte landes historie kronologisk, hvorimod man i de ældre klasser koncentrerede sig om enkelte perioder.

I geografi blev de enkelte lande og verdensdele gennemgået hver for sig, og der

sluttedes af med repetition af hele geografien i næstældste klasse, hvor der holdtes afgangseksamen i faget. Stoffet, der blev gennemgået i naturhistorie, var de enkelte dyrearter, det menneskelige legeme og planteriget.

Yderligere blev der givet timer i skrivning, tegning, sang og gymnastik. Disse såkaldte kunstfag har deres egen historie, også på lokalt plan, og de vil blive behandlet i det følgende.

Skrivning, tegning, sang og gymnastik

Ifølge 1802-ordningen kunne optagelse i den lærde skole ske fra og med det fyldte 9. år, og man kunne følgelig ikke forvente de store færdigheder hos disciplene i 1. klasse. Herom vidner instruksen for den lærer, der skulle undervise i *skrivning*:⁴³ »For de første Begyndere maa Læreren paa Tavlen foretegne de simple Grundtræk; og derpaa Bogstavernes Hovedtræk; og derpaa enkelte og samlede Bogstaver. I Begyndelsen lader han Børnene eftertegne dem enten med Blyant paa Papiir, eller med Griffel paa en Skrivertavle. Først naar Haanden paa denne Maade har faaet nogen Færdighed i at trække Bogstaverne, og vænnet sig til at holde og behandle sit Skrive-redskab, gives Barnet Pen og Blæk«. ⁴⁴ – Man må ikke glemme, at de, der modtog denne elementære undervisning i skrivning, på timeplanen havde 9 timer i latin og 1 time i græsk.

Der undervistes i skrivning i de to laveste klasser, – efter 1802-ordningen i 2 timer om ugen, efter 1845-ordningen i henholdsvis 4 og 3 timer om ugen.

*Tegning*⁴⁵ indførtes som fag på skolen, da 1802-reformen kom til at gælde for samtlige lærde skoler i 1805. Efter 1802-ordningen undervistes der i faget i de to laveste klasser, efter 1845-ordningen i de tre laveste klasser, efter 1871-ordningen kun i realklasserne. Her fremgår det også, hvad man beskæftigede sig med i tegnetimerne: I 1. og 2. realklasse blev der tegnet »ret- og krumliniede Figurer efter Lærers Fortegning paa Klassetavlen«, i 3. realklasse »efter fritstaaende Modeller navnlig efter Traadstativer, Klodser og Gibsfigurer«.

Adjunkt Hanck underviste i skrivning og tegning, indtil han i 1839 måtte trække sig tilbage på grund af sygdom. Han var selv en habil tegner, og han interesserede sig mere for disse fag end for sine egentlige fag, dansk og fransk.

Efter 1839 varetoges undervisningen i skrivning af amtstuefuldmægtig H. M. Jastrau og dennes søn, organist A. M. J. L. Jastrau, i tegning af portrætmaler Niels Moe, der var uddannet ved Kunstakademiet, kunstmaler H. M. Faber og amtstuefuldmægtig Jastrau. Først 1867 overtoges undervisningen i tegning af en af skolens faste lærere, adjunkt F. W. Johnsen, der var landmåler af uddannelse.

Som det er fremgået af den tidligere fremstilling, var *sangundervisningen*⁴⁶ et væsentligt element i den lærde skole. Selv om der ikke blev aflagt eksamen i faget, blev det betragtet som et af hovedfagene. En ret omfattende kirketjeneste og sangopvarntning havde fra gammel tid været pålagt disciplene (jvf. si. 50), og følgelig havde der været foreskrevet en ret omfattende sang- og musikundervisning.

Med 1802-ordningen mistede den lærde skole sin karakter af kirkeskole. Disciple-
lene havde ikke længere praktisk brug for sang og musik, og følgen var, at faget
helt forsvandt fra timeplanen. Fra den ene yderlighed til den anden!

Det var lovlig drastisk helt at lade faget glide ud, men når det blev tilfældet, har
grunden uden tvivl været, at sangopvartningen efterhånden var blevet en plage for
skolen og dens disciple. At faget var forsvundet fra timeplanen, blev snart fra flere
sider anført som en mangel ved undervisningen, og efterhånden indførtes det igen
ved de lærde skoler. For Odense Katedralskoles vedkommende skete det i 1814,
hvor organist ved Sct. Knuds kirke, Peder Foersom blev ansat som skolens musik-
lærer. Han havde forinden gennem rektor til undervisningsdirektionen indsendt et
forslag til undervisningsplan for musik ved Odense Katedralskole omfattende
»saavel Choralsang, Øvelse i Figuralsang, theoretisk Forklaring om Alt, hvad Mu-
siken angaaer i dens hele Omfang, som og praktisk Underviisning paa de alminde-
lig brugte Instrumenter, saasom Fløite og Violin«.

Universitetsdirektionen godkendte forslaget, men faktum er, at der skulle gå
100 år, før sang blev accepteret som egentligt skolefag. Efter Foersoms plan skulle
faget omfatte 6 ugentlige timer for samtlige disciple, og dette timetal beholdt faget
indtil 1936! Faget placeres kl. 17–18, hvilket var uden for den egentlige skoledag,
og det viser, hvilken stilling faget var kommet til at indtage. Så sent som i 1841
skelnede rektor i en indberetning mellem »den egentlige, Aanden anstrengende,
Arbejdstid« og »Legequarterer og mekaniske Færdigheder«,⁴⁷ hvortil foruden
sang henregnedes skrivning, tegning og gymnastik, og disse fag sidestilledes altså
med frikvartererne. – Af indbydelsesskrifterne fremgår det, at disciplene »indde-
les uden Hensyn til deres Plads i Klasserne, efter deres Anlæg og Fremgang i
trende Afdelinger, af hvilke enhver faar tvende Timers Undervisning«. Det
samme princip gjorde sig gældende for faget gymnastik, og her var der flere delta-
gere end i sang. Af en oversigt fra 1840 fremgår det således, at 54 af 60 disciple del-
tog i gymnastik, men kun 47 i sang.

I forbindelse med 1845-ordningen søgte man at få sangtimerne placeret inden
for den normale skoledag, men det modsatte rektor Henrichsen sig med den be-
grundelse, at »Underviisningen i Sang, der gjenlyder i hele Localet, vilde forstyrre
den øvrige Underviisning«.

Da skolen kort tid efter flyttede til Lille Gråbrødstræde, indrettedes der en spe-
ciel »musikstue«, hvilket den gamle skole for øvrigt også havde haft indtil 1802, og
sang var således det eneste fag, der havde haft eget faglokale, før skolen i Jernba-
negade opførtes i 1894.

Peder Foersom entledigedes 1842 på grund af høj alder og tiltagende svagelig-
hed, og undervisningen overtoges af hans søn, krigsassessor Frederik Foersom,
der var organist ved Vor Frue kirke. Han var en ret anset musiker og komponist,
og han spillede som faderen en betydelig rolle i byens vel nok ret beskedne musik-
liv.⁴⁸

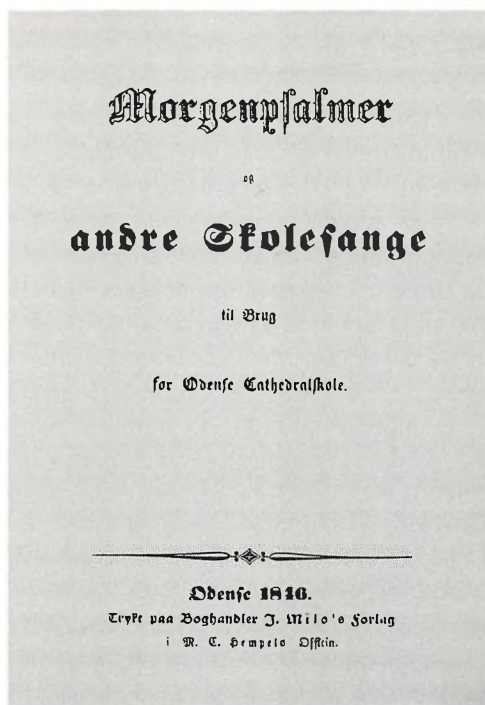
Frederik Foersom døde 1854, kun 49 år gammel, og timerne overtoges af kor-
degn ved Vor Frue kirke, H. A. Schönberg. Da han trak sig tilbage i 1872, overtog
ges undervisningen i sang af lærer og organist A. M. J. L. Jastrau. Før han kom til
Odense, havde han undervist ved latinskolen i Flensborg og været organist og læ-

rer ved seminariet i Tønder, og han var således en erfaren lærer, da han fik timer på skolen. Jastrau efterfulgtes 1895 af kordegn ved Vor Frue kirke, Axel Nielsen.

Hverken i Schönbergs, Jastraus eller Nielsens tid foretoges der væsentlige ændringer i fagets omfang og indhold. Fra 1881 foreligger der en undervisningsplan⁴⁹ for sangundervisningen i de lærde skoler, og ifølge denne skulle der i hver afdeling indøves 10 enstemmige folke- og fædrelandssange samt 12–14 koraler, passende til de forskellige årstider, ligesom det anbefales, at »disse synges enstemmigt ved Skolens Morgen-Lovsange, for at Eleverne kunne faa Øvelse i at deltage i Menighedssangen«. Derudover holdtes der »Træffeøvelser og Taktøvelser«. – Først i 1904 fandtes et musikpensum værdigt til at blive optaget i skolens årsskrift!

Morgensang var for øvrigt en ret ny foreteelse. Der havde tidligere været afholdt lovsang i kirken, men den var ifølge forordning bortfaldet sammen med sangopvartningen. Til gengæld stillede der andre krav: »*Om Søn- og Helligdagene indfinder den eene Halvdeel af Disciplene sig om Formiddagen og den anden om Eftermiddagen i Kirken, ved Begyndelsen af den offentlige Gudstieneste og haves under Opsyn af een af Lærerne, hvilke heri skiftes med hinanden*«. ⁵⁰ Senere deltes disciplene i 3 og 4 hold, der på skift overværede gudstjenesten i Sct. Knuds kirke, hvor der til formålet var anvist 3 stolerækker nærmest prædikestolen. I 1851 tog skolerådet i et møde stilling til kirkegangen, og skolens holdning fremgår af referatet i forhandlingsprotokollen: »*Lærerne med Undtagelse af een, meente, at man burde udtale sig for Vedblivelsen af den i en Række af Aar iagttagne Skik, at Disciplene efter deres Tour, indfandt sig i Kirken under Tilsyn af en Lærer, da denne Skik viste Skolens Tilslutning til Folkekirken og Omsorg for at vænne Ungdommen til at søge Guds Huus, og Forpligtelsen ikke paalagde Disciplene nogen synderlig følelig Tvang eller skjønnes at være byrdefuld for dem. Lignedes ytrede man sig for det Ønskelige i at beholde den Skik, at Skolens confirmerede Ungdom gik til Alters 2 Gange om Aaret med Lærerne*«. ⁵¹ – I begyndelsen af århundredet var skolen samlet gået til alters en gang om ugen. Den tvungne kirkegang ophævedes ved udgangen af skoleåret 1856–57, og anledningen var den simple, at der trods indførelse af realklasser ikke kunne anvises flere end de 3 stolerækker, skolen hidtil havde disponeret over. Hermed var den sidste direkte forbindelse med kirken brudt, og det var disciplene ikke utilfredse med!

Det var i rektor Henrichsens tid, dette skridt blev taget. Allerede ved sin tiltræden i 1843 havde han indført lovsang på skolen. Ti minutter i otte samledes disciplene i skolens musikstue, og når der var sunget en morgensang, kunne den egentlige undervisning begynde. I starten anvendtes en samling af Ingemanns morgensalmer, skrevet til Sorø Akademi, men allerede 1846 fik skolen sin egen sangbog, »Morgensalmer og andre Skolesange til Brug for Odense Cathedralskole«, en samling på 20 morgensalmer, hvoraf halvdelen var af Ingemann, yderligere 3 sange på Kongens fødselsdag, 6 translokationssange, deriblandt »Hellig er vor Ungdoms Lyst«, samt »feriesangen« »Concinamus, o sodales« (jvf. si. 241). 5 af samlingens tekster havde melodi af skolens sanglærer, Fr. Foersom, og det er sandsynligvis ham, der har tilrettelagt samlingen. I 1860'erne lod skolen udarbejde »Morgensange til Brug for Odense Cathedralskole«, en samling på 39 salmer, størsteparten af Ingemann og Grundtvig. Den var som den første samling

Første side af skolens egen sangbog fra 1846.

trykt og udgivet af Milo'ske Boghandels Forlag, og det har ikke været nogen ringe forretning: 10. udgave udkom i 1922, og den anvendtes endnu i 1930'erne.

1802-reformen omfattede ikke faget *gymnastik*.⁵² For dette fag åbnedes der imidlertid mulighed ved en forordning i 1809, hvori det forsigtigt er formuleret, at gymnastiske øvelser skal indføres, »naar og hvor det kan ske«. Rektor Heiberg synes ikke at have interesseret sig for slige øvelser, og det blev hans efterfølger, rektor Saxtorph, der tog initiativet til at indføre faget på Odense Katedralskole. Han lod opstille en plan for øvelser i gymnastik og svømning, og den synes at være iværksat fra og med skoleåret 1829–30. De gymnastiske øvelser blev henlagt til gymnasiabygningens forhal, hvis fliser udskiftedes med brædder, mens øvelser i fægtning og voltigering (spring over hest) foregik i gymnasiets store auditorium. Om sommeren skulle øvelser afholdes i det fri. Svømningen kunne foregå i den nærliggende å, og det gav ikke anledning til problemer. Det gjorde til gengæld de gymnastiske øvelser, der blev foreslået henlagt til den del af kirkegården, som lå for enden af skolen og som kunne afsøndres ved et plankeværk. Forslaget vakte – som det hedder – »stor Alarm og Modsigelse«. Eforatet var af den opfattelse, at plankeværket ville »være til Vanziir for Sct. Knuds Kirkegaard«, og kirkeværgen anførte, at det ikke var mere end 20 år siden, at der var foretaget begravelser på den del af kirkegården. Kirkeinspektionen støttede kirkeværgen, og de gymnastiske øvelser blev udført i et hjørne af slotshaven (Kongens Have).

Som fast gymnastiklærer antoges i 1831 løjtnant Fencker, og han underviste i 6 timer om ugen. Som nævnt var disciplene inddelt i hold på tværs af klasserne »efter Anlæg og Fremgang«. Gymnastiktimen var henlagt til sidste time før pausen midt på dagen – det tidspunkt, hvor disciplene var ved at være uoplagte! Efter at 1845-ordningen var gennemført, udvidedes antallet af ugentlige gymnastiktimer til 8, i 1856 til 10, og det forholdt sig stort set uændret resten af århundredet.

Efter at der var indført gymnastik, begyndte man at se sig om efter redskaber. Hvad militæret kasserede – bl.a. en voltigerhest – organiserede løjtnant Fencker til skolen. I begyndelsen brugtes trægeværer til fægteøvelser, men i 1833 fik man lov til at anvende Borgervæbningens geværer. 1840 fik skolen overladt 20 af landstatens geværer, der ikke længere var »skikkede til Skydning« – dog på den betingelse, at rektor påså, at der under ingen omstændigheder blev gjort forsøg derpå.

Da slotshaven i 1841 blev omlagt, måtte disciplene og løjtnant Fencker fortrække, og man klarede sig så godt, man kunne, indtil den nye skolebygning blev rejst i 1846. Her var der indrettet gymnastiksal, og når vejret tillod det, kunne øvelserne foretages på legepladsen.

Løjtnant Fencker, der var blevet forfremmet til ritmester, blev 1848 forflyttet til anden tjeneste. De følgende år var det fortsat officerer, der ledede øvelserne, men der måtte ofte skiftes gymnastiklærer på grund af hyppige forlægninger af officerer som følge af krigen. – Hvad krigen angik, bemærker rektor i sin beretning om skoleåret 1848–49, at »de politiske Begivenheder havde haft til Følge en Spændning og Uro i Gemytterne«, men at skolen ellers ikke blev direkte berørt af krigen. For en af disciplene fik krigen dog afgørende betydning. Han var indskrevet til afgangseksamen, men forlod skolen i marts 1849 »for at deltage i Fædrelandets Forsvar«. ⁵³ – Tidligere i århundredet havde krigstilstande derimod haft indflydelse på skolegangen. Da de franske tropper i marts 1808 tog ophold i byen, måtte mange af skolens udenbys disciple forlade deres logi for at afgive plads til indkvartering af franske soldater, og skolen så sig nødsaget til at lukke i 14 dage. Yderligere blev flere af skolens lokaler anvendt som vagtlokale for de franske tropper. ⁵⁴

1857 ansattes lærer Johs. Lauritsen og lærer Holm fra Hunderup som gymnastiklærere, og de var knyttet til skolen indtil 1885. Hidtil havde det været officerer, der havde undervist i gymnastik; nu var det to almueskolelærere, og det var et noget andet indtryk, man fik af skolens gymnastiklærere: »*Ingen af dem var istand til at springe 4 cm fra Gulvet end sige da at vise en vanskeligere Øvelse. De var rent ud sagt latterlige i den Virksomhed. Den ene var en høj, men bred Mand med en vældig Borgmestermave og klædt i en fedtet, sort Skødefrakke. Den anden til Gengæld lille, radmager, krumbøjet med Hængehoved. Han gjorde altid det grovere Arbejde, naar en Elev skulde hjælpes. Den anden saa til.*» ⁵⁵

Selv om de i forbindelse med deres ansættelse havde aflagt de fornødne prøver ved det militære gymnastikinstitut, kunne de ikke forestå undervisningen i riffel-skydning, da en sådan indførtes i 1862, og de blev de år, de underviste, assisteret af officerer, når der holdtes skydeøvelser.

1885 overtoges gymnastikundervisningen af oversergent N. A. Nielsen og oversergent H. Seebach, der begge havde gymnastiklærereksamen. 1902 fik de kgl. udnævnelse, og de varetog skolens gymnastikundervisning indtil henholdsvis 1921 og

1924, fortsat bistået af diverse officerer ved skydeøvelserne. Disse fandt sted lørdag eftermiddag i sommermånederne. Da øvelserne startede, modtog skolen 4 rifler med tilbehør samt 1000 kugler, 4½ pund krudt og 1500 fænghætter, og hver discipel fik lov til at løsne 75 skud pr. sæson. Omkring århundredskiftet var den årlige tildeling 2000 skarpe patroner med røgfrit krudt og 600 salonpatroner. Øvelserne foregik på militærets skydebane, og de afsluttedes med en årlig præmieskydning for disciple i ældste klasse. Øvelserne i skydning bortfaldt i 1911.

Men der er andre discipliner inde i billedet. 1866 anbefales det at lade de lærde skolers disciple spille cricket. Rektor lægger ikke skjul på, at han »anseer vor Langbold for nok saa tjenlig til Legemets Udvikling og foretrækker denne indenlandske Leg for den Fremmede«. ⁵⁶ Han lader dog gymnastiklærerne omtale den nye sportsgren, og det resulterer i, at der straks dannes to cricketklubber på skolen.

I 1880'erne og 1890'erne dyrkede de yngre klasser ved siden af gymnastik langbold og dans, de ældre klasser cricket og skydning. I skoleåret 1902–03 kom yderligere fodbold til. Svømmeundervisningen var henlagt til den militære badeanstalt på Heden uden for Vester Port.

Det var officerer, der det meste af tiden havde forestået undervisningen i gymnastik, og der er ingen tvivl om, at de har været i stand til at holde disciplin. På det punkt kneb det til gengæld for lærer Lauritsen og lærer Holm. Førstnævnte var på ét område forud for sin tid. Han interesserede sig for boldspil, og en forårsdag tog han drengene med ud i skolegården for at demonstrere boldspillet. Glæden varede imidlertid kort, idet den frygtede overlærer Strøm åbnede et vindue og omgående beordrede drengene og deres lærer ind i gymnastiksalen, hvor deres øvelser ikke forstyrrede hans undervisning! ⁵⁷

Som ny gymnastiklærer ansattes løjtnant K. W. Opager. Efter at have gjort tjeneste var han gået i gang med en læreruddannelse, men under krigen blev han atter indkaldt til tjeneste. Efter en tid at have undervist i Helsingør, ansattes han 1921 ved Odense Katedralskole. Som sine forgængere var han officer, og der skulle gå endnu nogle år, før den moderne gymnastik holdt sit indtog på Odense Katedralskole. Opager var et elskeligt menneske, men det varede dog adskillige år, før han fik anvist en plads på lærerværelset. Det viser noget om den holdning, de daværende adjunkter og lektorer havde til ikke-akademiske lærere i »*kunsthagene*«. De havde hidtil holdt sig borte fra lærerværelset, og man skulle altså et godt stykke ind i dette århundrede, før forholdet ændrede sig.

Eksamen

Hele perioden blev der afholdt examen artium/afgangseksamen for studerende (svarende til studentereksamen) og hovedeksamen (svarende til oprykningsprøver/årsprøver). 1859 kom afgangseksamen for realister til.

Eksamen afholdtes i begyndelsen af 1800-tallet i oktober, fra 1811 i september med translokation en af de første dage i oktober, efter 1845-reformens ikrafttræ-

den i perioden fra Sct. Hans til ca. 20. juli med translokation omkring 22. juli, efter 1871-reformens ikrafttræden fra 15. juni til ca. 12. juli med translokation omkring 14. juli. – Derudover holdtes der halvårseksamen for samtlige klasser, i første halvdel af århundredet i marts–april, i sidste halvdel af århundredet i januar–februar.

Examen artium blev som tidligere nævnt aflagt på universitetet, afgangseksamen og hovedeksamen på selve skolen, og til at overvære disse eksaminer blev indbudt »Disciplenes Fædre og Foresatte samt andre Skolens og Videnskabens Velyndere«.

Det tilkom skolerådet ved et møde i juli–august at »overlægge, hvilke Disciple der kunne dimitteres til Universitetet«. For nogle disciples vedkommende var der ingen tvivl, hvorimod lærerne for andres vedkommende måtte tage forbehold. Eksempelvis indstilledes i 1838 8 af skolens disciple til dimission i følgende orden: Faber, Købke, Svelmøe, Jacobsen, von der Recke, Ostensfeld, Reimuth og Tommerup. Af skolerådets forhandlingsprotokol fremgår det, at der næredes tvivl for nogle vedkommende: »*Angaaende Svelmøe, Jacobsen og Recke, anmærkede Rector, at de ikke kunne vente at dimitteres med mindre de anstrænge sig af yderste Evne, og til Hovedexamen aflægge bedre Prøver, end hidtil. – Dr. Kalkar lod anføre om Ostensfeld, Reimuth og Tommerup, at de i hans Fag vare meget svage; men at han, med Hensyn til deres Alder, Evner og Flid, ikke troede, at et længere Ophold paa Skolen vilde være dem gavnligt eller bevirke en Forbedring. – Adj. Eskildsen anseer Købke og Recke for umodne i hans Fag. – Adj. Pal. Müller tilførte om Svelmøe, Reimuth og Tommerup, at han ikke inde stod for, at de jo gjerne kunde faae et »Non« i et eller begge hans Fag.*

⁵⁸

Efter at skolerådet havde truffet sin beslutning, udfærdigedes der en skrivelse til dekanen for det filosofiske fakultet, og der vedlagdes fortegnelse over pensum og anvendte lærebøger.

Samtlige 8 disciple bestod afgangseksamen. For øvrigt hørte det til sjældenhederne, at disciple blev dimitteret, men ej antaget. Som helhed gjaldt det, at eksamen var langt mere koncentreret end nutildags. Den strakte sig for de enkelte klasser over et par uger, og det hørte ikke til undtagelserne, at der afholdtes skriftlige eller mundtlige prøver i to fag på samme dag.

Til *examen artium* prøvedes der i alle fag; dog bortfaldt efterhånden eksamination i antropologi, naturhistorie og fysik. Efter 1802-reformens ikrafttræden afholdtes der ikke mindre end 16 skriftlige prøver, hvortil der kom mundtlige prøver i latin, græsk, hebraisk, historie og geografi.

Det skulle hurtigt vise sig, at kravet om 16 skriftlige prøver ved eksamen var alt for belastende. Ved resolution af 9. oktober 1812 og bekendtgørelse af 10. august 1818 reduceredes antallet af skriftlige prøver til henholdsvis 11 og 9.⁵⁹ I denne forbindelse er det bemærkelsesværdigt, at prøven i dansk stil bortfaldt. Formålet med prøven havde været at danne sig et billede af disciplenes evne til fremstilling på modersmålet, og det havde udviklet sig til, at lærerne i den daglige undervisning indprentede disciplene bestemte meninger og udtryk, som intet viste om disciplenes selvstændige mening og udtryksform. Bortfaldet af den danske stil blev begrundet med, at de unge kun fremsatte »umodne Ytringer« og lod sig forlede til

»affecteret Jagen efter smukt klingende Phraser«. ⁶⁰ En særskilt karakter for skriftlig fremstilling på modersmålet blev efter 1818 givet på grundlag af de skriftlige prøver i religion og historie.

Ved resolution af 31. august 1832⁶¹ bortfaldt yderligere en række skriftlige prøver, bl.a. i nyere sprog og matematik, og tilbage blev kun 4 skriftlige prøver (latinsk stil, latinsk version, religion og historie). Til gengæld indførtes der mundtlige prøver i tysk, fransk og matematik.

Hvor koncentreret eksamen var, viser eksempelvis planen for kandidaterne 1841:⁶²

<i>Skriftlig eksamen:</i>	Onsdag den 15. september:	Formiddag: Religion
		Eftermiddag: Latinsk stil
	Torsdag den 16. september:	Formiddag: Historie
		Eftermiddag: Latinsk version
<i>Mundtlig eksamen:</i>	Mandag den 20. september:	Hebraisk og tysk
	Tirsdag den 21. september:	Fransk
	Onsdag den 22. september:	Latin
	Torsdag den 23. september:	Matematik
	Fredag den 24. september:	Historie og geografi
	Lørdag den 25. september:	Græsk

Efter 1845-reformens indførelse omfattede afgangseksamen 6 skriftlige opgaver (latinsk stil, latinsk version, dansk stil, tysk stil, aritmetik og geometri). Der aflagdes ialt 10 mundtlige prøver: i fagene religion, tysk, fransk, geografi og naturhistorie efter 6. klasse, i fagene latin, græsk, historie, matematik og fysik efter 7. klasse, og hertil kom eventuelt prøve i hebraisk. Eksamen opnåedes udelukkende på grundlag af disse prøver, og der blev ialt givet 13 specialkarakterer:

Første afdeling: Tysk	Anden afdeling: Udarbejdelse i modersmålet
Fransk	Latin, mundtlig
Religion	Latin, skriftlig
Geografi	Græsk
Naturhistorie	Historie
	Aritmetik
	Geometri
	Fysik

1852 blev prøven i religion henlagt fra første afdeling til anden afdeling. Fra 1860 udarbejdedes der 2 opgaver på modersmålet, en fri opgave og en bunden opgave på grundlag af stoffet i orienteringsfagene, og der blev givet en selvstændig karakter for hver af opgaverne. 1864 bortfaldt prøven i tysk stil.

Ved *realeksamen* stilledes der ved skriftlig eksamen 8 opgaver (2 udarbejdelser i modersmålet, henholdsvis fri og bunden opgave, tysk stil, engelsk stil, aritmetik, geometri, geometrisk tegning, regning), og der opnåedes på grundlag af skriftlige og mundtlige prøver 11 specialkarakterer:

Dansk stil
 Tysk
 Fransk
 Engelsk
 Historie
 Geografi
 Aritmetik og regning
 Geometri og geometrisk tegning
 Fysik
 Naturhistorie
 Skrivning og tegning (fælleskarakter)

Beståskriteriet var beskedent. På grundlag af det opnåede antal points var eksamen bestået med henholdsvis 1., 2. eller 3. karakter, og sidstnævnte var g÷ i gennemsnit. Det hørte til sjældenhederne, at eksamen blev bestået med 3. karakter. Dog skete det i 1872, at 5 af 11 disciple fik 3. karakter, og de indkasserede tilsammen 7 mdl.'er! Opnåedes der ug÷ i gennemsnit, var eksamen bestået med udmærkelse. Det opnåede eksempelvis den senere professor i klassisk filologi M. Cl. Gertz, der ved afgangseksamen i 1864 opnåede 11 ug'er og 2 mg'er. Et næsten lige så smukt resultat opnåede Sophus Michaëlis ved afgangseksamen i 1884.

Opgaverne, der blev stillet i 1850⁶³ anskueliggør, hvilke krav der blev stillet ved afgangseksamen:

Udarbejdelse i modersmålet: »Den sande Beskedenhed og den falske Beskedenhed«.

Latinsk stil: Oversættelse fra dansk til latin (omfang: ca. 1 normalside)

Latinsk version: Oversættelse til dansk af Livius XLV 8 (omfang: ca. 1 normalside)

Tysk stil: Oversættelse fra dansk til tysk (omfang: ca. 1 normalside)

Geometrisk opgave: »I hvilke Tilfælde er en Triangel bestemt ved en given Vinkel og to givne Sider? Hvorledes eftervises Plangeometriens Sætninger herom ved Triangelens trigonometriske Opløsning?«

Aritmetisk opgave: »At opløse enhver af de to Ligninger

$$x \div \sqrt{27 - x^2} = 2$$

$$x + \sqrt{27 - x^2} = 2$$

og prøve Opløsningernes Rigtighed ved de fundne Rødders Indsættelse i de samme Ligninger«.

Der blev givet 3 timer til løsning af hver opgave.

Set med vore dages øjne var det store krav at stille i latin, eftersom der skulle præsteres oversættelse fra såvel latin til dansk som fra dansk til latin af samtlige, hvorimod kravene i matematik må siges at være mere beskedne. Der synes således at have været lagt nok så stor vægt på fremlæggelse af teoretisk lærebogsstof som på den praktiske anvendelse i form af opgaveløsning.

Der afholdtes første gang eksamen efter 1871-ordningen i 1875. Alle besvarede nu 2 opgaver i dansk, dels en fri opgave, dels en bunden opgave; de sproglige skrev

yderligere latinsk version og fransk stil, mens matematikerne fik forelagt 4 opgaver i henholdsvis aritmetik, geometri, beregning og projektionstegning. 5 fag afsluttedes efter 4. klasse, de øvrige efter 6. klasse med mundtlig prøve. Også her gjorde det sig gældende, at disciplene var delt i to retninger: Mens oldnordisk, fransk, engelsk/tysk og historie var fællesfag, eksamineredes de sproglige i latin, græsk og fysik, matematikerne i matematik og såvel mekanisk fysik som kemisk fysik.

Der var sket væsentlige ændringer. Mest for matematikernes vedkommende, idet de var til skriftlig eksamen 4 gange i aritmetik og geometri, og i det væsentlige var det opgaver, der skulle løses. De sproglige skulle fortsat oversætte fra latin til dansk, men der var kommet fransk stil til. Eksamen i klassiske sprog var bevaret, men den ene opgave i latin havde vejet pladsen til fordel for en opgave i et nyere sprog, hvor fransk var blevet det foretrukne frem for tysk.

I dansk blev der som nævnt skrevet to opgaver, men der var ikke flere emner at vælge imellem. År 1900 måtte disciplene eksempelvis skrive om følgende emner: »Kong Christian den 8nde og Oppositionen« og »Hvilke fordele og hvilke Farer har det for et Land at være et stærkt søgt Turistland?«.

Der blev givet 4 timer til hver besvarelse. Da der var afsat 3 dage til skriftlig eksamen, blev der skrevet dansk stil om formiddagen fra kl. 8 – 12 og skrevet latinsk version eller regnet opgaver fra kl. 4 – 8 om eftermiddagen.

Hovedeksamen for den øvrige del af skolen omfattede et stigende antal skriftlige prøver, jo højere man rykkede op i klasserne. Til gengæld holdtes der mundtlige prøver i så godt som alle fag. I første halvdel af århundredet strakte mundtlig eksamen sig over en uge, og samtlige disciple eksamineredes i ét eller to fag om dagen. Da skolen senere fik flere disciple, måtte fagene spredes over flere dage, og der måtte afsættes to uger til mundtlig eksamen.

Ifølge 1802-reformen påhvilede det skolerådet af foreslå »videnskabsmænd uden for skolen« som censorer ved de eksaminer, der fandt sted på skolen, og de blev derefter indbudt af eforatet. Blandt censorer er anført adskillige af byens præster, flere læger, boghandler Søren Hempel, oberst Schöller, proprietær Hoffmann m.fl. De to sidstnævnte varetog censur i matematik, fysik og naturhistorie. Efter 1845 udpegede universitetsdirektionen en af universitetets professorer som »eksamenskommissær«. Oftest var det som nævnt professor Madvig, der 1848–73 var undervisningsinspektør for de lærde skoler. Udover den professor, universitetsdirektionen beskikkede som censor, var det indtil 1874 pålagt skolens rektor at udvælge de øvrige censorer blandt »videnskabsmænd i eller ved Odense«. Hørende til skolens faste censorkorps i denne periode finder vi biskop Engelstoft, stiftsprovsterne Damgaard og Svitser, præsterne Crone, Feilberg, Strøm, Westengaard og Westerboe, lederen af Albani-bryggeriet, cand.pharm. Th. Schiøtz samt byens to skoleforstandere. Flere af dem virkede som censorer ved skolens afgangseksaminer i op mod 30 år.

Fra 1875 fungerede censorordningen på den måde, at undervisningsinspektionen ved afgangseksamen for såvel studerende som realister beskikkede en professor og to af de øvrige universitetslærere som censorer ved samtlige lærde skoler. 1882 dukkede for første gang en lærer fra en af de andre lærde skoler op som cen-

sor ved Odense Katedralskole, og det var adjunkt ved Roskilde Katedralskole Kristian Mikkelsen, forfatteren til den senere så kendte og frygtede latinske læsebog. Først omkring århundredskiftet finder vi blandt censorerne lige så mange lærere fra de lærde skoler som universitetslærere.

I dette århundrede er der kun foretaget mindre ændringer ved det madvigske eksamenssystem. Der er omkring 1970 indført forberedelsestid til mundtlig eksamen, og der eksamineres kun i et begrænset antal fag til studentereksamen. Når eksamenssystemet stort set er bevaret uændret gennem mere end 125 år, må det skyldes, at det var et godt system, Odense Katedralskole var med til at lægge grunden til i 1845.

Disciplene

Når en discipel blev optaget, blev han indført i skolens hovedprotokol,⁶⁴ og der blev løbende gjort bemærkninger vedrørende oprykning, dimission eller anden afgang. Ud fra de personlige oplysninger, der er afgivet, er det muligt at tegne et billede af den del af ungdommen, der i 1800-tallet frekventerede de lærde skoler:

Indtil 1903-ordningens ikrafttræden blev der optaget ialt 2925 disciple på Odense Katedralskole:

Optaget fra 1802 til udgangen af skoleåret 1902–03	2882 disciple
Optaget 1903–07 i klasser oprettet før 1903 (efter gammel ordning)	43 disciple

Ialt	2925 disciple
------	---------------

Heraf dimitteredes godt halvdelen med eksamen svarende til studentereksamen, realeksamen eller mellemskoleeksamen:

Examen artium/Afgangseksamen for studerende disciple (1803–1909)	1172 disciple
Afgangseksamen for realdisciple/Almindelig afgangseks. (1859–1907)	274 disciple
Afgang efter 4. klasses hovedeksamen (1871–1907)	116 disciple

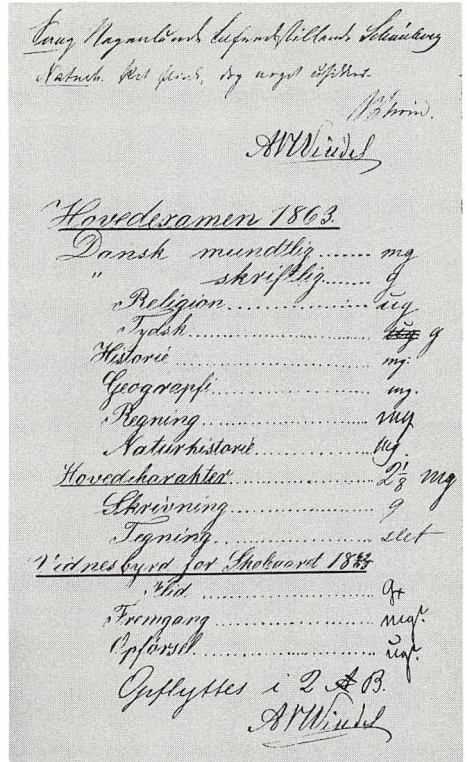
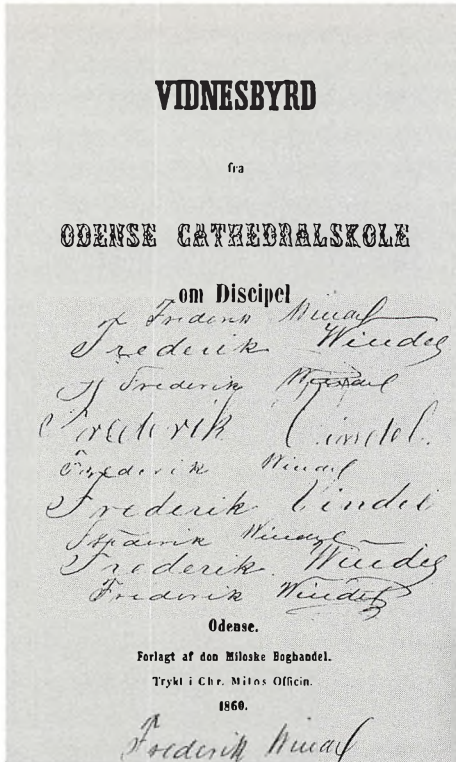
Ialt	1562 disciple
------	---------------

Knap halvdelen af disciplene fik ikke en eksamen:

Dødeligheden var noget større i 1800-tallet end i dag, og 28 gange måtte rektor give den triste meddelelse, at en af skolens disciple var afgået ved døden.

1335 udmeldtes af skolen. Selv om ca. 10% heraf overførtes til andre lærde skoler, hovedsagelig fordi faderen forflyttedes til et andet embede, var der en betydelig del af skolens disciple – ca. 40% – der aldrig fik en eksamen.

Mange kom til at gå på skolen adskillige år, før det stod klart, at de ikke egnede sig til videregående studier eller af anden grund burde ophøre skolegangen:

Karakterer og vidnesbyrd for Frederik Windel, der må betegnes som en gennemsnitselev. 1863.

	Antal udmeldte	Andel af udmeldte
Udmeldt indtil 2 år efter optagelse	538 disciple	40,3 %
Udmeldt 2 – 4 år efter optagelse	460 disciple	34,5 %
Udmeldt 4 – 6 år efter optagelse	257 disciple	19,3 %
Udmeldt 6 – 8 år efter optagelse	70 disciple	5,2 %
Udmeldt 8 – 11 år efter optagelse	10 disciple	0,7 %

I århundredets første halvdel fandt oprykning af den enkelte discipel sted, når lærerne fandt, at han var moden til at indlemmes i en højere klasse: »Ved at bedømme denne Modenhed har Skoleraadet at anvende den nøjeste Omhue og blot at afgjøre den efter egen Overbeviisning, uden at tage mindste Hensyn paa Forældres eller Værgers uforstandige og paatrængende Fordringer«. ⁶⁵ En discipel dimitteredes til universitetet, når skolen fandt ham i besiddelse af de fornødne kundskaber, og der er i den tid, der blev taget examen artium, kun en halv snes eksempler på, at en discipel blev »dimitteret, men ej antaget«. Til gengæld måtte de svagere disciple ofte tilbringe adskillige år i de enkelte klasser, hvoraf der som nævnt i første halvdel af 1800-tallet var 4 to-årige. I 1810 blev således en discipel taget ud af 2. klasse, og han havde da frekventeret skolen i 8 år. Året efter blev en discipel, der

ligeledes var optaget i 1802, taget ud af skolen, men han var dog nået til 3. klasse. 1810 forlod en discipel skolen efter at have tilbragt 4 år i 1. klasse. Rekorden havde en discipel, der 1813 fortsatte sine studier som privatist efter at have tilbragt 11 år i skolens klasser!

Det hørte da heller ikke til sjældenhederne, at de, der blev studenter, havde forlænget opholdet på skolen med et år eller to. Indtil 1871-ordningen var den lærde skole 8-årig, men ca. 15% af disciplene gik mere end 8 år på skolen, før de tog eksamen. 3 disciple havde således frekventeret skolen i 11 år, før de dimitteredes i henholdsvis 1845, 1847 og 1850.

Hvem var det så, der sendte deres børn i den lærde skole? Fædrene, hvoraf 50 anføres som afdøde, samt 3 enlige mødre med udlagt barnefader – er indført i hovedprotokollen, og en undersøgelse af de 1172, der blev studenter 1803–1909, viser følgende fordeling på erhvervsgrupper på det tidspunkt, hvor optagelse fandt sted:

Embedsmænd:		
Gejstlige embedsmænd ¹	277	
Øvrige embedsmænd med akademisk uddannelse ²	98	
Øvrige embedsmænd uden akademisk uddannelse ³	101	
Militære ⁴	<u>43</u>	519
Den offentlige sektor:		
Ledende stillinger ⁵	17	
Funktionærer ⁶	<u>20</u>	37
Den private sektor:		
Ledende stillinger ⁷	35	
Funktionærer ⁸	<u>10</u>	45
Liberale erhverv ⁹		102
Landbrug, gartneri, skovbrug ¹⁰		243
Handel ¹¹		102
Skibsfart ¹²		23
Håndværk ¹³		91
Arbejderstanden ¹⁴		8
Manglende oplysninger ¹⁵		2
Ialt		1172

- 1) Biskop, provst, sognepræst, kapellan, kateket.
- 2) By- og herredsfoged, birkedommer, politimester, amtmand, borgmester, krigskommissær, postmester, toldforvalter, toldinspektør m.fl.
- 3) Lærer, skoleforstander, degn, kantor, organist.
- 4) Oberst, oberstløjtnant, ritmester, major, kaptajn, premierløjtnant, oversergent, stabssergent m.fl.
- 5) Hospitalsforstander, stadsingeniør, vandværksbestyrer, amtvejinspektør, branddirektør, stationsforstander m.fl.
- 6) Toldkontrollør, fuldmægtig, kasserer, sekretær, revisor, politibetjent, postbud m.fl.
- 7) Direktør, grosserer, fabrikant, bestyrer, bryggeriejer, mejeriejer, møllejejer, teglværksejer m.fl.
- 8) Kasserer, bogholder, kontorist.
- 9) Læge, dyrlæge, apoteker, prokurator/sagfører, arkitekt, redaktør, translatør.
- 10) Greve, baron, stamhusbesidder, godsejer, proprietær, (gods)forpagter, (gods)forvalter – gårdejer, gårdfæster, husmand, boelsmand, gartner – skovrider, skovfoged, forstassistent.
- 11) Købmand, værtshusholder/gæstgiver, boghandler, vinhandler, forretningsdrivende, detaillist, mægler m.fl.

- 12) Skibskaptajn, skibsfører, skipper, styrmand, sømand m.fl.
- 13) En omfattende gruppe med 40 forskellige erhverv, hvoraf den største gruppe er snedkere (12). Der er uden tvivl store sociale skel inden for denne gruppe, eksempelvis farvere i byen og vævere på landet (Søndersø og Udby).
- 14) Håndværkssvend, handelsbetjent, arbejdsmand, tjener, husbestyrerinde.
- 15) I det ene tilfælde er anført frue.

40% af disciplene var sønner af akademikere, mens 10% var sønner af mindre landbrugere, håndværkere og arbejdere. Til den laveste sociale gruppe hørte et postbud, en kontorist, en sømand, to arbejdsmænd, to handelsbetjente, to håndværkssvende, en tjener, en lotterikollektrice og en husbestyrerinde. – Den lærde skole var i 1800-tallet en betalingskole, og man kan undre sig over, at de anførte har haft midler til at holde deres sønner i den lærde skole. En tredjedel af skolens disciple havde dog friplads, og det har uden tvivl været en forudsætning for, at de pågældende har kunnet tage eksamen. – Størsteparten fra den lavere sociale klasse gennemførte videregående studier. Adskillige husmandssønner blev præster, og det samme blev farversvendens søn. Sønnen af den ene arbejdsmand tog skoleembedseksamen, og sønnen af en boelsmand fra Hasmark blev professor ved Polyteknisk Læreanstalt.

Nedennævnte grupper af akademikere og embedsmænd udgjorde 43%, landbrugere 19% og købmænd 6%, ialt 68% af disciplenes fædre:

Akademikere/embedsmænd:	Provster og præster	270	
	Degne og lærere	94	
	Læger	51	
	By- og herredsfogeder, politimestre	36	
	Rektorer, overlærere, adjunkter	24	
	Prokuratorer og sagførere	23	498
Landbrugere:	Adelige, godsejere, proprietærer	76	
	Gårdejere	71	
	(Gods)forpagtere, (gods)forvaltere	53	
	Husmænd og boelsmænd	24	224
Handlende:	Købmænd	68	68
			790

Som helhed kan man ikke konkludere, at det kun var velhavere, der sendte deres børn i den lærde skole. – De lavere sociale lag er svagt repræsenteret, og det under næppe. Middelstanden er til gengæld pænt repræsenteret, og det samme gælder selvfølgelig i endnu højere grad overklassen. – Når det gælder rekruttering til den lærde skole, synes undersøgelsen nærmere at vise, at der har været tradition for inden for visse samfundsgrupper at holde deres sønner frem til studeringer, og det har i første række været gældende for adelige og godsbesiddere, gejstlige, militære og verdslige embedsmænd, der udgjorde halvdelen af disciplenes fædre. Der tegner sig således et klarere billede af de enkelte stænder end af de enkelte sociale grupper i samfundet. Degne- og lærerstanden var således rigt repræsenteret, og den hørte ikke til de højeste sociale lag i 1800-tallet. Der var et forholdsvis stort antal godsejersønner i den lærde skole, og det har selvfølgelig både noget

med tradition og økonomi at gøre. Når godsforpagtere og godsforvaltere udgør en lige så stor gruppe som godsejere, skyldes det sandsynligvis påvirkning fra et højere socialt lag til et lavere inden for gruppen. – Om tjeneren på Hverringe havde råd til at holde sin søn Hans Rudolph Panduro i den lærde skole 1835–41 vides ikke, men det kan ikke udelukkes, at kammerherren har betalt for hans studier. Drengen var for øvrigt opkaldt efter godsets ejer, kammerherre Hans Rudolph Juel.

I undersøgelsen er kun inddraget fædre til disciple, der blev studenter. Den resterende gruppe giver i det store hele samme billede som ovenstående; det var både velstillede og ikke-velstillede, der undervejs tog deres sønner ud af skolen.

1865 var der etableret jernbane fra Nyborg over Odense til Middelfart, men det var først i perioden 1876–1903, at der etableredes jernbaneforbindelse fra de øvrige kystbyer til Odense. Størsteparten af disciplene, der kom fra det fynske opland, var henvist til at logere i Odense, og det er et spørgsmål, om det har haft indflydelse på tilgangen til skolen. Disciplenes hjemsted på det tidspunkt, hvor de optoges i skolen, er ligeledes indført i hovedprotokollen, og der tegner sig følgende billede:

Disciplenes hjemsted

Odense		383	32,7 %
Øvrige fynske købstæder		103	8,8 %
Kerteminde	16		
Bogense	14		
Middelfart	7		
Assens	9		
Fåborg	11		
Svendborg	14		
Nyborg	32		
Landsogne, Odense Amt		324	27,6 %
Odense herred	66		
Aasum herred	42		
Bjerger herred	39		
Lunde herred	39		
Skam herred	16		
Skovby herred	39		
Vends herred	50		
Båge herred	33		
Landsogne, Svendborg amt		207	17,7 %
Ærø		14	1,2 %
Als		15	1,3 %
Lolland-Falster, Bornholm		13	1,1 %
Sjælland		35	3,0 %
Jylland		62	5,3 %
Uden for landets nuværende grænser		11	0,9 %
Manglende oplysninger ¹		5	0,4 %
Ialt		1172	100,0 %

1) I 1 tilfælde er hjemsted ikke anført. I 4 tilfælde er anført lokaliteter, der ikke er entydige (Rødegård, Mosegård, Erikshåb og Ulstrup).

Godt 10% af skolens disciple havde hjemsted uden for det fynske område, og der har selvfølgelig været særlige grunde til, at de er blevet sat i skole i Odense. Stor afstand fra de lærde skoler, ikke mindst i Jylland, har bevirket, at drenge, der skulle holdes til bogen, er taget i huset hos slægtninge i Odense, og yderligere var der embedsmænd, der var flyttet fra det fynske område, men havde beholdt deres børn i Odense Katedralskole, eller embedsmænd, der stod for at skulle overtage embeder på Fyn og følgelig satte deres sønner i Odense Katedralskole, før familien flyttede til Fyn.

11 havde som anført hjemsted uden for landets nuværende grænser. 5 kom fra hertugdømmerne, deraf 2 efter 1864; 3 var sønner af embedsmænd i Dansk Vestindien; 1 var søn af en norsk købmand, og de 2 sidste var sønner af noget så fornemt som en storhertugelig bjergråd i Wien og en dekorationsmaler samme sted. Uden en vis tilknytning til Odense har disse familier selvfølgelig ikke sat deres sønner i Odense Katedralskole.

1017 af de 1172 var hjemmehørende i det fynske område, 48% i købstæderne, 52% i landsognene, men procentuelt var der langt flere fra købstæderne end fra landsognene. I forhold til indbyggertallet (beregnet på grundlag af folketællinger i 1801, 1850 og 1901) kom der 5 gange så mange fra Odense som fra de øvrige fynske købstæder, 3 gange så mange fra byerne som fra landet og 1½ gang så mange fra landsognene i Odense amt som fra landsognene i Svendborg amt:

	Fordeling af befolkningen i 1800-tallet	Disciplenes hjemsted 1802 – 1903/07
Odense	10 %	38 %
Øvrige fynske købstæder	13 %	10 %
Landsogne i Odense amt	40 %	32 %
Landsogne i Svendborg amt	37 %	20 %

Der var latinskole i Nyborg indtil 1838, men det var begrænset, hvor mange disciple der dimitteredes herfra. Af hovedprotokollen over disciple⁶⁶ fremgår det, at skolen 1800–38 havde 238 disciple, og heraf dimitteredes ca. 60. Da skolen blev nedlagt, havde den 9 disciple. 1803–38 dimitteredes der fra Odense Katedralskole en halv snes, hjemmehørende i Gudme og Vindinge herreder, og det tyder på, at der i perioder ikke har været så stor søgning til Nyborg Latinskole.

I Svendborg oprettedes der først gymnasium i 1909, og indtil da har disciple fra det sydfynske område søgt til Odense.

Ud fra ovenstående må det sluttes, at lang afstand fra Odense har bevirket, at en del velbegavede drenge ikke blev holdt til bogen. Den noget større tilgang fra Odense kan ikke begrundes med, at størsteparten af embedsmændene var bosat her; den største del af denne gruppe var præster og lærere, og dem boede der flere af på landet end i byerne. Købmænd, handlende og håndværkere havde overvægt i byerne, men fra denne del af befolkningen rekrutteredes der ikke flere disciple end fra landbrugere. At nær 40% af disciplene havde hjemsted i Odense, der kun rummede 10% af stiftets befolkning, må være et bevis på, at afstanden fra Odense har spillet en afgørende rolle ved valg af uddannelse og erhverv.

Fordelingen på de enkelte byer og sogne synes ikke at have været jævn. En sammenligning vil uden tvivl give som resultat, at sogne med herregård og præstegård har leveret et forholdsvis stort antal disciple til den lærde skole.

Det vil være af ikke mindre interesse at vide, hvad der siden blev af de 1172, der dimitteredes fra Odense Katedralskole i omhandlede periode. Der skal et større forskningsarbejde til for at skabe fuld klarhed over, hvordan det siden gik skolens dimittender, men der er ingen tvivl om, at gennemgang af diverse »stater« i 1800-tallet vil afsløre, at en meget betydelig del af dimittenderne har fortsat studierne ved universitetet og er endt som præster, læger, prokuratorer, embedsmænd i den offentlige forvaltning og undervisere ved lærde skoler, universitetet og andre højere læreanstalter, eller er blevet officerer eller forretningsfolk.

Senere professor E. Rancke-Madsen udarbejdede, mens han gik i gymnasiet, en statistisk biografi⁶⁷ over 167 studenter fra Odense Katedralskole 1890–99, og på grundlag af Odenseaner-Samfundets medlemslister og oversigter over jubilæumhold⁶⁸ er det lykkedes mig at skaffe yderligere oplysninger om 169 studenter fra perioden 1900–1909. I alt haves der således biografiske oplysninger om 336 studenter fra perioden 1890–1909, hvilket er knap 80% af samtlige studenter:

Studenter 1890–1909, ialt	428
Oplysninger om uddannelse/erhverv	336
<hr/>	
Akademisk uddannelse	273
cand.jur.	80
cand.theol.	68
cand.med.	57
cand.mag., mag.art., mag.scient.	32
cand.polit.	4
cand.polyt.	23
cand.pharm.	2
cand.odont.	3
cand.vetr.	4
<hr/>	
Øvrige erhverv	63
Officer	14
Ledende stilling inden for handel og industri (forretningsindehaver, direktør, grosserer, fabrikant m.v.)	17
Funktionær inden for handel, industri og administration	8
Godsejer, godsforpagter, proprietær, skovrider	8
Lærer, skolebestyrer	6
Redaktør, journalist	3
Bibliotekar	3
Arkitekt	2
Skuespiller	2
<hr/>	

Nær 80% af dem, om hvem der haves oplysninger, fik en akademisk uddannelse. Af den resterende del, hvorom der ikke haves oplysninger, har antallet med aka-

Studenter 1864.

demisk uddannelse sandsynligvis knap været så høj, og det vil være rimeligt at antage, at godt 70% af studenterne omkring århundredskiftet fik en akademisk uddannelse. – Der haves tilsvarende oplysninger om godt 100 af skolens studenter i perioden 1866–1889, og her tegner der sig et tilsvarende billede.

Ifølge 1802-anordningen for Odense Katedralskole var den »bestemt til at forberede Disciplene til de akademiske Studeringer«, og dette mål blev fulgt hele århundredet igennem, hvor et akademisk studium var en naturlig fortsættelse af studiet ved en lærd skole for langt størsteparten af dimittenderne.

Disciplin

Skolelove kendes langt tilbage i tiden (jvf. si. 50). Ved 1800-tallets begyndelse fulgte sådanne love med den nye skoleordning, og de kom til at gælde for samtlige lærde skoler. Af de instrukser, der udarbejdedes, var »*Skolelove*«⁶⁹ den tredje i rækken. Indledningvis pålægges det »enhver velsindet Discipel. . . med villig Lydighed at iagttage de Forskrifter, der, til at indføre og bevare god orden, ere aldeles uundværlige«. – Der er 16 af disse love, og de skal her meddeles i deres fulde ordlyd:

1. *Enhver bør sørge for, strax at anskaffe sig de Lære- og Læsebøger, der anvises ham af Skoleraadet.*
2. *Enhver er forpligtet til, udebliveligen at indfinde sig i de ham anviste Underviisninger. Naar nogen ved en uundgaaelig Hindring nødsages, at forsømme en eller flere Læretimer, maa dette i Forveien, eller, hvis det ikke er mueligt, strax derpaa fra hans Forældre eller Værger mældes for Rector; ligesom ogsaa enhver Discipel, der ellers maatte ønske Tilladelse til, at udeblive af Skolen, skal i Forveien bringe sin Faders, Moders, eller Værges, skriftlige Begiæring derom til Rector, som, naar den anførte Grund befindes antagelig, og vedkommende Discipel ej tilforn i samme Maaned har forsømt Skolen, sender en Tilladelsesseddel til vedkommende Lærere. Hvo uden saadan gyldig Undskyldning, eller Rectors udtrykkelige Tilladelse, udebliver, straffes efter Skoleraadets Bestemmelse. Giør han endog en Vane af at udeblive, sættes han ud af Skolen.*
3. *Ingen Discipel maa, hverken i eller uden for Ferierne, forlade Byen uden Rectors Vidende og Tilladelse, hos hvem han ogsaa strax efter sin Hjemkomst skal mælde sig. Dersom uforudseete Hindringer giøre ham det umueligt at komme saa tidlig tilbage, som han havde bestemt, er det hans Pligt, enten selv, eller ved sine Forældre eller Værger, skriftligen at mælde det til Rector.*
4. *Hvo som møder paa Skolen ureenlig eller uordentlig i sin Paaklædning, bortvises strax, for igien at indfinde sig meere reenlig og ordentlig; og udelukkes, for at erstatte det derved foraarsagede Tab af Skoletiden, paa længere eller kortere Tid, fra Forfriskningspladsen. Giør han sig hyppigen skyldig i denne Vanart, straffes han derfor som for anden Overhørighed.*
5. *Enhver maa indfinde sig nøie til bestemt Tid i sin Classe. Hvo flere Gange er kommen for silde, ham lader Læreren staa ved Døren. Har denne Beskiæmmelse været frugtesløs hos ham, mældes hans Uordenlighed for Skoleraadet, efter hvis Skiønnende han straffes.*
6. *I Classen sætter enhver sig strax paa sit bestemte Sted, og maa ikke, saalænge Underviisningen varer, forlade dette uden Lærerens Vidende; ej heller maa i Læretimen Nogen begiære Tilladelse til at gaae ud førend den, der sidst gik ud, igien er kommen ind. Al Støi og høirøstet Snakken, før Underviisningens Begyndelse, forbydes, og er, især i Lærerens Nærværelse, og efter at han har erindret om Roelighed, strafværdig.*
7. *Ved Timeskiftningen maa ingen vild Omløben have Steed; ej heller maa, under den, Nogen uden Tilladelse gaae ud af Skolebygningen, opholde sig paa Gaden, eller, under noget Paaskud, begive sig i en anden end den ham anviste Classe.*
8. *I Læretimerne maa Enhver holde sig fra al uvedkommende Talen, fra enhver fremmed Syssel, og overhovedet fra alt hvad der forstyrrer hans og andres Opmærksomhed. Ingen maa tale, førend han af Læreren opfordres at svare, eller han dertil har af ham udbedet sig og erhholdet Tilladelse. Enhver maa høre opmærksom til, og, naar noget forelæses eller oversættes, med stille Agtsomhed læse med i sit Exemplar. Hvo, uagtet Lærerens gientagne Erin-*

S k o l e l o v e .

 Odense 1802.

 Trykt hos C. Hempel,
 Ejer af Bønd Eriks Adressecontoir og Bogtrykkeri.

Forside af skolelove 1802.

dring, vedbliver at være uagtsom eller foruroeliger andre, bliver adskilt fra dem og faaer en Plads for sig selv. Den, som ved slige Midler ikke bringes fra sin letsindige Adfærd, vil ved strengere Midler blive holdt til den skyldige Sømmelighed og Opmærksomhed.

9. Enhver Discipel må, til enhver Underviisning, medbringe de derved fornødne Bøger, Landkort og øvrige Tilbehør, og omhyggeligen vogte sig for at gjøre sig skyldig i nogen efterladen Glemsomhed, der vilde paadrage ham Irettesættelse eller Straf.
10. Naar Forberedelse til visse Underviisninger foreskrives, maa enhver efter bedste Evne holde sig dette efterrettelig. Hvad der opgives at læres udenad, at oversættes af et Sprog i et andet, og at udarbejdes, maa til bestemt Tid være færdigen lært, med Fliid oversat og udarbejdet. Hvo, uden at kunne undskylde sig med gyldige Aarsager, enten slet ikke, eller dog ikke paa den tilbørlige Maade, forretter, hvad ham i denne Henseende var paalagt, maa til næstfølgende Lection indhente det Forsømte. Efterlades dette, bliver han strafskyldig.
11. Ingen maa, uden Skoleraadets Tilladelse, unddrage sig enten den halvaarlige eller den aarlige offentlige Examen, ei heller nogen enkelt Deel af samme. Hvo, uden Sygdoms Tilfælde eller Rectors Tilladelse, udebliver, kaldes af Rector til Ansvar for Skoleraadet, og straffes efter Omstændighederne og Skoleraadets Bestemmelse. Er Nogen, var det endog af gyldig befundne Grunde, udebleven af en eller anden enkelt Deel af Examen, kan der dog, i Censuren over sammes Udfald, ingen Hovedcharacter tildeeles ham.

12. *Saavel i som uden for Skolen maa Enhver opføre sig med samme Sømmelighed, der anstaaer en sædelig Discipel. Ved Underviisningens Ende, baade Formiddag og Eftermiddag, maa Enhver ved sin Bortgang, iagttage et sømmeligt Forhold, ei alleene i Nærheden af Skolen, men ogsaa paa den øvrige Hiemvei. Ei heller taales paa Forfriskningspladsen nogen uanstændig Skrigen, vild Omløben, eller saadan Leeg hvormed den Eene kan beskadige den Anden. Hvo som tillader sig noget uanstændigt, bortviises strax, og udelukkes for en Tid fra dér at tage Deel i sine Meddisciples Selskab.*
13. *Hvo som beskadiger Borde, Bænke eller andet af Skolens Eiendom, skal ei alleene erstatte Skaden; men ogsaa, efter Skoleraadets Bestemmelse, straffes for den Letsindighed eller Kaadhed, hvormed han tillod sig en saadan Handling.*
14. *Da alle Disciple ere liige i Henseende til Pligter, Rettigheder, og det Maal, de maa trakte efter, bliver al utilbørlig Opførsel mod de ny optagne eller yngre Disciple, al Ubeskeedenhed og Kaadhed imod disse, de ældre Disciple under udeblivelig og skarp Tiltale forbuden.*
15. *Overhovedet maa Enhver være omgiængelig, høflig, og føielig mod sine Meddisciple uden Forskiel. Hvo der er trættekiær og skadefroe, udmærkes som Saadan. Hvo af Overiilelse har fornærmet en anden, maa bede den Fornærmede om Tilgivelse; og har han gjort ham nogen Skade, efter Muelighed oprette denne. Hvo forsættligen fornærmer en anden med Ord, eller vel endog forgriber sig paa hans Person, ham skal Skoleraadet, efter Forseelsens Beskaffenhed, tilkiende den Straf, der er ham følelig. Ogsaa for forsættlige Fornærmelser maa Ingen tage sig selv til Rette, men gandske overlade dette til Fornærmerens Foresatte.*
16. *Al uærbødige Opførsel mod Lærere og Foresatte, hver trodsig Opsætsighed mod dem, straffes exemplarisk. Hvo der søger at forføre andre dertil, eller stifte Forbindelser, der sigte til at iværksætte ondskabsfulde Anslag, forviises af Skolen. Lige Forviisning forestaaer ufeilbarligen den, der lader Hang til Usædelighed blive herskende hos sig; der, uagtet gientagne Erindringer og Revselsler, vedbliver at viise en ondskabsfuld og lav Tænkemaade; der ved sit Forhold gjør sig sædelige Meddisciples Selskab uværdig; og der, naar han længere taaltes iblandt dem, kunde blive skadelig og farlig for andre. Med Hensyn til disse Love anmærke Lærerne i deres Dagbøger ikke blot, hvad der fortiener Dadel; men og Alt, hvad der er til fortient Roes for Discipulen.*

Som det fremgår, gælder skolelovene disciplenes adfærd både under deres ophold i skolen og på deres vej til og fra skole. Det pålægges dem at være sømmelig klædt, at møde rettidigt, at følge den daglige undervisning efter lærerens anvisninger og ikke forsømme prøver og eksaminer, at opføre sig anstændigt over for meddisciple, ikke at chikanere disciple i lavere klasser og ikke at være opsætsige over for lærerne. Dertil kommer forholdsregler, der skal iagttages, såfremt det måtte være nødvendigt at forsømme undervisningen, og det er vel det eneste af det nævnte, der ville komme på tryk, såfremt der skulle udarbejdes tilsvarende skolelove i dag.

Det øvrige må betragtes som uskrevne love, der ville vække moro, såfremt de blev nedfældet og mangfoldiggjort. – Det eneste, der virker helt fremmed, er bestemmelsen om, at disciple ikke må forlade byen uden rektors vidende og tilladelse, og at de skal melde deres tilbagekomst hos samme. En stor del af disciplene opholdt sig ikke i deres hjem, men havde logi i byen, og på visse punkter har den lærde skole påtaget sig det ansvar, som forældre ville have under normale forhold. En sådan bestemmelse har skullet sikre forældrene, at deres sønner passede deres skole og ikke »deserterede«. Jvf. forordningen var rektor den ansvarlige: »*Alt hvad der hører til at haanthæve en fornuftig-streng Disciplin, er en Gienstand for hans uafbrudte Opmærksomhed og Omsorg*«. ⁷⁰

Vi har i det foregående hørt om, hvilke midler lærerne tog i brug for at oprettholde disciplinen, og det er af interesse at vide, hvilken hjemmel de havde til det. Spørgsmålet er, hvilke disciplinære straffemidler der kunne tages i anvendelse.

I de fleste af de citerede love anføres det, at disciple, der overtræder disse bestemmelser, er »strafværdige«, men som konkrete eksempler anføres kun, at læreren skal bortvise den discipel, »som møder paa Skolen ureenlig og uordentlig i sin Paaklædning, for at han igien skal indfinde sig meere reenlig og ordentlig«, at han skal lade en discipel, som »flere Gange er kommen for silde, staae ved Døren«, og at »uanstændig Skrigen og vild Omløben« skal straffes ved en tid at blive forment adgang til »Forfriskningspladsen«. – Om korporlig afstraffelse nævnes intet, og det forholdt sig da også sådan ifølge reglementet, at andre straffe end de anførte (»de større straffe«) kun kunne tildeles af skolerådet, der som tidligere nævnt bestod af rektor og overlærerne, senere af rektor og såvel overlærerne som adjunkterne. Strengt taget har der altså ikke måttet falde lussinger, uden at det var tiltrådt af skolerådet! Der skulle således »straffes efter Skoleraadets Bestemmelse«, og herpå er der kun få anvisninger: »Saafernt en Discipel gjør en Vane af at udeblive, sættes han ud af Skolen«, og det samme er tilfældet, såfremt en discipel »iværksætter ondsksfulde Anslag«. Og ikke at forglemme: »Trodsig Opsætsighed mod Lærere og Foresatte« skal straffes »exemplarisk«. På dette punkt har skolelovene sikret lærerne.

Lussingerne må dog være faldet på stedet. De sager, der behandledes i skolerådet og følgelig er refereret i forhandlingsprotokollen, havde som regel en irettesættelse til følge, og den tildeltes af rektor, i skolerådets nærværelse eller »offentligt«, og det må have været ensbetydende med, at irettesættelsen er blevet givet i disciplenes påhør.

Sluttelig anføres det, at idømte straffe skal indføres i censurbøger og censurprotokoller for at kunne danne grundlag for »Testimonia og Anbefalinger«. Der er bevaret censurprotokoller⁷¹ fra perioden 1802–09, hvor der hyppigt er indført ret omfattende bemærkninger om 1) naturgaver, 2) skoleflid, 3) husflid, 4) fremgang og 5) sæder, og læser vi sidste spalte, er der ikke meget, der berettiger til afstraffelse. Disciplene betegnes som sædelige, anstændige, retskafne, deres opførsel som god eller meget god, i nogle tilfælde som ret god. Der er nedfældet bemærkninger som »*Exemplarisk i sit hele Forhold*« – »*Med hans Opførsel er jeg vel fornøiet*« – »*Jeg tvivler meget paa, man skulde være istand til at finde noget at dadle i hans Op-*

førsel« – »Munter uden Vildskab, fri uden Næsvished«. Den, hvis sæder nok får det bedste skudsmål, er Rasmus Rask: »Paa hans Opførsel veed jeg intet, der kan være at udsette. Hans Hierte er blødt og bøieligt og Karakteren inderlig god«.

De negative bemærkninger hører næsten til undtagelserne. Ved at blade i de gamle protokoller falder vi over bemærkninger som disse: »En god Dreng, men vild« – »Flygtig, men dog anstændig« – »Enfoldig, men gjør ingen Fortræd« – »Hverken værre eller bedre« – »God, dog kommer han jævnlig for sildig om Morgen« – »Har paadraget sig et Par alvorlige Irettesættelser«.

Rektor Heiberg var modstander af enhver form for korporlig afstraffelse, og det gav han udtryk for i en afhandling i skolens indbydelsesskrift 1807.⁷² Legemsstraffe hjælper ikke mod dovenskab, anfører han; disciplinen i de lærde skoler bør være streng, men det kan praktiseres uden legemsstaffe, eksempelvis ved »Formaning, Bebreidelser, Udelukkelse fra Forfriskningspladsen, Anmeldelse for Forældre eller Opdragere«. Sine tanker om afstraffelse samler han i følgende appel til skolens lærere: »Omgaaes de dens Disciple med Retfærdighed og Humanitet, vise de Værdighed og Smag i Adfærd og Tale, ... ufortrøden Flid, Nidkierhed og Gavnelyst, exemplarisk Tænke- og Handlemaade, har jeg det sikre Haab, at ikke aldeles fordærvede unge Mennesker ville af Agtelse for deres Lærere, hvis Mønster de daglig have for Øine, lade sig lede Tid efter anden som til større Kundskaber, saa og til større Sædelighed, og at saaledes al slavisk Behandling og alle Legems Straffe vil med Tiden blive bandlyste fra vore offentlige Skoler, og forviste til Stokhuse, Tugt-huse og deslige Steder, hvor de høre hiemme og til evig Tid bør være indesluttede«.

Det var et såre fromt ønske, rektor havde sat på papiret. Imidlertid var der ret uheldige elementer blandt de lærere, der i den følgende tid ansattes på skolen, og rektors gode intentioner blev ikke fulgt. At det ej heller siden skortede på legemsstraffe, fremgår med al tydelighed af omtalen af skolens lærere si. 260 ff.

Noget af det første, rektor Henrichsen tog fat på efter sin tiltræden i 1843, var at få udarbejdet et nyt ordensreglement, idet han fandt, at det eksisterende fra århundredets begyndelse var forældet. Reglementet blev meddelt disciplene og op-hængt i klasseværelserne ved begyndelsen af skoleåret 1843–44, og til orientering for disciplenes forældre blev det aftrykt i indbydelsesskriftet, der udkom i forbindelse med eksamen 1844.⁷³

Sammenligner man de to reglementer, vil man se, at visse regler fra 1802-lovene stort set blev videreført til 1843-reglementet; det gælder eksempelvis kravet om at møde renlig og ordentlig påklædt, medbringende de fornødne lærematerialer, kravet om sømmelig adfærd på vej til og fra skole, behandlingen af yngre disciple, erstatningspligt samt forhold vedrørende forsømmelser. Hvad der i 1802-lovene anføres om disciplenes adfærd i timerne er væsentlig simplificeret i 1843-reglementet: »6. Under Underviisningen maa herske Rolighed og Opmærksomhed, og Enhver maa holde sig fra al uvedkommende Talen og Beskjæftigelse. Den, som examiners, reiser sig. Naar Rector træder ind i en Classe, reise samtlige Disciple sig«. – Det oprindelige krav om at indhente tilladelse til bortrejse er ændret til en henstilling om at vende rettidigt tilbage fra ferierne.

Til gengæld er der kommet nye regler til vedrørende behandling af lærebøgerne, aflevering af skriftlige opgaver, deltagelse i musik- og gymnastikundervisningen,

forevisning af karakterbøger, den tvungne kirkegang og behandling af pedellen:

4. *Ingen maa skrive Noter i sine Læse- og Lærebøger, med mindre Læreren tillader det; de ulovligen beskrevne Bøger casseres, foruden at en saadan Handling paadrager Irettesættelse og Straf.*
5. *Enhver afleverer til rette Tid de ham opgivne skriftlige Arbejder, og disse maae være ordentligen skrevne.*
8. *Naar Læsetiden er forbi, begiver enhver sig umiddelbar fra Classen til Musik- eller Gymnastikunderviisningen. Ingen maa paa egen Haand udeblive fra disse Øvelser, men naar han en enkelt Gang formedelst Sygdom eller af anden Grund vil fritages for Deeltagelse i den, maa han have Rectors Tilladelse dertil.*
11. *Charakteerbøgerne bør altid behandles med Orden og Omhu og i rette Tid forevises Forældre eller Værger, saa at de inden den 15de i Maaneden kunne med behørig Paategning være tilbageleverede til Classens Dux.*
12. *Samtlige Skolens Disciple ere forpligtede til Kirkegang efter Tour, og de inddeles i 3 Hold, som skifteviis gaae i Kirken. Det forventes, at de ogsaa udenfor disse reglementerede Tider flitteligen besøge Kirken.*
13. *Samtlige Disciple bør behandle den ved Skolen ansatte Betjent med Høflighed og ikke anmasse sig en bydende Tone imod ham.*

Hvad indhold og omfang angår, er der således ikke væsentlige forskelle at iagttage. Der er kommet nye ting til, som rektor har fundet grund til at indskærpe, og de vedrører uden tvivl forhold, hvor den nye rektor har fundet disciplene efterladende. – En væsentlig iagttagelse, der kan gøres, er, at den megen tale om straf i 1802-lovene er væsentlig reduceret i 1843-reglementet, hvor straf kun er omtalt i forbindelse med tilskrivning af noter i bøgerne, beskadigelse af inventar og usømmelig adfærd på gaden.

Dertil kom i 1843 instruks for *duksen og assistenten*:⁷⁴

Duxen var den dygtigste i klassen og med denne værdighed fulgte en række forpligtelser, der placerede ham som et mellemed mellem lærere og disciple:

1. *Duxen møder paa Skolen et Kvarteer før Underviisningens Begyndelse og forlader sin Classe sidst af Disciplene.*
2. *Duxen er sin Classes Repræsentant, og ham paaligger det nærmeste Ansvar for Ordenen i Classen, naar ingen Lærer er tilstede; ligesom han derfor kræves til Regnskab for de i denne Tid forefaldne Uordener, saaledes er han berettiget til at fordre Classens øvrige Disciple, at de iagttage hvad han paaminder og erindrer dem om. Han anmelder for vedkommende Lærer strax de stedfundne Uordener, ligesom han overhovedet giver Rector og Lærere de Oplysninger, som de maatte forlange om Alt hvad der angaaer Classen.*
4. *Duxen forelægger Læreren Classens Lectie, og skulle stundom den Omstændighed indtræffe, at Classen ei har erholdt en Lectie foresat eller overhovedet er i Uvished om sin Pligt, da bør han skaffe fornøden Underretning eller, hvis dette ikke lader sig gjøre, bestemme efter bedste Indsigt en Lectie for næste Time, hvilken de øvrige Disciple skulle holde sig efterrettelig.*

Duxen var klassens talsmand over for rektor og lærerne og samtidig den, som

disse kunne henholde sig til, hvis der opstod problemer eller uoverensstemmelser, og det kan ikke udelukkes, at der er opstået situationer, hvor det ikke har været attråværdigt at være klassens duks.

Assistenten svarer til den senere ordensduks. Ifølge instruksen havde han ansvaret for klassens inventar, og det påhvilede ham at fremtage de fornødne materialer, »sørge for Kridt, Svamp og Viskeklæde« samt påse, at der ikke manglede blæk i bordenes blækhuse.

1855 approberedes der af kirke- og undervisningsvæsenet et nyt reglement for disciplene på Odense Katedralskole.⁷⁵ 1843-reglementet lå til grund for det nye reglement, og der var kun foretaget få ubetydelige ændringer. Til gengæld var der føjet nogle paragraffer til, der angik disciplenes adfærd på offentlige steder:

14. *Det er Disciplene forbudt at besøge Vertshuse, Billardhold eller lignende offentlige Steder.*
15. *Tobaksrygning i en yngre Alder ansees for skadelig og fraraades; offentlig Tobaksrygning af en Discipel maa betragtes som usømmelig og er aldeles forbudt. Det samme gjelder om at gaae med Spadserestok paa Gaden og andet lignende Cavalleervæsen.*
16. *Discipline kunne ikke uden Rectors Tilladelse deeltage i offentlige Maskerader, Baller eller lignende offentlige Forlystelser.*

Spørgsmålet er så, om disse regler blev overholdt. A. V. Trojel, der var discipel på skolen i 1890'erne, har berettet om sin skoletid, og heraf fremgår det, at man ikke tog de anførte paragraffer så tungt: »Kl. 2 slippes Du ud af »Slaveriet«, men allerede mindre end en Time efter sidder Du midt i Lektier, Stile, Opgaver, Versioner etc., indtil Du ved 6-Tiden optræder paa Strøget med Stok, ja maaske endog med Cigar paa; derpaa hjem til Aftensmaden, igen Lektier med Tilbehør, medmindre det er en af de lette Aftener, hvor der ikke er skriftlige Udarbejdelser, og hvor Du enten selv er Vært ved en l'hombre, eller hvor Du med Piben i Din Overfrakkelomme begiver Dig til den Kammerat, hvis Tur det er at have l'hombre hos sig, og saa som Slut paa Ugen, Lørdag Aften, mødes vi i »Mimer«. . . ; naar Mødet senest Kl. 10 er forbi, kommer det brændende Spørgsmaal om, hvor Udskejelsen – Indtagelsen af en Pilsner, højt regnet en Toddy – skal foregaa. Valget staar imellem »Brochmann«, »Tunnelen« og »Exporten«, en Letsindighed som »Tangen« er udelukket».⁷⁶

Det er samme sted, der fortælles om morgensang og den trængsel, der var, når sangen var forbi og alle skulle forlade solennitetssalen. En dag, hvor trængslen var særlig slem og en flok sad fast i døren, vendte en af de ældre disciple sig om og råbte på uforfalsket fynsk: »La' dog vær' me' aa mase saa'en po, Maaj, du knyvser jo all' mij Cigarrer«!⁷⁷

Jovist havde de manerer datidens disciple. Skulle der engang imellem ekstravageres, serveredes der østers til l'hombre-spillet! Trojels far var sognepræst i Søllinge, og han var en af de mange af skolens disciple, der havde logi i Odense og ikke var under forældrenes daglige opsyn. I hans og kammeraternes karakterbog, som med passende mellemrum skulle forevises forældrene, var reglementet for skolens disciple aftrykt på de første sider, og det var med ganske få ændringer identisk med

reglementet fra 1855. Kravet om tvungen kirkegang var naturligt bortfaldet (jvf. si. 207); det var stadig disciplene forbudt at besøge værtshuse og ryge tobak, og de kunne ikke uden rektors tilladelse deltage i maskerader, baller eller lignende offentlige forlystelser. Men der var dog sket én lettelse: Tilføjesen fra 1855 om det usømmelige i at gå med spadserestok på gaden var strøget! Men bortset fra det, var det fortsat 1843-reglementet med tilføjelserne fra 1855, der var gældende. Det var ikke på dette område, der var sket store fremskridt!

*Stipendier og legater*⁷⁸

Med 1802-reformen fulgte en helt ny ordning vedrørende understøttelse af disciplene. Hidtil havde de fået støtte fra Kommunitetet, indtil 1743 i form af bespisning, derefter i form af kostpenge. Dertil kom degne- tavle-, discant- og ligpenge, men de bortfaldt med kirketjenestens ophør.

Ifølge 1802-reformen skulle »haabefulde og derhos trængende Disciple og fremdeles understøttes og opmuntres med Skolestipendier«. ⁷⁹ Kommunitetets ejendom overgik ved gymnasiets nedlæggelse i 1802 til skolen, og på grundlag af Kommunitetet og skolens egne legatmidler, skabt ved privat velgørenhed (såkaldte beneficier), oprettedes der en oplagskasse og en stipendiefond med hver sin konto. Mens stipendier udbetaltes til disciple, mens de gik på skolen, var oplagspenge en støtte, der blev ydet de to første år under fortsatte studier ved Universitetet.

Ved overgangen i 1802 var det meningen, at Kommunitetet skulle udgøre »et separat Fond til bedste for Odense Skoles Lærere og Disciple«, idet der årligt blev ydet et bidrag på 2.800 rdl. til Odense Katedralskole, men sådan kom det kun til at forholde sig indtil 1809, hvor det blev inddraget og indgik i den almindelige Skolefond til fordel for studerende fra hele landet.

Forholdene vedrørende stipendier og legater var ret uoverskuelige. Rektor Saxtorph ønskede skolens almindelige midler skilt fra alt, hvad der havde sin oprindelse i privat velgørenhed. Herunder hørte foruden skolens egne legater legater, der var tilgået fra latinskolerne i Fåborg, Svendborg og Rudkøbing, der var nedlagt omkring 1740, samt gymnasiets legater, der var tilgået skolen sammen med Kommunitetet i 1802. I alt drejede det sig om ca. 40 legater, stiftet af diverse adelige og embedsmænd. Skolens egne oprindelige legater omfattede 15 med en samlet legatkapital på knap 4.000 rdl. Det ældste var stiftet af Magdalene Emmerichsdatter til Grøftebjerg, der 1588 havde testamenteret skolen 100 rdl., for hvis renter der 14 dage før Mortensdag skulle købes »Vadmel arme nødtørftige og nøgne Skolebørn til Bedste«.

Rektor Saxtorph foretog en række undersøgelser og førte omfattende forhandlinger med universitetsdirektionen, og det er hans fortjeneste, at der ved sammenlægning af de gamle legater i 1828 blev skabt en stipendiefond og en stipendieoverskudsfond. Den samlede kapital blev delt således, at stipendiefonden fik en kapital på 17.772 rdl., mens stipendieoverskudsfonden fik en kapital på 1.757 rdl. Sidstnævnte øgedes betydeligt, da Nyborg Latinskole blev nedlagt i 1838 og dens

stipendiefond deltes mellem Nyborg by og Odense Katedralskole. Når denne skole havde midler af betydning, skyldtes det bl.a., at der hertil var henlagt legater fra latinskolerne i Kerteminde, Bogense og Middelfart, da disses latinskoler blev nedlagt.

Indtil 1802 havde der været fri skolegang. Nu blev den lærde skole en betalings-skole, og der måtte erlægges »indtrædelsespenge« (5 rdl.), skolepenge (20 rdl.) og »lys- og brændepenge« (5 rdl.). Understøttelse blev ydet i form af en hel eller halv friplads samt stipendier af varierende størrelse, alt jævnføre forordninger, så at forholdene var ens ved de lærde skoler. Hvad der blev betalt i skolepenge og hvad der blev udbetalt i understøttelse for hver enkelt discipels vedkommende, fremgår af hovedprotokoller og protokol over stipendiater;⁸⁰ fra 1843 blev der givet en samlet oversigt i det årlige indbydelsesskrift.

Beløbet, der betaltes i skolepenge, steg naturligt i takt med udviklingen. Ifølge anordningen fastsattes således det årlige beløb i 1802 til 20 rdl., i 1816 til 30 rdl., i 1859 til 40 rdl., i 1865 til 45 rdl. med moderation for yngre brødre. Ved gennemførelsen af den nye skolelov i 1903 var beløbet steget til 36 kr. pr. kvartal for gymnasiaster og 30 kr. pr. kvartal for mellemskoleelever, ligeledes med moderation for yngre brødre.

Stipendierne udgjordes af renterne af stipendiefonden, og da der ikke blev henlagt noget til kapitalen, forblev beløbet uændret. Højeste stipendium beløb sig til 50 rdl., mellemste stipendium til 35 rdl. og laveste stipendium til 20 rdl. om året, og der skulle tilskydes så meget, at der kunne udbetales 7 stipendier af hver størrelse. 1873 konverteredes beløbene til henholdsvis 100 kr., 70 kr. og 40 kr.

Ifølge forordning af 1802 fastsattes antallet af fripladser til 30. Det var dog ikke enhver, der kunne komme i betragtning: »*Til dette Beneficium. . . kan Skoleraadet kun foreslaae saadanne, hvis Forældre eller Værger kunne fremlægge paalidelige Beviser paa deres Trang, og hos hvem der i en mærkelig Grad yttre sig Gaver til at studere og Lærelyst. Skulde den om dem fattede gode Mening og Haabet om deres Flid og Fremgang i Tiden slaae fejl, bliver den fri Skoleunderviisning dem frataget og værdigere Disciple tildeelt.*»⁸¹

Siden bortfaldt det tilskud, der tilgik stipendierne fra Skolefonden, og der uddeltes normalt 15–20 stipendier. Til gengæld steg antallet af dem, der havde friplads i forhold til det samlede antal disciple. 1864 vedtoges det, at en tredjedel af disciplene i de lærde skoler kunne få friplads; en del fik dog kun halv friplads, og følgelig kunne flere komme i betragtning. Halve og hele fripladser, store, halvstore og små stipendier kunne forenes, og som helhed gjaldt, at ca. en tredjedel af skolens disciple modtog en eller anden form for understøttelse, eksempelvis 1885–86 58 disciple, hvoraf 7 fik hel friplads og største stipendium. Sønner af skolens lærere var »ekstraordinære gratister«.

Det var en betingelse for at modtage friplads, at man var trængende, at man lagde den fornødne flid for dagen og opførte sig sømmeligt. I 1902 havde eksempelvis to disciple gjort sig fortjent til at miste deres friplads, den ene fordi han blev oversidder og kun fik g÷ i flid, den anden fordi han havde »foretaget slemme Misligheder med sin Karakterbog«. Da begge var meget trængende, nøjedes de med at få deres hele friplads reduceret til halv friplads. – I 1913 mistede en elev sin halve

friplads, »da han ikke havde været flink nok, uagtet han ifjor mistede det halve af sin hele Friplads«. ⁸² – Manglende flid kunne koste dyrt, og dertil kom, at bortfald af friplads kunne anvendes som disciplinært straffemiddel.

Dertil kom en række legater, der ikke henhørte under stipendiefonden eller stipendieoverskuds-fonden, enten fordi de var henlagt under særskilte autoriteter eller var tilgæet skolen efter disse fondes oprettelse:

1. *Hostrups legat*, stiftet af hører Peder Hostrup 1746. ⁸³

Det er på sin vis det ældste af skolens nuværende legater, men det tilgik først skolen i 1871 og har en interessant forhistorie: Peder Christensen, der tog navn efter sin fødeby Håstrup, var søn af skytten på Østrupgård. 1720 overgik han fra Odense latinske Skole til gymnasiet, og 1729 ansattes han som nederste hører ved sin gamle skole. Med årene avancerede han til hører for 5. lektie. Trods ønske om gejstligt kald forblev han i denne stilling indtil sin død i 1746.

Ifølge testamente skulle hans to brødre have udbetalt hver 100 rdl., der skulle »tjene dem til nogen Erstatning paa deres tagne Skade ved den fordervelige Qvægsyge«. Den restende del af boet, der beløb sig til 878 rdl. og 86 skilling, skulle administreres af provsten i Odense herred, idet renterne skulle komme hans brødre og disses efterkommere til gode. Og så er det, Odense Katedralskole kommer ind i billedet, idet det videre hedder i fundatsen: »*Naar alle mine Broderbørn og Broderbørns Børn i 3die Led ere døde, overleverer Provsten i Odense Herred al den efterladte Kapital til Biskoppen i Odense, da han samme administrerer som andre fattiges Penge paa den Maade, at Halvdelen af Renterne uddeles til 2 fattige og flittige Disciple i Odense Latinskole alt efter Rektors Godtbefindende paa hans Samvittighed, idet jeg i Odense Skole ved min sparsommelige Husholdning har tillagt mig samme Penge, og er det at agte, at ingen af Disciplene uden i 5te og Mesterlektien maa have samme Stipendium, og beholder den det, som en Gang har faaet det, indtil han Skolen forlader, om han i sin Skikkelighed og Flittighed forbliver; den anden halve Deel af Renterne deeles ud under Biskoppens Opsigt til trende fattige og nødlidende Enker af Odense Bye*«.

Det er det eneste af skolens legater, der er oprettet af en hører, og det er bemærkelsesværdigt, eftersom hørere normalt levede i beskedne kår. 1871 døde den sidste af Peder Hostrups brødres efterkommere i tredie led, og halvdelen af legatet kunne uddeles til 2 disciple på den skole, hvor han havde været ansat som hører 150 år forinden. Rektor bestemte, at legatet skulle tildeles duksen i de to ældste klasser, og der blev 8 rdl. og 10 skilling til hver. Hidtil har de to portioner andraget henholdsvis 16 kr. og 19 øre og 16 kr. og 18 øre, og de tildeles fortsat den dygtigste elev i 3 g og den dygtigste elev i 2 g. På én gang skolens fornemste og mindste legat.

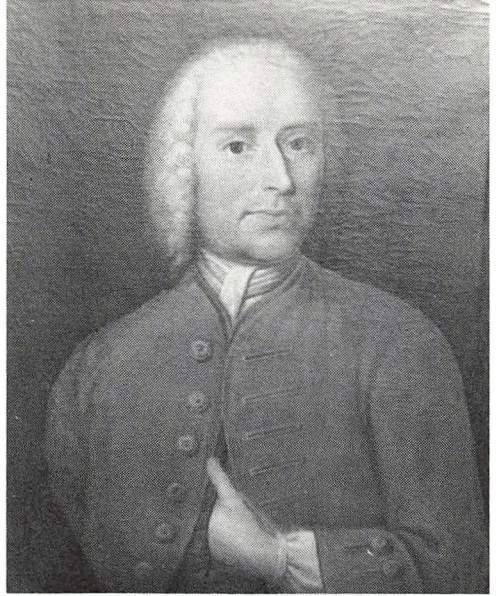
2. *Frøken Ernsts Legat for Dimittender*, stiftet af Juliane Helene Justine Ernst 1781. ⁸⁴ Frøken Ernst ved vi meget lidt om. Da hun døde i 1783, foranstaltedes der en storstilet begravelse »med Sørgelyes« til Sct. Knuds kirke, hvor hun blev bisat »ved den lille Kirke-Dør, som gaaer ud til Kammerherre Bentzon«. Jordefærden den 20. marts er udførligt omtalt i kirkebogen, og efter at hendes testamentariske dispositioner er omtalt, tilføjes det: »Det var et Ønske, at flere saadanne Veltæn-

Nr	Løbetid	Fra 1 ^{ste} Okt 1834 til 1 ^{ste} Sept 1835	Navn	Kole Skolepenge	Skolepenge for alle år		Lys og Støpske for alle år		In. Skole					
					Rdlr	Skilling	Rdlr	Skilling						
1 ^{ste} Klasse														
9	1	1	Jud. N. Helweg	2 ^{de} Klasse	"	"	2	48	2	56	"	"		
15	2	2	Jens Smith		7	48	7	71	2	48	2	56	"	"
16	3	3	G. P. F. Aron		7	48	7	71	2	48	2	56	"	"
17	4	4	Mads Aebelbje	1 ^{ste} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"
18	5	5	P. M. G. Bülow	1 ^{ste} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"
19	6	6	F. W. f. Phlenfchloger	1 ^{ste} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"
Wige	7	7	Wincens Aron		7	48	7	71	2	48	2	56	5	"
Wige	8	8	M. F. Becker		7	48	7	71	2	48	2	56	5	"
21	9	9	H. A. Bøij	1 ^{ste} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"
22	10	10	J. P. F. Frus	2 ^{de} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"
23	11	11	E. W. e. Leembich	2 ^{de} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"
24	12	12	L. R. Petersen		7	48	7	71	2	48	2	56	"	"
25	13	13	F. T. Petersen		7	48	7	71	2	48	2	56	"	"
26	14	14	V. G. Bødøl	2 ^{de} Klasse	"	"	"	"	2	48	2	56	"	"

Side af regnskabsbog for betaling af skolepenge. 1834–35.

kende maatte findes iblandt os«. Ifølge hussøgningsprotokol 1775 og kopskatteprotokol 1781 boede hun i nuværende Overgade nr. 66, der ejedes af en af byens velhavende købmænd, Søren Møller. Hun er ikke anført i folketællingslisten 1769, og hun må være flyttet til Odense i tiden 1769–1775. Af executorskiftet efter hende fremgår det, at hun var en formuende dame med debitorer blandt fynske herremænd, odenseanske håndværksmestre m.fl., hvem hun havde lånt 16.000 rdl. Blandt hendes største debitorer var ejerne af Søbo, Holsegård, Kærgård, Vejrupgård og Lykkesholm, og det kunne tyde på, at hun havde haft forbindelse til disse kredse. – Hvorfor hun i sit testamente betænkte Odense Latinskole fremgår derimod ikke af skiftet, ej heller af legatfundatsen.

Hun havde ifølge testamente bestemt, at renterne af 10.000 rdl. af hendes bo skulle tilfalde fattige enker og jomfruer, mens renterne af resten skulle tilfalde »tvende fra Odense Skole dimitterede Disciple«, der hver skulle have 50 rdl., mens resten skulle deles i mindre portioner á 10 rdl. Da boet blev gjort op, viste det sig, at den del, der skulle tilfalde Odense Skole, androg 8.000 rdl., og de mindre portioner kunne følgelig forøges betydeligt. Legatet, der er skolens største fra ældre tid, var blandt dem, der i 1802 var indgået i skolens kapital, men også i dette tilfælde sørgede rektor Saxtorph for, at det blev uddelt ifølge fundats. I samme forbindelse foreslog rektor, at legatet blev uddelt således, at 1/3 af beløbet udgjorde de to større portioner, mens resten deltes i 5 mindre portioner. Universitetsdirektionen bifaldt det, og sådan forholder det sig den dag i dag, hvor der uddeles 2 større portioner á 250 kr. og 5 mindre portioner á 200 kr. til skolens dygtigste dimittender.

Portræt af Frederik Bagger. Ukendt kunstner.

3. Det Baggerske Legat for Dimittender, stiftet 1781 af etatsråd Frederik Bagger til Juulskov.⁸⁵

Legatet var indeholdt i et større legat på 21.000 rdl., hvoraf der ifølge fundatsen uddeles 2 portioner á 50 rdl. til »2 af de sindigste, sædeligste og til Studeringer bedst oplagte Deposituri, som ere barnefødte i Fyen og fra Odense Gymnasio eller Skole sendes til Kjøbenhavn«.

4. Det Baggerske Præmielegat, stiftet 1789 af etatsråd Frederik Bagger til Juulskov.⁸⁶

Legatet var ligeledes indeholdt i et større legat på 20.000 rdl., hvoraf der ifølge fundatsen uddeles ialt 14 rdl. som flidspræmie til »de to sædeligste og flittigste Disciple, saavel i Odense som Nyborg Skoles tvende øverste Lectier«, således at hver af disse efter eksamen i næstøverste lektie får 4 rdl. og efter eksamen i øverste lektie 3 rdl. – Det Baggerske Præmielegat tilgik efter 1802 stipendiefonden, men det var et af de legater, som efter rektor Saxtorphs undersøgelser i 1820'erne fandtes stipendiefonden uvedkommende, og det har siden været uddelt ifølge fundats. Nyborg Latinskoles andel tilgik Odense Katedralskole, da skolen blev nedlagt, og de 14 rdl. svarer nøjagtig til de 28 kr., der uddeles den dag i dag.

5. Det Moltkeske Legat, stiftet 1819 af geheimestatsminister grev Joachim Godske Moltke, Bregtved.⁸⁷

Ifølge fundats består legatet af 50 portioner á 40 rdl., der tilfalder sønner af kongelige embedsmænd. 2 af disse legatportioner blev henlagt til Odense Katedralskole, hvor det første gang uddeltes i 1826. – Det er et af de legater, som tiden ganske er løbet fra. Piger har hidtil ikke kunnet komme i betragtning, og som helhed gælder det, at det efterhånden er meget få embedsmænd, der er kongelig udnævnt.

6. *Rektor Henrichsens Jubelleгат*, stiftet i anledning af rektor R. J. F. Henrichsens 25-års jubilæum som rektor ved Odense Katedralskole den 1. oktober 1868.⁸⁸

Grundkapitalen på 2.500 rdl. var indsamlet blandt tidligere og daværende lærere og disciple »til Aerkjendelse af og Minde om hans Virksomhed ved bemeldte Skole«. Ifølge fundats anvendes legatets indtægt til uddeling af legatportioner på 10–50 rdl. til »værdige og trængende Disciple i Odense Cathedralsskole uden Hensyn til deres fremtidige Bestemmelse«. I dag uddeles Rektor Henrichsens Jubelleгат i 2 portioner á 170 kr.

7. *Rektor Petersens Jubelleгат*, stiftet i anledning af rektor P. J. Petersens 25-års jubilæum som rektor ved Odense Katedralskole den 20. august 1896.⁸⁹

Grundkapitalen på 1.100 kr. var indsamlet af tidligere og daværende disciple som påskønnelse af rektors mangeårige virke ved skolen, og ved fundats bestemtes det, at legatet skulle tilfalde »en flittig og begavet Discipel i Odense Cathedralsskole«. I dag andrager legatportionen 90 kr.

Yderligere skal nævnes *Biskop Hans Mikkelsens Legat*,⁹⁰ stiftet i 1638, og *Det Riberske Legat*,⁹¹ stiftet i 1835, af henholdsvis Hans Mikkelsen (1578–1629), der var biskop over Fyn 1629–1651, og Vincens Riber (1778–1837), der var birkedommer og ejer af Tilstrup i Hårby sogn. De to legater bestyres af henholdsvis biskoppen over Fyns Stift og Lundegaards Stiftelse og tildeles studerende under videregående uddannelse, førstnævnte »3 fattige Studenter af god Forhaabning for Kirkens eller Skolens Tjeneste, født i Fyens Stift eller dimitteret fra Odense Skole eller Odense Gymnasium«, sidstnævnte »en Studerende af Fyens Landalmue, der erkjendes for at være udmærket begavet«. De to legater har således ikke direkte tilknytning til Odense Katedralskole, men da så godt som alle fynske studenter i 1800-tallet dimitteredes fra Odense Katedralskole, var det normalt dens tidligere disciple, der kom i betragtning ved uddeling af disse to legater.

Skolens gamle legater uddeles den dag i dag sammen med legater af nyere dato (jvf. si. 340). I de fleste tilfælde er legatportionerne ikke steget, idet indtægterne udelukkende anvendes som legater og kapitalen dermed ikke forøges. – Der uddeles fortsat stipendier og oplagspenge, ialt ca. 6.000 kr. om året, efter de samme principper, som da ordningen blev truffet i begyndelsen af 1800-tallet.

Et minde om et par af legatstifterne finder vi ved skolens hovedtrappe, hvor der er ophængt to gamle legattavler. De havde oprindeligt deres plads i mesterlektien i den gamle skole på Klingenberg, men de er fulgt med til skolen i Lille Gråbrødrestræde og skolen i Jernbanegade. I datidens svulstige stil læser vi om to af donatorerne, frk. Ernst og etatsråd Bagger (jvf. si. 233 ff.).⁹² Da førstnævnte – »Odense latinske Skoles Velgjørerske/Forældreløse Jomfruers/ Og Enkers Velynderske/ Den over al Roes nu langt ophøiede/Og i vor og Efterslægtens Minde/ Udødelige Frøken Juliane Helene Justine von Ernst« – i sit testamente betænkte latinskolens disciple, anede hun ikke, at hun skulle efterlade sig en så stor formue, at det legat, der kom til at bære hendes navn, skulle blive skolens største frem til 1978. Legatet er uddelt siden 1785, og i de 200 år, der er gået, er 1400 elever kommet i betragtning.

Arbejde, fest og fornøjelser

Der er ingen tvivl om, at arbejdsbyrden var stor, og det gjaldt i lige så høj grad i de lavere som i de højere klasser, idet de klassiske sprog vandt indpas på et ret tidligt tidspunkt. Meget af stoffet skulle læres udenad, og dertil kom et relativt stort antal skriftlige arbejder. Indsatsen har dog næppe været lige stor i alle fag. Der er næppe blevet slækket på forberedelsen i de fag, hvor læreren havde hang til kole-riske anfald!

Et indtryk af den påkrævede indsats får vi af skolerådets forhandlingsprotokol, hvoraf det fremgår, at skolerådet i 1804 indkaldte samtlige lærere for at »aftale det Fornødne om Disciplenes Beskjæftigelse ved Privatflid«. 3 timer blev anset for fornødent til den daglige forberedelse, og dertil kom den tid, der måtte ofres på skriftlige arbejder.⁹³

Der er ingen tvivl om, at den lærde skole blev anset for at være en terpeskole. Det hævdede bl.a. provst Brasen og en vis »E pluribus« i artikler i henholdsvis Berlingske Tidende og Fædrelandet i 1861,⁹⁴ hvis hovedsigte var at påpege, at byrden af skriftlige arbejder var for stor. Som et eksempel nævnte sidstnævnte Odense Katedralskole, hvor latinlæreren pålagde disciplene flere skriftlige arbejder, end der blev krævet.

Det kom selvfølgelig rektor Henrichsen for øre, at hans skole var blevet kritiseret i Fædrelandet, og han tog til orde.⁹⁵ Han oplyste, at der i 5. klasse på hans skole blev skrevet en latinsk stil om ugen samt en dansk stil og en tysk stil hver anden uge; i 6. klasse kom der yderligere en skriftlig opgave i matematik til. Det kunne rektor ikke få til 5–6 skriftlige opgaver om ugen, sådan som det var blevet hævdet. Rektor fandt ikke disse krav for vidtgående, og han fjede til, at mange af skolens disciple ved siden af skolearbejdet havde tid til selvstændige sysler: Udlånet af bøger fra skolens bibliotek til dette formål var stigende, og der var taget initiativ til adskillige aktiviteter. Disciplene i 7. klasse holdt et par gange om ugen på skolen møder, hvor der blev holdt foredrag og drøftet litterære emner, og for at skaffe penge til velgørende formål havde de givet dramatiske forestillinger. Følgelig kunne man ikke karakterisere den lærde skole som åndløs, sådan som provsten havde gjort det.

Angreb på selve undervisningen og dens form har uden tvivl været berettiget. Derimod er det ikke rigtigt at hævde, at skolen lagde et sådant beslag på disciplene og deres tid uden for skolen, at der ikke var tid til andre gøremål. De trafikale forhold gjorde, at størsteparten af skolens disciple havde logi i Odense eller nærmeste omegn. Af den række erindringsartikler, der foreligger, fremgår det, at skoleårene levede tid til mange aktiviteter. Der blev ofte holdt sammenkomster, hvor der blev diskuteret, musiceret, spillet kort, røget tobak – og sikkert lagt planer om anfald mod de lærere, der var mindst modtagelige!

Lørdag aften samledes man i »Mimer«. Størsteparten af disciplene i de to ældste klasser var medlemmer af foreningen, og der var som regel pænt fremmøde. Møderne fandt sted i et bestemt klasseværelse, der betegnedes Mimer-klassen, og her stod foreningens arkivskab. – Det er uden tvivl denne forenings aktiviteter, rektor Henrichsen henviste til i sit svar til de nævnte skribenter.

Højdepunkterne i »Mimer«s virke var de to årlige sold, gåsesoldet og dimittendsoldet, der blev holdt i november og kort tid før disciplene i ældste klasse havde sidste skoledag. Det gik ret lystigt til, og følgelig var sammenkomsterne ofte henlagt til et af traktørstederne i byens omegn, bl.a. hos madam Ulrich eller madam Hansen i Fruens Bøge. Udturen foregik med droske, hjemturen til fods: »*Soldene forløb ret programmæssigt; der serveredes en varm Ret med et stort koldt Bord; om det var Rødvin eller Øl vi fik dertil, erindrer jeg ikke, men i hvert Fald en Masse Snapse; derefter var vi paa en tiltrængt Spadseretur i Skoven, hvorpaa den første Bolle varm Punch kom paa Bordet, og de til Festligheden skrevne Sange og et Utal af Taler løb af Stabelen; paa Sangheftet fra Dimittendsoldet d. 22. April 1899 har jeg noteret 21 Taler; ved de 3 sidste Talere har jeg noteret »fuld« . . . Efter den varme Punch og alle de officielle Sange og Taler var der igen Skovvandring, hvorpaa vi vendte tilbage til den kolde Punch, hvor alle mulige Sange maatte holde for. Naar denne Punchebolle var drukket, var der igen Skovvandring, medmindre man var bragt paa Lazarettet, som Madam Hansen altid i Forvejen havde indrettet, og man vendte derpaa tilbage til Repetition af det kolde Bord (igen med Akvavit!) og begav sig endelig i den aarle Morgenstund støttende sig til hverandre tilbage til Odins By« (Postmester A. V. Trojel, student år 1900).⁹⁶*

Der er bevaret en lang række af de gamle Mimer-sange, og de røber, at det ikke var udbragte skåler, det skortede på. Turene til Fruens Bøge har været nogle gevaldige soldeture, som vor tids gymnasiaster får svært ved at gøre dem efter! – Hvad der blev trakteret med ved et sådant sold, fremgår af regnskab⁹⁷ for soldet den 15. december 1876, hvori der deltog 15 disciple:

Udgift

2 Fl. Arrak á 1,50 Kr.	3 Kr. 00 Øre
2 do Graves á 1,10 Kr.	2 Kr. 20 Øre
3 do Cognac á 1,70 Kr.	5 Kr. 10 Øre
	<hr/>
	Summa 10 Kr. 30 Øre
15 Bajere, Lokale, Lys, Brændsel osv.	6 Kr. 00 Øre
Cigarer	3 Kr. 00 Øre
Brunsvigere, 30 á 8 Øre pr. Par	1 Kr. 20 Øre
	<hr/>
	Summa 10 Kr. 20 Øre
Summa Summarum	<hr/>
	20 Kr. 50 Øre

Indtægt

Modtaget af Kassereren	16 Kr. 00 Øre
Skat af 15 Medlemmer á 30 Øre pr. Lem	4 Kr. 50 Øre
	<hr/>
	Summa 20 Kr. 50 Øre

(Om »Mimer«s oprindelse og øvrige virke, se si. 242).

En anden af de oplevelser, man så hen til, var det årlige skolebal: »Der var 3 Bal-direktører. De skulde gaa rundt og invitere Skolens Eforat, Lærerne og Damerne. Af Lærerne var iøvrigt Gredsted meget interesseret i Skoleballet og gav i Historietimerne de 3 Direktører en Mængde Raad og Vink baade med Hensyn til Maden, den tempererede Rødvin og den lidt for svage Belysning nede ved Biblioteket, hvor der sagdes ved tidligere Skoleballer at have været rigeligt med Kys i Krogene! Vor Interesse for Skoleballet drev det endogsaa saa vidt, at vi tog Dansetimer i forskellige nye Danse hos Odense-Experten, Frk. Prøvensen« (samme).⁹⁸

Det skolebal 1890'erne, hvis optakt her er skildret, blev for øvrigt meget vellykket. Damerne var importeret fra Frk. Wintelers Skole, og sangen, der var skrevet til dem, gjorde stormende lykke. Ved en sådan lejlighed var der bud efter de poetiske gemytter, og der var som regel fabrikeret en række sange til den slags lejligheder.

Det hændte, at der blev opført revy i »Mimer«. Skolekomedie i moderne forstand vandt først indpas efter århundredskiftet. – Det hændte, at en skuespiller var på turné og læste op af klassiske værker for de forsamlede disciple, men det skete så sjældent, at det ikke var alle, der nåede at opleve det, mens de gik på skolen. Skete det, at der blev holdt foredrag, var det en lærd professor, der stod på talerstolen.

Årets største højtidelighed var *translokationen*. Den foregik i solennitetssalen, hvor dimittenderne, deres forældre, skolens eforat, disciple og lærere var til stede, og det var en stund, der var præget af højtid.

I indbydelsesskriftet 1854 er der givet et fyldigt referat af translokationen året forinden:⁹⁹ Adjunkt Faber holdt en forelæsning om pietet, hvorefter rektor Heinrichsen holdt den egentlige tale til dimittenderne. Han tog sit udgangspunkt i Herrens ord til folket: »Se, jeg har givet Eder idag det Gode og det Onde, Livet og Døden: vælger Livet« og sagde henvendt til dimittenderne: »Af Deres Forældre ere De blevne sat i denne Skole, og det er faldet i Deres fremfor mange Andres Lod at nyde en Underviisning, der ikke blot kunde oplyse Deres Forstand, men ogsaa forædle Deres Sind, en Underviisning, der matte aabne Deres Øine for, hvad der er godt og hvad der er ondt, saa at Ingen kan undskylde sig med Uvidenhed; De ere blevne ledede af Lærere, som søgte at gjøre disse Kundskaber saa frugtbringende som muligt for Deres Hjerte, som ved Opmuntring, Formaning, Exempel søgte at føre Dem paa det Godes Vei. . . De staar nu ved Indgangen til et forjættet Land, ikke kjendt før, men Gjenstand for Deres Haab og Længsel, Gjenstand for mangen en Ungdomsdrøm. Der aabner sig for Dem et nyt Liv, en ny Verden, skøn og herlig og fuld af mange Goder, men som tillige skjuler mange Farer og Fristelser for den, som ikke er aarvaagen og opmærksom paa sig selv. Jeg frygter ikke for, at Nogen af Dem skal mangle Villie til det Gode, men en god Villie er ikke tilstrækkelig; Villien maa have Kraft og Udholdenhed til at modstaae det Onde, om det end viser sig i den mest tillokkende Skikkelse, om det end nok saa ofte fornyer sine Fristelser og Angreb. De sendes ud i Verden ikke blot for at forøge Deres Kundskaber, men for at Deres Villie skal hærdes og befæstes i de Kampe, som Livet fører med sig, saa at De kunne gaae seierrige ud af disse Kampe. Fra nu af skulle De raade Dem selv; fra idag af er der givet Dem i Ordets fulde Betydning det Gode og det Onde, Livet og

Døden. Vælger da Livet! Disse Herrens Ord lægger jeg Dem paa Hjertet i denne høitidelige Stund, da jeg paa Skolens Vegne tager Afsked med Dem, efterat De har naaet det Maal, som her skulde naaes«.

Derefter oplæste rektor de karakterer, de 9 dimittender havde fået. De 4, der havde opnået 2. karakter og havde flere gange g og tg på eksamensbeviset end mg og ug, har næppe været så stolte ved situationen som de 5 øvrige, der havde opnået 1. karakter. Rektor oplæste udfaldet af hovedeksamen og uddelte »Det Baggereske Legat for flittige og skikkelige Disciple« og lagde disse på sinde, at det skulle være »en Opmuntring og en Spore til godt at fortsætte, hvad der smukt var begyndt«. – Rektor ønskede alle »en behagelig og glædelig Ferie« og udtrykte håbet om at se alle »karske og dygtige« til det nye arbejde den 23. august, hvorpå der blev sunget følgende sang, forfattet af adjunkt Strøm:

Farvel til de Bortdragende

Mel.: Ældre Brødre! bort I gaae.

*Floden iler ud mod Strand:
Svaner paa dens Vover seile,
Stolte Træers Kroner speile
Sig i Strømmens dybe Vand.
Men i Busken Fugle smaa
Ved dens stille, klare Kilde
Slaae vemodigt deres Trille
Mellem Mindets Blomster blaa.*

*Hvor end Baaden føres hen
Af den dunkle Fremtids Bølge,
Mindets Krands lad Eder følge,
Aldrig, Aldrig visne den!
Ved dens Duft for Eders Aand
Mangt et Billed frem skal træde,
Mangen svunden Ungdomsglæde,
Mangt et tidligt Venskabsbaand.*

*I, som ud i Livets Strøm
Modigt Eders Baad nu skyde!
Hvad vil Verden Eder byde
For den glade Barndoms Drøm?
Af dens Blomster først en Krands
Lad Erindring Eder binde;
Maaskee aldrig meer I finde
Farver af saa reen en Glands.*

*Lad den kalde Eders Hu
Mangen Gang i Fremtids Dage
Ogsaa til det Sted tilbage,
Som I vil forlade nu.
Kalde frem for Eders Sjæl
Billedet af yngre Venner,
Ved hvis Stemmer Skolen sender
Kjærligt Eder sit Farvel!*

Derefter forestod – som rektor udtrykte det – »Tid til at styrke Legeme og Sjæl til nyt Arbejde«. Sommerferien varede en måned, og der skulle hviles ud efter forhåbentlig veloverstået eksamen. – To gange oplevede disciplene, at sommerferien blev forlænget: I 1868 forlængede Ministeriet ferien på grund af »den ulidelige Hede, som havde hersket i den reglementerede Sommerferie«, ¹⁰⁰ og i 1880 måtte skolen lukkes et par uger, da rektor og hans familie, der boede på skolen, var blevet angrebet af tyfus og skolebygningen som følge deraf måtte desinficeres. ¹⁰¹

I tilknytning til translokationen skal skolens gamle translokationssange omtales: Med ganske få undtagelser har »Concinamus, o sodales« og »Hellig er vor Ungdoms Lyst« været sunget ved translokationen på Odense Katedralskole siden 1844. Året før havde R. J. F. Henrichsen overtaget embedet som rektor, og han førte de to sange med sig fra Sorø, hvor han havde været ansat som overlærer siden 1830. Her havde de været anvendt som translokationssange nogle år, og Henrichsen fandt det passende også at indføre dem på Odense Katedralskole.

»*Concinamus, o sodales*«¹⁰² med omkvædet »dulce domum« – stammer fra Winchester College, hvor det har været skik den sidste aften før sommerferien at holde domumfest, og ved den lejlighed har sangen været sunget. Den skal være skrevet af en elev, som af en eller anden grund blev holdt tilbage på skolen i ferien, og savnet af hjemmet inspirerede ham til at skrive sangen. Da han var færdig med den, begik han selvmord. – Melodien til sangen er komponeret af L. J. N. Høyberg, der var adjunkt ved Sorø Akademi 1826–32, hvilket lader formode, at sangen er indført her i den pågældende periode.

»*Hellig er vor Ungdoms Lyst*«¹⁰³ har vi mere sikre informationer om. Den er skrevet af Jens Paludan-Müller, broder til Frederik og Caspar Paludan-Müller (omtalt si. 257f.).

Jens Paludan-Müller dimitteredes fra Odense Katedralskole 1831, og efter at have taget teologisk embedseksamen i 1837 blev han ansat ved Sorø Akademi, hvor han havde sit virke, indtil han i 1847 fik præstekald. Han havde som broderen en poetisk åre, og i årene omkring 1840 skrev han bl.a. digtet »Hellig er vor Ungdoms Lyst«, hvilken linie sammen med andre træk i digtet er direkte overtaget fra Uhlands digt »Heilig ist die Jugendzeit« fra 1805. Melodien er skrevet af tyskeren Konradin Kreutzer (1780–1844), og da den er skrevet til Uhlands digt, er der ingen tvivl om, at Paludan-Müller har kendt og benyttet træk fra dette digt.

Der er med disse sange skabt tradition på Odense Katedralskole. – Siden 1946 har skolesangen fra nyere tid »*Hvor åen slynger sig om by*« (med tekst af lektor H. Linnet og rektor Tage Høeg og melodi af organist Kaj Sensius) været benyttet som translokationssang.

Her mindes skolen 3 af sine kendte sønner, Ambrosius Stub, Frederik Paludan-Müller og Rasmus Rask, dimitteret henholdsvis 1724, 1828 og 1807:

*Den mindes ham, hvis rosenknop
gør labyrinters gange,
og ham, der fra Parnassets top
sang Adam Homos sange,
og dem, der stred med åndens sværd
og satte liv i vove,
men glemmer ej en stille lærd,
der gransked' sprogets love.*

»Mimer«

»Mimer« er så vidt vides landets ældste skoleforening. Dens omfattende arkiv er bevaret,¹⁰⁴ og gennem de mange tæt beskrevne protokoller og regnskabsbøger er det muligt at følge dens virke gennem 125 år.

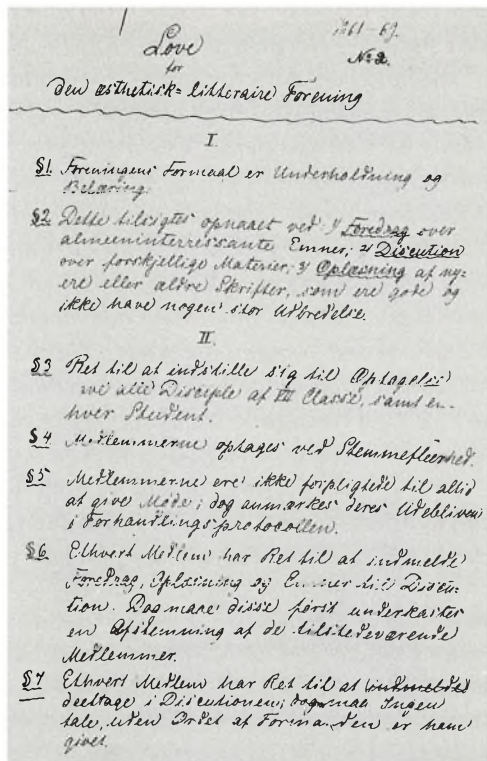
De ældste dokumenter, arkivet rummer, er dateret i marts 1859, og det menes, at foreningen er stiftet i slutningen af det forudgående år. Den nøjagtige dato kendes ikke. Et spørgsmål er, om der overhovedet har været holdt stiftende generalforsamling. Mere sandsynligt er det, at disciplene er begyndt at holde litterære møder engang i slutningen af året 1858; i marts 1859 har man haft det første større arrangement; i 1860 er man begyndt at føre beretningsbøger, og der er blevet udarbejdet love.

De ældste bevarede love¹⁰⁵ for skolens »æsthetisk-litterære Forening« var gældende for perioden 1861–69. Det fremgår heraf, at foreningens formål er »Underholdning og Belæring«, og det tilsigtes ved »Foredrag over almeeninteressante Emner og Diskussion over forskellige Materier og Oplæsning af nyere eller ældre Skrifter, som ere gode og ikke have nogen stor Udbredelse«. De følgende af en lang række love er fra 1877, og ifølge disse er formålet »at skaffe Medlemmerne et Par behagelige Timer om Ugen, at give dem lidt Øvelse i at føre Ordet samt at fremme Kammeratskabet indbyrdes«. Som medlemmer kunne optages disciple i ældste klasse, men kredsen udvidedes hurtigt til også at omfatte disciple i næstældste klasse. Ifølge de nævnte love androg kontingentet henholdsvis 8 skilling og 10 øre om måneden. I årene frem til århundredskiftet talte foreningen normalt 30–40 medlemmer, og det har været størsteparten af de medlemsberettigede disciple. Den ældste af de bevarede beretningsbøger er påbegyndt den 8. september 1860. På mødet blev der vedtaget følgende: »Dirigenten giver Ordet til den, der skal tale, og Ingen maa afbryde den Talende; dersom nogen meer end 3 Gange har gjort sig skyldig heri, udjager Dirigenten ham for den Dag af Mødet«. – Det pågældende år blev der afholdt 26 ordinære møder og 3 ekstraordinære møder.

Bestyrelsen bestod af formand, sekretær, kasserer, 2 redaktører og 2 censorer, og de valgtes ved udgangen af hver måned. Genvalg kunne dog finde sted. Det var ikke uden betydning, om man tilhørte den konservative eller den radikale fløj, og valg af embedsmænd fik ikke altid lov til at gå stille af.

Foreningens arkivalier vidner som helhed om overordentlig stor aktivitet. Der er afgivet fyldigt referat af de enkelte møder, og det er absolut ikke kedelig læsning. Der holdtes møde lørdag aften med undtagelse af de måneder, hvor der holdtes eksamen. Møderne begyndte kl. 8 og varede som regel et par timer. Der var fast program: Oplæsning af beretning fra foregående møde ved sekretæren med efterfølgende kritik, hvor bølgerne ofte gik højt, især når sekretæren havde en afvigende mening; fremlægning af indkomne bidrag til »Mimers Væld« ved en af redaktørerne; oplæsning af nedfældede bidrag i »Vrøvlebogen«, hvorefter der holdtes pause. Derefter fulgte aftenens foredrag med efterfølgende diskussion. Normalt var det foreningens egne medlemmer, der holdt foredrag, men det hændte, at der var inviteret en fremmed foredragsholder.

Litterære, historiske og politiske emner var de foretrukne, og det hændte, at der

»Mimers« love.

kom dagsaktuelle emner til debat. 1885 blev der eksempelvis holdt foredrag om Ludvig XIV's hof og privatliv, Benjamin Franklin, Bygninger i Pompeji, Nero, Deposits og Penalisme, Herlufsholm lærde Skole, Vejle By, Kobberstikkunst, Billedstøbning, Sprængstoffer og Spøgelseshistorier!¹⁰⁶ Det har nok været begrænset, hvilken »æsthetisk-litterær« værdi disse foredrag har haft; den største værdi har uden tvivl ligget i, at disciplene kom til at stå på en talerstol og gøre de første erfaringer som foredragsholder.

Det fremgår af referater og beretninger, at man under ingen omstændigheder var bange for at kritisere hinanden. Læsning af de mange morsomme og vittige indlæg i »Vrøvelbøgerne« giver snarere det indtryk, at man gjorde alt, hvad man kunne, for at genere hinanden, og det resulterede i ofte lange og ordrige fejder:

K.T. Bruun, der stod på talerstolen i 1881, synes ikke at have været så heldig:

»Højvelbaarne Hr. Bruun! Hensigten med denne Skrivelse er for det første at sende Dem en varm og inderlig Tak for Deres Oplæsning sidste Forsamlingsaften og dernæst at sende Dem en ligeledes varm og inderlig »Condolation«. Hvortil? vil De maaske spørge. Aa, Herregud, Hr. Bruun, forstaar De ikke, at jeg harmes paa Deres Vegne over, at største Parten af Medlemmerne viste en saadan Uinteresse for Kunstnydelser (?), at de forlod Forsamlingen, da De skulde optræde. Jeg haaber nu imidlertid, at De ikke tager Dem det saa nær, men nok snart igjen vil opvarte os med en lignende Nydelse (?); men for at De ikke atter ved den Lejlighed skal forjage Medlemmerne, vil jeg raade Dem til at aflægge: 1) Deres jomfruelige Optræden, 2) Deres Hikken, 3) Deres affecterede Sprog og endelig 4) ikke at melde Dem saa ofte

til frivillig at foraarsage os den morsomme Nydelse (?) at høre paa Dem. – Med megen Agtelse – Deres hengivne (?) P. (= Neidhardt)«. ¹⁰⁷

1884 blev der rettet følgende angreb mod foreningens sekretær: »Sørgelige Følger af menneskelig Ærgjærighed. – Under Formandens Fraværelse ved sidste Møde havde en ærgjerrig Yngling Holbeck ved Navn, som allerede beklædte Sekretairværdigheden, tilrevet sig Magten. Han satte sig paa Formandens Stol, tog hans Klokke og bar sig i det hele taget meget idiotisk ad. Det gik her, som det altid gaar, naar Folk aflav Karakter og ringe Forstand komme til Magten; han kaldte til Orden skyldige og uskyldige i Flæng og sørgede paa en formaalstjenende Maade for Kassens Tarv. Men vi maa bede ham huske paa, at Krukken kan gaa saalænge til Vands, til den kommer hjem uden Hank, og at jo højere han kommer op, jo dybere vil hans uundgaaelige Fald blive, i hvilket han let kunde miste sit nuværende Embede...« ¹⁰⁸ – Hvad embede angår, gik det nu ikke så galt, thi den Holbeck, der er tale om, er identisk med skolens senere rektor!

Den 18. februar 1893 bragte »Vrøvlebogen« »en splinterny og bedrøvelig Vise, om hvorlunde Laurits Guttorm Knudsen, undertiden kaldet Kanelstangen, græmmede sig, da hans «Rose» blev plukket»: ¹⁰⁹

*I Oluf Baggers Gade
Sidder sorigfuld i Sind
Den bolde Laurids Knutson
Med Haanden under Kind.*

*Han kaster sig paa Sengen,
Han vildt mod Væggen render,
Og fnysende af ædel Harm
Han knuger sine Hænder.*

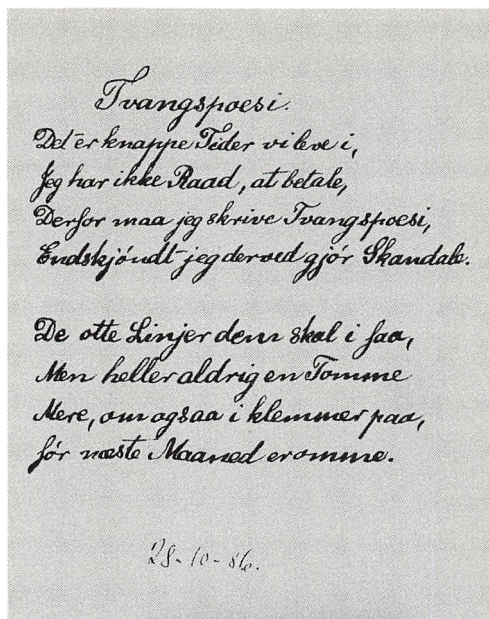
*»Hvad er der, liden Guttorm?
Hvi sørger du saa svart?
Er der Dig hændet noget,
som ikke er saa rart?*

Da Kammeraten, der har opsøgt ham, erfarer, at den, som han har udtænkt sig til brud, er røvet af en anden, giver han ham følgende trøst:

*Koldt Vand i Blodet, Guttorm,
Nu skal Du dig besinde.
Du Pinedød i Livet kan
En Anden Rose finde!*

O.L. Thomsen, der havde forfattet visen, fik i næste udgave af »Vrøvlebogen« følgende gravskrift ¹¹⁰ som tak for sin vise:

*Han aad og drak, var altid glad;
10 Rundtenommer daglig han fortæred'.
Naar blot han fik, hvad han fordøje gad,
Da har kun faa som han lykkelig været.*

Eksempel på »mimersk« tvangspoesi.

I 1896 lavede sekretæren »talemåder«¹¹¹ om sine Mimer-kammerater: »*Barn gør i By, som det hjemme har lært*«, sagde A. F. M. Petersen; han udtalte sin Tantes Meninger fra Mimers Talerstol. – »*Enhver Ting til sin Tid*«, sagde E. Rasmussen; han legede med Tinsoldater i Tysk-timen. – »*God Villie drager tungt Læs*«, sagde L. Hansen ved Soldet; han drak 7 Glas Punch.

Skete det, at det var en lærer, der holdt foredrag, var det kotyme, at vedkommende forlod klassen, når foredraget var slut. »Mimer« var disciplenes forening, og her havde lærerne intet at gøre! Når disciplene var alene, kunne de frit give udtryk for holdninger og meninger.

Viddet spillede, og der var ingen grænser for, hvad man beskyldte hinanden for. Disciplene indrykkede annoncer for hinanden; de latiniserede deres navne og lavede våbenskjolde; de skrev de taler, de ville holde, når de vendte tilbage til skolen som 25-års jubilare; de førte en omfattende korrespondance med tilsvarende elevforeninger ved lærde skoler ikke kun i Danmark, men også i Norge, Sverige og Island, ja de korresponderede sågar med »Mimer«, vogteren af brønden ved foden af verdenstræet. Der blev i det hele taget talt og skrevet meget, og produkterne røber, at langt de fleste mestrede sproget og forstod at udtrykke sig på en vittig måde. Selvfølgelig kunne det ikke tolereres, hvis én gik over stregen. Skete det, blev der idømt bøder. – Og det skete flere gange – ved hvert møde! Det hændte ikke så sjældent, at medlemmer anlagde sag mod hinanden. Det skete eksempelvis efter mødet den 26. februar 1887, hvor skandinavismen stod på programmet. Under diskussionen erklærede et af foreningens medlemmer sig som modstander af Københavns fæstning, og det førte med sig, at sekretæren i sit referat kaldte ham for »Forsvarsnihilist« og beskyldte ham for »Mangel paa Fædrelandskjærlighed«. I tiden, der fulgte, blev der bragt flere indlæg i sagen, og det endte med, at der blev

Vintergrønt.

Uddrag af Foreningen „Mimers“
Samfundsblad.

(Trykt som Manuskript.)

Odense.
Fyens Stiftsbogtrykkeri.
1884.

Forsiden af »Vintergrønt« fra 1884, udgivet i anledning af »Mimers« 25-års jubilæum. Skriftet er på 151 sider og har Sophus Michaëlis som en af de vigtigste bidragydere.

anlagt sag mod sekretæren. Natten mellem den 28. og 29. april gjorde de 3, der var udnævnt til dommere, følgende vitterligt: »*Thi eragtes 1) Anklagede Hall bør til Mimers Kasse for dette Forhold betale 50 Øre, skriver halvtredsindstve Ører. 2) Det paalægges Hall i Beretningsbogen at mortificere de mod A. Jensen rettede Sigtelser. 3) Det henstilles til Hall for Fremtiden at være mere nøjagtig i sine Referater. 4) Hall har at udrede Sagens Omkostninger med: 5 Øre. Efter denne Vor Dom have alle Vedkommende sig at rette!*« Dommen blev som sig hør og bør skrevet på dokumentpapir!¹¹²

Den alvorlige del af produktionen finder vi i »Mimers Væld«, hvoraf der er udgivet uddrag i forbindelse med »Mimer«s 25-års, 50-års og 75-års jubilæum.¹¹³ Størsteparten af indlæggene er digte. De blev læst og kritiseret, og værst gik det ud over dem, der ikke havde en lyrisk åre og var nødt til at bidrage med »tvangs-poesi«.

Først og sidst var det kærligheden og naturen, der blev skrevet vers om:

Vinter

*Nu ligger Sneen kold og trist derude,
De nøgne Grene let i Vinden vipper;
Men ensom jeg af Mindebægret nipper,
mens mine Øjne over Randen lude.*

Sophus Michaëlis, elev 1882–1884, var flittig bidragyder til »Mimers væld«.

*Det er saa trist, og Vinterstorme tude. –
Mon op hvert Haab, hver Fremtidsudsigt slipper,
Hvert Glimt af Solen mine Øjne glipper?
Vil ingen lille Sanger Vaar bebude?*

*Nej, trøstesløst er alt! – Alene bærer
jeg ved mit Bryst et smukt, et livfuldt Billed,
Der tit min Vemod og min Sorg har stillet,*

*Som Haabets Spirer i mit Hjerte nærer:
Jeg hende ser paa Æthervingen baaren,
Hun er saa frisk, – hun minder mig om Vaaren!¹¹⁴*

Digtet er skrevet af *Sophus Michaëlis* (1865–1932), der 1882 kom ind i skolens 5.klasse og dimitteredes to år senere. Som discipel er han beskrevet som flittig, men stilfærdig og tilbageholdende, til tider nærmest utilnærmelig. Allerede på det tidspunkt skrev han digte, og »Mimers Væld« 1883–84 indeholder en snes poesier fra hans hånd. En periode var han redaktør af »Mimers Væld«, og da foreningen samme år fejrede 25-års jubilæum og man besluttede at markere det ved udsendelse af en antologi med bidrag fra »Mimers Væld«, blev han udpeget som den ene af redaktørerne. Følgende uddrag af et senere interview¹¹⁵ tyder på, at han var initiativtageren: »Hvad er det, jeg hører. Vil du udgive en Bog? Det er jo Narrestreger! Hvis du vil dumpe til Eksamen, er det den sikreste Maade. Desuden kan man ikke skrive Vers i din Alder. Jeg forbyder denne Bogs Udgivelse«.

Men det tog Sophus Michaëlis ikke alvorligt. »Vintergrønt« blev trykt som manuskript, og der var på forhånd solgt 1000 eksemplarer. Bogen gav et overskud på 200 kr., og de blev anvendt til et muntert Mimer-sold. »Mimer« forærede rektor et eksemplar, men ifølge Michaëlis lagde han bogen til side uden at læse den. Havde han gjort det, havde han set en halv snes af Sophus Michaëlis' digte på tryk! Og det gik ikke den unge poet så galt, som rektor havde forudset. Kort tid efter bestod han afgangseksamen – med udmærkelse!

1891 blev Sophus Michaëlis cand.mag., og på det tidspunkt havde han debuteret med en »rigtig« digtsamling. Siden udgav han en række digtsamlinger og romaner. – Han var stede trofast over for skolen og kammeraterne, og han var blandt dem, der i 1926 tog initiativ til oprettelse af »Odenseaner Samfundet« (jvf. si. 341), ligesom han indtil sin død i 1932 var medlem af dets bestyrelse. I »Odenseaner Samfundet«s tidsskrift offentliggjorde han følgende digt, hvor han mindes sin skolegang i Odense Katedralskole:

Den gamle Skole

*Du gamle »sorte Skole«
vor Barndoms Katedral,
lad vore Minder sole
sig i din Højtidssal,*

*Elektricérmaskinen,
Fysikens Himmerig, ...
Broslagning over Rhinen
i Cæsars Gallerkrig.*

*istemme Morgensangen
saa morgenfrisk som før
og strømme gennem Gangen
til Klassens aabne Dør.*

*Igen en lille Dukkert
i Oder af Properts ...
Til Kontra fat en Huggert:
Hug Kvart! Parér Dybterts!*

*Den sorte Tavles Flade
os venter med sit Kridt.
Op paa Katedrets Stade
der knirker kendte Skridt.*

*Oldnordisk Sagatydning ...
Flerstemmig Sang tilslut ...
Saa rykkes ud til Skydning
med Muskedonner-Krudt.*

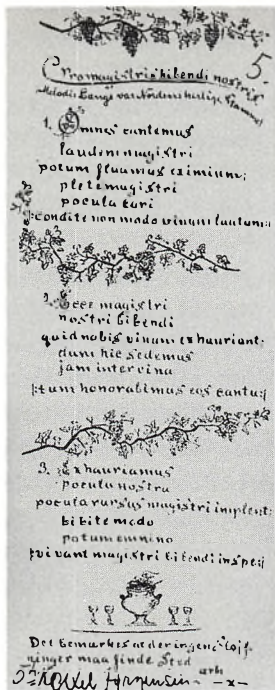
*Se, Messer lægger Uhret
foran sig til Kontrol:
Brat sidder vi i Buret,
Herr Cicero i Vold.*

*Taknemligt Mindet travet
i Odins-Byen ud,
besøger Aaens Haver
og hilser paa St. Knud.*

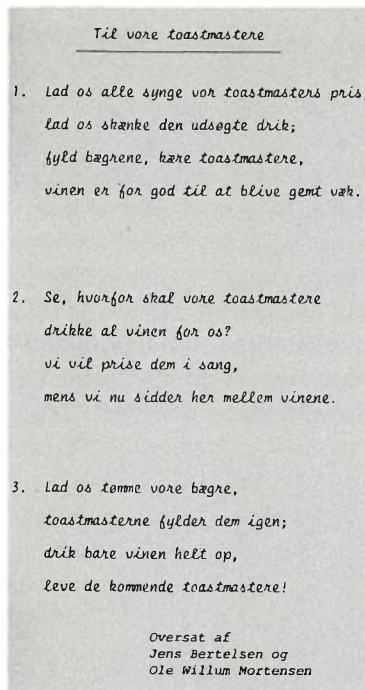
*I Heksametre fløjter
Homér sin Poesi,
mens Hjernen frigjort fløjter
til Aaen i det Fri.*

*Nu blæser sammen Garden
vor Barndoms Katedral:
Vi lægger an Kokarden
i Mindets Højtidssal.¹¹⁶*

En anden af »Mimer«s sønner, der fik et navn som lyriker, var *Kristen Larsen Kristensen* (1886–1944), der var gårdmandssøn fra Munkebo. Han gik på skolen i årene efter århundredskiftet og dimitteredes i 1910. Også han skrev vers, og da »Mimer« fejrede 50-års jubilæum og markerede det ved 1909 at udsende antolo-

Latinsk hyldestdigt og oversættelse fra Mimersold.

gien »Poesi og Prosa fra Mimers Væld«, fik han digtene »Morgen« og »Mod Efteraar« optaget. Rektor Giersing må have haft en anden indstilling end sin forgænger, idet samlingen blev tilegnet ham »med Tak for al Velvilje mod Mimer«. – 1926 udgav K.L. Kristensen sin første digtsamling, og der fulgte yderligere en halv snes samlinger i årene frem til hans død i 1944. Også han var et interesseret medlem af »Odenseaner Samfundet«.

Der var blandt disciplene andre lyriske begavelse, og der blev skrevet sange til så godt som alle fester og sammenkomster. At størsteparten er drikkeviser turde næsten være en overflødig bemærkning. Ved gåsesoldet den 14. november 1891 blev eksempelvis sunget følgende sang på melodien »Paa Tankens Slot«:

*De gamle Kæmper saa mangen Gang
 I Hal sig samled' efter Striden;
 ved djærven Tale og ved munter Sang
 hug Kniven de i Flæskesiden.
 Men spise Flæsket uden at faa lidt
 at drikke til, det var dem dog for fedt,
 derfor de drak
 til Sveden sprak
 og til de trimmed' under Bordet.*

*Vi rette os efter gammel Skik
og tager denne ret til Følge;
thi at vi dertil en Evne fik
det lader sig vist ikke dølgje.
Derfor lad først os spise rigtig godt,
bagefter styrke vi os med lidt vaadt;
spise vi vil,
drikke dertil
og more os, saa godt vi kunne.*

Da Mimer-brødrene holdt udflugt til Vissenbjerg den 26. maj 1878, blev der sunget for fædrelandet, for de tilstedeværende, for venskabet, for kvinden og for værterne. Sangen for fædrelandet var en lovprisning af Vissenbjerg-skoven:

*Vissenbjerg! din Bøgeskov
Først jeg vil besyngje,
Højt Din Skjønheds Pris og Lov
Skal mod Himlen klinge.
Stolt som Pallas' Pande høj,
Mild som Pigens Øje,
Blander sig i munter Spøgg
Skov og Dal og Høje.*

*Se en Skov saa dyb og stor,
Hør nu Bækkens Rislen,
Lyt til Bøgens Sangerkor
Og til Snogens Hvislen.
Liflig Sommer priser nu
Skovens Harpestrænge,
Hvorfor tie I da nu
Vakre, danske Dreng?*

Men der var dog noget, der overgik naturens skønhed:

*Dog en Skat endnu vi har
Mellem Skov og Dal og Høje:
Ingen Kilde straaler klar
Dog som Pigens Øje!
Ingen Rose er saa rød,
Skjønnere jo Læben funkler,
Hendes Stemmes Klang saa sød
Fuglesang fordunkler!*

Ofte blev der spillet revy og dilettantforestilling. Foreningens første arrangement udover de faste lørdagsmøder var en forestilling på Odense Teater den 22. marts 1859. Regnskabet¹¹⁷ udviser, at der er betalt 100 rdl. for leje af Odense Teater, at der er betalt 13 rdl. til maskinmester, belysningsmester, frisør, skrædder og kon-

trollør, 6 rdl. for afskrivning af musikken til »Genboerne« samt 2 rdl. for et par hvide atlaskhandsker. – I november samme år spillede der igen dilettant. Denne gang var det en velgørnehedsforestilling, hvilket den første måske også har været. Den gav et overskud på 282 rdl., og heraf blev de 220 rdl. skænket til bespisningsanstalten.

1893 blev der gjort forsøg på at spille komedie på selve skolen. Man havde valgt at spille scener af Hostrup og Johanne Luise Heiberg, men planen blev af forskellige grunde opgivet. – Den 12. april 1902 blev der for første gang holdt Mimer-bal. Til daglig havde piger ikke adgang til »Mimer«s møder. Det skete først i 1936.

Med årene synes kådheden at have taget overhånd. Da de nye bygninger i Jernbanegade skulle tages i brug, måtte »Mimer«s bestyrelse love rektor, »at Møderne skulde blive mindre støjende og ikke fuldt saa barbariske« som hidtil. Hvordan møderne havde udviklet sig, fremgår eksempelvis af referatet af mødet den 5. september 1891. Der blev holdt foredrag om dannelse, men indlægget synes at have inspireret tilhørerne i den gale retning: »*Største Delen af Medlemmerne synes næsten at sætte en Ære i at opføre sig saa drengeagtigt som muligt ved at huje og pibe og kaste med alle mulige Genstande lige fra gamle Skaaer til en høj Cylinderhat*«. ¹¹⁸ – I 1880 måtte foreningen betale 2 kr. 66 øre for istandsættelse af en katederstol, og det har uden tvivl været resultatet af et af de møder, hvor det er gået »barbarisk« til.

Ved soldet den 3. november 1900¹¹⁹ gik det så voldsomt til, at foreningens eksistens kom i fare. Af referatet fremgår det, at der var tilgået skolen »en alenlang Klage« fra politiet, hvoraf det fremgik, at der var »smidt Bænke i Vandet og rykket Træer op med Røde«. Deltagerne i soldet, der foregik hos madam Hansen i Fruens Bøge, hævdede, at de var uskyldige, men affandt sig dog med at bede politimesteren om forladelse og samtidig betale en bøde på 25 kr! – Rektor aflyste det forestående skolebal og fældede dødsdom over »Mimer«, men føjede til – »i alt Fald for i Aar«. Det sidste stod rektor fast på, idet »Mimer« først genoptog sin virksomhed den 24. august 1901.

Lærere og rektorer ¹²⁰

Som nævnt var det en række fremragende lærere, der var blevet knyttet til Odense Katedralskole i 1802. ¹²¹ Men én undtagelse: Mathias Schandorph, der underviste i religion og antropologi (filosofihistorie), følte ikke, at han var pladsen voksen og søgte om at blive entlediget efter et halvt års forløb. Det skulle vise sig, at han havde bedømt situationen rigtigt, idet han efter kortere tids ansættelse ved de højere skoler i Ribe, Fredericia og Vordingborg helt trak sig tilbage fra skolevæsenet. I hans sted ansattes cand. theol. Mathias Vilh. Brohm, og han beklædte stillingen i mere end 30 år.

At det var fremragende lærere, fik man hurtigt bevis for. Udover rektor var der 9 lærere ved skolen, og heraf udnævntes i de følgende år 5 til rektorer og 1 til overlærer ved andre skoler. 1806 udnævntes konrektor Søren Bloch til rektor i Nykø-

bing Falster, C.F. Degen til rektor i Viborg og J.E. Suhr til overlærer ved Helsingør Skole. Siden forlod yderligere tre lærere skolen: Thomas Trojel udnævntes 1811 til rektor i Fredericia og U.A. Rohde 1814 til rektor i Nyborg; han døde imidlertid allerede 1817, og han efterfulgtes af sin tidligere kollega, H.O. Bjørn.

Skolen havde på det tidspunkt 50–60 disciple, fordelt på 4 klasser. 10 lærere må ubetinget have været i overkanten, og efter at de 3 lærere var forfremmet i 1806, udnævntes der da heller ikke nye lærere i deres sted. De lærere, der ansattes efter rektor-udnævnelserne i 1811, 1814 og 1817, må have været mådelige, for i 1826 lod rektor Saxtorph følgende beklagelse komme på tryk i en privatskrivelse til et medlem af universitetsdirektionen, der flere gange havde klaget over, at kandidaterne fra Odense Katedralskole kunne for lidt: *»A kan og vil, men han er syg; B kan og vil, dog begynder han nu at blive utaalmodig efter Befordring; C vil og kan som før; D vil alt, men kan aldrig faae dona ludendi (evne til at levendegøre stoffet) og med alle sine artes (kundskaber) og dona docendi (evne til at docere) og den redeligste Villie skader han næsten ligesaa meget som han gavner; E kan lidt og vil heller ikke synderlig; F kan, vil, med Munden, men snarere mindre end mere i Gjærning end før, endskjøndt det var simpelt nok. Maatte A komme sig, D blive lærer ved Charlottenborg, E blive Avismand og F faae Pension, da vil jeg skrive Aaret 1827 med gyldne Bogstaver; thi Ingen, som kender, hvordan jeg nu har det, vil nægte mig Ret til at være modfalden«.*¹²²

Den gode rektor fik – som man kan forvente – ikke alle sine ønsker opfyldt! To af lærerne, henholdsvis Jens Krag og Johs. Boje, døde allerede året efter, den ene ganske vist efter at have fået den afsked, som Saxtorph undte ham, men han, der ikke kunne meget og heller ikke ville synderlig, forblev på skolen indtil 1839. Men han blev dog avismand! Han var gift med en datter af bogtrykker Chr. H. Iversen, der udgav den ene af byens to aviser, og efter svigerfaderens død i 1827 overtog han sammen med svigermoderen bladets redaktion. Hans fag var dansk og fransk, men han var kunstnerisk begavet og interesserede sig mere for at undervise i tegning og skrivning, hvilke fag han da også varetog. Det var ingen anden end adjunkt J.H.T. Hanck,¹²³ H.C. Andersens nære ven i Odense i 1830'erne. Når digteren opholdt sig i byen, boede han hos adjunkt Hancks, hvis hus lå ved Skjolden i Overgade, og her stiftede han bekendtskab med to af sin værts nære kolleger på skolen, overlærer Chr. Kalkar og adjunkt H.P. Kofoed-Hansen.¹²⁴ – Adjunkt Hanck udførte en lang række tegninger og akvareller af Odense-motiver, og det blev som kunstner og mæcén for eventyrdigteren, han kom til at gøre sig gældende, frem for som underviser ved Katedralskolen.

Fra 1806 til rektor Henrichsens tiltræden i 1843 var der ved skolen 6 embeder, og de var besat bortset fra perioden 1838–42, hvor der kun var 5 lærere ud over rektor. Gennemgående forholdt det sig sådan, at 2 embeder omfattede de klassiske sprog, 1 embede de matematiske fag og 1 embede fagene geografi, historie og dansk, mens de øvrige embeder var spredt over flere fag.

21 lærere kom til at beklæde embeder ved skolen i den pågældende periode. 11 af dem havde teologisk embedseksamen, 4 philologikum, svarende til sproglig-historisk embedseksamen, 4 var dimitteret fra det pædagogiske seminarium, mens de 2 sidste var cand.phil. (studenter med første eksamen fra universitetet). De

havde ikke samme baggrund som de øvrige, og det var da også den ene af dem, der fik det skudsmål af rektor Saxtorph, at »han skadede næsten ligeså meget som han gavnede«. Det skete ofte, at teologiske kandidater lod sig ansætte i den lærde skole, og når de blev trætte af det, søgte de embede som præst. Det var således tilfældet med 6 af de 11 teologer ved Odense Katedralskole i første halvdel af 1800-tallet. 5 af de øvrige blev som nævnt udnævnt til rektorer, og 3 døde i en alder af kun ca. 40 år. Følgelig blev den gennemsnitlige ansættelsestid relativ kort, og det har selvfølgelig også været med til at præge skolelivet. Kun 3 var ansat ved skolen i mere end 20 år: adjunkt, senere overlærer Peter Bergenhammer, der fra 1802 og indtil sin død i 1825 underviste i latin; adjunkt, senere overlærer Mathias V. Brohm, der fra 1803 og indtil sin død i 1834 underviste i religion og antropologi, og adjunkt J.H.T. Hanck, der ansattes som timelærer i 1802, udnævntes til adjunkt i 1806 og underviste i dansk, fransk, tegning og skrivning, indtil han på grund af sygdom måtte trække sig tilbage i 1839.

I årene efter 1802 var der 4 overlærerembeder ved skolen, og de var fordelt på fagområderne klassiske sprog, matematisk-naturvidenskabelige fag, religion og historie. Efterhånden som skolens overlærere udnævntes til rektorer, bortfaldt overlærerembederne – måske fordi skolens adjunkter ikke udmærkede sig ved den »Duelighed og Lærefliid«, som anordningen stillede krav om i forbindelse med udnævnelse til overlærer. Efter at Rohde var udnævnt til rektor i Nyborg, opretholdtes kun ét overlærerembede: P. Bergenhammer (1814–25), M.V. Brohm (1825–34) og Chr. H.A. Kalkar (1834–43).

De, der blev kendt uden for den lærde skoles verden, var først og fremmest Degen, Kalkar og Wiberg:

C.F. Degen (1766–1825) blev født i Braunschweig, men kom allerede i 1771 til Danmark. Efter studier i såvel matematik og naturvidenskab som teologi og sprog besvarede han prisopgaver i teologi og matematik og skrev derpå doktordisputats. Efter at have været lærer et par år for den senere Christian VIII ansattes han 1802 ved Odense Katedralskole, og som anført udnævntes han 1806 til rektor for Viborg Katedralskole. Efter 8 år i dette embede udnævntes han til professor i matematik ved Københavns Universitet. Han skrev en række lærde afhandlinger og nævnes som den, der indførte undervisning i den højere matematik i Danmark.

Chr. H.A. Kalkar (1802–86) ansattes ved skolen umiddelbart efter at have taget teologisk embedseksamen. Han underviste i latin, græsk og religion, og han nød stor anseelse som lærer. Med den nidkærhed, han lagde for dagen, blev han betragtet som en af skolens bedste støtter, og da Brohm døde i 1834, var det naturligt, at han overtog overlærer-embedet. Året forinden havde han forsvaret en filosofisk disputats, og tre år senere skrev han en teologisk disputats. – I det hele taget gjaldt det, at Kalkar var en meget flittig mand. Han tog ivrigt del i tidens debat, og der foreligger adskillige skrifter fra hans hånd. Synspunkter vedrørende den lærde skoles trivsel og selve undervisningen fandt vej til skolens indbydelsesskrifter (»Om Latinunderviisningen i Odense Cathedralskole«, 1842), og dertil kom adskillige lærde afhandlinger samt et katalog over Karen Brahes bibliotek. 1834–43 var han skolens bibliotekar, og ikke mindst i disse år fik biblioteket en betydelig vækst.

Det er sagt, at der skete en mærkbar ændring i byens åndelige liv, da Kalkar i 1827 fik ansættelse ved Odense Katedralskole og pastor Westengaard blev udnævnt til sognepræst ved Sct. Hans kirke. Størsteparten af byens gejstlige var og blev rationalister. De havde kun ringe forståelse for det vågnende åndelige liv, og Kalkar fik stor tilslutning, da han »for at fremme sund kristelig Oplysning og Opbyggelse« i årene 1836–40 holdt en række bibellæsninger for danske kristne, som han udtrykte det.

I længden var lærergerningen ikke tilfredsstillende for Kalkar, og kongen, til hvem han havde et nært forhold fra de år, hvor han som guvernør over Fyn boede på Odense slot, gav ham løfte om et præstekald. 1839 søgte Kalkar embedet som præst ved Vartov, men det blev som bekendt givet til Grundtvig. 1843 udnævntes han til sognepræst i Gladsaxe og Herlev, og han kom siden til at spille en betydelig rolle for dansk kirkeliv og missionsvirksomhed; bl.a. var han 1860–73 formand for Dansk Missionselskab.¹²⁵

S. V. *Wiberg* (1811–82) var ligeledes teolog. Efter kun 3 års ansættelse ved Odense Katedralskole søgte han præstekald, og han forblev i kirkens tjeneste resten af sit liv. Han var en ivrig personalhistoriker, og i 1860'erne indsamlede han oplysninger om de danske præster fra reformationen og til 1868. Det var et betydeligt indsamlingsarbejde, han udførte, og resultatet blev en præstehistorie, som udkom i 3 bind 1870–73 og som stadig betragtes som standardværket, når det gælder gejstlig personalhistorie.

Den, i hvis lod det faldt at indrette skolen på grundlag af 1802-reformen, var rektor *Ludvig Heiberg* (1760–1818), en broder til forfatteren P. A. Heiberg. Efter studiet af klassiske sprog tog han philologikum og siden magisterkonferens, og kun 26 år gammel ansattes han som konrektor ved Ribe Katedralskole. 1797 overtog han embedet som rektor ved Odense Katedralskole, og det var en taknemmelig opgave. Skolen havde været uden rektor i 4 år, og antallet af disciple var dalende. De fleste lærere var uduelige, og under en god ledelse kunne det kun gå fremad. Eftersom Odense Katedralskole 1802 var blevet udset til at prøvekøre den nye ordning, må rektor Heiberg have haft et godt ry som skolemand. Selv underviste han efter reformens ikrafttræden de højere klasser i latin, og han omtales – bl.a. af Rasmus Rask – som en god lærer. Han døde i 1818, kun 58 år gammel.

Heiberg efterfulgtes af *Jacob Saxtorph* (1771–1850), der var skolens rektor i perioden 1818–43. Efter 10 år som hører ved Roskilde Katedralskole var han 1799 blevet ansat ved Blaagaard Seminarium, og i 1809 var han blevet udnævnt til forstander for Jonstrup Seminarium. Det var således en erfaren skolemand, der 1818 overtog rektoratet ved Odense Katedralskole, hvor han som sin forgænger underviste i de klassiske sprog. Han havde imidlertid ikke samme styr på det som sin forgænger, og hvad undervisningen angik, kom skolen atter ind i en nedgangsperiode. Flere af lærerne var ret ringe, og skolen havde ikke det samme ry som i det første årti af århundredet. Omkring 1840 var tilgangen stagnerende; skolebygningen var stærkt forældet, og der trængtes til fornyelser på mange områder.

Med rektor Henrichsen, der afløste rektor Saxtorph i 1843, fik skolen en dygtig leder, og i løbet af de næsten 30 år, han stod i spidsen for den, tredobledes antallet

Skolens lærerkollegium 1890, fotograferet foran skolebygningen i Lille Gråbrødrestræde. Øverste række fra venstre: Teisen, Kaas, Cronfelt, Gredsted, Skouboe, Wilhelm, N. Rasmussen Christensen. Nederste række fra venstre: F.W. Johnsen, O. Johnsen, Karl Schmidt, rektor P. S. Petersen, Jacobsen, Zerlang.

af disciple. Med 1845-reformen var antallet af klasser blevet øget til 7, og en naturlig følge var oprettelse af nye embeder. Skolen havde da 10 lærere. 1856 oprettedes der som nævnt realklasser, og i de følgende år øgedes antallet af fastansatte lærere til 13. Sådan forholdt det sig, indtil 1903-ordningen trådte i kraft – fraset årene efter 1871-reformen, hvor de to laveste klasser bortfaldt og to af lærerne fik deres afsked og kom på ventepenge (J.P.K. Sick og Chr. Haugsted).

Da den private realskole ophørte sin virksomhed 1855 og der samtidig oprettedes realklasser på Odense Katedralskole, knyttedes realskolebestyrer Lassen til skolen som lærer, men allerede efter et års forløb udnævntes han til leder af Kolding ny Realskole. Yderligere ansattes som lærer den navnkundige Christian Hansen, der hidtil havde været lærer ved Lahns Skole, og han varetog undervisningen i regning og matematik i realklasserne indtil 1873. At mange af opgaverne i hans udbredte lærebogssystem har været prøvekørt i Katedralskolens klasser, er der næppe tvivl om.

Først mod århundredets slutning krævedes der skoleembedseksamen for at få fast ansættelse i den lærde skole. Indtil da var der fortsat en række teologer ansat ved skolen. Mere end halvdelen af skolens lærere i rektor Henrichsens tid havde teologisk uddannelse, og af disse overgik adjunkt Kofoed-Hansen, adjunkt Cronne, adjunkt Strøm, adjunkt Kühnell, adjunkt Nissen, adjunkt Taaffe, adjunkt Hjort og adjunkt Chr. Christensen til gejstlig virksomhed, for de flestes vedkommende på Fyn.

Af de øvrige lærere i anden halvdel af 1800-tallet var der adskillige, der kom til at virke ved skolen i mere end 30 år:

J.P.K. Sick (1839–72: fransk, latin, græsk)
 P.H. Kragh (1843–90: matematik, fysik)
 C. Faber (1847–83: dansk, religion, historie, geografi, hebraisk, tysk, latin)
 H.C. Vogelsang (1848–81: historie, geografi, religion)
 Vincens Strøm (1850–89: naturhistorie, geografi, dansk, fransk)
 F.W. Johnsen (1856–92: matematik, fysik, tegning)
 O.H. Johnsen (1866–1903: dansk, oldnordisk, tysk, græsk, latin)
 Karl Schmidt (1871–1920: fysik, matematik, tysk)
 Niels Teisen (1878–1915: religion, dansk, historie)
 H.F.T. Gredsted (1881–1919: latin, græsk, historie, dansk)
 Johan Kaas (1882–1921: engelsk, latin, tysk)
 P.S. Wilhjelm (1883–1927: latin, græsk, historie, geografi)
 S. Cronfelt (1888–1927: dansk, historie, matematik)
 Georg Nielsen (1892–1925: tysk, matematik)

Som det fremgår, underviste de fleste lærere i en række ofte vidt forskellige fag. Adjunkt Faber underviste eksempelvis i sine første år i dansk, religion, historie, geografi og hebraisk, i sine senere år i dansk, tysk og latin. At en lærer underviste i et sprog og et matematisk fag, er der flere eksempler på. Fagene var ikke bundet til enkelte embeder; som helhed gjaldt det dog, at der var 2 embeder besat med klassiske sprog, 2 med matematiske fag og 3 med fagene dansk, religion, historie og geografi, der var hyppige fagkombinationer.

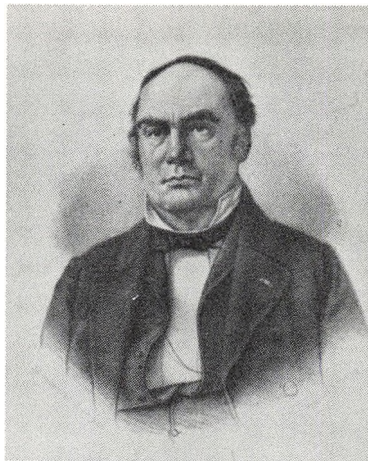
På den anden side var der også lærere, der kun koncentrerede sig om et enkelt fag. Det gjaldt eksempelvis overlærerne Zerlang, Karl Schmidt og Mads Rasmussen, der i længere perioder underviste hele skolen i henholdsvis fransk, fysik og naturhistorie.

Da engelsk indførtes som fag, blev det anset for væsentligt, at det var en lærer med praktisk erfaring, der kom til at undervise i faget. Læreren, der blev antaget, var J.R. Burd, der nedstammede fra en engelsk familie og »talte sproget med færdighed«. Han døde 1868, kun 46 år gammel, og som ny engelsk-lærer ansattes cand.theol. Edvard Garben, der nogle år havde været huslærer hos viceguvernøren på de vestindiske øer og ligeledes beherskede sproget perfekt. Han døde også i en ung alder, og han afløstes af Johan Kaas, der som sin forgænger underviste hele skolen i engelsk.

Der var flere af lærerne, der gjorde sig gældende uden for skolens verden: Inden for litteraturen var det overlærer Koefoed-Hansen og adjunkt Edvard Lembcke. – *Hans Peter Koefoed-Hansen* (1813–93) var cand.theol. og han ansattes umiddelbart efter sin embedseksamen i 1837 ved Odense Katedralskole, hvor han underviste i tysk, engelsk, naturhistorie og hebraisk. Han var af en grublende natur, og under pseudonymet Jean Pierre udgav han, mens han var lærer ved skolen, et par filosofiske romaner, der nævnes samtidig med Kierkegaards romaner. 1855 trak han sig tilbage fra skolelivet og overgik til gejstlig virksomhed. – *Edvard Lembcke* (1815–97), kendt for sine fædrelandssange og sin Shakespeare-oversættelse, var cand.theol. & philol. Efter at have været ansat 4 år i Vordingborg, ansattes han

Christian Kalkar, adjunkt og senere overlærer 1827–1843. Han var en af tidens kendteste teologer.

Historikeren Caspar Paludan-Müller, adjunkt senere overlærer 1829–1853. Litografi ca. 1860.

1848 ved Odense Katedralskole, hvor han fik timer i dansk og tysk, men allerede efter et års forløb fik han stillingen som konrektor i Haderslev.

Caspar Paludan-Müller (1805–82) var skolens historiker. Han var søn af sognepræst i Kerteminde, senere stiftsprovst i Odense og biskop i Århus, Jens Paludan-Müller. Han dimitteredes fra Odense Katedralskole 1822, 6 år før broderen Frederik Paludan-Müller. Efter at have taget teologisk embedseksamen ansattes han 1829 ved sin gamle skole, hvor han underviste i fagene historie, geografi og dansk. Hans store interesse var historie, og han omtaler i sin biografi positivt sin lærer fra skoleårene, den ganske unge adjunkt J.V. Jørgensen, »hvis livlige Foredrag væsentlig bidrog til at udvikle den Forkjærlighed for Historien, jeg allerede fra min Barndom havde næret«. De øvrige lærere havde han ikke meget tilovers for. Skolens latinlærer gav han følgende skudsmaal: »Den lærde Overlærer Peder Bergehammer, en Pebersvend og stor Svirebroder, næsten pedantisk nøjagtige Lærer i at passe sine Timer, men i de Aar, jeg var hans Discipel, stivnet i mekaniske Former for hele hans Undervisning, der kjedede og frastødte mig«. ¹²⁶ – Som lærer gjorde Paludan-Müller god fyldest, og han udviklede i Odense-årene sin forskerpersonlighed og vandt en anset position i byens åndelige liv. Ikke mindst spillede han en rolle i »Fyens Stifts litterære Selskab«, der i flere henseender var centrum for det kulturelle liv. Sin forfattervirksomhed indledte han i årene efter ansættelsen ved skolen. 1831, 1832 og 1836 offentliggjorde han i skolens indbydelsesskrift afhandlinger om bl. a. Sct. Hans Kloster i Odense og biskop Jens Andersen Beldenak, 1841 et længere indlæg om historieundervisningen i de lærde skoler. 1840 skrev han på latin doktordisputats om Kalmar-unionen. Normalt var philologikum betingelse for at opnå stilling som overlærer, men Paludan-Müller overtog skolens eneste overlærer-stilling i 1843, selv om han ikke havde denne uddannelse.

I det lange løb blev Paludan-Müller – som han udtrykte det – »træt af den elementære Underviisning i Odense Skole«. Han ønskede større udfordring, og på Madvigs opfordring søgte han og fik rektoratet i Nykøbing Falster i 1853. 1872 udnævntes han – omend i en relativ høj alder – til professor ved Københavns Universitet. – Hans breve¹²⁷ er udgivet, og de giver indtryk af livet, som det formede sig for en lærer ved en lærd skole i midten af sidste århundrede.

Caspar Paludan-Müller havde 4 brødre, der alle dimitteredes fra Odense Kate-dralskole: Carl, der blev student 1817, Wilhelm, der blev student 1827, Frederik, der blev student 1828, og Jens, der blev student 1831.

Frederik Paludan-Müller (1809–76) – »Adam Homo«s forfatter – blev optaget i skolens 1.klasse i 1819, og han indstilledes til examen artium i 1827.¹²⁸ Han blev imidlertid syg og indstilledes igen året efter. Han blev atter syg, og i eksamensprotokollen er kun indført karakterer for skriftlig latin og skriftlig dansk. Karaktererne, han opnåede, var beskedne, og det hænger måske sammen med hans svage helbred. Ifølge faderen led Fritz, som han kaldtes, af »sovesyge«, og han tilskrev det den »anstrengelse«, han havde lagt for dagen op mod eksamen. Eksamen bestod han senere med 2.karakter, hvorpå han gennemførte jura-studiet.

Som discipel var han ikke fremtrædende, og skolen synes ikke at have gjort noget særligt indtryk på ham. Han omtaler ikke sine skoleår i Odense, og den skil-dring, han giver af Adam Homos skolegang i Århus, rummer ikke træk, der kan henføres til Odense Katedralskole. Af lærere omtales kun »Adjunkt Stæhr, en theologisk Stakkel«, der kalder på disciplenes latter, og det er sikkert adjunkt Brohm, han har haft i tankerne.

Caspar Paludan-Müller¹²⁹ var medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling 1848–49, valgt af Odense by. Andre af skolens lærere, der gjorde sig gældende på den politiske arena, var adjunkt G.F.P. Strøm,¹³⁰ senere sognepræst i Marslev-Birkende, der var medlem af Landstinget 1859–66, og adjunkt C. Faber¹³¹, der var medlem af Folketinget 1861–64. Begge var de konservative. – Flere af skolens lærere var medlem af Odense byråd: adjunkt C. Faber 1861–67, overlærer P. Kragh 1867–86 og overlærer Karl Schmidt 1881–96.

*Karl Schmidt*¹³² gjorde sig gældende på andre områder. Han underviste i fysik i 50 år, og han udgav lærebøger, der anvendtes ved de fleste højere skoler her i landet. Han drev teaterhistoriske studier og skrev bl.a. Odense Teaters historie. 1901 udgav han et værk om fremmede troppers ophold i Danmark i 1808, i de følgende år i skolens indbydelsesskrift aktstykker til samme, og det førte ham ind på studiet af Napoleon, hvilket i de følgende år affødte 7 bøger om helten. Det er ham, skolen kan takke for, at dens bibliotek er i besiddelse af en meget fin Napoleon-samling.

Flere af skolens lærere udnævntes til rektorer: Paludan-Müller som nævnt i 1853 (Nykøbing F.), Wiehe i 1852 (Århus), Taaffe i 1859 (Husum), Lefolii i 1866 (Viborg), Zerlang i 1902 (Ålborg), S.A. Christensen i 1909 (Nykøbing F.) og Karl Mortensen i 1920 (Ribe, siden Haderslev).

Lærerne havde deres daglige gang på skolen, hvor de fleste underviste 24–28 timer om ugen. Rektor havde som regel 15–18 timer, hvortil kom administrationsarbejdet, hvor han blev bistået af skolens inspektør. Rektors stedfortræder havde

ved århundredets begyndelse haft titel af konrektor, men dette embede bevarede kun indtil 1806, hvor skolens daværende konrektor udnævntes til rektor i Nykøbing F. Siden udnævntes der en inspektor. De første, der nævnes som inspektor, er Silfverberg og W. Johnsen. Sidstnævnte afløstes 1882 af adjunkt Karl Schmidt, men han fungerede kun i ét år, idet han 1883 overtog hvervet som skolens kasserer efter adjunkt Faber, og han førte skolens regnskab indtil 1922. Adjunkt Zerlang overtog 1883 hvervet som inspektor, og han efterfulgtes 1902 af adjunkt G. Nielsen.

Når en ny lærer ansattes ved skolen, konstitueredes han, og efter ca. et års forløb blev han »allernaadigst beskikket som adjunkt«. Fra omkring 1880 forlængedes aspiranttiden; en ny lærer ansattes som timelærer, efter to års forløb konstitueredes han som adjunkt, og efter yderligere et års forløb udnævntes han til adjunkt i fast stilling. – Det var fortsat de færreste adjunkter, der udnævntes til overlærere. Omkring midten af 1800-tallet havde skolen 2 overlærere (Paludan-Müller og Sick). Paludan-Müller forlod skolen 1853 og afløstes af Kragh. 1854 forflyttedes overlærer Lefolii fra Rønne til Odense, og skolen havde da 3 overlærere. 1903 udnævntes yderligere to adjunkter til overlærere, og skolen havde nu 5 overlærere (Karl Schmidt, S.A. Christensen, Gredsted, Kaas og Wilhjelm).

Hvad en række af skolens lærere var beskæftiget med uden for skoletiden fremgår af skolens indbydelsesskrifter i anledning af eksamen, særlige højtideligheder som festligholdelse af Majestættens fødselsdag m.v. 1839 blev det pålagt de lærde skoler at udsende sådanne indbydelsesskrifter,¹³³ men nogle skoler havde udsendt skrifter længe før, Odense latinske Skole således fra slutningen af 1760'erne. Vi får herigennem bekræftet, at datidens latinskolelærere var beskæftiget med videnskabeligt arbejde. Disse skrifter gav dem mulighed for at få deres arbejder trykt, og det har uden tvivl fremmet deres interesse for forskning. Selv om standarden kunne være svingende, får vi indtryk af de lærde skoler som små kulturcentre, og for Odenses vedkommende videreførte Katedralskolen en tradition, der var skabt af gymnasiet, hvorfra der er bevaret indbydelsesskrifter fra 1600-tallet. Udover videnskabelige afhandlinger bragtes der oversættelser af klassiske forfattere, pædagogisk debatterende artikler, hvoraf det fremgår, at fag som latin og græsk, historie og matematik prioriteredes højere end f.eks. nyere sprog. De flittigste bidragsydere var konrektor Bloch (klassisk litteratur, undervisningsmetode), overlærer Bergenhammer (klassisk litteratur), overlærer Kalkar (klassisk litteratur), overlærer Paludan-Müller (historie), adjunkt Broberg (fransk litteratur), overlærer Karl Schmidt (historie) og sidst, men ikke mindst rektor Henrichsen, der bl.a. i 10 hæfter i perioden 1846–68 offentliggjorde vægtige bidrag til skolens historie. Yderligere 5 skrifter indeholder interessante fortegnelser over skolens samlinger: biblioteket (1843), den matematisk-fysiske samling (1853), de naturhistoriske samlinger (1854/1855) samt de fysiske apparater (1878).

Tidligere havde skolens lærere været knyttet til byens kirker som degne, men det ophørte med 1802-ordningen. De fik nu en fast samlet løn mod tidligere, hvor deres løn var tilgået fra forskellige kilder. Der var ret stor forskel på de enkeltes løn. Ved 1800-tallets begyndelse aflønnedes rektor således med 1200 rdl., konrektor med 900 rdl., overlærerne med 500 rdl. og adjunkterne med 300 rdl. om året.

Dertil kom, at rektor havde embedsbolig. Ud fra de anførte beløb var det forståeligt, at lærerne var interesseret i »befordring« til højere stillinger. 1810 indførtes en begyndelsesløn på 400 rdl. og en slutløn på 600 rdl. for adjunkter, en begyndelsesløn på 800 rdl. og en slutløn på 1000 rdl. for overlærere. 1840 fik rektor 1800 rdl., skolens overlærer 950 rdl. og skolens adjunkter 400–700 rdl. i årsløn.¹³⁴

Til skolens fastansatte lærere udbetaltes der i 1800-tallet følgende samlede beløb:

1802	5.050 rdl.	1850–51	8.467 rdl.
1810	4.980 rdl.	1860–61 ca.	15.000 rdl.
1820	5.930 rdl.	1870–71	17.548 rdl.
1830	5.352 rdl.	1880–81	29.940 kr.
1840	5.860 rdl.	1890–91	30.119 kr.
		1900–01	41.175 kr.

Timelønnen, der ved århundredskiftet udbetaltes for overtimer, beløb sig til 1,25 kr. for fastansatte lærere, 0,75 kr. for timelærere. Af sidstnævnte kategori var der en præst, en kordegn, en kaptajn, en løjtnant, en oversergent, en sergent og en lærer fra almueskolen, der tilsammen underviste knap 40 timer om ugen.

Og hvilken dom har disse lærere så fået som undervisere og pædagoger? Materialet, der kan bygges på, er en række erindringsartikler, offentliggjort i Odenseaner Samfundets tidsskrift¹³⁵ i perioden 1926–76. Størsteparten er skrevet af disciple, der gik på skolen i perioden 1860–1900, og det billede, der gives, dækker i det store hele anden halvdel af 1800-tallet. I nyere tid har bl.a. litteraturkritikeren Jens Kruuse og professor P.G. Lindhardt udgivet erindringsbøger,¹³⁶ hvor der indgår erindringsstof fra skolen. Det ligger i sagens natur, at det er subjektive betragtninger, præget af, om den, der har ført pennen, i sin tid har forladt skolen med lettelse eller med vemod. Derfor kan det ikke undre, at skribenterne undertiden giver vidt forskellig bedømmelse af de enkelte lærere.

Eksempelvis tegner Jens Kruuse – ikke uden en vis humoristisk sans – Odense Katedralskole som et sted, hvor man fik klø. Han skildrer lektor Cronfelt, der fik raserianfald, lektor Strøm, der slog kort og kontant, når der blev begået en fejl i tysk, lektor Leidersdorff, der kaldte synderen op til katederet og løftede ham i de små hår mellem tinding og øre og prøvede til et par gange, før lussingen faldt, lektor Brusendorff, der i hver naturhistorietime udvalgte to sekretærer, der skulle være ham behjælpelige med at tage de dstoppede fugle frem; de to elever var sikret mod at blive hørt; til gengæld fik de en knaldende lussing, hvis nogen i klassen var urolig eller dårlig forberedt – med følgende bemærkning fra lektoren: »Jeg gider ikke rejse mig!«

Læsningen af disse linier fik en af de samtidige elever, Gunnar Engberg Hansen, til at reagere. I en erindringsartikel, der blev bragt i »Morgenposten« i 1983,¹³⁷ skriver han bl.a.: »Jeg er langt fra tilfreds med den beskrivelse, Jens Kruuse giver af mine gamle lærere fra årene 1923–30. Den er alt for kortfattet og unuanceret, for ensidig og derfor simpelt hen ikke sand eller retfærdig«. Han giver Jens Kruuse ret i, at der var lærere, der fik raserianfald og uddelte øretæver, men han mener –

Rasmus Rask, elev 1801–1807, hvis lærere havde blik for hans usædvanlige evner. Stik fra 1818.

med rette – at de positive sider også må frem. Dette må man have in mente, når man læser følgende udsagn:

Fra 1800-tallets begyndelse foreligger der fra disciple flere udtalelser om skolens lærere. *Rasmus Rask*¹³⁸ optoges 1801 i skolens 2. lektie; han dimitteredes 1807 og kom således til at opleve skolen både før og efter reformen af 1802. De første lærere, han fik, betegner han som direkte dårlige. Han var »ypperlig af Naturgaver«, som der blev skrevet om ham i protokollen, da han oprykkedes i 4. klasse, og det har været begrænset, hvad lærerne har kunnet bibringe ham. En følge af 1802-reformen var udskiftning af en række lærere; de nye, der kom til, havde han et bedre indtryk af, og han sluttede sig til flere af dem. Han fik i skolen kendskab til latin, græsk, hebraisk, tysk og fransk; han drev videre studier og søgte at lære sig nye sprog, bl.a. oldnordisk, og han avancerede allerede i sin skoletid så vidt, at han kunne korrigere sine lærere. Det skal dog ikke tages som et tegn på, at lærerne var dårlige. Rask var en særbegavelse, som ved sine egne studier beherskede sprog og deres historie på et helt andet niveau end de øvrige disciple. Da konrektor Bloch i 1805 udgav en dansk retskrivningslære, kunne Rask således adskillige steder påvise usikkerhed i sin lærers grundsætninger; men han gjorde det yderst beskedent, og læreren blev ikke vred. Tværtimod gav han ham følgende smukke vidnesbyrd: »Paa hans Skarpsindighed og Evne til at trænge ind i en Gjenstand, at betragte den fra egne Synspunkter og opdage Urigtigheder, har jeg dette Semester havt meget ualmindelige Prøver ... Han er ikke af den store Hob, der uden videre Undersøgelser tager for fuldt Alt hvad Læreren siger. Idelig gjør han mig gode, velbegrundede, ofte endog meget fine Anmærkninger og Indvendinger«. En fin måde at give udtryk for, at disciplen på visse områder var læreren overlegen. – Også rektor gav

ham det bedste skudsmål: »Det er ikke usædvanligt, at han studerer til Klokkeren 1 eller 2 om Natten og er igjen oppe mellem 5 og 6 om Morgen, og man kan være sikker paa, at hans Studering er alvorlig og ikke for at give sig Anseelse af at være flittig«.

Rask har selv fortalt et muntert træk fra sin skoletid: Også efter eksamen i 1804 skulle han som den flittige elev, han var, have en bogpræmie. Han havde tidligere fået bøger med historiske emner, men denne gang havde lærerne besluttet, at han skulle have Schønnings udgave af »Heimskringla«. Pedellen, der var kendt som en snurrig fyr, havde bragt bogpræmierne fra lærerværelset til katederet i øverste klasse, hvor uddelingen altid fandt sted. Da rektor nåede til Rask, var der imidlertid ingen »Heimskringla«. Han bebrejdede pedellen det; lidt efter vendte denne tilbage med den store bog i favnen, og det vakte almindelig jubel, da han forsøgte at undskylde sig: »Hr. Rigger! Jeg mente ikke, vi skulde ha' den store Prottekol med!«

Grunden til Rasmus Rasks omfattende sprogstudier blev lagt allerede i skoletiden i Odense, og selv om der kan siges meget negativt om lærerne, må vi erkende, at de var åbne over for den begavede husmandssøn fra Brændekilde. Når Rask siden betegnede sine første skoleår som et helvede, er der ingen tvivl om, at det er tilstandene før 1802-reformen, han sigter til, og at han fandt de nye lærere mere duelige end dem, der fik deres afsked.

Disse lærere var som nævnt befordret til højere stillinger, da *Frederik Zeuthen*, præstesøn fra Skamby, i 1820 optoges i ældste klasse på Odense Katedralskole, hvorfra han dimitteredes 1822. Det var mindre gode lærere, der havde afløst de tidligere, og i sine erindringer »Mine første 25 Aar«¹³⁹ giver han skolen dette skudsmål: »Odense Skole forekom mig dengang at være en daarlig Skole, og der var ingen Lærere, af hvis Underviisning jeg følte mig tiltrukken eller som havde noget ret Fremmede for mig«. Den eneste lærer, han giver et godt skudsmål, er overlærer *Bergenhammer*, som han betegner som »en dygtig Latiner, som forstod uden megen Snak ypperlig at holde Disciplin«. Undervisningen drejede sig dog »ikkun om en rigtig Oversættelse og en kort nøiagtig grammatikalsk Analyse«. Han var drikkældig og førte – som *Zeuthen* skriver – »udenfor Skoletiden just ikke noget ordentligt Levnet«. Ikke desto mindre forsømte han aldrig sin undervisning. – Om skolens øvrige lærere meddeler *Zeuthen*: »Vor Rector (*Saxtorph*) var en venlig, men snakkesalig Mand, der kun ved sin Stilling som Rector indgjød Respect. Han var dygtig i Physik og Musik, men ikke i Græsk, hvori han underviste os. Han havde flere Oversættelser for sig, naar han gennemgik *Plutark* eller en anden Forfatter ... Læreren i *Mathematik og Hebraisk (Kreidal)*¹⁴⁰ var som *Skind* og *Been*, man kaldte ham derfor »Døden fra Lübek«. Han havde Kundskaber nok, men han var uden al Myndighed, saa at Klassen øieblikkelig ved hans Indtrædelse forvandlede, idet Alle forlode deres Plads. Man løb ud og købte Hvedebrød, kom ind og spiste det, og passiarede med hinanden, saa at det Hele tog Skikkelse af et Marked. Ikkun den, som var oppe, behøvede at passe paa ... *Religionslæreren (Brohm)* var aldeles ikke istand til at virke noget paa os i religiøs Retning, og han bragtes ofte i Forlegenhed ved Spørgsmaal af Disciplene om en eller anden Religiøs Materie ... Lære-

ren i Fransk (Hanck) var en overfladisk, men godmodig Nordmand, som gjerne vilde more Klassen med sine lette Vittigheder...«.

Det er ikke noget imponerende billede, der gives af lærerne ved skolen omkring 1820, og det svarer i det store hele til det indtryk, vi får gennem Saxtorphs brev fra 1826 (si. 252).

Der foreligger yderligere et udsagn om skolen fra begyndelsen af 1820'erne. Teologen *Edvard Mau* fortæller i sine autobiografiske optegnelser,¹⁴¹ at han i efteråret 1821 kom i huset hos en jomfru *Jacobine Juul* i Odense og blev sat i Odense Katedralskole, »skjønndt denne Skole paa den Tid utvivlsomt var den sletteste i hele Landet«. Billedet, han tegner af skolens lærere, er lige så negativt: »Skolens Rektor var Professor *Jacob Saxtorph*, ... skjønndt han var, hvad man dengang kaldte stor Filolog, var det dog et Misgreb at kalde ham til Rektor, hvortil han var aldeles uskikket. Han var inderlig godmodig, saa man kunde ikke andet end holde af ham; men han havde ikke Ben i Næsen og kunde hverken holde Orden blandt Lærere eller Disciple. Enhver gjorde næsten hvad han vilde, og det var forunderligt, at man endda kunde lære Noget. Nogle af Lærerne vare aldeles uduelige, et Par tog sig engang imellem en Taar over Tørsten, og En, som havde udmærkede Kundskaber, kunde aldeles ikke sætte sig i Respekt, men Disciplene spillede ham paa Næsen, saa han maatte næsten være Dreng for dem ... Sommetider stod Tredie- eller Fjerdeparten af en Klasses Disciple henne hos en Bager *Nielsen* paa Vestergade og spiste Hvedebrød, medens Læreren stod og læste med de Andre, hvoraf dog Nogle gjerne stod og snakkede ved Kakkellovnen, istedetfor at sidde paa deres Plads. En af Lærerne brugte undertiden, naar de kaade Disciple gjorde ham det for broget, at hugge dem den franske Grammatik i Hovedet; men derved blev det sjelden bedre, og Disciplene morede sig kun over hans Hidsighed ... Alt gik paa bedste Beskub: man satte Lærerne Blaar i Øjnene, og den Ene hjalp den Anden for at kunne skaffe ham en taalelig god Karakter ved Overhøringen ... Rektor førte et meget mildt Scepter, og vi havde snarere for stor end for liden Frihed«. – De eneste lærere, der ifølge *Edvard Mau* kunne sætte sig i respekt, var *Bergenhammer* og *Jørgensen*, og de fag, der doceredes bedst, var latin og historie.

Da rektor *Henrichsen* tiltrådte i 1843, var samtlige lærere udskiftet, og der kom flere nye til i de følgende år. Det var i modsætning til tidligere decidede faglærere, og der er ingen tvivl om, at de har behersket deres fag i langt højere grad end eksempelvis *Rasmus Rask*s første lærere. Langt de fleste er beskrevet i erindringsartikler,¹⁴² og det er et broget billede, der tegnes af skolens lærere i anden halvdel af 1800-tallet:

De fleste af lærerne havde øgenavne. Rektor *Henrichsen* blev kaldt »Messer«, sandsynligvis fordi han havde titel af professor, *Jacobsen* »Kybbi«, *Johnsen* »Gøbbi«, *Sick* »Kuglen«, hvilket hentydede til, at han var meget svær. *Vincens Strøm* hed »Fatter Hum«, fordi han altid rømmede sig, *Lefolii* »aalim«, fordi han udtalte det latinske ord *olim* med å. *Faber* lod ofte sine disciple vide, at de var sløsedede, og følgelig hed han aldrig andet end »Sløs«. Mere skulle der ikke til. *Silfverberg* var særdeles hårdhændet i sine afstraffelsesmetoder, og det gav ham navnet »Smeden«. Når *Cronfelt* blev kaldt ved sit fornavn »Simeon«, var det at betragte som et hædersnavn. Ham kunne alle lide.

Det er selvfølgelig de særprægede personligheder, der oftest har måttet holde for:

Sick,¹⁴³ der underviste i fransk, var meget distræt. Han var meget nærsynet, men bar ikke briller, og følgelig måtte han have næsen helt nede i bogen. Han blev ofte drillet, og det var ikke så lidt, han måtte finde sig i. Blev det for voldsomt, fik han på det nærmeste bersærker gang, og så var han ikke til at spøge med. Han havde nogle vældige labber, og der var respekt for de lussinger, han serverede. Når synderen prøvede på at undgå dem, var hans første kommentar: »Hænderne ned er den første Betingelse«! Som pædagog blev han betragtet som en umulighed. Bl.a. lod han aldrig sine disciple læse op på fransk. Engang, da Madvig var på inspektion, kom det til en pinlig situation. Madvig ønskede at høre disciplene læse dagens tekst på fransk. De forsøgte sig, men uden at Madvig nåede at opfatte, at det var fransk!

Når *Silfverberg* underviste, hed recepten »latin og klø«. Fejl i remserne blev prompte honoreret med en lussing. Til tider haglede det med dem, og der var ingen, der vovede at klage. Han var en statelig mand at se til, høj og rank og med kindskæg. Når han underviste, gik han altid rundt i klassen, men med jævne mellemrum begav han sig til katederet og forsynede sig af snustobaksdåsen, som han stillede der, når timen begyndte.

Vogelsang var skolens hovedlærer i historie og geografi. Han er beskrevet som hører i gammeldags forstand, og det lykkedes ham sjældent at gøre disciplene interesseret i sine fag.

Vincens Strøm, der bl.a. underviste i naturhistorie og geografi, var fagligt en kapacitet, men han var meget heftig og kunne blive så rasende, at han rev en bog midt over. Han havde en ypperlig fremstillingsevne, men hvad hjalp det – hedder det i en af erindringsartiklerne – når han var kolerisk og skræmte sine disciple både fra at spørge og fra at svare. Han kunne finde på at stille et spørgsmål og føje til: »Den, der svarer forkert, får en lussing«! At der var ro i hans timer undrer ikke. Paradoksalt nok var det ham blandt skolens lærere, der var poetisk anlagt, og skulle der skrives en kantate til translukationen, var det ham, man henvendte sig til.

*Lefolii*¹⁴⁴ havde et temperament, der var lige så heftigt, og det fik afløb i tordentaler i tide og utide. Selv om han skræmte disciplene fra sans og samling, var han respekteret som en dygtig lærer. Til tider gennemførte han klasseundervisning, og det var ikke noget, man var forvænt med i datidens undervisning. Tilmed følte hans elever, at han havde en plan for sin undervisning. Han bar altid fløjlskalot og gik i en gammel livkjole; han var noget af en original at se på, og havde der dengang eksisteret et skoleblad, havde han været et fund for karrikaturtegnere.

Tysklæreren *Broberg* var en af dem, hvorom man sagde, at han aldrig burde have været lærer. Det var ham en umulighed at holde disciplin, og han havde det ikke rart i timerne. Han var velbevandret i den tyske litteratur, men han beherskede ikke sproget, og det gjorde det ikke bedre. Til tider havde man medlidenhed med den ellers rare lærer.

O. Johnsen var sprogmand, og da der indførtes undervisning i oldislandsk, var det naturligt ham, der fik tildelt dette fag, eftersom han var islænding. Han var så

elskværdig og rar, at ingen gad føre krig med ham. Hvad han kunne mande sig op til at sige var dette: »Så, nu går konversationen igen nede på bageste række«. – De øvrige havde travlt med at forberede sig til de resterende timer af dagen.

*Jacobsen*¹⁴⁵ var en dygtig filolog, men han manglede selvbeherskelse og blev aldeles rasende, når der blev begået fejl. Når han blev hidsig, rev han i gardinsnoeren, og det hændte mere end én gang, at gardinet faldt ned. Nok var han kolerisk, men han var respekteret for sin store viden, og det forlød, at han i sine rolige øjeblikke endog kunne være morsom. Lærebøger betjente han sig ikke af, idet han kunne stoffet udenad.

Også *Niels Teisen*¹⁴⁶ var kendt for sine lussinger, og det var især i religionstimerne, han delte ud af dem. Med rette kan man sige, at skriftstederne blev banket ind i disciplene! Han interesserede sig stærkt for religionsfilosofi – i modsætning til disciplene, der fandt »lille Teis« tør og kedelig.

Wilhjelm, der underviste i klassiske sprog, var noget af en pedant. For ham – som for de fleste, der underviste i disse fag – var det grammatik, der var i højsædet, og det åndfulde kom langt nede i rækken. Det var døde sprog, og det var vigtigere at vide, hvilken kasus ordene stod i, end at vide, hvad der lå bag dem.

For størsteparten af disse lærere gjaldt det, at de holdt disciplene på afstand. Selv om der skete noget ude i den store verden, gav de ikke slip på deres fag. End ikke i historietimerne gav man sig af med den aktuelle politik. – For de fleste sproglærere var undervisningen ren formalistisk. Hvert ord hos de klassiske forfattere blev vendt og drejet; hvad de gav udtryk for, var der normalt ingen, der befattede sig med. Også nyere sprog fik samme behandling. Grammatiske remser var vigtigere end at indøve udtale og tale sproget. Når der var lærere, der lagde vægt på det sidste, vakte det opsigt.

Odense Katedralskole var imidlertid ingen undtagelse. Sådan forholdt det sig i alle de lærde skoler. Mange af 1800-tallets lærere var som nævnt teologer, og matematik, fysik, geografi og naturhistorie tilegnede de sig hen ad vejen. Uden at kende noget til fagenes metodik underviste de på bedste beskub, og kneb det med at holde disciplin, havde de andre midler at gribe til.

Når man har læst disse beskrivelser, der ikke bygger på enkelte, men adskillige disciples udsagn, er der én ting, der er helt sikker: Der blev givet øretæver i datidens lærde skole. Hos mange af lærerne slog pædagogikken ikke til, og det blev der bødet på med korporlig afstraffelse. I denne forbindelse må man ikke glemme, at disciplene kun var 10–11 år, når de optoges i skolen, og der er jo nok blevet uddelt flere lussinger i første halvdel af det 8-årige skoleforløb end i sidste halvdel. Ifølge skolelovene var det kun tilladt lærerne at tildele »mindre straffe«, og hertil hørte øretæver ikke. Større straffe skulle »tilkendes« af skolerådet og – i hvert fald i begyndelsen af århundredet – eksekveres af pedellen.

Der er heller ingen tvivl om, at det er fortsat ind i dette århundrede, og der er næppe tvivl om, at Jens Kruuse har ret i noget af det, han skriver. Lad en enkelt optegnelse fra rektors kopibog 1912 tjene til at belyse dette.¹⁴⁷

En elev i 2 g havde udvist en sådan opførsel over for fransklæreren, at denne fandt sig foranlediget til at tildele ham en lussing. Dette ville eleven ikke finde sig i, og han skrev et brev til læreren, hvilket han afleverede til rektor og bad denne

videregive. Rektor fandt det ganske utilbørligt, idet eleven derved »ansporede til Genstridighed og Brud paa Disciplin og god Orden«. Rektor tog affære, og han bad faderen udmelde sin søn; skete det ikke, ville rektor lade eleven bortvise. Om grunden til lussingen oplyste fransklæreren, at eleven havde »forstyrret Undervisningen ved en pjanket Fnisen«, at det ikke var første gang, det var sket, og at han tilmed var mangelfuld i sin forberedelse. Rektor anførte i sin redegørelse, at han anså fransklæreren for at være »overordentlig human, hensynsfuld og besindig«, og han bad eleven om at give ham en undskyldning. Eleven truede med at anlægge sag, hvilket dog skulle vise sig kun at være et råd, han havde fået i familiens private omgangskreds.

Rektor lod afholde lærermøde. Af referatet fremgår det, at »Inspektør paa Legepladsen erklærede, at han maatte opgive sin Stilling, hvis G. blev i Skolen«. Samtlige lærere gik ind for, at eleven bortvist fra skolen. – Den fortvivlede moder opsøgte læreren og tilbød ham en erkendtlighed, såfremt han ville lade nåde gå for ret, men læreren erklærede, at han »i alt, hvad han havde gjort, havde haft G.'s Vel for Øje«. Rektor stemplede eleven som »en i høj Grad rethaverisk, højst usympatisk Kværlant« og føjede til, at det ville være en lykke for alle parter, om han blev fjernet. – Og det blev resultatet. G. forlod skolen i november 1912!

Sandsynligvis har lussingen, fransklæreren gav, været retfærdig, men det synes ikke at have været det væsentlige i denne sag. Eleven gjorde vrøvl over den lussing, han havde fået, og det kunne ikke tolereres. Uden at den korporlige afstraffelse skal forsvares, skal det dog bemærkes, at det er føjet til flere af de citerede skildringer, at lussingerne som regel faldt på de rigtige steder.

Hermed være ikke sagt, at alle lærerne udviste mangel på pædagogik og måtte klare sig på anden måde. Lige så mange lærere, som der er omtalt, har fået et godt skudsmål af disciplene:

Kragh,¹⁴⁸ der underviste i matematik i en menneskealder, var rolig og behersket i sin fremtræden, og for ham eksisterede disciplinære problemer ikke. Alle respekterede den fremragende matematiklærer, og der var ingen, der prøvede at gribe forstyrrende ind i hans undervisning. Det hævdes, at han i 1871 fik rektoratet tilbudt efter Henrichsen, men at han afslog.

Hans fagkollega, *W. Johnsen*, betegnes som en behagelig lærer. Han var den eneste af skolens faste lærere, der ikke havde en akademisk uddannelse. Han havde taget landmålereksamen, men helligede sig helt undervisningen. Han var en særdeles flittig mand; han havde som regel mere end 30 timer om ugen, og tilmed underviste han ved Teknisk Skole, hvis forstander han siden blev.

Faber var en af de få, der kunne smøge læreren af sig og give sig til at fortælle. Disciplene var lydhøre, når han berettede om guldalderens digtere, og han blev betragtet som en udmærket dansklærer. Han var meget alsidig, og de 36 år, han var knyttet til skolen, kom han til at undervise i op mod en halv snes fag.

*Garben*¹⁴⁹ havde fremragende evner som lærer, og han forstod at vinde sine disciple, der elskede ham. Som ung havde han som tidligere nævnt været huslærer på de vestindiske øer, og det havde sat sit præg på ham. I modsætning til de andre var han yderst moderne i sin påklædning, og han mindede om en engelsk gentleman. Han var den eneste af skolens lærere, der ikke bar skæg. Garben, der var

ungkarl, led af en uheldbredelig sygdom, og han døde i en forholdsvis ung alder. Han nægtede dog at give op og underviste så sent som dagen før sin død.

Poul Chr. Nielsen var klassisk filolog og havde været huslærer på Frijsenborg og foretaget en længere lystrejse til Sydeuropa, før han ansattes på Odense Katedral-skole. Han blev betragtet som værende en meget moderne lærertype, idet han prøvede på at få et kammeratligt forhold til sine disciple, der fandt ham elskværdig, men lidt nervøs. Han led af brystsyge og døde ligeledes i en ret ung alder.

Selv om *Karl Schmidt*¹⁵⁰ kunne blive bidsk og give øretæver, var han afholdt som lærer. Han var en af skolens markante lærere, og han kom især til at spille en rolle for faget fysik, som han var med til at opbygge, efter at faget var blevet betydeligt udvidet med 1871-ordningen. Han var en af de få, der interesserede sig for elevernes fremtid; han rådede hver enkelt og gav hermed en første form for studievejledning. Han var en god fortæller, og han optrådte ofte i »Mimer« som foredragsholder og oplæser. Med årene følte han det som lidt af en plage at undervise, og han livede op, når han blev bedt om at fortælle om Napoleon eller byens gamle teater. Han pensioneredes i 1920, men underviste endnu i 2 år, hvorved han kom til at fejre 50-års jubilæum i den lærde skole. Endnu som 77-årig dimitterede han til studentereksamen.

*Zerlang*¹⁵¹ underviste i fransk og lagde vægt på, at disciplene beherskede det talte sprog. De fleste disciple satte en ære i at tale fremmedsprog med dansk accent, men hos Zerlang kom de til kort. Han var bestemt og retfærdig, og han blev anset for at være et oplagt rektoremne.

Gredsted er betegnet som en god lærer, der gik pædagogisk til værks. Han underviste i græsk og latin, og han lagde stor vægt på, at grundlaget var i orden. Han interesserede sig for andet end sine fag, og gennem diskussioner prøvede han at åbne disciplenes øjne for en verden, der lå uden for skolens.

*Skouboe*¹⁵² er omtalt som en stilfærdig og fredelig lærer, der gav en fornøjelig undervisning. Han gik meget foroverbøjet, kravlede til tider på det nærmeste hen ad gangen, og på grund af svagelighed måtte han som kun 47-årig søge sin afsked.

Af *Cronfelt*¹⁵³ gives der et meget sympatisk billede. Han evnede at gøre matematiktimerne underholdende, og han var elsket af alle – og mest af dem, der havde svært ved faget. Han hidsede sig sjældent op og sås aldrig uoplagt. Især respekterede han, fordi han aldrig gjorde forskel på sine elever.

Bardram,¹⁵⁴ der var barnebarn af Tietgen, var et meget beskedent menneske. Han underviste i sprog, og også han var af den opfattelse, at det ikke var af så stor værdi at beskæftige sig med nyere sprog, hvis de ikke kunne tales. Han var vidt berøjt, og der blev lyttet, når han fortalte om sine oplevelser i London og Paris – ja sågar i Amerika, hvor han havde været under et års orlov.

Med *S.A. Christensen*¹⁵⁵ og *Karl Mortensen*,¹⁵⁶ der kom til skolen i 1890'erne, indvarsledes en ny tid. De fleste af skolens lærere var ret reaktionære, og det kom ofte til sammenstød med de nye lærere, der blev anset for at være radikale i deres tankegang. Begge betegnes som fremragende lærere, der forstod at engagere deres elever. Begge blev siden udnævnt til rektorer.

Det var nogle af byens embedsmænd, organister og kordegne samt militærfolk, der som timelærere varetog undervisningen i tegning, skrivning, musik og gymna-

stik. Da de ikke var akademikere og kun kom for at ekspedere forholdsvis få timer, var det ikke alle, der betragtede dem som fuldgældige. De omtales sjældent af disciple, der har tegnet et billede af deres gamle lærere, og det må være et tegn på, at de har passet deres undervisning og ikke helt haft så mange særheder som størsteparten af de fastansatte lærere. Lærere i disse fag er omtalt si. 206 ff.

Af timelærere skal dog i denne forbindelse nævnes den navnkundige regnelærer *Chr. Hansen*. Han var lærer ved Lahns Stiftelse, men knyttedes til skolen, da der oprettedes realklasser i 1856. Hvad det faglige angik, var han en kapacitet, og det var på et andet område, han afveg fra skolens øvrige lærere. Han var forfatter til en række regnebøger, der blev brugt i næsten alle landets skoler, og han tjente en formue på dem. Han var fast opponent, når der holdtes generalforsamling i de odenseanske aktieselskaber, og han lod opføre en større villa, i hvis have han promenerede og hilste på sine kolleger fra skolen, når de med deres familie en enkelt gang tillod sig en tur på Odense å! Mon ikke et par af dem har været lidt misundelige på Chr. Hansen, der ikke var akademikere og »kun« underviste i realklasserne?

Flere af de anførte var dimitteret fra Odense Katedralskole og var således vendt tilbage til deres gamle skole som lærere:

Det gjaldt August Kreidal, hvis far var præst på St. Thomas. Han kom ind på skolen i 1802, og han dimitteredes til universitetet 1811. Her var han studiekammerat med Poul Martin Møller, og han skal efter sigende have afgivet træk til Licentiaten i »En dansk Students Eventyr«,¹⁵⁷ hvilket måske forklarer, at han ikke drev det til mere end at tage den lille filologiske eksamen. Efter at have undervist et år ved Slagelse Latinskole, kom han 1817 tilbage til Odense Katedralskole, hvor han underviste indtil sin død i 1829. Han var en alsidig begavelse, underviste i hebraisk, fysik og matematik, var musikkyndig og skrev filosofiske afhandlinger. Det var ham, der af rektor Saxtorph fik det skudsmål, at han trods gode kundskaber, evnen til at docere og den redeligste vilje »næsten skadede ligesaa meget som han gavnede«, og dette udsagn forstås bedre, når man ved, at han var en af modellerne til Poul Martin Møllers licentiat.

I den første halvdel af 1800-tallet var det almindeligt, at cand. theol. er lod sig ansætte i den lærde skole, før de søgte præstekald. 4 af skolens dimittender, C.H. Hald, S.V. Wiberg, M.A.C. Crone og Gollich Strøm, sønner af henholdsvis odenseansk prokurator, res.kapellan ved Sct. Knuds kirke, odenseansk købmand og odenseansk gæstgiver, vendte således tilbage til skolen i perioden 1829–42 efter at have taget teologisk embedseksamen, og de underviste her i indtil en halv snes år, før de fik præstekald, Hald i Norup og senere i Lunde og Lumby, Wiberg i Nykirke-Faaborg, Crone i Herrested og Strøm i Marslev.

Yderligere gjaldt det Caspar Paludan-Müller (søn af stiftsprovst Jens Paludan-Müller, Odense), Vincens Strøm (søn af forpagter Strøm, Dyrupgård), Christian Faber (søn af biskop N. Faber, Odense), Henrik Chr. Vogelsang (søn af fuldmægtig Vogelsang i Krigskommissariatet), P.S. Wilhjelm (søn af sognepræsten i Snøde) samt H.F.T. Gredsted (søn af hofskomager Gredsted, Odense). For størsteparten af dem gælder det, at de blev ansat ved deres skole i en ung alder, og at de forblev i embedet, indtil de pensioneredes. – Også i dette århundrede er flere af skolens dimittender vendt tilbage til skolen. Det gælder bl.a. Vincens Riber Strøm

(søn af ovennævnte Vincens Strøm), H.St. Holbeck (rektor 1918–39), Tage Høeg (rektor 1945–61), Gunnar Andersen (adjunkt, senere lektor 1931–71) og Gunnar Hansen (adjunkt, senere lektor 1933–69).

Skolens rektorer i sidste halvdel af perioden var R.J.F. Henrichsen, P.J. Petersen og C.H. Rafn.

*Rudolph Johannes Frederik Henrichsen*¹⁵⁸ (1800–71) var søn af en købmand i Schwerin. 1811 kom han i huset hos en slægtning, den kendte københavnske grosserer M.L. Nathanson, der havde givet tilsagn om at sørge for hans uddannelse. 1818 dimitteredes han fra Borgerdydskolen og gik derpå i gang med studiet af klassisk filologi. Henrichsen, der var af jødisk slægt, lod sig døbe i studietiden.

1826 udnævntes Henrichsen til adjunkt ved Metropolitanskolen, 1828 til overlærer ved den lærde skole i Helsingør, 1830 til lektor ved Sorø Akademi. Han var studiekammerat med og nær ven af Madvig, og det er sandsynligt, at det var på hans tilskyndelse, at han søgte og fik rektoratet i Odense. Madvig skulle have sin skolereform ført ud i livet, og han har uden tvivl udvirket, at Henrichsen, der var en ivrig forkæmper for de madvigiske ideer, blev udnævnt til rektor for en af de lærde skoler.

Henrichsen indsattes i embedet af biskop Faber ved en højtidelighed i gymnasiets auditorium den 13. oktober 1843, og ved den lejlighed blev der sunget to sange, forfattet til lejligheden af Henrik Hertz.¹⁵⁹ Denne var ligeledes opvokset i det nathansonske hjem; de to plejebrodre holdt siden kontakten ved lige, og da Henrichsen skulle indsættes som rektor, har han altså bedt Henrik Hertz forfatte de pågældende sange. Uden tvivl drejer det sig om teksterne »Til Dig, o Gud! vor Tanke gaaer« og »Meget er dunkelt for den Yngres Øie«, som optoges i »Morgenspalmer og andre Skolesange til Brug for Odense Catedralskole«, som rektor Henrichsen lod trykke i 1846.

Henrichsen lagde fra starten stor iver for dagen, hvilket fremgår af et brev fra Paludan-Müller til skolens tidligere lærer, Chr. H.A. Kalkar: »*At jeg ikke før har besvaret Deres venlige Linier, er vor nye Rectors Skyld, som jager os fra det ene Arbejde i det andet. Examensschema, Examen, ny Lectionstabel, Lærermøder, det ene ovenpaa det andet osv.osv. lade os ikke komme til Ro. Meget kunde, efter min Overbeviisning, spares, dersom ikke den gode Mand var kommen hertil med en grundig Ringeagt for Alt hvad vi hidtil have gjort og en brændende Iver for at gjøre Alt nyt*«. ¹⁶⁰ Henrichsen var som nævnt stærkt engageret i det nye reformarbejde, og det er nok først og fremmest det, der kommer til udtryk i ovenstående brev, skrevet af en lærer, der havde undervist 15 år efter det gamle system.

Da Henrichsen tiltrådte, havde skolen endnu til huse i den gamle bygning på Klingenberg, og han gik straks i gang med planer om opførelsen af en ny skolebygning (jvf. si. 273). Han havde et godt forhold til både lærere og disciple, og skolen synes at have fungeret godt i hans tid, hvilket Paludan-Müller da også gav udtryk for 3 år senere: »*De spørger til vor Skole. Den lever vel, voxer i Omfang og fører sig ret godt op. Jeg veed kun Godt at sige om den ... Der er siden Henrichsens Ankomst ikke forefaldet et eneste disciplinært Tilfælde, som var værd at tale om*«. ¹⁶¹

Henrichsen underviste i latin og græsk. Han var filolog af den gamle skole, og hans undervisning var ikke mindre formalistisk end kollegernes. Af datidens klas-

siske filologer var han den, der kom Madvig nærmest, og det fremgår af professor Chr. J. Krügers skoleerindringer, at det var begrænset, hvad rektoren kunne lære af professoren: »En Dag meddelte Messer os, at Madvig, der dengang var Undervisningsinspektør for de lærde Skoler, var kommet til Skolen og bl.a. vilde give os en Time i Latin. Vi var stærkt spændte og tænkte, at den berømte Filolog vilde holde et Foredrag for os om den antike Kultur, den, som vi stadig maatte høre var Grundlaget for vor egen. Og hvad blev saa det hele til? Den store Mand – stor i dobbelt Betydning – sad paa Katederet, mens Messer sad paa en Stol nedenfor, og holdt et Foredrag om »Brugen af Imperfektum i Latin«, ofte sekunderet af Messer med Forsikringer om, at det var netop det, han altid havde sagt til os!«¹⁶²

Henrichsen gik som regel med kalot og bakkede på en halvlang pibe. Indtil lærerne ankom til deres klasse, patruljerede han på gangen med piben i venstre hånd og højre hånds pegefinger svajende frem og tilbage, mens han samtidig rystede på hovedet for at kalde larmende disciple til ro.

Da Henrichsen den 1. oktober 1868 havde været rektor i 25 år, markeredes det ved en højtidelighed i solennitetssalen.¹⁶³ Han udnævntes i den anledning til etatsråd, og tidligere og daværende lærere og disciple viste deres taknemmelighed over for ham ved oprettelse af et legat, der kom til at bære navnet »Rektor Henrichsens Jubellegat«. – Efter nogen tids svaghed entledigedes han fra rektorembetet i juni 1871, og han døde allerede den følgende måned.

Rektor Henrichsen var blandt dem, der stod bag udnævnelsen af H.C. Andersen til æresborger i Odense i 1867, og under sit ophold i byen aflagde digteren besøg på Katedralskolen, hvor rektor viste rundt.¹⁶⁴ Da H.C. Andersen året efter atter aflagde besøg i Odense og biskop Engelstoft blev syg, tilbød rektor Henrichsen straks, at H.C. Andersen kunne logere i rektorboligen. Det havde H.C. Andersen næppe drømt om, da han som dreng løb rundt på kirkegården ved Sct. Knuds kirke og misundte latinskoledisciplene, der færdedes langs skolen. Siden blev han sat i Slagelse Latinskole, og det var, mens han var discipel her, at hans velgører i Odense, oberst C. Høegh-Guldberg, i et brev dateret den 4. september 1824¹⁶⁵ lovede at bistå ham, såfremt han »ønskede nogen Forandring, f.Ex. blive forflyttet fra Slagelse til Odense Skole«. Vi kender ikke H.C. Andersens svar, og vi ved derfor ikke, hvorfor han ikke tog imod Høegh-Guldbergs tilbud. Siden fik H.C. Andersen som nævnt et nært forhold til adjunkt Hanck,¹⁶⁶ gennem hvem han traf overlærer Kalkar og adjunkt Koefoed-Hansen, og i årene omkring æresborgerudnævnelsen lærte han overlærer Kragh, overlærer Sick, adjunkt P.C. Nielsen og adjunkt Vincens Strøm at kende.¹⁶⁷

Henrichsen afløstes 1871 af rektor *Peter Jacob Petersen*¹⁶⁸ (1825–1904). I Sorø Skole, hvorfra han dimitteredes 1843, havde han bl.a. haft rektor Henrichsen som lærer, og han var blandt dem, der havde vakt hans interesse for klassiske sprog. Siden blev han elev af Madvig, og han var således godt rustet, da han efter embeds-eksamen 1854 ansattes som adjunkt, siden som overlærer ved Metropolitanskolen. 1871 fulgte udnævnelsen til rektor i Odense, og umiddelbart efter faldt det i hans lod at føre en ny skolelov ud i livet (jfv. si. 196).

Han var en høj, tynd mand og ret svagelig. Han led af en svær bronchitis og måtte færdes med den største forsigtighed. For størsteparten af skolens elever var

R. J. F. Henrichsen, rektor 1845–1871, var ivrig forkæmper for de madvigske reformtanker. Han var en af tidens betydeligste skolemænd.

han ret utilnærmelig, og man henvendte sig kun til ham, når det var absolut nødvendigt. Det var først i de sidste klasser, det gik op for hans elever, at der bag den sorte diplomatfrakke og det hvide kravebryst bankede et varmt hjerte for eleverne. Hans undervisning var tør og skematisk, og der faldt aldrig et ord uden for dagens lektie. Oversættelse i latin og græsk dikterede han, og han forlangte den ordret igen.

Han hørte også til dem, der slog en proper næve – og lige godt med begge hænder, hvilket følgende episode vidner om. Når der på grundlag af karakterer og vidnesbyrd skulle foretages omflytning i klasserne, gik han selv rundt i de enkelte klasser og meddelte resultaterne. De, der måtte rykke flere pladser som følge af dårlige karakterer, trak han med ud på gangen, hvor de fik en overhaling. Således hændte det engang, at en elev måtte følge med rektor, og han lod ham vide, at lærerne ikke var tilfredse med ham – bl.a. overlærer Johnsen, supplerede rektor. Hvilken af dem, spurgte eleven, eftersom skolen på det tidspunkt havde to overlærere ved navn Johnsen. »Aa, forresten dem begge to«, svarede rektor og gav eleven en knaldende lussing først med højre hånd og så med venstre hånd! Så var rektor garderet!

Rektor Petersen hører til dem, der er bedømt både positivt og negativt. Som nævnt var det kun hans egne elever, der mærkede, at han interesserede sig for deres ve og vel. Når han af nogle er blevet bedømt ret negativt, skyldes det nok, at han naturligt blev sammenlignet med sin forgænger, der var langt mere åben i sit forhold til eleverne. Rektor Petersen holdt dem på afstand, og derved fik de den fornemmelse, at han følte sig højt hævet over almindelige mennesker. – Han var for øvrigt ungkarl. Hans søster – af eleverne kaldt »Tante Laura« – styrede hus for ham, og hun omfattede skolen og dens elever med største interesse.

Rektor Petersen stod fremmed over for de nye reformer mod slutningen af århundredet, og i en alder af 75 år tog han sin afsked i 1901.¹⁶⁹ Da var der kun én lærer tilbage fra hans første år som rektor. Endnu mens han følte sig hjemme i skolens verden, havde han taget initiativ til opførelsen af den nuværende skolebygning i Jernbanegade. Kort tid efter – den 20. august 1896 – kunne han fejre sit 25-års jubilæum som rektor ved skolen, og den fik ved den lejlighed overrakt »*Rektor Petersens Jubilæumslegat*«, stiftet ved bidrag fra tidligere og daværende elever.¹⁷⁰ – Rektor Petersen døde 1904, 79 år gammel.

Han efterfulgtes af rektor *Carl Hjalmar Rafn* (1848–1919), der som sine forgængere var klassisk filolog. Efter ansættelse som adjunkt i Roskilde 1878–83 og som overlærer ved Metropolitanskolen 1883–1901 udnævntes han til rektor for Odense Katedralskole, men han nåede ikke at komme til at sætte sit præg på skolen og dens liv, idet han allerede 1902 søgte og fik rektoratet ved Metropolitanskolen, hvor han havde haft sit virke som overlærer i 18 år, før han søgte til Odense.

Rafn afløstes af rektor *F. Giersing*, der indsattes i embedet af stiftsprovst Balslev den 2. oktober 1902.

Skolebygningerne

Også hvad det bygningsmæssige angik, krævede 1802-reformen ændringer.¹⁷¹

Den gamle skolebygning på Klingenberg havde to etager. Selve skolen udgjordes af ét større lokale i underste etage, der ved et skillerum var delt i to afdelinger, hvoraf den ene gav plads til mesterlektionen, den anden til de øvrige lektioner. Øverste etage rummede foruden sanglokale bolig til 4 hørere.

Hver klasse skulle nu have sit eget lokale, og mens ombygningen stod på, blev undervisningen henlagt til gymnasiets auditorier. Der indrettedes 8 værelser, 4 i hver etage, og hvad indretningen angår, bar skolen for første gang præg af det, som vi forstår ved en skole. Samtidig foretoges nødvendige forbedringer. Bygningen var opført i 1500-tallet, og på flere områder var den utidssvarende. Således viste det sig, at gulvet ikke var stabilt nok. Visse steder havde man set sig nødsaget til at opføre skillerum direkte på det gamle gulv, og det havde haft til følge, at gulvet sank. Dertil kom, at bygningen var mørk og skummel og efter vore dages begreber uegnet til undervisningsbrug. Rimelige belysningsforhold havde man først fået i 1799, hvor der til de forskellige lokaler var købt lamper m.v. for ialt 91 rdl. Dermed var problemerne dog ikke løst. 1810 måtte der i vinterhalvåret foretages en ændring i timeplanen af hensyn »Lysning paa Tavlen«. De fag, der gjorde brug af tavle og landkort, blev således flyttet fra morgentimer og timer sidst på eftermiddagen til timer midt på dagen.¹⁷² Først da skolen i 1843 fik ny rektor, anskaffedes der to lamper til hvert klasseværelse, idet han fandt, at belysningen var for kummerlig.

Ombygningen var projekteret til 12.000 rdl., men den blev dyrere end beregnet, idet udgifterne kom til at beløbe sig til 15.000 rdl., der fordelte sig med ca. 3.500 rdl. til de bygningsmæssige ændringer ved selve skolen, ca. 4.500 rdl. til bibliotek,

apparatur og samlinger, mens 7.000 rdl. blev anvendt til anskaffelse af rektorbolig og istandsættelse af samme. Det var efter datidens forhold et ret stort beløb, og der er ingen tvivl om, at man har følt, at det var en så godt som ny skole, der toges i brug den 1. november 1802. Hele bygningen var nu inddraget til undervisning, idet hørerne ikke længere havde embedsbolig. Det var kun forbeholdt rektor, og til rektorbolig erhvervedes 1802 Magasingården på Torvet, kun få skridt fra skolebygningen. Selve købesummen beløb sig til 2.000 rdl.

Magasingården¹⁷³ var en forholdsvis ny bygning i to etager med flere side- og bagbygninger. Den var opført af amtsforvalter Chr. S. Østrup i 1760'erne, men var allerede 1774 overtaget af den kongelige kasse som afdrag på bygherrens gæld. 1799 blev gården overladt til byens fattigkasse som arbejdsrum, men den benyttes ikke til formålet og kunne følgelig afhændes til skolen i 1802. Så længe Katedralskolen havde til huse i bygningen på Klingenberg, tjente Magasingården som rektorbolig. 1846 fik rektor embedsbolig i den nye skole i Lille Gråbrødrestræde, og Magasingården afhændedes til Fyens Stifts Læseforening.

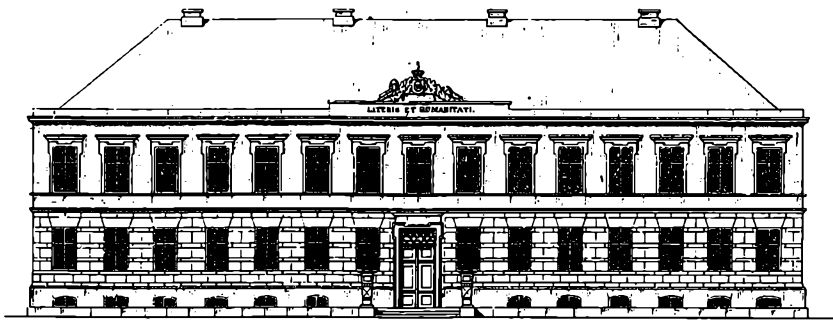
Selv om der i 1802 var foretaget betydelige ændringer, var og blev det gamle hus brøstfældigt. At reparere det, så at det på langt sigt kunne anvendes som skole, ville være en bekostelig affære, og selv om man ofrede det fornødne, ville forholdene aldrig blive helt tilfredsstillende. Rektor Saxtorph tog det under overvejelse at forsyne bygningen med endnu en etage og yderligere at ombygge gymnasiets bygning, som Katedralskolen havde disponeret over siden 1802, men heldigvis blev disse planer ikke realiseret.

Efterhånden stod det klart, at den eneste løsning var opførelse af en ny skole. Samme år, som rektor Saxtorph søgte om at blive entlediget, skildrede han for universitetsdirektionen lokalernes beskaffenhed: Af de 8 rum tjente de 6 som klasseværelser, hvortil der kom et musiklokale og lærernes »læse- og aftrædelsesværelse«. Der var nøgne kalkede vægge overalt; vinduer og døre var utætte, og træværket var meget brøstfældigt. Skolens samlinger opbevarede dels i gymnasiets lokaler, dels i rektorboligen, og en del af kirkegården gjorde det ud for legeplads.

Rektor Saxtorph bragte opførelse af en ny skole i forslag¹⁷⁴, og da rektor Henriksen tiltrådte, bakkede han omgående forslaget op. Den reform, skolen skulle indrettes efter, krævede mindst ét lokale mere end de forhåndenværende, og hvad der var værre, føjede han til, var »Uhyggeligheden og Ubeqvemmeligheden«.

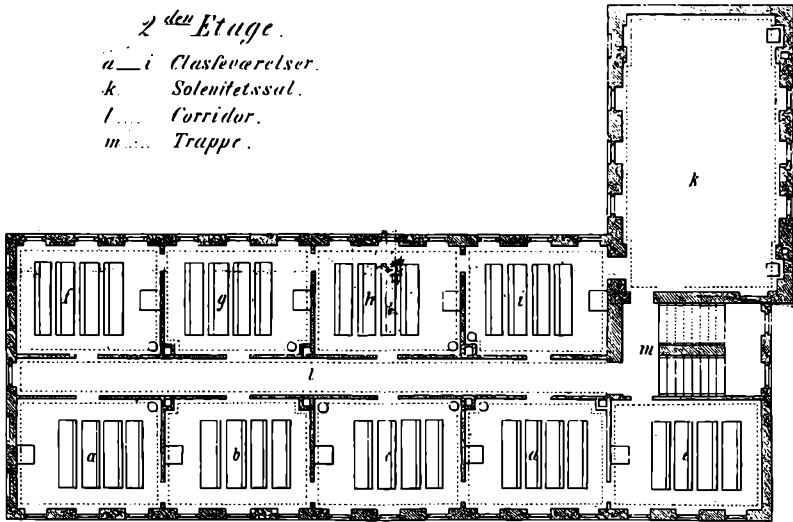
Og så gik det stærkt.¹⁷⁵ I januar 1845 købtes konditor Durys gård i Lille Gråbrødrestræde for en sum af 8.000 rdl. Udgravning af grund påbegyndtes samme år i maj; den 4. september blev der nedlagt grundsten, og den 7. november blev der holdt rejsegilde. Skolens eforat, stiftamtmand C. E. Bardenfleth og biskop N. Faber havde ivrigt støttet planerne, og det var en væsentlig grund til, at det hele kom til at gå så hurtigt. Det var da også dem, der sammen med skolens rektor fik deres navne på tryk på grundstensdokumentet,¹⁷⁶ hvoraf det yderligere fremgik, at selve grundstensnedlæggelsen blev foretaget af prinsguvernøren, den senere Frederik VII.

Efter et års forløb stod den nye bygning¹⁷⁷ klar. Den var i to etager med sidefløj mod syd. Øverste etage rummede 9 lokaler (7 klasseværelser, musiklokale og lærerværelse), alle 23 × 12 alen. I kælderen var der bolig til pedellen, køkken m.v.

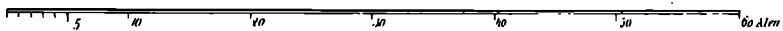
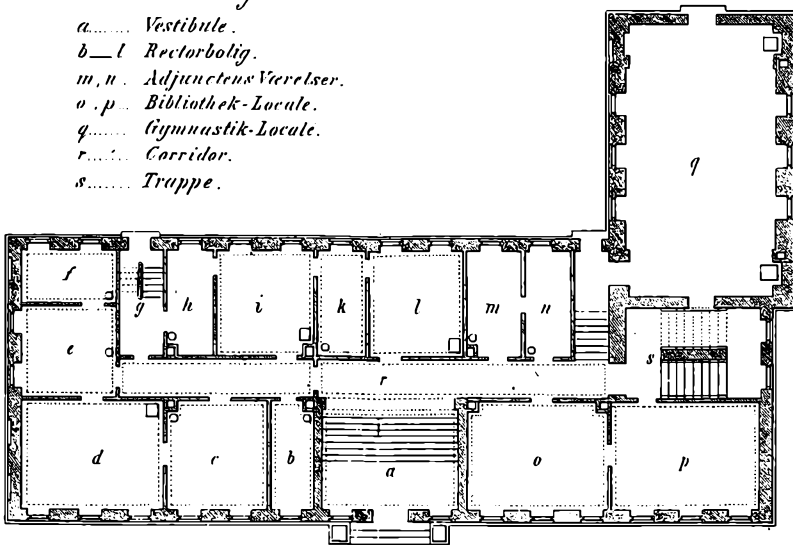
2de Etage.

- a*..... Clasleværelser.
- k*..... Solenitetsaal.
- l*..... Corridor.
- m*..... Trappe.

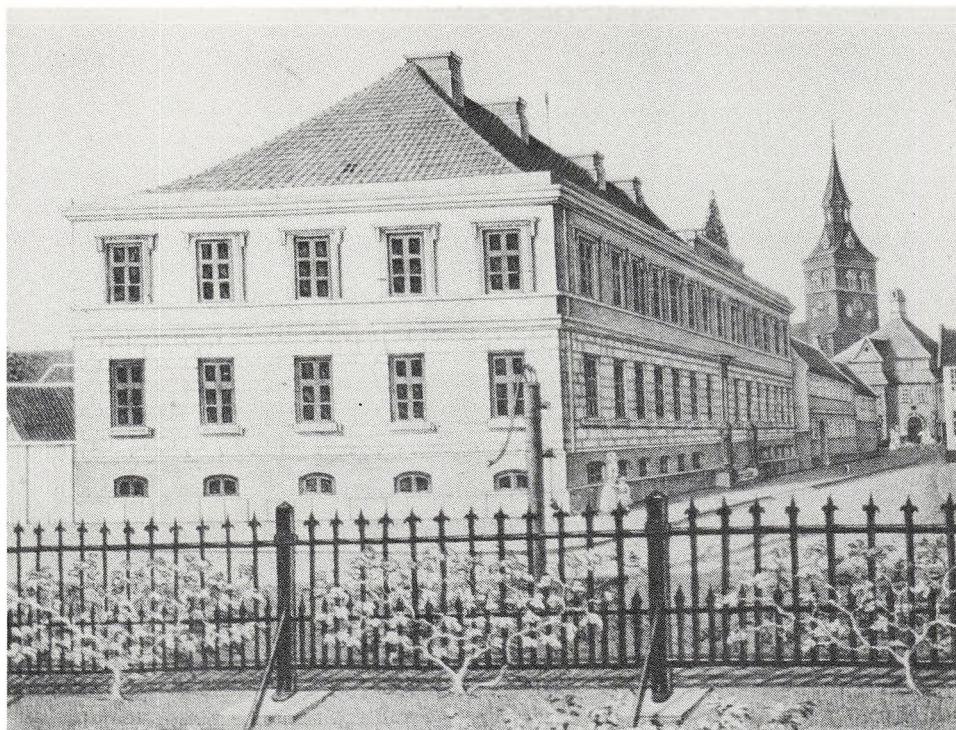

1ste Etage

- a*..... Vestibule.
- b*..... Rectorbolig.
- m, n*..... Adjunctens Værelser.
- o, p*..... Bibliothek-Localer.
- q*..... Gymnastik-Localer.
- r*..... Corridor.
- s*..... Trappe.

Tegninger til den nye skole blev bragt i et indbydelsesskrift, der udkom i anledning af skolens indvielse den 27. november 1846.

Odense Katedralskole i Lille Gråbrødrestræde blev indviet i 1846 og var i brug som skole indtil 1894, hvor bygningen i Jernbanegade blev taget i brug. Huset fandt senere anvendelse som posthus.

til rektorboligen samt brændselsrum. Ud mod Gråbrødre Plads var der opført stald og vognremise, og mellem denne bygning og sydfløjen var der legeplads. Størsteparten af de til skolen hørende lokaler var forsynet med nyt inventar, idet inventaret fra den gamle skole var fundet kassabelt. Det nye inventar bestod af lange borde med tilsvarende bænke med rygstød med plads til 6 disciple på hver. – I alt havde det kostet ca. 60.000 rdl. at opføre den nye bygning.

Indvielsen fandt sted den 27. november 1846.¹⁷⁸ Lærere og disciple samledes kl. 10 i den gamle skole og gik i procession til den nye skole, hvor selve højtideligheden, der overværedes af prinsguvernøren og etatsråd Kolderup-Rosenvinge fra universitetsdirektionen, fandt sted i solennitetssalen. Festtalen blev holdt af biskop Faber, der som emne havde valgt »den gode viljes betydning for skolen«. Han overgav bygningen til skolens rektor, der koncentrerede sin tale om skolens højeste formål: »ved Kundskabens Meddelelse at virke til Ungdommens moralske Forædling, til Sædelighed og Guds frygt«. – Højtideligheden indledtes og sluttedes med en kantate, skrevet af overlærer Trojel, Kolding, og med musik af krigsassessor Foersom, der 1843 havde afløst sin fader som musiklærer ved Odense Katedralskole. Trojel havde skrevet sin kantate til indvielsen af Kolding lærde Skole, og den opførtes nu ved den skole, som han selv skulle blive knyttet til i 1856.

Et kor af disciple fremførte følgende:

*Med festligt Sind med hellig Glæde
I dette Tempel ind vi træde,
Som vies skal til Aanders Hjem.
En værdig Bolig Aanden kræved;
Da bød vor Drot: – og snart sig hæved
En skjøn og ædel Bygning frem.*

*Men hidtil stod den taus og øde;
Kun Hammerslag i Hallen løde
Og gjalded i det tomme Rum.
Da skabtes vel ved Kunstnerhaanden
Et Værk, som mægtig maned Aanden;
Men Aanden dér var hidtil stum.*

*Nu skal paa Ordets stærke Vinge
Med Kraft, med Liv sig Aanden svinge
Og gennem disse Sale gaae!
Til Lærdom, Guds frygt skal den vie;
Og nu skal Ordet aldrig tie,
Saalænge disse Mure staae.*

Om middagen var rektor, samtlige lærere og indbudte gæster til taffel hos prinsguvernøren på slottet, og om aftenen var der arrangeret bal på den nye skole. Der deltog hen mod 400 personer af alle stænder fra Odense og nærmeste omegn, og det må være gået lystigt til, eftersom ballet ikke sluttede før kl. halv fire! – Udover sange til kongen og kronprinsen lød ved aftenfesten skolens nye translokations-sang »Hellig er vor Ungdoms Lyst«.

Derefter var det hverdag i den store skole i det lille stræde.

Efter at festlighederne var forbi, holdt skolens bibliotek flyttedag. Hidtil havde det haft til huse i gymnasiets bygning, og det flyttedes nu til lokaler i den nye skoles underste etage.

Hvilket indtryk den nye skole gjorde fremgår af et brev fra Emil Aarestrup, der efter at have overtaget stiftsfysikatet i Odense i 1849 besøgte skolen og skrev til sin hustru, der endnu opholdt sig i Saksøbing: »*Gymnasiets Locale overgaaende Din Forventning, prægtige Sale, alle mulige Apparater til Naturhistorie og Physik, deligt Flygel til Music, stor Fægte- og Gymnastiksal, Legeplads etc.*«. ¹⁷⁹

Skolens 3 hidtidige bygninger overgik nu til andet formål: Selve skolebygningen blev overtaget af Odense by og blev anvendt som borgerskole, mens gymnasiebygningen og rektorboligen på Torvet overgik til henholdsvis Stiftsbiblioteket og Læseforeningen.

Den gamle bygning, der således endnu nogle år kom til at fungere som skole, blev nedrevet i 1883. Bygningen forsvandt, men der er dog bevaret et synligt minde: En munkesten fra den gamle bygning har fået sin plads i den mur, der forbinder den oprindelige skolebygning med den gymnastikfløj, der opførtes i 1954 (jvf.

si. 374). Den sidder på skellet mellem gammelt og nyt og minder om skolebygningen, der stod nær Domkirken i mere end 300 år.¹⁸⁰

I årene efter 1846 foretoges der kun mindre ændringer i den nye skole. Savnet af en klasse til naturhistorie blev afhjulpet ved, at 2 klasseværelser i 1854 blev opdelt i 3, og i 1857 flyttedes biblioteket fra stueetagen til loftsetagen for at skaffe klasseværelser til de nyoprettede realklasser.

Da man planlagde skolen i Lille Gråbrødrestræde, anede man ikke, at antallet af disciple skulle blive tredoblet i løbet af de følgende 50 år. Den odenseanske handelsstand så sig mod århundredets slutning om efter en egnet bygning til afløser af byens lille posthus, der lå over for godsbanegården, og resultatet blev, at der byggedes en ny katedralskole, og at den hidtidige blev posthus.

Det fremgår af rektoratets kopibog, at der allerede 1890 var sikret et areal på 31.000 kvadratalen af slottets køkkenhave til henholdsvis Katedralskole og Landsarkiv.¹⁸¹ Der var projekteret en gade gennem slotshaven, den nuværende Jernbanegade, og skolen skulle placeres ved denne, dog »i behørig Afstand«, da det frygtedes, at gaden ville blive stærkt trafikeret, eftersom den førte til banegården. Udgangspunktet var et trefløjet anlæg i stil med Sorø Akademi med bibliotek og rektorbolig i den ene sidefløj og solennitetssal og gymnastiksal i den anden sidefløj.

Forslag til ny skolebygning blev udarbejdet af bygningsinspektør J. Vilh. Petersen, og der bevilgedes et beløb på knap 200.000 kr. på budgettet for finansåret 1892–93, et mindre beløb det følgende år. Opførelsen blev påbegyndt i september 1892; den 2. juni 1893 blev der holdt rejsegilde, og den 20. august 1894 kunne bygningen tages i brug. Tilsyn under opførelsen blev varetaget af arkitekt N. Jakobsen, og størsteparten af arbejdet udførtes af odenseanske firmaer.

Størsteparten af klasserne forsynedes med nye tomandsborde, dog indrettedes fysikklassen og naturhistorieklassen med halvcirkelformede borde og bænke, der steg i højden i forhold til katederet. Disse »indretninger« fungerede endnu i 1950'erne. Hvad der derimod fulgte med fra den gamle bygning var skolens talerstol og legattavlerne, der oprindeligt havde siddet i mesterlektien i den gamle latinskole på Klingenberg.

Den højtidelige indvielse¹⁸² fandt sted den 3. september 1894. Blandt de indbudte gæster, der kl. 14 indfandt sig sammen med lærere, disciple og en del af disses forældre, var den tidligere minister for kirke- og undervisningsvæsenet, geheimeetatsråd C. Goos, hans netop udnævnte efterfølger, stiftamtmand Vilh. Bardenfleth, professorerne M. Cl. Gertz og J. Paludan fra undervisningsinspektionen, skolens eforat, de fynske landstings- og folketingsmænd, medlemmer af Odense byråd m.fl.

Festen indledtes med, at skolens disciple afsang første del af en i dagens anledning udarbejdet kantate med tekst af tidligere overlærer ved skolen Vincens Strøm og musik af skolens musiklærer, kantor Jastrau, hvorefter rektor talte: Han fortalte om den gamle skolebygning og de forhandlinger, der var ført, og takkede bygningsinspektør, arkitekt og håndværkere. Om målet for undervisningen talte han ud fra ordene »fremad, indad og opad« og konkluderede: *»Vi ville da i vor Gerning i Skolen søge at føre vore Disciple fremad, bringe dem til at kende den dem omgivende Verden og forstaa at arbejde der, at føre dem indad, saa at de kende sig*

selv, og uddanne deres Personlighed, at føre dem opad, saa de kende det Rige, som ikke er af denne Verden, og forberede sig til at blive Borgere der«.

I samme forbindelse udlagde rektor ordene på skolens port: »Kundskab er Magt« og »Literis et humanitati«: *Det er en Gang i en Skoletale bleven sagt: »Kundskab er Magt. Der viser sig i alle Livets Forhold baade paa Aandens og paa Haandens Omraader. . . Jo stærkere Konkurrencen bliver, jo haardere Kampen for Tilværelsen, jo bedre maa man være rustet for at bestaa i Kampen, og Kundskab er et godt Vaaben«.* – *Ja, saadan er der sagt, og mange stemme i. Men det ord »Kundskab er Magt« er dog et farligt Ord, thi det kunde let misforstaas, som om Meningens var, at Kundskab var det samme som Magt, som om Hensigten med at erhverve sig Kundskab var at erhverve sig Magt. Vi mene dog dermed kun, at Kundskaben er en Magt i Livet ved Siden af andre Magter. . . Den lærde Skole skal meddele Kundskab, men det gælder ikke om den Kundskab, som den meddeler, at Kundskab er Magt, saaledes som dette Ord i Almindelighed opfattes. Den Kundskab, som her meddeles, er ikke beregnet paa direkte praktisk Anvendelse, men særlig paa at udvikle Aanden, at lære Disciplene at tænke rigtigt og selvstændigt. I de Vidnesbyrd, som vi udstede for Studenterne, er der slet ikke Tale om Kundskab; de bevidne kun, at Studenten er i Besiddelse af den almindelige Dannelse og aandelige Modenhed, som udfordres til at benytte den akademiske Undervisning. Det er en forberedende Undervisning, og Afgangseksamen er en forberedende Prøve. . . Dette maa ikke forstaas saaledes, som om vi kastede Vrag paa Kundskaben. Det er saa langt fra, at der netop nu lægges større Vægt paa den end før. Vi vide, at de Forældre, som betro os deres Børn, ofte lægge stor Vægt paa Kundskaben, og det gøre vi ogsaa, thi Aandens Dannelse kan ikke erhverves uden gennem et temmelig stort Fond af positiv Viden, men vort Maal er nu en Gang ikke selve Kundskaben, men den gennem Kundskaben erhvervede Dannelse. Og saa komme vi tilbage til den gamle latinske Indskrift: literis et humanitati – for Videnskab og Dannelse – som stod paa den gamle Skolebygning, og som vi have faaet med os herhen. Bygmesteren har sat den paa Portens ydre Side, saa at vi i al Fald udadtil føre det gode gamle Skilt, og jeg vil haabe, at vi ogsaa føre det indadtil«.*

Derefter reciterede adjunkt Zerlang anden del af kantaten:

*Som Barnet vokser i de unge Aar,
Tit altfor trang er Trøjen eller Kjolen,
Saa er det gaaet ogsaa her med Skolen
Ved Kirketaarnets Fod ej mere staar
Den gamle, mørke Skolegaard,
Og Vogne rulle daglig over
Den tomme Plads, hvor Mindet om den sover.*

*En anden større rejstes i dens Sted,
Beregnet paa at vare Tider lange;
Men knap et halvt Aarhundred' gled
I Tidens dunkle Bølge ned,
Før atter fandtes til de mange
Dens Rum for smaa og faa og trange.*

*Nu paa en aaben Plads en Bygning ny
Med høje Mure lys og prægtig troner,
Lidt mere fjernet fra den travle By,
Men nærmere de gamle Træers Kroner,
Som sende til den deres friske Luft
Med Fuglesang og Blomsterduft.*

*Vi ønske, at den blive maa et Ly,
Et venligt Arbejdshjem for Ungdoms Alder,
Et Værn mod mangan Uvejrssky,
Et Arnested for Tankelivets Gry,
Hvorfra den unge kan, naar Tiden kalder,
Med Tillid gaa i Verden ud,
Hvor Livet efter ham har Bud,
Og se, i Haab om lyse Fremtidsdage,
Med Glæde paa sit Skoleliv tilbage.*

Den egentlige indvielse blev foretaget af biskop Stein, der henvendt til skolens disciple og deres forældre udtalte: »Jeg vender mig idag til eder, I unge, som ere her tilstede, og som danne Led af den Slægt, som skal afløse os, som nu staa i vort Livs beskikkede Gerning, og jeg lægger eder alvorligt paa Sinde: bruger Ungdomsaarene vel og anvender al eders Flid paa at udvikle eders Evner, for at I engang kunne blive nyttige Mænd i vort Fædreland, og for at I kunne blive dygtiggjorte til Livet herudenfor, som om nogle faa Aar vil tage eder alle i sin alvorlige Skole! – Men den unge trænger i sin Udvikling til Støtte, og her har først Hjemmet sin store Betydning. Det ligger udenfor Opgaven i Dag at tale om Hjemmenes Gerning overfor de unge; men eder, I Forældre, som ere her til Stede, lægger jeg dog paa Sinde: overlader ikke Skolen al Opdragelse af eders Børn, arbejder ikke imod Skolen, men med Skolen ved at holde de unge til Flid og nøje Opfyldelse af deres Pligter; thi i slappe Hjem vil en slap Ungdom opvokse, men i pligtro Hjem, hvor Arbejde gaar først og Fornøjelse sidst, og hvor Forældrene selv give godt Eksempel, dér vil opvokse en Slægt, som har Marv i sine Knogler, som vil noget, og som ikke pustes over Ende af Døgnlivets lette Vinde«.

Også biskoppen kommenterede skolens motto: »*Literis et humanitati*« stod der som Indskrift paa den gamle Skole, og der gaves dermed til Kende, at Opgaven, som skulde løses i Huset, var at føre de unge ind i Videnskaberne og samtidig danne dem og fremhjelpe den ædle Menneskelighed inden i dem. Den gamle Indskrift er mindre synlig paa den nye Bygning; men det er mit Haab, at den dog fremdeles staa skrevet i Hjerterne, saa at det rigtige Maal bestandig fastholdes: at forene Kundskabers Meddelelse med Udvikling af den sande Dannelse, som skal præge et Menneskes Tankeliv, Tale og hele personlige Fremtræden«. – Henvendt til lærerne udtalte biskoppen: »En Tak skal der bringes for Arbejdet, som er udført i det gamle Hus, hvis Frugt er den, at Odense Kathedralskole har et hædret Navn blandt vort Fædrelands lærde Skoler. Guds Velsignelse skal nedbedes over hver trofast Lærergerning, som vil blive røgtet herinde«. Biskoppen sluttede sin indvielsestale med en udlægning af Paulus' ord: »Giv agt på dig selv og på lærdommen«.

Som afslutning på højtideligheden sang disciplene sidste del af kantaten.

Det er ord, som de unge vil føle for højtidelige, såfremt de lød til dem i dag, men de er taget med for at markere, at skolens opfattelse af sin opgave var anderledes, end den er det i dag. Ordene på skolens port er ikke tilfældigt valgt, og de har for dem, der valgte dem, haft en dybere mening end den, vi lægger i dem, når vi daglig passerer porten.

Men der var også tid til det muntre! Kl. 5 var der middag på rådhuset, om aftenen bal på skolen, hvor gæsterne med kultusministeren i spidsen deltog sammen med lærere, disciple og disses forældre.

Skolen havde fået de ydre rammer, hvori den stadig har til huse. Den store skole var blevet endnu større, og den var flyttet fra det lille stræde til den store nye gade, der førte fra banegården og ind til byen. Man havde accepteret, at skolen flyttedes uden for byen, men på den betingelse, at den kom til at ligge så tæt ved byen som muligt. Skolen var kun rykket 400 m mod nord. Større var Odense ikke dengang!

Sammenlignet med den gamle skole var den lokalemæssige kapacitet blevet udvidet betydeligt.¹⁸³ Den oprindelige plan med et trefløjet anlæg i to etager var blevet fulgt: Stueetagen rummede 8 større og 1 mindre klasselokale samt rektorkontor, 1. sal lærerværelse, 8 større klasselokaler, hvoraf 2 var indrettet til undervisning i fysik og naturhistorie, samt 2 mindre lokaler ved siden af de to faglokaler til den fysiske og den naturhistoriske samling. I kælderen var der indrettet bolig til pedellen, fyrrum, brændselsrum, toilet for lærerne samt et større rum, hvor eleverne kunne opholde sig i tilfælde af dårligt vejr.

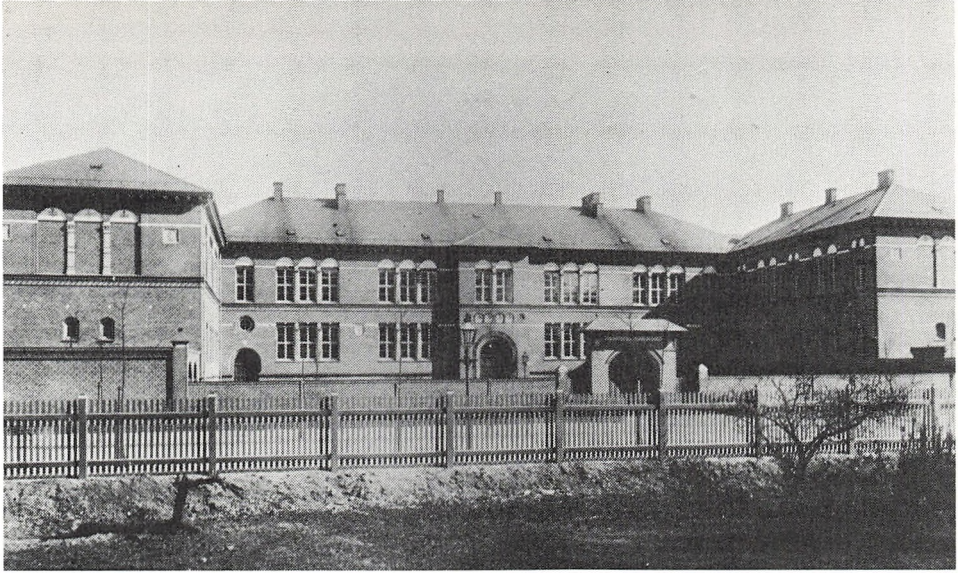
Skolen opvarmedes nu af varmeapparater i kælderen, hvor den varme luft tilføres klasserne gennem murede kanaler med spjæld, der betjentes i klasserne. Kun rektor- og pedelboligen var forsynet med kakkelovne. Lamper og lysekroner i skolens lokaler forsynedes med gas.

Den årlige tildeling giver et indtryk af datidens varme- og belysningsforhold: 2 kubikfavne fyrretræ, 220 tønder kul, 200 tønder cinders, 30 sække spåner, 60.000 kubikfod gas, 33 potter stenolie, 2 potter sprit og 2 lys (1897–98).¹⁸⁴ – 100 år tidligere havde skolen haft til huse i en bygning, hvor der dårligt var varme og lys.

Og skolen havde vokset sig stor. Den havde nær 200 disciple, og det første år, den havde til huse i Jernbanegade, dimitteredes ikke mindre end 24 studenter, hvilket man kun havde oplevet én gang tidligere, nemlig i 1890.

Dog var det endnu kun drenge, der kunne optages som disciple. 1875 havde piger fået adgang til universitetet, men afgangseksamen måtte de tage som privatister. Det skete for første gang på Odense Katedralskole i 1897, hvor som tidligere nævnt 3 piger – frøkenerne Feilberg, Jørgensen og Warberg – som privatister tog matematisk studentereksamen.

I 1881 havde en officer prøvet at få sin datter optaget på Århus Katedralskole, men det var blevet ham nægtet med den begrundelse, »at Manden besidder større Tankekraft og Abstraktionsevne, medens Kvinden lettere tilegner sig, hvad der fremstilles i individuelle og anskuelige Former«. I 1892 optoges en pige i en latin-skole – dog på den betingelse, at hun ikke måtte færdes i skolegården i frikvarternerne. Det må ikke have været nogen succes, idet der gik yderligere 8 år, før en pige fik adgang til en latinskole her i landet.¹⁸⁵

Den nyopførte Odense Katedralskole i Jernbanegade, hvor Odense Slots køkkenhave tidligere havde ligget. 1894.

På Odense Katedralskole blev spørgsmålet aktuelt i 1901, hvor en korpslæge ansøgte om at få sin datter optaget på skolen. Spørgsmålet blev behandlet i skolerådet den 16. september, og lægen fik det svar, at der intet var til hinder for, at hans datter kunne optages i 5. klasse om 2 år, såfremt ministeriet ville give sit samtykke.¹⁸⁶

Der blev i den følgende tid rettet flere henvendelser til skolen vedrørende optagelse af piger, og det resulterede i, at rektor i maj 1903 bad ministeriet træffe en afgørelse. Det lod imidlertid spørgsmålet gå tilbage til skolerådet, hvor der foretoges adskillige afstemninger med det resultat, at flere stemte for end imod, mens størsteparten afholdt sig fra at stemme. Dog stemte 15 for og kun 1 imod, at piger kunne optages i nye klasser. Det fremgår tydeligt af rektors kopibog, at han selv var imod optagelse af piger i skolen. Det var forbundet med udgifter for skolen, eftersom der skulle »træffes særlige Foranstaltninger i visse Henseender«, og rektor fandt det meget betænkeligt: »Skolens udmærkede Indretning vilde blive aldeles ødelagt. . . , og det vilde tillige sikkert fuldføre flere Pigeskolers Ruin, som vel ikke kan være (Almueskole)lovens Mening«. Skolens klasser var fyldte, og rektor anmodede ministeriet om at udsætte afgørelsen til 1907, hvor det ville vise sig, om der blev oprettet et gymnasium i tilknytning til Frk. Wintelers Pigeskole. Rektor konkluderer, at »en saa vigtig Sag ikke bør søges gennemført, uden at der er Ud-sigt til, at den kan gennemføres med Held«!¹⁸⁷

Frk. Wintelers Pigeskole var oprettet som privatskole i 1853 og havde siden 1880 haft til huse på Klostervej. 1911 dimitteredes herfra de første piger som ny-sproglige studenter. 1920 overtoges skolen af staten og videreførtes som Sct. Knuds Gymnasium.

Biblioteket og skolens øvrige samlinger

Ved reformen af 1802 blev Odense Gymnasiums bibliotek slået sammen med Odense Katedralskoles bibliotek.¹⁸⁸ Tilsammen talte de ca. 1.600 bind, størsteparten græske og latinske forfattere og historiske skrifter. Efter sammenlægningen fik biblioteket til huse i gymnasiets bygning, og her forblev det, indtil skolen i Lille Gråbrødrestræde blev taget i brug.

I første halvdel af 1800-tallet øgedes bogbestanden regelmæssigt, og da det holdt flyttedag i 1846, talte det ca. 12.000 bind. Bøgerne var væsentligt indkøbt ved auktioner efter rektor Heiberg, landsdommer Baden, kammerjunker Heinen, Fraugdegård, landsdommer Koefoed, overlærer Brohm, adjunkt Jens Krag, adjunkt Kreidal m.fl. Omkring midten af 1800-tallet indkøbtes bøger efter bl.a. biskop Münster og stiftsfysikus Emil Aarestrup, hvortil kom gaver fra bl.a. Vedel Simonsen, Elvedgård, og biskop Tetens, der indtil 1820 havde været stiftsprovst i Odense. 1858 talte biblioteket da ca. 16.000 bind, hvilket var nær halvdelen af den nuværende bestand.

Når bogbestanden kunne øges betydeligt i begyndelsen af 1800-tallet, skyldtes det, at der blev ydet et årligt beløb på 600 rdl. til biblioteket og skolens øvrige samlinger, og det var mere, end en adjunkt tjente om året. Med årene reduceredes beløbet, og da vedligeholdelse og forøgelse af skolens øvrige samlinger lagde beslag på en større og større del af det, var det begrænset, hvilke midler biblioteket rådede over. Oprindeligt havde det været biskoppen, senere universitetsdirektionen, der havde skullet godkende indkøb af nye bøger, men fra 1809 kom skolen til at stå frit med hensyn til nyanskaffelser.

De lærde skolers biblioteker var først og fremmest oprettet med henblik på lærerne, og de har dannet baggrund for den videnskabelige virksomhed, der kom til udtryk i de lærde afhandlinger, der offentliggjordes i skolernes indbydelsesskrifter. Efter midten af 1800-tallet blev det dog mere og mere almindeligt, at disciplene også benyttede biblioteket. Indtil da havde disciplene betjent sig af et særskilt disciplenbibliotek, der omfattede nogle få hundrede bind.

Skolens indbydelsesskrift fra 1843 indeholder en oversigt over bibliotekets bestand af klassisk filologi, og i 1858 blev der ekstraordinært ydet et tilskud på 300 rdl. til udarbejdelse af et katalog over hele biblioteket. Arbejdet udførtes af den daværende bibliotekar, overlærer Kragh. Bibliotekets tilvækst kan iøvrigt følges nøje, idet titlen på nye bøger hvert år meddeltes i skolens indbydelsesskrift.

I skolen i Lille Gråbrødrestræde indrettedes der 1846 bibliotek i to værelser i stueetagen, men det flyttedes senere til loftsetagen, hvor der stilledes to værelser og et større rum til rådighed for biblioteket og skolens øvrige samlinger.

Da den nye skole opførtes i Jernbanegade i 1894, talte biblioteket nær 20.000 bind, og man var heldigvis så fremsynet, at biblioteket kom til at disponere over så megen plads, at det også kunne rumme de følgende årtiers vækst. Der opstilledes faste vægghylder og fritstående reoler i 7 større og mindre rum, hvoraf det ene tillige indrettedes som læsestue. I alt rummede systemet på den nye skole godt 1100 hyldemeter.

Oprindeligt havde rektor tilsyn med biblioteket. En af skolens adjunker gik ham til hånde, og i praksis var det ham, der var bibliotekar. Siden 1802, hvor de to biblioteker blev slået sammen, har skolen haft følgende bibliotekarer:

1802–1803	adjunkt M. Schandorph
1803–1825	adjunkt P. Bergenhammer
1825–1834	overlærer M. Brohm
1834–1843	overlærer Chr. H.A. Kalkar
1843–1853	overlærer Caspar Paludan-Müller
1853–1890	overlærer P.H. Kragh
1890–1902	overlærer J. Jacobsen
1902–1915	overlærer N. Teisen
1915–1918	adjunkt Karl Mortensen
1918–1935	lektor V.R. Strøm
1935–1936	adjunkt Kaj Løber
1936–1953	lektor Hakon Müller
1953–1971	lektor Aage F. Blomberg
1971–	lektor Ellen Pedersen

1903 opstilledes et elevbibliotek på grundlag af et par hundrede bøger, som det tidligere eksisterende discipelbibliotek havde rådet over. Det øgedes i de følgende år og havde fra 1920 og indtil det blev nedlagt i 1960 en bestand på ca. 1100 bind. Biblioteket havde til huse på loftsetagen ved den nordre trappe, ved indgangen til den nuværende kantine. – 1918 fik den lille, men mere elevvenlige bogsamling egen bibliotekar, og udlånet blev i tiden frem til 1960 varetaget af lærerne Lars Nielsen, Frejlev og Blomberg.

I 1800-tallet fandtes der adskillige biblioteker i Odense.¹⁸⁹ Fra gammel tid havde man det meget værdifulde Karen Brahes Bibliotek, og i første halvdel af 1800-tallet oprettedes Fyens Stiftsbibliotek, et såkaldt Borger-Bibliotek samt Fyens Stifts Læseforening, stiftet 1838 af en af skolens lærere, overlærer Chr. H.A. Kalkar. Derudover fandtes der et militærbibliotek og et slotsbibliotek, og byens ca. 10.000 indbyggere havde rigelig adgang til at låne bøger. I forbindelse med oprettelse af Fyens Stifts Læseforening blev der fremsat forslag om at slå samtlige biblioteker i Odense sammen med én direktion bestående af samtlige bibliotekarer, men planen blev ikke realiseret. Var det blevet tilfældet, havde Odense Katedralskole næppe haft sit gamle bibliotek i dag. – En del af samlingen blev under 2. verdenskrig solgt for at skaffe penge til biblioteket; det har man siden stærkt beklaget, men det bør i denne forbindelse nævnes, at det for det meste var dubletter, der blev afhændet.

1945–46 ordnedes biblioteket efter decimalklassesystemet, ved hvilket arbejde der blev ydet hjælp af en af skolens gamle elever, bibliotekar A. Tiedje. Samme udarbejdede i 1964 en værdifuld fortegnelse over indbydelsesskrifter, taler, kanta-ter m.m. fra Odense latinske skole/Odense Katedralskole og Odense Gymnasium 1622–1850, og den blev trykt i skolens årsskrift.¹⁹⁰

Den oprindelige læsesal blev siden benyttet som klasseværelse. Der stod stadig

gamle bøger på reolerne langs væggene, og det var lidt af et privilegium at få »biblioteksklassen« tildelt som klasseværelse. Sammen med det tilstødende klasseværelse blev det i 1954–55 inddraget til nyt lærerværelse.

Da Odense Universitet oprettedes i 1966, var det på tale, at skolens bibliotek kunne indgå i universitetsbiblioteket, men skolen fik lov til at beholde sin gamle bogsamling. Den rummer mange sjældenheder: en mindre samling håndskrifter, adskillige førsteudgaver, bl.a. Holbergs historiske skrifter, Kingos salmebog (1699) og mange af guldalderens digtere, en samling af vore ældste almanakker, hvoraf den ældste er fra 1598 og skal være det eneste eksemplar, der findes. Dertil kommer en fin Napoleon-samling, omfattende mere end 600 bind, en testamentarisk gave fra overlærer Karl Schmidt, der som nævnt andet sted var en fremragende Napoleon-forsker.

Men først og fremmest er det latinsk og græsk litteratur, biblioteket rummer. De gamle folianter er et levn fra den lærde skole, og skolen værner om dem, idet der i dag kun er få ting, der vidner om, at det er en skole med en lang historie bag sig.

Biblioteket er nu som tidligere offentligt tilgængeligt. Det omfatter ca. 35.000 bind, og det er det største bibliotek på Fyn i privateje.

Af samlinger udover biblioteket havde skolen en naturhistorisk samling og en matematisk-fysisk samling. Også dem har vi nøje kendskab til, idet indbydelsesskrifterne fra 1853, 1854, 1855 og 1878 rummer fortegnelser over disse samlinger.¹⁹¹

Den naturhistoriske samling var ret imponerende. Den talte 1600 numre vedrørende diverse dyrearter (deraf knap 1000 vedrørende insekter alene), 1000 numre af mineraler, bjergarter og forsteninger samt en botanisk samling.

Efter 1802-ordningen havde der kun været undervist i naturhistorie i de to laveste klasser. 1845 var faget blevet indført i samtlige klasser, og størstedelen af samlingen tilvejebragtes i løbet af en halv snes år, bl.a. fra Universitetets museer ved professor Steenstrups formidling.

Undervisning i og afholdelse af eksamen i fysik¹⁹² figurerer ikke regelmæssigt i planer fra første halvdel af 1800-tallet, og det kunne tyde på, at der i visse perioder ikke har været undervist i faget. Omkring 1840 synes der dog regelmæssigt at være givet fysikundervisning, og den, der gav timer i naturvidenskab, var overraskende nok rektor Saxtorph. Han var klassisk filolog og underviste i latin og græsk, men han må have fattet særlig interesse for naturvidenskaberne. Han havde en »fysikalisk Samling« på 400 numre, og da han i 1843 trak sig tilbage, bevilgedes der skolen 2.000 rdl. til erhvervelse af samlingen. Først fra det tidspunkt har skolen altså haft en fysiksamling af betydning.

Emner for undervisningen efter 1845-ordningen var mekanisk fysik og elektricitetslære, og der blev givet timer i skolens øverste klasser. 1848 indførtes kemi som undervisningsdisciplin.

En del af rektor Saxtorphs samling måtte kasseres, og det er forklaringen på, at oversigten over skolens matematisk-fysiske samling, som adjunkt Kragh lod udarbejde i 1853, kun omfatter 335 numre.

Om ca. en snes af genstandene anføres det, at de 1802 var overført fra gymnasiet

Overlærer Karl Schmidt, lærer 1871–1921. Underviste i fysik, men havde tillige historiske interesser. Han blev i 1954 af sine efterkommere mindet med et legat, der bærer hans navn.

til skolen eller anskaffet, før skolen erhvervede Saxtorphs samling. Det drejede sig bl.a. om et par store engelske glober fra 1740 og et par mindre svenske glober fra 1759 samt en ventilluftpumpe. De engelske glober findes i dag på skolen, idet de blev overdraget af Stiftsbiblioteket i 1947, og luftpumpen, der er ret velbevaret, er for nogle år siden overdraget Aarhus Universitets institut for historisk fysik. – Et stødapparat med elfenbenskugler bruges endnu i undervisningen sammen med en isolerskammel på fire glasben, som ifølge fortegnelsen ligeledes skulle stamme fra gymnasiets tid.

Ved oprettelsen af den matematisk-naturvidenskabelige retning i 1871 styrkedes faget fysik, og samtidig ansattes som lærer ved skolen en af fagets foregangsmænd, Karl Schmidt. Han lod kort tid efter sin ansættelse indkøbe for 350 rdl. nyt apparatur, og det indgik i den oversigt over skolens fysiksamling på 216 numre, som han lod udarbejde i 1878. Af nye apparater nævnes nogle elektriske elementer, en elektricérmaskine og apparater til måling af elektrisk strøm. Fortegnelsen, der som de øvrige er offentliggjort i skolens indbydelsesskrift,¹⁹³ slutter med en omtale af retorter, kolber og reagensglas samt de almindeligste kemikalier, og det er åbenbart begyndelsen til skolens kemiske samling.

Samlingen har på det pågældende tidspunkt væsentligt været anvendt til demonstrationsforsøg. Elevøvelser vandt indpas med 1903-ordningen, og dermed begyndte et nyt afsnit af fagets historie.

Skolen i Lille Gråbrødrestræde havde ikke deciderede faglokaler, og samlingerne opbevaredes på loftsetagen i tilknytning til biblioteket. På skolen i Jernbanegade indrettedes der faglokaler til naturhistorie og fysik, og samlingerne fik deres plads i mindre lokaler i tilknytning til naturhistorieklassen og fysikklassen (de nuværende kontorer på 1. etage).

Skolens indtægter og udgifter

Skolens økonomiske forhold har været berørt i det foregående, og der skal i det følgende gives en kort oversigt over indtægter og udgifter:

Ifølge 1802-ordningen havde skoleforstanderskabet, bestående af borgmester, stiftsprovst og rektor, ansvaret for skolens regnskaber. Blandt arkivalierne findes forstanderskabets forhandlingsprotokol og journal samt journaler over indtægter og udgifter,¹⁹⁴ og heraf fremgår det, hvordan det regnskabsmæssige var organiseret: Regnskabet førtes af skolens kasserer, der tillige var forstanderskabets sekretær. Han aflønnedes med 200 rdl. om året, hvilket svarede til det halve af den løn, en adjunkt fik. Kassebeholdning og kassebog kontrolleredes én gang om måneden af borgmester og stiftsprovst, der sammen med rektor kvitterede for den foretagne revision. Hvor pengekasen beroede fremgår af en regning fra 1824, der oplyser, at der er betalt 1 rdl. for »Reparation af Catedralskolens Pengekiste paa Raadstuen«. Her holdt forstanderskabet da også det månedlige møde.

Regnskabsfører indtil 1834 var prokurator Hannibal Storch (1788–1853), og han afløstes af prokurator Johan Jürgen Hansen (1802–76), der var fuldmægtig på Odense Herredskontor. Fra midten af århundredet var det en af skolens lærere, der var kasserer, og den første, der fik overdraget hvervet, var adjunkt Faber, der førte skolens regnskab indtil 1883. Han afløstes af adjunkt, senere overlærer Karl Schmidt, der var kasserer og regnskabsfører indtil 1922.

Efter at adjunkt Faber havde overtaget posten, udarbejdedes der overskuelige årsregnskaber, der offentliggjordes i det årlige indbydelsesskrift, og det giver et overskueligt billede af skolens indtægter og udgifter:

Skolens *indtægter* udgjordes i det væsentlige af tiender, indtægter af skolens jordegods og afgifter af kirker og præstekald (såkaldte jordebogsindtægter), skolekontingenter, omfattende skolepenge, indskrivningspenge (5 rdl. pr. discipel) og lys- og brændselspenge (5 rdl. pr. discipel) samt renter af skolens kapital. Dertil kom tilskud fra den almindelige Skolefond, der varierede fra minimale beløb indtil beløb på 8.000 rdl. og 10.000 kr. om året, bortset fra perioderne 1845–46 og 1892–95, hvor der ydedes henholdsvis 70.000 rdl. og 225.000 kr. til opførelse af nye skolebygninger. 1875–77 havde skolen ekstraordinære store indtægter, idet salget af væsentlige dele af skolens jordegods indbragte 35.000 kr.

Frasat de perioder, hvor skolebygningerne opførtes, lader de enkelte regnskabsårs indtægter og udgifter i anden halvdel af 1800-tallet sig umiddelbart sammenligne.¹⁹⁵ (Beløbene er afrundet til nærmeste antal rdl./kr.):

<i>Indtægter</i>	1851–52	1861–62	1871–72	1881–82	1891–92
Tiender, indtægter fra jordegods, kirker og præstekald (efter fra-drag af udgifter)	6.564 rdl.	10.345 rdl.	10.767 rdl.	28.923 kr.	21.964 kr.
Skolekontingenter	3.131 rdl.	6.114 rdl.	7.375 rdl.	17.176 kr.	21.915 kr.
Renter af kapital	1.224 rdl.	1.358 rdl.	1.933 rdl.	5.099 kr.	5.173 kr.
Tilskud fra den almin-delige Skolefond	2.857 rdl.	7.900 rdl.	3.400 rdl.	0 kr.	2.900 kr.
Øvrige indtægter	1.643 rdl.	632 rdl.	1.474 rdl.	2.046 kr.	1.370 kr.
Samlede indtægter	15.419 rdl.	26.349 rdl.	24.949 rdl.	53.244 kr.	53.322 kr.
<i>Udgifter</i>	1851–52	1861–62	1871–72	1881–82	1891–92
Lønninger til lærere (incl. andel i skole-kontingenter)	9.738 rdl.	21.515 rdl.	20.261 rdl.	33.615 kr.	40.696 kr.
Pensioner og livrente-præmier	867 rdl.	916 rdl.	1.314 rdl.	3.893 kr.	5.117 kr.
Bibliotek og øvrige sam-linger; bibliotekar, in-spektion og tilsyn	338 rdl.	671 rdl.	600 rdl.	1.199 kr.	1.599 kr.
Vedligeholdelse af bygninger	250 rdl.	491 rdl.	777 rdl.	2.139 kr.	1.361 kr.
Vedligeholdelse af inventar	94 rdl.	134 rdl.	160 rdl.	431 kr.	700 kr.
Brændsel og belysning	499 rdl.	613 rdl.	562 rdl.	1.258 rdl.	1.424 kr.
Rengøring	72 rdl.	74 rdl.	84 rdl.	171 kr.	317 kr.
Pedel og skoleopvarmning	100 rdl.	184 rdl.	188 rdl.	501 kr.	650 kr.
Skatter og afgifter	1.558 rdl.	241 rdl.	323 rdl.	601 kr.	419 kr.
Regnskabsføring	220 rdl.	470 rdl.	470 rdl.	940 kr.	940 kr.
Kontorhold	142 rdl.	170 rdl.	185 rdl.	379 kr.	403 kr.
Indbydelsesskrifter, skoleprogrammer	114 rdl.	139 rdl.	201 rdl.	359 kr.	356 kr.
Leje af svømmeplads, udgifter til riffelskydning	0 rdl.	25 rdl.	97 rdl.	221 kr.	222 kr.
Andre udgifter	892 rdl.	214 rdl.	45 rdl.	20 kr.	55 kr.
Samlede udgifter	14.884 rdl.	25.857 rdl.	25.267 rdl.	45.727 kr.	54.259 kr.

De anførte regnskabsår tør tages som normgivende, idet de to byggeperioder med stærkt øgede udgifter og tilsvarende øgede tilskud fra den almindelige Skolefond er undgået, og på det grundlag kan skolens udgifter og indtægter i anden halvdel af 1800-tallet (fraset byggeperioder) fordeles på følgende poster:

Udgifter

Lønninger til lærere	76,4 %
Pensioner og livrentepremier	6,6 %
Bibliotek og samlinger; bibliotekar, inspektion og tilsyn	2,6 %
Vedligeholdelse af bygninger	2,8 %
Vedligeholdelse af inventar	0,8 %
Brændsel og belysning	2,6 %
Rengøring	0,4 %
Pedel og skoleopvarmning	0,9 %
Skatter og afgifter	2,3 %
Regnskabsføring	1,8 %
Kontorhold	0,8 %
Indbydelsesskrifter, skoleprogrammer	0,7 %
Leje af svømmeplads, udgifter til riffelskydning	0,3 %
Andre udgifter	1,0 %

Ialt 100,0 %

Indtægter

Tiender, indtægter fra jordegods, kirker og præstekald	44 %
Skolekontingenter	30 %
Renter af skolens kapital	8 %
Tilskud fra den almindelige Skolefond	13 %
Øvrige indtægter	5 %

Ialt 100 %

Læremidler figurerer ikke som selvstændig konto på regnskabet, eftersom disciplene selv skulle anskaffe bøger og andet undervisningsmateriale. Hvad skolen erhvervede til undervisningsbrug, figurerer under inventar-kontoen, der som anført kun udgjorde knap 1 % af de samlede udgifter. Anskaffelse af nyt inventar i forbindelse med opførelse af ny skolebygning, ombygning o.lign. dækkedes ved tilskud fra den almindelige Skolefond og androg således ikke skolens »normale« regnskab, og det er et sådant, der er gjort forsøg på at opstille her (med hensyntagen til omskrivning af rdl. til kr. i 1873: 1 rdl. = 2 kr.).

Jordegods og tiender

Som anført i det foregående afsnit udgjorde de såkaldte jordebogsindtægter nær halvdelen af skolens indtægter i 1800-tallet:

Skolen har gennem tiderne ejet en del jordegods,¹⁹⁶ og den overgås på dette område kun af Roskilde og Viborg Katedralskoler. Ialt har det drejet sig om en snes gårde rundt omkring på Fyn. Af den bevarede fæsteprotokol fremgår det, at de sidste fæster af gårde blev indgået i 1830'erne: 1833 fæstede Hans Nielsen skolens gård i Norup efter faderen Niels Andersen, der havde fået gården i fæste i 1784 efter sin farbroder Hans Andersen. Hans Nielsen skulle i landgilde yde 3 tdr. og 6 skp. byg, 2 tdr. og 4 skp. havre, 1 lispund smør, 1 lam, 2 gæs, 4 høns, 2 snese æg samt 4 rdl. i hoveripenge, hvilket omregnedes til ialt 14 rdl., der skulle erlægges hvert år Mortensdag hos skolens kasserer. – 1834 fæstede Hans Rasmussen skolens gård i Nr. Højrup efter Lars Pedersen, og han skulle i landgilde yde 3 tdr. byg, 2 rdl. i hoveripenge samt 2 køreægter á 6 mil.¹⁹⁷

Skolens gårde overgik til selveje i løbet af 1800-tallet, de sidste i 1870'erne, hvor salget indbragte 35.000 kr. Om gårdene i Nr. Højrup og Norup oplyser rektor Henrichsen, at førstnævnte¹⁹⁸ i 1858 afhændedes til fæsterens enke for en sum af 2.500 rdl., og at der i 1862 forhandlede om salg af sidstnævnte.¹⁹⁹ En gård i Årslev²⁰⁰ var i 1845 afhændet for en sum af 3.000 rdl.

Øvrige jordebogsindtægter hidrørte fra en række kongetiender, degnetiender og præstetiender:

Kongetiende var den oprindelige bispetiende, der var blevet inddraget til fordel for Kronen. En del tilfaldt de lærde skoler, og for Odense Katedralskoles vedkommende drejede det sig om kongetiende fra nær et halvt hundrede sogne rundt omkring på Fyn og Langeland. Disse tiender var i 1700-tallet konverteret til pengebeløb og henlagt til herregårde som vedvarende ydelse, og omkring midten af 1800-tallet tilgik der således skolen årlige afgifter fra Ørritslevgård, Nislevgård, Gyldesteen, Langesø, Brahesborg, Steensgård, Arreskov, Flintholm, Nordskov, Lykkesholm, Ørbæklunde, Fraugdegård, Hellerup, Selleberg, Hindemae og Juelsberg. Ved århundredets slutning fandt der tiendeafløsning sted, og skolen modtog éngangsbeløb som afløsning for den hidtil erlagte kongetiende.

Dertil kom degnetiender fra en række sogne omkring Odense,²⁰¹ hvilket var en følge af, at disciplene i skolens ældste klasser oprindeligt havde forrettet degnetjeneste i Odense, Åsum og Lunde herreder. Til gengæld havde sognene ydet degnekorn til skolen, og det fortsatte, efter at sognene havde fået sædedegne i stedet for løbedegne. 1740 var degnekornet blevet afløst af en afgift, der betegnedes degnepension. Disse pensioner, der tilgik skolen, beløb sig til ca. 500 rdl. om året.

Disse særlige afgifter gav i første halvdel af 1800-tallet anledning til en række stridigheder. I 1815 nægtede således Ejby-mændene at yde degnepension, hvilket svarede til 1 skp. korn pr. gård. Det førte til en retssag mod skolen, der endte med, at Højesteret gav Ejby-mændene medhold. I 1819 var det Killerup- og Biskorup-mændene, der nægtede at betale, men i dette tilfælde blev der indgået forlig ved Odense herredsret.²⁰² Men dermed var det ikke slut. Der var andre, der nægtede

at betale, og der var til stadighed uro omkring degnepensionerne, der imidlertid bortfaldt ved lov 1850.

En del jordegods og tiender var tilgået skolen ved gymnasiets nedlæggelse i 1802, og hertil kom Allesø og Næsbyhovedbroby præstetiende²⁰³, hvilket hang sammen med, at studerende på gymnasiet havde fungeret som kapellan i disse sogne. I modsætning til de øvrige tiender blev disse to præstetiender ikke afløst, og der er tilgået skolen et halvårligt beløb på 421 kr. fra disse sogne indtil 1976, hvor det blev inddraget af Rigsrevisionen.

Da latinskolen i Nyborg blev nedlagt i 1838, overførtes der yderligere en række tiender og andre afgifter til skolen. Sammenlægningerne i 1802 og 1838 medførte en betydelig forøgelse af skolens midler. Gymnasiets ejendom var 4 gange større end skolens, og det mærkedes også, da Nyborg Latinskoles midler blev indlemmet i Odense Katedralskoles, idet denne skole som nævnt havde »arvet« tre af de andre fynske latinskoler.

*Pedellen*²⁰⁴

Der er en person, der ikke må glemmes, og det er pedellen. Også han fik sin instruks med 1802-reformen, og det skal ses på baggrund af, at det først var på det tidspunkt, der knyttedes en pedel til skolen. Tidligere havde rengøringen begrænset sig til, at disciplene i de laveste lektier under øverste lekties kommando havde fejlet gulvet to gange om ugen, mens det formedelst 1 rdl. var blevet overladt en kone at foretage rengøring to gange om året. Først rektor Tauber fik udvirket, at der på det årlige budget blev afsat 4 rdl. til rengøring af skolen, og der blev ansat en kone, der med passende mellemrum kom og fejede gulvet og vaskede vinduerne.

Men nu skulle der ansættes en pedel, jvf. § 16 i reglement af 1. oktober 1802:

»For at gaae Lærerne til Haande uden for Læretimerne, og især for at have Øje med de Disciple, der under Timerne med Lærernes Tilladelse forlade Skoleværelset, skal et dertil dueligt Subject, som Skolens Pedell, antages af Skoleraadet og af samme forsynes med den ... af Os approberede Instrux«.

Denne instruks²⁰⁵ har et overraskende indhold:

- 1. Den ved Cathedralsskolen ansatte Pedels Forretning er Opsynet over Disciplene, naar de om For- eller Eftermiddagen komme i Skolen eller gaae bort af den, naar de skifte Classer, naar de under eller efter Læretimerne opholde sig paa Skolegaarden og naar Forfriskningspladsen aabnes for dem.*
- 2. For at forrette dette Opsyn indfinder han sig hver Skoledag om For- og Eftermiddagen en halv Time før Underviisningens Begyndelse paa Skolen og forlader den ikke, førend alle Disciplene ere gaaede derfra. Før Læretimernes Begyndelse, ved deres Skifte og Slutning er hans Plads i Gangen, der fører til de enkelte Classer, eller i Gaarden, naar nogen Disciple der opholde sig.*

3. *Maaden, hvorpaa han fører dette Opsyn, bestaaer i, at han stræber at forebygge hver Uorden i dens Opkomst. Han maa ikke taale nogen forstyrrende Støien, nogen vild Omløben, nogen Yttring af Kaadhed eller nogen Slags Mishandling af den ene Discipel mod den anden.*
4. *Bliver han af Overlærerne beordret til at straffe en Discipel, fuldbyrder han Straffen uvægerlig paa den ham foreskrevne Maade.*

Det fremgår videre, at pedellen kan tilkaldes for at hjælpe en lærer med at holde opsyn i timerne; det gælder f.eks. når der undervises i tegning og skrivning, og det kunne tyde på, at det især har knebet med at holde justits, når der undervistes i disse fag. – For at kunne sætte sig i agtelse må pedellen »beflitte sig paa en sømmelig Opførsel« og »iøvrigt er han forbunden at vise hver Skolens Lærer vedbørlig Agtelse og Skoleraadet ... uvægerlig Lydighed i Alt, hvad ham af det som hensigtspassende og nyttigt maatte blive befalet«. – At det er en underordnet person, der her er tale om, kan der vist ikke herske tvivl om!

Det bemærkelsesværdige ved dette er, at pedellen udelukkende ansættes som opsynsmand og lærernes håndlanger i bogstaveligste forstand. Ovenstående instruks kan næppe tolkes på anden måde, end at det var pedellens job at holde justits, så at lærerne kunne færdes på skolen, og ellers tildele disciple de øretæver, som lærerne fandt passende. Rengøring og vedligeholdelse af bygning og inventar omtales overhovedet ikke. I januar 1803 blev det meddelt den nylig ansatte pedel, at han kun undtagelsesvis skulle holde opsyn med disciplene på legepladsen, idet det ifølge en anden paragraf i reglementet påhvilede lærerne.

Der var ikke anvist pedellen nogen bolig, ej heller noget sted på skolen, hvor han kunne opholde sig. Om skolens første pedel hedder det således, at han opholdt sig i et hul under trappen, hvor der opbevaredes sand, og her kunne han af og til få sig en lille lur! Det har måske været tiltrængt. I sin omtale af skolens første pedeller oplyser rektor Henrichsen, at de alle drak – »Forskjellen bestod kun i Graden«!

Da skolerådet holdt møde den 10. november 1802, kunne rektor meddele, at der efter bekendtgørelse i byens aviser havde meldt sig 8 ansøgere, og af disse blev sukkersvend Niels Larsen foretrukket, idet han kunne fremlægge vidnesbyrd om 23 års upåklagelig tjeneste på Sukkergården.²⁰⁶

Niels Larsen døde i 1819, og hans enke, Maren Jensdatter, overtog jobbet, indtil Christian Hansen i oktober det følgende år blev antaget som pedel. Han var falleret student og troede at kunne vinde disciplene for sig ved at hjælpe dem med deres lektier, men det, han engang havde lært, var gået i glemmebogen, og på dette punkt var han til grin. Det var han for øvrigt også på andre punkter; han gik lurvet klædt, havde aldrig penge og måtte låne sig frem hos disciplene. En dag i februar 1828 blev han fundet død i et af klasseværelserne. Han havde hængt sig, hvilket bekræftes af et notat i kirkebogen.²⁰⁷ Da Kongens Foged lod optage forhør, kom det for dagen, at han »formedelst Drikfældighed og Hang til Tallotteri-Spil altid var i den yderste Forlegenhed«, og det var grunden til, at han havde taget sig af dage.

Rengøring var det fortsat så som så med. I juni 1824 fik Lisbeth udbetalt 3 rdl.

for rengøring af skolen og gymnasiet, og Laurits Frandsen fik udbetalt 1 rdl. og 2 mark for at rengøre lysekronerne. Det er åbenbart den årlige hovedrengøring, der har fundet sted på dette tidspunkt.²⁰⁸ Siden er der specielt udbetalt mindre beløb til pedellen for rengøring, og det tyder på, at det i første halvdel af 1800-tallet ikke har hørt til pedellens daglige pligter at holde skolen ren.

Efter Christian Hansen blev som pedel antaget Hans Rasmussen, der i mange år havde tjent som gårdskarl og kusk hos en herredsfoged i Odense. Han fik af skolens forstanderskab instruks om at møde en halv time før undervisningens begyndelse og en halv time før dens slutning for at få meddelt, hvilke forretninger han skulle besørge. Det daglige tilsyn med disciplene bortfaldt, og pedellens arbejde kom udelukkende til at bestå af »skoleopvartning«. Han skulle på det nærmeste være tyende, og da der påregnedes 4 timers arbejde om dagen, kunne pedellen drive et eller andet håndværk ved siden af. – Hans Rasmussen har for øvrigt ikke fået et bedre skudsmål end sine forgængere. Han er omtalt som en simpel, undertiden noget ondskabsfuld person, der holdt ret så meget af flasken. Han må dog have udført sit arbejde tilfredsstillende, idet han i 1832 fik sin løn forhøjet til 76 rdl. om året. – Da han døde i 1838, overtog hans enke, Anne Marie Larsdatter, arbejdet, og trods lærernes utilfredshed kom det til at stå på i 4 år. Hendes ikke agtværdige levned vakte større og større forargelse, og til sidst var man nødt til at fjerne hende fra skolen.

Der meldte sig 10 ansøgere, hvoraf 7 var skomagere, og heraf foretrak forstanderskabet Hans Chr. Petersen, en ældre affældig mand. Han døde få måneder efter, og hans efterfølger var en forarmet spækhøker ved navn Niels Andersen, »en skikkelig, men meget indskrænket, af Næringsssorger og Drik sløvet Mand«, der indtil sin død i 1853 var et kors for rektor!

Det mest positive, der skete i den tid, han var ansat ved skolen, var, at pedellen fik anvist bolig på skolen. Det var en stor fordel, at pedellen altid kunne tilkaldes, når der var brug for ham, og det har der ofte været, eftersom Peder Jørgensen, der overtog jobbet i 1853, kun var beskæftiget på skolen og som følge deraf fik sin løn forhøjet til 100 rdl., hvortil der af og til kom »en extraordinair Gratisfikation«. Peder Jørgensen, der var snedkersvend af profession, vil indgå i historien, eftersom han er den første af skolens pedeller, der betegnes som »en flink og ædruelig mand«!

Siden har pedeljobbet været en heltidsbeskæftigelse, og pedellen har haft bolig på skolen. På skolen i Jernbanegade indrettedes der lejlighed i kælderen, og den er siden flyttet til loftsetagen.

Hvori pedellens arbejde bestod, efter at den nye skole var taget i brug, fremgår af rektors kopibog 1907.²⁰⁹ Pedellen skulle sørge for rengøring af skolen, og han havde ansvaret for opvarmning af skolen, hvilket havde til følge, at han om vinteren måtte begynde sit arbejde kl. 3 om natten; yderligere skulle han udføre de ærinder, som rektor, inspektør, kasserer og bibliotekar pålagde ham, samt i det hele være til tjeneste i skoletiden med alt forefaldende arbejde. Af en instruks fra 1918 fremgår det, at pedellen ikke måtte forlade skolen uden rektors tilladelse, og at der tilkom ham 14 dages sommerferie »efter Rektors nærmere Bestemmelse«. ²¹⁰

Med skolens vækst er arbejdet blevet betydelig mere omfattende, end da pedellen arbejdede på skolen nogle få timer om dagen og kunne passe et håndværk ved siden af. Med tiden kunne pedellen og hans kone ikke overkomme at gøre hele skolen ren, og 1920 ansattes 4 damer til at bistå dem.²¹¹ Når skoledagen var forbi, rykkede de ind i klasseværelserne, og hen mod aften var samtlige lokaler rengjort. I nyere tid har rengøring fundet sted om morgenen, og i dag udføres dette arbejde af et rengøringsselskab.

Skolen er udvidet; det samme gælder aktiviteterne uden for den daglige skoletid, og pedellen har i dag et par medhjælpere til sin rådighed.

Skolens pedeller

1802–1819	Niels Larsen
1819–1820	hans enke Maren Jensdatter
1820–1828	Christian Hansen
1828–1838	Hans Rasmussen
1838–1842	hans enke Ane Marie Larsdatter
1842	Hans Chr. Petersen
1842–1853	Niels Andersen
1853–1888	Peder Jørgensen
1888–1908	Jens Chr. Jensen
1908–1928	J. Petersen
1928–1967	Martin Sørensen
1967–1968	Ove Nielsen
1968–	Ejner Larsen

(Noter til si. 184–293 bringes si. 393 ff.)

Odense Katedralskole 1903–1983

AF HANS HENRIK JACOBSEN

Forholdene omkring århundredskiftet

Omkring århundredskiftet var Odense Katedralskole endnu den eneste skole på Fyn, der dimitterede studenter. Det var en ren drengeskole, men pigerne var begyndt at røre på sig, efter at de 1875 havde fået adgang til universitetet. 1897 havde som nævnt 3 piger taget studentereksamen som privatister ved Odense Katedral-skole. I årene efter århundredskiftet dimitteredes yderligere en række piger som privatister, men rektor var tydeligt modstander af piger i den lærde skole, og det var nok den egentlige grund til, at Frk. Wintellers Pigeskole på Klostervej indrettede nysprogligt gymnasium, hvorfra der dimitteredes første gang 1911.

I forbindelse med rektorskiftet på Odense Katedralskole 1918 åbnedes der adgang for piger, og der optoges ved det nye skoleårs begyndelse 6 piger i 1. mellem. 1922 optoges der 5 piger i 1. g, og 1925 tog de første piger studentereksamen fra skolen.

Med årene følte det urimeligt, at unge fra Sydfyn skulle rejse til Odense, såfremt de ønskede at tage en studentereksamen. Svendborg Realskole indrettede da nysprogligt gymnasium i 1909, og de første studenter dimitteredes i 1912.

De, der ønskede at tage klassisk-sproglig eller matematisk studentereksamen, måtte fortsat søge optagelse på Odense Katedralskole. Her mærkedes det næppe, at der var oprettet nysproglige gymnasier i Odense og Svendborg i henholdsvis 1908 og 1909. Antallet af elever steg støt, – fra 1903 til 1918 fra 225 til 300, fra 1918 til 1930 fra 300 til 400.

Reformer

Reformen af 24. april 1903

Med loven af 24. april 1903¹ om højere almen-skoler åbnedes der i tilknytning til folkeskolens undervisning mulighed for højere almenundervisning, først i mellemskolen, siden i gymnasiet.

Mellemskolen var en 4-årig »barneskole«, der afsluttedes med mellemskoleeksamen. Optagelse fandt sted efter optagelsesprøve på grundlag af skriftlige prøver i dansk og regning samt mundtlige prøver i dansk, regning, religion, historie, ge-

ografi og naturhistorie.² For at blive optaget i 1. mellem, krævedes det, at man var fyldt 11 år. Prøverne fandt sted umiddelbart før sommerferiens begyndelse. – 1947 blev optagelsesprøven henlagt til begyndelsen af april, og den begrænsedes til kun at omfatte skriftlige og mundtlige prøver i dansk og regning.

Gymnasiet kom til at bestå af 3 ét-årige klasser, der afsluttedes med studentereksamen. Optagelse fandt sted på grundlag af mellemskoleeksamen eller realeksamen, der blev aflagt efter den ét-årige realklasse, der var oprettet som forlængelse af mellemskolen. For at blive optaget i 1. g, krævedes det, at man var fyldt 15 år.

Ifølge den nye lov blev undervisningen i gymnasiet givet på 3 forskellige linier, som efter de dominerende faggrupper betegnedes den klassisk-sproglige, den nysproglige og den matematisk-naturvidenskabelige linie. Valg af linie skete samtidig med optagelse i 1. g. Optagelse på klassisk-sproglig og nysproglig linie var betinget af latinprøve, der for størstepartens vedkommende blev aflagt efter deltagelse i undervisningen i faget i 4. mellem.

Med 1903-ordningen var der skabt en struktur, der skulle blive bærende for den højere almenskole frem til i dag. Der er foretaget større og mindre ændringer, men princippet med opdeling i linier er bibeholdt. Frem til 1871 havde man – efter vore normer – haft et klassisk-sprogligt gymnasium; med 1871-ordningen var gymnasiet blevet delt i en sproglig-historisk retning og en matematisk-naturvidenskabelig retning, men for de sprogliges vedkommende var det fortsat de klassiske sprog, der var hovedfag. Først i 1903 skabtes der en nysproglig linie, i begyndelsen med tysk, senere med engelsk som hovedsprog samt yderligere undervisning i fransk og latin, og den havde fra starten langt større tilslutning end den klassisk-sproglige linie.

Reformen 1935³

1903-ordningen revideredes i 1935, men der foretoges ikke større ændringer. Det samlede timetal for de enkelte fag forblev uændret; til gengæld foretoges der ændringer i timefordelingen på de enkelte klassetrin. For de nysprogliges vedkommende blev de 6 timer, der hidtil havde været afsat til faget matematik med 2 timer på hvert klassetrin, delt på fagene matematik og fysik med henholdsvis 4 og 2 timer; fysik afsluttedes ved udgangen af 1. g, matematik ved udgangen af 2. g, og til gengæld fik fagene geografi og naturhistorie (biologi) det største antal timer i 3. g. Det samme var tilfældet med disse fag for matematikernes vedkommende.

De største ændringer foretoges inden for fagene tysk og engelsk. Hidtil havde tysk været 1. fremmedsprog og engelsk 2. fremmedsprog, men nu byttede de to fag plads, så at engelsk fik en ugentlig time mere end tysk i de nysproglige klasser. Klassikerne og matematikerne havde hidtil kun haft engelsk, fordelt med 2 ugentlige timer i hver klasse. Der blev nu mulighed for at vælge mellem engelsk og tysk, og undervisningen afsluttedes efter 2. g.

Skolens yngste klasse 1904–1905.

Skolelov 1958.⁴ – Gymnasiereform 1961⁵

Med årene søgte flere og flere en videregående uddannelse i forlængelse af folkeskolen, og man fandt, at det var for tidligt at foretage en deling af eleverne efter boglige og ikke-boglige evner allerede efter det 5. skoleår. Det førte til en ny skolelov i 1958, hvor mellemskolen og realklassen afskaffedes til fordel for en tre-årig realafdeling. Der oprettedes ikke mellemskoleklasser efter 1958, og det bevirkede, at skolen en overgang havde færre elever. 1961 optoges elever i realafdelingen, og der dimitteredes første gang til realeksamen efter den nye ordning i 1964.

Tilgangen til gymnasiet var fortsat i stigning, og 1968 besluttedes det at nedlægge realafdelingen ved gymnasierne. På Odense Katedralskole holdtes der sidste gang realeksamen i 1970.

Den struktur, der var skabt for gymnasiet med 1903-ordningen, kom med de få ændringer, der er nævnt, til at gælde mere end et halvt århundrede. 1959 nedsattes et læseplansudvalg for gymnasiet med undervisningsdirektør Sigurd Højby som formand, og den barslede med en bekendtgørelse af 6. september 1961, ifølge hvilken de tre linier, gymnasiet hidtil havde haft, erstattedes af en sproglig linie med nysproglig gren, samfundssproglig gren og klassisk-sproglig gren i 2. og 3.g og en matematisk linie med matematisk-fysisk, naturfaglig gren og samfundsfaglig gren i 2. og 3.g. 1966 udvidedes den sproglige linie med en musiksproglig gren, året efter med en fransk-sproglig gren på forsøgsbasis. – Det første grenvalg foretoges i 1964.

Efter en kort overgangsperiode med reduceret timetal indførtes 1971 5-dagesuge, hvilket medførte ændringer i antallet af ugentlige lektioner for de enkelte fag (jvf. si. 308).

I dag findes der i gymnasiet 7 grene foruden en række forsøgsordninger, hvoraf

5. klasse 1904–1905.

flere går på tværs af de to linier. Der er således sket en stærk specialisering, siden den lærde skole i 1871 blev opdelt i to retninger.

I dag findes der så mange godkendte grene og forsøgs-grene, at intet gymnasium er i stand til at rumme dem alle. Odense Katedralskole tilbyder på den sproglige linie undervisning på nysproglig gren, klassisk-sproglig gren, musik-sproglig gren og fransk-sproglig gren, på matematisk linie på matematisk-fysisk gren og naturfaglig gren. En forøgelse af antallet af grene vil have til følge, at der periodevis ikke er tilstrækkelig tilslutning til de mindst søgte grene, og det er grunden til, at man på Odense Katedralskole ikke har oprettet den samfunds-faglige gren og ej heller har tilsluttet sig diverse ordninger på forsøgsbasis. Til gengæld var det Odense Katedralskole og Rødovre Gymnasium, der var pionerer ved oprettelsen af den fransk-sproglige gren i 1967.

Højere forberedelseksamen⁶

Med oprettelse af HF i 1967 kom der et nyt element ind i uddannelsesforløbet. Det skete samtidig med nedlæggelse af seminariernes præparandklasser, og det kom da også på tryk i loven om Højere forberedelseksamen, at den skulle »sikre tilstedeværelsen af de kundskaber, der er nødvendige til at begynde uddannelsen til lærer i folkeskolen«. ⁷ Der var dog åbnet mulighed for adgang til andre videregående uddannelser, og i 1972 fik HF-eksamen samme kompetence som studenter-eksamen. I nogle tilfælde blev adgang til videregående uddannelse betinget af en bestemt linie, evt. gren i gymnasiet og en bestemt tilvalgs-kombination på HF, og det var baggrunden for oprettelse af Gymnasiale Suppleringskursus (GSK).

Der oprettedes i 1967 16 HF-kurser, hvoraf 12 placeredes på seminarier, de 4 re-

sterende på gymnasier. Skolens daværende rektor fik straks skabt interesse for HF-uddannelsen, og Odense Katedralskole var blandt de første gymnasier, der indførte den. Det første hold HF'ere dimitteredes i 1969.

Der er oprettet Gymnasiale Suppleringskursus i København, Århus og Odense. I Odense har kurset haft til huse på Odense Katedralskole siden 1974.

I 1960'erne skiftede elev-billedet på Odense Katedralskole således totalt karakter. Først forsvandt mellemskolen, siden realafdelingen og dermed den del af den højere almen-skole, der var blevet betegnet »barneskole«. Adgang til gymnasiet er betinget af 9 års skolegang, adgang til HF af 10 års skolegang, og det har haft den naturlige følge, at gennemsnitsalderen af skolens elever er steget betydeligt. I dag har skolen kun voksne elever, og det har selvfølgelig sat sit præg på skolelivet i al almindelighed. Den tid er forbi, hvor inspektors fravær fra skolegården udnyttedes til et rask slagsmål!

Antal klasser, elever og dimittender

Der var i første halvdel af århundredet en nær tilknytning mellem gymnasium og mellemskole, og det følte naturligt, at en gammel katedralskole rummede begge dele. Det var da også en relativ stor del af skolens egne mellemskoleelever, der optoges i gymnasiet.

Indtil slutningen af 1930'erne oprettedes der i 1. g en klassisk-sproglig klasse, en nysproglig klasse og en matematiker-klasse. – Klassiker-klasserne var som regel små. Oftest var der 6–10 elever i disse klasser, enkelte gange flere, adskillige gange færre. 1940 meldte der sig ingen klassikere, og for første gang i skolens historie dimitteredes der ikke klassisk-sproglige studenter i 1943. – Med grendelingen stilles der krav om tilslutning af 7 elever, for at en gren kan oprettes, og siden indførelse af grene har man kun i 1967 og 1975 måttet konstatere, at der ikke har været tilstrækkelig tilslutning til henholdsvis den klassisk-sproglige gren og den fransk-sproglige forsøgs-gren.

Med årene øgedes tilgangen til gymnasiet, og i 1937 og de følgende år oprettedes der som regel 2 matematiker-klasser på skolen. Enkelte gange i perioden 1944–1958 oprettedes der ligeledes 2 nysproglige klasser.

Indtil 1937 optoges der regelmæssigt 40–60 i 1. g, i de følgende år 60–80. Nedlæggelse af mellemskoleklasser fra og med 1958 skabte plads for et større antal elever i gymnasiet, og det mærkedes allerede det første år, hvor der oprettedes 6 klasser i 1. g. Fra midten af 1960'erne har skolen normalt haft 7 klasser på hvert trin i gymnasiet, oftest 3 sproglige og 4 matematiker-klasser. – 1967 kom HF til, i starten med 2 klasser pr. årgang, fra 1971 med 3 klasser pr. årgang. Efter nedlæggelse af realafdelingen har skolen haft en årlig tilgang på 220–250 elever i 1. g og 1. HF tilsammen.

Klassekvotienten har været svingende. Med enkelte undtagelser har der hele perioden igennem været størst tilgang til den matematiske linie, og så længe skolen kun oprettede 1 matematiker-klasse pr. årgang, optoges som regel omkring 25 ma-

tematikere om året. Tilgangen af nysproglige var knap så stor, og der optoges som regel omkring 20 om året.

I 1940'erne og 1950'erne oprettedes der oftest 2 matematiker-klasser og flere gange 2 nysproglige klasser; presset lettedes automatisk, og kun 31 af de 87 klasser, der oprettedes 1940–59, havde mere end 20 elever ved udgangen af 1. g. Efter at klassekvotienten er sat op til 28, har klasserne gennemsnitlig haft 24–25 elever på det tilsvarende tidspunkt.

Ved udgangen af skoleåret 1902–03 havde skolen 174 elever. Med oprettelse af mellemskoleklasser øgedes antallet af elever, og ved udgangen af skoleåret 1906–07 havde skolen 260 elever. Det var en væsentlig stigning, og det var i denne forbindelse, spørgsmålet blev rejst, om rektorboligen skulle inddrages til undervisningslokaler.⁸ Det var ikke så meget antallet af elever, der var foruroligende. Det, der kaldte spørgsmålet frem, var antallet af klasser. Da de nye bygninger i Jernbanegade opførtes, havde skolen 10 klasser. Med de 3 linier i gymnasiet på hver årgang, en realklasse og 4 mellemskoleklasser var antallet af klasser nået op på 14, og det skabte tilsyneladende problemer. Mellemskoleklasserne og realklassen kunne disponere over lokalerne i stueetagen, og yderligere krævedes der 9 klasseværelser til gymnasiets klasser. Udover faglokaler var der 6 disponible klasseværelser på 1. etage, og det var det manglende antal, der fremkaldte forslag om, at rektorfløjen blev inddraget. Planen gik ud på, at rektorfløjen skulle indrettes til faglokaler, så at samtlige lokaler i skolebygningens 1. etage kunne anvendes som klasselokaler. En ny rektorbolig kunne opføres i haven, men det ville medføre, at rektor skulle ud i fri luft, når han skulle tilbagelægge vejen fra sit hjem til skolen, og det tålte hans helbred ikke. Den tid, rektor havde været ansat ved Viborg Katedralskole, havde han konstant været forkølet. Det havde han ikke været de snart 5 år, han havde været rektor i Odense, og det talte så meget i diskussionen, at planen om inddragelse af den eksisterende rektorbolig blev taget af bordet!

Antallet af elever steg fortsat. 1918–36 havde skolen mellem 300 og 400 elever, 1937–67 mellem 400 og 500. Siden 1967 har skolen normalt haft mellem 600 og 700 elever. – 1962 omdannedes Mulernes Legatskole til gymnasium, og i 1978 fik Odense sit fjerde gymnasium, Tornbjerg Gymnasium. Før dette oprettedes, kneb det med at skaffe plads til de kvalificerede gymnasieansøgere i Odense-området; først og fremmest var det lokalekapacitet, der gjorde sig gældende, og i 1972 måtte Odense Katedralskole oprette 10 1.g-klasser. En del af undervisningen foregik dette og det følgende år på Odense Studenterkursus, der havde til huse på Marie Jørgensens Skole på den anden side af Kongens Have. Den 1. september 1972 havde skolen 726 elever, det højeste antal, den nogensinde har haft. – Da skolen fornylig fejrede sit 700-års jubilæum, havde den 645 elever. Når skolen i dag kan rumme de mange elever, skyldes det betydelige udvidelser, der gennemførtes 1954–55 og 1963 (jvf. si. 373 ff.).

Den større tilgang til gymnasiet og afskaffelse af mellemskole- og realklasser til fordel for gymnasie- og HF-klasser har haft et stærkt stigende antal dimittender til følge. Der dimitteredes første gang til studentereksamen i 1910: 5 klassisk-sproglige, 17 nysproglige og 11 matematikere. 1910–40 talte årgangene 32–50 dimittender, 1941–61 50–75 dimittender. 1958 var holdet ekstra stort, idet der dimitteredes

Studenterholdet 1905.

81 studenter. Afskaffelse af de store mellemskoleklasser til fordel for mindre og færre realklasser øgede studenter-kapaciteten, og 1962–67 dimitteredes 100–110 studenter om året. 1965 var en ekstraordinær stor årgang. For første gang talte en årgang 3 nysproglige og 3 matematiker-klasser, og dertil kom en klassiker-klasse med 17 dimittender. Det var sidste gang før grendelingen, der dimitteredes en ren klassiker-klasse, og det var til gengæld den største, skolen har haft efter oprettelsen af den klassisk-sproglige linie i 1903.

Siden 1968, hvor afviklingen af realklasserne påbegyndtes, har der i gennemsnit været dimitteret 150 studenter. 1975 dimitteredes 196, hvilket er det største antal, der nogensinde er dimitteret fra skolen. Det var det tidspunkt, hvor skolen havde været nødt til at oprette 5 sproglige og 5 matematiker-klasser, og holdet talte 98 sproglige og 98 matematikere.

Ialt er der, siden der i 1910 for første gang afholdtes studentereksamen, dimitteret 5.631 studenter fra skolen, og der har været en fortsat stigning i antallet af studenter, størst i 1960'erne og 1970'erne:

	Antal studenter	
1910–19	376	
1920–29	398	
1930–39	428	
1940–49	567	
1950–59	653	
1960–69	1.087	
1970–79	1.520	
1980–83	602	
Ialt	5.631	
Sproglige		2.668
Matematikere		2.963

Samtlige elever og lærere 1904–1905.

Yderligere er der 1908–70 dimitteret 1.226 med realeksamen, 1969–83 835 med HF-eksamen.

I begyndelsen var der størst tilgang til de sproglige linier. Af de 376 studenter, der dimitteredes 1910–19, var 60% sproglige, 40% matematikere. Antallet af sproglige forholdt sig så godt som uændret frem til 1950'erne; til gengæld øgedes antallet af matematikere, og omkring 1950 havde billedet vendt sig: 40% af studenterne var sproglige, 60% matematikere. I de senere år, hvor skolen – i samarbejde med de øvrige odenseanske gymnasier – har lagt sig fast på 3 sproglige klasser og 4 matematiker-klasser pr. årgang, har ca. 45% af studenterne været sproglige, 55% matematikere.

Indtil grendelingen gennemførtes, var der som nævnt 3 linier at vælge imellem, og som helhed gjaldt det, at der var ret stor interesse for den klassisk-sproglige linie. Siden 1966 har der været dimitteret på 6 grene, hvoraf der har været størst tilgang til den nysproglige og den matematisk-fysiske:

1910–65 studenter	Antal studenter	Procentdel af samlet antal
Klassisk-sproglige	357	12 %
Nysproglige	1.042	35 %
Matematisk-naturvidenskabelige	1.610	53 %
Ialt	3.009	100 %

1966–83	Antal studenter	Procentdel af samlet antal
Klassisk-sproglige	124	5 %
Nysproglige	705	27 %
Musik-sproglige	153	6 %
Fransk-sproglige	287	11 %
Matematisk-fysiske	1.048	40 %
Naturvidenskabelige	305	11 %
Ialt	2.622	100 %

Ved århundredets begyndelse var det kun få procent af en ungdomsårgang, der tog studentereksamen, og Odense Katedralskole var som nævnt det eneste gymnasium på Fyn. Siden har forholdene ændret sig betydeligt, og i dag tager godt 35% af en ungdomsårgang studentereksamen eller HF-eksamen (henholdsvis 28% og 7½%). Gymnasiekapaciteten er da også med årene udvidet betydeligt på Fyn:

	Dimissionsperiode	Antal studenter ⁹
Odense Katedralskole	1900–83	5.853
Sct. Knuds Gymnasium	1911–83	4.065
Svendborg Statsgymnasium	1912–83	4.605
Nyborg Gymnasium	1940–83	2.928*
Vestfyns Gymnasium	1964–83	1.656**
Mulernes Legatskole	1965–83	2.420
Middelfart Gymnasium	1973–83	1.123
Midtfyns Gymnasium	1976–83	905
Tornbjerg Gymnasium	1981–83	345
Søndersø Gymnasium	1982–83	158
Faaborg Gymnasium	1982–83	150
Ialt		24.208

*) incl. 125 dimitteret på kursusbasis 1940–45.

***) incl. 11 dimitteret på kursusbasis 1961.

Til ovenstående skal bemærkes, at en del fra Vestfyn indtil oprettelse af gymnasium i Middelfart i 1970 dimitteredes fra Fredericia Gymnasium. Til gengæld har Nyborg Gymnasium kostafdeling, og en del af dimittenderne herfra har ikke været hjemmehørende på Fyn.

Yderligere har der på Fyn eksisteret 3 studenterkurser. Det første oprettedes omkring århundredskiftet af cand.mag Herman Bæk i tilknytning til kostskole i Hesselager, og det eksisterede indtil 1917.¹⁰ Henholdsvis 1934 og 1941 oprettedes i Odense Fyns Studenterkursus og Odense Studenterkursus. Sidstnævnte blev nedlagt i 1978, og der er således i dag kun 1 studenterkursus på Fyn:

	Dimissionsperiode	Antal studenter ⁹
Hesselager Kostskole og Gymnasium	1901–17	78
Odense Studenterkursus	1943–78	1.222
Fyns Studenterkursus	1940–83	2.304
Ialt		3.604

På Fyn oprettedes der fra starten i 1967 HF-kursus på Skårup Seminarium og på Odense Katedralskole. – En række seminarier har nedlagt deres HF-kursus, og det var tilfældet på Skårup Seminarium i 1974. I perioden 1968–76 er der oprettet HF-kursus ved Mulernes Legatskole, Sct. Knuds Gymnasium, Nyborg Gymnasium, Middelfart Gymnasium, Midtfyns Gymnasium og Svendborg Statsgymnasium. 1981 er der yderligere oprettet HF-kursus ved Fyns Studenterkursus.

Fra 9 HF-kurser på Fyn er der 1969–83 dimitteret 4.179 med HF-eksamen:

	Dimissionsperiode	Antal HF'ere ⁹
Odense Katedralskole	1969–83	835
Skårup Seminarium	1969–75	338
Mulernes Legatskole	1970–83	747
Nyborg Gymnasium	1972–83	499
Middelfart Gymnasium	1973–83	512
Sct. Knuds Gymnasium	1974–83	531
Midtfyns Gymnasium	1976–83	280
Svendborg Statsgymnasium	1977–83	400
Fyns Studenterkursus	1983	37
Ialt		4.179

Yderligere er der i Fyns amt oprettet 10 HF-enkeltfags-kurser.

Odense Katedralskole er således ikke længere ene om at dimittere til studenter-eksamen og HF-eksamen. Inden for gymnasie-området er der i Odense amt 11 gymnasier og 1 studenterkursus, inden for HF-området 8 to-årige HF-kurser og 10 HF-enkeltfagskurser, fordelt på ialt 21 uddannelsesinstitutioner, og de har et upåklageligt samarbejde.

Af det samlede antal studenter og HF'ere på Fyn udgår i dag ca. 12% fra Odense Katedralskole.

Skoleåret, skoledagen

Med 1903-ordningen fastlagdes skoleårets begyndelse til den 19. august; sommerferien forlængedes til 6 uger, og det bevirkede, at translokationen rykkede frem til den 7. juli. – Fra 1921 påbegyndtes skoleåret den 15. august, og der holdtes translokation den 30. juni. – I 1937 forlængedes sommerferien yderligere med en uge, og translokationen rykkede frem til dagene omkring Sct. Hans. Princippet er siden fastholdt – dog med den ændring, at skoleåret i dag påbegyndes en mandag og translokationen afholdes en fredag, hvilket har til følge, at skoleårets begyndelse varierer fra den 8.–13. august og translokationen fra den 17.–22. juni.

Nok har skoleåret altid haft en blid start, men de senere år har man bestræbt sig på at give de nye elever en bedre start. Det forholder sig fortsat sådan, at så godt som samtlige gymnasieelever kommer direkte fra folkeskolens 9. klasse (ca. 65%) eller 10. klasse (ca. 35%) og betragter gymnasiet som en direkte fortsættelse af folkeskolen. En del af HF-eleverne har til gengæld været væk fra skolesystemet en kortere eller længere årrække, og da de dukkede op i slutningen af 1960'erne, følte der behov for at give den første skoleuge et andet indhold end det traditionelle. Fra begyndelsen af 1970'erne har der i 1. g og 1. HF været afholdt såkaldt introduktionsuge, hvor der lægges vægt på, at de nye elever så hurtigt som muligt lærer de nye kammerater og de nye omgivelser at kende. Der bliver informeret om gymnasiets og HF's opbygning, der afholdes diskussioner, der gives kursus i studieteknik, der udføres kreative gruppearbejder, og det sker som oftest på tværs af de etablerede klasser. Der arrangeres udflugt og fest, og i disse som andre aktiviteter sørger man for at inddrage ældre elever. Når den første uge er omme, skulle de nye elever have overvundet en del af de vanskeligheder, der altid er forbundet med at påbegynde en ny uddannelse, og de begynder forhåbentlig allerede at føle sig hjemme på skolen.

Et led i introduktionen af nye elever har det ligeledes været, at skolens årsskrift har ændret karakter, så at det i lige så høj grad er en præsentation af skolen og dens mål og midler som en omtale af det, der er sket i det forudgående år.

Tidligere havde klasserne en klasselærer, som de kunne rådføre sig med i en given situation. Det var svært at opretholde systemet efter oprettelse af de mange grene på tværs af stamklasser, og klasselærerens funktion var efterhånden indskrænket til indsamling af karakterbøger. Følgelig afskaffede man omkring 1970 klasselærerbetet.

Med HF indførtes der 1967 studievejleder, hvis opgave er »at give de studerende individuel og kollektiv vejledning vedrørende spørgsmål af faglig, social, økonomisk og personlig art i deres uddannelsessituation«. ¹¹ – Der gik ikke mange år, før studievejledningen også vandt indpas i gymnasiet, og i dag fungerer 6 af skolens lærere som studievejledere i henholdsvis HF og gymnasiet.

Med hensyn til skoledagen og dens længde er der kun sket få ændringer. Ved århundredets begyndelse omfattede skoleugen 36 lektioner á 50 minutter, og det bevarede uændret indtil skoleåret 1968–69, hvor antallet af egentlige lektioner reduceredes, indtil der fra skoleåret 1971–72 gennemførtes 5-dages-uge med 30 lek-

tioner for alle klasser i gymnasiet. – 1974 indførtes lektioner á 45 minutter, og ordningen trådte i kraft den 2. december.

Reduktion af det egentlige antal lektioner som af lektionernes længde er blevet mødt med skepsis fra skolens side ud fra det synspunkt, at det er en forringelse af den undervisning, der tilbydes. Kravene er imidlertid tilpasset den forkortede undervisningstid, og problemet med at nå det foreskrevne pensum er vist hverken større eller mindre end efter 1903-ordningen med sine 36 timer.

På andre områder har den enkelte skoledag derimod ændret karakter: Indtil begyndelsen af 1970'erne indledtes skoledagen med morgensang i solennitetssalen. Efterhånden mistede mange elever og lærere interessen for denne mere end 100 år gamle tradition, og det nyttede ikke noget, at morgensangen blev begrænset til enkelte af ugens dage og at deltagelse blev gjort frivillig. Til sidst afskaffedes morgensangen, sådan som det var sket de fleste andre steder, og den erstattedes af et ugentligt kommunikationsmøde.

Grendelingen og HF's tilvalgssystem har belastet det egentlige skema, og mange elever har en række mellemtimer. Med den forlængede skoledag mærkedes savnet af et større lokale, hvor skolens elever kunne opholde sig i mellemtimer. Det var noget af det første, der blev rådet bod på, efter at skolen havde fået ny rektor i 1977. Loftsetagen over hovedbygningen, der rummede et undervisningslokale til sløjd og senere til musik og formning og ellers kun anvendtes som depot for udrangerede skolemøbler, ombyggedes og indrettedes til kantine og opholdsrum for eleverne, og her tilbringer de fritimer og mellemtimer. Den gamle trækonstruktion er bevaret; der er i hjørnet ud mod den tidligere loftsklasse indrettet udsalg, og der er opsat borde og tilpas behagelige stole.

Det gamle loft er ikke til at kende igen, og eleverne betragter kantine som det faste opholdssted skoledagen igennem. Og det er både godt og ondt: Godt, fordi systemet med fast klasseværelse er opgivet til fordel for fagklasser, der fungerer på den måde, at undervisningen i det omfang, det er muligt, foregår i bestemte lokaler, hvor de respektive fags undervisningsmaterialer og håndbøger kan opbevares permanent, og hvor der er installeret nødvendige AV-midler. Eleverne skifter lokale fra time til time, og det foregår ofte via kantine, hvor den fornødne kommunikation foregår. Ondt, fordi svage sjæle af og til fristes til at tilbringe længere tid i kantine, end skemaet tillader.

Afskaffelse af morgensang, undervisning halvdelen af dagens timer på grenhold og tilvalgshold på tværs af stamklasser og afskaffelse af fast klasseværelse har nødvendiggjort et højttaleranlæg, der betjenes fra inspektors kontor.

Også frikvartererne tilbringes i kantine. Engang stod det nedfældet i skolens love, at eleverne ved frikvarterernes begyndelse skulle begive sig ned i skolegården og opholde sig der, indtil det ringede ind til næste time. Gårdvagten sørgede for ro og orden, og han havde sine midler at gribe til, ikke mindst hvis der var optræk til slagsmål mellem et par af »fimrehårene« eller »ex-fimrehårene«, sådan som eleverne i 1. og 2. mellem kaldtes. At »ex-fimrehårene« den første skoledag efter sommerferien slæbte de nye »fimrehår« hen under vandhanerne ud for indgangen til toiletterne i skolegården og døbte dem grundigt, så han dog gennem

finger med, for det var en gammel tradition. Selvfølgelig var det forbundet med magt og værdighed at avancere fra 1. til 2. mellem!

Fra 1909 havde skolen 2 inspektorer, og de delte arbejdet mellem sig, så at den ene havde indre inspektion og halv gårdinspektion og den anden halv gårdinspektion samt inspektion i »Samlingskvarteret« og »ved Disciplenes Bortgang Kl. 2«, hvor ordensduksen afleverede klassen i ordentlig stand til ham.

Siden varetog et par af skolens lærere indre og ydre inspektion. Førstnævnte sørgede for ro og orden i klasser og på gange samt under morgensang, sidstnævnte i skolegården, og denne tjeneste påbegyndtes kl. 8 præcis, hvor de, der kom for sent, blev noteret. Gentog det sig, var straffen en eftersidning lørdag efter skoletid.

1946 oprettedes der elevråd, og et af dets første initiativer var at udnævne ganginspektører blandt 3.g'ere. 1960 indførtes et præfektsystem. Der udnævntes en række gangpræfekter og gårdpræfekter blandt 3.g'erne, og de skulle på forskellig måde være indre og ydre inspektor behjælpelig.

Ordningen bortfaldt omkring 1965, og det varede kun få år, før indre inspektion i gammeldags forstand og ydre inspektion i det hele taget bortfaldt. Hidtil havde det forholdt sig sådan, at ingen elever måtte forlade skolens grund uden gårdvagtens tilladelse. Undtaget var elever i 3.g og 2.g, der i det store frikvarter måtte opholde sig i henholdsvis Kongens Have og rektors have.

Efter afskaffelse af mellemskole og realafdeling er det tidligere forbud mod at forlade skolen uden tilladelse og påbud om at opholde sig i skolegården i frikvartererne bortfaldet. Engang var der elever, der legede i skolegården, og der blev spillet med hønseringe og hoppet i sjippetov som i andre skolegårde. Når man kom i gymnasiet, gav man sig dog ikke af med slige ting. Gymnasiasterne vandrede rundt omkring de to træer i skolegården, drenge og piger hver for sig, og retningen var altid den samme. Det hændte dog ikke så sjældent, at en dreng og en pige begyndte at følges ad, og der blev holdt nøje øje med nye par. – De mindre, der gav sig af med at lege, var henvist til den yderste del af skolegården, idet gymnasiasterne forbeholdt sig den inderste del. – Rygning var under ingen omstændigheder tilladt på skolens grund. De, der havde trang til en smøg, aflagde besøg på toiletterne, og der blev givet den fornødne advarsel, når gårdlæreren aflagde den rutinemæssige inspektion. Det skete, at han uventet dukkede op, og røgen, der vældede op, afslørede, på hvilke toiletter der foregik noget ulovligt!

Engang var det en sport at få den daglige smøg, uden at gårdvagten opdagede det, eller i frikvarteret at opholde sig i de fjernestliggende klasseværelser, hvor indre inspektor sjældent nåede at komme. Derfor var det lidt af en tillidssag at få tildelt biblioteksklassen eller loftsklassen som klasseværelse.

I dag er alt demokratiseret, og det er kun en naturlig følge af udviklingen. Men noget af spændingen er gået tabt. Røgen bølger ikke længere på toiletterne, men i kantinen, og her er det til gengæld eleverne selv, der holder orden.

Nok er kantinen et rart sted, men trods alt er det dog stadig undervisningen, der er det centrale. Der undervises i disse år i 27 stamklasser og på ca. dobbelt så mange gren- og tilvalgshold, og det foregår i 40 lokaler fordelt på 4 etager.

Gymnasiasternes præstationer evalueres som tidligere, men ikke i samme om-

fang. I begyndelsen af århundredet blev der givet karakter for samtlige præstationer. 1910 udtalte rektor, at det ville være en vinding, »om Lærerne kunne blive fri for at give daglige Karakterer«. Siden blev lærerne stillet frit på dette punkt, men det fritog dem dog ikke for at indskrive karakterer i karakterbøgerne hver måned. – Kravet til karaktergivning må således være øget ved århundredets begyndelse, idet som nævnt de daglige karakterer var afskaffet 1860 og karaktergivning indskrænket til 5–6 gange om året. Man opgav dog igen de hyppige karaktergivinger. I 1950'erne var antallet af årlige karaktergivinger reduceret til 4 i gymnasiet, i dag yderligere til 2, hvortil kommer års- og eksamenskarakterer, på grundlag af hvilke der indtil 1973 fandt oprykning sted. Siden er det overladt elever og forældre på grundlag af lærerforsamlingens råd selv at træffe afgørelse om oprykning.

Halvårseksamen er afløst af skriftlige terminsprøver 2 gange om året i 3.g. Der afholdes som før eksamen ved skoleårets udgang, og eksamensresultatet opnås på grundlag af årskarakterer og eksamenskarakterer. I HF gives der som i gymnasiet karakterer for skriftlige præstationer, men der finder ikke regelmæssig karaktergivning sted. Der afholdes ikke terminsprøver; til gengæld afholdes der eksamen i samtlige fag, og eksamen opnås udelukkende på grundlag af eksamenskarakterer.

Skoleårets slutning er således forblevet uændret: Undervisningen ophører i maj måned, og der forestår en række skriftlige og mundtlige prøver, før sommerferien tager sin begyndelse.

Fagene

Med 1903-ordningen deltes den sproglige retning i en klassisk-sproglig linie og en nysproglig linie, og fagligt medførte det væsentlige forskydninger. De levende sprog (dansk, tysk, engelsk, fransk) styrkedes væsentligt på begge linier på bekostning af de døde sprog (latin, græsk), og det samme gjaldt orienteringsfagene (religion, oldtidskundskab, historie, geografi/naturhistorie) på bekostning af de matematisk-fysiske fag (matematik, fysik), hvilket fremgår af følgende oversigt over faggrupperne og deres andel af det samlede antal timer:

	Spr. retning 1871	Klas.spr. linie 1903	Nyspr. linie 1903
Levende sprog*	19 %	28 %	47 %
Døde sprog*	41 %	31 %	10 %
Matematisk-fysiske fag	9 %	5½ %	5½ %
Orienteringsfag	14 %	18½ %	20½ %
Øvrige fag	17 %	17 %	17 %

Tysk forblev 1.fremmedsprog, og faget styrkedes væsentligt, idet det ugentlige ti-

metal øgedes fra 2 til 5. Engelsk havde efter 1871-ordningen stået stærkest på den matematiske retning; på den sproglige retning havde faget kun eksisteret med 2 timer i ældste klasse, men det blev nu 2. fremmedsprog med 4 ugentlige timer. Også fransk styrkedes med yderligere 2 timer i 1. g og 1 time i 2. og 3. g.

Fremmedsprogene havde som helhed fået en ny status. Der blev yderligere lagt vægt på, at det var det talte sprog, der skulle læses, og i de år, hvor de nysproglige klasser etableredes, blev der bevilget adjunkterne Black og Mortensen studieophold i England og Tyskland.¹²

Blandt de døde sprog bortfaldt hebraisk. Latin reduceredes væsentligt for de nysproglige, men også for de klassisk-sproglige. Græsk bortfaldt for de nysproglige, men bevarede omtrent i det oprindelige omfang for de klassisk-sproglige.

Hvad de matematisk-fysiske fag angik, bortfaldt fysik helt for de sproglige, mens matematik styrkedes lidt med 2 ugentlige timer i alle tre klasser mod tidligere 5 timer i den klasse, der svarede til 1. g. – Blandt orienteringsfagene var det geografi og naturhistorie, der styrkedes; hidtil havde der været tillagt fagene 3 ugentlige timer i den klasse, der svarede til 1. g, men nu fik fagene 2 ugentlige timer i alle tre klasser.

For matematikernes vedkommende udviklede forholdene sig således:

	1871	1903
Levende sprog*	24 %	} 28 %
Døde sprog*	3 %	
Matematisk-fysiske fag	36 %	33 %
Orienteringsfag	19 %	22 %
Øvrige fag	18 %	17 %

*) Efter 1871-ordningen er oldnordisk anført som selvstændigt fag henhørende under døde sprog; efter 1903-ordningen er oldnordisk henlagt under dansk og indgår således i de levende sprog.

Ser vi på udviklingen i dette århundrede, er der kun sket mindre forskydninger mellem de forskellige faggrupper. Til sammenligning med 1903- og 1935-ordningerne, der – hvad timefordelingen på faggrupper angår – er identiske, anføres 1961-ordningen og 1971-ordningen, hvor det ugentlige timetal reduceredes til 30:

	Klassisk-sproglig l.			Nysproglig l.			Mat.-fysisk l.		
	1903/35	1961	1971	1903/35	1961	1971	1903/35	1961	1971
Dansk og moderne fremmedsprog	27½ %	28½ %	31 %	47 %	47 %	51 %	28 %	28½ %	29 %
Klassiske sprog	31½ %	29½ %	31 %	10 %	9½ %	9 %			
Mat.-fysiske fag	5½ %	5½ %	5½ %	5½ %	5½ %	5½ %	33 %	32½ %	35½ %
Orienteringsfag	18½ %	20½ %	20 %	20½ %	22 %	22 %	22 %	23 %	23 %
Øvrige fag	17 %	14 %	12½ %	17 %	14 %	12½ %	17 %	14 %	12½ %
Fællestimer		2 %			2 %			2 %	

Vægtningen er i det store og hele den samme. Hvad de enkelte fag angår, må anføres, at engelsk med 1935-ordningen byttede plads med tysk og siden er forblevet 1. fremmedsprog. Latin er reduceret for de nysprogliges vedkommende, idet faget i dag afsluttes efter 2.g, og dertil kommer yderligere, at der ikke længere kræves forkundskaber i faget for at blive optaget på sproglig linie. Hvad gruppen »øvrige fag« angår, er der tale om væsentlige reduktioner, hvilket især gælder faget gymnastik, der oprindeligt havde 4, men i dag kun 2 ugentlige timer. Faget sang er også blevet svækket. Oprindeligt undervistes der i faget i 2 ugentlige timer i alle tre klasser; det samlede antal timer er reduceret fra 6 til 5, og faget kan tilmed bortvælges i 2. og 3.g, idet der er valgfrihed mellem musik og formning.

De fag, der nok har ændret sig mest, hvad det faglige indhold angår, er geografi og naturhistorie, der i gymnasiet – men ikke i mellemskolen – efter 1903-ordningen blev betragtet som ét fagområde med tilsammen 2 ugentlige timer for de sproglige og 3 ugentlige timer for matematikerne. I dag tegner billedet sig sådan, at geografi er bevaret, men med hovedvægten på ganske andre områder end tidligere, og yderligere undervises der i 3.g i biologi.

Da 30-timers-ugen indførtes med 1971-ordningen, måtte en række fag nødvendigvis afgive timer. Af ovenstående oversigt fremgår det, at man principielt ikke har villet svække hovedfagsgruppen inden for de enkelte grene, idet de klassiske sprog på den klassiske linie, dansk og moderne fremmedsprog på den nysproglige linie og de matematisk-fysiske fag på den matematisk-fysiske linie med 1971-ordningen kom til at udgøre en større andel af det samlede antal timer end ved 1961-ordningen.

En væsentlig fornyelse er grendelingen, der fulgte med 1961-ordningen. I ovenstående oversigt er medtaget de 3 grene, der har eksisteret siden 1903, men der har, siden grenvalget foretoges for første gang i 1964, været mulighed for yderligere at specialisere sig efter 1.g på sproglig eller matematisk linie: Musiksproglige får henholdsvis 4 og 6 timer musik i 2. og 3.g og mister til gengæld enten engelsk eller tysk. Franksproglige får fransk som 2. fremmedsprog og mister til gengæld latin. På den naturfaglige linie styrkes fagene biologi og geografi mod reduceret antal timer i matematik og fysik. – Disse grene tilbydes på Odense Katedralskole. Yderligere findes der på såvel sproglig som matematisk linie samfundsfaglig gren med bl.a. et væsentligt antal timer i samfundsfag mod reduktion af timer i engelsk og tysk for de sprogliges vedkommende og reduktion af timer i matematik, fysik og kemi for matematikernes vedkommende.

Antallet af valgmuligheder er således udvidet betydeligt, siden man i 1875 tog afsked med den rent klassisk-sproglige afgangseksamen. Yderligere har alle mulighed for at vælge mellem fransk og russisk som 3. fremmedsprog, og matematikerne har mulighed for at vælge mellem engelsk eller tysk, idet der kun tilbydes undervisning i det ene af fagene.

Det er den samme linie, der er fulgt ved den faglige opbygning af HF, men her er man gået det skridt videre, at størstedelen af fagene kan vælges på tilvalgsniveau. Det gælder også fagene musik, formning og idræt, som således står stærkere end i gymnasiet, fraset musik på den musiksproglige gren. I modsætning til i gymnasiet får alle på HF en grundlæggende undervisning i både fremmedsprog og ma-

tematik, og HF giver således en mere almen undervisning end gymnasiet samtidig med, at der er større valgmuligheder mellem de enkelte fag. De klassiske sprog findes hverken som fællesfag eller tilvalgsfag; til gengæld er samfundsfag et selvstændigt fag både på fællesfags- og på tilvalgsniveau, og yderligere findes faget psykologi som tilvalgsfag.

Når samtlige timer i fællesfag og tilvalgsfag inddrages (her på grundlag af 1974-bekendtgørelsen), giver HF således et mere alment billede end det linie- og gren-delte gymnasium:

Dansk og fremmedsprog	36½ %
Mat.-fysiske fag	22½ %
Orienteringsfag	24 %
Øvrige fag	17 %

Flere nye fag ud over de nævnte har set dagens lys i 1900-tallet: 1904 indførtes der 2 ugentlige timers undervisning i *sløjd* for drengene i mellemskolen. Undervisningen skulle ifølge den nye ordning være trådt i kraft året før, men adjunkt Herløv-Müller måtte gennemgå kursus i faget, før undervisningen kunne påbegyndes. Faget blev på ingen måde undervurderet. Da Herløv-Müller døde i 1910, blev der således opslået en stilling for »en Lærer i Sløjd, der tillige kan undervise i et eller flere af de almindelige Skolefag«. ¹³ For efterfølgeren, adjunkt Movin, gjaldt det da også, at sløjd en årrække var hans hovedfag. – Siden overtoges undervisningen af adjunkt Frejlev.

I 1950 indførtes der undervisning i *husgerning* for både drenge og piger i 3. mellem; drengene fik dog kun lov til at deltage dette ene år, idet undervisningen fra det følgende år var forbeholdt pigerne. Skolen havde intet skolekøkken; de få timer, der var tale om, var henlagt til Jernbanegades Skole. – Undervisning i husgerning ophørte i 1961, idet faget i modsætning til sløjd og håndarbejde ikke videreførtes i realafdelingen.

Et nyt område var *erhvervsvejledning*. Det første tilløb på skolen blev gjort i 1956, hvor der 5 lørdage i træk i januar og februar blev holdt foredrag af direktøren for Tietgenskolen, forstanderen for seminariet, en teolog, en civilingeniør, en læge, en tandlæge, en jurist, en dyrlæge, en cand. mag samt en repræsentant for militæret. Det var elevrådet, der havde taget initiativ til disse arrangementer, og »Katedralskolens Venner« ydede den fornødne økonomiske støtte. – Den 23. januar 1961 gav 6 studenter fra Københavns Universitet orientering om de forskellige akademiske studier for eleverne i 2. og 3.g, og hermed var der banet vej for faget erhvervsorientering, der med 1961-ordningen vandt indpas med et beskedent antal årlige timer, der toges fra de enkelte fag. Erhvervsorienteringen er siden udbygget og bl.a. suppleret med kursus i studieteknik, og undervisningen varetages af studievejlederne i gymnasiet og HF. Skolen får stadig én gang om året besøg af studerende, der orienterer om studier ved universitetet og højere læreanstalter, og der arrangeres på lokalt plan tilsvarende oplysende møder om korterevarende uddannelser.

Det er således ikke mere end 25 år siden, man fra skolens side begyndte at interessere sig for elevernes videregående uddannelse. Der blev afholdt kurser for interesserede lærere, og der anskaffedes et omfattende oplysningsmateriale, som eleverne kunne betjene sig af i de timer, hvor der blev givet erhvervsorientering. Det var lektor Frederik Andersen, der varetog orienteringstimerne de første år, og han sørgede hurtigt for at få yngre kolleger inddraget i arbejdet. De sidste årtiers udvikling på arbejdsmarkedet har øget behovet for studie- og erhvervsorientering, og i dag fungerer 6 af skolens lærere som studie- og erhvervsvejledere.

Med hensyn til valg af lærebøger og andet undervisningsmateriale er der også sket en betydelig ændring. Nye lærebøger, der ønskedes anvendt, skulle i hvert enkelt tilfælde godkendes af ministeriet, og ansøgning skulle indsendes hvert år i maj. Siden er der nedfældet bestemte pensakrav i diverse bekendtgørelser, og lærerne står frit med hensyn til valg af lærebøger. Der er udnævnt fagkonsulenter for de enkelte fag, og de påser, at diverse krav opfyldes. Også pensakravene er med årene blevet liberaliseret. Tidligere stillede der i større omfang krav om bestemte områder, perioder, genrer, forfatterskaber m.v., som man skulle beskæftige sig med i de enkelte fag. Udviklingen er gået i retning af krav om samlet omfang af pensum, hvorefter det er op til læreren at udfylde rammerne. Det sker i samarbejde med eleverne, der jvf. de senere bekendtgørelser har fået medbestemmelse: De enkelte faser i undervisningen planlægges af læreren og eleverne i fællesskab, undervisningen drøftes regelmæssigt, og eksamensopgivelser udvælges af læreren i samråd med eleverne.¹⁴

Sidste århundredes såkaldte kunsthøgskole eller færdighedsskole er omtalt si. 206, og deres udvikling i al almindelighed og deres status på lokalt plan skal omtales kort i det følgende.

Skrivning bevarede som fag i mellemskolen med 2 ugentlige timer i 1. mellem og 1 ugentlig time i de efterfølgende klasser og fortsattes i realafdelingen med 1 ugentlig time i 1. real, der varetoges af dansklæreren. Engang var skrivning et vigtigt fag i den lærde skole; nu forsvandt faget samtidig med nedlæggelse af realafdelingen.

Det samme var tilfældet med *tegning* i gammeldags forstand. Der undervistes i faget i 1., 2. og 3. mellem, senere i 1. og 2. real, og det var lektor Frejlev, der varetog undervisningen en lang årrække. Af og til tegnedes der efter fritstående modeller, der placeredes på katederet, men oftest lod Frejlev eleverne tegne efter fri fantasi, mens han læste op. Han var en fremragende fortolker af den danske litteratur, og det var vigtigere, at der blev holdt mund under oplæsningen, end at der blev fremstillet nogle fremragende produkter. Selv når der høvledes og savedes i sløjdsalen, nød Frejlev at læse munter, men absolut lødigt lektur for sine elever.

Faget vandt med 1961-ordningen indpas i gymnasiet og siden på HF både som fællesfag og som tilvalgsfag. Det blev omdøbt til *formning og kunstforståelse*, og det blev lagt på et noget højere plan end før. Det er fagets formål »at vække og udvikle elevernes sans for arkitektur, skulptur, maleri og andre former for billedkunst«,¹⁵ og det sker gennem elevernes aktive beskæftigelse med diverse materialer og teknikker.

Det nye fag stillede krav om ganske anderledes faciliteter end den tidligere tegneundervisning, og der indrettedes formningslokale, først i det tidligere sanglokale på loftsetagen, siden i kælderetagen.

Keramikerer Helle Hjortlund overtog undervisningen i tegning i 1965, og hun har 1966–84 varetaget størstedelen af undervisningen i formning.

Som tidligere nævnt accepteredes *sang*¹⁶ først på linie med de øvrige fag med pensum med den nye ordning ved århundredets begyndelse. Af omfang var faget dog såre beskedent, idet der kun blev undervist 6 timer om ugen: 1 time for 2. og 3.g tilsammen, 1 time for 1.g og realklassen, 1 time for 3.mellem, 1 time for 2.mellem og 1 time for 1. mellem, hvortil kom en time med sammensang for samtlige klasser med undtagelse af 3. og 4. mellem; det var på det tidspunkt, stemmerne var i overgang, og i den tid fik de lov til at hvile.

I selve undervisningen blev der lagt hovedvægt på sangen, men der var også interesse for andre former for musik, hvilket bl.a. gav sig udslag i oprettelse af et orkester, ledet og dirigeret af skolens yngste lærer, den musikinteresserede klassiske filolog adjunkt A. W. Herløv-Müller. Han døde imidlertid allerede i 1910, og ledelsen af orkesteret blev overtaget af skolens unge matematiklærer, adjunkt Viggo Madsen.

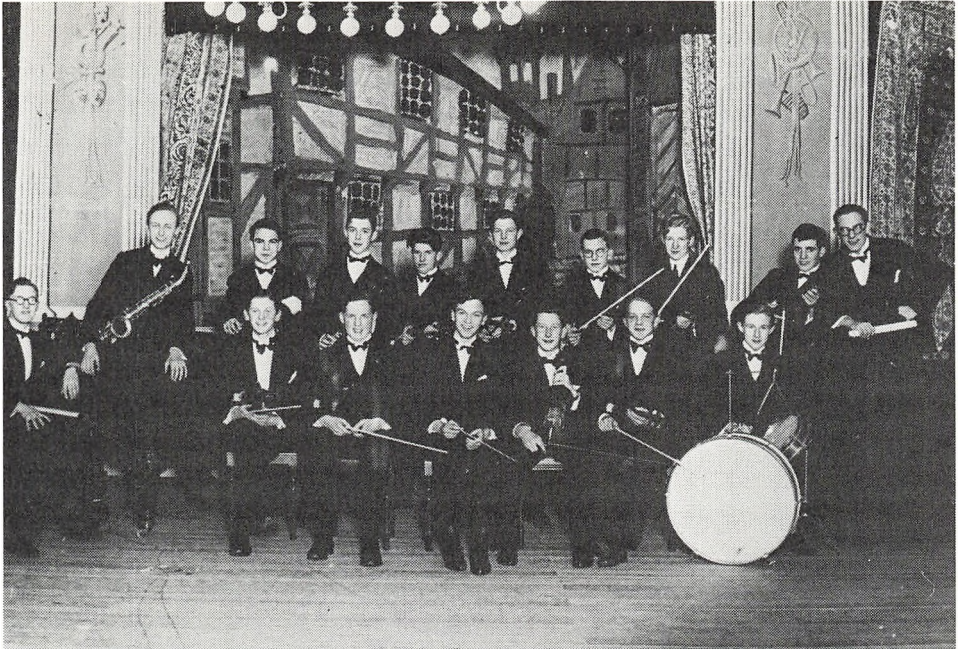
Et kor fandtes ikke. Sang fik eleverne nok af i sangtimerne, der af de fleste blev betragtet som en plage. Den fælles sangtime var placeret som sidste time om lørdagen, og her havde eleverne nok andet i hovedet end at følge sanglærerens dirigentstok.

Efter nogle års pause genoprettedes skoleorkesteret i 1923.¹⁷ 3 af skolens daværende elever, Hellan Koldbye, Kjeld Winkelhorn og Sigurd Kehlet, havde nogen tid spillet sammen privat, og det var dem, der i oktober 1923 tog initiativet. Orkesteret lagde ud med 11 medlemmer og øgedes snart til 15, størsteparten strygere, en enkelt blæser. Til støtte betjente et af orkesterets medlemmer skolens orgel. I begyndelsen øvedes der hver tirsdag aften, siden lørdag eftermiddag i solennitets-salen.

Første gang, orkesteret trådte offentligt frem, var i januar 1924, hvor Hostrups »Soldaterløjer« opførtes som skolekomedie på Industripalæet. Efter stykket gav orkesteret 2 numre. Senere på året medvirkede det ved en børnehjælpsforestilling på Odense Teater.

Det var eleverne selv, der ledede orkesteret. Blandt dets dirigenter i disse år nævnes Hellan Koldbye, E. O. Errebo-Knudsen, Johannes Nielsen og Mogens Wedel.

Efterhånden var det et ret stort repertoire, der kunne bydes på. Ved Mimerkoncerten den 28. februar 1931 opførtes eksempelvis værker af Schubert, Rossini, Haydn, Kjerulf, Wieniawski, Rudolf Bay, Siczynski, Verdi, Strauss, Kallmann, Heise og Hartmann. Koncerten fik i Fyens Stiftstidende følgende anmeldelse: »*Odense Katedralskoles Elever havde i Aftes indbudt til Koncert i Katedralskolens Solennitetssal, der var fyldt til sidste Plads. Orkesteret har i Vinterens Løb arbejdet baade ihærdigt og flittigt. . . Programmet for Vinterens Arbejde har været alsidigt, saaledes som det fremgik af Orkesterets Ydelser i Aftes, og Udførelsen bar helt igennem Præg af Elevernes Indleven i Opgaven. Efter den festlige Slutmarsch var Bifal-*

Skoleorkestret 1930–31 fotograferet foran scenen til en Holberg-skolekomedie.

det da ogsaa baade hjerteligt og langvarigt». Blandt solisterne nævnes »Gymnasiasten I. Blicher Hansen, der aabenbarede en smuk og ren lyrisk Tenor og et musikalsk Sind«.

Hvad skolens elever formåede under sanglærerens ledelse blev fremført ved den årlige sangprøve, hvor også skolens orkester medvirkede. I slutningen af 1930'erne betegnedes arrangementet som »opvisning«, fra 1941 som koncert. Skolens årsskrift oplyser, at »Skolens Orkester og Kor den 1. Maj gav en vellykket Koncert i Solennitetssalen for en stor Tilhørerkreds«. Af årsskriftet det følgende år fremgår, at koret sang værker af Palestrina og orkesteret fremførte værker af Purcell og Telemann, mens de i fællesskab opførte »I Elysium« fra Glucks »Orfeus og Eurydice«.

1936 danner overgangen til den nyere periode i fagets historie. Skolen fik det år en ny sanglærer, organist Kaj Sensstus, der i de følgende år sammen med kollegerne Arne Bertelsen og Johannes Nielsen formåede at skabe interesse for faget. Timetallet var udvidet betydeligt, og da i 1947 den første cand.mag. i musik ansattes ved skolen, var der i faget timer nok til et helt embede.

De 10 år, adjunkt Helge Gad var skolens sanglærer, voksede interessen for faget betydeligt. I november 1947 oprettede han Kammerkoret, og det fik sin debut ved juleafslutningen i domkirken den 20. december samme år. De følgende års forårskonserter på Industripalæet og i Fyns Forsamlingshus viste, at undervisningen lå på et højt stade.

Kammerkoret, der talte ca. 40 medlemmer, havde gang på gang succes, første år bl.a. med opførelse af Glucks opera »Majdronningen«, næste år med Brechts og Weills opera »Jasigeren«, der transmitteredes af Statsradiofonien den 9. maj 1949. I en årrække medvirkede koret ved transmission i radio, senere i fjernsyn som ramme om kendte kunstners fortolkning af H. C. Andersens eventyr i anledning af digterens fødselsdag. Det var også i adjunkt Gads tid, at skolen indledte samarbejde med gymnasiet i Norrköping. Kammerkoret aflagde bl.a. besøg i den svenske venskabsby, og det svenske kor var på genvisit i Odense.

Desværre havde adjunkt Gad svært ved at samarbejde med skolens ledelse og med kolleger, og det førte til en i store dele af dagspressen omtalt tjenestemandssag, der havde som resultat, at den ellers så dygtige musiklærer måtte forlade skolen. At han offentligt havde hævdet, at Soyas »Sytten« burde ligge på enhver konfirmands gægebord, gjorde ikke sagen bedre!

Der ydes fortsat en god indsats af skolens elever. Det skyldes ikke mindst, at sang og musik har fået større vægt som skolefag. Ganske vist må eleverne i 2. og 3. g vælge mellem musik og formning, men til gengæld er der som nævnt indført en musik-sproglig gren, hvor der aflægges såvel skriftlig som mundtlig eksamen i faget. De første musik-sproglige studenter dimitteredes fra skolen i 1968. I HF må der ligeledes vælges mellem musik og formning, men der er mulighed for at aflægge eksamen i fagene på tilvalgsniveau.

Skolen har stadig sit kor, der giver en årlig koncert i solennitetssalen og medvirker ved juleafslutningen og andre festlige lejligheder. Sidst høstede koret megen ros for sin medvirken ved fremførelse af Telemanns kantate til Odense Gymnasium (1757), der opførtes ved skolens 700-års jubilæum.

Både hvad indhold og omfang angår, er det en omfattende udvikling, faget har gennemgået i dette århundrede. Skolen har i dag 3 lærere med sang som hovedfag, og der læses tilsammen mere end 50 timer i faget. Indtil 1935 var det samlede antal ugentlige sangtimer 6, og de havde siden 1907 været besørget af skolens musikinteresserede geografi-lærer, lektor G. J. Leidersdorff.

Skolens elever var i begyndelsen af århundredet fordelt på 7 årgange, hvoraf de 4 ældste havde 4 ugentlige timer, de 3 yngste 3 ugentlige timer i *gymnastik*. Undervisningen varetoges af oversergenterne Nielsen og Seebach, og de afløstes i 1920'erne af løjtnant K. W. Opager (jvf. si. 211). Hoveddisciplinen var gymnastik, og det undrer ikke, at det var militærgymnastik, der dyrkedes. Yderligere dyrkedes i sommerhalvåret kriket, fodbold og langbold, og det lykkedes også lærer Opager at få gjort eleverne interesseret i håndboldspillet. Også den frie idræt havde vundet indpas, og fra og med 1924 var det muligt for skolens elever at aflægge prøver til idrætsmærket. Efter skoletid deltog en del elever i svømning, og der var mulighed for at aflægge diverse svømmeprøver.

En række af de unge lærere, der ansattes ved skolen omkring 1930, havde gymnastik som fag, og i årene, der fulgte, blev der taget nye initiativer. I forbindelse med skoleudflugten i 1932 var der arrangeret idrætsstævne, og det var det første af sin art. – Den 29. september 1935 aflagde skolens to fodboldhold besøg på Svendborg Statsgymnasium. Mellemskoleholdet måtte se sig besejret med 3–2, hvor-

imod gymnasieholdet spillede uafgjort. Den 26. oktober spillede de to skolars gymnasiehold omkamp i Odense, og her vandt vi med 5-0!

Det blev til en årlig turnering, og den blev snart udvidet til også at omfatte håndbold. 1938 var pigerne med for første gang. Et kombineret pigehold fra Odense Katedralskole og Sct. Knuds Gymnasium stillede op mod Svendborg, men sidstnævnte løb af med sejren. 1942 deltog Sct. Knuds Gymnasium, der nu var blevet fællesskole, på lige fod med Svendborg Statsgymnasium og Odense Katedralskole; 1948 kom Nyborg Gymnasium til, og efterhånden som der blev oprettet nye gymnasier, blev de inviteret til at deltage. Der har regelmæssigt været afholdt sportsstævner på regionalt plan, og skolens hold har absolut klaret sig tilfredsstillende.

1949 holdtes der Landsatletikstævne for gymnasier i Odense, og Odense Katedralskoles hold nåede frem til finalen. Ved det tilsvarende stævne to år senere vandt skolen finalen.

Om vinteren var det gymnastikken, man koncentrerede sig om, og skolens afgangsklasser gav opvisning, når sæsonen var ved at være slut, i begyndelsen i større lokaler ude i byen, siden på skolen. Pigerne var de mest ihærdige, og de gav opvisning indtil ca. 1970.

Skolens gymnastiksal var forbeholdt drengene, og pigerne var henvist til at benytte gymnastiksalen på den tidligere Frk. Wintellers Pigeskole på Klostervej. 1954-55 opførtes pigernes gymnastiksal, og samtlige aktiviteter kunne henlægges til skolen.

Ved siden af gymnastikken dyrkedes forskellige former for boldspil, bl.a. håndbold, basketball og volleyball, og skolens hold deltog i diverse turneringer. Skolens volleyball-hold var tilknyttet Fyns Volley Ball Forbund, og en årrække gjorde de sig stærkt gældende. Det gjaldt ikke mindst pigeholdet, der flere gange var med i kampen om Danmarks-mesterskabet for gymnasiehold. 1974 lykkedes det således skolens piger at vinde Danmarks-mesterskabet i både A-, B- og C-rækken. 1976 gentoges successen, men denne gang blev det kun til 2 sejre!

Om sommeren dyrkedes der idræt og forskellige former for boldspil, for drengenes vedkommende fodbold, for pigernes vedkommende håndbold og langbold. Drengene benyttede idrætspladsen på Grønløkkevej, pigerne idrætspladsen i Kochsgade, men de er forlængst nedlagt, og aktiviteterne er i dag henlagt til Odense Atletikstadion. For ikke at miste for megen tid til transport ligger de to ugentlige timer, faget i dag disponerer over, samlet i den halvdel af året, hvor træningen foregår udendørs, og eleverne transporteres frem og tilbage med bus.

Uden for skoletiden arrangeres der ekstratræning i flere af de nævnte discipliner, og der er som regel pæn tilslutning. Deltagelse i diverse turneringer styrker interessen, og den sidste succes har drengenes håndboldhold hentet hjem, idet det i november 1983 vandt Danmarks-mesterskabet for gymnasier.

Hvert andet år har der siden 1980 været afholdt idrætsdag for hele skolen. Dagen starter med opvarmning på stadion, og derefter tager alle del i en af de mange discipliner. – Det er dog ikke noget nyt fænomen. Den 13. september 1940 afløstes den årlige skovtur af en idrætsdag for hele skolen. Eleverne samledes om

morgenen på skolen, hvorefter de samlet marcherede til skolens sportsplads, hvor der var arrangeret firkamp, håndbold- og fodboldkampe, forskellige løb og tovtrækning. Den første skoleidrætsdag fik et godt forløb, og arrangementet gentoges de følgende år. Det er således en gammel tradition, der her er vakt til live – med det formål en enkelt dag at aktivere samtlige elever på sportspladsen. Også skoleelever må have kondien i orden, og det gælder ikke mindst i vor tid, hvor halvdelen af gymnastiktimerne er blevet inddraget til fordel for andre fag.

Eksamen

Ifølge 1903-ordningen holdtes der for første gang studentereksamen i 1910, realeksamen i 1908 og mellemskoleeksamen i 1907.

Ved *studentereksamen* afholdtes der skriftlig eksamen i dansk for alle, i latin for de klassisk-sproglige, i tysk og engelsk for de nysproglige og i matematik for matematikerne. I dansk var der 3 opgaver at vælge imellem. Første gang, der afholdtes studentereksamen efter den nye ordning, kunne der vælges mellem følgende emner:

1. *En stor Statsmand i det 19de Aarhundrede.*
2. *Skriv om eet eller flere Digte og om dem, der har digtet dem.*
3. *Kvindernes Deltagelse i Erhvervslivet og det offentlige Liv.*

Første gang, der holdtes studentereksamen, skrev de nysproglige tysk fristil, og emnet var »Der Frühling«. Eleverne har sandsynligvis ikke magtet den fri udarbejdelse på et fremmedsprog, for allerede året efter udskiftedes stilen med en genfortælling. Også i engelsk bestod opgaven af en genfortælling. Fra og med 1916 besvaredes der både i tysk og engelsk to skriftlige opgaver, henholdsvis oversættelse og genfortælling (med referatstil som alternativ mulighed fra 1940). Klassikerne fik efter 1935-ordningen forelagt to versioner, matematikerne to sæt opgaver.

Med 1903-ordningen overgik planlægningen af mundtlige prøver ved studentereksamen til de ministerielle myndigheder. Der eksamineredes i samtlige fag, efter 1935-ordningen kun i et begrænset antal fag. Først ved undervisningens ophør kunne det meddeles, hvilke fag der udgik ved mundtlig eksamen. At det blev – og stadig bliver imødeset med spænding, hvilke fag der udgår, er forståeligt!

Med 1903-ordningen ophørte halvårseksamen, der havde været afholdt for samtlige klasser midt i skoleåret. Til gengæld indførtes der terminsprøver i afgangsklasser to gange om året, og i tilknytning hertil blev der givet terminskaraktarer. Oprykningsprøver bibeholdtes, og man lagde vægt på, at eksamen efter 2 g svarede til de krav, der stilledes til studentereksamen. Et mindre heldigt udfald af eksamen i 2 g medførte, at oprykning i 3 g ikke kunne finde sted, og det havde til følge, at så godt som ingen dumpede til studentereksamen.

Ved *realeksamen* afholdtes der oprindeligt kun skriftlig eksamen i dansk og regning/matematik. Der blev kun givet ét emne i dansk stil, og der stilledes ét sæt opgaver i regning/matematik. 1925 indførtes skriftlig eksamen i engelsk eller tysk, og der kunne vælges mellem oversættelse og genfortælling. Antallet af emner i dansk

stil udvidedes, og der afholdtes skriftlig eksamen i både regning og matematik, hvoraf sidstnævnte kunne bortvælges. Ved mundtlig eksamen eksamineredes der i samtlige fag.

Ved *mellemskoleeksamen* afholdtes der skriftlig eksamen i dansk, regning og matematik, og sådan forholdt det sig, så længe mellemskolen bevarede. Prøverne efter 4 mellem betragtedes som årsprøver, og det hørte til sjældenhederne, at elever afsluttede skolegangen med mellemskoleeksamen. De, der ikke optoges i gymnasiet, gik i realklassen og dimitteredes som realister året efter.

I dag omfatter studentereksamen tilsammen 10 skriftlige og mundtlige prøver uanset linie og gren. De fleste har 4 skriftlige og 6 mundtlige prøver, hvoraf et par normalt aflægges efter 1 eller 2 g. Enkelte grene har henholdsvis 3 og 5 skriftlige prøver, og det medfører henholdsvis en mundtlig prøve mere eller mindre. Hovedfagene varierer fra gren til gren, og udover i de traditionelle fag (dansk, engelsk, tysk, latin, matematik) aflægges der skriftlig eksamen for grenhold i musik, samfundsfag, fysik og biologi samt på forsøgsbasis i fransk, græsk og kemi.

I flere af fagene har de skriftlige opgaver på væsentlige områder ændret karakter. Med 1961-ordningen udvidedes antallet af emner i dansk til 5, foruden 3 bundne opgaver en citat-opgave og en tolkningsopgave. Sidstnævnte kom til at danne forbillede for en ordning, der blev holdt over dåben i 1974. Der stilles en række opgaver på grundlag af en række tekster med fælles tema, og heraf skal der besvares én opgave. Mens ens viden om et bestemt emne tidligere kunne influere på resultatet af en dansk stil, lægges der i dag vægt på tolkning og behandling af forelagte tekster. – I sprogfagene skrives der som tidligere oversættelser. Til gengæld er genfortælling og referatstil erstattet af en fri opgave, hvor der på fremmedsprog skal besvares en række spørgsmål på grundlag af en forelagt tekst. Mens det tidligere drejede sig om at gengive en oplæst tekst, lægges vægten i dag på en fri fremstilling på fremmedsprogene, hvilket selvfølgelig ikke indebærer, at der ikke stilles krav om grammatisk korrekthed.

Fra 1969 har der været afholdt *HF-eksamen*. HF er som nævnt i højere grad end en studentereksamen en almen eksamen, og alle aflægger skriftlig eksamen i dansk, engelsk og matematik, for sidstnævnte fags vedkommende på enten fællesfags- eller tilvalgsniveau. Yderligere afholdes der skriftlig eksamen i tysk, biologi og fysik for de kursister, der har et eller flere af disse fag blandt deres tilvalgsfag. I modsætning til studentereksamen afholdes der ved HF-eksamen mundtlige prøver i samtlige fag, i en række afsluttende fag efter 1 HF, i de resterende fag efter 2 HF. Der aflægges således flere prøver ved en HF-eksamen end ved en studentereksamen. Til gengæld opnås HF-eksamen udelukkende på grundlag af eksamensresultatet, og der afholdes ikke terminsprøver og årsprøver.

For samtlige fag ved studentereksamen og HF-eksamen gælder det, at det er til ladt at medbringe en lang række hjælpemidler ved skriftlig eksamen. Det gælder retskrivningsordbog og fremmedordbøger, det gælder formelsamlinger og lommeregner samt for visse fags vedkommende anvendte lærebøger. Ved mundtlig eksamen gives der en forberedelsestid, der svarer til den normerede eksaminationstid. Hverken hjælpemidler eller forberedelsestid er dog ensbetydende med, at eksamen er blevet lettere. Der lægges vægt på den måde, hvorpå der arbejdes

med stoffet, mens resultatet tidligere til en vis grad var baseret på præsent viden. Hvad karakterer angår, er spredningen ingenlunde mindre end tidligere. Hjælpe-midler og forberedelsestid har bidraget til i nogen grad at afdratisere eksamens-situationen, og der kan på den baggrund stilles større krav til selvstændig fremstil-ling ved eksamensbordet.

At dumpeprocenten er steget betydeligt i forhold til tidligere, skyldes i det væ-sentlige to ting: Elever og forældre træffer i dag selv endelig afgørelse om opryk-ning i højere klasse, og dertil kommer 13-skalaens bestemmelse om, at de to lave-ste karakterer plus gennemsnittet af de øvrige karakterer sammenlagt skal give en bestemt sum. Ved opnåelse af to bundkarakterer er muligheden for at dumpe såle-des ret stor. Opnås en af de to laveste karakterer ved afsluttende fag efter 1 g, 2 g og 1 HF, kan der efter bestemte regler foretages reeksamination ved det efterføl-gende skoleårs begyndelse. – Ifølge bekendtgørelse udvælges eksamenspensum af læreren i samråd med eleverne.

Der er således sket væsentlige ændringer vedrørende eksamen de senere år. Flere af de anførte ændringer har set dagens lys med HF og er på baggrund af gode erfaringer her overført til gymnasiet.

Det voksende antal dimittender, de mange gren- og tilvalghold har øget antal-et af eksaminationer, og eksamen må nødvendigvis placeres over en længere pe-riode. Endnu i 1930'erne fortsatte 3 g undervisningen til hen mod slutningen af maj, og eksamen kunne afvikles de første 3 uger i juni. I dag afsluttes undervisnin-gen i 2 HF i slutningen af april, i 3 g i begyndelsen af maj, og eksamen strækker sig over en periode på godt 6 uger.

Også for censorkorpsets vedkommende er der sket ændringer. Indtil ca. 1970 bestod det af et begrænset antal faglærere, udpeget af fagkonsulenterne. I dag er det en tjenestepligt at medvirke som censor ved mundtlig studenter- og HF-eksa-men, og lærerne får normalt tildelt censur, når de har dimitteret til eksamen.

På et væsentligt punkt er eksamen forbundet med større alvor end før. I første halvdel af århundredet gav en bestået studentereksamen adgang til videregående studier, men forholdene har ændret sig radikalt, især efter vedtagelse af »Lov om adgangsbegrænsning ved videregående uddannelser«, der trådte i kraft ved begyn-delsen af studieåret 1977–78. Adgang til en lang række studier er betinget af et ret højt eksamensresultat, og de, der skal i gang med et af disse studier, er sig bevidst, at hvert point er kostbart.

Eleverne

Det er vanskeligt helt præcist at angive, hvor mange elever der har gået på Odense Katedralskole, siden 1903-ordningen trådte i kraft. Den tidligere omtalte hoved-protokol efterfulgtes af en matrikel,¹⁸ der førtes indtil 1937, og heraf fremgår hver enkelt elevs skoleforløb. Herefter indførtes elevernes data på kartotekskort, og kun materiale fra de senere år er bevaret. Af- og tilgang kan dog aflæses af oplys-ninger i skolens årsskrifter.

Lektor Black underviser i fransk i solennitssalen. 1905.

Skønmæssigt er der siden 1903 optaget en halv snes tusind elever på Odense Katedralskole, og heraf er 7.692 dimitteret:

Studentereksamen	1910–83	5.631
Realeksamen	1908–70	1.226
HF-eksamen	1969–83	835

Fra begyndelsen af skoleåret 1903–04 til udgangen af skoleåret 1936–37 er det på grundlag af den førte matrikel muligt at give et helt præcist billede af de enkelte elevers skoleforløb. I den nævnte periode optoges der 2.740 elever på skolen, og størsteparten af dem forlod skolen med eksamen i behold:

Aflagt studentereksamen	1.346	49,1 %
Aflagt realeksamen	485	17,7 %
Udmeldt i 3 g eller dumpet til studentereksamen	19	0,7 %
Udmeldt i 2 g	89	3,2 %
Udmeldt i 1 g	140	5,1 %
Udmeldt i realklassen	18	0,7 %
Udmeldt i 4 mellem	169	6,2 %
Udmeldt i 3 mellem	164	6,0 %
Udmeldt i 2 mellem	168	6,1 %
Udmeldt i 1 mellem	83	3,0 %
Overflyttet til andet gymnasium	59	2,2 %

Ialt	2.740	100,0 %
------	-------	---------

Ca. 50 % af skolens elever tog studentereksamen, og det var en stigning i forholdet til 1800-tallet, hvor kun ca. 40 % af skolens disciple dimitteredes som studenter. For gymnasiet alene tegner billedet sig således, idet der ses bort fra dem, der overførtes til andet gymnasium:

Aflagt studentereksamen	1.346	84,4 %
Udmeldt i 3 g eller dumpet til studentereksamen	19	1,2 %
Udmeldt i 1 og 2 g	229	14,4 %
Ialt	1.594	100,0 %

En sammenligning med de senere år viser, at gennemførselsprocenten ikke er faldet væsentligt:

Optaget i 1 g 1967–80: 99 klasser á 26,5 elever	2.623	100,0 %
Aflagt studentereksamen 1970–83	2.122	80,9 %
Udmeldt eller ikke bestået studentereksamen	501	19,1 %

Frafaldet undervejs er næppe blevet større. Til gengæld er dumpeprocenten steget: Tidligere hørte det til sjældenhederne, at nogen dumpede til studentereksamen. Af de 19 elever, der 1903–37 oprykkedes i 3 g, men ikke fik en studentereksamen, dumpede således kun 5. 2 døde, mens de gik i 3 g, mens 12 udmeldtes, deraf flere på grund af sygdom.

I dag tegner billedet sig anderledes. Elever må som nævnt i samråd med forældre selv træffe afgørelse om oprykning, og det har haft til følge, at færre end tidligere går en klasse om, men at til gengæld flere dumper til studentereksamen. Siden 1973 er der således i gennemsnit dumpet 6 pr. år til studentereksamen.

Også i rekruttering af elever er der sket ændringer. Bibeholdes den inddeling, der er anvendt i forbindelse med undersøgelsen si. 218, har det sociale rekrutteringsgrundlag udviklet sig som følger:¹⁹

	Studenter 1803–1909	Elever i 3 g 1940/41–1949/50	Skolens elever 1. nov. 1983
Ialt	1.172	573	605
Embedsmænd:			
Gejstlige embedsmænd	23,6 %	3,8 %	1,0 %
Øvrige embedsmænd m. akad. udd.	8,3 %	1,9 %	2,8 %
Øvrige embedsmænd u. akad. udd.	8,6 %	11,3 %	7,4 %
Militære	3,7 %	0,4 %	1,2 %
Den offentlige sektor:			
Ledende stillinger	1,4 %	2,3 %	0,5 %
Funktionærer	1,7 %	6,3 %	13,6 % ¹
Den private sektor:			
Ledende stillinger	3,0 %	9,6 %	12,1 %
Funktionærer	0,9 %	5,2 %	7,4 %
Liberale erhverv ²	8,7 %	14,0 %	15,5 %
Landbrug, gartneri, skovbrug	20,7 %	13,1 %	5,5 %
Handel	8,7 %	14,1 %	3,8 %

	Studenter 1803–1909	Elever i 3 g 1940/41–1949/50	Skolens elever 1. nov. 1983
Skibsfart	2,0 %	0,4 %	0,2 %
Håndværk	7,8 %	11,0 %	12,7 %
Arbejderstanden	0,7 %	1,7 %	8,7 %
Kvinder med ikke anført erhverv	0,1 %	4,9 %	7,6 %
Manglende oplysninger	0,1 %	0,0 %	

For perioderne 1803–1909 og 1940/41–1949/50 omfatter undersøgelsen henholdsvis samtlige studenter og elever i 3 g. Den 1. november 1983 havde skolen 645 elever, og i 40 tilfælde mangler på kartotekskort oplysninger om forældres stilling. I en del tilfælde drejer det sig om folk, der er ude af erhverv eller pensionister.

1) Heraf 40 % kvinder.

2) Herunder samtlige ingeniører.

Sammenlignes den sociale rekruttering i 1800-tallet med den sociale rekruttering i vor tid, er der sket betydelige ændringer. I 1800-tallet var det fortrinsvis akademikere, lærere, ejere og forpagtere af større landbrug samt købmænd, der sendte deres børn i den lærde skole. Nær 70 % af skolens disciple rekrutteredes fra disse samfundslag.

I dag er ca. 25 % af skolens elever børn af akademikere og embedsmænd. Funktionærstanden og arbejderstanden gør sig stærkt gældende, og herfra rekrutteres i dag ca. 30 % af skolens elever.

For 15 %'s vedkommende er det i dag moderen, der er anført som forsørger. Halvdelen af dem er anført som udearbejdende, og de fordeler sig på de anførte grupper med stærk overvægt til funktionærstanden. Kun i ganske få tilfælde er mødre anført som forsørgere i 1800-tallets hovedprotokoller; i knap 5 % af tilfældene er fædrene anført som afdøde, oftest embedsmænd, hvis enker oppebar pension.

I dag er det et langt bredere udsnit af befolkningen, der sender børn i gymnasiet. Blandt skolens elever er der i dag eksempelvis flere børn af postbude end af præster, og sådan forholdt det sig just ikke i 1800-tallet, hvor skolen dimitterede 277 sønner af præster og 1 søn af et postbud. Også på kortere sigt er der sket væsentlige ændringer. Ifølge det foreliggende materiale er antallet af arbejderbørn i gymnasiet således femdoblet siden 2. verdenskrig.

Også hvad det geografiske angår, er der sket væsentlige ændringer i rekrutteringsmønstret. I 1800-tallet kom disciplene, som det fremgår af oversigten si. 220, fra alle dele af Fyn samt omliggende øer. 1909 oprettedes der gymnasium i Svendborg, 1939/1946 i Nyborg, 1961 i Glamsbjerg, 1970 i Middelfart, 1973 i Ringe og 1979 i Fåborg og Sønderød, og det har haft den naturlige følge, at Odense Katedral-skole i dag modtager sine elever fra en begrænset del af det fynske område.

Tilgangen til gymnasiet var i 1960'erne og 1970'erne så stor, at der i Odense måtte oprettes to gymnasier ud over de to eksisterende. Odense Katedralskole har med sin beliggenhed tæt ved banegård og rutebilstation gennem årene været søgt af mange elever fra landet, og der har om morgenen været en bred strøm af unge

mennesker med skolemappe i hånden tværs over Kongens Have. Man er på Odense Katedralskole aldrig faldet for fristelsen til at forlade de gamle bygninger og opføre nye uden for byen, sådan som det er sket i andre tilfælde; den har fortsat sin beliggenhed i den centrale del af byen og modtager sine elever fra byen og dens nærmeste omegn. Der er fortsat en stor søgning til skolen, men den har ikke læn- gere mulighed for selv at udvælge sine elever. Fordeling af optagne elever på de 11 fynske gymnasier styres af amtet, og der har de senere år været tendens til at prio- ritere afstand til nærmeste gymnasium højere end private ønsker. Således har en del elever fra den nordlige del af Odense været henvist til gymnasiet i Sønderød, der ikke har haft et tilstrækkeligt antal ansøgere i sit naturlige opland. – Odenses tre øvrige gymnasier er beliggende i den østlige og sydlige bydel og modtager en væsentlig del af deres elever fra denne del af byen og tilgrænsende landkommuner.

Der er således stor forskel på det geografiske rekrutteringsmønster i 1940'erne og i dag:

Hjemsted for elever i 3 g 1940/41–1949/50		
Odense	278	48,5 %
Øvrige fynske købstæder	75	13,1 %
Kerteminde	23	
Bogense	10	
Middelfart	0	
Assens	18	
Fåborg	1	
Svendborg	0	
Nyborg	23	
Landsogne, Odense amt	178	31,1 %
Odense herred	64	
Aasum herred	9	
Bjerger herred	14	
Lunde herred	19	
Skam herred	3	
Skovby herred	21	
Vends herred	27	
Båg herred	21	
Landsogne, Svendborg amt	37	6,4 %
Uden for Fyn	5	0,9 %

Sammenlignet med forholdene i 1800-tallet var der sket den ændring, at antallet af elever fra købstæderne var øget i forhold til antallet af elever fra landdistrikterne, og som følge af oprettelse af gymnasium i Svendborg var antallet af elever fra Svendborg amt blevet formindsket:

	Studenter 1802–1907	Elever i 3 g 1940/41–1949/50
Odense	32,7 %	48,5 %
Øvrige fynske købstæder	8,8 %	13,1 %
Fynske landsogne	45,3 %	37,5 %
Uden for Fyn	13,2 %*	0,9 %
Odense amt	64,3 %	88,5 %
Svendborg amt	22,5 %	10,6 %**
Uden for Fyn	13,2 %	0,9 %

*) Størsteparten fra landdistrikter.

**) Størsteparten hjemmehørende i Nyborg, Vindinge herred samt i de nordligste sogne af Sallinge herred, der ligger Odense nærmere end Svendborg.

1983 tegner billedet sig anderledes, idet 83 % af skolens elever i gymnasiet er hjemmehørende i Odense kommune:

Odense kommune	425 elever
Otterup kommune	9 elever
Søndersø kommune	6 elever
Vissenbjerg kommune	15 elever
Tommerup kommune	2 elever
Aarup kommune	19 elever
Ejby kommune	5 elever
Glamsbjerg kommune	6 elever
Hårby kommune	2 elever
Assens kommune	1 elev
Fåborg kommune	1 elev
Årslev kommune	2 elever
Ullerslev kommune	2 elever
Langeskov kommune	8 elever
Munkebo kommune	3 elever
Kerteminde kommune	7 elever
Ialt	513 elever

Geografisk dækker HF-eleverne et større område, idet der uden for Odense kun er 2-årige HF-kurser i Nyborg, Svendborg, Ringe og Middelfart. Skolens HF-kursus har da også gennem årene været søgt af en række kursister fra områder, hvorfra der normalt ikke kommer elever i gymnasiet, bl. a. Bogense- og Assens-området.

Som helhed gælder det, at et stigende antal elever flytter hjemmefra og indretter sig i egen lejlighed eller på kollegium. Det var også tilfældet i 1800-tallet, men her var det den lange afstand fra Odense, der tvang de fjernestboende disciple til at tage ophold i Odense. I dag er det andre motiver, der gør sig gældende, og den del

af eleverne, der flytter hjemmefra, mens de går i gymnasiet eller HF, bliver næppe mindre fremover.

Med indførelsen af HF skete der også en mindre forskydning i den gennemsnitlige alder. Elever, der begynder i 1 g, har en gennemsnitsalder på 16 år, og så godt som samtlige kommer direkte fra folkeskolens 9. eller 10. klasse. Det er derimod ikke tilfældet med HF'ere, hvoraf mange har holdt en pause mellem afslutning af folkeskole og påbegyndelse af HF. I begyndelsen var der blandt skolens HF-kursister adskillige, der havde ønsket at vende tilbage til uddannelsessystemet efter en årrække at have været beskæftiget i erhvervslivet. De 513, der tog HF-eksamen fra Odense Katedralskole 1969–78, fordelte sig på tilnærmedelsesvis 3 lige store grupper: en tredjedel kom direkte fra folkeskolen, godt en tredjedel havde holdt en pause på ét år, mens knap en tredjedel havde været væk fra uddannelsessystemet i 2 eller flere år. I de første år havde kursisterne en gennemsnitsalder på 18 år ved studiets start, men efter indførelse af HF-enkeltfagskursus søger størsteparten af ældre ansøgere optagelse her, og det har bevirket, at gennemsnitsalderen for skolens HF-elever er faldet. I dag forholder det sig sådan, at ca. 45 % af skolens HF-elever kommer direkte fra folkeskolen, ca. 40 % har holdt en pause på ét år mellem folkeskole og HF-studium, mens kun ca. 15 % har været væk fra uddannelsessystemet i 2 eller flere år (1983–84).

Hverken i HF's første år eller senere har aldersforskellen mellem HF-elever og gymnasieelever givet anledning til problemer. HF-eleverne integreres på linie med gymnasieeleverne i skolens hverdag, og det hører til sjældenhederne, at der skelnes mellem de to grupper.

At give et samlet billede af dimittendernes uddannelse og senere beskæftigelse til sammenligning med den oversigt, der er givet for perioden 1890–1909 (si. 222), vil kræve en omfattende undersøgelse, og det vil næppe være muligt at fremskaffe oplysninger om samtlige dimittender. Som helhed gjaldt det dog langt op i århundredet, at studentereksamen var grundlag for et videregående studium, der i langt de fleste tilfælde blev påbegyndt umiddelbart efter afslutningen af gymnasiet.

I forbindelse med skolejubilæet i 1983 indsamledes der adresser på et par tusinde af skolens tidligere elever. På størsteparten af klasse- og årgangslister frem til slutningen af 1940'erne er der – i modsætning til lister for senere årgange – anført stillingsbetegnelse, og materialet bidrager til at belyse uddannelsesmønstret i første halvdel af århundredet. Der er indsamlet ca. 820 adresser på nulevende studenter fra perioden 1912–49, og i 600 tilfælde er anført stillingsbetegnelser, der turde forudsætte følgende uddannelser:

Universitetet og højere læreanstalter	428 stud.	71,3 %
Øvrige videregående uddannelser	103 stud.	17,2 %
Handel og industri	65 stud.	10,8 %
Landbrug og håndværk	4 stud.	0,7 %

90 % af de 600 havde følgende uddannelser/stillinger:

Cand.jur., cand.polit., cand.oecon	93 stud.
Cand. polyt.	88 stud.
Cand.med.	81 stud.
Cand.mag., cand.scient.	53 stud.
Lærer	47 stud.
Ledende stilling inden for handel og industri	44 stud.
Cand.theol.	38 stud.
Cand.vetr.	27 stud.
Cand.pharm.	23 stud.
Cand.odont.	20 stud.
Officier	16 stud.
Arkitekt	11 stud.

Det uddannelsesmønster, der tegner sig for første halvdel af 1900-tallet, afviger således ikke på væsentlige punkter fra det uddannelsesmønster, der periodevis er tegnet for 1800-tallet.

Til gengæld er der sket væsentlige ændringer i de senere år. Flere og flere foretrækker en uddannelse af kortere varighed frem for en længere uddannelse ved universiteter og højere læreanstalter, og det er i dag de færreste, der påbegynder uddannelse umiddelbart efter studenter- eller HF-eksamen. For mange gør der sig det gældende, at de ikke har opnået en tilstrækkelig høj eksamenskvote og følgelig må tage erhvervsarbejde for at kvalificere sig til optagelse på bestemte videregående uddannelsesinstitutioner.

En undersøgelse²⁰ vedrørende fynske studenter og HF'eres uddannelsesvalg omfattende årgangene 1975–79, foretaget af SVUF (Samarbejdsorganisationen for videregående uddannelser på Fyn), viser således en stigende tendens til at foretrække en kortere uddannelse frem for en lang. Materialet omfatter 7.600 dimitterende, og af dem, der gik i gang med en videregående uddannelse umiddelbart efter eksamen, foretrak følgende en lang uddannelse ved universiteter og højere læreanstalter:

Årgang 1975	33,0 %
Årgang 1976	28,1 %
Årgang 1977	21,9 %
Årgang 1978	17,4 %
Årgang 1979	13,5 %

Ikke mindst den stigende arbejdsløshed blandt akademikere har bidraget til stærke ændringer i uddannelsesmønstret i løbet af relativ kort tid. En rundspørge²¹ blandt 2.346 studenter og HF'ere fra gymnasier rundt omkring i landet har således vist, at det er de færreste, der er i gang med en uddannelse et halvt år efter aflagt adgangsgivende eksamen:

	1978	1981
Under uddannelse	45 %	40 %
Erhvervsarbejde	30 %	35 %
Værnepligt	7 %	6 %
Rejse, højskole m. v.	14 %	13 %
Arbejdsløs	4 %	6 %

Piger på skolen

Den væsentligste ændring i elevklientellets sammensætning i dette århundrede skyldes pigernes adgang til den højere undervisning. De første studiner dimitteredes i 1925, og der gik kun få årtier, før pigerne var i overtal.

Da skolen i Jernbanegade kunne tages i brug, var det kun drenge, der holdt deres indtog. Diskussionen, der førtes de følgende år, er refereret tidligere og skal ikke gentages her. Det var helt klart, at rektor Giersing var imod optagelse af piger på skolen, og det lykkedes ham at få sagen udskudt, indtil det viste sig, om Frk. Wintelers Pigeskole på Klostervej fik dimissionsret til studentereksamen. Det fik den, idet der oprettedes gymnasium i 1908 med påfølgende dimission fra 1911. Undervisningen på det gymnasiale niveau må imidlertid være startet umiddelbart efter, at 1903-ordningen var trådt i kraft, idet en række piger fra Frk. Wintelers skole dimitteredes som privatister fra Katedralskolen i 1905 og de følgende år.

Nogen alvorlig konkurrent til Odense Katedralskole var der ikke tale om. Det var kun nysproglige piger, der kunne optages på Frk. Wintelers skole, og holdene var i begyndelsen kun små. Siden oprettedes der matematisk linie, og da skolen – fra 1920 under navn af Sct. Knuds Gymnasium – flyttede fra Klostervej til Løssøegade i 1940, kom der drenge til.

Selv om der i 1908 og de følgende år ikke kunne optages piger på klassisk-sproglig og matematisk linie, så havde piger dog fået adgang til gymnasiet, og hermed indstilledes diskussionen på Katedralskolen.

Det kunne tyde på, at det var rektor Giersings holdning, der var skyld i, at der ikke optoges piger på Katedralskolen, for næppe var overlærer Karl Schmidt konstitueret i embedet efter rektor Giersings død i slutningen af februar 1918, før spørgsmålet blev taget op, og få måneder efter gjorde de første piger deres entre på skolen. Overlærer Schmidt var en ældre herre, der nærmede sig de 75, men han må på dette punkt ikke have været så konservativ som rektor Giersing, idet det var ham, der gennemførte optagelse af piger på skolen. Selv tog han sin afsked ved skoleårets udgang, men fortsatte dog som timelærer endnu et par år. Udover de matematiske gymnasieklasser underviste han just den mellemskoleklasse, hvor pigerne gik!

Der blev taget vel imod de 6 piger, der optoges i 1 mellem i 1918, og de erfarede næppe, at skolen nær var blevet ombygget for deres skyld. Det fremgår af rektoratets kopibog,²² at spørgsmålet om optagelse af piger var blevet rejst i forældrekred-

Et stilfuldt studenterhold. 1931.

sen, sandsynligvis ved forældremødet den 15. april, idet den konstituerede rektor den 20. april rettede henvendelse til ministeriet med forespørgsel om, hvorvidt der var mulighed for at optage piger i 1 mellem ved det nye skoleårs begyndelse. At det endte med et tilsagn, skyldtes måske den omstændighed, at overlærer Gredsted måneden før havde indsendt begæring om afsked på grund af alder. Den 17. april blev der oplået et embede ledigt med fagene græsk og latin, og det var nok på baggrund af begge henvendelser fra skolen, at ministeriet den 8. maj forespurgte, om der var ansat kvindelige lærere ved skolen. Overlærer Schmidt måtte meddele, at det ikke var tilfældet, men han erfarede snart, at der blandt de 6 ansøgere til overlærer Gredsteds embede var en kvinde. Overlærer Schmidt bedømte ansøgerne på grundlag af de foreliggende oplysninger og kom til det resultat,²³ at »Valget maa staa imellem Fru Greve og Cand Kjør«. Selv om fru Greve ikke havde undervisnings erfaring i de klassiske sprog, lod han ministeriet indirekte vide, at hun ville være at foretrække i den foreliggende situation: »Fru Greve er en vindende og energisk lille Dame, der jo, hvis Piger optages her i Skolen, vil være til stor Støtte for Inspektionen over dem«. Selv om den nævnte kandidat Kjør blev betegnet som »en solid Mand« med undervisnings erfaring i både hovedfag og bifag og havde »Attest for at holde god Disciplin«, blev det fru Greve, der fik stillingen, og som den første kvinde gjorde hun sin entre i lærerkollegiet ved begyndelsen af skoleåret 1918–19. Udover undervisning i græsk, latin og oldtidskundskab i gymnasieklasser fik hun tysk i den klasse, hvor pigerne gik.

Yderligere et problem havde været løst, hvis fru Greve havde kunnet undervise i gymnastik og håndarbejde, men det kunne hun ikke, og overlærer Schmidt måtte i gang med at skaffe skolen en ny lærerkraft,²⁴ efter at 6 af de anmeldte 10 piger havde bestået optagelsesprøven i begyndelsen af juli. Det drejede sig om ialt 5 ugentlige timer, der skulle besættes, 3 i gymnastik og 2 i håndarbejde, og overlærer Schmidt foreslog sin egen datter, frk. Lili Schmidt, der var uddannet gymnastiklæ-

rerinde og havde gennemgået praktisk kursus i håndgerning. Hun havde siden 1913 været ansat ved en af byens kommuneskoler, og da hun ikke ville opgive denne undervisning, fik hun ikke overdraget timerne på Katedralskolen. Ministeriet ønskede timerne besørget af en lærerinde, der senere kunne få fast ansættelse i et lærerindeembede. Dette blev meddelt skolen den 13. august, og overlærer Schmidt lod omgående meddelelsen gå videre til forskolelærerinden i Vinderup ved Struer, der må have vist interesse for at overtage de 5 timer, der honoreredes med 6 kr. om måneden pr. ugentlig læst time: »*Det er paalagt mig at meddele Dem, at der ikke i denne Overdragelse af Timerne ligger noget Løfte om Ansættelse i den Lærerindestilling, som eventuelt senere vil blive oprettet, idet saadan Ansættelse maa være afhængig af, hvorledes De udfylder Pladsen, hvorfor De maa være forbedret paa at komme til at konkurrere med den med andre*«. – Der var ikke gået mange dage, før overlærer Schmidt fik svar: »*Herved skal jeg meddele, at jeg ikke ønsker at overtage de omtalte 5 Timer ved Katedralskolen. – Ærbødigst Susanne Poulsen, Lærerinde*«. Ud fra de givne udsigter for en lærerinde i en fast stilling kan dette svar næppe undre!

Overlærer Schmidts datter havde på dette sene tidspunkt påtaget sig så mange timer, at hun kun kunne overtage de 3 timer i gymnastik, og det blev kommunelærerinde Karen Nielsen, der overtog alle 5 timer i begyndelsen af september.

Skolen havde omsider fået en lærerinde, der kunne undervise de 6 »pigebørn« – som de blev benævnt i skolens årsskrift – i håndarbejde og gymnastik, og lige så store problemer havde det voldt at finde et sted, hvor de kunne sidde med deres håndarbejde, et sted, hvor de kunne klæde om i forbindelse med gymnastiktimerne – for ikke at tale om et sted, hvor de kunne komme på toilettet!

Det fremgår af en længere skrivelse til ministeriet den 25. maj,²⁵ hvilke planer man havde udtænkt sig. Man havde sat den mulige optagelse af piger på skolen i forbindelse med det forestående rektorskifte, og man foreslog, at rektorboligen blev inddraget, og at den nye rektor mod huslejegodtgørelse søgte sig en bolig ude i byen eller at der opførtes en ny rektorbolig. Man havde længe savnet et kemilaboratorium, og dertil kom, at 3 g's klassikere nogle år ikke havde haft fast klasseværelse. Disse mangler kunne afhjælpes, hvis rektorboligen blev inddraget, og der kunne samtidig indrettes et håndarbejdslokale. Tilmed kunne pigerne benytte toiletterne i rektorboligen. Omklædningsrummet søgtes etableret på følgende måde: »*Lige ved vor Gymnastiksal og med direkte Adgang til denne findes en lav Stue, som ligger ganske isoleret, og hvori Omklædning kunde foregaa og opsættes Vaskeapparat. Denne Stue benyttes nu som Oplagsrum for Skolens 300 Stole og et Par Skabe o.a.m., men disse kunde flyttes hen i den saakaldte Legekælder, der aldrig benyttes*«.

Så store ændringer gik ministeriet dog ikke med til. Den nye rektor flyttede ind i rektorboligen, og for at kunne foretage de fornødne ændringer fik skolen bevilget et beløb på 2.000 kr. De 1.600 kr. blev benyttet til at sætte rektorboligen i stand, og formedelst 400 kr. blev der afskærmet et toilet til pigerne i rektorboligens kælder samt opsat en vaskekumme i det omtalte rum ved siden af gymnastiksalen!²⁶

De 6 piger, der sammen med 316 drenge mødte op på skolen mandag den 19. august, var følgende:

To af skolens første kvindelige studenter Ellis Olesen og Agnete Geismar i 3. nysproglig klasse efteråret 1924.

Ellen Margrethe Andersen, datter af intendant Andersen, Odense

Inger Brahm, datter af prokurist Brahm, Odense

Agnete Geismar, datter af sognepræst Geismar, Rønninge

Herdis Elisabeth Warburg Jensen, datter af driftsbestyrer Jensen, Odense

Else Marie Møller, datter af lærer Møller, Næsbyhovedbroby

Ellis Margrethe Olesen, datter af ingeniørassistent Olesen, Odense.

4 af dem tog realeksamen i 1923. Agnete Geismar og Ellis Margrethe Olesen fortsatte i gymnasiet efter 4. mellem, og her fik de selskab af Eva Carlsen, datter af skatteinspektør Carlsen, der en årrække havde varetaget tegneundervisningen ved skolen, samt yderligere en pige, der udmeldtes efter 1 g. Eva Carlsen, Agnete Geismar og Ellis Margrethe Olesen tog som de første piger studentereksamen fra skolen i 1925. Agnete Geismar valgte i modsætning til de to andre den matematiske linie. Alle tre klarede sig pænt til studentereksamen. De 34 drenge, der tog studentereksamen i 1925, måtte bide i sig, at der var en pige, Eva Carlsen, der tog den bedste studentereksamen.

Eva Carlsen, g. Lund, tog medicinsk embedseksamen, og hun har indtil for få år siden praktiseret som læge i Odense. – Agnete Geismar, mor til vor nuværende undervisningsminister, påbegyndte et cand.mag.-studium ved Københavns Universitet, men hun afbrød studiet, da hun blev gift med senere højskoleforstander Hans Haarder; senere underviste hun på Askov Højskole og Rønshoved Højskole. Hun døde i 1970. – Ellis Margrethe Olesen blev kort tid efter sin eksamen ansat ved KTAS i København, og her arbejdede hun, indtil hun lod sig pensionere som fuldmægtig i 1971. Hun tog i november 1983 turen til Odense for at være med til at fejre sin gamle skoles 700-års jubilæum, og ved den lejlighed bekræftede hun

både i tale og brev, at de første piger følte sig godt hjemme på skolen: *»Jeg har altid været glad for at gå i skole og elsket den udfordring, der lå i ikke at stå tilbage for drengene. De 7 års skolegang på OK var for mig lykkelige og spændende år med store udfordringer for at blive i den øverste del af klassen, men også med et usædvanligt godt forhold til drengene og ingen forskelsbehandling fra lærerne«*. – Eva Lund bekræfter, at hun i de år, hun gik på skolen, ikke mærkede til nogen forskelsbehandling. *»Kun«* – føjer hun til – *»blev jeg fritaget for biologi, da vi nåede til læren om forplantning, idet biologilæreren fandt det pinligt at undervise en pige i et sådant emne«*!

Det blev imidlertid ikke nogen lang og glørværdig æra, pigerne i første omgang fik på skolen. Året efter, at de første piger havde gjort deres entre på skolen, optoges der 4 piger i 1 mellem, og heraf tog de to studentereksamen i 1926: Ellen Asmussen Petersen som klassiker og Eva Søfelde som nysproglig. Uvist af hvilken grund optoges der herefter ikke længere piger i mellemskolen. Der optoges til gengæld piger i gymnasiet, men de udgjorde fortsat en beskeden gruppe i forhold til drengene. 1925–42 tog ialt 89 piger studentereksamen fra Katedralskolen, og de kom kun i enkelte tilfælde til at dominere studenterbillederne, idet der i samme periode dimitteredes nøjagtig 8 gange så mange drenge. Pigerne, der dimitteredes i denne periode, var alle – på nær Eva Carlsen, Ellis Margrethe Olesen og Eva Søfelde – klassikere eller matematikere. Når de tre optoges i det nysproglige gymnasium, skyldtes det, at de var blandt de piger, der havde gået på skolen siden 1 mellem. Fra og med skoleåret 1924–25 kunne piger kun optages i skolens klassisk-sproglige og matematiske linie; de, der ønskede at tage nysproglig studentereksamen, blev henvist til Sct. Knuds Gymnasium, der fortsat var en ren pigeskole.

1940 gennemførte man fællesundervisning ved begge de odenseanske gymnasier. Der kom drenge på Sct. Knuds Gymnasium, og der kunne på Katedralskolen optages piger såvel i mellemskolen som på alle tre linier i gymnasiet. Af skolens årsskrift²⁷ fremgår det, at ved begyndelsen af dette skoleår *»indtraadte 21 Smaapiger i 1. Mellemskoleklasse«*; herved var der *»føj et nyt og oplivende Træk til Skolens Fysiognomi«*, og der var *»almindelig Glæde over den gjorte Begyndelse«*. Vi skal således frem til 1940, før pigerne erobrede hele skolen.

Det var i samme anledning, at der blev taget initiativ til en skolelægeordning. Ministeriet havde i 1905 bedt rektor udtale sig om behovet for en sådan ordning, og rektor havde svaret, at man anså tilsyn med de hygiejniske forhold for overflødig, eftersom den nye skole var opført og indrettet *»efter alle Hygiejnens Fordringer«*. Vejning og måling hørte rettelig hjemme i en pigeskole! – Men nu var pigerne kommet, og så fulgte skolelægen endelig med.

Fra 1943 dimitteredes der piger på alle tre linier, men de udgjorde fortsat en beskeden gruppe i forhold til drengene. I 1960'erne nåedes ligestillingen, og siden har pigerne været i overtal. På de sproglige linier har det i stigende grad været pigerne, der har domineret billedet. Modsat har det forholdt sig på den matematiske linie, hvor drengene har haft overvægten; det har de fortsat, men der har de senere år været en øget tilgang af piger til det matematiske gymnasium:

	Pigernes andel af det samlede antal dimittender	Pigernes andel af sproglige dimittender	Pigernes andel af matematiske dimittender
1943–49	28 %	46 %	11 %
1950–59	44 %	62 %	31 %
1960–69	50 %	72 %	30 %
1970–79	56 %	76 %	36 %
1980–83	58 %	82 %	39 %

I HF har der fra starten været overvægt af piger, og i dag er fordelingen som i det sproglige gymnasium. Der er således overvægt af piger i størstedelen af skolens klasser, og den samlede elevbestand har de senere år fordelt sig på 65 % piger og 35 % drenge. Indtil 1918 var skolen en ren drengeskole, men nu er den åbenbart på vej til at blive en pigeskole!

Disciplin

De ordensregler,²⁸ der var gældende omkring århundredskiftet, var som nævnt aftrykt i karakterbogen, og enhver vidste, hvad han havde at rette sig efter. Reglementet indskærpede elevernes pligt til at møde rettidigt, pligt til at aflevere skriftlige arbejder, pligt til at forevise karakterbøger m.v. Det var pålagt eleverne »at iagttage et sømmeligt Forhold«, og det gjaldt ikke alene på skolen, men også på vej til og fra skole: *»Støjen og uanstændig Skrigen, Legen paa Gaden eller Slagsmaal er strengt forbudt og paadrager den paagældende alvorlig Straf«*.

I det hele taget gjaldt det, at skolen følte sig ansvarlig for elevernes adfærd uden for skoletiden. Omkring århundredskiftet indeholdt skolens reglement således endnu forbud mod at besøge værtshuse og billardstuer; offentlig tobaksrygning blev betragtet som usømmelig og var følgelig forbudt, og dertil kom, at eleverne skulle indhente rektors tilladelse, såfremt de ønskede at deltage i offentlige forlystelser. Opførte en af skolens elever sig mindre heldigt ved slige lejligheder, var han medvirkende til at bringe skolen i et dårligt ry, og det måtte der tages højde for i skolens reglement.

I timerne skulle der »herske Rolighed og Opmærksomhed«, og den, der eksamineredes, skulle rejse sig. »Renden-i-Gaarden« burde – som det hedder – ikke finde sted, men der toges dog højde for undtagelsestilfælde: *»Skulde dette en enkelt Gang være aldeles nødvendigt, bliver en saadan Uregelmæssighed bemærket i Protokollen af Læreren«*. Mellem timerne var der et frikvarter på 7 minutter, mellem tredje og fjerde time dog et frikvarter af et kvarters længde, og disse pauser var beregnet til »Rekreation på Legepladsen«: *»I disse Mellemrum forlade Disciplene deres Klasseværelser, som udluftes, og gaa ned paa Legepladsen med Undtagelse af*

de enkelte, som formedelst Ildebefindende have Inspektors Tilladelse til at blive oppe«.

Havde en elev pådraget sig sygdom, skulle hans udeblivelse meldes skolen før skoledagens begyndelse, og der skulle fremsendes skriftlig begæring, såfremt en elev af den ene eller anden grund »ønskede Tilladelse til at udeblive fra Skolen«. Og det var ikke sikkert, at en sådan tilladelse ville blive givet: »Ingen kan vente en saadan Begunstigelse, med mindre den anførte Grund findes antagelig, og vedkommende Discipel ikke har gjort sig uværdig til saadan Frihed«.

At få fri fra skole, blev, som det fremgår, betragtet som en begunstigelse, og der blev fra skolens side grebet hårdt ind, hvis mødepligten ikke blev overholdt. Man behøver ikke at have bladet mange sider i rektors kopibog, før man bliver klar over, at uregelmæssigheder på dette område var noget, skolen så på med alvorlige øjne:

I december 1902 bad en godsejer sin søn fri den 23. december, hvortil rektor svarede pr. brev, at det var ham umuligt at give drengen fri, eftersom juleferien først begyndte den 23. december kl. 11.²⁹ – I 1915 bad en sagfører i Kerteminde sin søn fri, for at han kunne komme til øjenlæge, og rektor måtte svare, at »Skolen ikke gerne uden stærke Grunde gav Disciplene fri«. ³⁰ – Skolens holdning til fritagelse for undervisning fremgår af et brev, som rektor i 1908 sendte til en militærlæge, hvis søn ikke mødte til undervisning første dag efter ferien: »Jeg nødes til at meddele Dem, at det er Skolen og ikke Disciplene eller deres Forældre, der bestemmer Feriernes Længde – ganske ligesom det ikke i Militæretaten er de Menige, der kommanderer. Det har forbavset mig meget, at en Militærlæge trodser Skolens Bestemmelser og forlænger Ferien for sin Søns vedkommende«. ³¹

Helt galt gik det i 1914.³² Nogle af skolens elever i 4 mellem »stod til Konfirmation« søndag den 29. marts, og de havde nogen tid forinden indfundet sig på rektors kontor og forhørt sig om, hvilke dage de havde fri i anledning af den forestående konfirmation. Hertil havde rektor svaret, at de som tidligere havde fri mandag efter den søndag, hvor konfirmationen fandt sted, samt den dag, hvor de samlet skulle til alters.

Søndagen nærmede sig, men den blev alt andet end en festdag for skolens rektor, der måtte konstatere, at en af konfirmanderne, søn af en jægermester, udeblev fra undervisningen om lørdagen, hvilket drengens mor havde meddelt i et brev, som rektor modtog samme dag.

Det var ganske uhørt, at en elev udeblev fra undervisningen, uden at rektor forud havde givet sin tilladelse, og det var ingen formildende omstændighed, at det var dagen, før eleven skulle konfirmeres. Rektor informerede omgående eforatet og tilskrev drengens forældre således: »Dette kan Skolen ikke finde sig i, da det er ganske ødelæggende for Disciplinen, om sligt kan gaa; det er at byde Skolen Trods. Jeg maa derfor bede Dem udmelde Deres Søn af Skolen, da der ellers vil blive gjort Anstalt til, at han bliver udvist«. – Over for familien forklarede rektor i et senere brev, hvorfor han havde følt, at han måtte reagere omgående: »Det var mig meget imod, at De skulde faa mit Brev Dagen efter Konfirmationen; men der var ingen Udvej, syntes jeg; jeg har været meget forpint i disse Dage«.

Jægermesteren mødte ikke op på skolen om mandagen for at melde sin søn ud

af skolen, og følgelig måtte rektor tage affære. Det blev til adskillige møder de følgende dage, og der afgik ikke mindre end 3 aktstykker med 8 bilag til ministeriet.

Rektor henholdt sig til Forordning af 7. november 1809, ifølge hvilken en elev, der forsømte uden forud indhentet tilladelse, kunne bortvises. Allerede om søndagen informerede rektor stiftamtmand og biskop, hvilke han lod vide, at han ikke så sig i stand til at styre skolen, såfremt sligt kunne tolereres, og at han ville søge sin afsked, såfremt han ikke fik støtte i denne sag. Eforatet holdt møde tirsdag, hvor – ifølge rektors indberetning til ministeriet – »Stiftamtmanden gentog, at han vilde støtte Skolen, og Biskoppen erklærede, at der maatte statuere et Eksempel«. – Dagen efter holdtes der skolerådsmøde, og lærerne »billigede ensstemmigt«, hvad rektor havde foretaget sig i denne sag. Derefter overlod rektor sagen til ministeriet: *»Dette staar for mig som et groft Angreb paa Skolens Disciplin og Anseelse, et Angreb, der maa imødegaaes med al Kraft, da dets Eksempel kan hindre eller i hvert Fald alvorligt vanskeliggøre Skolens nødvendige Autoritet. Hvis dette gik hen ustraffet eller med en Undskyldning for den med Overlæg foretagne Krænkelser af Skolens Orden, vilde en Rektor staa næsten hjælpeløs overfor lignende Selvtægt ... Gaar Ministeriets Kendelse Skolen imod, bliver der efter mit Skøn rokket ved Skolens Autoritet i et saa vigtigt Spørgsmaal – Fritagelse for Undervisning og Disciplinens Mødepligt i det hele taget – at det kommer til at vedrøre Landets samtlige Statsskoler. Det gælder her Skolens nødvendige Myndighed, som et Hjem ikke egenmægtig bør kunne tilsidesætte. Alt, hvad der i denne Sag siges for at vise, at det er inhumant at fjerne Disciplen fra Skolen, har intetsomhelst med Sagens Kærne at gøre«.*

Det var rektors og et samlet lærerkollegiums holdning i 1914. Rektor var en mand af den gamle skole, og han tolererede ikke, at der skete brud på skolens autoritet. I denne sag synes han dog ikke at have fået medhold. Hans kopibog meddeler ikke yderligere. Til gengæld fremgår det af skolens matrikel, at den pågældende elev blev student i 1917.

Bedre held havde rektor haft i 1907, hvor det var byens stiftsprovst, der fik sin søn bortvist fra skolen: *»Jeg undlader ikke at meddele Dem, at jeg i Dag i Klassens og Lærerens Nærværelse har maattet give Deres Søn en saa eftertrykkelig Tilrettevisning, som jeg ikke før har givet ham eller nogen anden Discipel. Klassen havde i Gaar fri i sidste Time og skulde have Gymnastik i næstsidste. Uagtet han ikke havde faaet Tilladelse til at være fri for Gymnastik, forlod han Skolen Kl. 12, og skønt jeg sendte Bud efter ham, kom han ikke tilbage. At gøre dette er uforeneligt med at være Discipel i Skolen; jeg kan ikke se anderledes, end at Bægeret nu maa være fuldt«.*³³ – Stiftsprovsten forstod hensigten med brevet og udmeldte sin søn samme dag!

At forgribe sig på andres ejendom var noget, som i lige så høj grad rystede skolens rektor. I 1907 så han sig nødsaget til at tilskrive en nordfynsk sognepræst således: *»Det gør mig ondt at maatte meddele Dem, at Deres Søn har forbrudt sig. Det varede tilmed flere Dage, inden han tilstod sin Skyld, idet han søgte at lyve sig fra det; først da jeg efter gentagne Forhør erklærede, at han ikke kunde slippe fra det, faldt han sammen og tilstod, at han havde tilegnet sig en Bog, der tilhørte en af hans Kammerater, og solgt den. Dette er jo en meget grov Forseelse, og jeg har sagt ham, hvor forfærdeligt han har baaret sig ad – og jeg tror ogsaa, han inderlig fortryder sin*

*Handling. Det er jo haardt nok at staa saadan, som han nu staar, overfor Kammeraterne og hans Lærere; endnu drøjere stiller det sig vel overfor hans Forældre, som han har gjort denne store Sorg; men jeg haaber inderlig, at de Lidelser, han har gennemgaaet i disse Dage, og de Formaninger, hans Forældre jo sikkert vil give ham, skal hjælpe ham til aldrig mere at gøre sligt, saa han ikke behøver yderligere Straf. Jeg bevidner Dem og Deres Hustru min inderlige Deltagelse i Anledning af dette haarde Slag, som det jo maa være for Dem».*³⁴ Rektor lod i samme forbindelse meddele, at man måtte være forberedt paa, at drengen ikke ville kunne få den økonomiske støtte, som han ellers ville være berettiget til.

Tilsvarende breve måtte rektor eksempelvis udfærdige, da en elev havde taget sin sidemands sangbog og skrevet sit navn udenpå,³⁵ da en elev »havde tilvendt sig et Tegnebestik, der tilhørte en Kammerat – tilmed en Enkes Søn – og solgt det for at faa Penge til Slikkeri og Andet«,³⁶ da en elev raderede en karakter ud i sin karakterbog,³⁷ og da to andre lod en kammerat underskrive deres karakterbog i stedet for at forevise den i hjemmet.³⁸ – I sådanne tilfælde gav rektor en alvorlig irettesættelse og opfordrede forældrene til at tildele synderen en eksemplarisk afstraffelse.

Det er snarere billedet af en skuffet og såret rektor end af en streng rektor, disse blade giver. Rektor måtte på skolens vegne føle sig krænket, hvis der blev foretaget brud på skolens orden eller elever i en given sag greb til uærlighed. At forbyrde sig var ensbetydende med at krænke skolens ånd, og der er ingen tvivl om, at skolens rektor har lidt på elevens og forældres vegne. At være elev på Katedralskolen var et privilegium, og man forventede, at skolens elever opførte sig eksemplarisk. Ofte var det drenge fra mellemskolen, der blev kaldt til rektors kontor, og ofte var der kun tale om drengestreger, men det var under ingen omstændigheder formildende.

Det var det heller ikke, da to elever fra Ryslinge i januar 1906 forfattede en sympatitilkendegivelse og sendte den til fange nr. 372 i Vridsløselille Forbedringshus. Personen, som de sympatiserede med, var en maler ved navn Sophus Rasmussen, tidligere redaktør af det anarkistiske blad »Skorpionen«. Fængselsinspektøren opsnappede brevet og lod det forelægge for kirke- og undervisningsministeriet, der henstillede til rektor, at »Henvendelsens Utilbørlighed foreholdtes de 2 paagældende Disciple paa en indtrængende, men diskret Maade«. Fra skolens side overvejedes det at bortvise den ene elev og fratage den anden hans halve friplads, men man overlod det til højere myndighed at træffe afgørelsen. Den 23. marts meddelte kultusministeren da skolen, »at man finder, det kan have sit Forblivende med, hvad alt er foretaget i Sagen: en alvorlig Tilrettevisning i Anledning af det sympatitilkendegivende Brev«.

For en gangs skyld var det lærerkollegiet, der ønskede, at der skulle gås hårdt til værks. Rektor har nok gennemskuet, at der var tale om en spøg. Af hans svar til ministeriet fremgår det, at de to elever kort tid før jul havde læst om malerens arrestation i avisen og siden havde set ham karrikeret i »Blæksprutten«. De havde ikke kendskab til malerens skriverier i »Skorpionen«, men havde fået den ide, at »det kunne være morsomt« at se, hvilket svar han ville give på deres henvendelse. Det synes da også at fremgå, at det var begrænset, hvor alvorligt brevet var ment:

11 Stifløjens Litteratør. Jeg undskede ikke at meddele dem, at jeg i dag i
og Lærings Nærværelse har maattet sine Brev Lærings en en efterfølgende; men
som jeg ikke for har sendt ham eller nogen anden Principel. Klæben havde
i sidste Rime og skulle have Gimmertin i nærværelse. Men det Klaus ikke ha
Tilladelse til at være for Gimmertin, forlod han Skolen Kl. 12; og snart i
efter ham, kan han ikke tilbage. At gøre dette er selvfølgelig ønsket at
principel i Skolen; jeg kan ikke se andetledes, end at Brevet var en en var født

Fra rektoratets kopibog 1907. Sagen, der kostede en påtvungen udmeldelse p. g. a. skulkeri fra en gymnastiktime.

»Til den første Talsmand i Danmark for den uindskrænkede Frihed! Vi har hørt, hvad De har virket. Uden at ændse Stormen, der larmede om Dem, uden at se Krybet, der kravlede i Forfærdelse over det nye, har De vovet at udtale Ordet Frihed. Frihed, det er Peber i Næsen paa de gammeldags. Men de skal have Peber, Peber, der kan bringe dem til at nyse alt det Gamle og Raadne ud. Vi takker Dem for Deres Mod og beundrer Dem. Hil være Friheden! Leve Anarkiet! Hilsen fra Venner ... paa Katedralskolen, Odense«. – Den ene af fædrene undskyldte sønnen med »hans store Ungdommelighed«, mens den anden så håbet bristet, at sønnen »havde ladet Drengestregene fare«. Begge fremførte dog deres tak, fordi rektor havde båret over med drengene og havde nøjedes med at tildele dem en alvorlig irettesættelse. – Den ene af dem forlod skolen ved årets slutning og tog året efter studentereksamen fra et københavnsk kursus, mens den anden dimitteredes sammen med sine kammerater.³⁹

At forvente, at datidens lærere opfattede sligt som en ganske vist ret alvorlig spøg, syntes utænkeligt. De, der satte sådanne ord på papiret, var anarkister, og de havde ikke noget at gøre på skolen.

Det var som nævnt ikke rektor Giersing, der gav tonen an i dette tilfælde, men det var det i andre, og der forfattedes ved hans skrivebord ikke så få skrivelser til forældre, hvis sønner havde forbrudt sig mod det, som han betragtede som en opførelse, der var værdig for en discipel på Katedralskolen.

Helt anderledes forholdt det sig i hans efterfølgers tid. Rektor Holbeck tiltrådte i 1918, og i rektoratets kopibog 1918–29 findes der kun ganske få breve, hvor rektor gør forældre opmærksom på, at der er gjort brud på skolens orden. Det drejede sig om anmodning om fritagelse fra undervisningen af grund, som rektor anså for unødvendig, samt tilfælde, hvor elever havde forsømt undervisningen uden forud at have indhentet tilladelse. Hertil forholdt skolen sig som tidligere, men rektor Holbeck nøjedes med at påpege det forkerte heri og anmode om, at sagen blev ordnet i mindelighed. Alvorlige disciplinære sager fandt ikke vej til rektors kopibog, idet han åbenbart har ordnet dem uden eforatets og ministeriets indblanding.

Der var fastsat ordensregler, der skulle overholdes, og ved reguleringer tilpasses de tidens krav og sprog. Sammenligner vi udgaver af skolens ordensregler fra begyndelsen af århundredet med de ordensregler, der var gældende i 1950'erne,⁴⁰ er der væsentlige ændringer at iagttage. Hvad omfang angår, fylder

det senere ordensreglement mindre end en tredjedel af de tidligere, og ord som irrettesættelse og straf er forsvundet. Det samme gælder kravet om at møde renlig og ordentlig påklædt samt påbud om at afholde sig fra »uvedkommende Talen og Beskæftigelse i Timerne« og »Støjen og uanstændig Skrigen, Legen eller Slagsmaal« i frikvartererne. At eleverne afholdt sig herfra turde man tage som en selvfølge. Det samme gjaldt deres adfærd på vej til og fra skole, ligesom skolen undlod at blande sig i elevernes deltagelse i offentlige forlystelser. Dog var tobaksrygning på skolens grund og i dens nærhed forbudt, og det var en regel, der blev håndhævet. Fra min egen skoletid i 1950'erne husker jeg, at det blev pålagt en elev i en af skolens ældste klasser ikke at vise sig på skolen de resterende dage før juleferien, fordi han i en fritime havde tændt piben i det klasseværelse, hvor han og hans kammerater befandt sig. Ligeledes fra min tid som gårdvagt i 1960'erne, at en ældre kollega rapporterede, at han dagen før havde set en elev tænde piben på fortovet i Jernbanegade efter skoletid, men at det selvfølgelig var op til gårdinspektionen, om der skulle foretages yderligere i den anledning!

Hvad der var bevaret uændret, var kravet om at møde rettidigt om morgenen, kravet om at forlade klasseværelserne i frikvartererne, pligt til at give meddelelse om fravær på grund af sygdom og forud indhente tilladelse, såfremt man med tvungende grund skulle fritages for undervisningen. De øvrige regler var af praktisk art og gjaldt først og fremmest områder, hvor der kunne rejses erstatningskrav; eksempelvis advaredes elever mod at medbringe for store pengebeløb og større værdigenstande og opfordredes til at henstille cykler på de anviste pladser – og i aflåst stand.

Med årene omfattede ordensreglementet i højere grad områder, hvor skolen ikke kunne påtage sig noget ansvar, mens forbud og deraf følgende irrettesættelse helt trådte i baggrunden. I 1950'erne og 1960'erne foretoges der ikke væsentlige ændringer i gældende ordensregler, og først omkring 1970 blev der taget initiativ til en regulering af dem. Eleverne indgav et forslag, og lærerne indgav et forslag, og begge forslag debatteredes ved adskillige møder. Diskussionen drejede sig bl.a. om rygetilladelse, ophævelse af forbud mod at forlade skolen i skoletiden samt mulighed for, at eleverne kunne parkere i skolegården på linie med lærerne. Efter en del tovtrækkeri enedes man om at imødekomme størsteparten af elevernes krav, og det hele mandede ud i, at der slet ikke udarbejdedes nye ordensregler. Eleverne fik lov til at forlade skolen i frikvarterer og i mellemtimer; de fik lov til at ryge i skolegården og i solennitetsalen, senere i kantinen, og efter indgiven ansøgning fik de lov til at disponere over et vist antal parkeringspladser i skolegården.

Samtidig ophævedes gårdinspektionen, og det har siden stået eleverne frit, hvor de vil opholde sig i frikvarterer og mellemtimer. Som nævnt er kantinen det foretrukne sted, og der er truffet en ordning, så at eleverne selv bidrager til at holde orden.

På mange andre områder er forholdene blevet demokratiseret. Elever, der er fyldt 18 år, må selv underskrive forsømmelsessedler og har ikke pligt til at forevise forældre eller værger deres karakterbog. Der er af Direktoratet udarbejdet mødepligtsbestemmelser, og eleverne er informeret om, at et for stort antal forsøm-

2. mellemskoleklasse og lektor Foged 1946. Øverst på væggen ses varmekanalerne fra det oprindelige varmeanlæg.

melser og for megen forsømmelighed med henblik på aflevering af skriftlige opgaver fører til indberetning og evt. bortvisning eller overførsel til selvstuderende-status. Der er pålagt eleverne et større ansvar end tidligere, og som det kan forventes, er de pågældende lempelser blevet forvaltet med varierende ansvarsfølelse af de enkelte elever.

Elevråd er fast institution såvel i gymnasiet som i HF, og der er oprettet samarbejdsudvalg/fællesudvalg, hvor både lærere og elever har sæde. Her drøftes faciliteter og trivsel på skolen i det hele taget, og det har siden drøftelsen af ordensreglerne i begyndelsen af 1970'erne hørt til sjældenhederne, at der ikke er opnået enighed mellem elever og lærere. Elevrådsrepræsentanter har ret til at overvære lærerrådsmøder, med mindre det drejer sig om stillingsbesættelser, time- og fagfordeling samt fordeling af legater og flidspræmier. Elevrådsrepræsentanterne har ret til at udtale sig, og ofte forholder det sig sådan, at det er lærerne, der er interesseret i at høre den anden parts holdning til de enkelte ting, før der træffes beslutninger. Elevrådsaktiviteten har varieret fra år til år; dog har der de senere år været tegn på stigende aktivitet, og samarbejdet med skolens ledelse og lærerne er forløbet uden væsentlige problemer.

Studenteroprøret i 1968 førte ikke til konfrontationer af nogen art. Og dog oplevede man på skolen noget, som kan betegnes som en forløber for studenteroprøret. På den årgang, der blev studenter sommeren før det egentlige oprør, var der i en enkelt klasse en mindre gruppe elever, der overtog styringen og prøvede at påvirke kammeraternes holdning til arbejdet. Planlagte aktioner var der dog ikke tale om, og sådanne har der heller ikke været optræk til siden.

En ny holdning til tingene gav sig udslag i, at eleverne ikke længere var interesseret i at have de gamle studenterbilleder hængende i klasserne, og efter 1965 lod studenterne sig ikke længere fotografere. De gamle studenterbilleder kom dog til ære og værdighed i anledning af det nylig afholdte skolejubilæum, og der er ingen, der har ytret ønske om at få dem fjernet. Tværtimod er de ærværdige herrer, der tog studentereksamen i sidste halvdel af 1800-tallet, blevet studeret med største interesse. Og der var ikke mange elever, der undlod at besøge den historiske udstilling, der var arrangeret i solennitetssalen i samme anledning.

Det, studenterne i slutningen af 1960'erne stillede krav om, var medbestemmelse, og det kom også til udtryk i HF-bekendtgørelsen af 1970 og gymnasie-bekendtgørelsen af 1971, hvor eleverne fik medansvar for planlægning af undervisningen og udvælgelse af eksamenspensum.

De bestræbelser, der har været gjort for at demokratisere forholdene og give eleverne medansvar, har bevirket, at der er uendelig langt mellem disciplinære sager. Når elever i dag kaldes til rektors kontor, er det forsømmelser og forsømmelighed, det drejer sig om, og det kommer sjældent som nogen overraskelse for de pågældende elever. Og rektor indkalder ikke biskop og stiftamtmand til hastemøde, fordi en elev ikke indfinder sig til undervisningen en enkelt dag!

Stipendier og legater

Systemet, der er skildret si. 232, opretholdtes indtil 1919: Der betaltes skolepenge, hvis takster reguleredes med jævne mellemrum; 1908 fastsattes beløbet eksempelvis til 42 kr. pr. kvartal for gymnasiaster og 36 for mellemskoleelever med moderation for yngre brødre. Til gengæld disponerede skolen over friplads til $\frac{1}{6}$ af skolens elever og ca. 25 stipendier af varierende størrelse. Dertil kom skolens egne legater, der uddeltes ved translokationen, ialt 20 portioner af Frk. Ernsts Legat, Det større Bagerske Legat, Det Bagerske Præmielegat, Det Hostrupske Legat, Det Moltkeske Legat, Rektor Henrichsens Jubellegat og Rektor Petersens Jubellegat.

Ikke mindst Frk. Ernsts Legat var eftertragtet. De større portioner androg ca. 220 kr., de mindre 175 kr., hvilket udgjorde det samme som helt stipendium og halv friplads. Alt i alt kunne således en række af skolens elever få tilskud af den ene eller anden art. Efter datidens forhold var der tale om ret store beløb. Skolens lærere havde en gennemsnitlig årsindtægt på 2.500 kr., mens pedellen måtte nøjes med 800 kr. Den elev, der havde friplads, fuldt stipendium og yderligere fik tillagt et af skolens større legater, havde som støtte en femtedel af det beløb, som en lærer tjente om året, og mere end halvdelen af det beløb, som pedellen tjente om året. Omvendt havde den jævne borger ikke råd til at sende et barn i gymnasiet, medmindre der kunne opnås en eller anden form for støtte. Alene skolepengene udgjorde en femtedel af en årsløn på 800 kr., og dertil kom udgifter til bøger o.a. Det var naturligt de mindrebemidlede, der fik tildelt friplads, men værdighedskri-

teriet spillede også ind. Således hændte det hvert år, at et par elever mistede hel eller halv friplads eller fik reduceret stipendium på grund af manglende flid eller brud på skolens orden. Den mindrebedemlede, der var doven, kunne således godt indstille sig på at skulle forlade skolen, når der næste gang skulle tildeles fripladser og stipendier.

Ifølge lov af 1919⁴¹ fastsattes skolepenge på grundlag af skattepligtig indtægt. Der var en laveste takst, og det var ensbetydende med, at en række elever fortsat havde friplads.

	Laveste takst		Højeste takst	
	skattepl. indtægt	mdl. bidrag	skattepl. indtægt	mdl. bidrag
1919–1933	4.050 kr.	4.00 kr.	16.050 kr.	16.00 kr.
1933–1948	3.050 kr.	3.75 kr.	16.050 kr.	20.00 kr.
1948–1954	6.050 kr.	3.75 kr.	23.050 kr.	25.00 kr.

1954 bortfaldt ydelse af skolepenge, og der var atter – som før 1802 – fri skolegang. Samtidig oprettedes der bogdepot, og eleverne fik gratis stillet bøger til rådighed. Hidtil havde eleverne selv måttet anskaffe deres bøger, og det havde siden 1935 været organiseret på den måde, at en række af skolens ældre elever mod skoleårets slutning i gymnastiksalen organiserede en bogbytning, hvor brugte bøger kunne købes til ca. halv pris.

Der udbetaltes fortsat stipendier og oplagspenge. Beløbet har med få undtagelser de sidste 50 år ligget mellem 3.300 og 4.000 kr., fordelt med $\frac{2}{3}$ af beløbet som stipendier og $\frac{1}{3}$ som oplagspenge, der først kommer til udbetaling, når et videregående studium påbegyndes. Til gengæld er antallet af portioner reduceret væsentligt. Indtil begyndelsen af 1960'erne fordeltes beløbet på 20–25 portioner, og efterhånden som pengenes værdi forringedes, var det begrænset, hvad et stipendium var værd. I 1960'erne reduceredes antallet af portioner til en halv snes, og i dag er antallet af portioner yderligere halveret, hvorved de oprindelige mange portioner á 100, 70 og 40 kr. er blevet til få portioner á ca. 1.000kr.

I 1950'erne oprettedes Ungdommens Uddannelsesstøtte, senere benævnt Statens Uddannelsesstøtte (SU). I begyndelsen omfattede støtten studerende ved universiteter og højere læreanstalter, men 1960 udvidedes støtten betydeligt og kom bl.a. også til at omfatte gymnasier og HF-kurser. I starten fordeltes støtten centralt til de enkelte skoler på grundlag af indkaldte ansøgninger, hvorefter skolerne selv fordelte det tildelte beløb mellem ansøgerne. I dag opnås støtte på grundlag af ansøgers og forældres økonomiske forhold efter en skala, der reguleres hvert år. Maksimum-støtte til hjemmeboende og udeboende er i dag henholdsvis 13.500 kr. og 22.200 kr. om året. Elever, der ikke er fyldt 18 år, har mulighed for i hjemkommunen at søge ungdomsydelse. Yderligere kan der søges befordringsgodtgørelse, såfremt den samlede skolevej udgør mindst 22 km. Mange har ikke mulighed for at klare sig for disse beløb og er henvist til at optage statslån eller statsgaranterede lån.

Sammenlignet med tidligere tiders støttemuligheder lyder ovenstående beløb af meget, men der er næppe tvivl om, at den, der i dag opnår fuld støtte, ingenlunde er bedre stillet end den, der tidligere fik friplads og største stipendium. Der er da også i dag en lang række af skolens elever, der har job i deres fritid.

Skolens egne legater er blevet forøget betydeligt i dette århundrede:

1. *Købmand Bent Koppels Legat*, oprettet 1920 af købmand Bent Koppel, Paris.⁴² Bent Koppel stiftede legatet, hvis grundfond er 4.000 kr., »i taknemlig Erkendelse af den Betydning, de af mig under min Skolegang i Odense Katedralskole i Aarene 1859–1864 erhvervede Kundskaber har haft for min senere Fremgang«. Der uddeles 1 portion om året til en student fra skolen, der skal studere, og legatet kan af samme nydes i indtil 5 år. Legatet skal søges.

2. *Stud. juris. Harry Skovby Jacobsens Mindelegat*, stiftet 1931 af Marie Sophie Frederikke Jacobsen.⁴³

Harry Skovby Jacobsen tog studentereksamen i 1924 og påbegyndte det juridiske studium. Han døde imidlertid i studietiden, og hans moder oprettede i 1931 et mindelegat. Legatportioner á 1.000–1.500 kr. tildeles »værdige og trængende Studenter, udgaaet fra Odense Katedralskole, til Støtte under Studietiden«. Legatet skal søges.

3. *OK-Legatet*, stiftet 1947.⁴⁴

Grunden til det af skolen stiftede legat blev lagt den 1. og 2. marts 1947, hvor der blev afholdt basar i solennitetssalen og tilstødende klasselokaler. Det var elever og lærere, der stod for arrangementet, og der blev ydet en stor indsats fra alle sider. Forældre havde skænket 2.000 gevinster, og arrangementet gav et overskud på 12.800 kr. 10 % af det årlige udbytte henlægges til kapitalen, og resten uddeles i 3–4 portioner til elever, der har betydet noget for skolen og dens trivsel. Mange yder en stor indsats for elevråd, »Punch«, »Mimer« og andre foreninger, og dem er der mulighed for at påskønne med en portion af »OK-Legatet«. Det samme gælder dem, der har betydet noget for kammeratskab og sammenhold i de enkelte klasser. – 1964 øgedes legatkapitalen med 5.000 kr., skænket af A/S Fehr & Co. Legatkapitalen vokser støt og udgør i dag 60.000 kr. Som følge deraf er de enkelte legatportioner i dag en halv snes gange større end i starten.

4. *Mag.scient. Poul Helveg Jespersens Mindelegat*, stiftet 1952 af overtoldvagtmester C.F. Jespersen og hustru Marie Jespersen.⁴⁵

Legatet, hvis grundkapital udgør 3.500 kr., er oprettet til minde om mag.scient. Poul Helveg Jespersen, der tog studentereksamen med udmærkelse i 1941. Han omkom ved en trafikulykke i 1950. De to årlige legatportioner tildeles to studenter med særlig interesse for biologi og dansk.

5. *Overlærer Karl Schmidts Mindelegat*, stiftet 1954 af vinhandler, konsul Th. Andersen, Vingården.⁴⁶

Legatet, hvis grundkapital er 5.000 kr., oprettede konsul Th. Andersen til minde om sin svigerfar, overlærer Karl Schmidt, der var lærer ved skolen 1871–1920. Den årlige legatportion tildeles en student, der har vist særlige evner i faget fysik, hvilket er naturligt, eftersom Karl Schmidt var en af pionererne inden for faget. – I anledning af skolens 700-års jubilæum har Vingårdens bestyrelse øget legatkapitalen med 20.000 kr.

6. *Niels Jensens legat*, stiftet 1978.⁴⁷

Skolens sidste, men langt største legat er stiftet af Niels Jensen, der døde den 9. juli 1977 i Origen i USA. Ifølge testamente efterlod han 200.000 kr. til et legat til den skole, hvor han havde taget studentereksamen. Han var søn af en parcellist i Ommel på Ærø og kom 1905 i 3. klasse på Odense Katedralskole, hvorfra han dimitteredes med nysproglig studentereksamen i 1909. Han påbegyndte – så vidt vides – det medicinske studium, men afbrød det ret hurtigt og emigrerede til USA, hvor han døde, 86 år gammel, efterladende sig en formue. Legatet har en sådan størrelse, at der årligt kan uddeles en række portioner på tilsammen 30.000 kr. Legatet skal søges.

I samme forbindelse skal nævnes skoleforeningen *Odenseaner Samfundet*,⁴⁸ af hvis midler der siden 1930 har været uddelt legater til dimittender fra Odense Katedral-skole.

Samfundet blev stiftet den 5. marts 1926 på initiativ af direktør Sophus Agerholm, ingeniør S.A. Faber, provst Simon Hansen, overlæge Einar Lollesgaard og forfatteren Sophus Michaëlis, der alle var studenter fra Odense Katedralskole 1884. Det stiftende møde blev holdt i København, og det efterfulgtes af et møde på skolen den 23. marts, hvor ideen med en skoleforening vandt almindelig tilslutning. For at styrke kontakten til skolen indvalgte rektor Holbeck i bestyrelsen.

Odenseaner Samfundet blev stiftet i en tid, hvor en væsentlig del af dimittenderne umiddelbart efter studentereksamen fortsatte studierne i København, og hvor der var stærk interesse for at opretholde kontakten med kammeraterne fra gymnasieårene og med skolen.

I mange år talte samfundet omkring 400 medlemmer, og der var god tilslutning til de to årlige arrangementer, en russammenkomst i november og generalforsamlingen i april-maj. Sidstnævnte holdtes med passende mellemrum i Odense, hvor der som en selvfølge blev aflagt besøg på skolen.

Samfundet råder over et par legater, der indtil 1976 har været uddelt ved den årlige russammenkomst. Da samfundet efterhånden kun talte omkring 100 medlemmer, blev det i 1976 nedlagt, og der blev vedtaget en gradvis overføring og styring af samfundets økonomiske midler til Odense Katedralskole. Legaterne er samlet i én pulje, og der uddeles 1 portion á 1.500 kr. til en dimittend.

Indtil 50-års jubilæet og nedlæggelsen i 1976 havde samfundet haft 6 formænd: direktør S. Agerholm (1926–30), professor Martin Knudsen (1930–34), retsformand Peter Ryed (1934–50), ekspeditionssekretær E. Stampe Frølich (1950–56), civildommer Harald Petersen (1956–72) og lektor H. Busk-Jensen (1972–76), og

de har gennem årene ydet en stor indsats for at styrke kammeratskabet blandt de fynske studenter. En bestyrelse med overlæge E. Errebo-Knudsen som formand har siden samfundets nedlæggelse i 1976 bestyret dets midler.

Som en af sine aktiviteter har samfundet haft udgivelse af et tidsskrift, der har informeret om skolen og dens historie. 39 numre blev det til, og der har været lagt vægt på at bringe artikler, der har bidraget til skolens historie. Adskillige af samfundets ældre medlemmer har gennem årene bidraget med skoleminder, og de næsten 700 sider, de 39 numre omfatter, giver et nuanceret billede af dagliglivet i en dansk latinskole i sidste halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. »Odenseaner Samfundets Tidsskrift« har gennem årene været redigeret af direktør S. Agerholm (1926–30), kgl. translatør Carl Bratli (1930–52), lektor H. Busk-Jensen (1952–65) og adjunkt H.H. Jacobsen (1965–76).

Skolesamfund af denne art har udspillet deres rolle, og der er kun få af dem tilbage. Der er dog ingen tvivl om, at de har haft deres berettigelse i en tid, hvor vejen efter dimissionen naturligt gik til København og størsteparten af skolens studenter tilbragte de følgende år her. Om dets virke gennem 50 år vidner Odenseaner Samfundets legat, der siden 1977 har været uddelt ved translokationen.

Tillige skal nævnes skolens forældreforening, *Katedralskolens Venner*, der stiftedes ved et forældremøde den 21. marts 1946 på forslag af biskop H. Øllgaard. Ved frivillige bidrag fra forældre, lærere og andre interesserede er der skabt mulighed for at støtte aktiviteter af forskellig art. Der er således ydet støtte til skolerejser, til afholdelse af udstillinger og sportsarrangementer, til elevråds- og foreningsaktiviteter m.v. I 1940'erne og 1950'erne bekostede foreningen aviser, der ophængtes i dertil indrettet skab i skolegården, ligesom den udsatte præmier for de bedst besvarede prisopgaver. Det var ligeledes Katedralskolens Venner, der bekostede optagelse af en skolefilm ved adjunkt Frits Nielsen i 1947–48. Foreningen har gennem årene været administreret af lektor Åge Blomberg (1945–71) og lektor Hugo Madsen (1971–83). 1983 er der nedsat en bestyrelse, bestående af 5 af skolens lærere. Foreningen har de senere år talt mellem 100 og 150 medlemmer.

Arbejde, fest og fornøjelser

Det er det daglige arbejde, der er det centrale, – men i denne forbindelse nok det mindst interessante. Det er det, der afviger fra dagligdagens timer, der ses hen til, og det gælder både det rent arbejdsmæssige og det mere fornøjelige. Året igennem er det da heller ikke så lidt, der bydes på.⁴⁹

Tidligere holdtes der som et fast led i undervisningen historiske og geologiske *ekskursioner*, og i 3 g arrangeredes der en 3-dages tur til København med teater- og museumsbesøg på programmet. Ekskursionerne er med årene blevet indskrænket; til gengæld er rejseaktiviteten blevet øget, idet der hvert år arrangeres rejser til udlandet, hvor det kulturelle veksler med det fornøjelige. Ikke mindst for kammeratskabet spiller lejrskoleophold og længere rejser en væsentlig rolle.

Som et led i undervisningen har der siden 1978 hvert andet år været arrangeret

Skoleudflugt til Margård på Nordfyn ca. 1865.

studieuge, hvor der dispenseres fra almindelig undervisning og på tværs af klasserne arrangeres alternativ undervisning samtidig med, at der arrangeres udenlandsrejser og erhvervspraktik for afgangsklasser samt indstudies skolekomedie.

Studieugen har været placeret i tilknytning til efterårsferien, første gang i 1978, hvor der var mulighed for at deltage i 4 rejser til udlandet, tur til København, erhvervspraktik og 19 studieemner af vidt forskellig art spændende fra folkedans og jazzgymnastik til U-landsproblemer og antik og moderne naturopfattelse. I 1979 var der ikke mindre end 32 emner at vælge imellem, og der var noget for enhver smag. De sidste to studieuger har haft et overordnet emne, i 1981 »Unge levevil-

kår«, i 1983 i tilknytning til 700-års jubilæet »Skolen i går, i dag og i morgen«. – De år, hvor der ikke arrangeres studieuge, afholdes der en idrætsdag for hele skolen (jvf. si. 315 f.).

En række traditionelle arrangementer har gennem årene været med til at sætte deres præg på skoleåret. Noget af det første, der stod på programmet efter sommerferiens ophør, var *skoleskovturen*. Skoleskovtur har der periodevis været afholdt langt tilbage i tiden, jvf. billedet fra omkring 1865. Rektor Holbeck gjorde det til en tradition, at elever og lærere en dag omkring 1. september drog på skovtur. Med skolens fane i spidsen marcherede man til banegården, hvorfra turen gik til Langesø-skovene, Damsbo-skovene, Thurø, Munkebjerg og andre skovrige steder. Skolens klasser var inddelt i to hold, og med 3 g'ere som anførere legede a'erne og b'erne røvere og soldater og sloges på livet løs nogle timer. Alle var forsynet med to armbind, der skulle bæres synligt, og det hold, der ved kampens afslutning havde erobret det største antal fra modparten, havde vundet. Efter at den i dagens anledning ekstra store madpakke var sat til livs, blev der afholdt forskellige konkurrencer, hvor ikke mindst tovtrækning mellem lærere og elever blev imødeset med stor spænding. Lærerne smøgede skjortæærmer og bukseben op, og eleverne oplevede dem i en situation, som de ikke var vant til at se dem i til hverdag. Efter en anstrengende dag drog man hjem, en oplevelse rigere.

En årrække afløstes som tidligere nævnt skovturen af en idrætsdag, men 1952 kom skovturen atter på programmet, og den opretholdtes indtil 1957, hvor den sidste skovtur gik til Løverodde ved Kolding Fjord.

Så snart efterårsferien var forbi, gik man i gang med årets *skolekomedie*.⁵⁰ Det var elever i 2. g, der spillede samtlige roller og udførte det praktiske arbejde, og i god tid traf man aftale med den af lærerne, der skulle være instruktør. Der arbejdedes de følgende måneder, og i dagene før jul blev resultatet vist for kammeraterne, lærere og pårørende. I forbindelse med den ene af forestillingerne holdtes der julebal, og der var tradition for, at mange gamle elever mødte op.

Der synes ikke at være tradition for at spille skolekomedie i 1800-tallet. Adjunkt Brusendorff, der kom til skolen i 1913, forsøgte sig nogle gange, men det var først, da adjunkt Frejlev ansattes i 1919, at der kom gang i tingene. Adjunkt Brusendorff var da i gang med at indstudere Hostrups »Feriegæsterne«, og han tog den unge kollega med i samarbejdet. Når det drejede sig om skolekomedie, var Frejlev i sit es, og med enkelte undtagelser var han instruktør indtil 1943, hvor adjunkt Gensmann og senere rektor Høeg, adjunkt Leisner-Jensen, adjunkt Øhlenschläger o. a. overtog arbejdet.

I de første år foregik det på Industripalæet, hvor de sceniske forhold var ret gode. Det var i de år, hvor der kun gik drenge på skolen, og lyriske unge piger måtte indforskrives fra Frk. Wintelers skole; komiske kvinderoller kunne drengene nok klare. Frejlev havde imidlertid kig på resterne af et gammelt teater, der lå på skolens loft, og han fik i slutningen af tyverne rektor overbevist om, at skolekomedien burde henlægges til skolens solennitetssal. De gamle skrøbelige kulisser opstilledes i den del af salen, der stødte op til et klasseværelse, og her fandt omklædning sted. Egentlig var det uforsvarligt at spille på den gamle vakkelvorne scene, og med årene udskiftedes den med en ny solid scene, der opstilledes i den mod-

Kommunisme paa Katedralskolen

Et skarpt Angreb paa Odense Katedralskoles Juleforestilling og to af Skolens Lærere.

INTERVIEW MED SKOLENS LEDER, REKTOR HOLBECK

VI HAR modtaget følgende Angreb paa Odense Katedralskoles Juleforestilling:

Det har hidtil været Skik og Brug, at Rektor *Holbeck* krævede, at de Stykker, Odense Katedralskoles Elever opførte som Skolens Julekomedie, var absolut neutrale Underholdningstykker uden Tendens af nogen Art, saaledes at endog eventuelle Kraftudtryk som sgu skulde udelades.

Jaar har Formanden for Kulturfrontens Odenseafdeling, Adj. cand. mag. *Olto Nielsen*, der ogsaa er kendt fra den nu afdøde kommunistiske Filmskulturforening og et ivrigt Medlem af forskellige freudske Malerkomitéer, Adj. cand. mag. *G. Bolvig*, paalaget sig Iscenesættelsen af Skolens Julekomedie, og straks er det foretrukne Stykke blevet et med krasse kommunistiske Tendenser, „Vor Ære og vor Magt“ af Nordahl Grieg — man spørger uvilkaarligt sig selv, om disse to Ting staar i Forbindelse med hinanden.

Det er en Skandale, at man tillader at Jatterliggøre en Priesteskikkelse paa en Skolescene.

Det er en Skandale, at man pædagogisk fremstiller Kommunismen som Fredsengel, jfr. Artiklen i *F. Stfd.* „Krig i Østen“.

Det er en Skandale, at man antyder erotisk Løssluppenhed paa en Skolescene.

Alle kan være enig med Nordahl Grieg i hans Forbitrelse mod Børsmenneskets Jøbberi, men det er dog at gaa for vidt at opføre Kommunistsagitation som en Skoles Julekomedie. Adj. cand. mag. *Olto Nielsen* hev-

Rektor H. St. Holbeck.

dede i sin Tid, da Direktør Nørmark i Forbindelse med Spørgsmaalet om Filmskulturforeningen gjorde opmærksom paa Faren ved hans Kommunisme, at han aldrig lod denne skinne igennem i sin Undervisning. Det er maaske rigtigt nok, men der er ogsaa andre Maader at udhøre denne nedbrydende politiske Agitation paa.

„Kan de to Læreres Virksomhed tillades paa en Skole, hvor ellers al Politik i enhver Form er handlyst?“

O. Thraue.

En Udtalelse af Rektor Holbeck.

Lærernes Anbefaling gjorde Udslaget.

Vi har henvendt os til Rektor *Holbeck* og bedt ham om en Udtalelse i Anledning af Angrebet, der jo ogsaa indirekte er en Kritik af Rektors Stilling.

— Under almindelige Forhold, si-
(Fortsættes Side 8)

Katedralskolen

(Fortsat fra Side 1).

ger Rektor, plejer jeg, naar Stykket begynder at anlage Form, at overvære en Probe for at gøre mig bekendt med Stykket, men paa Grund af private Forhold maatte jeg denne gang undlade det. Jeg har derfor ikke haft Kendskab til Stykket, men mente roligt at kunne give Tilbælgelse til Opførelsen, da Komedien anbefalede af nogle af Skolens Lærere, der tillige paatog sig Indstuderingen.

— Hvad kendte De til Stykket forud?

— Alt, hvad jeg vidste, var, at det indeholdt en skarp Kritik af Krigstidens vilde Spekulationer i Medmenneskers Død og Odelæggelse — en Kritik, der forekom mig særdeles berettiget.

— Har De ikke engang for alle forbudt politisk Agitation paa Skolen?

— Jo, det har jeg. Med Hensyn til dette Spørgsmaal vil jeg gerne gøre opmærksom paa, at jeg for nogle Aar siden paa givne Foranledning indskærpede Skolens Lærere, at de afholder sig fra at Slags politisk Agitation indenfor Skolens Mure — et Standpunkt, som jeg fremdeles og til enhver Tid fastholder. E.—

Redaktøren af den færøske Avis „Dagbladet“ Ernst Sønnum er afgaaet ved Døden som Følge af en Nyrtesygdom, kun 36 Aar gammel. Redaktør Sønnum har redigeret „Dagbladet“ siden Stærten i 1933.

Artikel i *Fyens Stiftstidende* 5. januar 1937.

satte ende af solennitetssalen med adgang ad sammenbundne stiger til gymnastiksalen nedenunder, hvor omklædning nu fandt sted. — Efter at skolekomedien efter nogle års pause er vendt tilbage, opstilles scenen på sin oprindelige plads.

Oprindeligt spillede stykker af Moliere, Holberg, Heiberg og Hostrup, men det lykkedes Frejlev at ændre repertoire. Han fik elevernes tilsagn til at spille stykker af Ibsen og Leck Fischer, og i 1942 gik han i gang med Kaj Munks »Sejren«. Det var midt under krigen, og efter adskillige advarende røster havde lydt, blev planen opgivet, og der kom et par enaktere på programmet.

Helt galt gik det i 1936, hvor adjunkterne Bolwig og Otto Nielsen havde iscenesat Nordahl Griegs »Vor ære og for Magt«, hvilket medførte en større debat i dagbladene.⁵¹ Jyllandsposten skrev i sin leder om »Moskvas Disciple« på Odense Katedralskoles lærerværelse og fortsatte: *»Helt er den kommunistiske Bølge ikke standset. Endnu findes der lidt af den tilbage paa Gymnasierne rundt om i Landet, og den bliver ikke bragt til Standsning, saa længe der findes samvittighedsløse Lærere, som misbruger den Indflydelse, deres Stilling giver dem, til at indpode den røde Gift i den opvoksende Ungdom. I saa Henseende frembyder Begivenhederne paa Odense Katedralskole et talende Eksempel ... At Stykket er hentet fra Det kgl. Teaters Repertoire, er som bekendt ingen Garanti for, at det ikke er kommunistisk, man kan snarere sige tværtimod«.* Andre dagblade tog diskussionen op, og rektor måtte rykke til undsætning og forsvare valget af Griegs stykke. Poul Henningsen benyttede situationen til i Politiken at vende sig mod den efter hans mening for konservative holdning i gymnasiet: *»Det drejer sig om det paaskønnelsesværdige, at Eleverne paa Katedralskolen som Julekomedie opførte Nordahl Griegs Vor Ære og vor Magt – samt det ikke forbavsende, at det har vakt Uro i Fyens Stiftstidende, hvor en Mand har ment, at det drejede sig om kommunistisk Propaganda ... Jeg vil gerne gøre nogle elskværdige Indvendinger. Indirekte politisk Paavirkning er nemlig ikke alene taalt i Skolen, men direkte autoriseret, hvis den er konservativ. Det ligger i Sagens Natur, at Skolen paa alle kulturelle og almenmenneskelige Omraader let kommer til at fremme det konservative Instinkt ... Man maa være opmærksom paa Forholdet, for ellers gi'r man Konservatismen for megen Blæst i Sejlene. Den har i Forvejen helt det officielle Kulturapparat paa sin Side«.*

Belært af erfaringerne valgte de samme to lærere de følgende år som skolekomedie at opføre Shakespeares »Trolde kan tæmmes« og Shaws »Candida«. – Efter krigen har bl.a. stykker af Kjeld Abell, Anouilh, John Osborne, Wesker og Brecht stået på plakaten, afvekslende med Holberg-stykker, Oscar Wildes »Bunbury«, Gustav Wieds »Skærmydsler«, Shaws »Pygmalion«, Agathe Christies »Musefælden« og Kesselrings »Arsenik og gamle Kniplinger«. Nogle gange i 1960'erne hentede man instruktører udefra, bl.a. skuespilleren Ole Ishøj, dramaturg Asger Munch-Møller og retsassessor Svend Teglbjærg. Som regel gav skolekomedien et pænt overskud, og i 1950'erne indkøbtes for en del af overskuddet kunstværker⁵² til skolen, af bl.a. Johannes Larsen, William Scharff, Chr. Faarup, Else Alfelt og William Hansen. Også OK-legatet har nydt godt af den tilslutning, skolekomedien altid har haft.

Det at stå på skolens skrå brædder har givet flere af aktørerne blod på tanden, og adskillige blev siden mere eller mindre professionelle kunstnere: Siegfred Pedersen spillede Leonard i »Pernilles korte Frøkenstand«, I. Blicher Hansen spillede Klint i »Genboerne«, den senere filminstruktør og -producent Hans Christensen kaptajn Stanhope i »Vejs Ende«, Preben Neergaard kapellan Lexymill i »Can-

dida« og Asger Bonfils Macduff i »Macbeth«. Siden har bl.a. Kirsten Sarens, Per Møller Nielsen, Torben Zeller, Alice Thorlacius og Casper Wilton taget springet fra Katedralskolens amatørscene til det professionelle teater.

I slutningen af 1960'erne svækkedes interessen for mange af skolens aktiviteter, og 1969–77 opførtes der ikke skolekomedie. Et par gange i starten forsøgte eleverne sig med en revy, men i 1978 vendte skolekomedien tilbage, og siden har der været sammensat et så varieret repertoire som Aristofanes, Holberg, Carit Etlar, Ionesco og Jesper Jensen – Klaus Rifbjerg. Som nævnt indgår skolekomedien nu som et led i studieugen, og arbejdet har været forestået af Flemming Bolding Christensen, Frede Færing og Carl Flemming Schultz med musikalsk assistance af Jens Otto Schepele. Deltagelse i skolekomediearbejdet er ikke længere forbeholdt elever i 2 g. Alle interesserede kan melde sig, og der er altid stor interesse for at deltage.

I anledning af skolens 700-års jubilæum opførtes 1983 et spex over skolens historie, forfattet af Aase Bitsch, Karin-Ann Madsen og Vilhelm Kemp. Scenen, hvor biskop Jens stifter skolen i 1283, blev vist under selve jubilæumsfesten, hele stykket ved to forestillinger på Odense Teater den efterfølgende søndag. Der var bevidst vendt op og ned på tidsbegreberne, og det gjorde ikke forestillingen mindre morsom.

Når der er sat punktum for skolekomedien, står juleferien for døren. Tidligere var der tradition for at vælge julekomite, der pyntede klasseværelser til sidste skoledag før ferien og planlagde programmet for samme. Der blev lagt et stort arbejde i udsmykningen, og i frikvartererne aflagde eleverne besøg i andre klasser og tog deres udsmykning i øjesyn. Efter et par lektioner samledes elever og lærere i solennitetssalen, hvor de mindre elever underholdt, hvorefter man begav sig i kirke, hvor den egentlige juleafslutning fandt sted. Oprindeligt foregik den i Domkirken, men 1955 blev den forlagt til Sct.Hans kirke. Skolens kor har i mange år medvirket, både ved den muntre afslutning på skolen og ved den højtidelige afslutning i kirken.

Noget, der blev imødeset med stor forventning, var det årlige *skolebal*. I begyndelsen af århundredet afholdtes det på Industripalæet, og det var ved den lejlighed, der blev opført skolekomedie. Det var en seriøs affære med en række indbudte honoratiores, der sammen med lærerne samledes omkring smørrebrødsbordet, når forestillingen var forbi. Det var pigerne på Frk. Wintelers Skole, drenge havde et godt øje til, og det var fortrinsvis dem, der inviteredes med til det årlige skolebal.

Det var normalt, at forældre deltog i den årlige skolefest, og af pladsmæssige grunde var det nødvendigt at afholde den ude i byen. Industripalæet og Fyns Forsamlingshus har gennem årene været de foretrukne steder, men også andre af byens større lokaler har været anvendt. Der holdtes fortsat skolebal i tilknytning til skolekomedien, efter at den var blevet flyttet til skolen, men med årene voksede skolen så meget, at ikke alle kunne komme på dansegulvet samtidig, og der holdtes både gymnasiebal og mellemskolebal. Også »Mimer« afholdt fester, og det overrasker ikke, at foreningens medlemstal øgedes betydeligt i dagene op til en fest.

Kammerkoret fotograferet i H. C. Andersens hus 1953. Koret medvirkede en årrække ved radio- og fjernsynstransmissioner i anledning af digterens fødselsdag.

I 1952 blev den årlige skolefest henlagt til den 1. november. Det var da 150 år siden, Latinskolen blev sammenlagt med Gymnasiet og kom til at bære sit nuværende navn. Festen foregik på Industripalæet, og den indledtes med et historisk spil, forfattet af lektor Frejlev. Elevernes gave til skolen i anledning af jubilæet var Svend Saabyes billede af Pige i liggestol fra 1949. – Skolens fødselsdag i nyere tid fejredes i de følgende år ved en fest omkring 1. november, i starten på Industripalæet, siden på Fyns Forsamlingshus.

Også fødselsdagsfesten hører til de traditioner, der ophørte i slutningen af 1960'erne. I dag foregår alle fester på skolen. Der er nedsat et festudvalg, der tager sig af det praktiske, og der er truffet aftale om det årlige antal fester og disses afvikling i kantinen. Det er diverse grupper og diskoteker, der leverer musikken, og det er ikke festpolonaise og lancier, der spilles op til, sådan som det var tilfældet tidligere.

Det er også en gammel tradition, at eleverne hen mod skoleårets slutning giver opvisning i fag, hvori der ikke aflægges eksamen. I 1800-tallet holdtes der sangprøve, og den havde ikke større omfang, end at den kunne afvikles i en pause en af de dage, hvor der afholdtes skriftlig eksamen. Siden fik skolen kor og orkester, og der blev skabt tradition for, at de gav koncert for et større publikum. Første gang var sandsynligvis den 6. maj 1909, hvor det nyoprettede elevorkester gav koncert sammen med kvartet, der var dannet af elever i 6.klasse.⁵³ Overskuddet gik til indramning af skolens studenterbilleder, hvoraf det ældste var fra 1874. Senere af lagde skolens ældste klasser sammen med de tilsvarende klasser på Sct. Knuds Gymnasium en årlig sangprøve, og det udviklede sig som tidligere nævnt til en

Sidste skoledag 1960.

koncert under medvirken af kor og orkester. I slutningen af 1940'erne og i 1950'erne holdtes der forårskoncert på Industripalæet eller i Fyns Forsamlingshus, og skolens dygtige kor formåede år efter år at trække fulde huse. – Der holdes fortsat forårskoncert, men det foregår under mere beskedne former i solennitetssalen.

Ifølge forordning har det på samme måde været pålagt gymnastiklærerne at give en årlig opvisning med afgangsklasserne, og den blev naturligt lagt ved skoleårets slutning. Opvisning og diverse andre sportsarrangementer i årets løb er omtalt i anden forbindelse (jvf. si. 314 ff.).

Når opvisningerne var overstået, var der som regel ikke mange dage til 3 g's sidste skoledag. 3 års slid var til ende, og det skulle selvfølgelig fejres. Eksamen stod for døren, men der var et par dage til den første eksamensdag, og der var »råd« til at feste en hel dag.

I 1940'erne og 1950'erne formede dagen sig således, at 3 g'erne ankom samlet til skolen kl. 8. Hver årgang valgte en utraditionel måde at ankomme på, og selvfølgelig gjaldt det om at overgå den forudgående årgang. Flest keglere tog nok den årgang først i 1950'erne, der ankom i gamle HGF'ere. En halv snes af slagsen i korttege i Jernbanegade vakte opsigt!

Når de festklædte vordende studenter – drengene i smoking og pigerne i ny spadseredragt, alle med høj hat – var beundret på behørig vis, begav alle sig til solennitetssalen, og når morgensangen var til ende, kunne rektor meddele, hvilke fag de enkelte klasser skulle op i. Der blev draget lettelsens suk, og der blev udstødt klageråb, men uanset, hvor heldig eller uheldig man havde været, så var det en kendsgerning, at meget stod på spil de kommende uger. Morgensangen havde de vordende studenter fået lov til at vælge i dagens anledning, og det var en alvor-

Sidste skoledag 1954. En 3. g'er med høj hat i hånden holder tale for skolen.

lig sag. Det år, 3 g'erne valgte »Frihed er det bedste Guld«, var de ikke på talefod med rektor resten af dagen! – Der var normal skoledag indtil middag, men det var svært at holde ro og orden, indtil 3 g'erne havde været rundt i de enkelte klasser og sunget og udbragt leve for elever og lærer. Siden blev der delt wienerbrød ud, og alle fandt, at det var en gevaldig dag. I frikvartererne blev lærerne hentet en efter en og båret skolegården rundt i guldstol. Efter det store frikvarter samledes man foran hovedtrappen. Duksen i 3 g talte for skolen, duksen i 2 g for de vordende studenter, og derpå fik alle fri.

Om aftenen holdt 3 g'erne fest på en af byens større restauranter. Lærerne var inviteret med; der blev holdt taler og sunget sange, forfattet i dagens anledning, og det var ud på de små timer, før der blev sat punktum for en dejlig dag. For en stund havde man glemt, hvilke fag der skulle eksamineres i de følgende uger.

Man har fastholdt traditionen med at festligholde 3 g's sidste skoledag. I dag mødes man med klassens lærere kl. 6 om morgenen til morgenkaffe hos en af eleverne. Som tidligere er eleverne »klædt ud«, men det er et anderledes broget skue end tidligere, hvor det var fars eller bedstefars aflagte smoking, der kom til ære og værdighed. Når den i skolegården ophængte eksamensplan er studeret, afvikles der forskellige former for konkurrencer, og de har kun det ene formål at gøre lærerne mere eller mindre til grin. Festlighederne må standse allerede kl. 9, eftersom HF'erne på det tidspunkt er i gang med skriftlig eksamen. Løjerne bliver forlagt til Munke Mose, og de varer til ud på eftermiddagen, så at der bliver tid til at blive svalet lidt af inden aftenfesten, der de senere år har fundet sted i kantinen. Sange og taler er reduceret til det minimale, men der er stadig grund til at takke af med

Studenternes udkørsel fra skolen til den traditionelle hestevognstur. 1954.

manér. – Det samme har HF'erne gjort otte dage før, og de har som 3 g'erne skabt deres egne traditioner.

Når de fleste efter sidste eksamensdag har sat studenterhuen på hovedet, kører studenterne klassevis i hestevogn, pyntet med bøgegrene, rundt i byen og nærmeste omegn. De aflægger besøg i de enkelte hjem, og stemningen stiger i takt med besøgene. Efterhånden er det en kostbar affære at leje hest og vogn, men køreturen gennem byen er pengene værd efter 6 uger med skriftlig og mundtlig eksamen.

Som afslutning på skoleåret holdes der *translokation*. Dimittenderne får overrakt eksamensbevis, rektor holder dimissionstale, der uddeles legater og flidspræmier, og før der tages fat på den sidste del af festerne, er der tid til et sidste besøg på skolen, hvor dimittender og lærere »skåler af« i kantine.

Talerækken ved translokationen er med årene blevet begrænset. Tidligere havde repræsentanter for de mange jubilarhold, der traditionen tro indfinder sig på translokationsdagen, ordet, men nu gemmer de krudtet til den efterfølgende frokost og middag, hvor der er rig lejlighed til at opfriske skoleminder og høre, hvordan det er gået den, man havde et godt øje til i gymnasietiden.

Oprindeligt var gymnasieholdene ikke større, end translokationen kunne holdes i solennitetssalen. 1942 rykkede man ud i skolegården, og dette år deltog ikke mindre end 900 i højtideligheden. Vejruderne var i det gode lune den dag; det var de til gengæld ikke på translokationsdagen det følgende år, og man måtte ty til so-

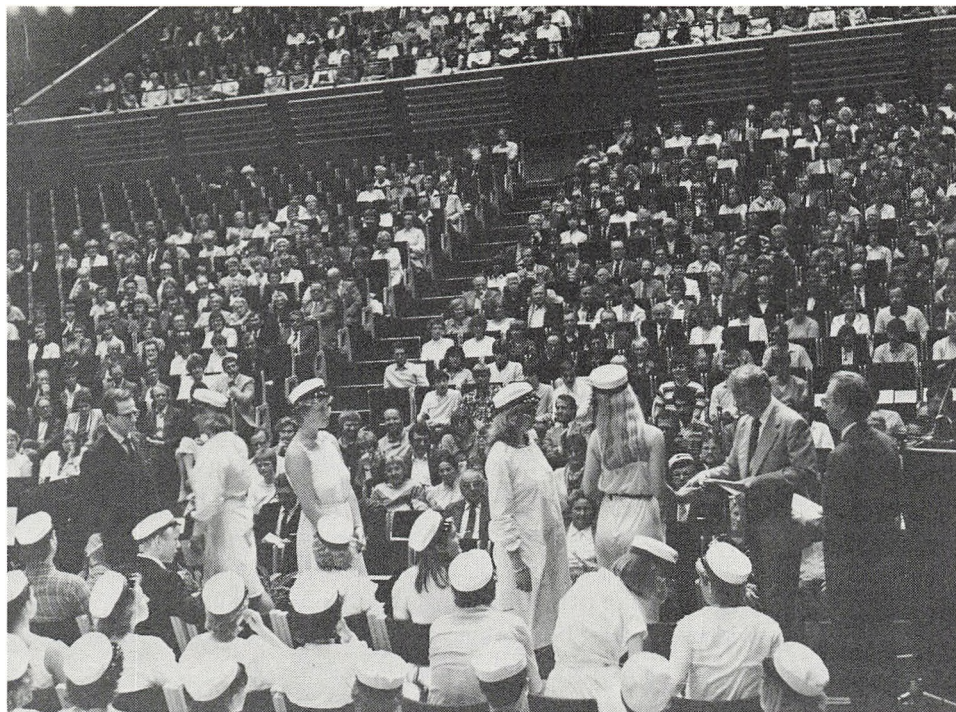

Nutidens mere løsslupne festligholdelse af 3. g.s sidste skoledag.

lennitetssalen og tilstødende lokaler. I 1945 holdt man atter translokation i skolegården, men det var for risikabelt. 1944 og 1946 foregik det på Fyns Forsamlingshus, de følgende år på Odense Teater. Med enkelte undtagelser har translokationen siden 1951 foregået på Fyns Forsamlingshus. 1983 flyttede man til det nye H.C. Andersen-Kongrescenter, og her vil translokationen formentlig finde sted fremover.

Året igennem var der andre aktiviteter, der påkaldte sig elevernes opmærksomhed:

Først og fremmest var der skoleforeningen »Mimer«, som de fleste af eleverne i de ældste klasser var medlemmer af. Der blev taget initiativ til dannelse af en lang række andre foreninger, men ingen af dem kom på højde med »Mimer«. »Mimer« var oprindeligt forbeholdt elever i 2 og 3 g, og i 1945 dannedes »Minerva« som en tilsvarende forening for elever i 1 g og realklassen, men den eksisterede kun indtil 1949. – 1951 stiftedes »Mellemskoleforeningen«, og den havde god tilslutning, indtil den ophørte i slutningen af 1950'erne. Yderligere har – navnlig i 1940'erne og 1950'erne – en række politiske foreninger, sportsklubber, pladeklubber m.v. søgt at hverve medlemmer blandt skolens elever. – I dag er det småt med foreningslivet på skolen. Det er således kun med nød og næppe, der holdes liv i »Mimer«.

Overrækkelse af eksamensbeviser i H. C. Andersens-kongrescenter ved translokations- og dismissionsfesten 1983.

Valg til *elevråd* fandt første gang sted den 11. januar 1946. Rådet, der blev valgt, bestod af 7 medlemmer, og det konstituerede sig med Johs. Albinus Jørgensen som formand. Den første opgave, det nyoprettede elevråd udførte, var blandt 3 g'ere at udnævne ganginspektører, der skulle være indre inspektør behjælpelig. – Antallet af elevrådsmedlemmer har varieret fra tid til anden. I starten tilkom det de ældste klasser at udpege et større antal repræsentanter end de yngre klasser, og de alleryngste klasser var overhovedet ikke repræsenteret. I de første år bestod elevrådet således af 3 medlemmer fra 3 g, 2 fra 2 g, 1 fra 1 g, 1 fra realklassen og 1 fra 4 mellem. Med årene øgedes antallet af medlemmer; i 1960'erne talte elevrådet således omkring 20 medlemmer, og blandt disse nedsattes der adskillige udvalg.

Elevrådsarbejdet har gennem årene været udført med større eller mindre energi. Til tider har interessen været så stor, at der har været afholdt kampvalg; til andre tider har interessen været så lille, at det har knebet med at finde det fornødne antal repræsentanter. Som helhed må man dog sige, at elevrådet siden sin oprettelse har fungeret tilfredsstillende. Mange opgaver er blevet løst, og der har sjældent været uoverensstemmelser mellem skolens ledelse og elevrådet.

I begyndelsen af året 1929 blev der som sædvanlig spillet skolekomedie. Det var Hostrups »Genboerne«, der stod på plakaten, og tre af de medvirkende, deriblandt Frede Rasmussen og Ingvar Blicher Hansen, havde fået så megen smag

for de skrå brædder, at de skrev en revy, som de ønskede at opføre for deres kammerater. Det var imidlertid skrappe sager, de havde fået sat på papiret, og lærerne nægtede dem tilladelse til at opføre revyen på skolen. Opføres skulle den, og da den ene af dem havde kontakt til Venstres Ungdom i Pårup, solgtes revyen til denne forening. »Vi skulle jo gerne have så mange skolekammerater med derud og se den som muligt. Derfor bestemte vi os for at lave et skoleblad for at få gratis reklame – og for oven i købet at få mulighed for at tjene lidt ekstra på den side af sagen«, har Blicher Hansen senere fortalt om skolebladets start.⁵⁴

Sådan startede »Punch«, Odense Katedralskoles skoleblad indtil dato. Første nummer udkom den 25. marts 1929. På forsiden⁵⁵ prangede en annonce med kjo-lehabitter og smokinghabitter, syet efter mål. Studentereksamen stod for døren, og det var ved den lejlighed, man anskaffede sig en kjole eller en smoking.

De første numre var håndskrevne, men det varede ikke længe, før »Punch« blev trykt som andre agtværdige blade. Det skulle, som den første redaktør udtrykte det, gerne give overskud, og det hjalp, da det fra 1930 og en tid fremover tillige – som det stod trykt på forsiden – var organ for Sct. Knuds Gymnasium. Det omfattede i starten normalt 6 sider og kostede 10 øre. Efterhånden blev bladet mere omfattende, og det steg da også i pris, i 1940'erne til 25 øre, i 1950'erne til 35 øre. I de følgende år udvidedes bladet betydeligt; det omfattede som regel 30–40 sider, og i 1969 var prisen også oppe på en hel krone.

I dag koster bladet 4–5 kr., men alligevel kan det ikke måle sig med tidligere årgange i nydeligt bogtryk. Uden reklamer var det aldrig gået. Byens handlende har altid været imødekommende, når en af bladets medarbejdere har henvendt sig og bedt om støtte i form af en annonce.

»Punch« har skiftet ansigt adskillige gange undervejs, og det samme gælder stil og indhold. De skiftende redaktører har bestræbt sig på at gøre indholdet så alsidigt som muligt, og det er også det indtryk, man får, når man blader de mange årgange igennem. Der har været bragt belærende artikler og interviews, foromtale og anmeldelse af arrangementer på skolen så som skolekomedie, skolekoncert, skolefester og møder i skolens mange foreninger, boganmeldelser, elevs egne litterære produkter, brevkasser i tidens stil og tone, konkurrencer o.s.v. Læreres foretalelser og gode bemærkninger har redaktionens medlemmer taget imod med kyshånd. Det startede i 1950'erne med »Lysglimt« og »Kvikke ho'er« og blev i 1962 til »Hvad de dog siger!«. I dag hedder spalten »Som de dog cand. mage det!«, og stoffet er næppe udtømt! På andre punkter har man dog fornyet sig: Jubilæumsnummeret i 1978 bragte fru Teglbjærg, den ene af skolens sekretærer, som pin-up-girl på midtersiderne. Jovist følger redaktionen med og læser andre former for blade!

Det seriøse har skiftet med det vittige – hver til sin tid, kan man næsten sige. I 1953 tog to af skolens elever, Jørgen Olsen og Holger Lavesen, initiativ til oprettelse af »Kontakt«, et fællesorgan for danske skoleblade. Det blev trykt i 2.500 eksemplarer og tilbudt samtlige gymnasie-skoleblade. På grund af det store oplag var der mulighed for at henvende sig til kendte skribenter, og der bragtes i de få år, or-

ganet bestod, en række artikler med et noget andet indhold end det, man var vant til at få serveret.

På Odense Katedralskole fulgte man denne linie, og i 1950'erne og 1960'erne var »Punch« et virkelig seriøst blad. Kendte personer lod sig interviewe, og der var ikke mange numre, der ikke bragte kulturelt og politisk oplysende artikler. Man følte virkelig, at man fik noget for pengene.

I dag er det det lettere stof, der bydes på. Er der et vittigt hoved blandt redaktionens medlemmer, er der stof nok at tage fat på. Er lærerne ikke så store originaler som før i tiden, kan de hurtigt blive gjort til det, og det hænder da også, at der kommer et morsomt resultat ud af det. Debatskabende artikler er der langt imellem, og det har måske sin naturlige forklaring. Der lægges i undervisningen i langt højere grad end før op til diskussion og debat om aktuelle emner, og så er det ikke det mest seriøse, man befatter sig med, når man som medlem af redaktionen i sidste øjeblik skal have fabrikeret et indlæg til »Punch«.

Her gælder det som ved andre aktiviteter. Nogle redaktioner har hyppigere haft ånden over sig end andre, og resultatet har været skiftende. På Odense Katedralskole serveres der dog stadig »Punch«, og det er årgang 56, der sælges i øjeblikket. Trods alt noget af en præstation. Der er næppe mange skoler – om overhovedet nogen? – der ubrudt har haft et skoleblad gennem snart 60 år.

Et nyt element i elevernes publikationsvirksomhed er »Blå Bog«, der udkom første gang i 1971. Når eksamen nærmer sig, træder der redaktioner sammen og fabrikerer biografier over samtlige elever i afgangsklasserne. Det er ikke så lidt, der afsløres om elevernes færden i og navnlig uden for skolen, og det er forståeligt godt stof. Også lærerne får et besyv med, og det er ikke mindre interessant at læse, hvilken afskedssalut der bliver givet »Madam P., Hugo, Wesse, Frits, Bertel, Lysse« – og hvad de kære lærere ellers måtte kaldes til daglig.

Ifølge bekendtgørelse afholdes der mindst 8 *fællestimer* i løbet af skoleåret. Disse timer anvendes til fællesarrangementer med det formål »at give skolens elever adgang til kunstneriske oplevelser, indføring i særlige emnekredse og i aktuelle problemer samt orientering om nye perspektiver inden for kunst, videnskab og politik«. Det er fællesudvalget, der planlægger disse arrangementer, og eleverne er således med til at udforme programmet.

Kunstnerisk optræden sørgede skolens lærere tidligere selv for. Som regel tyede man til Frejlev, der var en mester i oplæsningens kunst. Hvert år underholdt han i solennitetssalen skolens elever på H.C. Andersens, Oehlenschlägers og Holbergs fødselsdage, og når der fejredes mindedage for andre digtere, gav han ekstra-forestilling.

Af skolens dagbog fremgår det, at man i 1940'erne begyndte at engagere fremmede kunstnere, og eleverne fik lejlighed til at opleve kgl. skuespillere som Sigrid Neiendam, Rasmus Christiansen, Ellen Malberg og Ebbe Rode. Siden blev mulighederne for oplevelser af denne art udvidet betydeligt, og der var andet på programmet end oplæsning. Adskillige kendte personer har gennem tidernes løb stået på Katedralskolens talerstol, og eleverne har haft lejlighed til at lytte til foredrag af vidt forskellig art.

En begivenhed, der gjorde et stærkt indtryk på skolens elever, fandt sted den 2. februar 1922. Skolen havde den pågældende dag besøg af den franske minister, hans excellence Vicomte de Fontenay og general Tanant, der overværede timer i fransk. Sidstnævnte var »helten fra Marne«, og hans tale til elever og lærere i solennitetssalen »gjorde et dybt Indtryk paa de tilstedeværende«. ⁵⁶

Et par år senere vakte det ikke mindre opsigt, da skolen fik kongeligt besøg. Under et ophold i Odense aflagde kong Christian X den 30. september 1926 besøg på skolen. Han overværede undervisningen i et par af klasserne, hvorefter elever og lærere samledes i solennitetssalen. Rektor takkede majestæten, fordi han havde bæret skolen med sit besøg, hvorefter man sang »Kong Christian« og udbragte et nifoldigt leve. Majestæten takkede for modtagelsen og »lagde i varme Ord Eleverne paa Sinde at benytte Tiden vel og erindre, hvilken Betydning Skolearbejdet vilde faa for deres senere Livsførelse«. ⁵⁷

Det var imidlertid ikke første gang, kong Christian X aflagde besøg på skolen. Som kronprins blev han i 1908 udnævnt til generalmajor og chef for Fyenske Brigade i Odense. De måneder, tjenesten i Odense varede, boede kronprinsen på Grand Hotel, og han færdedes meget på byens gader. To gange aflagde han besøg på skolen, sandsynligvis uanmeldt, idet eleverne var stærkt overrasket, da rektor Giersing trådte ind i klasserne sammen med kronprinsen, iført grågrøn uniform og krumsabel. Da kronprinsen trådte ind i 1 mellem, der havde dansk, vidste læreren ikke bedre end at lade klassens elev med klæbehjerne rejse sig og recitere Kaalunds digt »Bjørnen som Rytter«, og dermed var den kongelige gæst såre fornøjet. ⁵⁸

I 1952 havde skolen ministerbesøg. Efter en grundig istandsættelse, der havde stået på over et år, kunne solennitetssalen atter tages i brug den 1. marts 1952, og festtalen blev holdt af undervisningsministeren, dr.theol. Flemming Hvidberg. – I dagene omkring den 20. april 1972 var den tyske ambassadør på besøg i Odense. Han havde ønsket at besøge et dansk gymnasium, og sammen med sin presseattaché indfandt han sig og overværede en tysktime i 3 g.

Til de særlige begivenheder, der huskes, hører overrækkelse af *fane* og afsløring af *mindetavler*. Sin første fane fik skolen i 1925. Overskud fra skolekomedier og andre arrangementer blev omdannet til et fond, og da man havde de fornødne midler, anskaffedes der en fane, der højtideligt blev overrakt skolen ved translokationen. Blandt byens honoratiores var det stiftsprovsten, obersten og borgmesteren, der fik lov til at slå de obligate søm i og udtale gode ønsker for byens latinskole. – I anledning af 150-års dagen for H.C. Andersens fødsel holdtes der på skolen en mindefest den 1. april 1955, og for overskuddet anskaffedes der en ny fane til skolen. Også den har set sine bedste dage, og det er kun ved translokationen og andre højtidelige lejligheder, den får lov til at komme frem.

Det var også overskud fra fester og andre arrangementer, der skabte mulighed for fremstilling af tavlerne ved hovedtrappen: Efter translokationen i 1946 afsløredes tavlen, der beretter om skolens historie. Tavlen er tegnet af kgl. bygningsinspektør K. Lehn Petersen, og bronzerelieffet er udført af maleren Hans Rasmus-

sen, Fåborg. – Den 2. december 1948 afsløredes tavlen med navnene på skolens kendte elever, og det var overskuddet fra skolekomedien i 1947, der muliggjorde fremstillingen af denne tavle. – Den 1. marts 1952 afsløredes mindetavlen over de 3 af skolens gamle elever, der faldt under besættelsen (jvf. si. 383). Tavlen er udført af billedhugger Edvard Ploug, Odense.

Blandt andre gaver, der er tilgået skolen, skal nævnes de to gamle glober, der oprindeligt har tilhørt Odense Gymnasium (jvf. si. 285). De blev overdraget skolen af Stiftsbiblioteket i 1947, og de kan i dag tages i øjesyn på rektors kontor. De stammer fra 1740 og er blandt de ældste af skolens ejendele.

Dankvart Dreyers Assens-billede fra 1831 samt en række malerier med Odense-motiver er skænket skolen af læge Vilhelm Balslev, der blev student fra skolen i 1897. De fleste af skolens øvrige kunstværker er som nævnt skænket af elever for overskud af skolekomedie.

»Mimer«⁵⁹

Den 4. december 1908 fejrede »Mimer« sit 50-års jubilæum.⁶⁰ Lærere og tidligere medlemmer af foreningen var inviteret med, men det synes ikke at have været samværet med dem, eleverne var interesseret i. Lærerne havde – ifølge beretningsbogen – lovet at forlade festen kl. 12, og de havde stillet i udsigt, at de mange gamle nok »kunde smides ud paa et passende Tidspunkt«.

Festen blev afholdt på Fyns Forsamlingshus, og der indledtes med middag, hvorunder der blev afsunget adskillige højtidelige sange. Det har nok lagt en dæmper på gemytterne, at rektor og to af lærerne deltog, for efter middagen »stod vi med alvorlige Miner, som om vi var gamle og agtværdige Borgere, og vi saa vistnok meget højtidelige ud«. Efter at kaffen og »flere fornuftige Cigarer« var nydt, steg stemningen. Bordet blev sat til side; en af eleverne satte sig til klaveret, og snart svingede »Mimersønnerne sig i det vildeste Mandebal«. Det fik lærerne til at trække sig tilbage, og de blev fulgt til dørs med et rungende hurra. Og så nærmede festens højdepunkt sig: »*Henad kl. 12 begyndte vi nysgerrigt at kigge ind til Kelneren for at se, hvordan det gik med Punchen, som vi havde sat store Forventninger til, og vi blev ikke skuffet ... Ivrigt Kortspillere tog atter fat paa Spillet, og uden at Humøret sank kendelig, gik Timerne under Lystigheder, saa inden vi vidste deraf, var Klokken over to, og vi skulde have vor Frokost (Natmad). Med Liv og Lyst kastede vi os over denne, og det kølige Øl klared op paa de ophedede Hjerner*«.

Tilsyneladende uden ændringer af større art fortsatte »Mimer« sin virksomhed i årene, der fulgte. Medlemmerne samledes til møde om lørdagen, hvor der traditionen tro blev læst bidrag fra »Vrøvlebogen« og »Mimers Væld« og holdt foredrag. Af beretningen om det 19. møde i sæsonen 1917–18 fremgår det, at møderne i allerhøjeste grad trængte til fornyelse: »*Mødet slæbte sig hen paa samme tørre, kedelige og ensformige Maade, som Traditionen nu engang er: man vælger et Emne,*

læser i en Bog derom og genfortæller saa det læste paa en dræbende tør og kedelig Maade uden at lægge noget deri. Aftenens Emne var: Thomas A. Edison».⁶¹

Oftest var det betydningsfulde personer og historiske begivenheder, der blev holdt foredrag om, men det kom også til diskussioner om afholdssagen og socialismen. Det var dog ikke disse bevægelser, borgerskabets sønner sluttede sig til i de tider. Ved de årlige sold var de alt andet end afholdende, og da der i 1907 diskuteredes socialisme, fik den følgende ord med på vejen af referenten: *»Temmelig karakteristisk for »Mimer« var i det hele taget den udmærkede Enighed, hvormed Kampen blev ført mod Socialismen, som da ogsaa den Aften i hvert Fald led et drabeligt Nederlag».*⁶²

I slutningen af 1920'erne synes det at have stået endnu sløjere til med »Mimer«, hvilket referatet af mødet den 16. februar 1929 vidner om: *»Foredrag eller Diskussion samt Oplæsning og Væld manglede, man kunde fristes til at sige som sædvanlig... I Mangel af bedre tyede man til B..., som udfyldte Programmet med at fortælle alle de sjofle Historier, som denne ekvivoke Person efterhaanden har bragt til sit Kendskab».*⁶³ Yderligere kunne det tyde på, at foreningen havde økonomiske kvaler. Den 15. marts 1930 holdtes der auktion over »en Del Bøger og lignende Skrammel, og endelig sidst, men ikke mindst, Fru Greves aflagte Strømpebaand, som Busk erhvervede for en stor Sum«.⁶⁴

Den 5. januar 1934 var man nået så vidt, at foreningen kunne fejre 75-års jubilæum.⁶⁵ Rektor Holbeck holdt på skolen en kort tale for foreningen, hvorefter man forlystede sig med de gamle protokoller, der i dagens anledning var hentet frem. Tidligere medlemmer, der var inviteret til at deltage, synes at have moret sig mest: *»En nusset Sognepræst havde fundet sin egen Beretningsbog, samt en Plads bagest i Klassen, hvorfra han med høje Glædeshyl forkyndte sin Begejstring over sine egne Vittigheder».*

Festmiddagen blev holdt på Grand Hotel, og her levede man op til de gamle traditioner. Der blev sunget og holdt taler, og aftenen sluttede omkring punchebowlen. Der var beregnet to bowler punch til selskabet, men de forsvandt som dug for solen. Der blev hurtigt sat en indsamling i gang; de ældre deltagere, hvoraf der bl.a. nævnes »en Olding paa firs og en Orangutang af en Godsejer«, smed 10-kronesedler på bordet, og der kom hurtigt yderligere to bowler punch på bordet. Festligholdelsen af jubilæet betegnes som »stemningsfuld, men dog fornøjelig og fordringsløs«, og dertil kom, at det gav et overskud på ikke mindre end 20 kr.

Som ved de tidligere jubilæer var der udgivet et bind digte af »Mimers Væld«,⁶⁶ og Werner Thierry underholdt forsamlingen med uddrag. Blandt dem, der i begyndelsen af 1920'erne ydede bidrag til »Vældet«, var Siegfred Pedersen (student 1923), og det var et af hans digte, der indledte samlingen:

*I Mimers Hal jeg fordum skænked Mosten
og skænked lydigt, til man bød mig Stop.
Nu staar jeg atter her ved Vandingsposten,
ved Mimers Brønd og hiver Drikken op.*

*Ja, kom Hr. Mimer selv og bød mig trække
lidt Væld af Brønden op, som hans Bakkant,
da vilde jeg ham svare som Rebekka
i Biblen svared' Abrahams Gesandt:
»Min Herre, drik! og dine Dromedarer
jeg og skal gavmildt vande hver især,«
– hvorpaa jeg vilde skænke mine Varer
for Mimer og hans gode Sønner her.*

Nok var der spas, men der var da heldigvis nogle, der tog sagen alvorligt. Politisk var der kommet andre boller på suppen, og de borgerlige havde fået en modpol i en stærkt engageret venstrefløj, der førtes an af den nævnte Werner Thierry og Mogens Wedel, der optoges i 1 g sproglig i 1931. I samme klasse gik den senere undervisningsminister Helge Larsen, og han var – med Mogens Wedels ord – lige så »rivende radikal, som han var dygtig«. Det var, mens de gik i gymnasiet, Hitler kom til magten, og klassens anarkistiske indstilling fik dem til at demonstrere på den bolchevikiske revolutions årsdag ved at møde med røde slips. Rektor følte, at han burde påtale elevernes opsætsighed: *»Han kom ind i klassen, så ud over os og sagde så med sin let snøvlende stemme: »Nå, I kan godt lide stærke farver. Det forstår jeg ikke rigtigt, men jeg er jo også gammel. Men kunne I ikke tænke jer at variere farverne lidt, så I kom over i det mere skotskternede«. »Vi følte, at han var helt rigtig«, følger Helge Larsen til sin beretning om episoden, »og Odense fik ikke tiere grund til at frygte revolutionen på grund af røde slips«⁶⁷*

Det var for resten Werner Thierry – »marxistisk taktiker, så det battede« – der en dag fandt på at invitere Bert Brecht til at komme og læse op i »Mimer«. Kameraterne forbandt ikke noget med navnet Brecht, men Thierry havde læst om den marxistiske tyske forfatter, som var flygtet fra Hitlers Tyskland og nu boede hos forfatterinden Karin Michaëlis på Thurø. – Mødet med Bert Brecht må have fundet sted i foråret 1934, hvor beretningsbogen desværre ikke blev ført fra slutningen af januar og skoleåret ud. Om de »lyserødes« møde med mesteren beretter Mogens Wedel:⁶⁸ *»Thierry og jeg hentede ham en lørdag eftermiddag ved Svendborgtoget. Digteren forekom mig en kende ubetydelig! En lille skrøbelig person, ret sjusket, briller – tætklippet hår. Jeg havde vist ventet mig en elegant jødisk kosmopolit a la Kurt Weill, men Brecht var indelukket, talte spidsk berlinertysk med et let bayersk anstrøg ... Jeg fik en lys idé, da vi drog ned gennem Jernbanegade: »Ska' vi ikke ta' en drink på »Grand«? Er du gal, mand – skreg min revolutionære våbenbroder. Det er et kapitalistisk burgøjersted. Brecht vil ikke ha' dug på bordet. Vi ramlede så ind i skænkestuen på Frank A.«. – Senere på aftenen læste Brecht op af »Rundhoveder og Spidshoveder«, som han forøvrigt færdiggjorde samme år.*

Når »Mimer« ikke fungerede tilfredsstillende, skyldtes det uden tvivl, at mødernes afvikling var forblevet uændret siden foreningens start i 1858. Der trængtes til fornyelse, og der foretoges flere lovrevisioner i 1930'erne og 1940'erne.

I 1936 skete der det exceptionelle, at den nedsatte lovrevisionskomité fremsatte

forslag om optagelse af piger i »Mimer«. Der blev foretaget hemmelig afstemning, hvor 26 stemte for forslaget, 14 imod. Derefter fik en af de kvindelige gymnasiaster, Karen Olsen, ordet, og ifølge referatet »holdt hun en flammende Tale, hvori hun redegjorde for Pigernes Syn paa Foreningen og dens Medlemmer«. ⁶⁹ – En kursændring synes at fremgå af referatet af mødet den 17. september 1938, hvor der var fuld enighed om at »sige Farvel til det gamle reaktionære Tvangsstyre«. »Tidligere fik man altid Foredrag, Vrølebog m.m., men altid noget Lort – Følgen af Tvang«, skrev referenten, ⁷⁰ der som sine kammerater så bedre tider i møde.

Meget synes det dog ikke at have hjulpet. Før generalforsamlingen i september 1949⁷¹ bragte »Punch« en artikel med overskriften »Problembarnet Mimer«, hvori der blev givet udtryk for, at foreningen blev »holdt oppe ved kunstigt åndedræt og følgelig burde nedlægges«. – En blomstringsperiode havde man oplevet, da foreningen i 1945 var blevet delt i to: »Mimer« for 2 og 3 g og »Minerva« for 1 g og realklassen. Især var der stor interesse for »Minerva«, men det varede kun et par år, hvorefter de to foreninger blev slået sammen. »Mimer« fortsatte, dog med den forandring, at foreningen deltes i en litterær-politisk og en underholdningsafdeling. Resultatet var dog ikke særlig opmuntrende. I de litterær-politiske møder deltog kun et fåtal af foreningens medlemmer ud over bestyrelsen, og i de underholdende møder deltog i det væsentlige landelever, der ventede på tog. Det var det, der fik bestyrelsen til at indrykke den nævnte artikel i »Punch«.

Der blev dog holdt generalforsamling, og til manges overraskelse meldte der sig nogle elever, der ønskede at føre »Mimer« videre. Størsteparten var ligeglade og forlod solennitetssalen, før mødet var slut. Nogle få blev tilbage og gav sig til at drøfte et come-back for »Mimer«.

Et par år forinden havde »Mimer« også været sit endeligt nær. Ved generalforsamlingen den 11. september 1943 var bølgerne gået så højt, at referenten drog sammenligning med »Udgydelser fra en Børnehave«. Midt under det hele trådte rektor ind i solennitetssalen. Et vindue havde uheldigvis stået åbent, og rektor havde hørt det hele. Idet han trådte ind, var en af de tilstedeværende så uheldig at tabe en knaldperle – med det resultat, at rektor sendte hele bundtet hjem!⁷² – Referatet indledes paradoksalt med, at medlemmerne manes til ro og sømmelig optræden, eftersom der netop er indført undtagelsestilstand i byen!

Ved møderne var det fortsat de urolige elementer, der dominerede, og det var uden tvivl grunden til, at tilslutningen var ringe. Det var fortsat eleverne, der holdt foredrag, og det var de færreste, der formåede at skabe interesse for det emne, de havde valgt. Den 9. oktober 1937 var det eksempelvis Preben Neergaard, der holdt foredrag om »Ungdommen og politiske partier«. Den senere så kendte skuespiller var den pågældende aften ikke så heldig: »*Han røbede en saa stor Mangel paa oratoriske Evner, at det hele var ved at ende i Kaos; kun ved Trussel om store Bøder lykkedes det at holde Brødrene nogenlunde i Ro*«. ⁷³

Hvem der til gengæld formåede at fange medlemmernes interesse var den uheldige foredragsholders læremester, lektor Frejlev. Den 4. december 1937 læste han Kaj Munks »Sejren«, og det optog tilhørerne: »*Oplæsningen, der varede ca. 1 1/2*

*Time, blev paahørt i dybeste Tavshed og med største Interesse, kun afbrudt af Bifaldsraab eller Latterudbrud. Det var en hel Reumert-præstation».*⁷⁴

Det, der trak mest, var festerne. Der blev holdt et Mimer-bal om efteråret og et om foråret, og her kunne der ikke klages over tilslutningen. Ballet begyndte først på aftenen, og når dansen havde stået på et par timer, blev der serveret smørrebrød. To lærere var inviteret til at deltage, og var man heldig, så de gennem fingre med, at lyset dæmpedes, når dansen atter optoges. Rektor inspicerede på et ikke nærmere angivet tidspunkt, og hans indtryk af stemningen kunne blive afgørende for aftenens videre forløb: Da rektor dukkede op ved Mimer-ballet i november 1937, var man i gang med en sekstur, og han var så fornøjet med, at der blev danset gammeldags, at han gav tilladelse til et kvarters overdans.⁷⁵ En anden virkning havde det, da rektor indfandt sig ved Mimer-ballet i oktober 1942: »*Ved 11-Tiden, da Stemningen var paa Kogepunktet, dukkede desværre en Herre op; det var Skolens Rektor. Han lagde en Dæmper paa Gemytterne i Salen, men opnaaede kun, at det gik saa meget morsommere til paa Gangene og i Gaarden*«. Han har nok haft en anelse om, hvad der foregik, for da han sluttede ballet kl. 1, skete det med ordene: »Saa gaar vi hjem, mens Legen er god«.⁷⁶

En ærlig formand refererer følgende om Mimer-ballet den 16. marts 1946: »*Da jeg sluttede Ballet Kl. 1, kom Rektor hen til mig og udtrykte sin Glæde over, saa godt alting var forløbet. Jeg rømmede mig lidt og trak derpaa et Par Knagerækker frem, som jeg havde holdt bag Ryggen ... Glasskaar som stammede fra et Par af Lamperne paa Gangene ... Saa var der ved et Uheld gaaet en Stol i Stykker i Baren ... Og saa var det altsaa, at den Gamle blev lidt bedrøvet, da jeg fortalte, at nogle af Deltagerne havde moret sig ganske fortræffeligt paa Gangen nede ved Biblioteksklassen – øh – der hvor Kortene hang før Ballet ... der var en halv Snes Stykker af dem, der paa visse Steder var blevet lidt gennemsigtige*«.⁷⁷

Ved ballet to år senere måtte arrangørerne konstatere, at en ulykke sjældent kommer alene: Det begyndte med, at nøglen til et skab med en del af øllerne var væk. Men det værste var, at underholdningen ved bordet totalt mislykkedes: »*Albinus havde skrevet en sang, »Syng Mimer frem*«, som skulle efterfølges af totalt mørke, sagte dundren på klaveret, tilsynekomst af Mimers genfærd og dødningesang i baggrunden. Mørket var det eneste, der gik efter programmet. Mimers skelet lyste ikke, Jens Bom ved klaveret var der ikke ... Og de tre bassers uhyggesvangre, dødningeraslende sang fra sidelokalet druknede fuldstændig i publikums larmen. Fiasko!»⁷⁸ Uheldigvis fandt man først nøglen til ølskabet, da ballet var forbi!

I de følgende år skete der en væsentlig ændring i Mimer-mødernes indhold. De obligatoriske elev-foredrag og oplæsning af »Væld« og »Vrøvlebog« bortfaldt, og det var fremmede foredragsholdere, der stod på talerstolen. »Mimer« blev en forening, hvor der diskuteredes på et seriøst plan, og hvor der var langt mellem den skæg og ballade, der tidligere havde præget møderne. Foreningen talte fra midten af 1950'erne og frem til ca. 1970 150–250 medlemmer, og der holdtes som regel en halv snes møder om året, hvor der blev lyttet til kendte politikere, forfattere, komponister m.fl. I slutningen af 1960'erne indskrænkedes antallet af foredrag, idet det i det væsentlige kun var film og musikarrangementer, der kunne samle et til-

strækkeligt publikum. Det samme kunne festerne, der fortsat var et vigtigt led i det årlige program, idet medlemskab af foreningen var en betingelse for at kunne deltage.

Den 4. december 1958 kunne »Mimer« fejre sit 100-års jubilæum. Der blev i den anledning holdt en storstilet fest på skolen med deltagelse af mange tidligere Mimer-medlemmer, og den indledtes med en Mimer-revy med scener fra forskellige perioder af foreningens hundredårige virke. Mimer deltog selvfølgelig også, og bag masken genkendte man lektor Linnet.

I år kunne »Mimer« have fejret 125-års jubilæum, men det er der ingen, der har taget initiativ til. Foreningen har den sidste halve snes år ført en stiltærdig tilværelse, og til tider er der langt mellem arrangementerne. Men det er måske kun en naturlig udvikling i en tid, hvor TV med sit væld af kulturelle udsendelser og underholdende film er blevet en dominerende faktor i vor tilværelse. Der er meget andet, der kalder på unge mennesker, og dertil kommer, at en stor del af dem, der er under uddannelse i dag, har job i deres fritid. En naturlig følge har været en begrænsning af aktiviteter på skolen uden for skoletiden, og det vil uvægerligt ramme en forening som »Mimer«.

Lærere og rektorer

På mange områder er det et andet billede, der tegner sig af skolens lærere i dette århundrede end det, der er tegnet af lærerne i sidste århundrede (jvf. si. 251 ff.).

Ialt 115 har opnået fast ansættelse ved skolen siden århundredskiftet, og det er nær det dobbelte af antallet af fastansatte lærere i 1800-tallet. – Ved århundredskiftets begyndelse havde skolen 14 fastansatte lærere, hvoraf nogle få var overlærere, resten adjunkter. En ny lønningsslov trådte i kraft i 1919, og ifølge denne udnævntes lærere med en vis anciennitet til lektorer. Det gjaldt skolens daværende overlærere (Cronfelt, Gredsted, Kaas, Georg Nielsen og Rahr) og yderligere skolens ældste adjunkter (Bardram, Black, Leidersdorff, Loft og Strøm). Mens man hidtil havde skullet ansøge om at blive forfremmet til overlærer, fulgte udnævnelsen til lektor nu automatisk efter 16 års ansættelse.

Det gælder for samtlige lærere, at de i højere grad end deres kolleger i 1800-tallet var faglærere. På grundlag af skiftende ordninger har de været cand.mag. er i 2 eller 3 fag, og det har hørt til sjældenhederne, at nogle har undervist i andre fag. En decideret pædagogisk uddannelse kom på tale i 1904. Fra Ministeriets side var der efter svensk mønster fremsat forslag om indførelse af pædagogikum, og det blev sendt til høring hos skolernes rektorer.⁷⁹ Ideen gik ud på, at »vordende Lærere fik Lejlighed til at se virkelig god Undervisning og gennem Samtaler med dygtige Lærere, under metodisk Paavirkning fra disse fik sat et Undervisningsideal op for sig, der kunde virke ansporende paa dem«.

Rektor Giersing lagde i sit svar ikke skjul på, at han var modstander af den ny-modens pædagogik. Han gik ind for princippet, men fandt, at meget af det tilsigtede kunne opnås på en simplere måde. Eksempelvis kunne rektor overvære nogle

Skolens lærerkollegium 1905.

timer hos den unge lærer og gøre opmærksom på de almindelige begynderfejl. Derved ville man undgå, at der blev grebet forstyrrende ind i den daglige undervisning, og dertil kom, at rektors besøg i ny og næ ikke ville være forbundet med udgifter. – Rektor Giersing var i et og alt tilbageholdende over for nye ideer, og det undrer ikke, at det samme gjorde sig gældende i diskussionen om pædagogikum. Lærerne var stort set enige med ham, og det undrer heller ikke, eftersom størsteparten af dem havde haft deres virke i den lærde skole siden 1870'erne og 1880'erne. – Rektors konservative holdning vandt dog ikke genklang, og allerede året efter indførtes krav om prøve i pædagogik og undervisningsfærdighed som betingelse for fast ansættelse ved Statens højere Almenskoler med virkning fra begyndelsen af skoleåret 1908–09. – Det var dog først ved midten af århundredet, at der regelmæssigt begyndte at dukke lærerkandidater op.

Der skal af naturlige grunde afstås fra at give en karakteristik af de enkelte lærere, sådan som der er gjort forsøg på i et tidligere afsnit for 1800-tallets læreres vedkommende. Det tilkommer eleverne at give en sådan bedømmelse, og lod man dem komme til orde, ville man sikkert få et lige så broget billede af vor tids lærere som af tidligere tiders. En beskrivelse af en række lærere i nyere tid er bl.a. givet i erindringsbøger⁸⁰ af Jens Kruuse, der gik i mellemskolen omkring 1920, og P.G. Lindhardt, der dimitteredes i 1928, samt i artikler⁸¹ i »Morgenposten« af Gunnar Engberg Hansen og Mogens Wedel, der dimitteredes henholdsvis 1930 og 1934. Om der i elevernes øjne i dag er lige så store originaler blandt lærerne, som der var det tidligere, får stå hen, indtil der næste gang skal skrives skolehistorie.

En væsentlig forskel er der dog mellem dette og sidste århundredes lærere. Tidligere var det videnskabsmænd, der underviste ved de lærde skoler, og adskillige

havde en ikke ubetydelig litterær produktion bag sig (jvf. si. 259). I dag stilles der i første række krav om undervisningsfærdighed på baggrund af pædagogisk indsigt, og der er åbnet mulighed for efteruddannelse i et omfang, som slet ikke kendtes tidligere. Kravene til vor tids lærere er næppe større eller mindre end de krav, der stillede til lærerne i den lærde skole; kravene er blot af en ganske anden art, og derfor er det vanskeligt at foretage en sammenligning mellem vor tids og tidligere tiders lærere.

En kvindelig cand.mag. i gymnasieskolen var et så godt som ukendt fænomen i begyndelsen af århundredet. På Odense Katedralskole blev problemet aktuelt, da piger fik adgang til skolen i 1918. Når der gik piger på skolen, ville det være betryggende med en lærerinde i lærerkollegiet, og sagen stillede sig så heldigt, at overlærer Wilhelm samtidig søgte sin afsked. Valget faldt som nævnt på fru Helga Greve, der var gift med en af byens advokater og nogle år havde undervist ved en privatskole i byen. Hun var student fra Horsens 1905 og havde i 1912 taget embedseksamen med klassisk filologi som hovedfag og tysk som bifag. Selv om der blandt ansøgerne var mandlige kolleger med større undervisnings erfaring, end fru Greve var i besiddelse af, blev hun den foretrukne, og hun kom til at varetage undervisning i det klassisk-sproglige gymnasium, indtil hun tog sin afsked i 1952.

Hvordan holdningen var til lærerinder i gymnasieskolen fremgår af skolens svar på en henvendelse fra ministeriet i 1912.⁸² Spørgsmålet gik på, om lærerinder burde afskediges ved indgåelse af ægteskab. For rektor Giersing var spørgsmålet ikke aktuelt: *»Her ved Skolen er der ikke og har aldrig været og vil vel næppe blive ansat nogen Lærerinde«*. Dog så han betænkeligheder ved ansættelse af en gift lærerinde ved en skole i det tilfælde, at der skulle »indtræde Omstændigheder«: *»Naar jeg ser hen til, at der i Statsskolerne er Dreng og Piger i en Alder fra 11 til 19 Aar, forekommer det mig at være lidet heldigt, at der gives Anledning til Drøftelse af delikate Spørgsmaal, som næppe kan undgaas, naar førnævnte »Omstændigheder« indtræde. Var det en Pigeskole, der var Tale om, eller det kun var smaa Drenge, var der antagelig langt mindre Betænkelighed, men ganske anderledes stiller det sig formentlig, naar der er Tale om en Fællesskole med Gymnasium og Mellemskole«*. Derfor anså han det for »rettest«, at det kun var ugifte kvinder eller enker, der beklædte embeder ved Statsskolerne.

Der skulle dog kun gå 6 år, før der ansattes en kvinde i et embede ved skolen, og hun var tilmed gift. Fru Greve havde en kort årrække selskab af et par kommunelærerinder, der underviste pigerne i gymnastik og håndarbejde, men de havde kun få ugentlige timer. Vi skal frem til 1940, før yderligere en lærerinde fik fast ansættelse ved skolen: Lise Løytved, der varetog størstedelen af undervisningen i pigegymnastik, indtil hun tog sin afsked i 1975. Først 1941 ansattes den anden kvindelige cand.mag. ved skolen (Kirsten Thorup). Fru Greve havde da været eneste kvindelige repræsentant ved lærermøderne i nær 25 år. Flere lærerhustruer varetog undervisning i håndgerning og andre fag de følgende år. Først i 1955 ansattes yderligere to kvindelige cand.mag. er ved skolen (Ellen Pedersen og Else Svendsen).

Lærerne 1948

Bageste række: Ove Larsen, Otto Nielsen, Gert Bolwig, C. J. Frejlev, Gunnar Andersen, Gertrud Gad, Frits Nielsen, Karen Løber, Kaj Hasselmann.

Midterste række: Helge Gad, Søren Johnsen, Frederik Glaven, Kaj Løber, Jørgen Holst, Svend E. Krause-Jensen, Poul Gensmann.

Forreste række: Sognepræst Chr. Linds-krog, H. M. Linnet, Åge Fasmer Blomberg, Helga Greve, Tage Høeg, Ove Jappe, Gunnar Hansen, E. Beyer.

Siden har forholdene ændret sig betydeligt:

Fastansættelser	Mænd	Kvinder
1940-49	6	2
1950-59	6	3
1960-69	12	8
1970-83	27	13

Antallet af lærere er naturligt steget i takt med forøgelse af elever og klasser:

Fastansatte lærere ved skolen

1900	13
1910	16
1920	18
1930	19
1940	23
1950	25
1960	27
1970	27
1983	51

Når antallet af fastansatte lærere er steget betydeligt siden 1970, skyldes det de stærkt ændrede forhold på det akademiske arbejdsmarked. Udover de fastansatte lærere har en lang række timelærere været knyttet til skolen, og de har varetaget undervisning i en lang række fag. 1900–66 var ialt 40 ansat som timelærere i kortere eller længere perioder, og størsteparten underviste i fagene religion, sang, gymnastik, skrivning, tegning, sløjd og håndgerning. Med indførelse af HF dukkede der nye fag op, og dertil kom, at religion blev et eksamensfag. 1967–77 var der således knyttet ikke færre end 75 timelærere, deraf en række stud.mag.er, til skolen. Siden er de mange timer, der blev læst af timelærere, konverteret til faste stillinger med henblik på beskæftigelse af færdiguddannede cand.mag.er, og siden 1977 har et relativt få antal timerester været læst af kvotaansatte. – I skoleåret 1983–84 har der været knyttet 57 lærerkræfter til skolen, hvoraf kun 6 er kvotaansatte. I 1970 havde skolen det tilsvarende antal lærere, men heraf var halvdelen timelærere. De ændrede forhold har bevirket, at fast ansatte lærere kun må læse et par overtimer udover de pligtige 22 ugentlige timer. Tidligere havde lærerne et pligtigt timetal på 27, senere på 24, men størsteparten af lærerne læste omkring 30 timer om ugen.

Odense Katedralskole har gennem årene haft et meget stabilt lærerkollegium. Af de 88 lærere, der 1900–75 har opnået fast ansættelse ved skolen, har således kun 15 været ansat ved skolen mindre end 10 år. Heraf døde adjunkterne Herløv-Müller, J.G.S. Christensen, Kirsten Thorup og Brian Remnant efter få års ansættelse. Det er således kun et fåtal af skolens lærere, der efter kortere tids ansættelse har ladet sig forflytte til embede ved anden uddannelsesinstitution. – 4 af skolens lærere er i nyere tid udnævnt til rektorer: Lars Nielsen (Vejle Gymnasium 1936–62), Kaj Løber (Aalborg Katedralskole 1955–1977), Knud Mortensen (Mulernes Legatskole 1962–82) og Jens Jørgen Koch (Odense Studenterkursus 1972–78, Tornbjerg Gymnasium 1978–).

Af de 54 lærere, der fastansattes ved skolen 1900–1960, har nøjagtig halvdelen været knyttet til skolen i mere end 25 år. En række opnåede endog at fejre 40 års ansættelse ved skolen:

Viggo Madsen (1909–49)
C.J. Frejlev (1919–66)
E. Beyer (1920–66)
Niels Foged (1929–71)
Kaj Hasselmann (1929–70)
Otto Nielsen (1929–69)
Gunnar Andersen (1931–71)
Gert Bolwig (1933–77)
Frederik Andersen (1933–75)
Søren Johnsen (1939–81)
Frits Nielsen (1942–)

Det er vidt forskellige kår, disse lærere har måttet arbejde under. I begyndelsen af 1930'erne var der stor arbejdsløshed blandt cand.mag.er, og som det er sket de senere år, indskrænkedes antallet af overtimer efter henstilling fra Ministeriet. På det grundlag oprettedes der i 1933 tre stillinger ved skolen, som besattes af Frede-

rik Andersen, Åge F. Blomberg og Gunnar Hansen. Det var i årene, der fulgte, fortsat vanskeligt at få stilling i gymnasieskolen, og det hørte ikke til sjældenhederne, at cand.mag.er nogle år måtte tage til takke med anden beskæftigelse, før de fik ansættelse i gymnasieskolen. Siden ændredes forholdene, og problemet var snarere at skaffe det fornødne antal timelærere til de resterende timer. – I dag er forholdene som i 1930'erne. Omkring 20% af cand.mag.er er arbejdsløse, og når der opslås en ledig stilling, har rektor adskillige gange flere ansøgere at vælge imellem end tidligere.

På baggrund af sammenlægning af timer i fællesfag for elever i klassisk-sproglige og nysproglige klasser måtte en nyansat cand.mag. i 1936 forlade skolen, idet der ikke var udsigt til fast ansættelse. – I dag har man på adskillige skoler måttet afskedige lærere på grund af manglende timer. Endnu har det ikke været tilfældet på Odense Katedralskole, men faren lurer, og der ligger grundige overvejelser bag opslag af stillinger med oftest ganske bestemte fagkombinationer.

På Odense Katedralskole har man kunnet gøre den iagttagelse, at de fleste udskiftninger har fundet sted over kortere perioder. Det var således et aldrende lærerkollegium, skolen havde i årene omkring 1. verdenskrig. Skolen havde indtil 1918 en yderst konservativ rektor, og det har ikke kunnet undgå at sætte sit præg på lærerkollegiet. 1919–22 ansattes som ganske unge lærere C.J. Frejlev, E. Beyer og K.W. Opager, og de følte sig ingenlunde hjemme blandt de øvrige lærere. Aldersforskellen trådte i vejen for nærmere personlig kontakt og selskabelighed, har lektor Beyer skrevet i en erindringsartikel,⁸³ og det havde ikke større indvirkning, at skolen samtidig fik en ny rektor. I årene omkring 1930 skete der imidlertid noget. Samtlige lærere ved undtagelse af Leidersdorff, Viggo Madsen og fru Greve pensioneredes, og der ansattes en lang række unge lærere ved skolen. Det første skridt blev taget i 1929, hvor Niels Foged, Kaj Hasselmann, Otto Nielsen og Kaj Mortensen ansattes, og i de følgende år fulgte Gunnar Andersen, Kaj Løber, Gert Bolwig, Frederik Andersen, Åge F. Blomberg og Gunnar Hansen. I løbet af 4 år havde skolen fået 10 unge lærere, og det føltes, som om en helt ny generation havde taget lærerværelset i besiddelse.

I årene frem til 1942 ansattes yderligere en halv snes fortrinsvis yngre lærere (Hakon Müller, Hainau-Christensen, Jørgen Holst, S.E. Krause-Jensen, Ove Jappe, T.L. Tørsleff, Søren Johnsen, Lise Løytved, Kirsten Thorup, Poul Gensmann), og skolen havde da en lærerstab med en gennemsnitsalder på knap 40 år.

I perioden 1942–64 ansattes der kun 18 lærere i fast stilling ved skolen, og i midten af 1960'erne var lærersituationen den samme som i 1930'erne. En halv snes lærere pensioneredes i perioden 1965–75, og skolen mistede yderligere 5 lærere, der døde få år før den normale pensionsalder: H.M. Linnet i 1962, S.E. Krause-Jensen i 1965, Gunnar Hansen i 1969, Poul Gensmann i 1973 og Frederik Andersen i 1975. Relativt kort tid efter at have trukket sig tilbage fra skolen døde Frederik Glaven i 1973, Kaj Hasselmann i 1976, Jørgen Holst i 1977, Gunnar Andersen i 1979 og Helle Hjortlund i 1984. Et langt otium opnåede C.J. Frejlev, der døde i 1981, 87 år gammel.

Siden 1965 er 55 lærere blevet ansat ved skolen, og den har igen et ret ungt lærerkollegium.

Den ældste af de nulevende lærere er lektor Beyer (f. 1896). Han kom til skolen som 24-årig i 1920, og han pensioneredes i 1966 efter at have været lærer ved skolen i 46 år. En årrække var han skolens regnskabsfører. Da rektor Høeg døde i sommeren 1961, var lektor Beyer nogle måneder konstitueret som rektor.

Meget er der sket i forholdene på skolen, siden lektor Beyer blev ansat i 1920. Skolen havde kun halvt så mange elever som i dag, og kun en tredjedel af dem gik i gymnasieklasserne. Størsteparten af skolens elever kom fra Frk. Hørlücks Skole, der forberedte sine elever til optagelse i latinskolen. – Hele tonen på skolen virkede langt mere striks end i vore dages skoler. Eleverne sad i nummerorden, de dygtigste på bageste række, de svagere lige foran katederet. I frikvartererne blev alle klassesdøre låst og gangene ryddet, og det var ikke tilladt at forlade skolen i frikvartererne, fortæller lektor Beyer om sine første år på skolen.⁸³

Også tonen blandt lærerne er blevet anderledes. I dag er alle dus, men det er ikke mere end 20 år siden, det blev gennemført. Der er et nært samarbejde mellem lærerne i de enkelte faggrupper, og skolens ledelse er ikke så autoritær, som den var, når vi blot går et par numre tilbage i rækken af rektorer. Lærerne har fået deres lønforhold forbedret betydeligt, og de har fået medbestemmelse i et noget større omfang end tidligere.

Af skolerådets forhandlingsprotokol fra de første årtier af århundredet fremgår det, at det var begrænset, hvad lærerne blev inddraget i skoleåret igennem. De udtalte sig regelmæssigt om elevernes faglige standpunkt og deltog i fordeling af stipendier og flidspræmier, og derudover var der ikke meget, som de blev bedt om at tage stilling til. Skolen havde eforat og forstanderskab, og som medlemmer heraf påhvilede der biskop, stiftamtmand, borgmester og stiftsprovst diverse administrative pligter.

1911 blev det bragt i forslag at oprette forældreråd ved statskolerne, og Ministeriet bad rektorerne udtale sig desangående. Også dette tog rektor Giersing afstand fra.⁸⁴ Han fandt, at det var »et for stort Apparat at sætte i Scene«, og at forældrenes meninger og ønsker normalt ville være rektor bekendt. Tværtimod fandt han, at det ville »føre til ret pinlige og uheldige Situationer«, hvis forældre begyndte at debattere de enkelte lærere og deres undervisning. Efter at have modtaget dette svar bad Ministeriet rektor afholde lærerrådsmøde, og som man kan forvente, gav skolens lærere de af rektor fremsatte betragtninger fuld tilslutning. Der skete ikke mere i rektor Giersings tid, hvilket tyder på, at det må have været overladt de enkelte skoler at træffe bestemmelse om oprettelse af forældreråd. Rektor Holbeck havde en mere positiv holdning, og han lod afholde valg til skolenævn i februar 1920. Da rådet var etableret, indkaldte det til forældremøde, og her drøftede man karakterer og vidnesbyrd, skolereglement samt forsømmelser. Det er formentlig første gang, forældrekrædsen er blevet bedt om at tage stilling til disse emner.

Med årene havde eforat og forstanderskab udspillet deres rolle, og 1964 blev også skolenævnet nedlagt. Til gengæld er der ifølge lov oprettet lærerråd, og det har fungeret siden januar 1970. Lærere i fast stilling er medlemmer af lærerrådet, der ifølge bekendtgørelse skal holde møde mindst hver anden måned. Lærerrådet træffer bestemmelse på en lang række områder og skal høres om eksempelvis antal

Skolens ældste klasse 1904–1905. Siddende i midten i lyst tøj rektor Giersing (1902–1918).

af klasser og grenhold, time- og fagfordeling, stillingsopslag og indstilling om stillingsbesættelser. Lærerrådet har således en langt større kompetence end det tidligere eksisterende skoleråd. Siden oprettelsen i 1970 har følgende været formand for skolens lærerråd: Ruth Lauritzen, Ole Keller, Flemming Sigh, Anne-Lise Frederiksen og Flemming Høgedal.

Rektor og samtlige lærere ved skolen udgør lærerforsamlingen, og den behandler alle spørgsmål om elevers forhold i relation til deres standpunkt.

Skolen har siden 1902 haft 6 rektorer:

Frode Giersing (1848–1918) afløste rektor Rafn i 1902. Efter at have taget embedseksamen med latin som hovedfag ansattes han 1877 ved Viborg Katedralskole, og her underviste han 25 år, før han udnævntes til rektor i Odense. Han var en mand af den gamle skole, der krævede ubetinget respekt hos skolens elever. Blev den brudt, greb han hårdt ind (jvf. si. 331 ff.). Han satte skolens ære i højsædet, og han gjorde, hvad han kunne, for at værne om den. I sin indstilling var han yderst konservativ, og han var afvisende over for nye pædagogiske ideer, hvilket er kommet til udtryk flere gange i det foregående. Han var modstander af piger i gymnasieskolen, og de fik først adgang til Odense Katedralskole efter hans død i 1918.

Rektor Giersing var til gengæld meget human i sit forhold til skolens lærere. Han kendte deres styrke og svagheder, og han tog et vidtrækkende hensyn til dem, som han følte burde skånes. Selv om han var streng i sine krav om disciplin, virkede han ikke skræmmende, og han var respekteret af eleverne. Hans holdning til dem kom bl. a. til udtryk i de ord, hvormed han tog afsked med de nybakte studenter: »Jeg er glad for, at jeg er ked af at skulle sige Farvel til jer«. ⁸⁵

H. St. Holbeck, rektor 1918–1937.

Karikatur af rektor Holbeck.

Det var en af skolens tidligere elever, *Hans Steenstrup Holbeck*⁸⁶ (1867–1959), der kom til at efterfølge rektor Giersing. Han var søn af grosserer H.C.G. Holbeck, Odense, tog studentereksamen fra skolen i 1885 og blev cand.mag. i 1891. Samme år ansattes han ved Rønne Statsskole, og her underviste han, indtil han i 1918 udnævntes til rektor ved sin gamle skole. Hans hovedfag var historie, og det var bemærkelsesværdigt, at det ikke som tidligere var en klassiker, der overtog rektorposten.

Sine følelser over for fødebyen gav han udtryk for i den tale, han holdt ved indsættelseshøjtideligheden den 14. september 1918: *»Det forekommer mig, at Odense sidder inde med en ældgammel, en fin og modstandsdygtig Kultur ... Hvor man end gaar hen i Byen og Omegnen, føler enhver, der er en Smule fortrolig med dens og med Fædrelandets Historie, at han har historisk Grund under Fødderne ... Her var det, at han levede, H.C. Andersen, der for alle, der taler vort Sprog, blev den, der aabnede Porten ind til det Rige, hvor Fantasiens gyldne Slotte knejser og Poesiens blaa Blomst vokser«*.⁸⁷ – Hans store interesse for Odense og H.C. Andersen resulterede i en fyldig udgave af *»Odense Bys Historie«* (1926), hvor han selv behandlede tiden efter 1770, samt en række bidrag til H.C. Andersen-forskningen.

I sin tale gav han endvidere udtryk for tre områder, som han først ville sætte ind på: indførelse af fællesundervisning, adgang til skolen for samtlige samfundsklasser og et nærmere samarbejde mellem skole og hjem. – Som nævnt lod han etablere skolenævn, og samtidig med, at han tiltrådte, fik piger adgang til skolen. Nok var han konservativ i sin holdning, men over for visse pædagogiske spørgsmål var han langt mere åben end sin forgænger.

Rektor Holbeck fyldte 70 år i foråret 1937 og trak sig tilbage ved skoleårets ud-

Poul Mogensen, rektor 1937–1945 på Odense Katedralskole, derefter på Lyngby Statsskole indtil 1965.

gang. En stor skare, deriblandt mange gamle elever, var mødt op ved translokationen, og der var mange, der tog ordet, for at takke ham for hans indsats de nær 20 år, han havde været skolens rektor. En årrække havde han været konservativt medlem af Odense byråd, og i 25 år havde han været formand for Alliance Française. Ved oprettelse af »Odenseaner Samfundet« i 1926 indtrådte han i dets bestyrelse. – Rektor Holbeck døde i 1959, 92 år gammel.

Hans efterfølger var *Poul Mogensen* (1895–1980), der efter i 1920 at være blevet cand.mag. med matematik som hovedfag havde været ansat ved Roskilde Katedralskole og Vestre Borgerdydskole. I 1945 lod han sig forflytte til Lyngby Statsskole, hvis rektor han var indtil 1965.

Han efterfulgtes af *Tage Høeg* (1900–61). Han var odenseaner, søn af etatsråd A. Høeg og student fra skolen i 1918. Efter at have været adjunkt ved Gl. Hellerup Gymnasium og en kort tid lektor ved Aurehøj Gymnasium blev han 1939 rektor for Statens og Hovedstadskommunernes Kursus. 1945 kom han tilbage til sin gamle skole som rektor. Han var en dygtig og myndig leder, og det vakte sorg, da det den første uge i sommerferien 1961 rygtedes, at han pludselig var død kort tid efter at have gennemgået en operation.

Den 1. oktober 1961 tiltrådte *Gunner Rosholm* (1908–82) som skolens rektor. Han kom fra Thisted Gymnasium, hvis første rektor han blev i 1947 efter nogle år som adjunkt ved Randers Statsskole. Med begejstring greb han nye pædagogiske ideer, og det er ham, skolen kan takke for, at den var blandt de første, der fik oprettet musik-sproglig gren og fransk-sproglig gren samt fra starten indført HF. – Ved hans død i 1982 indeholdt de mindeord, der blev bragt i skolens årsskrift, bl.a. disse linier: »Som leder var han særdeles tolerant. Han var overbevist om, at frihed udvikler menneskers ansvarsfølelse. Det var en overbevisning, der uundgåeligt

Tage Høeg, skolens myndige og afholdte rektor 1945–1961.

måtte give ham skuffelser, men det blev alligevel en styrke for skolen. Med sin tolerance undgik han de store konfrontationer, som ungdomsoprøret i 60'erne mange steder førte med sig, og det lykkedes ham at få skolen igennem en urolig tid uden alvorlige vanskeligheder».⁸⁸

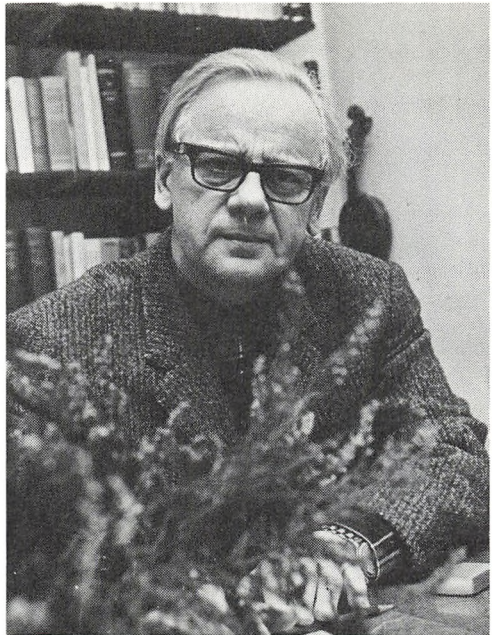
Rektor Rosholm trak sig tilbage i 1977, og han efterfulgtes af *Jørgen Mentz* (f. 1935), der tiltrådte embedet den 1. april samme år.

Rektor har gennem årene haft en god støtte i inspektor, der tillige har været hans stedfortræder:

1902–25 Georg Nielsen
1925–36 Lars Nielsen
1936–55 Kaj Løber
1955–56 Gunnar Hansen
1956– Frits Nielsen

Inspektor var oprindelig såvel skriftlig inspektor som indre inspektor. Han lagde skolens skema, arrangerede skriftlig og mundtlig eksamen, førte eksamens- og karakterprotokoller, udfærdigede eksamensbeviser samt foretog diverse indberetninger. Som nævnt fungerede han tillige som indre inspektor. 1909 udnævntes yderligere en inspektor, der skulle være den, der havde embedet, behjælpelig med at udarbejde lister og udfærdige eksamensbeviser og vidnesbyrd. Honoraret var beskedent: De to inspektorer aflønnedes omkring 1910 med henholdsvis 600 kr. og 200 kr. om året.

Senere overtog den assisterende inspektor ydre inspektion og havde som sådan opsyn med skolegården – eller legepladsen, som den i sin tid betegnedes. Det sy-

*Gunner Rosholm, skolens tolerante rektor
1961–1977.*

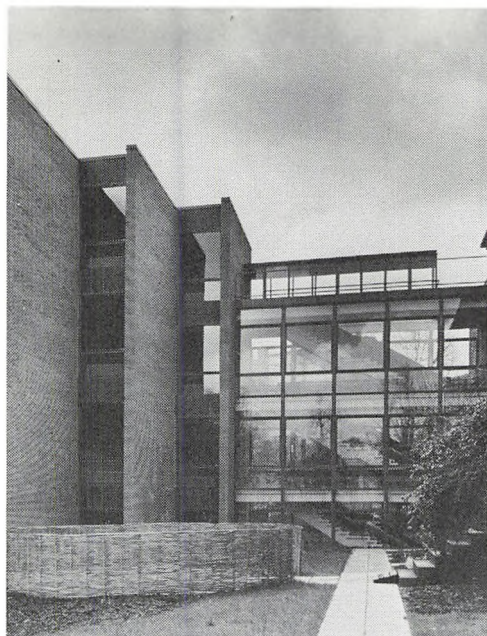
nes at have været noget af et barsk job. Skolen søgte således i 1919 om tilskud til lektor Strøm, idet arbejdet »sled uforholdsmæssigt paa hans legemlige og aandelige Kræfter«, hvortil kom slid på fodtøj og overtøj.⁸⁹ Et sådant tilskud må ikke være blevet givet, idet kollega Movin derefter overtog gårdvagtten.

Ydre inspektion bortfaldt samtidig med nedlæggelse af realafdelingen. Forinden var skriftlig inspektion og indre inspektion blevet adskilt, og skolen har fortsat en skriftlig inspektør og en indre inspektør.

Skolebygningerne

Skolen havde i 1894 fået nogle rummelige bygninger, og lokalemæssigt var der ingen problemer i årene, der fulgte. Selv om antallet af elever steg, klarede man sig, og vi skal helt frem til 1954–55, før der foretoges væsentlige ændringer.

Først og fremmest var der brug for flere klasselokaler, og der indrettedes 4 nye, et i hver etage for begge ender af hovedbygningen. Der opførtes gymnastiksal til pigerne, der hidtil havde taget til takke med gymnastiksalen til den tidligere Frk. Wintelers Pigeskole på Klostervej. Lærerværelset flyttedes til 1.sal i sydfløjen, og der indrettedes kontor til rektor i det tidligere lærerværelse, hvor der efterhånden langt fra var plads til alle lærere. Rektors tidligere kontor blev samtidig stillet til rådighed for inspektør og regnskabsfører. På 1.sal indrettedes der faglokaler til geografi og naturhistorie, i kælderen bogdepot, sløjdsal, omklædnings- og baderum. Samtidig førtes hovedtrappen ned i kælderetagen, hvorfra der åbnedes adgang til haven, hvor elever nu fik lov til at opholde sig i frikvarterer.

Tilbygningen med glashuset som forbindelsesled mellem gammelt og nyt.

Altsammen nyt og dejligt. Og dog fulgte der en gammel ting med: I muren, der forbinder hovedbygningen og den nye gymnastiksal, indmurede en munkesten fra den gamle latinske skole på Klingenberg. At den havnede her kræver en nærmere forklaring:⁹⁰

I begyndelsen af 1950'erne blev der lagt fjernvarmeledninger på Flakhaven. I renderne, der gravedes, kom der stumper af gammelt murværk op mellem jordmasserne. Det fangede lektor Løbers interesse, da han en dag passerede, og det lykkedes ham at bjerge en hel munkesten ud for Kruuses Hjørne mellem domkirken og Klingenberg, nøjagtig hvor latinske skolen i fordums tid lå. Han tog stenen med, og da den nye gymnastiksal blev opført, fandt kgl. bygningsinspektør K. Lehn Petersen, at den passende kunne anbringes på skellet mellem gammelt og nyt. Udover de gamle legattavler og de tidligere omtalte glober har skolen altså endnu et minde om den gamle bygning, hvor skolen havde til huse, indtil der i 1846 opførtes nye skolebygninger i Lille Gråbrødrestræde.

Det gamle varmesystem med trækkanaler fra kælderens til de enkelte klasseværelser havde efterhånden tjent sin tid ud, og skolen fik i 1951–52 indlagt fjernvarme. Samtidig blev klasseværelser renoveret og malet i de oprindelige farver. Det samme gjaldt solennitetssalen, der blev taget i brug igen ved en højtidelighed den 1. marts 1952, hvor som nævnt undervisningsminister Hvidberg var til stede.

Hvad der især savnedes var faglokaler, og det blev der rådet bod på i 1964, hvor den nye fløj opførtes. I kælderen indrettedes musiklokaler og en mindre sal til aflastning af solennitetssalen, i stueetagen 3 fysiklokaler, på 1. sal 3 historielokaler og et såkaldt humanistisk laboratorium, på 2. sal 1 geografilokale og 2 biologilokaler. De nye lokaler kunne tages i brug ved begyndelsen af skoleåret 1964–65.⁹¹

Der var således mange fag, der kom til at nyde godt af den nye fløj. Sangunder-

Tilbygningen mod Vindegade, der blev taget i brug 1965.

visningen havde hidtil fundet sted i den tidligere sløjdsal på loftet, fysik- og kemiundervisningen i lokaler på 1.sal, som allerede i rektor Holbecks tid var fundet utidssvarende. De første tegninger til nye fysik- og kemilokaler blev udarbejdet i 1939, men der skulle altså gå 25 år, før de blev til en realitet. – Salen i kælderen er siden omdannet til yderligere et sanglokale og et AV-rum.

I forbindelse med rektorskiftet i 1977 skete der yderligere en række ændringer: Rektorboligen blev inddraget, og der indrettedes her lærerværelse, kopirum, kontorer til studievejledere m.v. Det tidligere lærerværelse omdannedes til et såkaldt studierum, hvor elever kan arbejde i mellemtimer.

I slutningen af 1970'erne blev et længe næret ønske opfyldt. En halv snes år forinden havde man indrettet skolen som et fagklassegymnasium, hvilket indebar, at eleverne for hver time måtte begive sig til et af de lokaler, som de enkelte fag disponerede over. Der var ikke længere noget, der hed fast klasselokale, og det fremkaldte ønsket om et større lokale, hvor elever kunne opholde sig i frikvarterer og mellemtimer. Loftsetagen blev inddraget til formålet, og her indrettedes der i 1978 en kantine med plads til ca. 350 personer. Den gamle trækonstruktion er bevaret, og det tidligere loftsrum er indrettet behageligt og smagfuldt. Det er skolens største lokale, og det benyttes yderligere til skolefester, møder, skriftlig eksamen m.v. – Gamle elever, der besøger skolen, havde ikke forestillet sig, at det gamle loftsrum, der tjente som oplagringsrum, kunne indrettes til en så hyggelig kantine, som resultatet er blevet.

Den sidste facilitet, der er kommet til, er et kondirum, der er indrettet i de tidligere toiletter for enden af drengenes gymnastiksal.

Terminsprøve i kantinen, der blev taget i brug 1978.

Vel er skolen ikke udstyret med samme faciliteter som mange nye skoler; til gengæld har den atmosfære, og det er der mange af dem, der færdes der til daglig, der sætter pris på. Klasseværelser og gange er de senere år renoveret, og skolen skal nok holde ud over 100-årsdagen for sin opførelse, der kan markeres i 1994.

(Om biblioteket og skolens øvrige samlinger, se si. 282 ff.).

Skolens indtægter og udgifter

Indtil 1934 offentliggjordes et samlet regnskab i det årlige indbydelsesskrift, og indtil da lader der sig let danne et indtryk af skolens økonomi:

Skolen havde fortsat en række indtægter, og de havde i begyndelsen af århundredet en sådan størrelse, at det kun var nødvendigt med et relativt lille tilskud fra den almindelige Skolefond for at dække skolens udgifter:

Indtægter ⁹²	1901–02	1911–12	1921–22	1931–32
Jordebogsindtægter	17.707 kr.	7.834 kr.	842 kr.	842 kr.
Andel af samlede indtægter	26,1 %	7,4 %	0,3 %	0,5 %
Renter	5.545 kr.	16.763 kr.	22.941 kr.	23.596 kr.
Andel af samlede indtægter	8,2 %	15,8 %	8,9 %	14,9 %
Skolekontingenter	18.925 kr.	34.282 kr.	23.118 kr.	18.519 kr.
Andel af samlede indtægter	27,9 %	32,4 %	8,9 %	11,7 %
Øvrige indtægter	28 kr.	31 kr.	31 kr.	2.900 kr.
Andel af samlede indtægter	0,1 %	0,1 %	0,1 %	1,8 %
Tilskud fra alm. Skolefond	25.600 kr.	46.900 kr.	211.500 kr.	113.017 kr.
Andel af samlede indtægter	37,7 %	44,3 %	81,8 %	71,1 %
Samlede indtægter	67.805 kr.	105.810 kr.	258.432 kr.	158.874 kr.

Efterhånden bortfaldt skolens indtægter. De såkaldte jordebogsindtægter (jvf. si. 289) afløstes ved et beløb, der betaltes én gang for alle, og dette beløb var af en sådan størrelse, at renterne svarede til det beløb, der hidtil havde været ydet. Resterende jordebogsindtægter og renter kom således tilsammen til at udgøre et ret konstant beløb. 1920 fandt den sidste tiendeafløsning sted, og som sidste jordebogsindtægt indgik fremover årligt kun 842,46 kr., som indtil 1976 blev indbetalt af Allesø og Næsbyhovedbroby præstekald (jvf. si. 290).

En væsentlig indtægt var skolekontingenterne, der blev ydet af skolens elever på grundlag af forældres indtægt. Oprindeligt udgjorde de ca. 30 % af de samlede indtægter, men beløbene øgedes ikke i takt med udgifterne, og efterhånden udgjorde de kun ca. 10 % af de samlede indtægter. Som følge heraf øgedes tilskuddet fra den almindelige Skolefond, der i begyndelsen af århundredet udgjorde ca. 40 % af de indtægter, der tilgik skolen, omkring 1920–30 70–80 %.

1933 indgik skolens formue i Statskassen, og renteindtægten reduceredes fra ca. 24.000 kr. til et ganske beskedent beløb. Til gengæld øgedes tilskuddet fra den almindelige Skolefond tilsvarende. Udover fra den almindelige Skolefond fik skolen tilskud fra Statens Lønningskontor. Sidstnævnte indgik ikke direkte i skolens regnskab, og det er grunden til den markante nedgang i skolens indtægter og udgifter fra og med skoleåret 1931–32.

Udgifterne fordelte sig på følgende poster:

	1901–02	1911–12	1921–22	1931–32	Procent- del af saml. udg.
Lønninger og honorarer (incl. inspektion og tilsyn med samlinger)	53.403 kr.	87.457 kr.	200.337 kr.	105.917 kr.	75,2 %
Pensioner	3.201 kr.	5.911 kr.	32.383 kr.	20.964 kr.	10,5 %
Bibliotek og øvrige samlinger	850 kr.	1.062 kr.	2.030 kr.	1.990 kr.	1,0 %
Vedligeholdelse af bygninger	2.732 kr.	4.256 kr.	5.252 kr.	12.741 kr.	4,2 %
Vedligeholdelse af inventar	595 kr.	1.123 kr.	1.906 kr.	1.952 kr.	0,9 %
Brændsel og belysning	2.066 kr.	2.228 kr.	5.964 kr.	4.000 kr.	2,4 %
Rengøring			3.290 kr.	3.250 kr.	1,1 %
Kommuneskatter	826 kr.	690 kr.	2.401 kr.	2.709 kr.	1,1 %
Regnskabsføring	940 kr.	1.200 kr.	1.996 kr.	1.754 kr.	1,0 %
Kontorhold			2.524 kr.	1.933 kr.	0,8 %
Leje af lokaler, svømme- og boldplads, udgifter til riffelskydning	367 kr.	514 kr.	300 kr.	150 kr.	0,2 %
Andre udgifter	1.782 kr.	1.888 kr.	3.677 kr.	2.058 kr.	1,6 %
Samlede udgifter	66.762 kr.	106.329 kr.	262.060 kr.	159.418 kr.	100,0 %

Sammenlignet med fordelingen af udgifterne i 1800-tallet var der ikke sket væsentlige ændringer (jvf. si. 288). Enkelte ting gør, at en direkte sammenligning vanskeliggøres: Indtil 1912 aflønnedes pedellen med 700 kr. om året, og i dette beløb var inkluderet rengøring af skolen. Siden er pedellens løn indeholdt i det samlede beløb til lønninger, og der er særskilte udgifter til rengøring. Fra 1915 er som speciel post anført udgifter til porto og protokoller; før dette tidspunkt er udgifter til kontorhold indeholdt i andre poster.

Skolens udgifter kan fortsat følges gennem hovedbøger og kassebøger, som er umiddelbart tilgængelige i skolens arkiv for perioden frem til 1947, i hvilken de samlede udgifter steg som følger:

1938–39: 255.563 kr.

1941–42: 308.026 kr.

1946–47: 555.748 kr.

Som tidligere nævnt bortfaldt skolekontingenterne i 1954, og der indførtes samtidig gratis skolebøger m.v. Skolens regnskaber kom følgelig til at tage sig ganske anderledes ud end tidligere.

Lønninger udbetales via Statens Lønansvisning og vedrører ikke direkte skolens regnskab. På grundlag af elevantal tilgår der skolen en årlig bevilling, og den fordeles sig på en række konti:

Bevilling 1983-84:	Kontorhold	132.020 kr.
	Repræsentation	2.400 kr.
	Rejser	11.500 kr.
	Telefon	6.990 kr.
	Ekskursioner	22.440 kr.
	Drift af skole	1.047.000 kr.
	Lærerrådsmidler	632.420 kr.
	Fællesarrangementer	9.580 kr.
	Elevrådsarbejde	3.840 kr.
	Ialt	1.868.190 kr.

Skolens driftsregnskab 1982-83 balancerer som følger (excl. lønninger til langtidsledige):

Driftsudgifter:

Lønninger, overarbejdsbetaling m.v.		14.685.808 kr.
Tjenesterejser, dagpenge m.v.		18.642 kr.
Kontorhold	28.169 kr.	
Papir og papirvarer	18.735 kr.	
Trykning, indbinding m.v.	16.498 kr.	
Porto	22.697 kr.	
Telefon	24.049 kr.	
Aviser, tidsskrifter, annoncering, repræsentation m.v.	19.227 kr.	129.375 kr.
Fremmede tjenesteydelser: rengøring, renovation, vask m.v.		819.958 kr.
Køb af diverse materialer		159.473 kr.
Anskaffelse af materiel, herunder undervisningsmidler, AV-midler, leje af kontormaskiner m.v.		533.615 kr.
Forbrug: varme, el, vand m.v.		271.611 kr.
Reparation og vedligeholdelse		66.816 kr.
Øvrige udgifter		31 kr.
		16.685.329 kr.

Driftsindtægter:

Husleje, fremleje		32.457 kr.
Øvrige indtægter: salg af bøger, mønttelefoner m.v.		14.572 kr.
		47.029 kr.

Driftsudgifter	16.685.329 kr.
Driftsindtægter	47.029 kr.
	16.638.300 kr.
Driftstilskud vedr. ekskursioner	18.072 kr.
Totaldrift	16.656.372 kr.

Uvægerligt noget større tal, EDB-maskinerne i dag fodres med, end de tal, tidligere tiders regnskabsførere satte på papiret.

Ser vi på udviklingen siden midten af 1800-tallet, er det ikke skolens lærere, der er blevet snydt: I 1851–52 udgjorde lønninger 65 % af de samlede udgifter, i 1901–02 80 %, i 1983–84 88 %.

Indtil 1972 fungerede en af skolens lærere som skolens regnskabsfører:

1883–1922	Karl Schmidt
1922–1934	H.O.F. Hansen
1934–1949	Viggo Madsen
1949–1966	Ejner Beyer
1966	Ove Larsen
1966–1972	J.J. Koch

Siden har regnskabet været ført af en af skolens tre kontordamer med rektor som ansvarlig tilsynsførende.

Skolen under verdenskrigene

I 1906 modtog skolen fra Ministeriet en forespørgsel om, hvorvidt de underofficerer, der underviste i gymnastik ved gymnasierne, kunne frigøres i krigstilfælde, og svaret lød: »*Skolens Krav maa vige for Fædrelandets*«. ⁹³

Dette fik flere af skolens lærere at mærke under første verdenskrig. Adjunkt Madsen gjorde således tjeneste som korporal i Avedøre-lejren fra juli 1915 til januar 1916, og han blev indkaldt igen i september 1917. Det skabte problemer på skolen, eftersom adjunkt Madsen var den eneste af skolens lærere, der kunne undervise i matematik i det matematiske gymnasium. Rektor søgte at entrere med en matematiklærer ved Dalum Landbrugsskole, men han forlangte 5 kr. pr. læst time, og det var en uhørt timeløn på det tidspunkt. En ansøgning fra adjunkt Madsen om at blive forflyttet til tjeneste i Odense blev dog efter et par forsøg imødekommet sidst på året. ⁹⁴ – Også adjunkt Movin var en tid indkaldt til sikringsstyrelsen.

Den antityske holdning kom til udtryk i 1918, hvor det af rektors kopibog fremgår, at det var vanskeligt at få lærere til at undervise i faget tysk. En af skolens lærere vægrede sig ved at fortsætte med faget, og det lykkedes først rektor efter flere forespørgsler at overtale lektor Rahr til at overtage undervisningen. ⁹⁵

Der fulgte flere epidemier i krigens kølvand, og al undervisning på skolen var suspenderet nogle uger i oktober-november 1919. På grund af den manglende undervisning fik eksamensklasserne pensum reduceret.

Som helhed var det ret begrænset, hvor meget tilstandene under første verdenskrig kom til at berøre livet på skolen. Anderledes kom det til at forholde sig under anden verdenskrig, og det gjaldt både lærere og elever:⁹⁶

Daværende adjunkt Frederik Andersen var en af dem, der i krigens første år var med til at tage initiativ til oprettelse af terrænsporforeninger med det formål på nationalt grundlag at medvirke til ungdommens opdragelse i fysisk og kulturel henseende. Der holdtes på et ret tidligt tidspunkt to møder på skolen, hvor der orienteredes om foreningerne og deres formål, og flere lærere og elever sluttede sig til den nyoprettede »Odense Terrænsporforening«, der udover et officielt formål snart fik et skjult arbejde, rettet mod den tyske værnemagt. Det var en stor fordel, at de enkelte gruppers medlemmer havde et nøje kendskab til hinanden, og de af skolens elever, der meldte sig som aktive medlemmer, samlede i 4. delings 3. gruppe.

De lærere, der havde engageret sig inden for modstandsbevægelsen, var klar over det ansvar, de som lærere havde over for skolens elever, og derfor var det begrænset, hvor store opgaver de pålagde dem. Størsteparten af elevernes illegale arbejde kom således til at koncentrere sig om distribution af illegale blade som »Frit Danmark« og »Trods alt«. Flere elever gjorde en stor indsats, og lærerne vidste, at de ikke ville holde sig tilbage, hvis de blev inddraget i større og mere farefulde aktioner. Hvor farligt det var, kom til udtryk, da et par klasser enedes om at bære røde slips på den røde hærs 10-årsdag. Det kom hurtigt uden for skolens mure, og kort tid efter bragte det nazistiske organ »Nationalsocialisten« med overskriften »Et stift Stykke« en artikel om den frække provokation, som elever på Odense Katedralskole havde foranstaltet.

Selv om eleverne manglede erfaring i våbenbrug, var der dog flere, der kom til at deltage i sabotage-aktioner. Churchill-klubben i Aalborg havde en filial i Odense, og blandt dens medlemmer var tre 2'ere fra skolen. De nåede kun at komme til at deltage i enkelte aktioner, idet de arresteredes af politiet i maj 1942. De kom hurtigt på fri fod, men måtte efter at have aflagt studentereksamen i 1943 afsone henholdsvis 60, 30 og 30 dage. – En aktion på Hunderupvej 1943, hvor det gjaldt jagt efter tyske våben, mislykkedes, og Jørgen Rasmussen, der på daværende tidspunkt gik i 2 g, blev arresteret.

En del af skolens elever måtte gå under jorden. Flere undslap til Sverige, og her bestod 5 studentereksamen fra de danske skoler i Lund og Gøteborg i 1944 og 1945. Hans Bondo arresteredes også af Gestapo, men det lykkedes ham at undslippe og komme til Sverige. Også han gik en tid i dansk skole, men han vendte senere tilbage til Katedralskolen og tog med et års forsinkelse studentereksamen i 1946.

I foråret 1944 arresterede Gestapo Gunnar Neymark, Knud Merrild Madsen og Keld Klausen, der gik i 3 g, Erik Bill Rasmussen, der gik i 2 g, og Preben Larsen, der gik i realklassen. De havde bl.a. deltaget i distribution af illegale blade, og en morgen tidlig blev de afhentet i deres hjem og ført til Husmandsskolen, nogle se-

nere til Horserød. De tre første blev løsladt efter nogle ugers forløb og bestod studentereksamen i 1944. For Erik Bill Rasmussen gik turen videre til Frøslev-lejren, og her sad han indtil kapitulationen. Trods opholdet her bestod han studentereksamen i 1945 sammen med sine kammerater. Om sine oplevelser har han berettet i bogen »Gestapos Fjender«. ⁹⁷

Den tidligere nævnte Jørgen Rasmussen blev ligeledes taget af Gestapo, og for ham blev det to år i tysk fængsel og koncentrationslejr i Sachsenhausen. Som følge heraf tog han først studentereksamen i 1946.

Også lærerne fik at mærke, med hvilken fare det var forbundet at tage del i kampen mod den tyske værnemagt: Den 3. marts 1944 trængte en gruppe fra en tysk SS-Sonderkommando under ledelse af en Gestapo-mand ind hos adjunkt Niels Foged i dennes hjem på Aarestrupvej. Da han søgte at sætte sig til modværge, blev han skudt ned for øjnene af sin hustru og lille datter. Hårdt såret blev han bragt til hospitalet, hvor Gestapo den følgende tid søgte at få adgang til ham, men det mislykkedes, idet Foged i mellemtiden var blevet flyttet flere gange. Baggrunden for overfaldet var en likvidering, der havde fundet sted den 1. marts. Det førte en række aktioner med sig, og Foged, der havde været aktiv på forskellige fronter, var udset som det første offer. ⁹⁸

I september samme år måtte lektor Otto Nielsen, adjunkt Hasselmann, adjunkt Bolwig og adjunkt Frederik Andersen gå under jorden, efter at Gestapo forgæves havde opsøgt dem i deres hjem. Frederik Andersen blev i januar 1945 taget af tyskerne og ført til Frøslev, siden til koncentrationslejr i Dachau og Neuengamme. ⁹⁹ Den stemning, der prægede en tidligere og daværende elev, da de modtog deres lærer i lejren i Frøslev, fremgår af Erik Bill Rasmussens bog »Gestapos Fjender«. ¹⁰⁰

Alle lærere vendte tilbage og genoptog arbejdet på skolen i august 1945. Den, det viste sig at være gået mest ud over, var Frederik Andersen. Han var tilsyneladende rask, men periodevis måtte han senere tage orlov på grund af sygdom, og han døde i 1975, 67 år gammel. Han var kendt for sine mange kræfter og nød tilnavnet »Stærke Frederik«. Mod tysk tortur slog kræfterne dog ikke til i det lange løb.

Stemningen på skolen i krigens første år har Jørgen B. Rasmussen skildret i en erindringsartikel med titlen »25 år efter«: *»De mere genstridige fik afløb for deres følelser, når de mest populære sange, bl.a. »Det haver så nyeligen regnet« og »Altid frejdig« var på programmet til morgensang. Demonstrativt blev de mest sigende sætninger fremhævet – selv brummerne holdt sig ikke tilbage, og de lærere, som forlængst var ophørt med at blande sig i det daglige kor, tog del i disse små »lovlige« demonstrationer. – At taget var ved at løfte sig over sangsalen, når »Rule Britannia« eller »It's a long Way to Tipparary« i sangtimerne gjaldede gennem rummet, er en anden historie«.* ¹⁰¹ Om noget direkte samarbejde mellem lærere og elev-grupper var der næppe tale, men lærerne vidste, hvilke elever der var engageret i vigtige opgaver uden for skoletiden: *»Afstanden i alder og erfaring sammen med en erkendelse af lærerne som mere betydningsfulde deltagere afholdt os helt naturligt fra at »trænge os på«. Det kan jo heller ikke nægtes, at vi var meget unge! Ikke desto mindre var det både af moralsk og reel betydning, at vi om fornødent kunne finde*

*støtte hos vore lærere. Var man slet forberedt til timerne, blev det stiltiende og uden konsekvenser akcepteret, ligesom man, tvunget af visse omstændigheder, kunne undlade at møde til timerne – gå tidligt hjem – uden at blive registreret i protokollen».*¹⁰²

Omkring krigens slutning skete der visse ting, som greb ind i skolens hverdag. Omkring 1. marts blev Sct. Knuds Gymnasium beslaglagt til lazaret, og undervisningen blev henlagt til Katedralskolen i eftermiddagstimerne; lektionerne reduceredes til 45 minutter, og det var kun læsefagene, der gennemførtes. Omkring 1. april trak det op til beslaglæggelse af Odense Katedralskole, men planen blev ikke gennemført.

Den 9. april samledes elever og lærere kl. 12 i solennitetssalen. Der blev holdt 2 minutters stilhed, og man sang »Slumrer sødt i Slesvigs Jord«. 5 af skolens lærere og en halv snes elever var som anført forhindret i at deltage i højtideligheden.

På befrielsesdagen samledes elever og lærere omkring flagstangen. Efter at dannebrog var hejst, blev der udbragt et leve for fædrelandet, og man sang »Der er et yndigt Land«. Derefter fandt der en højtidelighed sted i solennitetssalen. Der blev sunget en række fædrelandssange, afsendt telegram til majestæten, og man sluttede med salmen »Nu takker alle Gud«. – Samme eftermiddag blev skolen overladt til frihedskæmperne, der i en række lokaler lod indrette hovedkvarter for ordonnanstjeneste. Undervisningen blev henlagt til lokaler, der blev stillet til rådighed af Fyns Landmandsbank og Den fynske Handelsdagsskole. Efter en uges forløb kunne afgangsklasserne dog vende tilbage til vante omgivelser på skolen. – Blandt skolens lærere deltog Frederik Andersen, Gert Bolwig og Søren Johnsen som frihedskæmpere.

Skolen undgik beslaglæggelse, og man kunne glæde sig over, at samtlige lærere og elever, der havde taget del i kampen mod tyskerne, var i god behold. Til gengæld var 3 af skolens tidligere elever faldet under besættelsen. I to af tilfældene var der tale om clearingmord: Sigurd Thomsen (f. 1887, elev 1901–06), der var »Socialdemokratens« rigsdagsmedarbejder, blev om aftenen den 24. marts 1944, da han var på vej fra redaktionen til sit hjem anholdt af Gestapo, og da han nægtede at lade sig arrestere, blev han skudt ned. – Morten Vilhelm Sørensen (f. 1897, student 1915), der var journalist ved Aarhus Stiftstidende, blev skudt ned på åben gade i Aarhus, da han den 19. december 1944 var på vej til sit arbejde. – Den tredje var kaptajnløjtnant Poul Erik Hildahl (f. 1916, student 1935). Han var uddannet som søofficer og gik i krigens første år ind i illegalt arbejde; senere organiserede han modstandsbevægelsen i Korsør. I december 1944 blev han arresteret af tyskerne. Under transporten til København prøvede han at flygte, men han blev skudt ned og døde få dage efter.¹⁰³ – En mindetavle for de tre faldne blev afsløret på skolen den 1. marts 1952 (jvf. si. 356).

Næppe havde sejrusrusen efter befrielsen lagt sig, før eksamen stod for døren. Der blev holdt sommerferie, og man tog fat på et »normalt« skoleår. Samtidig skiftede skolen rektor. Poul Mogensen udnævntes til rektor for Lyngby Statsskole, og som ny rektor tiltrådte Tage Høeg.

Skolen kom til at mærke enkelte eftervirkninger af krigen. På grund af brændselsmangel måtte det ene af skolens fyr lukkes i januar 1947, og det bevirkede, at

solennitetssalen, gymnastiksalen og et enkelt klasseværelse ikke kunne benyttes. I marts var brændselssituationen så alvorlig, at hele skolen måtte lukkes. Det stod på i 3 uger, og i det pågældende tidsrum blev 3 g, 2 g, realklassen og 4 mellem undervist i lokaler på Pigerealskolen om eftermiddagen. Skolen havde et enkelt lokale, der opvarmedes med kakkelovn, og her undervistes 1 g-klasserne på skift. – Den 24. marts kunne skolen atter åbnes.

Skolens 700-års jubilæum

Det kom nok som en overraskelse for de fleste, da der ved lærerrådsmødet den 2. september 1982 blev fremsat forslag om, at skolen skulle fejre sit 700-års jubilæum i 1983. Skulle der holdes jubilæum, ville det være første gang – i hvert fald i nyere tid, idet de overleverede annaler på intet tidspunkt omtaler et sådant. Som det er omtalt indledningsvis, har der hidtil hersket tvivl om tidspunktet for skolens oprindelse. På tavlen ved hovedtrappen, der beretter om skolens historie, står anført, at skolen nævnes før Erik Klippings død i 1286. Rektor Henrichsen, der i 1850'erne og 1860'erne ydede væsentlige bidrag til skolens historie, anfører, at biskop Jens stiftede skolen i 1271 eller 1277, og disse muligheder nævnes af senere historikere. Ingen kom tidspunktet nærmere, og det er uden tvivl grunden til, at der hverken er holdt 600 eller 650-års jubilæum. I 1927 ræsonnerede man som så: »Skolen er nu mindst 650 år gammel«, og det markeredes ved udgivelse af Erik Hardenbergs jordebog,¹⁰⁴ der er i skolens eje. Eleverne fik i solennitetssalen en orientering om skolens historie,¹⁰⁵ men arrangementet havde ikke en sådan karakter, at det nævnes i skolens årsskrift, ej heller i byens aviser.

Det fandt en af skolens lærere, at der burde rådes bod på. Han allierede sig med professor Niels Skyum-Nielsen, der i sin disputats »Kirkekampen i Danmark 1241–1290« havde berørt forholdene i Odense i 1270'erne og 1280'erne, og det var på grundlag af hans undersøgelse¹⁰⁶ (jvf. si. 13 f), at samme lærer ved det pågældende lærerrådsmøde foreslog, at skolen skulle fejre 700-års jubilæum i 1983. Som dato blev foreslået den 30. april (jvf. si. 14), men man indså hurtigt, at det var det dårligst tænkelige tidspunkt, idet skriftlig eksamen påbegyndtes to dage senere. Man valgte i stedet for at fejre jubilæet den 1. november, der som nævnt er skolens fødselsdag i nyere tid. Det var nemlig den 1. november 1802, Odense latinske Skole og Odense Gymnasium blev slået sammen og kom til at bære navnet Odense Katedralskole.

Der blev nedsat en festkomité bestående af Jørgen Mentz, Frits Nielsen, Ellen Pedersen, Anne-Lise Frederiksen og Hans Henrik Jacobsen. Festkomiteen lod nedsætte yderligere en række udvalg, og i månederne, der fulgte, planlagdes en række jubilæumsaktiviteter. Der var enighed om, at det ikke alene var skolens nuværende elever, men også tidligere elever, der skulle inviteres til fest, og det lykkedes at indsamle adresser på nær 3.000 tidligere elever. Der var ligeledes enighed om, at en række af de årlige aktiviteter, som elever er involveret i, eksempelvis studieuge og skolekomedie, skulle sættes i forbindelse med skolens jubilæum.

Flaget hejses på jubilæumsdagen den 1. november 1983. I baggrunden Odense Teater.

Der arbejdedes intenst med de enkelte aktiviteter. Størsteparten af skolens lærere og en stor del af skolens elever var engageret i det ene eller andet, og resultatet blev et jubilæumsarrangement, der kom til at strække sig over flere uger.

Optakten var studieugen (24.–28. oktober), hvor det overordnede emne var »Skolen i går, i dag og i morgen«. Der blev debatteret, hvilken rolle den lærde skole havde spillet gennem tiderne; der blev lavet undersøgelser vedrørende den sociale rekruttering af elever; der blev studeret ordensregler og diskuteret disciplin; man interviewede tidligere elever, bl.a. de første piger, der tog studentereksamen o.m.a. Resultatet af de enkelte gruppers arbejde blev nedfældet på plancher, hvoraf en del indgik i den historiske udstilling (se nedenfor).

Mandag den 31. oktober blev der holdt historisk dag. Formålet med dagen var at give eleverne et indblik i undervisningen i 1800-tallet, og dagen startede med, at eleverne blev beordret i kantinen, hvor rektor meddelte disciplinens skolens nye ordensregler, anno 1802. Der blev holdt en forelæsning over skolens historie, hvorefter der blev afholdt 2 historiske lektioner. Der blev undervist i dansk, latin, fysik og geografi/naturhistorie som for 100 år siden, og der sluttedes med skriftlig eksamen. Opgaverne var identisk med de opgaver, der blev givet til studentereksamen i 1850, og der skulle besvares én af følgende opgaver: Udarbejdelse på modersmålet, oversættelse fra dansk til latin, oversættelse fra latin til dansk, tysk stil, geometrisk opgave eller aritmetrisk opgave. Og det var ikke så ligetil: Der var hverken ordbøger eller formelsamlinger til rådighed, og opgaverne skulle skrives

Fra den historiske udstilling i solennitetssalen i anledning af 700-års jubilæet.

med pen og blæk. Lærerne optrådte i diplomatfrakke, og i dagens anledning var spanskrøret fundet frem. Også en række af eleverne var klædt standsmæssigt efter 1800-tallets mode.

Kl. 13 åbnedes en historisk udstilling i solennitetssalen, arrangeret af skolens historielærere. Formålet var at vise udviklingen i den lærde skole gennem 700 år, og der fremvistes et omfattende materiale, hvoraf en del var stillet til rådighed af tidligere elever og lærere. Gamle protokoller var hentet frem fra skolens arkiv; der blev fremvist undervisningsmidler, der havde set deres bedste dage; der blev studeret gamle studenterbilleder og lærerbilleder, gamle numre af »Punch«, beretningsbøger og vrøvlebøger fra »Mimer«s første dage m.m. I det tilstødende lokale kunne man se den film, som Frits Nielsen lod optage på skolen i 1947–48. Udstillingen var åben for publikum de følgende uger, og mange benyttede lejligheden til at fordybe sig i det imponerende materiale, som arrangørerne havde fundet frem til.

Samtidig udkom et billedhæfte, redigeret af adjunkt Børge Nommensen. Han havde gennem længere tid været rundt med kameraet, og det var lykkedes ham at indfange en lang række situationer, der tegner skolens hverdag.

Og så oprandt selve festdagen. Efter flaghejsning på skolen begav de mange, der havde indfundet sig, til domkirken, hvor dagen indledtes med en kort gudstjeneste. »Morgensange til Brug for Odense Katedralskole« var i dagens anledning fundet frem, og det var udelukkende salmer herfra, der blev sunget. Prædikenen blev holdt af domprovst R. Arendt, og ved orglet sad domorganist P. Børch.

Fra domkirken begav man sig til H.C. Andersen Kongrescenter, hvor den

Fra festligholdelsen af 700-års jubilæet i H. C. Andersen-Kongrescenter. Festens hovedtaler, tidligere elev og rektor ved Københavns Universitet, professor Morten Lange præsenteres for Prins Henrik. Bag blomsterne ses undervisningsminister Bertel Haarder.

egentlige jubilæumshøjtidelighed fandt sted. Ikke mindre end 1100 havde ønsket at overvære denne del af festen, og de havde indfundet sig i den nye koncertsal, da rektor præcis kl. 10 modtog Hans Kongelige Højhed Prins Henrik, der havde taget turen til Odense alene, idet Dronningen var forhindret i at deltage. En væsentlig del af deltagerne var tidligere elever, der var taget til Odense denne dag, hvor deres gamle skole kunne fejre 700-års jubilæum. Den ældste deltager repræsenterede årgang 1913 og var således 70-års jubilær. – Blandt gæsterne var undervisningsminister Bertel Haarder, repræsentanter fra Direktoratet med undervisningsdirektør Erik Mortensen i spidsen, stiftamtmand og biskop, amtsborgmester og Odense bys borgmester, en række af de fynske rektorer m.fl.

Efter fællessang og velkomst ved rektor opførte et orkester og skolens kor, bistået af Mogens Wedel (årgang 1934) og Djina Frederiksen (årgang 1982), Telemanns kantate til Odense Gymnasium,¹⁰⁷ hvilket var noget af en musikhistorisk begivenhed. Kantaten blev skrevet til genindvielse af Odense Gymnasium i 1757, og den har sandsynligvis ikke været opført siden. Original-partituret, der er i skolens eje, var fundet frem i dagens anledning, og værket fik en smuk udførelse.

Den egentlige festtale blev holdt af tidligere rektor for Københavns Universitet, professor Morten Lange (årgang 1938). Der blev yderligere talt af undervisningsminister Bertel Haarder og elevrådsformand Jesper Boesen, og de udtalte begge gode ønsker for den gamle skoles fremtid. Underholdningen var lagt i hænderne på skuespilleren Preben Neergaard (årgang 1939) og skuespilleren Hans Christian Ægidius (årgang 1951). De diverterede med skoleerindringer fra forskellige perioder samt uddrag af »Mimers Væld« og vrøvlebøger, og man morede sig kosteligt.

Telemanns kantate genopførtes ved jubilæet i 1983. På dirigentpodiet ses lektor Bendt Joensen.

Det samme var tilfældet, da elever opførte en scene af det spil, der var skrevet i anledning af jubilæet. Hvad man viste, var et anakronistisk spex over skolens historie, og det tog kegler, da biskop Jens – anno 1283 – gik ind i telefonboksen og ringede til rektoren i Viborg for at høre, hvordan man fik en latinskole stablet på benene. – De gamle translokationssange blev sunget, og højtideligheden sluttedes med, at man sang skolesangen »Hvor åen slynger sig om by«.

Det var en festlig stund, som mange vil mindes med glæde. Der var både højtidelige og morsomme indslag, og der blev ydet en solid indsats af alle medvirkende. Da rektor sluttede af, kunne han oplyse, at der alene fra tidligere elever var tilgået Odense Katedralskoles Jubilæumsfond et beløb på 35.000 kr. I anledning af jubilæet var der yderligere tilgået skolen større donationer fra Albani-Fonden, Biku-ben Sparekassen Fyn, Vingården A/S og Knudsens Fond.

Efter festligheden var der lejlighed til at aflægge besøg på skolen og bl.a. se den historiske udstilling i solennitetssalen. Om eftermiddagen var der frokost på Fyns Forsamlingshus, og her deltog ud over en række gæster og skolens lærere ca. 350 tidligere elever. Det blev en særdeles fornøjelig eftermiddag med taler og sang. Der blev talt af lærerrådsformanden, rektor J.J. Koch som repræsentant for de fynske gymnasier, amtsborgmester og Odense bys borgmester, flere af skolens tidligere lærere samt en række tidligere elever, bl.a. tidligere undervisningsminister Helge Larsen (årgang 1934) og Ellis Margrethe Olesen, der var den ene af de tre piger, der som de første tog studentereksamen fra skolen i 1925. Der blev sunget sange fra Mimer-sold for 100 år siden, og der blev sunget sange forfattet i dagens

Luffoto af Odense Katedralskole 1983.

anledning. Og først og fremmest blev der opfrisket skoleminder. Det blev, som en udtrykte det, et rendez-vous med gymnasieårene, og det blev sent, inden de sidste takkede af og drog hjem efter en god dag på den gamle skole, omend den ikke havde plads til at rumme alle dem, der var draget til Odense i anledning af skolejubilæet.

Imens frokosten blev indtaget, havde eleverne festet i kantinen på skolen, og her var der også en fin stemning. For denne del af festen passede de ord, som Berlingske Tidende havde brugt som overskrift til en artikel om skolen nogle dage før jubilæet: »700-årig Katedralskole lever og har det godt«. ¹⁰⁸

Den efterfølgende søndag vistest som årets skolekomedie »OK – Tur-retur«, forfattet af 3 af skolens lærere: Aase Bitsch, Vilhelm Kemp og Karin-Ann Madsen, ved to forestillinger på Odense Teater. De, der havde deltaget i selve jubilæumsfesten, havde fået en forsmag på det historiske spil, og resten stod mål hermed. Der var jongleret ikke så lidt med tidsbegreberne, og det bidrog yderligere til, at alle morede sig. Efter forestillingen holdt elever og lærere fest på skolen, og efter de mange jubilæumsarrangementer nød alle den følgende dag en velfortjent fridag.

Der var fejret 700-års jubilæum, – og det var sket med manér. Som Fyens Stiftstidende skrev i en artikel på jubilæumsdagen: »Katedralskolen har et gammelt lege-me, men en ung sjæl«! ¹⁰⁹

Disciple/elever og dimittender 1802 – 1983

	Antal disciple/ elever ¹	Antal studenter ²	Antal realister ³		Antal disciple/ elever ¹	Antal studenter ²	Antal realister ³
1803	28	0		1840	57	6	
1804	40	1		1841	59	7	
1805	41	1		1842	60	10	
1806	51	2		1843	52	1	
1807	55	4		1844	58	7	
1808	56	3		1845	62	8	
1809	54	1		1846	76	0	
1810	57	2		1847	102	7	
1811	51	10		1848	100	7	
1812	57	5		1849	96	5	
1813	67	2		1850	105	6	
1814	71	7		1851	107	4	
1815	72	6		1852	104	8	
1816	75	5		1853	99	9	
1817	78	12		1854	107	7	
1818	85	7		1855	112	10	
1819	99	9		1856	138	5	
1820	95	11		1857	146	7	
1821	91	6		1858	165	6	
1822	79	17		1859	160	5	10
1823	67	9		1860	166	10	0
1824	62	6		1861	180	8	8
1825	61	6		1862	182	12	7
1826	56	3		1863	180	11	8
1827	59	6		1864	168	9	4
1828	62	9		1865	177	12	7
1829	68	9		1866	184	15	4
1830	63	6		1867	188	4	10
1831	64	7		1868	186	14	6
1832	76	10		1869	170	12	5
1833	72	6		1870	171	8	6
1834	69	11		1871	177	19	9
1835	63	4		1872	186	11	8
1836	66	14		1873	160	8	8
1837	56	4		1874	141	8	9
1838	54	8		1875	127	10	8
1839	52	10					

	Antal disciple/ elever	Antal studenter ialt	sproglig retn./linie		matematisk retn./linie	Antal realister
1876	116	7	4		3	10
1877	121	12	6		6	6
1878	132	9	5		4	8
1879	136	15	9		6	4
1880	151	12	10		2	4
1881	155	12	9		3	3
1882	171	17	12		5	2
1883	186	18	18		0	7
1884	188	21	16		5	5
1885	193	14	9		5	5
1886	207	13	9		4	10
1887	204	21	16		5	8
1888	199	21	12		9	3
1889	195	17	15		2	4
1890	206	24	14		10	6
1891	199	15	11		4	3
1892	198	17	15		2	2
1893	182	19	16		3	4
1894	194	20	16		4	5
1895	184	24	15		9	5
1896	182	19	14		5	1
1897	174	25	20		5	7
1898	160	17	10		7	4
1899	165	20	17		3	4
1900	163	20	12		8	8
1901	168	23	19		4	3
1902	174	17	12		5	2
1903	174	17	10		7	2
1904	225	24	14		10	6
1905	237	18	13		5	5
1906	257	27	18		9	1
1907	260	25	14		11	7
1908	259	25	11		14	9
1909	290	32	20		12	15
			klass. spr.	ny- spr.		
1910	290	33	5	17	11	17
1911	288	35	9	17	9	17
1912	270	46	10	22	14	12
1913	259	32	6	12	14	12
1914	283	47	9	24	14	6
1915	270	37	5	15	17	10
1916	288	41	8	11	22	5
1917	282	33	2	14	17	9
1918	300	37	6	14	17	8
1919	322	35	8	11	16	11
1920	340	44	8	17	19	9
1921	333	34	3	12	19	17
1922	342	32	6	7	19	10
1023	365	36	5	13	18	17
1924	377	37	4	18	15	18
1925	382	37	2	15	20	13
1926	381	42	5	20	17	15
1927	387	44	10	20	14	12
1928	383	42	9	14	19	21
1929	392	50	10	16	24	11
1930	410	40	6	14	20	20
1931	393	49	8	20	21	13
1932	384	41	6	17	18	22
1933	387	40	5	16	19	16
1934	385	38	5	15	18	19

	Antal disciple/ elever	Antal studenter ialt	sproglig retn./linie		matematisk retn./linie	Antal realister	Antal HF-dimit- tender
1935	399	42	4	11	27	21	
1936	399	46	6	17	23	24	
1937	397	39	5	13	21	22	
1938	434	43	6	13	24	25	
1939	451	50	8	18	24	26	
1940	451	56	9	13	34	26	
1941	451	59	6	12	41	29	
1942	438	55	2	9	44	15	
1943	456	58	0	19	39	16	
1944	472	50	5	15	30	32	
1945	474	61	6	22	33	25	
1946	482	61	5	21	35	35	
1947	472	65	4	20	41	20	
1948	467	56	6	21	29	26	
1949	470	46	5	14	27	30	
1950	460	54	3	19	32	22	
1951	476	64	4	16	44	42	
1952	461	56	5	13	38	26	
1953	455	71	7	19	45	24	
1954	456	67	3	31	33	22	
1955	456	50	7	15	28	22	
1956	495	68	8	23	37	36	
1957	495	69	6	22	41	28	
1958	494	81	9	28	44	24	
1959	490	73	7	22	44	35	
1960	468	73	8	20	45	28	
1961	429	66	6	13	47	31	
1962	445	102	13	34	55	24	
1963	457	102	6	33	63	25	
1964	461	97	11	38	48	22	
1965	448	147	17	67	63	13	
1966	456	107		49	58	15	
1967	488	107		45	62	17	
1968	592	158		86	72	11	
1969	584	128		67	61	10	40
1970	573	164		74	90	13	32
1971	592	148		76	72		42
1972	608	150		90	60		42
1973	712	181		88	93		69
1974	658	148		78	70		60
1975	640	196		98	98		74
1976	559	119		63	56		64
1977	582	123		63	60		58
1978	602	143		62	81		62
1979	627	148		62	86		52
1980	654	160		65	95		64
1981	633	162		70	92		66
1982	596	138		71	67		62
1983	612	142		62	80		48

Kilder: Eksamensprotokoller (Landsarkivet).

Skolens indbydelsesskrifter og årsskrifter.

1. De anførte tal gælder antallet af disciple og elever ved skoleårets slutning. 1802–07 havde skolen yderligere en forberedelsesklasses med 4–8 aspiranter.
2. 1803–44: Examen artium. 1845–1909: Afgangseksamen for studerende. 1910–83: Studentereksamen.
3. 1859–82: Afgangseksamen for realdisciple. 1883–1907: Almindelig Forberedelseseksamen. 1908–70: Realeksamen.

NOTER SI. 184–293 (1802–1903)

Følgende forkortelser er anvendt ved de hyppigst forekommende kilder:

OK	Odense Katedralskole
LA	Landsarkivet
Indb.skr.	Skolens indbydelsesskrifter 1802–1937
Års.skr.	Skolens årsskrifter 1838–1983
Henrichsen I–X	Rektor R.J.F. Henrichsens bidrag til skolens historie, jvf. si. 404
Reglement og Anordning	Reglement og Anordning for Cathedralskolen i Odense. Trykt Odense 1802 (OK).
Instrux	Instrux for Overlærerne ved Cathedralskolen i Odense. Trykt Odense 1802 (OK).
Forhandlingsprotokol	Forhandlingsprotokol for Skoleraadet 1802–63 (LA).
Kopibog	Rektoratets Kopibog 1890–1926, 2 bd. (OK).
Od. Samf. Tidsskr.	Odenseaner Samfundets Tidsskrift. Nr. 1–39, 1926–76.

1. H. St. Holbeck: Odense Bys Historie, 1926, s. 217.
2. U.E. Mule: Odense Latinskole som den var fra 1786 til 1793. Indb.skr. 1864, s. 15.
3. Eksamensprotokol 1803–28. (LA).
4. U.E. Mule (note 2), s. 11.
5. Henrichsen II, note s. 25.
6. Eksemplar af Reglement og Anordning findes på OK's bibliotek.
7. Henrichsen IX, s. 10ff.
8. Henrichsen X, s. 35.
9. Samme, s. 38 ff.
10. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 1.
11. Instrux, stk. 6, s. 54.
12. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 34 – Hakon Müller: Den stridbare Bjørn. Indb.skr. 1937.
13. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 62.
14. Reglement og Anordning, § 33.
15. Instrux, s. 49–59.
16. Samme, s. 51 ff.
17. Samme, s. 55 f.
18. Indb.skr. 1844, s. 20 ff. – Henrichsen IX, s. 27 ff.
19. Indb.skr. 1844, s. 21.
20. H.H. Jacobsen: Odense Katedralskole som prøvekuld! Bidrag til studentereksamens historie. Od. Samf. Tidsskr. nr. 37, s. 639–645.
21. Indb.skr. 1844, s. 21–22. – Henrichsen IX, s. 33.
22. Kongelige Forordninger og Aabne Breve (1845), udg. af Kolderup-Rosenvinge 1848, si. 477 ff. – Forordninger, Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve, v. Kolderup-Rosenvinge, bd. 3 Anhang s. 72 ff.
23. Henrichsen IX, s. 37.
24. Indb.skr. 1844, s. 33.
25. Indb.skr. 1844, s. 33.
26. Fynske Årbøger 1963, s. 213.
27. Caspar Paludan-Müller. Et udvalg af hans optegnelser og breve, v. Bjørn Kornerup 1958, bd. 1 s. 184–187.
28. Love og Anordninger samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende 1850, s. 126 ff.
29. Lov om Undervisningen i de lærde Skoler i Danmark af 1ste April 1871. Indb.skr. 1871, s. 93 ff. – Anordning angaaende Undervisningen i de lærde Skoler af 5te August 1871. – Trykt: Love og Anordninger samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende 1871, s. 294 ff. og s. 437 ff.
30. De offentlige skoler omfattede på daværende tidspunkt Metropolitanskolen, Frederiksborg Skole, Sorø Akademi samt latinskolerne i Roskilde, Rønne, Odense, Nykøbing F., Aalborg, Aarhus, Ribe, Viborg, Randers og Horsens.
31. Reglement og Anordning, § 5.

32. Henrichsen X, si. 12 ff.
33. Reglement og Anordning, § 6.
34. Henrichsen X, s. 5 ff.
35. Henrichsen IX, note s. 14–15.
36. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 372.
37. Indb.skr. 1842, s. 28–29.
38. Indb.skr. 1862, s. 99.
39. Indb.skr. 1892, s. 32.
40. Fra og med 1841 er i indbydelsesskrifter anført pensum i de enkelte fag på samtlige klassetrin, ligesom stillede skriftlige opgaver er anført i visse perioder.
41. Reglement og Anordning, § 3.
42. Indb.skr. 1853, s. 83.
43. Henrichsen X, s. 58 ff.
44. Om Underviisningens Omfang, s. 47 f. (OK).
45. Henrichsen X, s. 58 ff.
46. Henrichsen X, s. 48 ff. – H.H. Jacobsen: Sang og Musik på Odense Katedralskole gennem 500 år. Od. Samf. Tidsskr. nr. 38, s. 647–656.
47. Indb.skr. 1841, s. 44.
48. H.St. Holbeck: Odense Bys Historie, 1926, s. 693 ff.
49. Indb.skr. 1882, s. 37 ff.
50. Reglement og Anordning, § 32.
51. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 391–392.
52. Henrichsen X, s. 67 – K.A. Knudsen: Lidt om Gymnastik ved Odense Katedralskole 1878–1883. Od. Samf. Tidsskr. nr. 24, s. 438–442.
53. Indb.skr. 1849, s. 39.
54. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 124.
55. Vilhelm Rasmussen: Drengeliv i Kroen, Gyldendal 1939, s. 141 f.
56. Indb.skr. 1867, s. 79.
57. K.A. Knudsen (note 52), s. 439.
58. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 271 f.
59. Henrichsen IX, s. 21 f.
60. Samme, s. 22 f.
61. Samme, s. 25 f.
62. Indb.skr. 1841, s. 65–66.
63. Indb.skr. 1851, s. 24–26.
64. Efterfølgende undersøgelse bygger på en systematisk gennemgang af Hovedprotokoller og Protokol over Disciple, 6 bd. 1802–1912, hvor der er afgivet oplysninger om de enkelte disciple, deres forældre eller værger.
65. Reglement og Anordning, § 37.
66. Nyborg Latinskoles arkiv: Hovedprotokol over disciple 1800–40 (LA).
67. E. Rancke-Madsen: Studenter fra Odense Katedralskole 1890–1899. Biografi og Statistik, 1926 (Håndskrevet, OK Bibliotek).
68. Trykt i Od. Samf. Tidsskr. 1926 ff.
69. Skolelove. Trykt hos S. Hempel, Odense 1802 (privateje: Å. Blomberg).
70. Reglement og Anordning, § 37.
71. Censurprotokoller, 3 bd. 1802–09 (LA). Efterfølgende opførselsprotokoller indeholder kun tal som karakter for opførsel.
72. Ludvig Heiberg: Undersøgelse om, og hvorvidt Legems Straffe ere nødvendige i Opdragelsen, og i Særdeleshed i vore offentlige Skoler. Indb.skr. 1807, 29 s.
73. Reglement for Disciplene i Odense Cathedralskole. Indb.skr. 1844, s. 48–52.
74. Instrux for Duxen. Instrux for Assistenten. Indb.skr. 1844, si. 52–54.
75. Reglement for Disciplene i Odense Cathedralskole. Indb.skr. 1855, si. 102–106.
76. Od. Samf. Tidsskr. nr. 17, s. 294.
77. Samme, nr. 15, s. 258.
78. Henrichsen II: Om Skolens Stipendier og Legater (indtil 1850), s. 1–54.
79. Reglement og Anordning, § 30 og 31.
80. Protokol over Skolens Stipendier 1820–71 (LA).
81. Reglement og Anordning, § 27 og 28.
82. Kopibog 1890–1918, s. 549 (OK).
83. Henrichsen: Om Hører Peder Hostrup og det af ham stiftede Legat. Indb.skr. 1865, s. 5–30.

84. Indb.skr. 1850, s. 45 ff. – Sct. Knuds kirkebog 1757–1814, pag. 512. – Brudstykker af executorskiftet 1783–84 for frk. Juliane Helene Justine Ernst (Personalia). – Hussøgningsprotokol 1775. – Kopskatteprotokol 1781. – Oplysninger v. professor Hans Chr. Johansen.
85. Indb.skr. 1850, s. 41 ff.
86. Samme, s. 37 ff.
87. Samme, s. 39 f.
88. Indb.skr. 1869, s. 107 ff.
89. Indb.skr. 1897, s. 55 ff.
90. Indb.skr. 1850, s. 40 ff.
91. Samme, s. 53 f.
92. Begge indskrifter er aftrykt i Indb.skr. 1850, s. 43 og 47.
93. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 45.
94. Berlingske Tidende nr. 30, 1861. Fædrelandet nr. 76, 1861.
95. Indb.skr. 1861, s. 38 ff.
96. Od. Samf. Tidsskr. nr. 19, s. 332.
97. Mimers arkiv, jvf. note 104.
98. Od. Samf. Tidsskr. nr. 20, s. 360 f.
99. Translokationshøitideligheden i Odense Cathedralsskole den 22. Juli 1853. Indb.skr. 1854, s. 40 ff.
100. Indb.skr. 1869, s. 93.
101. Indb.skr. 1881, s. 67 f.
102. Odense Katedralskoles Translokationssange. Od. Samf. Tidsskr. nr. 3, s. 56.
103. Poul Schjærrff: Jens Paludan-Müller og hans Sorø-Digtning. Od. Samf. Tidsskr. nr. 8, s. 136 ff. – H.H. Jacobsen: Henrik Hertz og Odense Katedralskole. Od. Samf. Tidsskr. nr. 34, s. 598.
104. Mimers arkiv indeholder bl.a. Beretningsbøger 1860 ff., Vrøvebøger 1865 ff., Brevbøger 1877 ff., Regnskabsbøger 1878 ff., Formandsbøger 1903 ff., Kritikbøger 1911 ff., Forhandlingsprotokoller 1928 ff., Mimers Væld 1877–1948, mapper med bl.a. følgende indhold: Res poetica (ældste sange), Res legiales (ældste love) og Res pecuniariæ (ældste regnskaber) (OK).
105. Mimers arkiv: Res legiales.
106. Samme, Beretningsbog nr. 11, upag.
107. Samme, Vrøvebog nr. 4, si. 103 ff.
108. Samme, Vrøvebog nr. 6, si. 48 f.
109. Samme, Vrøvebog nr. 9, upag.
110. Samme, Vrøvebog nr. 9, upag.
111. Samme, Vrøvebog nr. 14, s. 95 ff.
112. Samme, Beretningsbog nr. 12, s. 24–28.
113. Vintergrønt. Uddrag af Foreningen »Mimers« Samfundsblad, Odense 1884 (red. af Uffe Biilmann, Sophus Michaelis, A. Jacobsen, O. Olsen). – Poesi og Prosa fra »Mimers Væld«, Odense 1909 (red. af H. Fr. Bramming Hansen, A. Jørgensen, Kr. Kristensen, V. Rasmussen, A. Wøldike). – Mimers Væld 1909–1934, Odense 1934.
114. Mimers Væld, bd. 2, 1883, nr. 13.
115. Fyens Venstreblad, 5. januar 1930 (udklip i Mimers arkiv).
116. Od. Samf. Tidsskr. nr. 1, s. 2.
117. Mimers arkiv: Res pecuniariæ.
118. Samme, Beretningsbog nr. 13, s. 116–118.
119. Samme, Beretningsbog nr. 27, upag.
120. Biografiske oplysninger om skolens lærere: Biografier ved ansættelse, afsked eller død i indbydelsesskrifter og årsskrifter samt i Odenseaner Samfundets Tidsskrift 1926 ff. (oversigt nr. 39, s. 673.) – Erindringsartikler i Odenseaner Samfundets Tidsskrift (jvf. note 135). – A.V. Trojel: Rektorerne Henrichsen og P.J. Petersens faste lærerpersonale. Od. Samf. Tidsskr. nr. 24, s. 442–444. – Hakon Müller: Fortegnelse over Katedralskolens lærere 1802–1952. Od. Samf. Tidsskr. nr. 27, s. 516–520 (tillige trykt i årsskr. 1952, s. 3–12). – S.V. Wiberg: Almindelig Dansk Præstehistorie, Odense 1870–73. – Diverse udgaver af Magisterstaten (1907, 1926 m. tillæg, 1933, 1945, 1962, 1967).
121. Henrichsen X, s. 38 ff.
122. Samme, note s. 47.
123. Om Hanck som kunstner: Artikel i Morgenposten 28. december 1975. – Kronik i Fyens Stiftstidende 26. januar 1976 (Niels Oxenvad: Den gamle skolemester). – Om Hanck og H.C. Andersen: Anderseniana 1939 (personregister s. 97). – H.H. Jacobsen: H.C. Andersen på Fyn 1819–75, Odense 1968 (personregister s. 236). – H.H. Jacobsen: H.C. Andersen og Odense Katedralskole, Fynske Årbøger 1968, s. 106–110.
124. H.H. Jacobsen: H.C. Andersen og Odense Katedralskole. Fynske Årbøger 1968, s. 111 f.

125. Niels Bundgaard: Dr. Christian Kalkars Betydning for dansk Kirkeliv og Missionsvirksomhed. Theologiske Studier Nr. 12, Gads Forlag 1951 (om Kalkars år i Odense: s. 28–53). Od. Samf. Tidsskr. nr. 14, s. 244–246 (Kalkar og Fyens Stifts Læseforening).
126. Caspar Paludan-Müllers optegnelser og breve (jvf. note 127) s. 211, 4.
127. Caspar Paludan-Müller: Et udvalg af hans optegnelser og breve, udg. af Bjørn Kornerup, 2 bd., Gads Forlag 1958.
128. Sejer Kühle: Frederik Paludan-Müller I, Aschehoug 1941, si. 34–37.
129. Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 Aar, Schultz Forlag 1949, bd. 2, s. 113.
130. Samme, bd. 2, s. 217.
131. Samme, bd. 1, s. 138.
132. H.H. Jacobsen: Overlærer Karl Schmidt. Od. Samf. Tidsskr. nr. 36, s. 627–629.
133. Erik Nørr: Latinskolens programmer 1840–1903, udg. af Danmarks pædagogiske Bibliotek, København 1980.
134. Kvitteringsbog for Lønninger og Pensioner 1802–43 (LA).
135. Artiklerne er skrevet af professor C.A. Feilberg, student 1863 (s. 41–45), apoteker C.F.A. Gottschalck, discipel 1866–67 (s. 139–140), professor Chr. Krüger, student 1867 (s. 61–71, 85–92), professor F. Rønning, student 1870 (s. 3–11), pastor emer. J.S. Fibiger Jørgensen, student 1872 (s. 33–35), generalmajor F.C. Krebs, student 1874 (s. 21–29), provst Simon Hansen, student 1884 (s. 73–75), skolebestyrer H.T. Physant, student 1893 (s. 153–156), læge Vilhelm Balslev, student 1897 (s. 190–196, 212–214, 241–244, 256–265), postmester A.V. Trojel, student 1900 (s. 349–362), sognepræst Johs. Pedersen, student 1909 (s. 622–623), sognepræst Poul Borchsenius, student 1915 (s. 663–664) m.fl.
136. Jens Kruse: Min lykkelige barndom, Gyldendal 1966, s. 28–30. – P.G. Lindhardt: Sådan set, Gads Forlag 1981, s. 17–23.
137. Morgenposten 20. februar 1983 (Dengang var lærerne ikke helt almindelige).
138. R.J.F. Henriksen: Rasmus Rasks Skoleliv (tale ved translokationen 1860). Indb.skr. 1861, s. 3 ff. (optrykt i Od. Samf. Tidsskr. nr. 30, s. 539–547). – Hans H. Fussing: Rasmus Rask (foredrag holdt på skolen 14. november 1932 i anledning af 100-års dagen for Rasmus Rasks død). Od. Samf. Tidsskr. nr. 9, s. 149–153. Samlede tildels forhen utrykte Afhandlinger af R.K. Rask, Første Del 1834, med Bidrag til Forfatterens Levnet v. N.M. Petersen.
139. Frederik Zeuthen: Mine første 25 Aar, Gads Forlag 1866, s. 60–65.
140. Jvf. note 157.
141. Autobiografiske Optegnelser af E. Mau i Kirkehistoriske Samlinger, 4. række, 6. bind s. 632 f.
142. Od. Samf. Tidsskr. s. 5–9, 21–26, 29–33, 33–35, 42, 66–71, 85–92, 96, 108–109, 139–140, 191–196, 212–214, 241–244, 256–265, 293–295, 317, 334–335, 350–360, 377–378, 439–440, 622, 627–629, 663–664. – Artikler, omhandlende enkelte lærere, anføres i forbindelse med omtale af disse.
143. Od. Samf. Tidsskr. nr. 4, s. 66–68.
144. Samme, nr. 4, s. 68–70.
145. Samme, nr. 11, s. 191–196.
146. Samme, nr. 14, s. 241–244.
147. Kopibog 1890–1918, s. 530 ff.
148. Od. Samf. Tidsskr. nr. 5, s. 89–90.
149. Samme, nr. 2, s. 29–33; nr. 3, s. 44–54.
150. Samme, nr. 36, s. 627–629.
151. Samme, nr. 15, s. 256–265.
152. Samme, nr. 6, s. 108–109.
153. Samme, nr. 12, s. 212–214.
154. Samme, nr. 6, s. 113–114.
155. Samme, nr. 19, s. 335.
156. Samme, nr. 19, s. 334.
157. Falkenstjerne og Borup Jensen: Kommentar til Håndbog i dansk litteratur, bd. 2, 9. udg. 1960, s. 20.
158. Indbydelsesskrift i anledning af rektorindsættelsen 13. oktober 1843, s. 28 ff. – Od. Samf. Tidsskr. nr. 1, s. 10; nr. 4, s. 61–66; nr. 34, s. 597–598. – H. St. Holbeck: Odense Bys Historie, 1926, s. 343–344.
159. H.H. Jacobsen: Henrik Hertz og Odense Katedralskole. Od. Samf. Tidsskr. nr. 34, s. 596–598.
160. Caspar Paludan-Müller. Et udvalg af hans optegnelser og breve, v. Bjørn Kornerup, bd. 2 s. 109.
161. Samme, s. 128.
162. Od. Samf. Tidsskr. nr. 4, s. 65.
163. Indb.skr. 1869, s. 107 ff.
164. H.H. Jacobsen: H.C. Andersen og Odense Katedralskole. Fynske Årbøger 1968, s. 114–117.

165. C. St. Bille og Nikolaj Bøgh: Breve til Hans Christian Andersen, København 1977, s. 147. Brevet er gengivet Fynske Årbøger 1968, s. 105.
166. Fynske Årbøger 1968, s. 106 ff.
167. H.H. Jacobsen: H.C. Andersen på Fyn 1819–75, 1968, s. 115–116, 190–191. – Fynske Årbøger 1968, s. 111–112, 117–119.
168. Indbydelsesskrift i anledning af rektorindsættelsen den 29. november 1871, s. 19–21. – Indb.skr. 1872, s. 3–20. – Od. Samf. Tidsskr. nr. 6, s. 105–108; nr. 7, s. 121–124; nr. 8, s. 133–136. – H. St. Holbeck: Odense Bys Historie, 1926, s. 344–345.
169. Rektor Petersens Afskedsord ved Translokationen. Indb.skr. 1902, s. I–VII.
170. Indb.skr. 1897, s. 55 ff.
171. Henrichsen I, s. 22–25.
172. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 158.
173. Samme, s. 35–37.
174. Samme, s. 25 f.
175. Samme, s. 27 ff.
176. Indb.skr. 1846, s. 53.
177. Samme, s. 29 f. Indbydelsesskriftet er forsynet med tegninger over den nye skole og dens indretning.
178. Indb.skr. 1847, s. 97 f. – Hakon Müller: Skolehus – Posthus. Od. Samf. Tidsskr. nr. 23, s. 416. – Fyens Avis 1846, nr. 226 og 227.
179. Brevet er dateret den 31. maj 1849, trykt i: Emil Aarestrup II. Breve fra Emil Aarestrup til Caroline Aarestrup, v. Hans Brix, 1952, s. 212.
180. Kaj Løber: En munkesten fulgte med. Od. Samf. Tidsskr. nr. 38, s. 657–658.
181. Kopibog 1890–1918, s. 3 ff.
182. Indb.skr. 1895, s. 12–35 (Indvielse af den nye skolebygning).
183. Samme, s. 3–11 (Beskrivelse af den nye skolebygning, suppleret med tegninger over skolen og dens indretning).
184. Kopibog 1890–1918, s. 216.
185. Rysensteen Gymnasium 1881–1981, 1981 s. 6–7.
186. Kopibog 1890–1918, s. 323.
187. Samme, s. 365, 367 ff.
188. Henrichsen IV, s. 29–53 (1802: s. 39 ff.). Fra 1844 indeholder indbydelsesskrifterne særskilte afsnit om biblioteket, forøgelse af samlinger m.v.
189. Fyens Stifts Læseforening 100 Aar. Od. Samf. Tidsskr. nr. 14, s. 244–246.
190. Bibliographia Scholæ Cathedralis, udarb. af A. Tiedje. Årsskr. 1964, s. 5–90.
191. Den matematisk-fysiske Samling. Indb.skr. 1853, s. 43–53. – De naturhistoriske Samlinger I. Indb.skr. 1854, s. 3–38. – De naturhistoriske Samlinger II. Indb.skr. 1855, s. 3–18. – Fortegnelse over Skolens Samling af fysiske Apparater. Indb.skr. 1878, s. 5–19.
192. Frits Nielsen: Den fysiske samling og fysikundervisningen ved Odense Katedralskole gennem et århundrede. Od. Samf. Tidsskr. nr. 36, s. 625–627.
193. Jvf. note nr. 191.
194. Forstanderskabets forhandlingsprotokol 1820–1914. – Forstanderskabets journal 1804–37. – Journal over Indtægter og Udgifter 1822–43, 3 bd. – Forstanderskabets kopibog 1917–29. (LA).
195. Indb.skr. 1852, 1862, 1872, 1882, 1892.
196. Henrichsen IV, s. 5–83.
197. Odense Katedralskoles fæsteprotokol II, 1683–1856, s. 62, s. 61 (LA).
198. Henrichsen IV, s. 61 f.
199. Samme, s. 63 f.
200. Samme, s. 68 f.
201. Samme, s. 12 f., 57 f., 36–42.
202. Samme, s. 13. – Akter i retssagen mod gårdmænd i Killerup opbevares på Landsarkivet.
203. Samme, s. 57 f.
204. Henrichsen X, s. 72–79 (Memoria Pedellorum).
205. Samme, s. 73.
206. Forhandlingsprotokol 1802–63, s. 5.
207. Kirkebog, Sct. Knuds sogn 1827–31, Fol. 139 (LA).
208. Journal over Indtægter og Udgifter I, 1822–26, s. 31 (LA).
209. Kopibog 1890–1918, s. 439.
210. Kopibog 1918–29, s. 4.
211. Samme, s. 70.

NOTER SI. 294–389 (1903–83)

1. Lov om Højere Almenskoler v. K. Glahn, bd. 1, s. 1–15, 1907. Loven er aftrykt i skolens indb.skr. 1904 og følgende år.
2. Anordning angaaende Optagelsesprøven i Mellemskolens 1ste Klasse af 19. Juni 1903. Cirkulære om Optagelsesprøven i Mellemskolens 1ste Klasse af 22. Juni 1903, i: Lov om Højere Almenskoler v. K. Glahn, bd. 1, s. 16–30. Anordningen er aftrykt i skolens indb.skr. 1904 og følgende år.
3. Anordning af 9. Marts 1935 angaaende Undervisningen i Gymnasiet. Bekendtgørelse af 13. Marts 1935 angaaende Undervisningen i Gymnasiet. Cirkulæreskrivelse af 16. Marts 1935 angaaende Normal Timeplan for Undervisningen i Gymnasiet, i: Retsregler vedr. Det højere Skolevæsen, bd. 7 s. 85–139. I samme er s. 147–154 trykt Anordning af 2. December 1935 angaaende Fordringer ved og Eksamensopgivelser til Studentereksamen.
4. Lov om ændringer af Lov om Folkeskolen nr. 161 af 7. juni 1958 med efterfølgende Bekendtgørelse nr. 220 af 18. juni 1958.
5. Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 292 af 6. september 1961. Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 293 af 6. september 1961. Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 123 af 20. april 1964. De 3 bekendtgørelser omhandler henholdsvis undervisningen i gymnasiet, fordringer ved og eksamensopgivelser til studentereksamen og eksamensordningen og karaktergivningene m.v. ved studentereksamen og i gymnasiet.
Undervisningsministeriets bekendtgørelser om midlertidige ændringer af 5. juli 1968 og 18. november 1968. – Bekendtgørelse om undervisningen i gymnasiet og om fordringerne ved og eksamensopgivelserne til studentereksamen af henholdsvis 16. juni 1971 og 12. juni 1981.
Trykt i diverse udgaver af Kroghs Skolehåndbog.
6. Lov om højere forberedelseseksamen af 8. juni 1966. Lov om højere forberedelseseksamen af 11. maj 1973. – Bekendtgørelse af 28. februar 1967 om højere forberedelseseksamen. Bekendtgørelse af 30. april 1970 om højere forberedelseseksamen. Bekendtgørelse af 24. april 1974 om højere forberedelseseksamen.
Trykt i diverse udgaver af Kroghs Skolehåndbog.
7. Lov af 8. juni 1966 om højere forberedelseseksamen, § 1.
8. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 431 f. (OK).
9. Oplyst af de enkelte gymnasier, studenterkurser og HF-kurser.
10. Oplyst af rektor Kaj V. Møllerup, tidl. Odense Studenterkursus.
11. Bekendtgørelse af 30. juli 1970, § 7 stk. 3.
12. K. Mortensen: Fra en Studierejse i Tyskland. Indb.skr. 1908. – F. Black: Et Besøg ved en engelsk "Public School". Indb.skr. 1912.
13. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 502. (OK).
14. Bekendtgørelse om undervisningen af 12. juni 1981, § 24. – Bekendtgørelse om højere forberedelseseksamen af 24. april 1974, § 6.
15. Bekendtgørelse om undervisningen i gymnasiet af 12. juni 1981, § 21.
16. H.H. Jacobsen: Sang og musik på Odense Katedralskole gennem 500 år. Od. Samf. Tidsskr. nr. 38, s. 647–656.
17. Meddelt af overlæge E.O. Errebo-Knudsen, København, der tillige har udlånt den citerede anmeldelse og billede.
18. Matrikel over optagne Elever 1912–25, 1925–37. (OK).
19. Oplysninger er hentet fra skolens hovedprotokoller, årsskrifter 1941–50 og nuværende kartotek.
20. Fynske studenter/HF-dimittenders uddannelsesvalg, udsendt af SVUF november 1981.
21. Gymnasieundersøgelsen 1978/79 og 1981/82, udsendt af Studievejledningen ved Københavns Universitet februar 1979 og foråret 1982.
22. Rektoratets Kopibog 1918–29, s. 8 ff. (OK).
23. Samme, s. 14 f.
24. Samme, s. 19, 22 ff.
25. Samme, s. 9 ff.
26. Samme, s. 19 f.
27. Årsskr. 1941, s. 5.
28. Ordensregler fra århundredskiftet, begyndelsen af 1950'erne og 1960'erne i forf.s privateje.
29. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 358. (OK).
30. Samme, s. 571.
31. Samme, s. 464.
32. Samme, s. 557 ff.

33. Samme, s. 453.
34. Samme, s. 452.
35. Samme, s. 331.
36. Samme, s. 461.
37. Samme, s. 345.
38. Samme, s. 376.
39. Samme, s. 416 ff. – Hakon Müller: To »Anarkister« i Odense Katedralskole. Od. Samf. Tidsskr. nr. 22, s. 387–391.
40. Jvf. note nr. 28.
41. Indb.skr. 1920, s. 46 ff.
42. Indb.skr. 1922, s. 35–38.
43. Indb.skr. 1932, s. 35–36.
44. Årsskr. 1947, s. 24. Fundats på skolen.
45. Årsskr. 1953, s. 27. Fundats på skolen.
46. Fundats på skolen. Om overlærer Karl Schmidt, se 1802–1903, note nr. 132.
47. Årsskr. 1980, s. 30. Fundats på skolen. – Od. Samf. Tidsskr. nr. 10, s. 174.
48. Odenseaner Samfundets arkiv beror hos forf. Om samfundets virke og historie: Od. Samf. Tidsskr. nr. 11, s. 189–191; nr. 25, s. 467–474; nr. 34, s. 587–588; nr. 39, s. 670–671.
Jubilæernes Fond samt Egil og Karen Dithmers Mindelegat. Fundats: Od. Samf. Tidsskr. nr. 31, s. 554 f. Egil Dithmer dimitteredes fra skolen 1906 og var medlem af Odenseaner Samfundet fra dets stiftelse og til sin død i 1935. Grundkapitalen på 5.000 kr. tilgik samfundets fond ved hans hustrus død i 1955.
49. Den følgende fremstilling bygger i det væsentlige på indbydelsesskrifter og årsskrifter, hvor der er ført en form for dagbog over særlige arrangementer og begivenheder i årets løb.
50. 50 års skolekomedie på O.K., Od. Samf. Tidsskr. nr. 35, s. 608–617, bl.a. erindringsartikler af lektor C.J. Frejlev, skuespilleren Preben Neergaard, skuespilleren Asger Bonfils m.fl. – Repertoire for skolekomedie 1919–1968 i Od. Samf. Tidsskr. nr. 35, s. 608.
51. Fyens Stiftstidende 5. januar 1937. Politiken 8. januar 1937. Jyllandsposten 10. januar 1937. – Od. Samf. Tidsskr. nr. 36, s. 616.
52. Fortegnelse over Odense Katedralskoles malerier m.v. v. lektor Gert Bolwig. Årsskr. 1955, s. 3–9.
53. Indb.skr. 1909, s. 53.
54. Punch, Jubilæumsnummer 1978, årg. 50 nr. 2, s. 61.
55. Samme, s. 52.
56. Indb.skr. 1922, s. 32.
57. Indb.skr. 1927, s. 38.
58. Od. Samf. Tidsskr. nr. 36, s. 632.
59. En del af materialet i dette afsnit indgik i den historiske udstilling, der var arrangeret i anledning af skolens 700-års jubilæum i 1983. Udstillingen om »Mimer« var arrangeret af Aage Rønnow Jacobsen.
60. Mimers arkiv (OK): Beretningsbog nr. 33, s. 1 ff.
61. Samme, Beretningsbog nr. 37, s. 192.
62. Samme, Beretningsbog nr. 32, s. 83 ff.
63. Samme, Beretningsbog nr. 41, upag.
64. Samme, Beretningsbog nr. 42, upag.
65. Samme, Beretningsbog nr. 43, upag.
66. »Mimers Væld 1909–1934«, 31 s.; udgivet i anledning af Mimers 75-års jubilæum.
67. Helge Larsen: Vi mødte med røde slips på den bolchevikiske revolutions årsdag. Od. Samf. Tidsskr. nr. 39, s. 664–665.
69. Mimers arkiv, Formandsprotokol nr. 12, upag.
70. Samme, Beretningsbog nr. 44, upag.
71. Samme, Formandsprotokol nr. 15, upag.
72. Samme, Beretningsbog nr. 45, upag.
73. Samme, Formandsprotokol nr. 12, upag.
74. Samme, Formandsprotokol nr. 13, upag.
75. Samme, Formandsprotokol nr. 13, upag.
76. Samme, Formandsprotokol nr. 13, upag.
77. Samme, Formandsprotokol nr. 14, s. 146 ff.
78. Samme, Formandsprotokol nr. 15, s. 20 ff.
79. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 392 f. (OK).
80. Jvf. s. 396 note 136.

81. Morgenposten 20. jan. 1983 og 27. maj 1984.
82. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 528 f. (OK).
83. E. Beyer: Da jeg kom til skolen i 1920. Od. Samf. Tidsskr. nr. 34, s. 588–589.
84. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 505 ff. (OK).
85. Od. Samf. Tidsskr. nr. 36, s. 622.
86. Indb.skr. 1919 XVI–XVII. – Erling Hansen: En rektor, der huskes. Morgenposten 30. oktober 1983.
87. Indb.skr. 1919, VIII f.
88. Årsskr. 1983, s. 25 f.
89. Rektoratets Kopibog 1918–29, s. 43 f. (OK).
90. K. Løber: En munkesten fulgte med. Od. Samf. Tidsskr. nr. 38.s. 657–658.
91. Frits Nielsen: Skolens nye fløj. Od. Samf. Tidsskr. nr. 34, s. 599–601.
92. Indb.skr. 1902, s. 62; indb.skr. 1912 s. 57; indb.skr. 1922 s. 47; indb.skr. 1932 s. 45.
93. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 413. (OK).
94. Rektoratets Kopibog 1890–1918, s. 574 ff., 593. (OK).
95. Rektoratets Kopibog 1918–1929, s. 25. (OK).
96. Gert Bolwig: Illegalt Arbejde paa Odense Katedralskole under Besættelsen. Od. Samf. Tidsskr. nr. 21, s. 370–371. – Frederik Andersen: Odense Katedralskole og modstandsbevægelsen. Od. Samf. Tidsskr. nr. 35, s. 606–607. – Jørgen B. Rasmussen: 25 år efter. Od. Samf. Tidsskr. nr. 35, s. 603–605. Årsskr. 1945, s. 3–4.
97. Erik Bill Rasmussen: Gestapos Fjender. Bogforlaget »Dana«, Odense 1946, 160 s.
98. Jørgen Hæstrup: Krig og besættelse. Odense 1940–45. Odense 1979, s. 338.
99. Samme, s. 318.
100. Erik Bill Rasmussen (note 97), s. 116.
101. Jørgen B. Rasmussen (note 96), s. 603 f.
102. Samme, s. 604 f.
103. Årsskr. 1945, s. 3. – Social-Demokraten 25. marts 1944.
104. Erik Hardenberg og hans Gods, udg. v. Hans H. Fussing. Indb.skr. 1928, s. 7–79.
105. Meddelt af bankfuldmægtig H. Rahr, hvis far var ansat ved skolen på daværende tidspunkt.
106. H.H. Jacobsen: Hvornår blev Odense Katedralskole grundlagt? Od. Samf. Tidsskr. nr. 36, s. 619–621.
107. Jens Peter Jacobsen: Telemanns kantate til Odense Gymnasium. Od. Samf. Tidsskr. nr. 34, s. 592–595. – Telemann-kantatens dunkle vej til Odense. Fyens Stiftstidende 29. oktober 1983.
108. Berlingske Tidende 23. og 28. oktober 1983.
109. Fyens Stiftstidende om jubilæet: 29. maj, 4. september, 13., 26., 29. og 31. oktober, 1., 2. og 4. november 1983. Yderligere Jyllandsposten 3. september og 14. oktober 1983. Politiken 3. september 1983 og Berlingske Tidende 23. og 28. oktober 1983.

Kilder og litteratur

UTRYKTE KILDER

Forkortelser anføres i parentes

Det kgl. Bibliotek:

- Gl. kgl. S. 3018 4°
- Gl. kgl. S. 1873 fol.
- Ny kgl. Saml. 1986 4°

Rigsarkivet:

- D. K. Fynske Registre 1660 – 1699
- D. K. Konc. og indl. t. fynske registre 1660 – 1692
- D. K. Fynske tegnelser 1660 – 70 og 1687 – 88
- D. K. Konc. og indl. t. fynske tegnelser 1664 – 66 og 1687 – 88
- D. K. Henlagte sager 1667 – 68
- R. tk. ekstra skatteregnskab. Odense og Rugård amter. Kobberskat 1674.
- Rtk. Jordebøger 1660 – 65
- Odense købstads regnskab 1689 – 90. Kop.- og ildstedsskat 1689 – 90

Landsarkivet for Fyn:

Fynbo landstings arkiv.

- Sandemands protokol 1646 – 1667
- Stævningsprotokol 1661 – 1665
- Odense herreds gejstlige skifteprotokol 1683 – 1744
- Brandts udtog af St. Knuds kirkebog

Fyns bispearkiv. (BA)

- Odense gymnasiums breve 1560 – 1782
- Odense latinskoles breve 1568 – 1703, 1768 – 1785
- Odense gymnasiums og stiftets latinskoles breve 1786 – 93 (Gym. og lat. breve)
- Odense gymnasiums og stiftets latinskoles breve 1794 – 1807 (Gym. og lat. breve)
- Stiftets alm. breve – 1621, 1622 – 70.

Fyns stiftsøvrigheds arkiv. (SØ)

- Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1773 og 1773 – 1795
- Odense latinskoles regnskaber 1694 – 1740 og 1740 – 1793

Nyborg Latinskoles arkiv.

- Hovedprotokol over Disciple 1800–40

Odense byfogeds arkiv.

- Tingbog 1668 – 1683, 1696 – 1698
- Stævningebog 1683 – 1691
- Dombog 1683 – 1687
- Konceptbog 1639 – 1641
- Skifteprotokol 1667 – 1672
- Dok. t. skifteprotokol 1684 – 89

Odense herredsfogeds arkiv.

- Tingbog 1660, 1661–62

Odense Katedralskoles arkiv.

- Anmeldelser af disciple 1756 – 1843
- Bog over betaling for sang for lig 1763 – 1802

Bog over uddeling af kostpenge til disciplene 1764 – 96, 1796 – 1802
Censurprotokoller og Opførselsprotokoller 1802–1920
Distributionsbøger for skolens legater og beneficier 1718 – 74, og 1775 – 1802
Diverse sager vedrørende eksaminer 1778 – 1845
Eksamensprotokoller 1803 – 1906
Forskellige adkomster, obligationer, kapitalfortegnelser o.l. 1632 – 1863
Forskellige regnskabssager 1729 – 1842
Forskellige sager 1635 – 1842
Forskellige sager vedrørende legater og stipendier 1764 – 1843
Forskellige sager vedrørende skolens jordegods 1683 – 1798
Forstanderskabets Forhandlingsprotokol 1820–1914
Forstanderskabets Journal 1804–37
Forstanderskabets Kopibog 1917–29
Fundatser og breve, skolens. Kopi i skolens regnskabsbog 1704–40
Fæsteprotokol 1683–1856
Gymnasisternes kvitteringsbog 1719 – 96
Hovedprotokol over Disciple 1802 – 1912
Journal over Indtægter og Udgifter 1822–43
Kvitteringsbog 1798 – 1802
Kvitteringsbog for lønninger og pensioner 1802–43
Matrikel over optagne Elever 1912–37
Odense latinskoles regnskaber 1674 – 1703
Odense gymnasiums regnskaber 1663 – 1703
Protokol for skolens beneficier 1684 – 1703
Protokoller over disciplene 1757 – 86 og 1786 – 1802
Regnskabsbog 1704 – 40
Rektoratets Kopibog 1890–1929
Rektors indkomne breve o. 1656 – 1808
Skoleprotokol 1797 – 1802
Skolerådets Forhandlingsprotokol 1802–1917
Tamperrets protokol 1662 – 1702

Odense magistrats arkiv. (OMA)

Indkomne breve 1586 – 1654, 1680 – 1705
Kopibog over missiver fra borgmestre og råd 1688 – 1691
Koncepter til afgæede breve 1572 – 1749
Regnskab over kgl. skatter 1658 – 1688. Mandtal 1672
Rådstueprotokol 1684 – 1692
Stævningebog til rådstue 1667 – 1718

Personalia.

Executorskiftet for Frk. Juliane Helene Justine Ernst

Skam herredsfogeds arkiv.

Tingbog 1656 – 61

Skovby herredsfogeds arkiv.

Tingbog 1661 – 62

Mimers arkiv (OK):

Beretningsbøger 1877 ff.
Vrøvlbøger 1865 ff.
Brevbøger 1878 ff.
Regnskabsbøger 1878 ff.
Formandsbøger 1903 ff.
Kritikbøger 1911 ff.
Forhandlingsprotokoller 1928 ff.
Mimers Væld 1877–1948.
Res poetica.
Res legales.
Res pecuniariae.

TRYKTE KILDER OG LITTERATUR

Forkortelser: Program: Odense Katedralskoles indbydelsesskrifter/årsskrifter
OST: Odenseaner Samfundets Tidsskrift 1926–76.

- Acta Pontificum Danica I–VII. Kbh. 1904–43 (AP)
Aktstykker og Oplysn. t. Rigens Raads og Stændermødernes Hist. v. Chr. Erslev I. Kbh. 1883
Almeennyttige Samlinger til Hiertets Forbedring. Kundskabernes Udbredelse og stundom til Morskab. Odense, 1780 – 99
Andersen, Birthe: Adelig opfostring. Kbh. 1971
Andersen, Frederik: Odense Katedralskole og modstandsbevægelsen. OST Nr. 35, 1968.
Andersen J. O. Holger Rosenkrantz den lærde, Kbh. 1896
Anderssen, Otto: Billeder af Dannelsesarbejdets Historie II. Den ældre Realisme til Filantropismen. Kristiania 1910
Baden, Jacob: Københavns Universitets-Journal 1793
Bagger, Frederik, hans aftiggede Peronalila (Almeennyttige Samlinger 22, 1791)
Balslev, Harald: Overlærer Niels Teisen. OST Nr. 14, 1938
Balslev, Vilhelm: Skoleminder. OST Nr. 11, 1936
Balslev, Vilhelm: Skolens Lærere. OST Nr. 12, 1937
Balslev, Vilhelm: Spredte Minder fra den gamle Skole. OST Nr. 15, 1939
Bang, Hans: Ligprædiken o. Otto Brahe. Kbh. 1611
Bendt, C. F. U.: Breve fra forskellige, tildeels historisk bekendte, Mænd til Rector Oluf Worm (Indbydelsesskrift, Horsens 1844)
Beyer, E.: Da jeg kom til skolen i 1920. OST Nr. 34, 1966
Billeskov Jansen, F. J.: Danmarks Digtetekunst I. Kbh. 1944
Bircherod, Jacob: Thomas Broderus Bircherods Levnet (ved Albert Fabritius, Personalhistorisk Tidsskrift 1930, s. 214 – 30)
Bircherods Jens Dagbøger v. Molbech. Kbh. 1846
Birket Smith, S.: De tre ældste danske Skuespil. Kbh. 1874
Blicher, Niels: Topographie over Vium præstekald. Viborg 1795
Bloch, J. K.: Den Fyenske Geistligheds Historie I–II. Odense 1787 – 90
Bloch, S.N.J.: Bidrag til Roskilde Domskoles Historie. Roskilde 1842
Bloch, S.N.J.: Om Forberedelse til Skoleembede (Minerva 1798, 4, s. 249 – 297)
Blomberg, Åge Fasmer: Fyns vilkår under svenskekrigene. Odense 1973
Blomberg, Åge Fasmer: Odense Bys hist. De magre år 1660 – 1700. Odense 1980
Bolwig, Gert: Fortegnelse over Odense Katedralskoles malerier. (Skolens årsskrift 1955)
Bolwig, Gert: Illegalt Arbejde paa Odense Katedralskole under Besættelsen. OST Nr. 21, 1945
Borchsenius, Poul: Student fra Odense 1915. OST Nr. 39, 1976
Boye, R. H.: Nogle Bidrag til Nakskovs Statistik i Begyndelsen af det 17. Aarh. og t. denne Stads Præstehist. H. T. 2.:5, 1854
Brahe, Tyge: Breve og Aktstykker ang. T. B. og hans Slægt ved F. R. Friis. Kbh. 1875
Bullarium Danicum 1198–1316. Kbh. 1932 (BD)
Bundgaard, Niels: Dr. Christian Kalkars betydning for dansk kirkeliv og missionsvirksomhed. (Teologiske Studier Nr. 12. Kbh. 1951)
Clausen, Julius og Rist, P. Fr.: Memoirer og Breve XXVIII. Blade af Rector Joh. Henr. Taubers Dagbøger. København 1922
Corpus Constitutionum Daniæ v. V. A. Secher I–V., Kbh. 1887 – 1903 (c.c.D.)
Dahlerup, T.: Det danske sysselsprovsti i middelalderen. Kbh. 1968
Danmarks litterariske Progresser I – IV. Odense 1781 – 88
Danske Kancelliregistre 1535 – 1550 v. Chr. Erslev og W. Møllerup. Kbh. 1881 – 82
Danske Kirkelove 1536 – 1683 I – IV, v. H. F. Rørdam. Kbh. K 1883 – 97 (Dsk. K.L.)
Diplomatarium Arnabagnænum I. 1786
Diplomatarium Danicum I–III række (DD)
Dronning Christines Hofholdningsregnskaber. 1904
Dänische Bibliothek IV (Kbh. und Leipzig 1743)
Engelstoft C. T.: Odense Bys Sognehistorie efter Reformationen. Nyt H. T. 6, 1856
Engelstoft, C. T.: Odense Bys Historie. Odense 1880
Feilberg, C. A.: Træk fra Kammeratlivet for mange Aar siden. OST Nr. 3, 1927
For Sandhed. Et Fjerdingsaarsskrift I – IV (1798 – 1801)

- Fortegnelse over Skolens Samling af fysiske Apparater. (Odense Katedralskoles program 1878)
- Fra boplads til bispeby. Odense til 1559. Af H. Thrane, T. Nyberg, M. Venge og F. Grandt-Nielsen. Odense 1982
- Frederik Christian, Hertug af Augustenborg: Ideer, vort lærde Skolevæsens Indretning vedkommende, og fremlagde i den dertil allernaadigst ansatte Commission (Minerva 1795, 1)
- Frejlev, Carl J.: Skolekomedie på Odense Katedralskole. OST Nr. 35, 1968
- Friis, Oluf: Den danske Litteraturhist. I, Kbh. 1945
- Friis-Petersen, H.: Studenter 1497 – 1703. Århus 1942
- Friis-Petersen, H.: Studenterne ved Københavns Universitet 1668 – 1739 og 1740 – 1828. Århus 1942
- Fussing, Hans H.: Drengen, Djævelen og Digteren (Odense Katedralskoles program 1935)
- Fussing, Hans H.: Fra Rektor Krafts tid (Odense Katedralskoles program 1932)
- Fussing, Hans H.: Thomas Aabye. En Odense-Rector på Holbergs tid (Personalhist. Tidsskrift, 9. række III, 1930, s. 1 – 45)
- Fussing, Hans H.: Rasmus Rask. OST Nr. 9, 1932
- Gad, T.: Legender fortalt i Norden. Kbh. 1971
- Geldner, F.: Inkunabelkunde (Elemente d. Buchs- u. Bibliothekswesen Bd. 5. Wiesbaden 1978)
- Giessing, Christopher: Nye Samling af danske, norske og islandske Jubel-Lærere. II del bind I og II. Kbh. 1781
- Gjellerup, I. M.: Biskoppen Jens Dienesen Jersin. Kbh. 1868 – 70
- Gottschalch, Chr. F. A.: Nogle Minder fra Skoletiden i Rektor Henrichsens Dage. OST Nr. 8, 1931
- Gottschalch, H. J.: Detailleret Plan til en lærd Realskole i Odense 1794 (Samlede Smaaskriver, 5. bd., s. 5 – 94) Odense 1797
- Grandt-Nielsen, Finn: Fynsk kirkesølv. Fynske studier XII. Odense 1983
- Grue-Sørensen, K.: Opdragelsens Historie II. Kbh. 1957
- Hansen, Georg: Præsten på landet i Danmark i det 18. århundrede. En kulturhistorisk undersøgelse. Kbh. 1947
- Hansen, Simon: Et Par Skolehistorier. OST Nr. 4, 1928
- Haven, Salomon van: De Danske, Norske og Tydske Undersaatters Glæde... 1757. Musikken af Capelmester Georg Philip Telemann. Hamburg 1757 (OK bibl.)
- Hegelund, Peder: Almanakoptegnelser v. Bue Kaae. Ribe 1976
- Heiberg, A. C. L.: Thomas Kingo. Odense 1852
- Heiberg, Ludvig: Nogle Tanker angaaende det lærde Skolevæsen, indleverede til Kommissionen for sammes Forbedring først i Aaret 1794 (Minerva 1795, 2, s. 164 – 191)
- Heiberg, Ludvig: Tiltrædelses-Tale til Rector-Embedet ved Odense Latinske Skole, holden den 8de Januarii 1798 (For Sandhed, I. Bind, s. 193 – 212)
- Heiberg, Ludvig: Undersøgelse om, og hvorvidt Legems Straffe ere nødvendige i Opdragelsen, og i Særdeleshed i vore offentlige Skoler. (Odense Katedralskoles program 1807)
- Helgesen, Povl: Skrifter af Paulus Helie I–VII. Kbh. 1932–48
- Helk, Vello: Laurentius Nicilas Norvegus, S. J. Kbh. 1966
- Henrichsen, R. F. J.: Bidrag til Odense Cathedralskoles Historie (i Odense Katedralskoles programmer)
- I. Om de til Skolen hørende Bygninger. 1846
 - II. Om Skolens Stipendier og Legater. 1850
 - III. Bidrag til Skoletugtens Historie i Norden. 1853
 - IV. Bibliotheket, Udsigt over Frequentens. . . samt om Klasseantallet. 1858
 - V. Actstykker henhørende til Disciplinens Historie. 1859
 - VI. Skolens Gods. 1862
 - VII. Nogle ældre Actstykker, fornemmelig henhørende til Disciplinens Historie, U. C. Mule: Odense Latinskole som den var fra 1786 til 1793. Blochs Forslag til Biskoppen 1795. 1864
 - VIII. Undervisningens Omfang m.m. fra Reformationens Indførelse indtil den Guldbergske Periode. 1866
 - IX. Fortsættelse af Undervisningens Historie. 1867
 - X. Slutning på Undervisningens Historie. 1868
- Henrichsen, R. J. F.: Biskop Niels Jespersens Læseplan. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. I, Odense 1861
- Henrichsen, R. J. F.: Disciplenes Stilling i de latinske Skoler i gamle Dage, andet Hefte (Odense Katedralskoles program 1871)
- Henrichsen, R. J. F.: Johan Henrik Tauber som Rector ved den latinske Skole i Odense og Professor ved Gymnasiet i Odense fra 6te October 1781 til 1ste November 1787. Udtog af hans Dagbogs 2det og 3die Bind (Samlinger til Fyns Historie og Topographie, 3. bd.)
- Henrichsen, R. J. F.: Om Hører Peder Hostrup og det af ham stiftede Legat (Odense Katedralskoles program 1865)

- Henrichsen, R. J. F.: Om Rector Niels Hammers Embedsførelse Saml. t. Fyens Hist. o. Top. I. Odense 1861
- Henrichsen, R. J. F.: Provsterets sag imellem Rector Prof. Aabye og den oprørske Mesterlectianere i Aaret 1733 (Samlinger til Fyns Historie og Topograhie, 3. bd. 1865)
- Hindsholm, Laurits Jacobsen. Dagbog 1651 – 1663 v. H. F. Rørdam. Kh. S. 4: 2, Kbh. 1891 – 93
- Historisk Tidsskrift 1840 ff. (H.T.)
- Hjorth-Nielsen: Uddrag af Biskop Jens Bircherods Dagbøger 1658 – 1707. Persh. T. 8:6. Kbh. 1927
- Hofman, Hans de: Samlinger af publice og private Stiftelser, Fundatser og Gavebreve, som forefindes i Danmark og Norge, Tome V–VII. Kbh. 1760–61
- Holbeck, H. St.: Odense Bys Historie. Odense 1926
- Holbeck, H. St. Rektor P. Petersen. OST Nr. 6, 1929
- Holck, Agent H.: Politisk Lomme-bog til hver Mand's Brug. Kbh. 1774
- Holm. Edv.: Danmarks-Norges Historie 1720 – 1815. Kbh. 1891 – 1912
- Huitfeldt, Arild: Danmarcks Rigs Krønike I–II. 1650–52
- Hundrup, F. C.: Biografiske Efterretninger om de Candidater, som ved Kjøbenhavns Universitet have underkastet sig philologisk Embedseksamen (Roskilde Katedralskoles program 1849 og 1851)
- Hundrup, F. C.: Biografiske Efterretninger om dem, der ved Kjøbenhavns Universitet have erholdt de høieste akademiske Værdigheder (Roskilde Katedralskoles program 1854 og 1855)
- Hæstrup, Jørgen: Krig og besættelse. Odense 1979
- Højby, Sigurd: Vi indøvede en »inspektionslektie«. OST Nr. 37, 1971
- Haastруп, N.: Sprogarbejder – med og uden bøger. (Bogvennen 1982 s. 87–104)
- Ilse, Harald: Arild Huitfeldts krønike konfronteret m. Anders Sørensen Vedel og eftertiden. Fund og forskning XIV. Kbh. 1967
- Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Horsens lærde Skole 1844
- Jacobsen, Hans Henrik: H. C. Andersen på Fyn 1819–75. Odense 1968
- Jacobsen, Hans Henrik: H. C. Andersen og Odense Katedralskole. Fynske Årbøger 1968
- Jacobsen, Hans Henrik: Henrik Hertz og Odense Katedralskole. OST Nr. 34, 1966
- Jacobsen, Hans Henrik: Hvornår blev Odense Katedralskole grundlagt? OST Nr. 36, 1970
- Jacobsen, Hans Henrik: Overlærer Karl Schmidt. OST Nr. 36, 1970
- Jacobsen, Hans Henrik: Odense Katedralskole som prøveklud. Bidrag til studentereksamens historie. OST Nr. 37, 1971
- Jacobsen, Hans Henrik: Sang og musik på Odense Katedralskole gennem 500 år. OST Nr. 38, 1973
- Jensen, F. Elle: Rationalismen i Danmark. 1925
- Jensen, Kristian: Latinskolenes dannelse. Latinskolenes indhold og formål fra reformationen til enevælden. Kbh. 1982
- Johansen, Hans Chr.: Næring og bystyre i Odense 1700 – 1789. Odense 1983
- Jonge, Nikolay: Geografi eller Jordbeskrivelse, 5. del 1777
- Jørgensen, J. S. Feilberg: For 50 Aar siden. OST Nr. 2, 1926
- Jørgensen, Tormod: Smaatræk om Rektor P. Petersen. OST Nr. 8, 1931
- Kancelliets brev bøger 1551 – 1645 v. C. F. Bricka m.fl., Kbh. 1885 – 1968 (K.B.)
- Karup Petersen, Ole: Hr. Anker Jensen Buch t. Ballum. Sønderj. Årb. 1959.
- Kirkeordinansen 1539. Prendet i Kiøbenhaffn 1617
- King, P.: The Cathedral Priory of Odense in the Middle Ages. (Kirkehistoriske Saml. 7 VI. 1967 s. 1–20)
- Kirkehistoriske Samlinger 1849 ff. (Kh.S.)
- Knudsen, K. A.: Lidt om Gymnastik ved Odense Katedralskole 1878–1883. OST Nr. 24, 1950
- Koch, Hal og Kornerup, Bjørn: Den danske kirkes historie V. 1951
- Kolderup-Rosenvinge, J. L. A.: Samling af gamle danske love IV. 1824 og breve. Kbh. 1958
- Det kongelige rettertings domme og rigens forfølgninger fra Christian III's tid. I. 1959
- Kornerup, Bjørn: H.-P. Reesen I, Kbh. 1928
- Kornerup, Bjørn: Ribe Katedralskoles historie I–II. Kbh. 1947–52
- Kraft, Ole: Tale paa den Latinske Skole i Odense, ved 2de Hørers Indsættelse den 21. de novbr. 1788 (Almeennyttige Samlinger, 18. bd. 1789)
- Krebs, F. C.: Min Skoletid i Odense. OST Nr. 2, 1926
- Krogh, Torben: Teatret. Danmark i Fest og Glæde I. Kbh. 1935
- Kronens Skøder. II 1648–88 v. L. Laursen. Kbh. 1908 (Kr.Sk.)
- Kruuse, Jens: Min lykkelige barndom. Kbh. 1966
- Krüger, Chr. J.: Henrichsen – Lefolii – Kragh. OST Nr. 4, 1928. OST Nr. 5, 1928
- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder (KLNMM)
- Kühle, Sejer: Frederik Paludan-Müller I. Kbh. 1941
- Københavns Universitets historie, bd. 10, 1980

- Landmann, P.: Die Parodie im Mittelalter. München 1922
- Larsen, Helge: Vi mødte med røde slips på den bolchevikiske revolutions årsdag. OST Nr. 37, 1971
- Land Hansen, Helge: Eiler Høg – en undersøgelse over dansk adelig økonomi i d. 17. årh. Fy. Arb. 1970
- Larsen, Svend: Adel i Odense i d. 17. årh. Fynske Minder. 1954
- Larsen, Svend: Graabrødre Hospital og Kloster i Odense. Kbh. 1939
- Larsen, Svend: Studier over det fynske rådsaristokrati i d. 17. årh. I–II, Odense 1965
- Luja, Laurentius: Statua Honoris Erecta Gymnasio Ottiniensi Regio. Hafniæ 1725
- Løber, Kaj: En munkesten fulgte med. OST Nr. 38, 1973
- Madsen, Jacob: Visitatsbog v. Idum. Odense 1929
- Magisterstaten. København 1907, 1926, 1933, 1945, 1962, 1967 m. diverse tillæg.
- Den matematisk-fysiske Samling. (Odense Katedralskoles program 1853)
- Mau, E.: Autobiografiske Optegnelser. (Kirkehistoriske Samlinger, 4. række, 6. bd.)
- Mikkelsen, Hans: Dagbog v. Høyer Olsen. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. V–VII, Odense 1871 – 79
- »Mimers Væld«: Vintergrønt. Uddrag af Foreningen Mimers Samfundsblad. Odense 1884
- Poesi og Prosa fra »Mimers Væld«. Odense 1909
- Mimers Væld 1909–34. Odense 1934
- Mule, U. E.: Odense Latinskole som den var fra 1786 til 1793. (Odense Katedralskoles program 1864)
- Mumme, H. P.: Bidrag til Odense Byes Historie. Odense 1857
- Mülertz, A. F.: Actstykker til Odense Cathedralskoles historie (Odense Katedralskoles program 1819)
- Müller, Hakon: Fortegnelse over Odense Katedralskoles lærere 1802–1952. OST Nr. 27, 1952
- Müller, Hakon: Fortegnelse over Odense Katedralskoles lærere 1802–1952 (Skolens årsskrift 1952)
- Müller, Hakon: Skolehus – Posthus. OST Nr. 23, 1948
- Müller, Hakon: Den stridbare Bjørn. (Odense Katedralskoles program 1937)
- Müller, Hakon: To »Anarkister« i Odense Katedralskole. OST Nr. 22, 1946
- Møller, H. L.: Edvard Ferdinand Garben. OST Nr. 2, 1926
- De naturhistoriske Samlinger I–II. (Odense Katedralskoles program 1854, 1855)
- Nielsen, Frits: Den fysiske samling og fysikundervisningen ved Odense Katedralskole gennem et århundrede. OST Nr. 36, 1970
- Nielsen, Lauritz: Danske Stifts- og Skolebiblioteker. Kbh. 1925
- Norvin, William: Sorø. Klosteret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne. Kbh. 1923
- Nyrop, C.: Danmarks Gilde- og Lavsskråer fra Middelalderen I–II. Kbh. 1895–1904
- Nyerup, Rasmus: Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider. 3. Bind 1. Halvpart. Udkast til en Historie om de latinske Skoler i Danmark og Norge fra Reformationen af og til 1804. 1804
- Odense Katedralskoles Indbydelsesskrifter 1802–1937
- Odense Katedralskoles årsskrifter 1938–83.
- Odenseaner Samfundets Tidsskrift 1926–78: OST
- Oediger, F. W.: Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter. Leiden 1953
- Om Mester Hans Urne, Domprovst i Odense, og hans Testament 1503. (Da Mag. I. 1745 s. 289–301)
- Palladius, Peder: Danske Skrifter I–V. Kbh. 1911–26
- Paludan, J.: Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverige. Kbh. 1885
- Pedersen, Christiærn: Om Børn at holde i Skole og om gode Skolemestre at skikke dem. 1931 (C. P.s danske Skrifter IV. 1854 s. 469–518)
- Pedersen, Johannes: Odense Katedralskole år 1909. OST Nr. 36, 1970
- Pedersen, N. M.: Bidrag t. Den danske Litteraturs Hist. III. Kbh. 1868
- Pedersen, Olaf: Studium generale. De europæiske universiteters tilblivelse. Kbh. 1979
- Pontoppidan, E. og H. de Hofman: Danske Atlas VI. 1774
- Pontoppidan, E.: Annales Ecclesiae Danicæ I–II. 1741–44
- Poulsen, Christen: Om Chr. P. Den sidste Prior i Sct. Knuds Kloster udi Odense. Da. Mag. II, 1746
- Rasmus, Jacob: Tale ved Herr Professor Sibberns Indsættelse til Conrectorembedet i den latinske Skole udi Odense, den 22. april 1782. Odense 1782
- Rasmus, Jacob: Tale ved Hr. Professor Taubers Indsættelse til Rector-Embedet i den latinske Skole udi Odense den 15. de October 1781. Odense 1782
- Ranke-Madsen, E.: Studenter fra Odense Katedralskole 1890–1899. Håndskr. Odense Katedralskoles Bibliotek
- Rasmussen, Erik Bill: Gestapos Fjender. Odense 1946
- Rasmussen, Jørgen B.: 25 år efter. OST Nr. 35, 1968
- Rasmussen, Vilhelm: Drengeliv i Kroen. København 1939
- Repertorium diplomaticum regni Danici I–IV. 1894–1912. Series secunda I–V. 1928–39 (REP)
- Riising, A.: Danmarks middelalderlige prædiken. Kbh. 1969

- Riising, A.: Guds frygt og oplysning i Odense 1700 – 1789. Odense 1981
- Rysensteen Gymnasium 1881–1981. København 1981
- Rønning, F.: For et halvt Aarhundrede siden. OST Nr. 1, 1926
- Rørddam, H. F.: Aktstykker til det højere Skolevæsens Hist. i ældre Tid. Kh. S. 3:2, Kbh. 1877 – 80
- Rørddam, H. F.: Aktstykker til Universitetets Hist. i Tidsrummet 1621 – 60. Da. Mag. 5:2, Kbh. 1889 – 92
- Rørddam, H. F.: Bidrag til det lærde Skolevæsens Hist. i Frederik II's Tid. Hist. Saml. o. Stud. I, Kbh. 1891
- Rørddam, H. F.: Bidrag til det lærde Skolevæsens Hist. i Odense. Saml. t. Fyens Hist. o. Top. X, Odense 1890
- Rørddam, H. F.: Bidrag til Fyns Stifts Kirkehist. Kh. S. 4:6, Kbh. 1899 – 1901
- Rørddam, H. F.: Breve til og fra Holger Rosenkrantz. Kh. S. 3:6, Kbh. 187 – 89
- Rørddam, H. F.: Dr. med. Eskild Christensen. Hist. Saml. o. Stud. III, Kbh. 1898
- Rørddam, H. F.: Edsbog for Præster og Rektorer i Fyns Stift. Kh. S. 3:5, Kbh. 1884 – 86
- Rørddam, H. F.: Fynske Studenter ved Københavns Universitet 1479–1611 (Odense Katedralskoles program 1866 s. 47–63)
- Rørddam, H. F.: Kbh.s Universitets Forhdl. 1604 – 1607. Kh. S. 4:4, Kbh. 1895 – 97
- Rørddam, H. F.: Kjøbenhavns Universitets Hist. 1536 – 1621 I – IV. Kbh. 1868 – 1877
- Rørddam, H. F.: Magistri Cerede ved Kbh.'s Universitet fra Reformationen til 1660. Persh. T. 1:3, Kbh. 1882
- Rørddam, H. F.: Om mag. Johannes Martini Petrofontanus Udbynesus. Ny Kh. S. IV. Kbh. 1867 – 68
- Rørddam, H. F.: Om Sværmeren Christoffer Mikkelsen og Lavrits Helligsen. Ny Kh. S. I, Kbh. 1857 – 1859
- Samling af danske Kongers Håndfæstninger og andre lign. Acter, Kbh. 1974
- Schjærff, Poul: Jens Paludan-Müller og hans Sorø-Digtning. OST Nr. 8, 1931
- Scriptores rerum Danicarum I. 1772 og VII 1792 (SRD)
- Sehested Thyra: Kantsler Christen Thomesen Sehested, Kbh. 1894
- Simonsen, Niels: Verdslig barok. En antologi 1667 – 1756. Kbh. 1982
- Smith, Daniel Peter: Erindringer fra hans Skolegang og Læretid i Roskilde (Kirkehistoriske Samlinger, 3. række, 4. bd., s. 657 – 696. Kbh. 1882 – 84)
- Suhm, P. F.: Nye Saml. II Kbh. 1793
- Suhm, P. F.: Historie af Danmark XI. 1812
- Swaning, Johannes: Christiani II vita. 1670
- Tauber, Johan Henrik: Amindelses og Taksigelsestale over Sal. Frøken Juliane Helene von Ernst holden paa Odense latinske Skole den 19de Julii 1784. Odense 1874
- Tauber, Johan Henrik: En velfortient Skolelærers lykkelige Alderdom – forestillet i en Sørgetale over Hr. mag. Povel Holm. . . Holden paa Skolen for Liigfølgen den 15de Februari 1785. Odense 1785
- Tauber, Johan Henrik: Forslag til Skolearbejdets ligelige Deeling mellem Lærerne ved Odense latinske Skole igennem alle Klasser. . . Odense 1783
- Tauber, Johan Henrik: Hvad kan berolige en aftrædende Lærer. . . Tale paa Skolen ved Aftrædelsen af Professorembedet ved Gymnasiet og fra Rectorembedet ved den latinske Skole i Odense den 1. November 1787. Odense 1787
- Tauber, Johan Henrik: Om Brøstfældighederne i det lærde Skolevæsen. Kbh. 1789
- Tauber, Johan Henrik: Tiltrædelsestale til Rectorembedet i Odense den 15de October 1781 om den sidste allernaadigste Skole-Forordnings udskatteerlige Værd. Odense 1782
- Tiedje, Alfred: Bibliographia scholæ cathedralis otheniensis. Fortegnelse over indbydelsesskrifter, taler, kantater m.m. fra Odense Katedralskole (Odense latinske Skole) og Odense Gymnasium 1622–1850. (Skolens årsskrift 1964)
- Tre latinske grammatikker, Donatus, Fundamentum, Regulæ. Facs. 1979
- Trojel, A. V.: Skoleliv ved Aarhundredskiftet. OST Nr. 17, 1941
- Trojel, A. V.: Erindringer fra »Mimer«. OST Nr. 19, 1943
- Trojel, A. V.: Erindringer fra min Skoletid i Odense Katedralskole. OST Nr. 20, 1944
- Trojel, A. V.: Rektorerne Henrichsens og P. J. Petersens faste Lærerpersonale. OST Nr. 24, 1950
- Udkastning til tvende K. Christian den Andens Anordninger om Kirke- og Skolesager (Da. Magazin VI 1752 s. 359–67)
- Ulfeldt, Jacob: Beretn. om den Legation hannem betroed vaar af kongl. M. Frederik II udi Rydsland. Suhms Saml. I. Kbh. 1779
- Universitets- og Skoleannaler v. L. Engelstoft I. Kbh. 1811
- Vedel Simonsen: Odense Bys Hist. II. Odense 1844
- Vedel Simonsen: Saml. t. Elvedgaard's Hist. I. Odense 1845
- Wad, Gustav Ludvig: Jacob Bircherods Dagbog over Kong Frederik IVs sidste Ophold i Odense (Fra Fyns Fortid III, 1921, s. 71 – 108)
- Wedel, Mogens: Fyrré aar efter. OST Nr. 39, 1976

- Weibull, Martin: Lunds Universitets Hist. I. Lund 1918
Wiberg, S V.: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie. Odense 1870–73
Worm, Jacob: Skrifter III v. E. Sønderholm. Kbh. 1971
Worm, Ole: Breve fra og t. Ole Worm v. H. D. Schepelern I – II. Kbh. 1965 – 67
Zeuthen, Frederik: Mine første 25 Aar. Kbh. 1866

Love, bekendtgørelser, reglementer m.v.

1802

Reglement og Anordning for Cathedralskolen i Odense. Odense 1802 (OK bibl.)

Instrux for Overlærere ved Cathedralskolen i Odense. Odense 1802 (OK bibl.)

1805

Plakat af 22. Marts 1805.

1845

Provisorisk Plan af 25. Juli 1845 for udvidet Undervisning i Metropolitanskolen, Odense Cathedral-skole og Kolding lærde Skole. Trykt i: Kongelige Forordninger og Aabne Breve, udg. af Kolderup-Rosenvinge. København 1848.

1850

Bekjendtgørelse af 13. Mai 1850 angaaende en Undervisningsplan og Examensbestemmelser for de lærde Skoler i Danmark. Trykt i: Love og Anordninger samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende. København 1850.

1871

Lov om Undervisningen i de lærde Skoler i Danmark af 1ste April 1871. Anordning angaaende Undervisningen i de lærde Skoler af 5te August 1871. Trykt i: Love og Anordninger samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende. København 1871.

1903

Lov om Højere Almenskoler af 24. April 1903. – Anordning angaaende Optagelsesprøven i Mellem-skolens 1ste Klasse af 19. Juni 1903. – Cirkulære om Optagelsesprøven i Mellem-skolens 1ste Klasse af 22. Juni 1903. Trykt i: K. Glahn: Lov om Højere Almenskoler, bd. 1. København 1907

1935

Anordning af 9. marts 1935 angaaende Undervisningen i Gymnasiet. – Bekendtgørelse af 13. Marts 1935 angaaende Undervisningen i Gymnasiet. – Cirkulæreskrivelse af 16. Marts 1935 angaaende Normaltimeplan for Undervisningen i Gymnasiet. Anordning af 2. December 1935 angaaende Fordringer ved og Eksamensopgivelser til Studentereksamen. Trykt i: Retsregler vedr. Det højere Skolevæsen, bd. 7. København 1935.

1958 ff.

Lov om ændringer af Lov om Folkeskolen nr. 161 af 7. juni 1958.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 220 af 18 juni 1958.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 292 af 6. september 1961.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 293 af 6. september 1961.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 123 af 20. april 1964.

Lov om højere forberedelseseksamen af 8. juni 1966.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 28. februar 1967.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 5. juli 1968.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 18. november 1968.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 30. juli 1970.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 16. juni 1971.

Lov om højere forberedelseseksamen af 11. maj 1973.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 24. april 1974.

Trykt i: Kroghs Skolehåndbog, diverse udgaver.

Ordensreglementer:

Skolelove. Odense 1802.

Reglement for Disciplene i Odense Cathedralskole. (Odense Katedralskoles program 1844)

Reglement for Disciplene i Odense Cathedralskole. (Odense Katedralskoles program 1855)

PERSONREGISTER.

- Achton, Henning Christensen, rektor 81, 84, 93
Agerholm, Sophus, direktør 341 f.
Alemannus, Everardus, skolebogsforfatter 31
Alexander III, pave 11
Alexander den Store, makedonsk konge, felt-
herre 159
Anchersen, Søren, rektor, professor 122, 125,
127, 131 ff., 134, 140, 145 ff., 150, 156, 159,
163 ff., 166, 170
Andersen, Ellen Margrethe 329
Andersen, Frederik, lektor 311, 366 f., 381 ff.
Andersen, Gunnar, lektor 269, 365, 366 f.
Andersen, Hans, fæstebonde, Norup 289
Andersen, H.C., digter 252, 270, 370, 395 f.
Andersen, Niels, fæstebonde, Norup 289
Andersen, Niels, pedel 292 f.
Andersen, Th., konsul, vinhandler 340 f.
Ansgar, missionær 11
Arendt, R., domprovst 386
Aristoteles, filosof 22
Arreboe, Hans Pedersen, skrive lærer 160

Baden, G.L., landsdommer 282
Bager, Mogens Mortensen, stiftsskriver 104
Bager, Peder Jørgensen, prokurator 109
Bagger, Frederik, dimit. G. 1730, godsejer,
legatstifter 151, 156, 164, 174, 235 ff.
Bagger, gørtler 153
Baggesdatter, Karen g. m. biskop Jacob Madsen
Vejle 62
Balslev, L.N., stiftsprovst 272
Balslev, Vilhelm, læge 357
Bang, Maren g. m. rådmand Hans Bruun 91
Bang, Marine, legatstifter 158
Bang, Mathias Clausen, rektor, professor 81, 88,
91 ff., 94
Bang, Niels, biskop 87, 96 ff.
Bang, Thomas, filolog, teolog 72
Bardenfleth, C.E., stiftamtmand 273
Bardenfleth, Vilh., stiftamtmand, minister 277
Bardram, Fr. Tietgen, lektor 267, 362
Bartholin, Caspar, teolog 77 f., 80, 96
Bartholin, Thomas, læge 81
Becher, madame 147
Becker, Jacob G., apoteker 103
Becker, Peter Willemoes, præst, historiker 48,
50
Beldenak, Jens Andersen, biskop 19, 43

Berg, Claus, billedskærer 30
Berg, Frands, lærer 30
Bergenhammer, Peter, overlærer 186, 253, 257,
259, 262 f., 283
Bergensis, Peter Clausen, hører 82
Bertelsen, Arne, organist 313
Beyer, Ejnar, lektor 365, 366, 367 f., 380
Beyerholm, Anders, discipel 86
Bieske, Knud Jensen, rektor 66, 69
Birch, Ivar, hører 126, 128
Bircherod, Jacob, landsdommer 127
Bircherod, Jacob Jensen, professor 85, 90, 92 ff.,
94 ff.
Bircherod, Jens Jacobsen, biskop 16, 84, 96 f.,
101 f., 107 f.
Bircherod, Jens Jensen, professor 90, 101, 107
Bircherod, Thomas Brodersen, rektor, professor
101 f., 106 f., 127 ff., 130 f., 135, 140 ff., 150,
170, 174
Bitsch, Aase, adjunkt 347, 389
Bjørn, Hans Outzen, overlærer 186 ff., 252, 393
Black, F.W., lektor 308, 319, 362
Blanckenborg, Knud, borgmester 93
Blicher, Dieter, dimit. G. 1772, 123
Blicher, Jens, dimit. 1731, præst 123
Blicher, Jørgen, dimit. G. 1770, præst 123
Blicher, Niels, dimit. G. 1770, præst 123, 132 ff.
Blicher, Peter, dimit. 1773, præst 123
Blichfeldt, Søren, dimit. 1703, hører 132, 163
Bloch, Søren Niclas Johan, dimit. 1788, kon-
rektor 128, 136, 138, 140, 152, 161, 169,
185 f., 251, 259, 261
Bloch, Tønne, biskop 128, 137 f., 140, 153, 161,
169
Blomberg, Åge Fasmer, lektor 283, 342, 365,
366, 367.
Boesen, Jesper 387
Boje, Johs., adjunkt 252
Bolwig, Gert, lektor 346, 365, 366 f, 382 f.
Bondo, Hans 381
Bonfils, Asger, skuespiller 347, 399
Bonsach, Gert, dimit. G. 1673, præst, legatstifter
174
Borch, Andreas, dimit. G. 1777, hører, præst 153
Borgen, Bonaparte, rektor, Metropolitanskolen
191
Bormand, Hans, bibliotekar 110
Børring, Søren, byfoged 164

- Brahe, Axel t. Elvedgaard, lensmand 56, 69, 71
 Brahe, Jørgen, legatstifter 174
 Brahe, Jørgen t. Hvedholm, rigsråd 76
 Brahe, Karen, Østrupgaard, lærd adelsdame 126
 Brahe, Sofie g. m. Holger Rosenkrantz t. Rosenholm, 68
 Brahe, Tyge, astronom 59, 61 f., 64
 Brahm, Inger 329
 Brandt, Christian, præsident for Danske Kancelli 140
 Brandt, Gomme, dimit. G. 1712, 147
 Brandt, Simon, bogtrykker 22
 Bratli, Carl, translator 342
 Braunius, G., kartograf 43, 59
 Brecht, Bert 359
 Broberg, S.C.O.F., adjunkt 259, 264
 Brockenhuus, Frands t. Egeskov, lensmand 48
 Brockenhuus, Mikkel t. Bramstrup, lensmand 45
 Brohm, Mathias Vilh., overlærer 141, 251, 253, 258, 262, 282 f.
 Broholm, Henning Andersen, sognepræst, Ringe, 103
 Brusendorff, Mogens G., lektor 260, 344
 Bruun, Hans, rådmand 91
 Bruun, K. T. 243
 Buch, Hans Severin, dimit. 1787, 165 f.
 Buchwald, Friedrich, stiftamtmand 153
 Bugge, Thomas, professor i astronomi ved Kbh.s Universitet 162, 168
 Bunkeflod, Hans, dimit. G. 1732, hører 124, 160
 Bunkeflod, Hans Christian, dimit. G. 1778, præst 124
 Burd, J.R., overlærer 256
 Busk-Jensen, Holger, lektor 341 f.
 Bürger, Gerhard, director musices 103
 Bützow, Ole, professor 143, 148, 151, 158, 162, 173, 176
 Bæk, Herman, cand.mag. 302
 Børch, Poul, domorganist 386
 Carlsen, C.E., skatteinspektør, lærer 329
 Carlsen, Eva 329 f.
 Cecilie, enke 14
 Christensen, Chr. P.B., overlærer 255
 Christensen, Eskild, dr.med. 76
 Christensen, Flemming Bolding, adjunkt 347
 Christensen, Hans, filminstruktør 346
 Christensen, I. Hainau, adjunkt 367
 Christensen, J.C.S., adjunkt 366
 Christensen, Sophus A., overlærer 258 f., 267
 Christian I 18
 Christian II 18 f., 22, 26, 28, 30, 32, 34
 Christian III 39, 44 f., 48, 50
 Christian IV 68, 70 ff., 78 f., 81 f., 88, 95, 146
 Christian V 103 f., 108, 163, 165, 173
 Christian VI 118
 Christian VII 119, 171
 Christian X 356 f.
 Christine, dronning 18 f., 24, 26 f., 30, 32 ff., 36
 Crone, M.A.C., adjunkt 215, 255, 268
 Cicero, Marcus Tullius, romersk forfatter og politiker 47, 50, 78, 87, 160, 162
 Clemensdatter, Mette g. m. 1. købmand Peder Nielsen, 2. borgmester Knud Blanckenborg, 93
 Cordebus, Mathias Johansen, hører 82
 Cordtsdatter, Karen g. m. professor Chr. Hansen Lund, 95
 Cornelius Nepos, romersk forfatter 158, 160
 Cronfelt, Simeon N.N., lektor 256, 260, 263, 267, 362
 Curtius Rufus, romersk forfatter 78, 159
 Cæsar, Cajus Julius, romersk statsmand og forfatter 78, 162
 Damgaard, A.K., stiftsprovst 215
 Degen, C.F., overlærer 186, 188, 252, 253
 Dewitz, Margrethe, generalinde, legatstifter 174
 Dithmer, Egil 399
 Donatus, grammatiker 22 f.
 Dorothea, helgeninde 34
 Dorothea, dronning 18
 Dyveke, kgl. maitresse 32
 Edinger, Lorenz, professor 90, 95, 97, 106
 Ehlers, Søren, prorektor 130
 Emmiksen (Emmerichsdatter), Magdalene t. Grøftebjerg 57, 71, 231
 Engelstoft, C.T., biskop 215, 270
 Erasmus af Rotterdam, humanist 87, 158
 Erichsen, kammerråd 152
 Eriksdatter, Margrethe g.m. 1. Mogens Jørgensen Mule, 2. rektor og professor Elias Naur 100, 104 f.
 Ernst, J.H.J., frøken, legatstifter 151, 174, 233, 236, 338, 394
 Errebo-Knudsen, E.O., overlæge 312, 342
 Eskild, ærkebiskop 15
 Eskildsen, Peder, adjunkt 212
 Euklid, matematiker 162
 Faber, C.G.W., adjunkt 239, 256, 258, 263, 266, 268, 286
 Faber, H.M., kunstmaler 206
 Faber, N., biskop 268, 273, 275
 Faber, S.A., ingeniør 341
 Fallentin, Jørgen Pedersen, hører 61

- Falster, Jørgen Jørgensen, rektor, professor 80, 83 ff., 94
- Feilberg H.F., sognepræst 215
- Fencker, løjtnant 210
- Fjellerup, Peder Hansen, sognepræst 72
- Foersom, Frederik, organist 207, 275
- Foersom, Peder, organist 207
- Foged, Niels, lektor 366, 382, 385
- Foss, Niels, provincialmedicus 74
- Frederik II 43, 48, 50 f., 54 ff., 60, 88, 95
- Frederik III 56, 94
- Frederik IV 162, 171
- Frederik V 146, 149, 170 f.
- Frederik VII 194, 273, 275
- Frederik Barbarossa, tysk-romersk kejser 57
- Frederik Christian, hertug af Augustenborg 138, 139, 143, 169, 177, 185
- Frederiksen, Anne-Lise, adjunkt 369, 384
- Frederiksen, Djina 387
- Frejlev, Carl J.J., lektor 283, 310, 344, 346, 355, 360, 365 f., 399
- Friis, Christian t. Borreby, kansler 65 f.
- Friis, Christian t. Kragerup, kansler 67, 74, 80, 83, 86, 88
- Friis, Hans, konrektor 81
- Friis, Johan t. Hesselager, kansler 48, 53, 106
- Frip, Jens, lærer 30
- Frølich, E. Stampe, ekspeditionssekretær 341
- Fugl, Jacob, dimit. G. 1736 163
- Færing, Frede, adjunkt 347
- Gad, Gertrud, cand.mag. 365
- Gad, Helge, adjunkt 313 f., 365
- Gamborg, Anders, regensprovst, filosof 136
- Garben, Edvard F., adjunkt 256, 266 f.
- Ged, Jacob, prior 17
- Geismar, Agnete 329
- Gellert, Christian, tysk digter 160
- Geltzer, Peter, dimit. 1787 163
- Gensmann, Poul, lektor 344, 365, 367
- Gertz, M.Cl., professor 214, 277
- Ghemen, Gotfred af, bogtrykker 22 f.
- Giersing, Frode, rektor 249, 265 f., 281, 294, 299, 326, 332 ff., 356, 362 f., 367, 369
- Gisico, biskop 14
- Glandorph, Hans Pedersen, rektor 60, 62
- Glaven, Frederik, lektor 365, 367
- Glob, Anders, rentemester 19
- Goos, C., minister 277
- Gottschalck, Christopher Mathias, kapellan 133
- Gottschalck, Hans Jørgen, dimit. 1759, prorektor 133, 139, 143
- Gredsted, H.F.T., overlærer 239, 256, 259, 267, 327, 362
- Greve, Helga, lektor 327, 358, 364, 365, 367
- Griffenfeldt, Peder, kansler 126, 129
- Grip, Offe, prior 17
- Guldborg, Ove Høegh, geheimekabinetssekretær 119 f., 129, 134, 136, 143, 154, 160
- Guldsmid, Christoffer 53
- Gyldendal, Søren, boghandler 151
- Gyrsting, Navne Jensen, biskop 17 f.
- Gøye, Falk t. Hvidkilde, hofmester 68
- Hahne, Herman, rådmand 92
- Hahne, Jørgen, professor 92, 96, 102, 107
- Hald, Bonaventura, discipel, evighedsstudent 105, 144
- Hald, Chr. H., adjunkt 268
- Hals, Niels, rektor, professor 90, 92, 95, 99 f., 102, 105, 107
- Hammer, Niels, rektor 61, 64
- Hamsfort, Cornelius, læge, historiker 13 f., 17, 76, 79
- Hamsfort, Magdalene 68, 88
- Hanck, Johan Henrik T., adjunkt 186, 252, 263, 270, 395
- Handskemager, Niels 175
- Hans, konge 19
- Hansen, Christen, lærer 30, 34
- Hansen, Chr., regnelærer 255, 268
- Hansen, Chr., pedel 291, 293
- Hansen, Christian, skolemester 72
- Hansen, Gunnar, lektor 269, 365, 366, 367, 372
- Hansen, Gunnar Engberg 260, 363
- Hansen, H.O.F., lektor 380
- Hansen, I. Blicher 313, 346, 353 f.
- Hansen, Johan Jürgen, prokurator 286
- Hansen, Jørgen, sognepræst 109
- Hansen, Ludvig, konrektor 81
- Hansen, Mikkel, discipel 86
- Hansen, Mogens, snedker 145
- Hansen, Simon, provst 341
- Hjarboe, Christen, discipel 80
- Hasselmann, Kaj, lektor 365, 366 f, 382
- Haugsted, Fr. J., adjunkt 255
- Haugsted, Morten, discipel 105
- Haven, Niels van, dimit. G. 1729, hører, professor 126, 143, 146
- Haven, Salomon van, dimit. G. 1729 146
- Hee, Søren, dimit. G. 1723, professor 142
- Heiberg, Ludvig, rektor 138 ff., 152 ff., 169, 175, 184 ff., 209, 228, 254, 282
- Heiberg, P.A., digter 152
- Heimeran, J.J., kantor 185
- Heinen, A.C., kammerjunker, Fraugdegård 282
- Helgesen, Povl, karmelitermunk 28 f., 31
- Helm, Erik, dimit. G. 1753, hører 170

- Hemmingsen, Niels, teolog 49, 61
 Hempel, Søren, boghandler 215
 Henneke, broder 14, 30
 Henneke, prior, rektor 13
 Henrichsen, R.J.F., rektor, 48 f., 192, 194, 197, 199, 204, 207 f., 228, 236, 237, 239, 241, 254, 259, 263, 269, 271, 273 f., 289, 291
 Henningsen, Poul, arkitekt 346
 Henrik, prins 387 f.
 Henriksen, Ingvar, discipel 70
 Herløv-Müller, A.W., adjunkt 310, 312, 366
 Herrested, Claus, discipel 63
 Hertz, Henrik, digter 269, 395 f.
 Hildahl, Poul Erik, kaptajnløjtnant 383
 Himmelstrup, Otto, landkommissær 104
 Hindsholm, Laurits Jacobsen, biskop 79, 86 ff., 89, 94
 Hjort, B.C.W.L., adjunkt 255
 Hjortlund, Helle, adjunkt 312, 367
 Hogrius, Markvor 58
 Holbeck, H.St., rektor 244, 268, 335, 341, 344, 358, 368, 370 f.
 Holberg, Ludvig, forfatter 110, 146, 159
 Holm, gymnastiklærer 210
 Holm, Povel, dimit. G. 1728, konrektor, professor 126, 131 ff., 134, 156, 169 ff.
 Holst, Andreas, skrædder 166
 Holst, Jørgen, lektor 365, 367
 Homer, græsk digter 162
 Horats, romersk digter 50, 162
 Hostrup, Peder, dimit. G. 1721, hører, legatstifter 126, 174, 233, 394
 Hugorm, Bonde, Kannik 15
 Huitfeldt, Arild, rigskansler, historiker 20, 59, 78
 Humble, Peter Christensen, sognepræst 109
 Hvidberg, Flemming, undervisningsminister 356
 Hæring, Peder, læsemester 40
 Høeg, Tage, rektor 241, 268, 344, 365, 368, 371, 372, 383
 Høegh-Guldberg, C., oberst 270
 Høg, Margrethe t. Sandager 71
 Høgedal, Flemming, adjunkt 369
 Højby, Sigurd, undervisningsdirektør 296
 Højer, Niels, dimit. G. 1748, hører 166
 Høyberg, L.J.N., adjunkt, Sorø 241
 Høyberg, Rasmus, dimit. 1780, hører 128
 Haarder, Bertel, undervisningsminister 387
- Ingerslev, C.F., rektor, Kolding 191
 Ishøj, Ole, skuespiller 346
 Isokrates, græsk lærer i veltalenhed 162
 Iversen, Chr. H., bogtrykker 252
- Jacobsen, Hans Henrik, lektor 14, 342, 382
 Jacobsen, Harry Skovby, stud. jur. 340
 Jacobsen, Jacob C.C., overlærer 263, 265, 283
 Jacobsen, Jes, sognepræst 109
 Jacobsen Laurids, musiklærer 106
 Jacobsen, Margrethe Boe, legatstifter 174
 Jacobsen, Oluf, dr. med. 76
 Jacobsen, Aage Rønnow, adjunkt 399
 Jakobsen, N., arkitekt 277
 Jappe, Ove, lektor 365, 367
 Jastrau, A.M.J.L., organist 206, 207, 277
 Jastrau, H.M., amtstuefuldmægtig 206
 Jens, biskop 13f, 388
 Jensen, Anders, hører 102
 Jensen, Hans, discipel og versikular 166
 Jensen, Herdis Elisabeth Warburg 329
 Jensen, Jens, discipel 87
 Jensen, Jens Chr., pedel 293
 Jensen, Jørgen, kapellan 72
 Jensen, Mogens, hører 102
 Jensen, Niels, legatstifter 341
 Jeppe kornmålens hustru, rengøringskone 152
 Jersin, Jens Dinesen, biskop 60, 65, 78
 Jespersen, Hjerre, storkøbmand 101
 Jespersen, Poul Helveg, mag. scient. 340
 Jespersen, Niels, biskop 44, 48 f., 55, 65
 Joensen, Niels, biskop 14
 Johnsen, F.W, adjunkt 206, 256, 259, 263, 266
 Johnsen, O.H., overlærer 256, 264 f.
 Johnsen, Søren, lektor 365, 366, 383
 Juel, Jesper Hjerresen, sognepræst 101
 Juul, Frederik, gymnasist 152
 Jørgen, skalmejblæser 106
 Jørgensen, Erik, rådmand, storkøbmand 100
 Jørgensen, Johs. Albinus 353
 Jørgensen, Jørgen V., adjunkt 257, 263
 Jørgensen, Peder, pedel 292, 293
- Kalkar, Chr. A.H., overlærer 212, 252 ff., 259, 269 f., 283, 395
 Karstens, Jørgen, stiftsprovst 127 f., 130, 144
 Karup, Jacob, dimit. G. 1774, hører 163, 170
 Kehlet, Sigurd 312
 Keller, Ole, adjunkt 369
 Kellert, Christian 164
 Kemp, Vilhelm, lektor 347, 389
 Kingo, Thomas, biskop 98-105, 108, 129, 150, 153 f.
 Kisbye, Hans Rasmussen, professor 124, 142 ff., 172
 Kisbye, Rasmus, dimit. G. 1771, 159
 Knudsen, Anders, hører 92
 Knudsen, Erik, forvalter 80
 Knudsen, Jesper, hører 93

Knudsen, Laurits Guttorm 244
 Knudsen, Martin, professor 341
 Koch, Jens Jørgen, lektor, rektor 366, 380, 388
 Koefoed, H., landsdommer 282
 Kofoed-Hansen, H.P., adjunkt 252, 255 f., 270
 Koldbye, Hellan 312
 Kolderup-Rosenvinge, J.L.A., etatsråd 275
 Kolding, Laurids, rektor 51
 Koppel, Bent, købmand 340
 Krabbe, Anna g.m. rektor Henrik Eriksen
 Pontoppidan 81
 Krabbe, Erik, biskop 14
 Kraft, Ole, rektor 122, 136 ff., 140, 143, 154, 160,
 177, 197
 Krag, Jens, adjunkt 252, 282
 Kragelund, Peder Jensen, biskop 91
 Kragh, P.H., overlærer 256, 258, 266, 270, 282 ff.
 Krause-Jensen, Sv.E., lektor 365, 367
 Kreidal, August, adjunkt 262, 268, 282
 Kristensen, K.L., lyriker 248 f., 395
 Krog, Frederik, dimit. G. 1730, 124
 Kruckov, Samuel Frederik, discipel 87
 Krummedige, Erik, rigsråd, lensmand 39, 45
 Kruuse, Jens, litteraturkritiker 260, 265, 363
 Krüger, Chr. J., professor 270
 Kühnell, A.M.A., adjunkt 255
 Kylling, Peder Lauridsen, botaniker 110
 Kaas, H.J.M.H., overlærer 256, 259, 362
 Kaas, Niels t. Tårupgaard, kansler 52, 83, 108

 Landorph, Knud, professor 108, 140 ff.
 Lange, Hans, rektor 51 f., 59
 Lange, Morten, professor 387 f.
 Larsen, Ejner, pedel 293
 Larsen, Helge, fhv. undervisningsminister 359,
 388
 Larsen, Niels, pedel 291, 293, sammes enke
 Maren Jensdatter 291, 293
 Larsen, Ove, lektor 365, 380
 Larsen, Preben 381
 Lassen, H.C.A., realskolebestyrer 255
 Lauridsdatter, Elsebeth g.m. biskop Jørgen
 Jensen Sadolin 48
 Lauridsen, Hans, hører 96
 Lauridsen, Henrik, stadsmusikant 103
 Lauritsen, Johs., gymnastiklærer 210
 Lauritsen, Peder, hører 72
 Lauritzen, Ivar, skolemester 19, 30
 Lauritzen, Ruth, lektor 369
 Lavesen, Holger 354
 Lefolii, H.H. overlærer 258 f., 263 f.,
 Leidersdorff, Georg J.A., lektor 260, 314, 362,
 367
 Leisner-Jensen, Mogens, lektor 344

 Lembcke, Edvard, adjunkt 256 f.
 Lente, Christian, stiftsbefalingsmand 144
 Lerche, Peder Pedersen, rådmand, storkøb-
 mand 91
 Limkilde, Lars, dimit. G. 1755, hørervikar 124
 Lindhardt, P.G., professor 260, 363
 Lindskrog, Chr., sognepræst 365
 Linnet, H.M., lektor 241, 362, 365, 367
 Lodberg, Jacob, biskop 121, 130 f., 144, 149 f.,
 158, 160, 165, 175
 Loft, Aa. Johs., lektor 362
 Lollesgaard, Einar, overlæge 341
 Louise, dronning 171
 Lucretis, romersk digter 87
 Luja, Christian Henrik, dimit. G. 1696, kon-
 rektor, designeret professor 129 f., 141
 Luja, Laurits, dimit. G. 1686, professor 107, 129,
 141 ff.
 Lund, Christen Hansen, rektor, professor 80,
 89 f., 95 f.
 Lund, Eva, se: Carlsen, Eva
 Lund, Hans, gørtler 166
 Lund, Lars, discipel 167
 Lund, Niels Basse, hører 185
 Lundt, Anders Jørgensen, hører 92
 Luther, Martin, tysk reformator 28, 39
 Lützen, Thomas, dimit. 1770, 159 f.
 Lyndelse, Niels, sognepræst 109
 Løber, Kaj, lektor 283, 365, 366 f, 372, 374
 Løber, Karen, lærerinde 365
 Lønborg, Jens Christian, rektor 109
 Løytved, Lise, gymnastiklærerinde 364, 367

 Madsen, Jacob, biskop 23
 Madsen, Hugo, lektor 342
 Madsen, Karin-Ann, adjunkt 347, 389
 Madsen, Knud Merrild 381
 Madsen, Viggo, lektor 312, 366 f., 380
 Madvig, J.N., professor, undervisningsinspektør
 190 f., 193 f., 204, 215, 258, 269, 270
 Marsvin, Ellen t. Lundegård, adelig godssamler,
 lensmand 66, 80 f.
 Mau, Edvard, cand.theol. 263
 Melancton, Philip, tysk humanist og teolog 39,
 41, 48
 Mentz, Jørgen, rektor 372, 384
 Menved, Erik 15, 35
 Michaëlis, Sophus, forfatter 214, 246 f., 341, 395
 Mikkelsen, Hans, rektor 80, 95
 Mikkelsen, Hans, biskop 42, 64–67, 69, 74, 76 f.,
 80 f., 83–88, 236
 Mikkelsen, Hans Bille, discipel 165
 Mikkelsen, Kristian, adjunkt, Roskilde 216
 Mogensen, Poul, rektor 368 f., 383

- Moe C., maler 120
Moe, Niels, portrætmaler 206
Molike, Joachim, greve, Bregentved 235
Mondal, Johan Christian, kantor 93 f.
Mortensen, Erik, undervisningsinspektør 387
Mortensen, Kaj Aa., adjunkt 367
Mortensen, Karl A., adjunkt 258, 267, 283, 308
Mortensen, Knud, adjunkt, senere rektor 366
Moth, Matthias, oversekretær i Danske Kancelli 107 f.
Movin, Rasmus, adjunkt 310, 373, 380
Mule, Anna g.m. rektor Thomas Brodersen Bircherod 106, 141
Mule, Barbara g. m. professor Jørgen Jørgensen Falster 85
Mule, Claus t. Nislevgd., godsejer 73
Mule, Elisabeth g. m. konrektor Ludvig Hansen 81
Mule, Else g. m. 1. rådmand Herman Hahne, 2. professor Jørgen Bertelsen Taulov 92
Mule, Erik, professor 100 f., 108, 129, 131, 141 f. f., 149, 172
Mule, Hans, borgmester 20
Mule, Hans t. Nislevgd. godsejer 69
Mule, Hans Jørgensen, assessor, møntsamlere, legatstifter 83, 91 f., 174
Mule, Jørgen, borgmester 68, 92
Mule, Karen g. m. 1. professor Svend Pedersen, 2. rektor Henning Christensen Achton 68, 81
Mule, Margrethe, legatstifter 174
Mule, Mogens 100, 104
Mule, Ulrik Christian, dimit. 1793, præst 128 f., 137 f., 145, 150 f., 154 ff., 161 f., 169 ff., 184
Mulvad, Ingvard Nielsen, rektor 67, 80
Munch-Møller, Asger, dramaturg 346
Munk, Kirsten, Christian IV's hustru, godsejer 66, 76, 81
Muus, Christian, biskop, 127 f., 130 f., 142, 144
Müller, Hakon, lektor 283, 367
Münster, J.P., biskop 282
Møller, bedemand 164
Møller, Else Marie 329
Møller, Martha, g. m. Peter Zeuthen og Povel Holm 132
Møller, Poul Martin, digter 268
Mørch, Mads Madsen, præst 127
Mørch, Mogens, dimit. G. 1712, hører 127 f.
- Nannestad, Nicolaj Engelhardt, professor 136, 143, 172
Naur, Elias, dimit. G. 1672, rektor, professor 98-103, 105 ff., 129 f., 141 f.
Naur, Hans, sognepræst 100
- Navnesen, Thomas, hører 52
Neergaard, Preben, skuespiller 346, 360, 387, 399
Neymark, Gunnar 381
Nielsen, Axel, kordegn 208
Nielsen, Frits, lektor 342, 365, 366, 372, 384, 386
Nielsen, Georg, lektor 256, 259, 362, 372
Nielsen, Hans, fæstebonde, Norup 289
Nielsen, Hans, hører 61
Nielsen, Johannes 312 f.
Nielsen, Karen, lærerinde 328
Nielsen, Lars, lektor 283, 366, 372
Nielsen, N.A., oversergent 210 f., 314
Nielsen, Otto, lektor 346, 365, 366 f., 382
Nielsen, Ove, pedel 293
Nielsen, Per Møller, skuespiller 346
Nielsen, Rasmus, hører 96
Nommensen, Børge, adjunkt 386
Nyberg, Tore, historiker 16
Nyerup, Rasmus, dimit. G. 1776, bibliotekar ved Det kgl. Bibliotek 124, 137
- Olesen, Ellis Margrete 329, 388
Olsen, Karen 360
Olsen, Jørgen 354
Olufsen, Jonas, student 144
Opager, K.W., lærer 211, 314, 367
Ovid, digter 132, 159, 162
Oxenbøl, Ole, discipel 166
- Pagh, Peder, biskop 14, 16, 35
Palladius, Peder, biskop 19, 30 f., 33, 42 f., 46
Paludan, J., professor 277
Paludan-Müller, Caspar, overlærer 194, 212, 257 f., 259, 268 f., 283, 395
Paludan-Müller, Carl 258
Paludan-Müller, Frederik, digter 241, 257, 258, 395
Paludan-Müller, Jens, adjunkt, Sorø 241, 258, 395
Paludan-Müller, Wilhelm 258
Panduro, Hans Rudolph 220
Paris, mytologisk prins 34
Parsberg, Oluf t. Jernet, rigsråd 87
Paulli, Holger, religiøs sværmer 110
Paulli, Simon, læge, anatom, botaniker 110
Peder, klokke, skrivemester 102
Pedersen, Christiern, bibelhumanist 18, 22, 28, 30 f., 35
Pedersen, Ellen, lektor 283, 364, 384
Pedersen, Lars, fæstebonde, Nr. Højrup 289
Pedersen, Mikkell, discipel 87
Pedersen, Peder, skrivelærer 160

- Pedersen, Siegfred 346, 358
 Pedersen, Svend, rektor, professor 66 ff., 72, 75-79, 82 f., 86
 Petersen, Carl, kantor 93
 Petersen, Clemend, hører 93
 Petersen, Ellen Asmussen 329
 Petersen, Hans Chr., pedel 292 f.
 Petersen, Harald, civildommer 341
 Petersen, J., pedel 293
 Petersen, J. Vilh., kgl. bygningsinspektør 277
 Petersen, K. Lehn, kgl. bygningsinspektør 356, 374
 Petersen, Peter, discipel 87
 Petersen Peter Jacob, rektor 196, 198, 200, 210, 236, 240, 247 f., 270 ff., 277 f., sammes søster 271
 Petersen, Rasmus, legatstifter 174
 Perlestikker, Anders Pedersen, discipel, hører, sognepræst 70 f.
 Phædrus, latinsk fabeldigter 158, 160
 Plautus, Titus Maccius, romersk dramatiker 72
 Ploug, Edv., billedhugger 357
 Pontoppidan, Henrik Eriksen, rektor 80 ff., 86 f.
 Porsfelt, Otto, lensmand 26
 Poul, præstesøn, Nr. Søby, discipel 69
 Poulsen, Christian, prior 40 f., 45 f., 53
 Poulsen, Susanne, lærerinde 328
 Poulsen, Stephan, hører, kantor 144
 Pythagoras, græsk filosof, matematiker 162
 Rafn, Carl Hj., rektor 272
 Rahbek, Knud Lyne, forfatter 103, 139
 Rahr, E.F., lektor 362, 380
 Ramus, Christian, biskop 124, 128, 146 f., 149, 156, 163, 167
 Ramus, Cosmos, dimit. G. 1734 124
 Ramus, Jacob, dimit. G. 1734, biskop 124, 127 f., 133, 135, 137, 146 f., 151 ff., 166, 169, 171
 Ramus, Melchior, konrektor, professor 128, 131, 142 f.
 Rancke-Madsen, E., professor 222
 Rantzau, Christian, rigsgreve, overstatholder 88
 Rasch, Peder, professor 143, 146
 Rask, Rasmus, sprogforsker 228, 241, 254, 261 f., 396
 Rasmussen, Erik Bill 381 f.
 Rasmussen, Frede 353
 Rasmussen, Hans, fæstebonde, Nr. Højrup 289
 Rasmussen, Hans, pedel 292, 293, sammes enke Ane Marie Larsdatter 292, 293
 Rasmussen, Hans, maler 356
 Rasmussen, J.F. Kurlbaum, hører 185
 Rasmussen, Jørgen 381 f.
 Rasmussen, Mads, overlærer 256
 Rasmussen, Sophus, tugthusfange 334 f.
 Reedtz, Peder, kansler 92, 94
 Rehnfeldt, Amalie Agnete g. m. rektor, professor Niels Hals 95, 100
 Reinecke, B.F., hører 185
 Remnant, Brian, adjunkt 366
 Resen, Hans, biskop 65
 Riber, Vincens, birkedommer 236
 Richardt, Hans, barber 174
 Richter, Johanne, rengøringskone 148
 Richter, Peder Olufsen, rektor 58 f., 72
 Rifberg, Rasmus, dimit. G. 1740, hører 126
 Risbrich, Sille g. m. professor Jacob Jensen Bircherod 94, 96
 Risbrich, Thomas Brodersen, borgmester 94
 Rohde, Ulrik Andreas, overlærer 186, 252 f.
 Rose, Christian, kantor 103
 Rosenberg, skomager 146
 Rosengaard, Jens Jørgen, dimit. G. 1774, hører 163
 Rosenkrantz, Anne, legatstifter 174
 Rosenkrantz, Erik t. Arreskov, lensmand 52, 56
 Rosenkrantz, Holger t. Rosenholm, rigsråd, teolog 65-69, 72, 74 ff., 88
 Rosenkrantz, Jørgen, Kjeldgård, hofmester 68
 Rosenvinge, Mogens Henriksen, borgmester 61, 64, 71
 Rosholm, Gunnar, rektor 371 f., 373
 Rostock, Mads, hører 102
 Rottbøll, konferensråd 152
 Rud, Knud t. Sandholt, lensmand 63
 Rust, Hans, dimit. 1700, hører 126 f.
 Ryed, Peter, retsformand 341
 Rønnow, Anna t. Fårevjle og Hvidkilde 71
 Rønnow, Carl, biskop 159
 Rønnow, Otto til Hvidkilde, legatstifter 174
 Sadolin Hans Jørgensen, provst, forfatter 69
 Sadolin, Jørgen Jensen, biskop 39 f., 45, 48
 Sarens, Kirsten, skuespillerinde 347
 Saxtorph, Jacob, rektor 209, 231, 234 f., 252 ff., 262 f., 268, 273, 284
 Scavenius, Laurids Mortensen, biskop 74
 Schacht, Matthias, hører 102 f.
 Schandorph, Mathias Vind, adjunkt 186, 251, 283
 Schepelern, Jens Otto, adjunkt 347
 Schiøtz, Th., cand.pharm. 215
 Schmidt, skomager 166
 Schmidt, Karl, overlærer 256, 258 f., 267, 284 f., 326 f., 340 f., 380, 395
 Schmidt, Lily, lærerinde 327 f.
 Schultz, Carl Flemming, adjunkt 347
 Schultz, Jens, forvalter 92

- Schumacher, Christoffer, kantor 103
 Schytte, Knud, dimit. 1697, hører 144
 Schøller, Chr., oberst 215
 Schönberg, H. A., kordegn 208
 Sct. Nicolaus 33 f.
 Seebach, L.H., oversergent 210 f., 314
 Seebblad, Knud Knudsen, discipel 69
 Seebblad, Knud Richartsen, rektor 64, 66 f., 69, 72, 77 f.
 Sehested, Christen Thomesen t. Stovgaard 66, 79
 Sehested, Hannibal, rigsskatmester 79
 Senstius, Kaj, organist 241, 313
 Seydlitz, Christian Gotthold, professor 143, 158, 162, 171, 176
 Sibbern, Hans, dimit. G. 1754, konrektor, professor 126, 128, 133 ff., 138, 140 f., 143, 148, 151, 154, 158, 162, 166, 169, 176
 Sibbern, Fr. Chr., professor 191
 Sick, J.P.K., overlærer 255 f., 259, 263 f., 270
 Sigbrit, Dyvekes mor 32
 Sigh, Flemming, adjunkt 369
 Silfverberg, A.L.E., adjunkt 204, 259, 263 f.
 Simonsen Jørgen, læsemester 41
 Skeel, Knud, discipel 68
 Skellerup, guldsmed 166
 Skinkel, Otto, discipel 87
 Skouboe, Søren, adjunkt 267
 Skovgaard, Margrethe t. Sanderumgaard 71
 Skrivers, Jørgen Nielsen, borgmester 83
 Skrivers, Laurids 62
 Skyum-Nielsen, Niels, professor 384
 Smith, Daniel Peter, discipel 136
 Soelberg, Hans Henric, discipel 125
 Sophie, dronning 78, 82
 Sperling, Hans Poulsen, guldsmed 79
 Sperling, Jacob Hansen, rektor, professor 79 f.
 Steen, Adolph, professor 196
 Steenstrup, J., professor 284
 Stein, A.F, biskop 279
 Stephanus, S.J., skolebogsforfatter 158
 Storch, Hannibal, prokurator 286
 Stoud, Frands, hører 103
 Struensee, Johan Friedrich, statsmand 119
 Stub, Ambrosius, dimit. G. 1725, digter 146, 156 f., 241
 Stypho, præst 29
 Strøm, G.F.P., adjunkt, sognepræst 215, 240, 255, 258, 268
 Strøm, Vincens, overlærer 211, 256, 263 f., 268 ff., 277
 Strøm, Vincens Riber, lektor 260, 268, 283, 362, 373
 Størup, Severin, gymnasist 151
 Suhm, Peter Frederik, historiker 14, 16, 148
 Suhr, Jochum Evans, adjunkt 186, 252
 Svane, Hans, ærkebiskop 79, 92
 Svaning, Hans, dekan 31
 Svendsen, Else, adjunkt 364 f.
 Svitzer, H.P., stiftsprovst 215
 Søfelde, Eva 329
 Sølle, Jørgen, dimit. G. 1735, 163
 Sørensen, Martin, pedel 293
 Sørensen, Morten Vilh., journalist 383
 Tauber, Johan Henrik, rektor, professor 122, 131 ff., 134 ff., 137, 140, 143, 151 ff., 155 ff., 158, 160 ff., 163, 165 f., 168, 170, 177, 290
 Taulov, Jørgen Bertelsen, professor 83, 95 f.
 Tausen, Hans, kirkereformator 33
 Teglbjærg, Eva 354
 Teglbjærg, Svend, retsassessor 346
 Teisen, Niels C.G., overlærer 256, 265, 283
 Telemann, Georg Philipp, komponist 146, 170, 314, 387, 400
 Terents, romersk komedieforfatter 47, 50, 72, 87, 162
 Tetens, S., biskop 282
 Thierry, Werner 358
 Thomsen, Frans 175
 Thomsen, O.L. 244
 Thomsen, Sigurd, journalist 383
 Thorlacius, Alice, skuespillerinde 347
 Thorup, Kirsten, adjunkt 364, 366 f.
 Tiedje, Alfr., bibliotekar 283
 Tiedke, David, kirurg 175
 Timmermand, Barbara 92
 Timmermand, Jonas, konrektor, professor 94 f.
 Trojel, A.V., postmester 20, 238
 Trojel, F.C.L., overlærer 275
 Trojel, Thomas, overlærer 186, 252
 Tyndskæg, Jens, skolemester 16, 30
 Taaffe, T.C., adjunkt 255, 258
 Ulfeldt, Jacob t. Ulfeldtsholm, rigsråd 52
 Ulfeldt, Jacob t. Egeskov, rigskansler 74
 Ulfeldt, Laurids t. Egeskov, landkommissær, lensmand 76
 Ulfeldt, Niels Andersen, magister 19
 Ulfstand, Hak t. Hækkeberga, rigsmarsk, lensmand 52
 Urne, Axel t. Søbysøgård, rigskansler 50 f.
 Urne, Hans, domprovst 19, 22, 32
 Valkendorf, Christoffer t. Glorup, rigshovmester 58 f.
 Wandal, Hans, teolog 108
 Wandeler, Johan Daniel, kirurg 175
 Wandeler, Peter Daniel, dimit. G. 1736, 163

- Warberg, Svend, dimit. G. 1758, 148
 Wedel, Mogens 312, 359, 363, 387
 Vedel Simonsen, L.S., historiker, Elvedgård 282
 Weghorst, Andreas, prokurator 110
 Vejle, Christen Jensen, rektor, professor 67, 75, 79
 Vejle, Jacob Madsen, biskop 52, 56, 58 f., 61-64, 66, 69, 71 f.
 Vejle, Maren Jacobsdatter g.m. 1. dr. med. Eskild Christensen, 2. professor Svend Pedersen 76
 Velschow, H.M., professor 193 f.
 Vergil (Virgil), romersk digter 47, 50, 162
 Westengaard, L.C.D., sognepræst 215
 Westerboe, præst 215
 Wiberg, Peder, discipel 125, 165 ff.
 Wiberg, S.V., adjunkt, sognepræst 254, 268
 Wichmand, Niels, professor, dr.med. 109
 Wiehe, Fr.W., overlærer 258
 Wilhelm, P.S., overlærer 256, 259, 264, 268, 364
 Villa, Alexander de, grammatiker 22
 Villumsdatter, Karen, g.m. professor Jørgen Bertelsen Taulov 83
 Wilton, Casper, skuespiller 347
 Windel, Frederik, elev 217
 Vinding, Jens Poulsen, professor 83, 85
 Windsløv, Jacob, anatom 92, 109
 Windsløv, Peder, konrektor 92
 Winkelhorn, Kjeld 312
 Vogelsang, Henrik Chr., adjunkt 256, 264, 268
 Wolder, Anders, dimit. G. 1711, 127
 Wolf, Jacob Jacobsen, professor 75, 82 f.
 Worm, Ole, læge, oldforsker 68, 74 f., 81 f., 86, 107
 Worm, Oluf, rektor ved Horsens skole 136 f., 139, 140
 Zeller, Torben, skuespiller 347
 Zerlang, J.R., overlærer 256, 258 f., 267, 278
 Zeuthen, Frederik 262
 Zeuthen, Peter, dimit. G. 1724, professor 132, 144
 Zimmer, Hans Jacob, dimit. 1719, hører 165
 Ægidius, Hans Chr., skuespiller 387
 Øhlenschläger, Jørgen, lektor 344
 Øllgaard, H., biskop 342
 Ørsted, H.C., professor 191, 193 f.
 Østrup, Chr.S., amtsforvalter 273
 Aabye, Apollone, gift med Melchior Ramus 131
 Aabye, Laurits, søn af Thomas Aabye 147
 Aabye, Thomas, rektor, professor 123, 127 ff., 130 f., 142, 150, 156, 163 ff.
 Aarestrup, Emil, stiftsfysikus 276, 282

ELLEN PEDERSEN

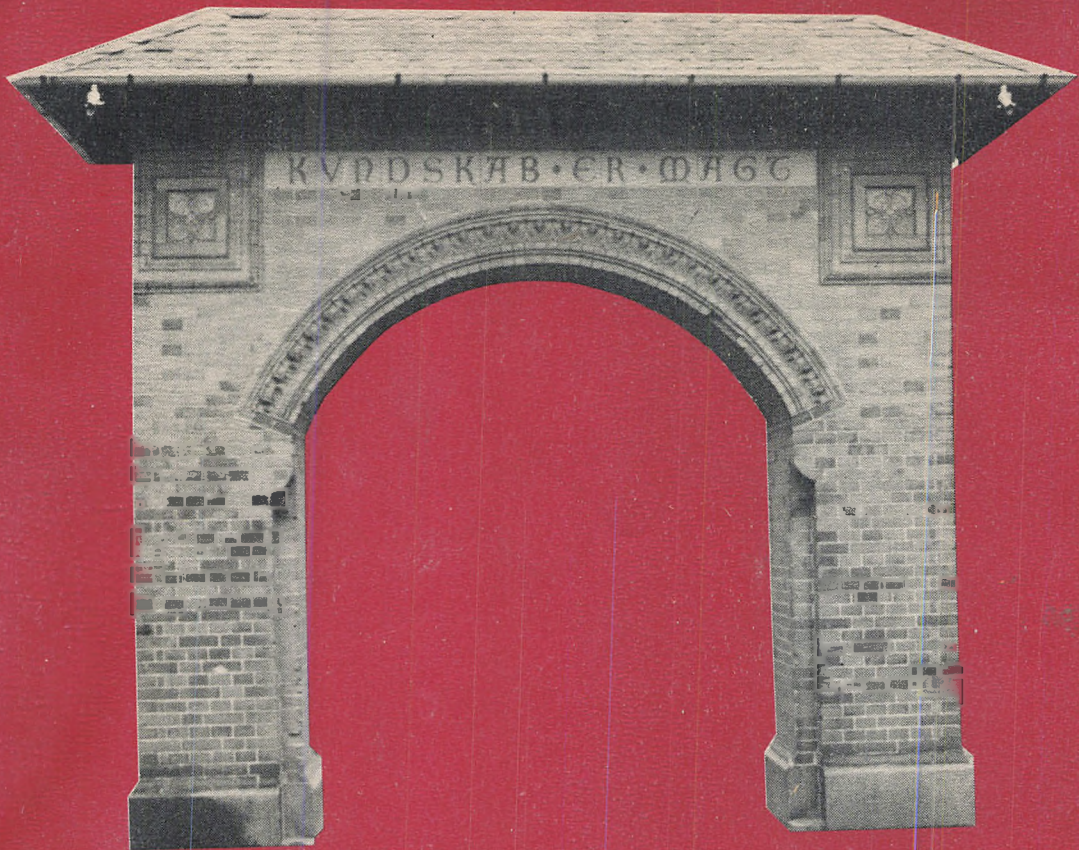

HANS HENRIK
JACOBSEN

Ellen Pedersen, født 1923, er studielektor ved Odense Katedralskole, hvor hun underviser i historie og tillige er bibliotekar. Hendes hovedindsats ligger i uddannelsen af historielærere, dels som universitetscensor, dels som vejleder for adskillige historiekandidater. Hun har endvidere udgivet lærebøger i historie.

Hans Henrik Jacobsen, født 1936, er student fra Odense Katedralskole, hvor han i dag underviser. Han er redaktør af Fynske Årbøger, og han er en flittig forfatter af lokalhistoriske værker bl.a. *Fast i nød, Fynske Livregiment 1614-1964*, *Emil Aarestrup stiftsfysikus i Odense 1849-1856*, *H.C. Andersen på Fyn* og *Fra landsby til forstad*.

Redaktion, billedredaktion:
JØRGEN MENTZ

Odense Katedralskole hører til de ældste af landets skoler, og den kunne den 1. november 1983 fejre 700-års jubilæum. Latinskolen, der aldrig har haft sin samlede historie på tryk, lå oprindelig på Klingenberg. 1846 opførtes der en ny skole i Lille Gråbrødrestræde, og i 1894 opførtes de nuværende bygninger i Jernbanegade.

Værket belyser med tekst og billeder udviklingen inden for den lærde skole gennem 700 år. Der kan læses om den undervisning, der er givet gennem tiderne, om de krav, der har været stillet, om forskellige former for kirketjeneste, der tidligere påhvilede disciplene, om streng disciplin og til tider mangel på samme, om landets ældste skoleforening, om de første pigers optagelse på skolen i 1918, om hverdagens slid og test og fornøjelser skoleåret igennem o.m.a.